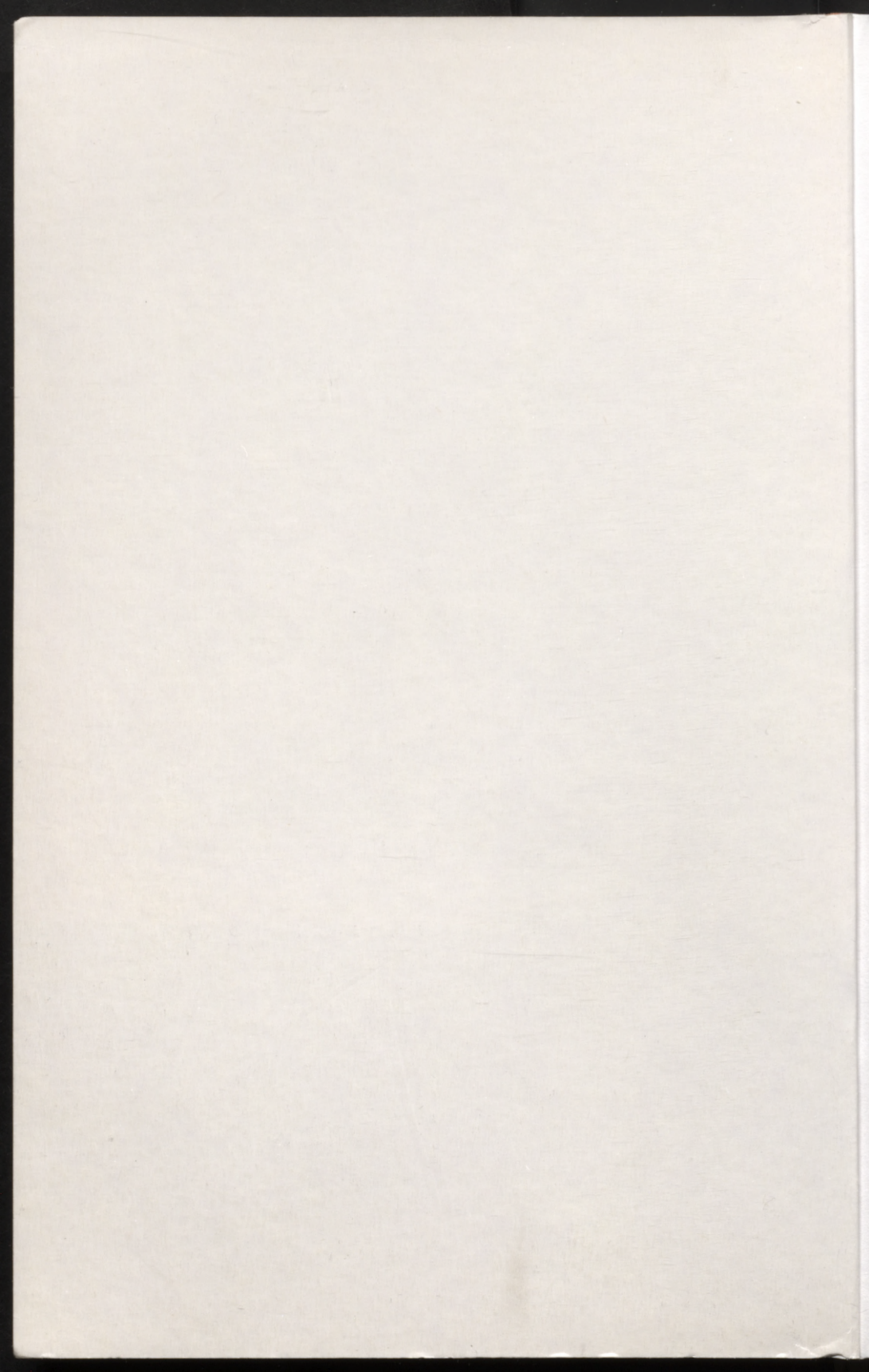

LATVIJA UN RIETUMI

**LATVIEŠU NACIONĀLĀ
PRETESTĪBAS KUSTĪBA
1943 - 1945**

200213
136

4
3

Edgars Andersons, Leonīds Siliņš
un citi autori

Edgars Andersons, Leonīds Siliņš
un citi autori

LATVIJA un RIETUMI

Latviešu nacionālā pretestības kustība
1943–1945

Sakārtojis un rediģējis Leonīds Siliņš

Rīga
2002

218853

Edgars Andersons, Jaanis Stings
no cit autot

LATVIJA un RIETUMI

Latvian nationalities questionnaires
1943-1945

2002-4

136

4
3

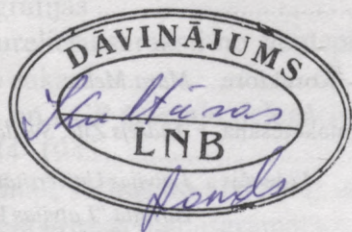
Latvijas Nacionālā
bibliotēka
UDK 94(474.3) "1943/1945"
La 804

Edgars Andersons, Leonīds Siliņš
un citi autori

LATVIJA un RIETUMI

Latviešu nacionālā pretestības kustība
1943–1945

Sakārtojis un rediģējis Leonīds Siliņš

Rīga
2002

Aut., B, M
I-2

x
Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

0309082463

UDK 94(474.3)“1943/1945”
La 804

Edgars Andersons, Leonīds Siliņš un citi autori
LATVIJA un RIETUMI
Latviešu nacionālā pretestības kustība 1943–1945

4. izdevums

Rīga, 2002, 528 lpp.

*Izdevējs izsaka pateicību Jānim Sadovskim
par atbalstu grāmatas izdošanā*

*Izpildot autora vēlmi, grāmatā saglabāta tās 1. izdevuma
teksta redakcija, sakārtojums un poligrāfiskais izpildījums.
Papildināta sadaļa “Dokumenti”*

Grāmatā izmantoti fotoattēli no L. Siliņa personīgā arhīva

Korektore *Māra Melne*

Datorsalikums, maketēšana *Andrejs Zīle, Svetlana Zīle*

Izdevējs *Latvijas Universitātes
žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds*

ISBN 9984-643-39-5

© Leonīds Siliņš, 2002

Saturs

Priekšvārds	7
Priekšvārdi 1. izdevumam	9
I. Latvijas Centrālā padome — LCP	14
II. Latvijas Centrālās padomes organizētā politisko bēgļu glābšanas akcija pāri Baltijas jūrai	127
Pārskats par LCP organizēto politisko bēgļu glābšanas akciju 1944–1945	214
LCP sakariem un evakuācijai lietotas laivas 1943–1945	220
Zvejnieku laivu un citu peldošo līdzekļu saraksts, kas ieradās no Latvijas Zviedrijā 1942–1945	222
Zviedru loči palīdz Baltijas bēgļiem	239
Pārskats par latviešu bēgļiem, kas ieradās Zviedrijā 1943–1945	241
Latviešu bēgļu ierašanās vietas Zviedrijā	243
Lielākās latviešu–baltiešu bēgļu nometnes Zviedrijā	245
Ģenerāļa J. Kureļa grupa	249
Kureliešu biogrāfijas	271
Apcietināto kureliešu saraksti no Ventspils cietuma	277
Slepenie radio sakari	287
Kureļa grupas un LCP ārzemju delegācijas slepenie radio sakari 1944–1945	290
LCP telegrammas, sūtītas no ārzemēm uz Latviju	296
Ģenerāļa Kureļa grupas dienasgrāmata	297
Projekta uzmetums	345
Stāvoklis Kurzemē pēc kapitulācijas laikā no 1945. g. 6. maija līdz 1945. g. 13. maijam	348

III. Štuthofas koncentrācijas nometne	350
Salaspils koncentrācijas nometne	364
Apcietināto latviešu saraksts Štuthofas koncentrācijas nometnē	366
Izraksti no listēm	378
Pielikums	380
Piemīņas vārdi profesoram Konstantīnam Čakstem	381
Īsas atmiņas par profesoru Konstantīnu Čaksti un viņa darbu Latvijas Centrālajā padomē 1943–44	382
Profesors Konstantīns Čakste un Latvijas Centrālā padome	384
Konstantin Tschakstes Tod.	388
Latvijai veltīts mūžs	394
Andenken an Prof. K. Čakste	398
Atmiņas par vecbiedru profesoru Konstantīnu Čaksti	399
Profesora Konstantīna Čakstes zinātniskā darbība	401
Profesoru Konstantīnu Čaksti pieminot	411
Dokumenti	416
Latvijas Centrālās padomes deklarācija, paredzēta iesniegšanai Rietumu valstu valdībām, 1944. gada 17. martā	420
Deklarācijas 190 paraksti	435
Latvijas tautas deklarācija sabiedroto nācijām	492
Literatūra	496
Citi avoti	497
Par autoriem	499
Vērtīgs devums Latvijas vēsturei	502
The Latvian Central Council and boats to Sweden	506
Personu saraksts	515

Priekšvārds

2002. gads iezīmē grāmatas "Latvijas Centrālā Padome – LCP. Latviešu nacionālā pretestības kustība 1945–1943" ceturto izdevumu, kas beidzot iznāk Rīgā, Latvijā, ar nosaukumu "Latvija un Rietumi". Pirmos izdevumus – 1994. gadā, 1995. gadā un 2000. gadā – iespieda Upsalā, Zviedrijā. Tādējādi var arī teikt, ka LCP pretestības kustība, ko dibināja 1943. gada 13. augustā Rīgā un kurā piedalījās visu brīvās Latvijas lielāko politisko partiju pārstāvji, šīs grāmatas ideoloģiskā ietvarā simboliski ir pēc 59 gadiem atkal atgriezies Latvijā.

Latvijas Centrālā padome bija okupācijas apstākļos vienīgā demokrātiskā pretestības kustība, kas varēja runāt visas mūsu tautas un Latvijas vārdā, atsaukdamās uz brīvās Latvijas valsts Satversmes likumiem. LCP bija arī visā Latvijā vienīgā nacionālā pretestības kustība, kam bija diezgan regulāri sakari ar Latvijas sūtņiem Rietumos un ar Rietumvalstu valdību, sūtniecību un organizāciju pārstāvjiem. Tādā kārtā LCP vadības izstrādātie memorandi, deklarācijas un protesti pret abiem mūsu zemes okupantiem un citi ziņojumi tika iesniegti Rietumvalstu valdībām un starptautiskām organizācijām ar konkrētām prasībām, cīnoties par mūsu tautas brīvību un Latvijas valsts suverenitāti, asi nosodot kā nacistiskās Vācijas, tā Padomju Savienības īstenoto okupāciju, prasot ne tikai Latvijas, bet visu triju Baltijas valstu neatkarības atjaunošanu un okupantu kara spēka izvākšanu no visām trim Baltijas valstīm. Šie protesti nepārprotami atspēkoja baumas un melus, ko mūsu zemju okupanti izplatīja ārzemēs, – it kā Igaunija, Latvija un Lietuva būtu akceptējušas kā Padomju Savienības, tā arī nacistiskās Vācijas veikto okupāciju.

Jau sākot ar 1943. gada jūliju LCP vadība spēja piegādāt mūsu sūtņiem Rietumos bagātīgu dokumentāciju gan par padomju, gan vācu okupantu izrīcībām mūsu zemē. Šai informācijai bija izšķiroša nozīme pēc Otrā pasaules kara beigām 1945. gadā – tā viesā skaidrību par mūsu bēgļiem Vācijā, tāpat par vācu okupācijas laikā piespiedu kārtā pretlikumīgi mobilizētajiem leģionāriem.

Jau okupācijas laikā viens no ļoti svarīgiem Latvijas Centrālās padomes vadības politiskajiem mērķiem bija Baltijas valstu sadarbība un vienība, ar nākotnes vīziju – BALTIJAS VALSTU KONFEDERĀCIJU. Absolūti nepieciešama ir Baltijas valstu sadarbība arī nākotnē – Eiropas Savienībā. Mūsu nelabvēļu un ienaidnieku politika allaž bijusi *divide et impera* [skaldi un valdi], kā to mūsu vēl nesenā

vēsture rāda. Mums jābūt ne tikai ekonomiski, bet arī politiski stipriem kopējā vienībā – BALTIJAS VALSTU KONFEDERĀCIJĀ – arī Atlantijas pakātā.

Cīnoties par Latvijas valsts neatkarību vācu okupācijas apstākļos un apzinoties, ka draud jauna Padomju Savienības veikta okupācija, jau 1944. gadā LCP vadība izstrādāja deklarāciju iesniegšanai Rietumvalstu valdībām, ko parakstīja 188 (divi paraksti, 189. un 190. – Dr. Br. Kalniņš un E. Morics – tika iešifrēti speciālā sūtījumā, bet tie arī pievienojas deklarācijas sarakstam) Latvijā un ārzemēs plaši pazīstami Latvijas valstsvīri un parlamentārieši, kultūras un sabiedriski darbinieki, ģenerāļi, žurnālisti, organizāciju pārstāvji u.c., prasīdami Latvijas valsts neatkarības atjaunošanu un protestējot kā pret vācu, tā arī pret otrreizēju padomju okupāciju. Šīs deklarācijas oriģināla fotokopija tagad ievietota šīs grāmatas ceturtajā, 2002. gada izdevumā. Oriģināls atrodas Latvijas Kara muzejā, Rīgā.

Vēlreiz gribu uzsvērt, ka Latvijas Centrālā padome bija vienīgā politiskā pretestības kustība, kas okupācijas apstākļos cīnās par mūsu tautas un valsts brīvību pauda demokrātiskas idejas. Atliek cerēt, ka šīs LCP grāmatas jaunais, dzimtenē pirmais izdevums rosinās vēsturniekus, studentus un skolu jaunatni vairāk interesēties par neseno vēsturi, pārlicināties par demokrātijas ideju nezūdamību un nozīmi valsts politiskajā dzīvē.

Leonīds Siliņš
Stokholmā, 2002. gada 22. janvārī

Priekšvārdi 1. izdevumam

Šī izdevuma nolūks ir parādīt Latvijas Centrālās padomes – LCP – politisko nozīmi ne tikai vācu okupācijas laikā Latvijā, bet arī LCP lielā politiskā darba nozīmi ārpus okupētās Latvijas robežām. Latvijas Centrālā padome bija vienīgā demokrātiskā nacionālā pretestības kustība okupācijas apstākļos, kas varēja runāt visas latviešu tautas un arī Latvijas vārdā, atsaucoties uz brīvās Latvijas Satversmes likumiem. Tā bija arī vienīgā pretestības kustība Latvijā, kam bija diezgan regulāri sakari ar ārzemēm, t.i., ar Latvijas sūtņiem ārzemēs un Rietumu valstu valdību pārstāvjiem. Tie bija LCP izstrādātie memorandi, deklarācijas, protesti un citi iesniegumi un ziņojumi, kas tika sūtīti Latvijas sūtņiem ārzemēs iesniegšanai Rietumu valstu valdībām un starptautiskām organizācijām, ar konkrētām prasībām cīņā par visas latviešu tautas brīvību un Latvijas valsts neatkarību, asi nosodot kā vācu, tā Padomju Savienības okupāciju, prasot Latvijas Republikas atjaunošanu un okupantu karaspēka izvākšanu no visām trim Baltijas valstīm. Šie protesti nepārprotami atspēkoja ārzemēs okupantu izplatītos melus, ka Igaunija, Latvija un Lietuva būtu brīvprātīgi atzinušas un akceptējušas kā Padomju Savienības, tā Vācijas okupāciju. Tā bija arī Latvijas Centrālā padome, kas pirmo reizi, jau 1943. gada jūlijā, varēja dot Latvijas sūtņiem ārzemēs bagātīgu materiālu un dokumentu krājumu par abām mūsu valsts okupācijas varām.

Viens no vairākiem LCP ideologiem un šī darba iedvesmotājiem bija prof. K. Čakste. Grūtajos okupācijas apstākļos Latvijā – kā boļševiku, tā vācu, sākot ar 1940. g. līdz 1945. g. – nebija daudz tādu personību, ar skaidru nacionālu stāju, skaidriem demokrātiskiem principiem un tīru, politiski neaptraipītu pagātņi, turklāt visā Latvijā labi pazīstamu vārdu, bet arī vārdu, kas bija pazīstams un respektēts ārzemēs. Visas šīs īpašības bija prof. K. Čakstem. Tāpēc arī pirmajā LCP dibināšanas sēdē 1943. g. 13. augustā, kur piedalījās visu bijušo Latvijas lielāko politisko partiju pārstāvji, K. Čaksti vienprātīgi ievēlēja par LCP priekšsēdi. Kopā ar abiem pārējiem valdes locekļiem – Dr. Br. Kalniņu un sūtņi L. Sēju – viņš nebaidījās uzņemties šo lielo atbildību okupācijas apstākļos ar visām tās konsekvencēm. Kā to liecina daudzi K. Čakstes līdzgaitnieki, viņš bija godīgs, patiess un uzticīgs saviem ideāliem līdz pat pēdējiem savas dzīves mirkļiem. Savā brīvības cīņā viņš neliecās neviena okupanta priekšā, prasot brīvas, neatkarīgas un demokrātiskas Latvijas Republikas atjaunošanu.

Tas bija arī LCP nopelns, ka visu triju Baltijas valstu pretestības kustību darbība tika saskaņota un paplašināta. To, ko Baltijas valstis nebija iespējušas paveikt neatkarības apstākļos, proti — ciešu kopēju sadarbību un vienību, to veica visu triju Baltijas valstu pretestības organizācijas okupācijas apstākļos, ar nākotnes vīziju — visu triju *Baltijas valstu konfederāciju*, kas ir *absolūti nepieciešama Baltijas valstu eksistencei kā tagadnē, tā nākotnē*. Kā to rāda dokumenti, arī Baltijas valstu sūtņi ārzemēs cieši sadarbojās visos Baltijas valstu jautājumos, kas skāra šo valstu likteņus. Baltijas valstu vēsture rāda, ka katrai atsevišķi tām bijis grūti paturēt savu neatkarību. To mēs nedrīkstam aizmirst.

Cīņā par Latvijas neatkarību vācu okupācijas apstākļos, pret jauniem Pad. Savienības okupācijas draudiem, LCP izstrādāja deklarāciju iesniegšanai Rietumu valstu valdībām, ko parakstīja 190 Latvijā un arī ārzemēs pazīstami valstsvīri, parlamentārieši, kultūras un sabiedriski darbinieki, prasot Latvijas valsts neatkarības atjaunošanu un protestējot pret boļševiku un vācu okupāciju. Neskatoties uz okupācijas varas vajāšanām, LCP turpināja uzturēt kontaktu ar Igaunijas nacionālo pretestības kustību un arī ar Lietuvas atbrīvošanas komiteju. Jau kara laikā LCP deva Rietumu valstu valdībām iespēju izprast mūsu stāvokli, tādējādi pēc kara ietekmējot mūsu piespiedu kārtā iesaukto leģionāru un citu atbrīvošanu no gūsta. Par to liecina sūtņu iesniegtie protesti un dokumenti. Bija labi, kā to atzīmējis prof. Edg. Andersons, ka bija šāda demokrātiska nacionāla organizācija kā LCP, uz kuru varēja atsaukties. Arī par politisko bēgļu evakuāciju uz Zviedriju pateicība pienākas LCP politiskai tālredzībai, kur patvērumu guva 4559 bēgļi, no tiem 415 ar augstāko izglītību, kam vēl var pieskaitīt 94 rakstniekus, māksliniekus, žurnālistus un citus kultūras darbiniekus. Daudzi no tiem būtu aizgājuši bojā kā vācu, tā boļševiku okupācijā.

1993. g. 13. augustā pagāja 50 gadu, kopš dibināta Latvijas Centrālā padome. LCP kā pretestības kustība cīnījās pret abām, kā vācu, tā komunistu diktatūrām, pret okupantu terorismu, izspiegošanām un nodevībām, ko organizēja okupācijas varas, lai sagrautu tautas veselumu. LCP organizēja kā aktīvu (kurelieši), tā pasīvu pretestību cīņā par Latvijas neatkarību. Ka šī cīņa par brīvību nav bijusi viegla, to rāda šai izdevumā sakopotie dokumenti, bet neviens nevar teikt, ka latvieši necīnījās pret abām okupācijas varām, par mūsu valsts brīvību ar demokrātisku iekārtu. Arī to rāda dokumenti. Visā savā darbības laikā LCP ievēroja mūsu suverēnās valsts Satversmes likumību, neak-

ceptējot okupantu izdotos likumus. Arī okupācijas apstākļos katras valsts pilsonis ir atbildīgs savas brīvās valsts, ne okupantu varas likumiem. Šai ziņā LCP parādīja augstu morālisku stāju. To parādīja LCP vadība un arī kurelieši. Cerēsim, ka šī stāja un morāliskā atbildība būs arī tiem, kas tagad ceļ brīvo Latviju.

LCP darbības vēsturi bija iecerēts izdot daudz agrāk un vēl plašāki, lielākā izdevumā, ar *Daugavas* apgāda gādību un titulu *Trešā Fronte*, skarot abus Latvijas okupācijas laikus, sākot ar 1940. gadu un vēlāk, kopā ar Rietumu pasaulē vēsturnieku aprindās labi pazīstamo latviešu vēsturnieku prof. Dr. Edg. Andersonu, bet to visu pārtrauca viņa pēkšņā aiziešana mūžībā 1989. g. 6. jūlijā. Negaidīti mūžībā aizgāja arī Dagnija Šleiere — 1993. g. 24. janvārī. Ar to tika pārtraukta paredzētās grāmatas *Trešā Fronte* izdošana, kurai būtu bijušas 16 nodaļas. No šīm nodaļām Edg. Andersons bija uzrakstījis divas: IV. Rietumu politika attiecībā pret Baltijas valstīm, un V. Latvijas kuģi Rietumu valstu dienestā, kā arī paspēja izredīgēt mūsu kopēji rakstīto nodaļu par LCP, arī papildināt, gan ne pēdējo daļu, par LCP darbību Zviedrijā un Vācijā pēc 1945. g. kara beigām, ko rakstījis esmu es. Tā kā klāt nāca jauni dokumenti, kas vēl nebija zināmi, tad papildinātas dažas vietas tekstā, arī ar dažu LCP darbinieku biogrāfijām.

Nodaļai “Latvijas Centrālā Padome — LCP”, ko paspēja saīsināt, redīgēt un papildināt Edg. Andersons, gan tikai nodaļas pirmo daļu, ne beigas, pamatā ir sekojošie mani manuskripti: Latvijas Centrālā Padome — LCP, 1943–1945 (izvilkumi publicēti *Latvju Enciklopēdijā* 1962–1982, 2, J–L, 381.–389.); LCP ziņojumi, apkārtraksti un vēstules sūtņiem un LCP Ārzemju delegācijai 1943–1945; Sūtņu V. Salnā un K. Zariņa sarakstes vēstuļu kopijas; Ģen. J. Kureļa grupa; Boļševiku okupācija Latvijā 1940–1941; Vācu okupācijas laiks Latvijā 1941–1945; LCP slepenie laivu un radio sakari 1943–1945, priekšvārds, teksts; Ģen. J. Kureļa dienasgrāmata, rakstījis J. Gregors; LCP memorandi, deklarācijas, dokumenti; Štuthofas konc. noņemne. Arī ievads šai nodaļai ir ņemts no mana manuskripta. Tāpēc šai nodaļai bija paredzēti abu vārdi — Edg. Andersons un L. Siliņš.

Nodaļa “LCP organizētā politisko bēgļu glābšanas akcija pāri Baltijas jūrai” ir mans manuskripts, no kura Edg. Andersons paspēja izlasīt tikai sākuma daļu, izlīdzinot stilu. “Ģenerāļa J. Kureļa grupa”, “Slepenie radio sakari”, “Štuthofas koncentrācijas noņemne” ir mani raksti.

Tā kā šīs grāmatas apjoms nepieļāva visu manuskriptu publicēšanu, tad daudz kas ir bijis jāsaīšina, pieskaroties tikai LCP un tās

darbībai un, ciktāl nepieciešams, abiem okupācijas laikiem. Šī izdevuma mērķis ir dot lietišķu, ar dokumentiem pamatotu pārskatu par visu LCP darbību. Tāpat norādēm uz literatūru un citiem avotiem, ko iespējams pārbaudīt. Līdz šim publicētos rakstos par LCP darbību tas ne vienmēr ir darīts. Arī iespējamie avoti par LCP darbību Latvijā pēc kara nebija pieejami. Tikai sākot ar 1992. gadu, bija iespējams ieskatīties čekas apcietināto LCP darbinieku pratināšanas protokolos, kas vēl gaida vēsturnieku ieskatu un pētījumus. Droši vien vēl ir kādi nezināmi dokumenti Vācijā, Polijā un tāpat Latvijas un Krievijas VDK (Valsts drošības komiteja) arhīvos.

Ir arī dokumenti zviedru militāros arhīvos, kas līdz šim nav bijuši pieejami, sevišķi par LCP slepeno laivu satiksmi un radio sakariem. Tomēr atliek cerēt, ka šis izdevums rosinās latviešu vēsturniekus pētīt tālāk LCP darbību un nozīmi, lai vēl vairāk dokumentētu visus mūsu okupācijas laiku periodus, sākot ar 1940. g. jūniju un vēlāk. Abos okupācijas laikos, kā boļševiku, tā vācu, arī pēc kara, par mūsu vēsturi ir daudz melots. Daudz kas ir noklusēts politisku iemeslu dēļ ne tikai Latvijā, bet arī emigrācijā. Komunisti un nacisti darīja visu, lai vērstos pret LCP un tās demokrātiskajām idejām cīņā par neatkarīgu Latvijas valsti. LCP politiskā platforma skaidri deklarēja savus mērķus un principus, neakceptējot nekāda veida diktatūras. Šī cīņa, kas iet skaidru un mērķtiecīgu politisku ceļu, nebija pieņemama okupācijas laika pakalpiņiem ne Latvijā, ne arī emigrācijā. Lai celtu Latvijas valsti, ir vajadzīgi godīgi, saprātīgi, inteligēnti un nesavtīgi kā politiskie, tā arī citi darbinieki. Negribētos ticēt, ka latviešiem tādu nav.

Un beidzot ar pateicību pieminu visus tos, kas vienā vai otrā veidā veicinājuši materiālu un dokumentu vākšanu vai arī devuši savus manuskriptus, fotogrāfijas vai citus materiālus šī izdevuma kuplīnāšanai. Pateicība pienākās: Laumai Upelnieks, *M.D.*, ASV, par sākotnēju materiālu atbalstu, kas deva iespēju apmeklēt Vācijas konc. nometnes un Polijas arhīvus, prof. V. Klīvem ASV, Latvijas sūtniecības darbiniekiem Vašingtonā, sevišķi sūtniecības padomniekam V. Kreicbergam, Štuthofas muzeja vicedirektoram A. E. Benteram (*Benter*) un visiem šī muzeja arhīva darbiniekiem Polijā par lielo atbalstu dokumentu meklēšanā gan Štuthofā, gan Varšavā.

Sevišķa pateicība pienākas nelaiķim prof. Edg. Andersonam par uzmuninājumiem un padomiem šīs grāmatas manuskriptu sagatavošanā un arī, kā jau augšā minēts, LCP nodaļas rediģēšanā un papildināšanā ar vērtīgiem materiāliem, dokumentāciju un vēsturisku izvērtējumu, kas visu LCP darbību parāda plašākā perspektīvā.

Kad visas cerības par šīs grāmatas izdošanu *Daugavas* apgādā augšā minēto negaidīto apstākļu dēļ bija izgaisušas, bija jāmeklē citi ceļi. Radās grūtības, kas šķita nepārvaramas. Un tomēr arī šīs grūtības tika pārvarētas, gan zaudējot daudz laika un pūles. Pateicoties LCP darbiniekam Jānim Sadovskim un viņa dzīvesbiedrei Austrai, varējam šo grāmatu izdot. Ar to ir vaiņagots vairāku desmitu gadu darbs, iecere un pūles, aizpildot robu Latvijas okupācijas gadu vēsturē. Ne tikai vēsturē, bet arī ceļot pieminēkli visiem tiem LCP cīnītājiem, kas ziedoja savas dzīvības cīņā par brīvu, neatkarīgu Latvijas valsti.

1994. g. janvārī. L.S.

I

Latvijas Centrālā padome — LCP

Prof. Dr. Edgars Andersons, Leonīds Siliņš

Latvijas Centrālo padomi oficiāli nodibināja 1943. gada 13. augustā, bet tās pirmdīgļi radās daudz agrāk. Neviena pretestības organizācija nerodas īsā laikā. Katrai šāda veida organizācijai ir dabisks attīstības process, kura pamatā ir politiski, sociāli un dažādi citi motīvi, kas izpaužas atsevišķu grupu vai visas tautas neapmierinātībā ar pastāvošiem apstākļiem. Tādi pretestības procesi rodas arī, svešai varai okupējot valsti, to izmantojot vai pilnīgi apspiežot vietējos iedzīvotājus. Arī Latvija piedzīvoja šīs ierobežojumu formas.

Kad Kārlis Ulmanis izdarīja apvērsumu, oficiāli pārtraucot demokrātiskos procesus un radot autokrātisku iekārtu, daudzi Latvijas iedzīvotāji sākumā pārmaiņas apsveica. Viņiem bija apnikušas nebeidzamās partiju ķildas, un viņi sagaidīja jaunu miera, kārtības un labklājības laikmetu, kur Latvijā noteicēji būtu paši latvieši. Ulmanis apstādināja un faktiski nolikvidēja Latvijas parlamentu — Saeimu, likvidēja amatpersonu ievēlēšanas valsts un pašvaldību iestādēs un organizācijās, pēc fašistiskās Itālijas parauga radīja kameru un padomju sistēmu, izdarīja masu apcietināšanas un radīja pat īslaicīgu koncentrācijas nometni, likvidēja visas politiskās partijas, ieskaitot pats savējo. Arī organizācijas slēdza vai pārveidoja, tās apvienojot centrālās organizācijās, daudzas personas atstādināja no amatiem, atvietojo ar sev uzticamiem cilvēkiem, dažus politiskos darbiniekus izsūtīja trimdā uz ārzemēm, ieveda cenzūru, no bibliotēkām un vispārējas cirkulācijas izslēdza lielu skaitu grāmatu un periodisku izdevumu. Būdams Ministru prezidents, pārņēma arī Valsts prezidenta amatu un bruņoto spēku augstākā vadoņa funkcijas. Viņš arī personīgi iecēla ministrus, sūtņus un augstākās valsts un pašvaldību amatpersonas, kā arī militāros komandierus.¹

Ulmaņa autokrātiskā iekārta, ko Latvijā toreiz apzīmēja par autoritāro režīmu, nekādā gadījumā tomēr nebija salīdzināma ar asiņaino Hitlera režīmu nacionālsociālistiskajā Vācijā, Staļina režīmu Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā, Dienvidamerikas valstu militārajās diktatūrās, sadistisku maniaku vienpersonas valdības dažās jaunajās Āfrikas valstīs, jo Ulmaņa režīmā nevienu nenogalināja un neizsūtīja

tūkstošiem un miljoniem cilvēku piespiedu darba nometnēs un nāvē. Neraugoties uz Ulmaņa režīma cilvēcīgo raksturu, tā pilsonisko brīvību ierobežojumi tomēr radīja ne mieru un nepatiku demokrātiskajās zemēs – Lielbritānijā, Francijā, Šveicē, Somijā, Skandināvijas valstīs, Beniluksa zemēs un Amerikas Savienotajās Valstīs. Radās uzskats, ka Latvijas iedzīvotāji un līdzīgos apstākļos dzīvojošie Lietuvas un Igaunijas iedzīvotāji nav sagatavoti patstāvīgai dzīvei demokrātiskos apstākļos.²

Opozīcija Ulmaņa režīmam radās arī pašu latviešu demokrātiskajās, sociāldemokrātiskajās, ultranacionālo pārkoņkrustiešu un komunistu aprindās.³ No Ulmaņa ministru kabineta politisku domstarpību dēļ bija spiesti izstāties Margērs Skujenieks, Alfrēds Valdmanis, ģen. Jānis Balodis un Bernhards Einbergs. Režīma pārmērības atklāti nosodīja sūtņi Fēlikss Cielēns, Hugo Celmiņš un *Dr.* Miķelis Valters.

Ulmaņa režīma eventuālu atvietošanu ar demokrātisko sistēmu ar saviem domu biedriem pārrunāja Arvēds Bergs, *Dr.* Gustavs Reinhardis, *Dr.* Pauls Kalniņš, Fricis Vesmanis, Atis Ķeniņš, Francis Kempis un citi demokrātisko aprindu politiķi, bet tālāk par spriešanu netika. Vienīgi ģen. Balodim tuvi ļaudis — Otto Cielēns, Arturs Kroders un citi — nopietni domāja par Ulmaņa režīma militāru gāšanu. Kreisā spārna sociāldemokrāti nodibināja nelegālu Latvijas sociālistisko strādnieku–zemnieku partiju, kas pagrīdē sadarbojās ar Latvijas Komunistiskās partijas atlikušo grupiņu. Tās ārzemju komitejā darbojās Fēlikss Cielēns, Bruno Kalniņš, Ansis Buševics un citi, kas izdeva nelegālu žurnālu *Brīvība*. “Pārkoņkrusta” vadītājs Gustavs Celmiņš cerēja nodibināt pats savu diktatūru Latvijā, bet viņa plānus izjauca Ulmaņa Politiskā pārvalde, kamēr komunistisko kustību pašos pamatos sadragāja Josifa Staļina–Džugašvili drošības iestādes, iznīcinot Latvijas Komunistiskās partijas ārzemju biroju Maskavā un nogalinot tūkstošiem latviešu komunistu Padomju Savienībā un tur aizmukušos latviešu komunistus no Latvijas. Tas bija Staļina liels “pakalpojums” Ulmaņa valdībai.⁴

Pienāca Latvijai liktenīgās dienas — 1939. gada 1. septembris, kad sākās Otrais pasaules karš; 17. septembris, kad Polijā iebruka Padomju Savienības karaspēks; 19. un 30. septembris, kad Igaunija un Latvija saņēma pirmos Padomju Savienības ultimātus; 2. oktobris, kad Latvija bija spiesta likvidēt savu neitralitāti un legalizēt daļēju padomju okupāciju savā zemē; un 1940. gada 15. un 16. jūnijs, kad Latvija un Igaunija saņēma jaunus Padomju Savienības ultimātus, kam sekoja šo zemju tūlītēja pilnīga okupācija. Šajā bīstamajā laikā

TĀDS BIJA SĀKUMS

1940. gada 15. un 16. jūnijā latvieši pulcējās dziesmu svētkos Daugavpils. Tie bija pēdējie latviešu tautas svētki, boļševiku iebrukums tā paša gada 17. jūnijā nokli Latvija ievadīja viņas moku ceļu.

Azins karnevals sākās šai naktī - lielais austrumu koimins - pēc 23 gadu baigā kustēšanās spēju pirmo nāves dejas soli latviešu tautai. Lūk vietkarte, ar ko boļševiki pieteicās nodziedāt 1939. gada noslēgtā PSRS un Latvijas savstarpējā palīdzības pakta pildīšanu:

Kļūmīgs atgadījums pierobežā

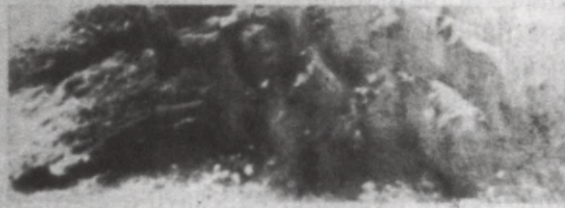
Lts. Rīga, 15. jūnijā. Sēdzenas rīcība mūsu robežsarga mītnē Masļenkos (Aštrēna rajonā) pie Latvijas-Padomju Savienības robežlīnijas atzista nodedzinātu. Turpat atzīst, ka šis nolikums ir vienā ar sievieti un tāpat smagi ievainota vecā pēta. Parādās arī 11 robežsargi, vairāki tupeņus ievainoti. Sēdzenas rīcības komandā robežsargi atzīst, ka matērija šīs robežsarga mītnē ir atgādājama.

— Nodedzinātā Latvijas robežsarga mītne Augšpils pagasta Masļenkos.

— Robežsarga Maciņa apdegtais likis.

— Robežsarga Purīņa sievietes Hermīnes likis.

— Robežsarga Beizaka likis.

No nāves izbēga arī robežsarga Purīņa dēls, kas mira no smagiem ievainojumiem slūsnā, un robežsarga Cimoško, kas krita reizē ar Beizaku. Pār robežlīniju boļševiki aizņēma 43 robežsargus un apkārtnes iedzīvotājus, kas mēģināja nodziedēt nodedzinātā robežsarga mītni.

Robežincidents 1940. gada 15. un 16. jūnijā pie Masļenkiem, kas ievadīja Latvijas okupāciju 1940. gada 17. jūnijā

Ulmanis ne reizi nesasauca Latvijas Saeimu, lai kopā ar zemes iedzīvotāju pārstāvjiem pieņemtu izšķirīgus lēmumus Latvijas valsts un iedzīvotāju likteņu noteikšanai. Kārlis Ulmanis un viņa valdība uzņēmas visu noteikšanu un juridisko atbildību par saviem politiskajiem lēmumiem un Latvijas iedzīvotāju nākotni.⁵

Tuvojoties lielo pārbaudījumu laikam, Ulmanis kādā savā runā, zīmējoties uz valsts aizsardzību, teica: "Labāk stāvus mirt, nekā uz ceļiem dzīvot," neapzināti atkārtodams komunistu aktīvistes Doloresas Ibarruri (La Pasjonarijas) spārnoto saukli Spānijas pilsoņu karā. Kā atzīmējis prof. Edgars Dunsdorfs, tas palika tikai tukša frāze.⁶ 1938. gada 30. novembrī Ulmanis deklarēja: "Mūsu pašu spēks, mūsu tautas spēks — tas lai ir tas, kas mūs nes uz priekšu; mūsu tautas griba, viņas ciešā apņemšanās stāvēt vai krist par sevi, stāvēt un krist par brīvu, neatkarīgu Latviju!"⁷ Pēc padomju garnizonu ielaišanas Latvijā Ulmanis 1939. gada 12. oktobrī paziņoja: "Mēs nevienam neatdosim un neviens mums neatņems rīcības brīvību."⁸ Un pēc tam, kad padomju karaspēks bija jau okupējis visas Baltijas valstis, Ulmanis pasvītroja: "Es palikšu savā vietā, jūs palieciat savās."⁹ Visām šīm Ulmaņa frāzēm nebija nekāda politiska un militāra seguma. Ar Ulmaņa parakstiem apstiprinātie likumi un rīkojumi 1940. gada jūnijā un jūlijā radīja milzīgu pārsteigumu, sajukumu un neapmierinātību latviešu tautā, sevišķi jaunatnē. Arī daži Ulmaņa valdības ieceltie Latvijas sūtņi ārzemēs bez protesta paši atlūdzās no saviem amatiem un pat nodeva visus sūtniecības līdzekļus un dokumentus Padomju Savienības ierēdņiem, lai gan viņiem vajadzēja palikt savās vietās un aizstāvēt Latvijas Republikas eksistenci.¹⁰

Jau pilnīgas padomju okupācijas apstākļos notika pirmais demokrātisko latviešu valstsvīru mēģinājums legālā ceļā atjaunot demokrātisku iekārtu Latvijā, izmantojot PSRS Tautas komisāru padomes priekšsēdētāja vietnieka un ilggadīgā padomju valsts galvenā prokura Andreja Višinska ieceltās Latvijas pārejas laika valdības izsludinātās vēlēšanas Latvijas Republikas Satversmes formālā ietvarā uz 113. panta pamata.¹¹ Tā blakus Višinska ieceltās Dr. Augusta Kirhenšteina valdības un Komunistiskās partijas atbalstītajam Latvijas Darba tautas blokam radās Demokrātisko latviešu vēlēšanu grupa Rīgā, Bezpartejisko zvejnieku, sīkzemnieku, amatnieku, strādnieku un vidusšķiru vēlēšanu saraksts Kurzemē, Franča Ķempa (Kempa) un Aleksandra Armaņa vadītais Latgales Zemnieku, strādnieku un darba intelīģences saraksts, un Rīgā arī kāds Bezpartejisko apvienību un kandidātu saraksts.¹²

Vienīgais nozīmīgais demokrātiskais grupējums bija Demokrātisko latviešu vēlētajū bloks, kura aicinājumu vēlētajiem bija parakstījuši — Atis Ķeniņš, ģen. Jānis Balodis, Voldemārs Zāmuels, Kārlis Skalbe, Hugo Celmiņš un Pēteris Bergis. Ķeniņš jau bloka ideju bija pārrunājis ar savu kādreizējo studiju biedri Višinski, un viltīgais padomju jurists pret to nebija neko iebildis. Blokā aktīvi piedalījās arī prof. Konstantīns Čakste, senators Mintauts Čakste (abi — nelaiķa Valsts prezidenta Jāņa Čakstes dēli), Jānis Breikšs un citi. Toties *Dr. Pauls Kalniņš* un citi sociāldemokrātu vadoņi atteicās šajā blokā piedalīties.

Publicētajā aicinājumā (sk. oriģināla fotokopiju nodaļā “Dokumentī”) bloka iniciatori deklarēja: “Mēs gribam saglabāt brīvo un neatkarīgo Latviju, mēs to negribam zaudēt. Mēs gribam cieši un pastāvīgi sadarboties ar Padomju Savienību un tās tautām. Mēs gribam lojāli sadarboties valsts saimnieciskās un kulturālās dzīves celšanā ar mūsu organizēto strādniecību. Mēs gribam kārtību, kur visiem ir pavērts ceļš uz izglītību, kur visiem ir visas demokrātiskās brīvības, darbs un maize un kur katram pieder tas, ko viņš ar godīgu darbu ieguvis.”

Bloka vēlēšanu platforma ietvēra deviņus punktus:

1. Brīva, neatkarīga, demokrātiska Latvija.
2. Ciešu pastāvīgu sadarbību ar PSRS 1939. g. 5. oktobra savstarpējās palīdzības līguma mērķu sasniegšanai un tālākai izveidošanai.
3. Valsts iekšējā celtniecība uz progresu un demokrātisma pamatiem, lojāli sadarbojoties ar Latvijas strādniecību un viņas organizācijām.
4. Valsts zemes fonda paplašināšana darba zemniecības apgādāšanai ar zemi.
5. Valsts saimnieciskās dzīves izveidošana un pārkārtošana, stādot pirmā vietā strādājošo intereses.
6. Privātā īpašuma un privātās rosības uzturēšana un aizsargāšana, ierobežojot kā vienu, tā otru, ja to prasa valsts intereses un tautas labklājība.
7. Latviešu nacionālās kultūras izkopšana, darot to pieejamu ikvienam Latvijas Republikas pilsonim, nodrošinot arī mazākuma tautībām viņu kulturālo vajadzību apmierināšanu; izglītības, arī visaugstākās, nodrošināšana visiem mazturīgiem censoņiem.
8. Kulturālo un saimniecisko vērtību apmaiņas paplašināšana un attiecīgo sakaru padziļināšana ar PSRS un tās tautām.

Sarkanarmijas tanku vienības okupē Rīgu 1940. gada 17. jūnijā

Attēlā pa labi, pie Sarkanarmijas automašīnas, kāds Padomju Savienības sūtniecības ierēdnis, kas bija galvenais demonstrāciju un provokāciju vadītājs Čičajeva un Višinska uzdevumā Rīgā, jau sākot ar 17. un 18. jūniju.
Pa kreisi Sarkanarmijas šoferis

9. Latvijas valsts dzīves izveidošana uz stingriem tiesiskiem pamatiem, nodrošinot ikvienam viņa personas un mantas neaizskaramību un demokrātiskās, t.i., vārda, sapulču, preses, ticības utt. brīvības.”

Jau uzaicinājumā vēlētājiem iniciatori paskaidroja, ka viņiem nav bijis nepieciešamā laika, ka pilnīgus kandidātu sarakstus paziņos vēlāk un ka kandidātu vidū nav neviena, kas tīko pēc deputāta goda. Uzsaukuma beigās bija nopietns brīdinājums: “Mēs aicinām jūs balsot par mūsu sarakstu, dziļā un nopietnā apziņā, ka pārdzīvojamais laiks šādu rīcību pavēloši no mums prasa. Mūsu valsts un mūsu pašu likteņi prasa izšķiršanos. Nevieni nevar un nedrīkst palikt malā!”¹³

Vēlēšanas bija noliktas 1940. gada 14. un 15. jūlijā.¹⁴ Latvijas satversmes un vēlēšanu likumus praksē neievēroja. Jau 8. jūlijā par sabiedrisko lietu ministru ieceltais Pēteris Blaus ar rīkojumu Nr. 13732 noteica, ka “Visām drukātavām noliegts pieņemt iespiešanā jebkāda veida uz Saeimas vēlēšanām attiecošos iespieddarbus, kā arī izdot pasūtītājam jau iespiestos, bez Sabiedrisko lietu ministrijas atļaujas.” Pieņēma tikai 4. jūlijā dibinātā komunistu organizētā Latvijas Darba tautas (vēlāk Komunistu un bezpartejisko) bloka sarakstus un propagandu. Nekomunistisko sarakstu uzstādīšanu uzskatīja par sodāmu kontrrevolucionāru darbību, kaut gan Demokrātisko vēlētāju bloka aktīvistis Atis Ķeniņš no padomju speciālā emisāra Višinska bija saņēmis mutvārdu “iedrošinājumu”.¹⁵

Likumu par Latvijas “Tautas saeimas” vēlēšanām bija parakstījis pats Ulmanis kā Valsts prezidents. Tā 3. nodaļā 14. paragrāfā teikts: “Vēlētājiem ir tiesība iesniegt kandidātu sarakstus līdz 1940. gada 10. jūlijam plkst. 20.00 dienā.” Atļāva tikai komunistiskā bloka sarakstu Nr. 1.¹⁶ Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdis Ansis Buševics un sekretārs Arnolds Deglavs darīja visu iespējamo, lai nevienas citas grupas saraksts nebūtu iesniegts līdz 10. jūlijam. Publicēja arī speciālas anketas.¹⁷ Centrālā vēlēšanu komisija 7. jūlijā papildus paziņoja, ka kandidātu sarakstu iesniedzējiem jāpievieno saviem sarakstiem arī attiecīgu vēlētāju grupu vai organizāciju vēlēšanu platformas ar pierādījumiem, ka šāda platforma pieejama atklātībai. Tādas iespējas nebija, jo visi laikraksti un spiestuves jau atradās okupantu uzticības personu kontrolē.¹⁸

Demokrātisko latviešu vēlētāju grupai bija izdevies slepeni nodrukāt labu skaitu uzsaukumu Ermaņa Pīpiņa spiestuvē un vēl 10 000 eksemplāru Ēķa spiestuvē Jelgavā. 50 automobiļi bija sagatavoti

“Rīts” 1944. gada 7. aug. Piespiedu demonstrācijas, ko rīkoja Višinskis kā Padomju Savienības okupācijas varas pārstāvis Latvijā, kad Latviju pievienoja Padomju Savienībai

“Rīts” 1940. gada 19. jūlijā. Okupantu “Latvijas Saeima”, ko ievēlēja “vienbalsīgi” ar Sarkanarmijas durkļu palīdzību

Attēlā no kreisās:

PSRS sūtniecības Latvijā 1. sekretārs M. Vetrovs; PSRS Tautas komisāru padomes priekšsēža vietnieks A. Višinskis, okupācijas vadītājs; PSRS sūtnis Latvijā V. Derevjanskis. A. Višinskis uzrunā demonstrantus, kas ar varu un draudiem sadzīti pie krievu sūtniecības 1940. gada 18. jūlijā

uzsaukuma izplatīšanai visā Latvijā. Prese un radiofons šai grupai nebija pieejami. Atlika tikai telefona un mutiski paziņojumi no personas uz personu. Par sakaru dienestu gādāja Latvijas armijas štāba sakaru daļas priekšnieks pulkv. ltn. Paulis Ozols. Kopš 30. jūnija demokrātisko vēlētāju organizācijas grupai bija pievienojušies arī Vilis Holcmanis, Ādolfs Bļodnieks, Rihards Kronbergs, Jānis Bankavs, pasaules rekordists Jānis Daliņš un citi.¹⁹

Lai nodrošinātu PSRS interesēm absolūti drošu vēlēšanu iznākumu, Višinskis kopā ar PSRS sūtni Latvijā Vladimiru Derevjanski apmeklēja 8. jūlijā Ministru prezidentu Augustu Kirhenšteinu.²⁰

Uz rezultātiem nebija ilgi jāgaida. 9. jūlijā bloka telpās ielauzās padomju politpārvaldes aģenti, apcietināja vēlēšanu biroja tehnisko vadītāju — jaunu inženieri, konfiscēja un iznīcināja visus vēlēšanu materiālus. Tas notika ar iekšlietu ministra Viļa Lāča un viņa biedra — Politiskās policijas priekšnieka Vikentija Latkovska ziņu. Ati Ķeniņu izsūtīja uz 5 gadiem Kazahstānā. Vairāki citi bloka darbinieki zaudēja dzīvību. Pavisam apcietināja apm. 500 Demokrātisko vēlētāju bloka darbiniekus. Daļu apcietināto atbrīvoja, bet lielāko daļu vēlāk deportēja. Tā beidzās pirmā nopietni organizētā demokrātisko spēku opozīcija Latvijā.²¹

Bijušās Latvijas Saeimas deputātu vairākums neizrādīja nekādu pretestību jaunajai padomju varai un nesniedza arī norādījumus iedzīvotājiem, ko darīt un kā izturēties. Viena no lielākajām Latvijas politiskajām partijām — Latvijas sociāldemokrātiskā strādnieku partija — pieļāva vadošo darbinieku iekļaušanos atbildīgos padomju valsts un pašvaldības iestāžu amatos, tā atklāti sadarbojoties ar okupācijas varu. Kirhenšteina valdība, bieži ar Ulmaņa parakstu, turpināja izdot jaunus rīkojumus un likumus, kas iznīcināja neatkarīgās Latvijas valsts aparātu, bruņotos spēkus, saimniecisko un sociālo struktūru.²²

Brīvajā Latvijā uzaugusi, nacionālā garā audzināta, bet pēdējos gados politiskā tumsā turētā latviešu jaunatne bija apmulsusi un jutās pieviltā, vērojot dažu latviešu vecākās paaudzes politiķu divkosīgo rīcību. Jaunatne sāka meklēt pati savus ceļus nacionāli demokrātiskas pretestības izpausmēm. Visaktīvākā bija studējošā un darba jaunatne, kas rada atbalsi vidusskolniekos un pat pamatskolu audzēkņos. Visādi pretestības izpausmes veidi bieži bija bērnišķīgi naivi un radīja nevajadzīgus jauniešu upurus. Ļoti aktīvi pretestības gara iedvesmotāji bija vairāki augstāko mācības iestāžu mācības spēki un liels skaits skolotāju. Dažos gadījumos pretestības grupu organizēšanu vadīja arī

Latvijas okupanti sarkanarmieši 1940. gada 18. jūnijā 1905. gada parkā. Attēlā no kreisās: *poļitruks* ar diviem kareivjiem. Ziņkārīgo jautājumiem atbildēja *poļitruks*, teikdams, ka viņi esot nākuši Latviju atbrīvot no “bada un posta”, jo tikai Padomju Savienībā esot “īsta strādnieku paradīze”!

1940. gada 21. jūnijā ar tieslietu ministra J. Pabērza rīkojumu no visiem Latvijas cietumiem tika izlaisti politiski apcietinātie. Rīgā — 250. To vidū arī tie, ko apcietināja 17., 18. un 21. jūnijā. Notiesāti politiskie — 79, izmeklēšanā — 85, par kārtības traucēšanu apcietināti 100 (90% — nelatvieši, Višinska ievestie provokatori, no tiem 60 apcietināti 21. jūnijā)

Latvijas armijas pārstāvji. Aktīva pretestība sākās ar uzsaukumu gatavošanu un izplatīšanu un turpinājās ar bruņotu grupu izveidošanu. Šie pasākumi bija spontāni, centrāli neorganizēti, bet politiski kodīgās anekdotes un satīriskās dziesmiņas rada atbalsi visā Latvijā.

1941. gada aprīļa beigās Rīgā notika vairāku grupu pārstāvju sanāksme, kurā piedalījās patrioti no dažādiem Latvijas novadiem. Organizācija bija tik slepena, ka nevienu no dalībniekiem nenodeva padomju drošības iestāžu rokās un neapcietināja. Sanāksmes mērķi bija:

1. Radīt vienu centrālu nacionālās pretestības organizāciju.
2. Vienoties, ko darīt, ja sāktos karš.
3. Izveidot sakarus ar ārzemēm.

Pārstāvētajām grupām nebija nekādas izteikti politiskas nokrāsas, nebija arī noteiktas politiskas platformas. Bija tikai viena vēlēšanās — visiem spēkiem pretoties Staļina režīmam un padomju okupācijai, gan taupot dzīvības izšķirošam brīdim nākotnē, kad būtu cerības atjaunot neatkarīgo Latviju. Nolēma izvairīties no nevajadzīgiem sīkiem protesta veidiem, kam varētu sekot apcietināšanas, piem., Latvijas karoga uzvilšana dažādās vietās Latvijā, kas bija jau prasījuši upurus. Vācu — padomju karam sākoties, daudzi pretestībnieki aktīvi piedalījās cīņās pret padomju karaspēku un drošības dienesta vienībām visos Latvijas apgabalos, tā cerot atgūt Latvijas neatkarību. Dažos apvidos šīs grupas vājā apbruņojuma un pieredzes trūkuma dēļ cieta lielus zaudējumus, bet citur atkal guva ievērojamus panākumus.

Vācu okupācijai nomainot padomju okupāciju Latvijā, visas latviešu pretestības grupas bija ne tikai apbruņotas, bet tām bija arī savas ieroču noliktavas, kuras varētu izmantot vēlāmā laikā. Ieročus ieguva no bēgošās Sarkanās armijas un noslēptiem Latvijas armijas un aizsargu organizācijas krājumiem. Grupu sastāvs bija izkristalizējies un bija radusies prasība pēc latviešu politiskas organizācijas ar demokrātisku vadību. Liela daļa krietnāko Latvijas valstsvīru un sabiedrisko organizatoru bija deportēti. Tauta bija lielā mērā demoralizēta un saskaldīta. Bija tādi, kas sāka sacensties ar Vācijas nacionālsociālistu apbrīnotājiem un sevišķi ar fašistiem tuvajiem pārkonkrustiešiem par noteicošo stāvokli. Jau dažu dienu laikā pēc vācu ienākšanas tomēr visām šīm grupām kļuva skaidrs, ka nacionālsociālistiskai Vācijai nav bijis nodoms atbrīvot Baltijas valstis, bet tās *okupēt* kā ienaidnieku teritoriju. Vācu iestāžu izdarītā Latvijas vietu un pat pilsētu ielu

Čekas māja Rīgā,
Brīvības ielā 37/39, Stabu ielas
stūrī. Tautā iesaukta "Stūra māja".
Te pratināja un nežēlīgi mocīja
visus apcietinātos ģen. Alfona
Novika un citu čekistu vadībā,
tāpat, kā vēlāk to darīja gestapo.
Te mira daudzi brīvības cīnītāji,
bet viņu slepkavas šodien
saņem pensijas!

Čekas mājas Brīvības ielā 37/39 apcietināto celles, kurās nevarēja ne sēdēt,
ne stāvēt, ar spīgtām spuldzēm. Šeit cilvēkus turēja pat kailus, tiem nelaida
gulēt, pratināja naktīs, visādā veidā mocīja līdz nāvei, lai izspiestu
"atzišanos". Te mocīja arī visus apcietinātos LCP darbiniekus

“pārvācošana” un latviešu organizāciju un preses atjaunošanas apstādināšana, kā arī Latvijas karoga lietošanas aizliegšana liecināja par vēl ļaunāku likteni, ko neviens Latvijā vēl nesaprata. Latviešu paš aizsardzības spēku atbrūošana un daļas latviešu pašapsardzībnieku degradēšana par “palīgpoliciem” bija ne tikai latviešiem apvainojoša — pat bīstama. Drūmu gara stāvokli radīja pārliecīgās “komunistu un viņu līdzskrējēju” vajāšanas un žīdu tautības iedzīvotāju piespiedu ievietošana geto necilvēcīgos apstākļos un žīdu masveidīga izslepkavošana, kas drīz vairs nebija nekāds noslēpums. Iebraukušie vācu pārvalžu darbinieki un vācu drošības dienestu ļaudis Latvijā sāka rīkoties kā iekarotā zemē. Daudzu patriotisku latviešu sapnis par Latvijas atjaunošanu sāka gaist. Vienas totalitāras varas vietā bija stājusies otra, ne mazāk ļauna totalitāra vara. Rietumu demokrātijas bija tālu un pagaidām vēl nesagatavotas ofensīvai kara darbībai.

Zināmās aprindās izkristalizējās doma, ka arī toreizējā, šķietami bezcerīgā situācijā tomēr nepieciešama nacionālas pretestības organizācija, kas spētu apvienot visus politiski un militāri pozitīvos spēkus skaidram mērķim — cīņai par brīvu, neatkarīgu un demokrātisku Latviju. Šādas centrālās pretestības organizācijas radīšanai militāras okupācijas apstākļos bija nepieciešama liela pieredze, uzmanība un daudz laika.

Jau 1941. gada pavasarī, vēl padomju okupācijas laikā, netālu no Liepājas notika pirmie mēģinājumi uzņemt sakarus ar Latvijas sūtņiem ārzemēs no toreiz hermētiski noslēgtās okupētās Latvijas. Šie mēģinājumi bija nesekmīgi.

1941. gada beigās daži demokrātisko partiju darbinieki sāka aktīvi piedalīties centrālās nacionālas pretestības organizācijas radīšanā. Šajā darbā aktīvi piedalījās arī studējošās jaunatnes un agrāko latviešu jaunatnes organizāciju darbinieki.

1942. gada sākumā jau daudzas patriotu grupas strādāja ciešā sakarā ar bijušā Latvijas Valsts prezidenta Jāņa Čakstes dēlu profesoru Konstantīnu Čaksti, kapteini Kristapu Upelnieku un citiem demokrātisko ideju paudējiem un aizstāvjiem. Šo grupu darbībai bija mērķtieciski politisks raksturs.²³

Konstantīns Čakste agrāk bija nodevies tikai zinātniskam darbam Latvijas Universitātē un nepiedalījās politiskā dzīvē. Tieši tagad viņš pirmo reizi aizrautīgi sāka organizēt politisku bloku cīņai par neatkarīgas, demokrātiskas Latvijas Republikas atjaunošanu. Viņa laika biedrs Fēlikss Cielēns raksturojis viņu kā raksturā nosvērtu personu, kura acis degusi aizrautīga kvēle, kas liecinājusi, ka viņš bija gatavs

Prof. Konstantīns Čakste, Latvijas Centrālās padomes (LCP) priekšsēdis

sevi upurēt par brīvo Latviju. Cielēns apliecina, ka “ne tikai savas grupas, bet visu pretestības kustības dalībnieku acīs viņš kļuva par politisku vadoni, kuram dabiski pienāksies kļūt par atjaunotās demokrātiskās Latvijas Republikas pirmo Ministru prezidentu, jo viņam piemita visas īpašības, kādas nepieciešamas demokrātijas valstsvīram, viņš bija inteligents, enerģisks un godīgs”.

Blokā darbojās arī viņa vecākais brālis senators Mintauts Čakste. Arī viņš agrāk nebija bijis politisks darbinieks. Politiski agrāk nebija darbojušies arī tautsaimniecības profesors Arnolds Aizsilnieks un arheoloģijas docents *Dr. Valdis Ģinters*. Grupā aktīvs bija arī agrākais sūtnis un ārlietu ministrs, toreiz franču un vācu valodas lektors Latvijas Universitātē Ludvigs Sēja. No agrākajiem Saeimas deputātiem grupā darbojās Demokrātiskā centra kādreizējais frakcijas līderis Jānis Breikšs un Kristīgās apvienības pārstāvis mācītājs Jānis Teriņš. Šī nelegālā grupa īsā laikā bija jau labi noorganizēta. Rīgā vien nelegālās šūniņās darbojās vairāk nekā 300 biedru, galvenā kārtā studenti. Šūniņas nodibinājās arī citās Latvijas pilsētās — Jelgavā, Liepājā, Ventspilī un citur — un lauku centros. Enerģiskā kapteiņa Upelnieka vadībā bija jau izveidojušies neliela virsnieku organizācija, kurā ievērojamākā persona bija agrākais Tehniskās divīzijas komandieris ģenerālis Jānis Kurelis. Grupiņu vadītāji bieži satikās regulārās sanāksmēs. Sākās arī sakaru meklēšana ar citām politiskām partijām, kas bija agrāk pārstāvētas Latvijas Saeimā. Šo darbu veica galvenā kārtā pats profesors Čakste.²⁴

1942. gada februārī savu darbību pagrīdē atjaunoja arī Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija. Nekādas formālas organizācijas nebija. Partijas centrālā komitejā darbojās sešas personas, no kurām Bruno Kalniņš, Voldemārs Bastjānis, Fricis Menders un Kārlis Lorencs bija agrākās centrālās komitejas locekļi, bet *Dr. Pauls Kalniņš* un Fēlikss Cielēns bija pieaicinātas personas. Izveidoja pārbaudītu darbinieku pulciņus vispirms Rīgā, pēc tam arī Liepājā, Jelgavā un Valmierā. Rīgā radās Rīgas komiteja. 1943. gadā centrālā komitejā iekļāva arī dažus agrākos Saeimas sociāldemokrātu deputātus un *Strādnieku Sporta un Sarga* organizācijas darbiniekus, to vidū R. Straumi. Sāka darboties arī partijas Sarkanais Krusts, kas piegādāja pārtiku un naudu Rīgas Centrālcietumā un Salaspils koncentrācijas nometnē ieslodzītajiem biedriem.

Centrālās komitejas 1943. gada augusta sēdē, Bastjāņa rezidencē Rīgas Jūrmalā, Cielēns ierosināja nodibināt ikvienā Latvijas pilsētā trīs personu partijas komitejas, kas ap sevi saistītu nelielu grupu

sakarnieku darba vietās, kā arī izdot uz rotatora novilkto partijas biļetenu. Abus ierosinājumus noraidīja ar motivāciju, ka šāda nelegāla organizācija vācu okupācijas varas terora apstākļos būtu neiespējama un beigtos ar apcietināšanām un galveno vadītāju nogalināšanu. Kādreiz lielākā Latvijas politiskā partija demonstrēja lielu vājumu un bailes.²⁵

Katrā ziņā 1942. gadā bija radušās divas Latvijas pilsoņu grupas — demokrātu un sociāldemokrātu, kas norobežojās no sadarbības ar hitleriskās Vācijas iestādēm. Tās vēlējās neatkarīgas Latvijas Republikas atjaunošanu, pieņēma Rietumu sabiedroto orientāciju, puda pārliecību, ka atjaunotā Latvija būs demokrātiska, un sagaidīja, ka nacionālsociālistiskā Vācija karā sabruks un ka Latvijai palīdzība gaidāma vienīgi no Lielbritānijas un Amerikas Savienotām Valstīm.

Jāpiezīmē tomēr arī fakts, ka 1942. gada beigās toreiz ietekmīgais Latvijas valstsvīrs Alfrēds Valdmanis, kas sākotnēji centās sadarboties ar Vāciju, cerēdams tādējādi panākt Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu, ātri vilās vācu politikā un 1942. gada 4. novembrī nāca klajā ar savu iesniegumu "*Das lettische Problem*" (Latviešu problēma), kurā atklāti pieprasīja Latvijas neatkarības atjaunošanu kā atlīdzību par latviešu saimnieciskiem un dzīvā spēka upuriem un pirmo reizi atklāti oponēja pret varbūtēju Baltijas valstu iekļaušanu Vācijā. Tam sekoja viņa sadursmes ar Latvijas ģenerālkomisāru Dr. O. Dreksleru 1942. gada 1. decembrī, Ostlandes valstskomisāra Hinricha Lozes (*Lohse*) deklarāciju 22. decembrī, ka vācieši neļaus uzstādīt sev nekādus noteikumus un izcīnīs galīgo uzvaru arī bez latviešu karavīru palīdzības, konfrontācija ar Latvijas ģenerālapgabala SS un policijas komandieri ģen. maj. Valteru Šrēderu (*Schröder*) 1943. gada 27. janvārī un atkārtotu konfrontāciju ar Dr. Dreksleru 29. janvārī. Valdmanis un viņa sabiedrotie gādāja par to, lai viņa memorands un sanāksmju protokoli cirkulētu plašās latviešu aprindās. 1943. gada martā vācu drošības policija izsūtīja Valdmani uz Vāciju. Tā kā Valdmanis bija par daudz angažējies ar vāciešiem 1941. gadā un pirms atteikšanās no amata 1939. gada 29. oktobrī vairāk kā gadu bija darbojies Ulmaņa valdībā, Konstantīna Čakstes vadītais demokrātiskais bloks ar viņu nesadarbojās, kaut gan Mintauts Čakste bija īslaicīgi darbojies Valdmaņa Tieslietu ģenerāldirekcijā par juriskonsultu.²⁶

Tāpat jāatzīmē fakts, ka 1942. gada vidū Vācijas politikā bija vilies arī sākotnējais Vācijas atbalstītājs, organizācijas "Pērkoņkrusts" vadītājs Gustavs Celmiņš, kas uzturēja sakarus ar Somiju un 1943.

gada vasarā sāka izdot pats savu pret vācu politiku vērstu izdevumu *Vēstījums*, ko vēlāk pārdēvēja par *Latvju Raksti Brīvā Latvijā*. Laikraksta cirkulācija bija labi noorganizēta caur 60 izdales punktiem. Bija arī speciāla “kaujas grupa” Rīgas iestāžu un stratēģiski svarīgāko punktu pārņemšanai “pārgrozījumu” gadījumā. Vācu iestādes “Pērkonkrustu” bija formāli slēgušas jau 1941. gada 17. augustā kā pārāk nacionālistisku. 1942. gada septembrī Celmiņam bija pirmā konfrontācija ar vācu SD, kam sekoja viņa apcietināšana 1944. gada 14. martā. Viņu apsūdzēja arī par pastāvīgu sakaru uzturēšanu ar Somiju. Celmiņš bija precējies ar somieti un Somijas Ziemas kara laikā bija aktīvā dienestā Somijas bruņotajos spēkos. 23. aprīlī viņu nogādāja Flossenburgas koncentrācijas nometnē Vācijā. Arī ar Celmiņa organizāciju demokrātiskais bloks nesadarbojās, lai gan Gustavs Celmiņš un Bruno Kalniņš savas trimdas laikā, pēc izsūtīšanas no Latvijas Ulmaņa režīma gados, bija politiski sadarbojušies. “Pērkonkrusta” nostāja pret demokrātiju nebija pieņemama Latvijas demokrātiem.²⁷

Bija, protams, arī plašas latviešu aprindas, kas toreiz glābiņu cerēja sagaidīt tikai Vācijas uzvaras gadījumā, sagaidot, ka karā novājinājusi Vācija latviešu tautai par uzticīgu kopā turēšanos piešķirs ja ne neatkarību, tad vismaz ļoti plašu autonomiju, starplaikā sastrādājot ar Vāciju, lai varētu saglābt iespējami daudz Latvijas saimniecisko un kulturālo vērtību pašai latviešu tautai. Tās centrā bija Latviešu pašpārvalde, kas 1942. gadā bija jau kaut cik nostabilizējusies, bet visumā bija tikai Ostlandes valsts komisāra un Latvijas ģenerālkomisāra rīkojumu īstenotāja.

1942. gada 27. aprīlī laikraksta *Zemgale* redakcijas sekretārs Leonīds Siliņš parakstīja profesora Konstantīna Čakstes izredīgētu iesniegumu iekšlietu ģenerāldirektoram ģenerālim Oskaram Dankeram par dokumentētu nehumānu apiešanos ar latviešu darba spēku Vācijā. Sūdzība bija balstīta uz laikraksta *Zemgale* redakcijā ienākušo materiālu pamata. Tās bija protests pret Latvijas Darba pārvaldes ar draudiem un kārdinošiem solījumiem par labu izpeļņu un labiem darba apstākļiem uz Vāciju izsūtīto latviešu sieviešu, to vidū daudz mazgadīgu meiteņu, necilvēcīgajiem darba apstākļiem, kas daudzos gadījumos maz atšķīrās no koncentrācijas nometņu režīma. Vācu iestāžu krāpšanas paņēmieni un latviešu sieviešu nehumānie dzīves apstākļi atklājās slepeni sūtītajās vēstulēs un uz Latviju atbēgušo sieviešu un meiteņu stāstos. Noķertajām izbēgušajām latviešu sievietēm un meitenēm piesprieda cietuma sodus vai ievietoja viņas koncentrācijas nometnēs, tikai labākā gadījumā nosūtot viņas atpakaļ

1941. gada 1. jūlija priekšpusdienā, kad vācu armija ieņēma Rīgu, latvieši bez cenzūras izdeva vienreizēju izdevumu "Brīvā Zeme", ko vācu okupanti nekavējoties aizliedza. Teksts bija tikai vienā lapas pusē, otra balta

1941. gada 1. jūlija pēcpusdienā iznāca vācu okupantu atļautais laikraksts "Tēviņa", Nr. 1, ar vācu cenzūru un propagandu

"Tēviņa", Nr. 1, 1941. gada 1. jūlijā. Tauta cerēja, ka "atbrīvotāji" nesīs brīvību, bet vilās

Boļševiku okupācijas gadā noslepkavotos un nomocītos gulda zemes klēpī. "Tēviņa", 1. jūl.

uz agrākajām darba vietām, kur tās gaidīja vēl sliktāki dzīves un darba apstākļi. Daudzas latviešu meitenes aizgāja bojā britu un amerikāņu lidotāju bumbu uzbrukumos Hamburgas, Brēmenes, Lībekas un Šlēzvigas-Holšteinas rajonu vācu kara rūpniecībā, kur viņu vairums bija nodarbinātas. To visu Latvijā rūpīgi noklusēja.

L. Siliņa iesniegumam bija zināmi rezultāti. Lietu izmeklēja vācu iestādes, un 1942. gada 23. jūnijā Siliņam Latvijas ģenerālkomisāra Dr. Drekslera (*Drechsler*) uzdevumā nosūtīja valsts padomnieka Dorra parakstītu vēstuli ar “izmeklēšanas” rezultātiem. Vācu slepenpolicija, protams, “atklāja”, ka latviešu strādnieču sūdzības bija balsītas uz “meliem” un “pārspilējumiem.” Precedents tomēr bija radīts.²⁸

Pārlicībā, ka nacionālsociālistiskā Vācija karu zaudēs un pēc Otrā pasaules kara noteicējas būs Amerikas Savienotās Valstis un Lielbritānija, demokrātiskie pretestības organizācijas darbinieki plānoja uzņemt sakarus ar ārzemēm un jo sevišķi ar vēl aktīvajiem Latvijas sūtņiem ārzemēs. Nolēma informēt Rietumu valstu valdības par padomju un nacionālsociālistu okupantu mērķiem un izrīcībām Latvijā un pārējās Baltijas valstīs. L. Siliņam uzdeva mēģināt sasniegt Zviedriju un 1) sniegt informāciju par okupācijas apstākļiem Latvijas sūtņiem ārzemēs, 2) mēģināt nodibināt sakarus starp Rietumu zemēm un okupēto Latviju.

1943. gada 22. jūlijā Siliņam patiesi izdevās sasniegt Gotlandi Zviedrijā zvejnieku laivā “Kaija”, ko vadīja zvejnieks J. Ķirsis. L. Siliņš bija paņēmis līdz bagātīgu materiālu krājumu — laikrakstu komplektus, likumu un rīkojumu krājumus, fotogrāfijas un oriģināldokumentus vai to kopijas, kas atspoguļoja dzīvi okupētajā Latvijā Staļina režīma laikā un tam sekojošā nacionālsociālistiskās Vācijas varas posmā līdz 1943. gada 21. jūlijam. Šos materiālus un kopijas nodeva Latvijas sūtņu un Rietumu valstu ieinteresēto iestāžu rīcībā, kur tie atrodas vēl šodien. Šiem materiāliem bija milzu nozīme toreiz un ne mazāka arī tagad. Par L. Siliņa ierašanos Zviedrijā sūtņa V. Salnā dienasgrāmatā atrodam šādu atzīmi: “Šo nospiesto jutoņu lielā mērā izklaidēja Leonīda Siliņa izkāpšana Zviedrijas krastā 1943. gada jūlijā, kas atveda līdz lielus saiņus ar oficiālām publikācijām, likumiem, rīkojumiem, pavēlēm un veseliem komplektiem okupācijas gados izdotiem laikrakstiem, filmām, fotogrāfijām, grāmatām...” Tie bija pirmie autentiskie dokumenti, kādi angļu-sakšu pasaulē vēl nebija redzēti. Tādēļ tiem piekrita ārkārtīgi liela nozīme okupantu īsto mērķu un nodomu atklāšanā.²⁹

Leonīda Siliņa izbraukšanas laikā no Latvijas centrālā latviešu nacionālās pretestības organizācija, lai gan tā sen jau darbojās, formāli nebija nodibināta. Kaut gan Čakstes vadītajā nelegālajā organizācijā bija daži agrākā Demokrātiskā centra darbinieki, tajā piedalījās arī cilvēki, kas vēl nebija skaidri izšķīrušies par piederību kādai politiskai partijai. Viņus tikai apvienoja kopīgs mērķis — neatkarīgas, demokrātiskas Latvijas valsts atjaunošana.

Sparīgāki sāka rīkoties arī sociāldemokrāti, kuru galvenais aktīvists bija Bruno Kalniņš. Viņš izstrādāja rezolūciju “Latvijas stāvoklis un latviešu tautas tagadējie uzdevumi”, ko pieņēma LSDSP centrālā komiteja 1943. gada 28. jūlijā. Salīdzinot ar sociāldemokrātu vadoņu viedokli agrāk, viņu noskaņa tagad bija stipri mainījusies. Citēsim šeit dažus izvilkumus:

“Latviešu tautas politiskā līnija jādibina uz neatkarības un demokrātijas principiem bez agrākās demokrātijas trūkumiem un kļūdām. Latviešu tautas galvenām prasībām jābūt:

1. Atjaunot neatkarīgu un demokrātisku republiku.
2. Latvijas Republikas nākamo valsts iekārtu noteiks brīvi un demokrātiski vēlētā Saeima. Līdz tam laikam ir spēkā LR 1922. g. satversme. Latvijā ir spēkā visi likumi, kuri izdoti līdz 1934. g. 15. maijam. No likumiem, kas izdoti laikā no 1934. g. 15. maija līdz 1940. g. 17. jūnijam, spēkā tie, kas nerunā pretīm Latvijas Republikas satversmes demokrātiskiem principiem.
3. Saeimai turpmāk piešķiramas likumdevējas, budžeta un valdības politikas pārbaudes tiesības. Valdība atbildīga Saeimas priekšā. Salīdzinot ar līdzšinējo satversmi, pēc Skandināvijas demokrātisko valstu parauga papildināmas Valsts prezidenta un Ministru kabineta tiesības. Prezidents vēlams uz 5, Saeima un pašvaldības uz 4 gadiem.
4. Izskaužamas daudzās partijas. Latvijā radāma 3–4 politisko partiju sistēma. Lai to sasniegtu, piepaturamas proporcionālās vēlēšanas, bet nosakāms augsts minimums, bez kura sasniegšanas partija nedabū nevienu pārstāvi. Atmetami daudzie un lielie Saeimas vēlēšanu apgabali, radot to vietā mazākus vēlēšanu apgabalus.
5. Nav vairs atjaunojama aizsargu organizācija.
6. Atjaunotās Latvijas valdība sastādāma no visu galveno politisko partiju pārstāvjiem, kas atzīst neatkarību un demokrātiju. Tai jābūt plašai koalīcijas valdībai.

7. Lai nodrošinātu Baltijas valstu pastāvēšanu, jāpanāk cieša Baltijas valstu sadarbība — Baltijas valstu konfederācija.

Šī rezolūcija saturēja vairākus neskaidrus punktus, koalīcijas valdības jau agrāk bija pierādījušas savu nevarību, un lieli iebildumi būtu bijuši pret aizsargu organizācijas — nacionālās gvardes ekvivalenta — likvidāciju.

Partijas vadība centās izveidot arī starptautiskos sakarus. 1943. gada rudenī Platonē notika Latvijas un Lietuvas sociāldemokrātu pārstāvju — Dr. Paula Kalniņa un Lietuvas partijas sekretāra Kīpra Bielina (*Bielinis*) — apspriede. Tajā piedalījās arī dažas citas personas. Drīz pēc tam latviešu sociāldemokrātiem izdevās satīkties ar igauņu sociālistu pārstāvjiem, kuru sakarnieks bija agrākais redaktors Jonass. 1943. gadā partijai izdevās ar kāda somu virsnieka palīdzību nogādāt arī plašu informāciju par apstākļiem Latvijā Somijas sociāldemokrātiem. Dr. Pauls Kalniņš drīz saņēma no somu ministra Veino Alfrēda Tannera garu vēstuli ar informāciju par apstākļiem pārējā pasaulē. Caur Somiju un arī pāri Baltijas jūrai izveidojās sakari ar Zviedrijas sociāldemokrātiem. Partijas uzdevumā Bruno Kalniņš apmainījās vairākām vēstulēm ar toreizējo laikraksta *Morgon Tidningen* redaktoru Rikardu Lindstrēmu (*Lindström*), kas iegūto informāciju izlietoja vairākos rakstos par labu Latvijas brīvībai, kā arī informēja Zviedrijas valdību par apstākļiem Latvijā.

1943. gada novembrī LSDSP centrālā komiteja nosūtīja uz Stokholmu divas deklarācijas. Viena no tām bija adresēta sabiedroto un neitrālo valstu sociāldemokrātu partijām, bet otra šo zemju arod biedrību centrālajām organizācijām. Šie dokumenti vispirms attēloja apstākļus padomju pirmās okupācijas laikā, citējot, ka “tās mežonība un nežēlība ne ar ko neatšķiras no tām metodēm, kuras pielieto vislaunākie fašistu varmākas.” Sekoja informācija par vācu okupācijas varas izrīcībām un nacionālsociālistu teroru. Dokumentā minēts, ka “vienas diktatūras vietā stājās otra, bet abu diktatūru un svešo okupāciju metodes bija gluži līdzīgas.” Latvijas tautas un tās strādnieku šķiras mērķu deklarācijā, starp citu, bija minēts: “Latvijas tautas lielais vairums noraida ne vien jebkuras politiskas saites ar Vāciju, bet arī tāpat vērsas pret Latvijas nodošanu jaunā padomju okupācijā. Latviešu tauta noraida katru diktatūru. Mūsu tautas masu ideāls ir demokrātijas laiks, kad valdīja brīvība un neatkarība. Arī tagadējā pasaules karā Latvijas tautas simpātijas ir ar lielajām demokrātijām, ar ASV un Angliju. Kopā ar tautas lielo vairumu sociāldemokrāti

stāv par Latvijas neatkarības un pilnas suverenitātes atjaunošanu.. Latvijas tautai tādas pat tiesības uz brīvu un neatkarīgu dzīvi kā visām citām nācijām.” Šīs deklarācijas nokļuva Latvijas sūtniecībā Vašingtonā, un vēl 1944. gada septembrī sūtnis Dr. Alfrēds Bīlmanis tās publicēja sevišķā memorandā *Latvian-USSR Relations*, ko piesūtīja Rietumu presei un Rietumu sabiedroto politiķiem.³⁰

1943. g. pavasarī sākās pirmie sakari starp sociāldemokrātiem un Demokrātisko centru. Drīz abu grupu starpā izveidojās laba sadarbība, un 1943. gada vasaras otrajā pusē abu grupu pārstāvji Konstantīns Čakste un Bruno Kalniņš savu organizāciju uzdevumā vienojās, ka būtu dibināms kopējs politisks vadītājs centrs, kurā bez Demokrātiskā centra un Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas būtu jāpiedalās arī abu pārējo lielāko Latvijas politisko partiju — Latgales Kristīgo zemnieku un katoļu un Zemnieku savienības pārstāvjiem. Vienošanos apstiprināja LSDSP centrālā komiteja 1943. g. 28. jūlijā.

Pretestības kustības jautājums bija nobriedis arī citu partiju aprindās. Aktīvs Zemnieku savienības politiķis, bet Ulmaņa oponents, deputāts Jānis Lejiņš uzskatīja pēdējo vēlēto Latvijas Valsts prezidentu Albertu Kviesi, kas bija paglābies no deportācijām un dzīvoja Latvijā, kā dabīgu Latvijas un latviešu tautas vadoni. Kviesis gan bez ārējas pretestības bija nodevis Valsts prezidenta pilnvaras autoritārā režīma nodibinātājam Ministru prezidentam Kārlim Ulmanim 1936. gada 11. aprīlī. Vēl bija dzīvi un Latvijā darbojās arī 1934. gada 16. maijā atlaistās Latvijas Saeimas prezidija priekšsēdis Dr. Pauls Kalniņš un viņa divi biedri — Kārlis Pauļuks un bīskaps Jāzeps Rancāns, kuru darbību Ulmanis oficiāli bija tikai apturējis. Arī viņus varēja uzskatīt par Latvijas suverēnās varas augstākajiem pārstāvjiem. Tautai ļoti nepatika Latvijas bijušā Valsts prezidenta Alberta Kvieša iesaistīšanās vācu okupācijas pārvaldes vadošā amatā kā tieslietu ģenerāldirektoram Alfrēda Valdmaņa vietā.

Alberts Kviesis bija arī ievērojams Zemnieku savienības darbinieks. Zemnieku savienības pēdējais līderis Ādolfs Klīve savās npublicētās atmiņās raksta: “Gatavojoties uz pretestības kustības organizēšanu, bija jāmeklē persona, kura varētu un gribētu stāties šī riskantā darba priekšgalā. LZS [Latviešu Zemnieku savienības] acīs dabīgais kandidāts šeit bija A. Kviesis, bet pretēji partijas vadošo personu lēmumam, kura pieņemšanā piedalījās pats Kviesis, pēdējais 1943. gada vasarā no [Tieslietu] ģenerāldirektora vietnieka bija kļuvis ģenerāldirektors.. Kā ģenerāldirektors A. Kviesis nevarēja vairs krist svarā pie pretestības kustības veidošanas Latvijā.” Interesanta

ir arī cita ievērojama Zemnieku savienības politiķa Jāņa Lejiņa sniegtā informācija. Kā Klīve, tā Lejiņš nebija Ulmaņa atbalstītāji, bet atradās "lojālā opozīcijā". Lejiņš raksta: "1943. gada 20. maijā apmeklēju Tieslietu ģenerāldirekciju un pieteicos pie A. Kvieša. Teicu viņam, ka latviešiem jāizveido kāds centrs, kas krīzes gadījumā varētu ātri rīkoties. Centram vajadzētu būt šini istabā. Viņš pasmaidīja un atbildēja, ka jābūt krietni uzmanīgiem un atturīgiem, ka pagaidām nekā nevar iesākt, bet nākotnē notikumi var būt labvēlīgi aktīvai rīcībai un "tad mēs būsim kopā." Liekas, ka 1943. gada jūlija beigās Lejiņš atkal nolēmis doties pie Kvieša. Viņš raksta: "Vēlreiz apmeklēju A. Kviesi. Viņš saka, ka par vadītāju Latvijas notikumos nevar būt — viņam esot 62 gadi, sabeigta sirds un vēl dažas citas kaites. Tādam uzdevumam esot vajadzīgs enerģisks cilvēks, bet viņš tāds neesot bijis arī agrāk. Viņš gribēja zināt manas domas, kādam vajadzētu būt latviešu vadonim. Atbildēju, ka izšķirīgā brīdī nepieciešams ir ātrums un enerģija, bet vienmēr vajadzīga tālredzība, takts un populārs vārds. Kviesis teica: vārds man būtu, tauta arī laikam uzticētos, būtu pietiekamas pieredzes, bet paša galvenā — enerģijas man nav. Mierīgāku līdzdarbību viņš varētu uzņemt, līdzīga saruna viņam jau esot bijusi ar pāris cilvēkiem... Viņš tomēr neticot, ka Vācija sabruks drīz."

Nebija problēmas ar Kristīgo zemnieku un katoļu partijas pārstāvja un pēdējās Saeimas priekšsēža 2. biedra bīskapa Jāzepa Rancāna piesaistīšanu nacionālās pretestības kustībai. Būdamis pārliecināts demokrāts un krietns latviešu patriots, viņš bija gatavs sadarboties un iekļauties projektētās centrālās organizācijas vadībā, labi apzinādamies risku, ko viņš uzņēmās.

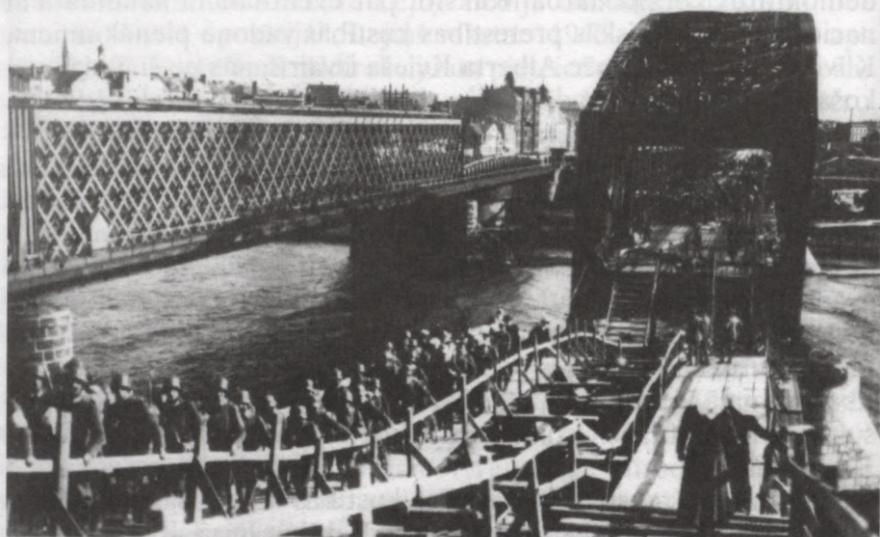
Zemnieku savienības līderis Ādolfs Klīve paziņoja, ka ne Zemnieku savienības centrālā komiteja, ne tās Saeimas frakcija nav akceptējušas un segušas Ulmaņa personīgo diktatūru un ka Latvijā palikušie vadošie viņa partijas darbinieki atzīst 18. novembra Latviju un 1922. gada satversmi, gan nezvērējot visiem tās pantiem.

Nebija problēmu arī ar Kristīgo apvienības pārstāvjiem, bet iniciatori bija dziļi vilušies lielās Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partijas līderī Ādolfā Bļodniekā, kas bija pēdējās Latvijas demokrātiskās valdības Ministru prezidents, ja neskaita viņam sekojošo Ulmani, kas savā demokrātiskās valdības laikā noorganizēja apvērsumu pret demokrātisko režīmu. Bailēs no vācu atriebības Ādolfs Bļodnieks nolēma latviešu nacionālās pretestības kustībā nepiedalīties. Toties pretestības kustībā iesaistījās vairāku sīkāku politisku partiju un grupu pārstāvji.

Nebija viegli iekļaut vadošos zemnieksavienībniekus un sociāldemokrātus kopējā darbā. Rakstot par eventuāliem kandidātiem nacionāldemokrātiskās pretestības kustības vadoņa pienākumiem, Klīve ir rakstījis, ka pēc Alberta Kvieša izvairīšanās no šī goda “nākošais kandidāts uz vadību bija pēdējais Saeimas priekšsēdis Dr. P[auls] Kalniņš.” Tālāk viņš rakstījis: “Dr. P. Kalniņš bija sociāldemokrāts. Tas radīja pārdomas. Sociāldemokrātu antinacionālā politika Latvijas neatkarības laikā, sociāldemokrātu sadarbība ar komunistiem slimo kasēs un arodbiedrībās, dažu redzamu sociāldemokrātu pāriešana komunistu partijā, citu sociāldemokrātu izcila avansēšanās pirms komunistu okupācijas laika — tas viss, kopā saņemts, bija padarījis sociāldemokrātus stipri nepopulārus latviešu tautas vairākuma acīs. Šīs partijas vīra nostādīšana pretestības kustības pirmajā vietā nesolīja tos labākos panākumus ne kustības plašuma un rakstura, ne iespaidīguma ziņā. To laikam apzinājās arī pats P. Kalniņš.”

Tālāk Klīve raksta: “Pretestības kustības izveidošanas nolūkos tika noorganizēta mana tikšanās ar P. Kalniņu Rīgā, Kalniņa ārsta kabinetā. Kalniņš zināja par J[ūlija] Druvas, A. [faktiski Jāņa] Vāgnera, K[ārļa] Pauļuka, A[rvida] Klāvsona, E[mīla] Zelmeņa [agrāk Zolmanis], manu un citu LZS vīru opozicionāro nostāju pret vācu okupantu politiku. Kalniņš informēja mani, ka arī viņi — sociāldemokrāti kopā ar dažiem Demokrātiskā centra cilvēkiem — esot šo to darījuši tanī pat virzienā. P. Kalniņš vaicāja pēc manām domām, vai nebūtu lietderīgi saslēgties visiem kopā vienā organizācijā un rīkoties turpmāk saskaņoti un ar lielāku autoritāti un lielāku aktivitāti. Dabīgais centrs šai lietā, pēc Kalniņa domām, būtu pēdējais Saeimas prezidijs, bet formālu iemeslu dēļ pretestības kustību tā nevarētu nostādīt, jo prezidijā ieejot arī minoritāšu pārstāvji. Arī pati rīcība prezidija vārdā nebūtu korekta iepretim pārējiem Saeimas locekļiem. Tāpēc jāradot jauna organizācija uz Saeimas lielāko partiju bāzes, pieskaņojoties Saeimas prezidijam. “Zemnieku savienība taču turas pie demokrātijas principiem?” noprasiņa man P. Kalniņš, un pēc apstiprinošas atbildes saņemšanas noteica: “nu redziet, tad jau mums nevar būt nekādu grūtību sadarboties vienā organizācijā.””

Klīvem šis jautājums tomēr tik vienkāršs nešķīta. Viņš raksta: “Es P. Kalniņam aizrādīju uz dažām grūtībām, kurām jātiek pāri, mazākais, tās nopietni jāpārrunā. Pirmā lieta ir viņa, kā Saeimas priekšsēža un reizē sociāldemokrāta, stāvoklis pretestības vadības priekšgalā.

Bermonta saspridzinātie dzelzs tilti pār Daugavu. Studentu rota ceļā uz Pārdaugavu. Uzņemts pēc 1919. gada 11. novembra

Skats no Sv. Pēteru baznīcas torņa uz Bermonta saspridzinātiem tiltiem pār Daugavu. Pa labi pagaidu koka tilts. Visu tiltu atjaunošana ilga daudzus gadus. Uzņemts pēc 1919. gada 11. novembra

P. Kalniņš mani pārtrauca un paskaidroja, ka viņa persona, liekoties, nekādas grūtības nevarētu radīt. Kā Saeimas priekšsēdis viņš Valsts prezidenta prombūtnē esot V. pr. vietas izpildītājs. Tādēļ saskaņā ar Satversmi nekādu citu amatu nevarot uzņemties. Bet ja tagadējos.. apstākļos uz šo noteikumu tik stingri arī neskatītos, viņš domājot, ka par pretestības vadības priekšsēdi jānākot kādam pilsonim, vislabāk no centra aprindām. Viņi esot domājuši par prof. Čaksti. Tālāk Kalniņš paskaidroja, ka Breikšs Rīgā nedzīvojot, no Piebalgas parādoties šeit ļoti reti un visu Demokrātiskā centra vadību esot nodevis prof. Čakstem. Tādā kārtā viņš, P. Kalniņš, paliktu it kā aizmugurē un faktiskais un formālais pretestības kustības priekšsēdis un vadītājs būtu prof. Čakste. Protams, viņš, P. Kalniņš, visā lietā ņemtu aktīvu līdzdalību.”

Klīvem acīmredzot bija lieli iebildumi pret Demokrātiskā centra kādreizējo ietekmētāju, lielākā latviešu laikraksta *Jaunākās Ziņas* un lielākā žurnāla *Atpūta* izdevēju Antonu Benjamiņu. Tā kā Benjamiņš 1939. gadā jau bija miris, pret profesoru Čaksti toties Klīvem nekādu iebildumu nebija. Bet tas vēl nebija viss. Klīve raksta: “Tālāk es P. Kalniņam paskaidroju, ka daudzi no mūsu partijas biedriem un citiem lojāliem pilsoņiem ir deportēti uz Sibīriju vai noslepkavoti Kirhenšteina valdības laikā. Šinī valdībā, kā zināms, piedalījās arī sociāldemokrāti vai kā tieši valdības locekļi, vai kā augsti ierēdņi. Sadarbošanās un kopā sēdēšana ar šādām personām pretestības kustības vadībā mums nav pieņemama. Tas P. Kalniņu manāmi uztrauca, bet savaldīdamies viņš vaicāja, vai man esot kādi iebildumi arī pret viņu. Es atbildēju, ka pret viņu man nekādu iebildumu nav. P. Kalniņš tūlīņ deklarēja, ka viņam arī pret mani nekādu iebildumu neesot. Saruna mierīgākā tonī turpinājās tālāk. P. Kalniņš paskaidroja, ka arī sociāldemokrātiem esot tādi paši iebildumi pret dažiem redzamiem Zemnieku savienības vīriem par viņu darbību Ulmaņa valdības laikā. Es P. Kalniņam piekritu, ka soc. dem-tiem savi iebildumi pret dažiem LZS locekļiem var pacelties, bet es pasvītroju, ka s.d. iebildumiem pret ZS un mūsu iebildumiem pret s.d. ir stipri atšķirīgi. S.d. var būt pārmetumi Ulmanim par Satversmes laušanu, pārmetumi par līdzdarbošanos Ulmaņa valdībā, pārmetumi par pāris simtu s.d. pārejošiem arestiem. LZS turpretim ir iebildumi pret s.d. par piedalīšanos valdībā, kas pilnīgi formāli nodeva Latvijas neatkarību krieviem. S.d. palika mierīgi sēžot okupantu valdībā arī pēc tam, kad simtiem un tūkstošiem latviešu tika deportēti uz Sibīriju, spīdzināti līdz nāvei šīs valdības pārvaldītos cietumos un slepkavoti bez tiesas un izmeklē-

šanas. 'Šeit ir liela starpība starp jums un mums,' es teicu. Atbildei P. Kalniņš uzstādīja man jautājumu, vai pēc manām domām tagad esot īstais laiks mūsu iekšējo lietu kārtīšanai, kad politiskā situācija prasot pavisam ko citu. Kāda arī nebūtu bijusi rīkošanās Ulmaņa laikā vai komunistu okupācijas laikā, mūsu savstarpējie strīdi nevienu no Sibīrijas neatgriezīšot un nevienu no kapa neizcelšot. Viņš liekot priekšā visus šos jautājumus atstāt atklātus līdz Latvijas neatkarības atjaunošanai, bet līdz tam laikam vienoties par savstarpēju neapkarošanos." Pēc šādiem argumentiem Klīve piekrita sadarbībai.

Pauls Kalniņš pēc tam Klīvem noprasīja, ar kādiem sociāldemokrātiem Klīve būtu ar mieru sadarboties. Klīve nosauca divu personu vārdus. Pēc tam Kalniņš smaidīdams pateica: "Es jums iedošu viņu adreses; pārliciniet tos kungus ņemt dalību pretestības kustībā. Ja tas jums izdosies, es nešaubos, ka centrālkomiteja tiem piekritīs. Neizdošanās gadījumā Jums būs jāsamierinās ar citām personām."

Pēc tam Kalniņš un Klīve tīri lietišķi pārrunāja toreizējos apstākļus Latvijā un notikumus karalaukos, kā arī iezīmēja pretestības kustības platformu kā politiskā, tā tīri praktiskā plāksnē. Kalniņš Klīvi iepazīstināja ar sociāldemokrātu un demcentriešu (Demokrātiskā centra laužu) kopīgi izstrādāto darbības programmu. Klīvem nepatika paredzētais nosaukums — Nacionālā komiteja. Viņš gribēja pasvītrot dibināmās organizācijas centrālo stāvokli. Piesavināties Pirmā pasaules kara bēgļu centrālās komitejas vārdu arī likās netaktiski. Pārrunās izkristalizējās nosaukums — Latvijas Centrālā padome.

Klīvem arī pati sagatavotā programma šķita tīri teorētiska. Viņš raksta: "Cik man tas atmiņā uzglabājies, tur bija runa par varas pārņemšanu no okupantiem, par pagaidu valdības dibināšanu, par diplomātisku sakaru izveidošanu ar ārzemēm utt. Es P. Kalniņam atbildēju, ka uzmetā programmā nav nekā konkrēta, kas tūlī, tieši tagad, jādara, bet minētas tikai vispārīgas frāzes par labām lietām, kas vēl atrodas pilnīgi gaisā. P. Kalniņš piekrita manām domām un piebilda: 'To pašu arī es viņiem teicu'. P. Kalniņš turpināja paskaidrot savus uzskatus, ka tagad mums ir ['iraid'] pavisam citi uzdevumi. Mums jācīnās pret mūsu cilvēku deportācijām uz Vāciju, pret smieklīgi mazajām uztura devām, ar kuru sekām viņam kā ārstam nākoties sadurties katru dienu. Par visām lietām mums jādara viss iespējamais, lai novērstu latviešu izslepkavošanu (mobilizāciju), ko visādi dzen un atbalsta jūsu Ulmaņa ministrs Valdmanis. Bet par tām lietām jārunā visiem kopīgi." Tā nobeidzās Kalniņa un Klīves ilgā saruna paša Klīves atreferējumā. Tālākais notika straujā tempā.

Sūtnis Ludvigs Sēja

Nākamā sanāksme notika jau nākamā dienā Klīves dzīvoklī. Šoreiz sanāksmē piedalījās sociāldemokrāti, “zemsavieši” (Zemnieku savienības biedri), “demcentristi” un viens latgaliešu pārstāvis. Šajā sanāksmē konkrēti pārrunāja centrālās organizācijas dibināšanu un tās darbības programmu. Pārrunas ilga kādas divas stundas. Kalniņš lūdza Klīvi vēl tajā pašā dienā apciemot Klīves minētos divus sociāldemokrātu deputātus un noskaidrot, vai viņi piedalīsies pretestības kustībā vai nē. Ja viņi nepiedalītos, Kalniņš nozīmētu citas personas no sociāldemokrātu vidus. Viņš arī atgādināja Klīvem, ka sociāldemokrātiem, respektīvi to centrālkomitejai, esot nopietnas domstarpības ar Fēliksu Cielēnu, piemētot: “Tuvākās dienās Cielēns vai nu pats aizies no sociāldemokrātu partijas, vai viņam būs jāaiziet. Sīkāku informāciju jūs dabūsi vēlāk.” Septembrī Cielēna un viņa kolēģu attiecības kļuva vēl asākas, bet no partijas viņu neizstūma. Klīve steidzās satikt divus vārdā nenosauktos sociāldemokrātus. Viens nebija mājās, un otrs atteicās piedalīties pretestības kustībā. Viņš nešaubījās, ka vācieši karu zaudēs un tad pretestībniekiem būs jāemigrē Latvijas neatkarības prasību dēļ. To šis kungs nevēlējās darīt.³¹

Pēc nākamā diena bija piektdiena, 1943. gada 13. augusts. Šajā dienā Ādolfa Klīves mājā Pārdaugavā (nevis prof. Čakstes dzīvoklī, kā šur tur nepareizi minēts) kopējā sēdē sēdē pirmo reizi sastapās četras personas — profesors Konstantīns Čakste, Bruno Kalniņš, bīskaps Jāzeps Rancāns un Ādolfs Klīve, kas reprezentēja četras lielākās partijas — Demokrātisko centru, Latvijas sociāldemokrātisko strādnieku partiju, Latgales Kristīgo zemnieku un katoļu partiju un Zemnieku savienību, kas 1931. gada rudenī pēdējās (4.) Saeimas vēlēšanās bija kopā ieguvušas 443 703 balsis un 49 deputātu vietas, tātad pārstāvēja vismaz pusi Latvijas iedzīvotāju. Klīve raksta, ka sanāksmē piedalījies vēl viens sociāldemokrātu pārstāvis, bet kāds cits avots liecina, ka piedalījušās vēl četras personas — sociāldemokrāti *Dr. Pauls Kalniņš* un *Voldemārs Bastjānis*, Demokrātiskā centra faktiskais līderis advokāts *Jānis Breikšs* un bijušais ārlietu ministrs un sūtnis *Ludvigs Sēja*.

Latvijas Centrālā padome bija paredzēta divos sastāvos. Paplašinātajā prezidijā figurētu kā saite ar agrāko, neatkarīgo, demokrātisko Latviju pēdējās Latvijas Saeimas prezidijs — tās priekšsēdis *Dr. Pauls Kalniņš*, viņa 1. biedrs — *Kārlis Pauļuks* un 2. biedrs — bīskaps *Jāzeps Rancāns*. Tas piešķīra Latvijas Centrālajai padomei valstisku autoritāti un saistību ar agrāko legālo Latvijas valsts varu.

Sūtnis Voldemārs Salnais

Otrajā sastāvā ievēlēja četras personas — priekšsēdētāju profesoru Konstantīnu Čaksti, priekšsēdētāja vietnieku Bruno Kalniņu, bez tam vēl Ādolfu Klīvi un Jāzepu Rancānu. Par ģenerālsekretāru izraudzīja Ludvigu Sēju, kas tolaik Latvijas Universitātē bija vācu un franču valodu lektors.³²

Rodas jautājums, vai Latvijas Centrālā padome bija dzimusi bijušā Latvijas sūtņa Zviedrijā un Norvēģijā Voldemāra Salnā ierosmē. Latvijas diplomātiskie pārstāvji toreiz vēl bija pārliecināti, ka Latvijas likteņus pēc kara izšķirs Amerikas Savienoto Valstu un Lielbritānijas politiskā nostāja, tādēļ bija svarīgi pierādīt, ka latviešu tauta neakceptēja nevienu svešvalstu okupāciju un ka tai ir centrāla pretestības kustība, kas bija vērsta pret abām okupācijas varām — Padomju Savienības un nacionālsociālistiskās Vācijas.

Klīve savās npublicētajās atmiņās raksta, ka 1943. gada 13. augusta sēdē Bruno Kalniņš esot nolasījis divas vēstules, kuras uz Latviju bija nelegāli nosūtījis sūtnis Salnais. Klīve arī piemin to saturu. Salnais esot ziņojis, ka igauņiem jau esot sava pretestības kustība pret vācu okupāciju, un ieteicis tādu dibināt arī latviešiem. Tālāk Salnais esot izteicis pārmetumus latviešiem par to, ka viņi nesūtot uz ārzemēm nekādu informāciju. Informācija viņam un sūtnim Londonā Kārlim Zariņam esot ļoti vajadzīga. Zviedri jau sakot tā, it kā Latvijā būtu palikuši tikai vācu okupanti ar saviem ierēdņiem un latviešu tur vairs nemaz nebūtu. Arī Kalniņš bija stājies sakaros ar sociāldemokrātiem Somijā.

Katrā ziņā labi informētajam Leonīdam Siliņam ir pavisam citāda informācija. Viņš savās atmiņās raksta, ka sūtnis Salnais no Stokholmas caur Somiju — Igauniju 1943. gada 29. martā izsūtījis uz Latviju vēstuli Elgai Skujeniecei, kurā lūdzis informāciju par notikumiem Latvijā un ierosinājumu dibināt centrālu nacionālās pretestības organizāciju. Vēstule bijusi ceļā ārkārtīgi ilgi. Salnā vēstījums "Mīļie tautieši" un instrukcija, ko atveda somu zinātnieks, Siliņa izbraukšanas laikā uz Zviedriju 1943. gada 21. jūlijā centrāli vēl nemaz nebija apspriesta. Pretestības organizācija Latvijā darbojās jau 1942. gadā, un 1943. gada februārī tiek organizēts brauciens uz Zviedriju, lai aizvestu informācijas materiālus par abiem okupācijas laikiem Latvijā sūtņiem ārzemēs. Šis mēģinājums beidzās ar L. Siliņa un viņa brāļa Voldemāra Siliņa apcietināšanu Ventspilī. Siliņš kategoriski apgalvo: "LCP nodibinājās bez kādas ierosmes no ārzemēm." Siliņš tomēr liecina, ka nacionālās pretestības doma bija dzimusi vienlaicīgi Latvijā un Stokholmā. Viņš citē pasāžu Voldemāra Salnā dienasgrāmatā: "Pretestības organizācijas nodibināšana Latvijā, Igaunijā un Lietuvā bija pamatota un politiski nepieciešama. Kā to rāda dokumenti, to vēlējās arī visu triju Baltijas valstu diplomātiskie pārstāvji ārzemēs. Tā, piem., igauņu ārzemju delegācija ir nosūtījusi Igaunijas pagrīdes nacionālai komitejai.. protesta projektu

pret vācu okupācijas varas nelikumīgo rīcību darba dienesta jautājumā un kas zem brīvprātīga leģiona organizēšanas maskas izved faktiski mobilizāciju. Latvijas apstākļi ir ja nu ne identiski, tad līdzīgi. Uz šī protesta pamata un atsaucoties uz to tad mūsu sūtņi.. iesniegtu turienes valdībām protestu pret Vācijas rīcību Latvijā." Sūtņa kundze Milda Salnā rakstījusi, ka Voldemāra Salnā dienasgrāmatā 1942./43. gadā atkārtoti sastopamas visai pesimistiskas atzīmes par pilnīgi jebkādu ziņu trūkumu no pārjūras. To apliecina dienasgrāmatas oriģināls Hūvera institūtā Kalifornijā, Amerikas Savienotajās Valstīs. To rāda arī sūtņu V. Salnā un K. Zariņa sarakste 1943. gadā, kā arī V. Salnā kontakti ar igauņu un lietuviešu organizācijām Zviedrijā un bijušā sūtņa Somijā J. Tepfera kontakti ar Somiju un viņa vēstuļu kontakti ar savu brāli ģen. V. Tepferu Latvijā. Jau 1943. gada februārī ģen. Verners Tepfers nosūtīja savam brālim J. Tepferam vēstuli no Latvijas uz Zviedriju ar parasto pastu, ka viņu Zviedrijā apmeklēs kāds kopējs paziņa V. Briedis (koda vārds L. Siliņam, red.).

Speciālie pasta sūtījumi no Zviedrijas uz Latviju, ko ar ļoti lielām grūtībām kārtoja sūtņi V. Salnais un J. Tepfers 1943. gadā, kad pārjūras sakari no Gotlandes ar Latviju vēl nebija nodibināti, caur Somiju uz Igauniju, tad Latviju, vai arī tieši uz Igauniju un tad Latviju, gāja ļoti lēni, un daži sūtījumi uz Latviju vēl pat nebija saņemti L. Siliņa ierašanās laikā Zviedrijā 1943. gada 22. jūlijā. Tas tika konstatēts sūtņa V. Salnā, sūtņa J. Tepfera, Mildas Salnās un L. Siliņa kopējā sēdē 1943. gada 5. augustā V. Salnā dzīvoklī *St. Essingen*. Piem., kāds V. Salnā sūtīts ziņojums 1943. gada aprīļa beigās nebija saņemts Latvijā vēl jūlijā. V. Salnā izstrādātais projekts un instrukcija (4 lpp. ar 14 punktiem, red.) par vienas centrālas pretestības organizācijas dibināšanu Latvijā, šai ziņā sadarbojoties ar Igaunijas un Lietuvas tādām pašām organizācijām, tika rakstīts 1943. gada 29. martā un nosūtīts uz Latviju ar kādu somu zinātnieku laikā no 1943. gada 28. jūnija līdz 1943. gada 4. jūlijam. Rīgā somu zinātnieks ierodas 1943. gada 29. jūnijā. V. Salnā līdziedotais pasts būtu jānodod deportētāi Margēra Skujenieka sievai Elgai Skujeniecei. Tā kā pastāvēja varbūtība, ka vācieši izsekoja somu zinātnieka darbību Rīgā, tad somu zinātnieks bez starpniecības pie viņam pilnīgi nepazīstamās E. Skujenieces nevēlējās iet. Tāpēc viņš gaidīja, kad no Liepājas Rīgā ieradīsies viņam labi pazīstamais Vēsturiskā muzeja direktors Dr. V. Ģinters. Somu zinātnieka un V. Ģintera satikšanās notika neuzkrītošā veidā Vēsturiskā muzeja telpās, kā somu zinātnieks pats to raksta. Kad Ģinters bija iepazīstināts ar somu zinātnieka ceļojuma nolūku, viņš ieteica pie sarunām pieaicināt tanī laikā Pieminekļu valdes direktoru ģen. V. Tepferu. Tad notika formāla satikšanās ar lielā uzticībā dotu informāciju. Izrādījās, ka E. Skujeniecei pēc vīra deportācijas ir radušās lielas... problēmas. Ievērojot šo apstākli, somu zinātnieka atvestā informācija tika nodota Dr. V. Ģinteram un ģen. V. Tepferam. Vienojās arī, ka E. Skujeniecei nodos sūtņa V. Salnā mutiskus sveicienus. Ar somu zinātnieka starpniecību tika arī nodibināti zināmi kodi sakaros ar Latviju — Igauniju, Igauniju — Latviju, Latviju — Lietuvu, Lietuvu — Igauniju, kas bija nepieciešami speciālā pasta sūtījumiem. Somu zinātnieka ziņojumā ir dots

arī politisks vērtējums par Latviju un Igauniju. No Latvijas viņš izbrauc 1943. gada 4. jūlijā, bet no Igaunijas atpakaļ uz Somiju 1943. gada 2. augustā. Somu zinātnieka ziņojums datēts Helsinkos, 1943. gada 10. augustā. Par L. Siliņa braucienu uz Zviedriju, kas tika gatavots jau sen un ko zināja tikai LCP vadība un inž. A. Arnītis, somu zinātnieks netika informēts.

Dr. Valdis Ģinters, arheologs, Valsts vēsturiskā muzeja direktors, bija dzimis 1899.27.XI Rīgā. Beidzis Rīgas pilsētas reālskolu, Karalauču universitātē filoloģijas nodaļu un Latvijas Universitātē vēstures nodaļu. Piedalījies brīvības cīņās Kalpaka bataljonā un Jelgavas kājnieku pulkā. Bijis LU subasistents, Valsts vēsturiskā muzeja preparators un pieminekļu valdes vecākais inspektors. 1943. gadā bija LU Filoloģijas un filozofijas fakultātes privātdocents. Izdarījis plašus izrakumus Daugmales un Mežotnes pilskalnos. Par izrakumiem daudz rakstījis zinātniskā literatūrā. Galvenie darbi: Latviešu tautas tērpa aizvēsture; Daugmales pilskalna izrakumi; Das Schwert der Skythen und Sarmaten; Rituelle Steinkreise auf livischen Gräbern der jüngeren Eisenzeit u.c. Apbalvots ar Lāčplēša Kara ordeni (par 1920.24./25.I cīņām pie Dzinagales Latgalē), Triju Zvaigžņu ordeni, Zviedrijas Vāsas ordeni, Igaunijas Ērgļa krustu un Lietuvas Ģedimina ordeni. Latvijas Centrālās padomes (LCP) darbībā piedalījās no 1944. gada jūlija. Pēc LCP priekšsēža ģen. V. Tepfera aizbraukšanas uz Zviedriju 1944. I.XI, pārstāvēja LCP darbību Kurzemē, uzturot ciešus sakarus arī ar Kureļa grupu un LCP delegāciju Zviedrijā. Ieradās Gotlandē pēc kapitulācijas ar laivu *Līga* 1945.9.V, ko organizēja LCP. Līdz savai nāvei 1979.24.VII bija ļoti aktīvs Zviedrijas latviešu sabiedriskajā dzīvē, sevišķi Nacionālā fonda darbībā, kur bija padomes loceklis un valdes priekšsēdis no 1949. gada.

L. Siliņš ierodas Stokholmā 1943. gada 29. jūlijā un vispirms stājas sakaros, gan telefoniski no Kummelnes bēgļu nometnes, ar sūtni J. Tepferu, pasakot savu koda vārdu — V. Briedis, un lūdz sūtni paziņot V. Salnam par savu ierašanos Zviedrijā. Tam seko 1943. gada 5. augusta kopējā sēde. Braucot uz Zviedriju, L. Siliņš bija pilnvarots runāt Latvijas pretestības kustības vārdā, ko oficiāli nodibina 1943. gada 13. augustā ar nosaukumu Latvijas Centrālā padome.³³

Sūtnis V. Salnais savā ziņojumā sūtnim K. Zariņam 1943. gada 3. augustā starp citu raksta: “Sūtījums uz dzimteni ar manu rakstu “Mīlie tautieši”, ar vienu Tavu politisku ziņojumu, kuru pārstrādāju vācu valodā, un vēl ar dažiem citiem rakstiem, ir laimīgā kārtā sasniedzis savu gala mērķi un nonācis taisni īsto vīru rokās. (Te runa ir par citiem sūtījumiem, ne projektu un instrukciju, *red.*). Apstiprinājums jau par to saņemts...” Un tālāk Salnais raksta: “Pirmo reizi pa visiem šiem trim gadiem ieradies no dzimtenes speciāls “ziņnesis”, sūtīts tieši no mūsu, ja tā drīkst kvalificēt, “nacionālās atbrīvošanas organizācijas”, un nodeva man jo sīku mutisku raportu par stāvokli dzimtenē, kā atveda arī ļoti vērtīgus materiālus. Patlaban klapatāju, lai

Generālis Verners Tefers

atbraucēju drīzāk atbrīvotu no vietējās aizbildniecības un lai tad viņš pats man kādu mēnesi vai divus palīdzētu pārstrādāt.. dažus no viņa atvestiem materiāliem.” Līdz L. Siliņa atbraukšanai uz Zviedriju kā V. Salnais, tā arī K. Zariņš sūdzējās par pilnīgu informācijas trūkumu no okupētās Latvijas. Vēl 1943. gada 13. augustā K. Zariņa vēstulē prof. Fr. Balodim lasām: “Ir jau labi, ka no mūsējiem viens otrs izbēg, bet žēl ir, ka tie ir pa lielākai daļai jauni cilvēki, kuri politiski nav pietiekoši piedzīvojuši un nevar dot vispārēju objektīvu pārskatu par notikumiem dzimtenē. (Lielākā daļa bija latviešu jūrnieki no vācu kuģiem, L.S.) Cita lieta būtu, ja izdotos izbēgt kādiem no politiķu vai intelektuālo aprindām, kuri pilnīgi varētu apgaismot īsto stāvokli mūsu zemē. Igauņi šinī ziņā ir labākā ģeogrāfiskā stāvoklī, un tiem vieglāk nokļūt pie brāļiem somiem.” Šo pesimismu izkļiedēja Leonīda Siliņa ierašanās Zviedrijā.

Klīve liecina arī, ka vēsturiskajā sēdē, 1943. gada 13. augustā, notikušas arī ilgstošas pārrunas par toreizējo politisko stāvokli un pretestības kustības tuvākajiem uzdevumiem. Bruno Kalniņš nolasīja jau agrāk minēto politiskās darbības programmu, ko klātesošie izdebatēja un kritizēja no dažādiem viedokļiem. Kalniņš savu programmu arī stingri neaizstāvēja. Pēc vairāku stundu pārrunām LCP prezidijs vienojās par sekojošo:

1. Jāievada saskaņota pretestības kustība pret vācu okupantu politiku Latvijā,
2. Šim nolūkam nodibināms no četrām lielākām parlamenta partijām (ne Saeimas frakcijām) vadošais centrs ar nosaukumu: Latvijas Centrālā Padome.
3. LCP mērķis: Neatkarīgas demokrātiskas Latvijas atjaunošana bez agrākās demokrātijas trūkumiem un kļūdām. Jāatbrīvojas no sīkām partijām, no Saeimas jaukšanās valdības darbā, valsts prezidenta vara jāpaplašina, vēlēšanu likums jāgroza utt.
4. Par spēkā esošu atzīst Latvijas demokrātiskās Republikas satversmi un visus līdz komunistu iebrukumam izdotos likumus, izņemot tos, kas runā pretim demokrātijas principiem.
5. Izrāda aktīvu pretestību katram okupantu rīkojumam, kas runā pretī Hāgas konvencijai (darba dienestam Vācijā, policijas pulku dibināšanai, latviešu mobilizācijai).
6. Norobežojas no katras sadarbības ar komunistu izpletņu lēcējiem. Ne tiem, ne citiem komunistiem nav sniedzams nekāds atbalsts, kaut arī tie cīnītos pret vāciešiem.

7. LCP savā darbībā iziet no pieņēmuma, ka Anglija un ASV karā uzvarēs un aizstāvēs Latvijas tiesības.
 8. Mūsu sūtniecībām piesūtāma pēc iespējas plaša informācija par vācu okupantu brutālo rīcību Latvijā, ar lūgumu darīt to zināmu valdībām, pie kurām sūtņi akreditēti.
 9. Neatkarīgi no platformas, kurā ietverti visi augšā minētie atzinumi, līdzīgā garā sastādāma deklarācija Rietumeiropas lielvalstīm, kas nosūtāma Salnajam Zviedrijā tālāk pārsūtīšanai uz Londonu un Vašingtonu.
 10. Latvija joprojām atzīstama par neatkarīgu valsti, kura ir tikai bijusi okupēta no Padomju Savienības un tagad ir okupēta no Vācijas.
 11. Deklarācijā apgaismojama krievu okupantu pasaules maldināšana ar viltus Saeimas “vēlēšanām” Latvijā, pielaižot vēlēšanās tikai komunistu kandidātu sarakstu un izdarot vēlēšanas zem krievu armijas un Maskavas komunistu terora. Deklarācijā izsakāms ass protests pret tā saukto Latvijas “pievienošanos” Padomju Savienībai ar lūgumu šādu “pievienošanos” neatzīt un viņādi atbalstīt LCP viņas darbā.
 12. Sūtņi uzaicināmi darboties deklarācijas garā.
 13. Visā LCP darbā ievērojama visstingrākā konspirācija.
 14. Pēc divi nedēļām nākošā apspriede bīskapa J. Rancāna dzīvoklī.”
- Ar to sēde bija beigusies. Klīves arhīvos ir saglabājušies LCP programmas un deklarācijas teksti. Deklarācijas teksts saglabājies arī Leonīda Siliņa arhīvos.³⁴

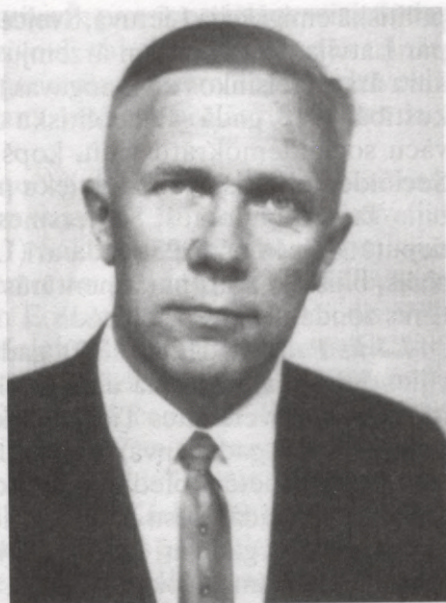
Praktisko darbu LCP vadībā veica galvenā kārtā pats Konstantīns Čakste, Bruno Kalniņš un Ludvigs Sēja. *Konstantīns Čakste* bija dzimis 1901. gada 26. jūlijā Bulduros kā zvērināta advokāta (vēlāk Latvijas Satversmes sapulces priekšsēdētāja un Latvijas Republikas Valsts prezidenta) Jāņa Čakstes un viņa sievas Justīnes, dzimušas Veseres, sestais bērns. Kara apstākļos viņš bija mācījies Jelgavas ģimnāzijā, Kazaņas pilsētas III ģimnāzijā un beidzis Rīgas pilsētas 2. ģimnāziju 1920. gada pavasarī, 1925. gadā beidzis Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes Tiesību zinātņu nodaļu, atstāts pie civiltiesību katedras sagatavoties zinātniskam darbam, 1928. gadā ievēlēts par asistentu, 1931. gadā iesniedzis habilitācijas darbu *Nomaksas pirkums Latvijā un ārzemēs* un ievēlēts par privātdocentu un līdz 1938. gadam bija avansējies jau par ārkārtas profesoru. 1932.–33. g. un 1936.–37. g. viņš papildināja savas zināšanas Parīzē, Briselē un Berlīnē. Līdz kara sākumam viņš bija

paguvis nopublicēt jau astoņus zinātniskus darbus žurnālos un rakstu krājumos, bija žurnāla *Jurists* atbildīgais redaktors, *Institut International d'Etude at de Documentation en matiere de Concurrence Commerciale* loceklis, studentu organizācijas *Austrums* aktīvs loceklis. Viņš bija pazīstams kā persona ar plašu vērienu un daudzpusīgu personību un viņam bija liels draugu pulks juristu, vēsturnieku, rakstnieku, filozofu un politiķu aprindās.

Bruno Kalniņš bija dzimis 1899. gada 7. maijā Tukumā ārsta un vēlākā Latvijas Saeimas prezidija priekšsēdētāja Paula Kalniņa un sieviešu kustības darbinieces un zobārstes Annas Luīzes Klāras Kalniņas, dzimušas Veilandes, ģimenē, mācījies Dubultu un Helsinku ģimnāzijās, studējis Petrogradas universitātē tieslietas, bet beidzis Latvijas Universitāti 1937. gadā. Kalniņš darbojies sociāldemokrātu kustībā jau no ģimnāzista gadiem, bet 1919. gadā bijis aktīvs Latvijas nacionālā armijā, bijis Tautas padomes, Satversmes sapulces un visu četru Saeimu loceklis, dibinājis un vadījis *Strādnieku sporta un sarga* organizāciju, interesējies par militāriem jautājumiem. Ulmaņa režīma laikā politisku apsvērumu dēļ notiesāts uz 3 gadiem cietumā, 1937. gadā devies trimdā uz Somiju, kur darbojies par žurnālistu un kā darbinieks republikāniskās Spānijas sūtniecībā, bijis aktīvs nelegālajā Latvijas sociālistiskajā strādnieku-zemnieku partijā un žurnāla *Brīvība* redakcijā. Pēc padomju okupācijas atgriezies Latvijā, kur kādu laiku darbojies Tautas armijā kā propagandas pārvaldes vadītājs un vēlāk bijis Latvijas Universitātes docents, pēc vācu okupācijas sākšanās 6 mēnešus pavadījis apcietinājumā.

Ludvigs Sēja bija dzimis 1885. gada 2. jūnijā Džūkstes pagastā, beidzis Valmieras skolotāju institūtu, pēc 1905. gada revolūcijas emigrējis uz Franciju, kur 1906.–09. gadā studējis franču valodu, atgriezies Latvijā, strādājis par ģimnāzijas skolotāju. 1919.–21. gadā bija Latvijas Ārlietu ministrijas ekonomiski juridiskā departamenta direktors, pēc tam Latvijas diplomātiskais pārstāvis Amerikas Savienotajās Valstīs 1921.–22. gadā, sūtnis Lietuvā 1923. gadā, ārlietu ministrs 1924. gadā, sūtnis Amerikas Savienotajās Valstīs 1925.–27. gadā, lietvedis Londonā 1927.–31. gadā un sūtnis Kauņā 1934.–40. gadā, bet pēc sūtniecības nolikvidēšanas kopš 1940. gada franču valodas lektors Latvijas Universitātē.

Dr. Pauls Kalniņš dzimis 1872. gada 3. martā Vilces pagastā, mācījies Liepājas ģimnāzijā, studējis Maskavas universitātē dabas zinātnes, bet 1898. gadā beidzis Tērbatas universitātes medicīnas fakultāti, bijis aktīvs sociālistu kustībā jau kopš 1894. gada, bijis vairākkārt

“Rīts” 1940. gada 17. jūlijā publicē okupantu Sarkanās armijas un čekas uzraudzībā rīkoto “Saeimas” vēlēšanu rezultātus, kur visi bija spiesti balsot tikai par *vienu* listi

Fricis Augusts Goba

Zviedrijas Latviešu Nacionālās padomes svinīgā sēde 52.18.XI *Götgatan 48*, Stokholmā, Zviedrijā. No kreisās: J. Breikšs, J. Andersons, Br. Kalniņš

politiskā emigrācijā Lietuvā, Šveicē un Vācijā, publicējis daudz rakstu par Latvijas jautājumiem ārzemju presē. Pirmā pasaules kara laikā kara ārsts Helsinkos un Daugavas frontē, piedalījies revolucionārajā kustībā, 1918. gadā sāka politisku cīņu par neatkarīgu Latvijas valsti vācu sociāldemokrātu vidū, kopš 1920. gada bijis aktīvs Latvijas Sociāldemokrātiskajā strādnieku partijā un Latvijas politiskā dzīvē, bijis Tautas padomes, Satversmes sapulces un visu četru Saeimu deputāts un kopš 1925. gada arī Latvijas Saeimas prezidija priekšsēdis, bijis arī Starpparlamentārās ūnijas padomes loceklis un Kultūras fonda domes priekšsēdis.

Kārlis Pauļuks dzimis 1870. gada 24. maijā Sesavas pagastā, mācījies Jelgavas reālskolā un klasiskā ģimnāzijā, 1894. gadā beidzis Maskavas universitātes Tiesību fakultāti un darbojies par advokātu Jelgavā, 1918. gada janvārī kļuvis Latviešu Pagaidu nacionālās padomes priekšsēdētāja biedrs, bijis aktīvs Zemnieku savienības darbinieks, 1919. gadā Tiesu palātas priekšsēdētājs, 1919.–20. g. tieslietu ministrs, 1920. gadā arī Latvijas delegāts miera sarunām ar Padomju Krieviju, pēc tam advokāts Jelgavā, Satversmes sapulces un visu četru Saeimu deputāts, 3. un 4. Saeimas prezidija loceklis.

Bīskaps *Jāzepe Rancāns* bija dzimis 1886. gada 25. oktobrī Nau-trēnu pagastā, beidzis Kronštates ģimnāziju, 1904.–08. g. mācījies Mogiļevas katoļu garīgā seminārā, 1908.–11. gadā Pēterburgas garīgā akadēmijā, kur ieguvis teoloģijas kandidāta grādu un 1912. gadā arī maģistra grādu par disertācijām: *De cooperatione oeconomica eiusque valore in vita morali hominum un Liber miraculorum Sancti Bernardi*. Vēlāk viņš publicējis vairākus citus zinātniskus darbus. 1911.–14. g. viņš bijis Pēterburgas skolu kapelāns, katedrāles vikārs un skolotājs, 1914.–16. g. kara kapelāns, 1916.–18. g. Petrogradas garīgā semināra profesors, bijis arī dažādos sabiedriskos amatos, Tautas padomes, Latgales zemes padomes un visu Saeimu deputāts un 2., 3. un 4. Saeimas vicepriekšsēdis, 1920.–38. g. Latvijas katoļu garīgā semināra un teoloģijas augstskolas profesors un rektors, 1938.–40. un 1942.–44. g. Latvijas Universitātes katoļu teoloģijas fakultātes profesors un dekāns, 1919.–20. g. Latvijas valdības delegāts Vatikānā, no 1923. g. pāvesta prelāts, no 1923. g. Rīgas arhibīskapa palīgbīskaps ģenerālvikārs, 1928., 1933. un 1938. g. arhibīskapa Antonija Springoviča uzdevumā devies pie pāvesta ar ziņojumiem.³⁵

LCP plenārsēdēs drošības dēļ piedalījās tikai nedaudzas personas. Pārējās vadītājas personas informēja personīgi, piem., Kārli Pauļu-

ku. Konspiratīvās sēdes parasti notika ik pa trīs nedēļām reizi. Sēdes bieži notika bīskapa Rancāna dzīvoklī vai citās piemērotās telpās, dažreiz arī *Dr. Paula Kalniņa* un ģenerāļa *Venera Tepfera* dzīvoklī. Klīve, kas piedalījās LCP dibināšanā, vēlāk atturējās no aktīvas darbības padomē.³⁶

Latvijas Centrālā padome noorganizēja septiņas komisijas: 1) Ārlietu, 2) Militāro, 3) Informācijas, 4) Juridisko, 5) Saimniecisko, 6) Līdzekļu vākšanas un 7) Sakaru uzturēšanas. Komisijās darbojās daudzas pazīstamas personas: ģenerāļi *Veners Tepfers*, *Jānis Kurelis*, *Mārtiņš Peniķis* un *Eduards Kalniņš*, pulkvedis *Vilis Janums*, kapteinis *Kristaps Upelnieks*, senators *Mintauts Čakste*, sūtņi *Fēlikss Cielēns* un *Ludvigs Sēja*, mācības spēki *Dr. Voldemārs Ģinters*, profesors *Arnolds Aizsilnieks*, docents *Kārlis Zīverts*, docents *Vilis Eiche*, *Dr. Andrejs Teikmanis*, *Žanis Epnors*, jurists *Jānis Breikšs*, *Boriss Kokle*, *Arturs Arnītis*, *Osvalds Cekuls*, *Arnolds Luidmanis*, *Jānis Immers*, *Osvalds Bileskalns*, *Kārlis Frišenfelds* un citi. *Kamēr Voldemārs Zāgars* vēl atradās Latvijas ģenerālapgabala zemes pašpārvaldes dienestā kā saimniecības ģenerāldirektors, viņš nepātraukti sniedza informāciju LCP par vācu rīkojumiem un nodomiem.

LCP ietilpstošo četru politisko partiju centri, propagandējot savu aktīvāko piekritēju vidū LCP politiskos uzskatus, veidoja savukārt sakarus ar provinci. Sevišķi rosīgi darbojās *Jelgavas* un *Ventspils* grupas.

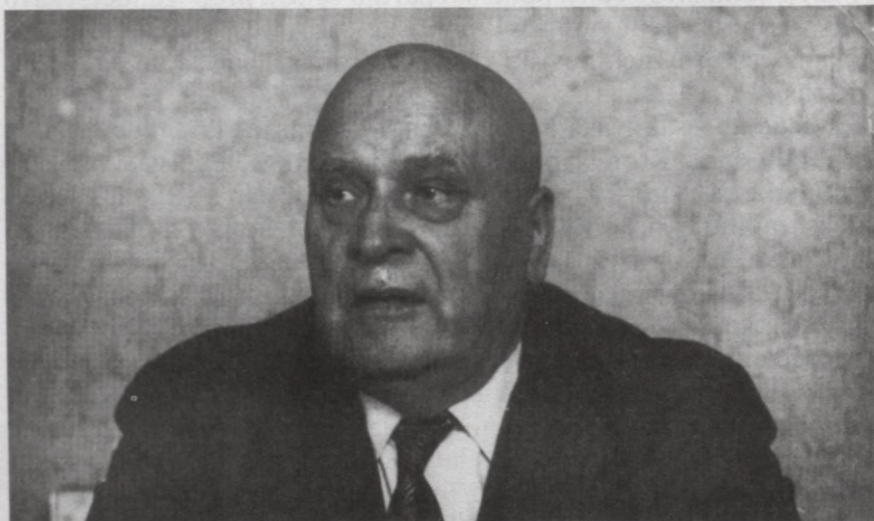
Viena no visaktīvākajām bija Militārā komisija, ko sākumā vadīja ģenerālis *Jānis Kurelis*, bijušais Latvijas armijas Tehniskās divīzijas komandieris. Viņa štāba priekšnieks bija kapteinis *Kristaps Upelnieks*, militārās pretestības kustības dvēsele. Komisijai bija samērā labi sakari kā *Latviešu leģionā*, tā *Aizsargu organizācijā*. Ar štābu sadarbojās vairāki ievērojami latviešu virsnieki, sevišķi pulkv. *Vilis Janums*, kas ar lielu izmaņu vadīja un sargāja savu 33. pulku un, ignorēdams vācu pavēles, *Berlīnes ielenkuma* laikā neļāva iznīcināt savu pulku, bet bīstamā pārgājienā pāri *Vācijai* izveda to pie *Rietumu sabiedrotajiem*. *Upelnieks* ģen. *Kureļa* vārdā 1944. gadā *Kurzemē* sapulcināja vairākus tūkstošus latviešu karavīru, kas vēlējās palikt dzimtenē un turpināt cīņu par brīvu, neatkarīgu Latviju. *Janums* sagatavoja plānus veselas latviešu divīzijas apbruņošanai. Ieročus gaidīja no *Rietumu valstīm* vai *Zviedrijas*. *Nodevības dēļ* 1944. gada novembrī vācu *SS* un *SD* šo kustību asiņaini apspieda. (Sk. nodaļu "Kurelieši".) Pēc ģen. *Kureļa* Militārās komisijas vadību pārņēma ģenerālis *Veners Tepfers*, *Zviedrijā* dzīvojošā sūtņa *Somijā Jāņa Tep-*

No kreisās: prof. A. Teikmanis un
Leonīds Siliņš LU gada svētkos
1952. gadā

Sūtņis Jānis Eižens Bruno Tēpfers.
Foto: L. Siliņš 1988. gadā

Jānis Breikšs, jurists, politiķis, latviešu nacionālās pretestības kustības —
LCP — loceklis. Evakuēts no Latvijas uz Gotlandi 1944. gada 10. novembrī.
Latviešu liberāļu partijas priekšsēdis. 1946.–65. gadā Latviešu palīdzības
komitejas priekšsēdis

fera brālis. Viņš bija dzimis 1893. gada 8. oktobrī Iecavā, 1916. gadā beidzis Maskavas universitātes Tiesību fakultāti un 1917. gadā Aleksandra kara skolu, piedalījies karā latviešu strēlnieku pulkos un Latvijas nacionālajā armijā, pēc tam pārgājis kara tiesu resorā, 1937. gadā paaugstināts ģenerāļa pakāpē un iecelts par Kara tiesu pārvaldes priekšnieku un virsprokuroru, bet 1941.–44. g. bija Pieminekļu valdes priekšnieks. Viņš sniedzis vairākas publikācijas kara vēstures un militāros jautājumos, kā arī par kultūras vēstures un mākslas problēmām. Padomus sniedza arī ģenerāļi Mārtiņš Peniķis un Eduards Kalniņš, abi ievērojami speciālisti militāri teorētiskos jautājumos. Komisija sniedza regulārus pārskatus LCP prezidijam, kas liecina par tās labiem informācijas avotiem un krietnu vispārējā stāvokļa izpratni.³⁷

Ārlietu komisija izstrādāja regulārus ziņojumus, kurus izsūtīja sūtņiem un LCP delegācijai ārzemēs. Komisija uzturēja arī diezgan regulārus sakarus ar Igaunijas un Lietuvas pretestības kustībām un to centriem. Visu triju valstu pretestības organizāciju kurjeri bieži brauca uz Tartu, Tallīnu, Rīgu un Kauņu. Rīgu uzskatīja par dabīgu centru. Tur notika arī kopējās triju Baltijas valstu pretestības kustību konferences, kuras izstrādāja un pieņēma iesniegšanai Rietumu valstu valdībām kopējus memorandus, deklarācijas un Baltijas valstu un tautu prasības pēc brīvības, neatkarības un demokrātijas, vēršoties pret abiem okupantiem.

1944. gada janvārī Rīgā notika Latvijas un Lietuvas pretestības organizāciju centru pārstāvju sēde. Latvijas pārstāvji bija profesors Konstantīns Čakste, Bruno Kalniņš un sūtnis Ludvigs Sēja. Lietuviešus pārstāvēja profesori Stepons Kairis (*Kairys*), Adolfs Damušis un citi. 1944. gada martā notika līdzīga konference, kurā piedalījās Latvijas un Igaunijas pretestības kustību pārstāvji profesora Jiri Uluptsa vadībā. Tā paša gada aprīlī notika visu Baltijas valstu pretestības kustību pārstāvju konference. Šajā konferencē pieņēma svarīgus lēmumus attiecībā pret abiem okupantiem. LCP pārstāvji tur ierosināja arī Baltijas valstu konfederācijas dibināšanu. Konferenci vadīja profesors Konstantīns Čakste.

Baltijas valstu konfederācijas lietā saglabājušies trīs uzmetumi. *Pirmais* norāda, ka Latvijas, Lietuvas un Igaunijas ģeogrāfiskais un politiskais stāvoklis ir līdzīgs. Arī šo valstu saimnieciskā struktūra, kulturālā un vēsturiskā attīstība ir radniecīga. Visām trim Baltijas valstīm ir arī kopīgi iekš- un ārpolitiski mērķi. Lietuvas, Latvijas un Igaunijas neatkarīgo brīvvalstu politiskais svars un militārais spēks,

kā arī šo valstu ārējā drošība ievērojami pieaugtu, ja atjaunotās Baltijas demokrātiskās republikas nolemtu ciešāk apvienoties. Tādēļ nepieciešami dibināt *Baltijas valstu konfederāciju*. *Tai jābūt politiskai, militārai un saimnieciskai savienībai*, kuras kopīgās lietas kārtotu kopīgi orgāni — konfederācijas prezidents, valdība un parlaments, kas darbotos uz konfederācijas satversmes pamatiem. Baltijas brīvvalstu konfederācijā apvienotās Igaunijas, Latvijas un Lietuvas demokrātiskās republikas paliktu suverēnas un neatkarīgas valstis, kuru valsts iekārtu noteiktu viņu pašu satversmes. Baltijas valstu konfederācijas ideja propagandējama jau tagad okupācijas laikā, jo arī tagadējā cīņā par mūsu valstu faktiskās suverenitātes atjaunošanu gūs sekmes tikai tad, ja latvju, lietuvju un igauņu tautas rīkosies kopīgi un saskaņoti. Baltijas valstu atbrīvošanas kustības uzdevums ir cieši saskaņot savu turpmāko darbību un vadīt nākamās konfederācijas garā.

Otrais dokuments atgādina, ka pēdējo gadu, pat pēdējo gadu desmitu notikumi neapstrīdami rāda triju Baltijas tautu likteņu kopību. 1918. un 1919. gadā igauņi, latvieši un lietuvji līdzīgos apstākļos izcīnīja brīvību un neatkarību. 1939. un 1940. g. šīs tautas pilnīgi vienādos apstākļos kļuva par Padomju Savienības imperiālisma upuriem. Vienības un sadarbības trūkums Baltijas valstu starpā spēlēja rokā uzbrucējam: Lietuvas, Igaunijas un Latvijas valdības “ļāva sevi sist pa vienai.” 1941. g. šīs tautas vienādos apstākļos piedzīvoja vācu okupāciju. Nav šaubu, ka brīvību un neatkarību šīs tautas atgūs līdzīgā starptautiskā konjunktūrā un tikai ar cīņu, kurā uzvara lielā mērā atkarāsies no viņu sadarbības. Līdzšinējā notikumu gaita nepārprotami rāda igauņiem, latviešiem un lietuvjiem, pa kādu ceļu viņiem jāiet pēc brīvības un neatkarības atgūšanas: tas ir ciešas sadarbības ceļš, kurš vienīgais var dot Baltijas valstīm lielāku drošību, lielāku politisku svaru, lielāku militāru spēku, lielāku saimniecisku labklājību. Nav arī domājams, ka lielvalstis, kuras pēc kara lielā mērā noteiks Eiropas politiku un vismaz mēģinās radīt starptautisku drošības sistēmu, pielaistu tik vāja posma izveidošanos, kāds būtu viena no otras politiski, militāri un saimnieciski nošķirtas Baltijas valstis. Ja Baltijas tautas pašas nespers nepieciešamos soļus, tad viņām no ārienes pateiks, kas viņām jādara, ja viņas vēlas būt brīvas un neatkarīgas. Tālāk sekoja iepriekšējā dokumentā minētais teksts.

Trešajā dokumentā pasvītrots, ka Latvijas, Lietuvas un Igaunijas atbrīvošanas kustību kopīgais mērķis ir Baltijas neatkarīgo un demokrātisko brīvvalstu faktiskās suverenitātes atjaunošana. Lai sa-

sniegtu šo mērķi, latviešu, igauņu un lietuvju tautām izšķirīgā politiskā un militārā situācijā jāuzstājas aktīvi un jāatjauno savu republiku valdības un nacionālās armijas. Atjaunotām Baltijas brīvvalstu valdībām ir jāorganizē pretestība eventuālam padomju bruņoto spēku iebrukumam un jāapelē pie ārvalstīm, prasot respektēt latviešu, lietuvju un igauņu tautu tiesības atjaunot savas neatkarīgās un demokrātiskās republikas. Šāda situācija var rasties: 1) ja Vācijas bruņotie spēki atstātu Baltijas valstu teritoriju, 2) ja Vācija kapitulētu, 3) ja Vācijā notiktu radikālas politiskas pārmaiņas, vai 4) ja Vācijas bruņotie spēki sabruktu. Visos šinīs gadījumos Baltijas valstu tautām un to politiskai vadībai jārikojas ātri un enerģiski, lai ņemtu savu tālāko likteņu veidošanu atkal savās rokās. Galvenais faktors cīņā par Baltijas valstu neatkarības un brīvības atjaunošanu būs šo tautu pašu spēki. Ārējā palīdzība — tāpat kā 1919. gada brīvības cīņās — būs gaidāma tikai tad, ja igauņu, lietuvju un latvju tautas pašas izšķirīgā situācijā būs izgājušas aktīvā cīņā par neatkarību, demokrātiju un savu robežu neaizskaramību. Šinī cīņā Baltijas brīvvalstis ņems politisku, saimniecisku un militāru palīdzību no ārvalstīm, kas respektēs Latvijas, Lietuvas un Igaunijas neatkarību un šo palīdzību gribēs dot. Baltijas tautu aktīvas uzstāšanās gadījumā jāpanāk, lai no vācu okupantiem mobilizētās igauņu, latvju un lietuvju militārās vienības paliktu savās zemēs un stātos brīvvalstu atjaunoto valdību rīcībā. Tāpat noraidāma Baltijas valstu iedzīvotāju evakuācija ārpus šo valstu robežām, jo tā nozīmētu igauņu, latvju un lietuvju tautu dzīvā spēka izkaisīšanu.

Šie dokumenti liecina par LCP plānotāju tālredzību un Baltijas valstu starptautiskā vērtējuma izpratni. Diemžēl pagaidām vēl nav zināms, kā reaģēja igauņi un lietuvieši uz tālejošo un loģiski izdomāto ierosinājumu.

Ārlietu komisijā darbojās galvenā kārtā diplomāti Sēja, Cielēns un pats profesors Čakste. Viņi sūtīja sūtnim Salnajam uz Stokholmu plašus informācijas materiālus par vācu okupācijas vardarbību un citus noderīgus informācijas avotus.

Cielēns savas atmiņas sniedz arī mazliet konkrētāku informāciju par projektēto Baltijas valstu konfederāciju. Apvienotās Baltijas valstis kopīgi pārzinātu ārpolitiku, karaspēku, daļēji finansu un saimniecības lietas, muitas un kopēju valūtu. Šīs lietas pārzinātu federatīvi saliedēts kopējs 30 personu parlaments, kuras pa 10 ievēlētu vietējie Igaunijas, Latvijas un Lietuvas demokrātiski vēlētie parlamentī. Tāpat uz federatīviem pamatiem veidotu deviņu personu kopīgu valdību,

Attēlā no kreisās: Fēlikss Cielēns, Klāra Kalniņa un aizmugurē
Dr. Valdis Ģinters
Foto: Kligers

Attēlā no kreisās: *Dr. filol. Aleksandra Eiche* un *prof. emeritus*
Dr. silv. Vilis Eiche

kurā pa trim locekļiem ievēlētu kopējais 30 personu parlaments. Par galvaspilsētu ik pa trim gadiem skaitītos Tallina, Rīga un Viļņa. Projektu nosūtīja uz Tallinu un Kauņu attiecīgām pretestības kustības centrālēm apspriešanai.³⁸

Sevišķa *Juridiskā* komisija, kurā darbojās senators Mintauts Čakste, Dr. Fricis Menders un Jānis Breikšs, pārrunāja ierosinājumus satversmes un vēlēšanu likumu grozīšanā. Ādolfs Klīve jau LCP dibināšanas laikā bija rezervējis sev tiesības prasīt Valsts prezidenta tiesību paplašināšanu. Sociāldemokrāti aizrādīja, ka tas nebūtu vajadzīgs, jo pat tiesības, kas jau bija paredzētas 1922. gada Satversmē, kā, piemēram — prezidentu tiesības Saeimas jau pieņemtos likumprojektus sūtīt jau atpakaļ vēlreizējai caurskatei un pašam ierosināt jaunus likumprojektus — Latvijas valsts prezidenti tikpat kā nemaz nebija izmantojuši. Atzina tomēr, ka Satversmē pārveidojams pants par vēlēšanu proporcionalitāti, jo tā, absolūti īstenota Latvijas vēlēšanu likumā, sekmēja politisko spēku sadrumstalošanu. Partiju un vēlēšanu sarakstu skaitu varēja samazināt, ja *noteiktu toreizējo piecu vēlēšanu apgabalu vietā 30 iecirkņus, kur katrā ievēlētu 3–4 deputātus*. Sīko partiju skaitu varēja ierobežot arī, izdodot likumu, ka Saeimā var darboties tikai tās partijas, kuras vēlēšanās dabū vismaz piecus mandātus. Valsts prezidenta tiesības varēja paplašināt, piešķirot viņam tiesības kopā ar Ministru prezidentu atlaist parlamentu un izsludināt jaunas Saeimas vēlēšanas, kā to praktizēja Francijas trešajā republikā. Visas LCP apvienotās partijas vienojās, ka nākotnē būtu novēršami daži trūkumi Latvijas Satversmē, lai mazinātu politisko spēku saskaldīšanu.³⁹

Saimniecisko lietu komisija profesora Arnolda Aizsilnieka vadībā apsprieda dažādus tautsaimnieciskus jautājumus, kas būtu atrisināmi jaunajā, atjaunotajā Latvijas demokrātiskajā republikā.⁴⁰

Nozīmīgu darbu veica *Informācijas* komisija, kurā aktīvi darbojās profesors Konstantīns Čakste, Fēlikss Cielēns un vēl dažas personas. Vispirms jau Latvijas diplomātiskie pārstāvji smagi cieta pareizas informācijas trūkuma dēļ. Komunisti un nacionālsociālisti turpināja pret Baltijas valstu neatkarību un pret baltiešiem vērstas kampaņas, kas kļuva arvien asākas un negodīgākas, kompromitējot Baltijas valstis Rietumu un neitrālās zemēs. Otrkārt bija nepieciešams informēt arī pašu latviešu tautu dzimtenē par patiesajiem notikumiem un stiprināt tās neatkarības dziņas un izturību.

Vispirms komisija sagatavoja LCP memorandu, kas Latvijas iedzīvotājiem un ārzemju valdībām sniedza LCP uzskatus par Latvijas

stāvokli un latviešu tautas toreizējiem uzdevumiem. Memoranda saturs šāds: "Latviešu tauta noraida katru atkarību no Vācijas un PSRS. Latvijas republikai, kas valsts- un starptautiski tiesiski turpina pastāvēt, jāatgūst arī faktiski pilna neatkarība. Latviešu tautas politiskā līnija jādibina uz neatkarības un demokrātijas principiem bez agrākās demokrātijas trūkumiem un kļūdām. Latviešu tautas galvenām prasībām jābūt:

1. Atjaunot neatkarīgu un demokrātisku Latvijas Republiku.
2. Latvijas Republikas nākamo valsts iekārtu noteiks brīvi un demokrātiski vēlētā Saeima, kuras uzdevums būtu pārstrādāt satversmi un darboties uz šīs jaunās satversmes pamata. Līdz tam laikam ir spēkā līdzšinējā 1922. gada Latvijas Republikas satversme. Latvijas Republikā ir spēkā visi likumi, kuri izdoti līdz 1934. g. 15. maijam. No likumiem, kuri izdoti laikā no 1934. g. 15. maija līdz 1940. g. 17. jūnijam, ir spēkā tie, kas nerunā pretim Latvijas Republikas satversmes demokrātiskiem principiem.
3. Saeimai turpmāk piešķiramas likumdevējas, budžeta un valdības politikas pārbaudes tiesības. Valdība atbildīga Saeimas priekšā. Salīdzinot ar līdzšinējo satversmi, pēc Skandināvijas demokrātisko valstu parauga paplašināmas Valsts prezidenta un Ministru kabineta tiesības. Prezidents vēlams uz 5, Saeima uz 4 un pagastu, apriņķu un pilsētu pašvaldības uz 5 gadiem.
4. Izskaužamas daudzās partijas. Latvijā radāma 3–4 politisko partiju sistēma. Lai to sasniegtu, piepaturamas proporcionālās vēlēšanas, bet nosakāms augsts minimums, bez kura sasniegšanas partija nedabū Saeimā nevienu pārstāvi. Atmetami daudzie un lielie Saeimas vēlēšanu apgabali, radot to vietā mazākus vēlēšanu apbalus.
5. Atjaunotās Latvijas Republikas pagaidu valdība sastādāma no visu galveno politisko grupu pārstāvjiem, kas atzīst neatkarīgu un demokrātisku Latvijas republiku. Tai jābūt plašai koalīcijas valdībai ar uzdevumu atjaunot valsts aparātu, nodrošināt valsti pret ārējiem uzbrukumiem, atjaunot diplomātiskas attiecības ar ārvalstīm, izveidot draudzīgas attiecības ar lielajām demokrātijām, jo sevišķi ar ASV un Angliju, kā arī ar Skandināvijas demokrātiskām valstīm, gādāt par Latvijas pilsoņu atgriešanos no PSRS un Vācijas un izdarīt drīzas Saeimas vēlēšanas.
6. Lai nodrošinātu Baltijas valstu pastāvēšanu, jāpanāk cieša Baltijas valstu sadarbība — Baltijas valstu konfederācija.

Šo prasību realizēšanā ir ieinteresēti visi latviešu tautas slāņi: strādnieki, zemnieki, vidusšķira un inteliģence. Noraidāma sadarbība ar vācu okupācijas varu un piedalīšanās tās radītās iestādēs un organizācijās. Tāpat noraidāma arī PSRS partizāņu atbalstīšana.”

Datējot šo politisko platformu 1944. gada februārī, Latvijas sūtnis Vašingtonā Dr. Alfrēds Bīlmanis to piesūtīja Rietumu valstu valdībām un dažādām organizācijām un presei kopā ar plašu LCP sagatavotu vēsturisko pārskatu par nesējamiem notikumiem Latvijā un par latviešu tautas ciešanām padomju un nacionālsociālistu okupāciju laikā.

Čakste un Cielēns nolēma izdot arī nelielu periodisku izdevumu *Jaunā Latvija* (Cielēns maldās, savās atmiņās to nodēvēdams par *Brīvo Latviju, E.A.*). Izdevuma redaktors bija Fēlikss Cielēns. 1944. gada janvāra beigās viņš uz nedēļu aizbrauca uz Jelgavu, kur gandrīz vai viens pats sacerēja visus izdevuma rakstus. To uz rotatora 1000 eksemplāros pavairoja docents Vilis Eiche, viņa dzīvesbiedre Aleksandra un asistents Hermanis Zeltiņš. Tas nāca klajā 1944. gada 10. martā. Drīz iznāca arī žurnāla otrs numurs. Vilis Eiche, *Dr. silv.*, bija dzimis 1903.29.VI, miris 1991.31.VIII. Jau padomju okupācijas laikā 1940.–41. g. aktīvi piedalījās Staļina terora upuru ģimeņu apgādē. Vācu okupācijas laikā bija LCP darbinieku rindās. Cieši sadarbojās ar prof. K. Čaksti, sūtni F. Cielēnu, Dr. A. Teikmani u.c. Kopā ar dzīvesbiedri *Dr. filol.* Aleksandru Eichi kārtoja LCP nelegālā periodiskā izdevuma *Jaunā Latvija* izdošanu Jelgavā. Piedalījās parakstu vākšanā LCP politiskai manifestācijai — deklarācijai, ko izsūtīja uz ārzemēm. Kopā ar ģimeni evakuēts uz Gotlandi 1944. g. rudenī. 1966. g. iegūst mežkopības doktora grādu. Blakus zinātniskajam darbam Zviedrijā darbojās akadēmiskajā studentu vienībā *Austrums* un trimdas organizācijās. Miris Solnā, Zviedrijā.

1944. gada maijā Stokholmā LCP ierosinājumā iznāca 22 lappušu glīti izdots rakstu krājums *Neatkarīgā Latvija*, kas saturēja LCP memorandu, izvilcumu no sūtņa Zariņa runas Londonā 1943. gada 18. martā, ieskatu Atlantijas hartā, ASV ārlietu viceministra Samnera Vellea (*Sumner Welles*) deklarāciju 1940. gada 23. jūlijā, sūtņu Zariņa, Dr. Bīlmaņa, Salnā un Dr. Oliņa protesta notas pret padomju okupāciju, Zariņa un Bīlmaņa protesta notas pret vācu okupāciju, sūtniecību un latviešu organizāciju un preses izdevumu adreses ārzemēs, par Latviju un Baltijas valstīm karalaikā publicētās grāmatas ārzemēs, citējumus no Rietumu preses par Latvijai draudzīgu politiku deklarācijām Baltijas valstu labā, Amerikas Savienoto Valstu politikas

izskaidrojums un līdzīgus rakstus. 12. jūlijā Leonīds Siliņš 700 eksemplārus no šī interesantā izdevuma atzveda no Zviedrijas uz Latviju. Arī igauņiem un lietuviešiem bija līdzīgi pretestības kustības izdevumi — *Pāris Eesti* un *Laisves Kovotajas*. Izdevumu *Neatkarīgā Latvija* sagatavoja sūtņi Voldemārs Salnais, Jānis Tepfers, Milda Salnā, Leonīds Siliņš, Voldemārs Kreicbergs un citi.

Savā rakstā par Latvijas Centrālo padomi aktīvs LCP loceklis Latgalē M. Bukšs starp citu saka: "1943. gada rudenī mani apciemoja kāds augstāks virsnieks (kapt. Kr. Upelnieks, *red.*) ar neparastu uzdevumu: 'esot jādombā par Latvijas atbrīvošanu un tās tiesisko atjaunošanu'. Viņš runāja par lietām, kas visiem bija vairāk vai mazāk pazīstamas, bet par kurām atklāti neviens nemēdza runāt, un proti — ka Vācija tuvojas sabrukumam, un arī Krievija dzīvo tikai no rietumu pabalstiem, un ka pie tādiem apstākļiem neviena no šīm varām par noteicošo faktoru Eiropā palikt nevarēs.. [Bijām] veci pazīstami, varējām runāt diezgan droši. Viņš dedzīgi paskaidroja, ka latviešu pretestības kustība esot visas tautas un nevis atsevišķu politiķu lieta. Latvijas politiskais centrs gan esot dibināts uz bijušo politisko partiju pārstāvniecības pamatiem, bet tam esot jābauda visas tautas uzticība, un tāpēc visiem nacionāli apzinīgajiem spēkiem esot jāstrādā pie attiecīgas politiskās domas sagatavošanas, un proti — ka Latvija nākotnē atgriezīsoties pie 1922. gada Satversmes.. Tālāk viņš deva norādījums attiecībā uz konspiratīvā darba organizēšanu.. un informēja par Latvijas Centrālās Padomes darbību. Plašākais darbs tuvākā nākotnē būšot militārai, ārlietu un informācijas sekcijai. Atsevišķi cilvēki palīdzēsot pēc vajadzības. Mans tuvākais kontakta vīrs būšot viņš pats un viens no vidusskolu direktoriem (Gregors, Izglītības ministrijā, t.i., ģenerāldirekcijā, *L.S.*). Tur man esot jābraukā dienesta darīšanās, un pie reizes varot kārtot arī citas "dienesta darīšanas".

"..Ka Latvija ir izcīnāma un atjaunojama kā demokrātiska valsts, tas bija ne vien rakstīts Latvijas Centrālās Padomes platformā, bet tas bija arī visu vadošo Latgales darbinieku ideāls.. Ļaudīm, kas bija izslāpuši pēc jauniem notikumiem, par lielu sasprindzinājumu bija LCP biļeteni, kas vēstīja par kontaktiem ar rietumu sabiedrotajiem, par okupantu varas un viņu iecelto funkcionāru neatzišanu.. par tautas dzīvā spēka un mantas saglabāšanu utt.

..Pa savu darbības laiku dzimtenē LCP bija paveikusi krietnu darbu. To zināja tikai nedaudzie, bet pret šo darbu bija respekts un uzticība. Konspirācijas apstākļos nav viegli strādāt, sevišķi grūti bija ar Memorandu nogādāšanu sabiedrotajiem uz rietumiem un ar bruņoto vienību turēšanu savā ietekmē..

..1944. gads bija spraigu notikumu laiks. Tas sāka prasīt jau arī pirmos upurus. Nožēlojamā kārtā kā [viens] no pirmajiem par šo tautas lietu dabūja ciest profesors Konstantīns Čakste, kas bija LCP vadītājs un pazīstams kā tolerants, neitrāls un spējīgs lielu uzdevumu vadītājs un reizē arī noteiktas skaidras līnijas, skaidru principu un skaidras politikas cīnītājs. Tādu viņu pazina tauta, un tas deva uzticību. Viņa arestēšana un nozušana Hitlera koncentrācijas nometnēs bija smags sitiens

Sūtnis Alfrēds Bīlmanis

nevien LCP, bet arī visam plašajam Latvijas atbrīvošanas atbalstītāju tīklam dzimtenē. [1944. g. jūlijā] tika arestēts LCP priekšsēža biedrs *Dr. Bruno Kalniņš*. [Jau 1944. g. 25. maijā] tika arestēts LCP sekretārs *L. Sēja*, un uz kādu laiku arī senators *Mintauts Čakste*. Tādā veidā 1944. g. izvērtās par ļoti smagu pārbaudījumu laiku, bet tas tomēr LCP darbību nenojauc.⁴¹

Leonīda Siliņa arhīvos ir saglabājies arī LCP locekļu svinīgā solījuma teksts: "Pilnā mērā apzinādamies man uzticētā uzdevuma lielo nozīmi Latvijas atbrīvošanas cīņā dēļ patstāvības, es ar savu parakstu svinīgi apsolos nodot man uzticētos sūtījumus vienīgi tikai tām personām, kuras man šo sūtījumu nodevējs ir uzrādījis, un nevienam citam, kā arī nevienam neizpaust vārdus un adreses, kādas man no uzdevumu devēja uzticētas. Tāpat svinīgi, pie savas dzīvības, apsolos nekādā ziņā neļaut šiem sūtījumiem krist patstāvīgās Latvijas ienaidnieku, t. i., Padomju Krievijas vai nacionālsociālistiskās Vācijas oficiālu vai neoficiālu iestāžu vai aģentu rokās."⁴² LCP konspirācija bija patiešām uz ļoti augsta līmeņa, un daudzi ievērojami un citādi labi informēti latviešu sabiedriskie un politiskie darbinieki par LCP sastāvu un darbību vācu okupācijas laikā nezināja.

Pēc regulāro sakaru izveidošanas ar Zviedriju LCP plānoja tur izveidot ārzemju delegāciju un uzņemt sakarus ar Latvijas sūtņiem. 1944. gada janvārī profesors Čakste rakstīja sūtnim *Voldemāram Salnajam*: "Mums šeit kļuvis zināms, ka boļševiki cīņā pret mūsu sūtņiem pielieto bieži argumentu, ka mūsu sūtņi esot *Ulmaņa* valdības pārstāvji. Pret to jācīnās. Visi mūsu sūtņi ir karjeras sūtņi un pēc mūsu domām nav režīma pārstāvji, bet valsts pārstāvji. Latvijā tagad visas grupas stāv par demokrātisko režīmu, arī *Z.S. (Zemnieku savienības, E.A.)* vadītājs un pat *P.K. (Pērkonkrusta, E.A.)* vadība ir deklarējusi, ka viņi stāv par demokrātiski parlamentāro režīmu... [Arī] mūsu sūtņiem aiz ārpolitiskiem un iekšpolitiskiem iemesliem atklāti jānostājas par demokrātisko principu. Sprotams, norobežošanās nenozīmē pulgošanu, kura var būt kādreiz kaitīga. Jūs saņemsat arī mūsu platformu un mēs lūdzam akceptēt tās principus. Pēc tam jūs saņemsat mūsu jūsu pilnvarojuma apstiprinājumu pašlaik iespējamā veidā, kas jums dos iespēju noraidīt pārmetumus, ka jūs nepārstāvat demokrātisko Latviju."

Par plānotās LCP ārzemju delegācijas sekretāru Čakste 1944. gada 26. februārī iecēla uz *Stokholmu* pārbraukušo pretestības kustības darbinieku *Leonīdu Siliņu*, kas jau 1943. gada 22. jūlijā bija Latvijas sūtņiem ārzemēs un Rietumu zemju valdībām aizvedis lielus krājumus augstākā mērā svarīgu materiālu.

Tālāk Čakste Salno informēja sekojoši: “Lai nodrošinātos pret dažādām iespējām un lai ārzemēs būtu [latviešu] politiķi, kuri dzīvojuši Latvijā krievu un vācu okupācijas laikā, mēs sūtīsim uz ārzemēm speciālu delegāciju. Par delegācijas sekretāru nozīmēts L. Siliņa kungs. Lūdziet K. Zariņa un Dr. Bilmaņa kungus mūsu vārdā sagādāt pieprasītos līdzekļus. Lūdzam pieprasīt delegācijas locekļiem un delegācijas sekretāram Siliņa kungam no Londonas diplomātiskās pases. Bez tam lūdzam kādas trīs diplomātiskās pases turēt gatavībā Stokholmā, ja atbildīgajiem vietējiem darbiniekiem šeit kaut kādu apstākļu dēļ nāktos bēgt uz ārzemēm. Šinī sakarā vēl reiz lūdzam nevienam nevienam vārdu neizpaust. Rīgā un Stokholmā ir daudz aģentu arī latviešu starpā. Igaunijā nesen apcietināja vienu igauņi uz Helsinkos savākto ziņu pamata. Mēs lūdzam sūtni J. Tepferu izbraukt uz Helsinkiem un kārtot mūsu sūtniecības atvēršanas lietu. Lūdzam palīdzēt viņam atrast nepieciešamos līdzekļus, jo turpmākā kara norisē Helsinkī var vēl spēlēt mūsu valstij lielu lomu.” Latvijas valsts līdzekļus Latvijas sūtniem politiskām akcijām amerikāņu un britu valdības neatbrīvoja, un Somija tobrīd vēl bija pilnīgi atkarīga no Vācijas, kuras interesēs nebija atbalstīt neatkarīgas Latvijas intereses.

Leonīdam Siliņam toties nākamajos notikumos bija lemts spēlēt lielu, līdz šim vēl atklātībā nenovērtētu lomu. Viņš bija dzimis 1916. gada 12. maijā Nižņijnovgorodā, Krievijā. 1939. gadā viņš bija beidzis Angļu valodas institūtu Rīgā ar ģimnāzijas skolotāja tiesībām un 1943. gadā arī Latvijas Universitātes Filoloģijas—filozofijas fakultātes ģermāņu filoloģijas nodaļas pilnu kursu, 1938.—41. g. strādājis Latvijas Telegrāfa aģentūrā un *Latvian Economic Review* redakcijā, kopš 1940. gada atradās latviešu nacionālās pretestības kustības darbinieku rindās, 1942. gadā strādāja laikraksta *Zemgale* redakcijā un iesniedza protestu Iekšlietu ģenerāldirekcijai pret nehumānu apiešanos ar piespiedu kārtā izsūtīto latviešu darba spēku Vācijā, pēc tam vairākkārt Rīgā pratināts, 1943. gada februārī vācu *SD* apcietināts, bet vēlāk pierādījumu trūkuma dēļ atbrīvots un 22. jūlijā devies uz Zviedriju ar ļoti svarīgiem materiāliem par padomju un vācu okupācijas laiku Latvijā kopš 1940. gada 17. jūnija. Tie pirmo reizi Rietumu pasaulē apgaismoja padomju un vācu okupācijas varu latviešu tautai kaitīgo darbību. Jau drīz pēc ierašanās Zviedrijā viņš palīdzēja Volde-māram un Mildai Salnājiem izdot grāmatu *Ein Jahr deutscher Okkupation in Lettland* (Viens vācu okupācijas gads Latvijā) un nodibināt Zviedru—latviešu palīdzības komiteju. Viņa darbība atspoguļota nākamajās nodaļās.

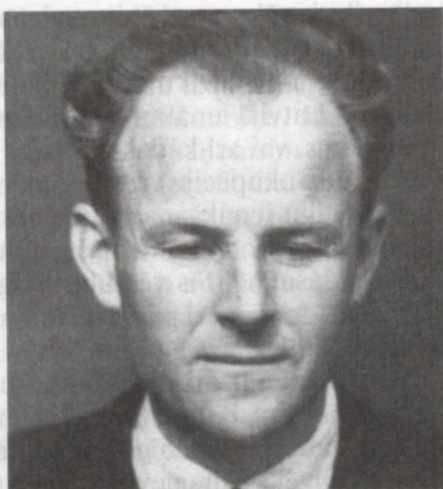
Sūtnis Salnais bija ļoti apmierināts ar Siliņa darbību. Jau 1943. gada 18. oktobrī viņš rakstīja sūtnim Kārlim Zariņam uz Londonu, "L. S. (Siliņš, E.A.) joprojām bauda un baudīs arī turpmāk pilnā mērā manu uzticību.. Pēc dabas viņš ir puisis, kas ļoti mīl taisnību un patiesību, pie tam puisis ar labu un apķērīgu galvu. Viņš faktiski izpilda tagad zināmā mērā mana sekretāra pienākumus, pie kuriem to piesaistīju jau no pirmās viņa ierašanās dienas, un veikli man nāk palīgā tādās vietās, kur vajadzīgs uzticams un sapratīgs cilvēks un kur pats vai nu nespēju būt, vai kur mana personīga klātbūtne ir nevēlama."⁴³

Vācu fronteī sabrūkot, LCP jau agrī sāka domāt par eventuālu dzimtenes aizsardzības pārņemšanu. Šajā sakarā pulkvedis Vilis Janums izstrādāja plānus vienas divīzijas apbruņošanai, un LCP cerēja šos ieročus šadabūt Somijā, Zviedrijā vai Rietumu zemēs. Jau minētajā vēstulē Čakste rakstīja: "Fronte tuvojas Latvijas robežai un stāvoklis ir slikts. Vācu karavīru morāliskais līmenis Austrumos ir jau stipri zems. [Vācu karavīrs] ir noguris un negrib karot. Trūkst arī munīcijas. Turpretim krieviem artilērija ir laba un ir munīcija, neierobežotā daudzumā. Liekas arī, ka vācieši pašlaik mēģina austrumu fronti turēt par katru cenu, bet gatavojas uz invāziju rietumos, lai angļus un amerikāņus.. "iedzītu jūrā". Tādā kārtā austrumu fronte ir kļuvusi vāciešiem par II šķiras fronti. Tas liek rēķināties ar iespēju, ka vācieši var vēl tālāk atvilkties. Mums tādēļ steidzīgi nepieciešami vajadzīgs, lai apbruņojuma lieta tiktu kārtīgi un konkrēti nokārtota. No tā var atkarāties viss. Ziņojiet mums par sarunu panākumiem ar nākamo pastu." Tas liecina, ka LCP atkārtoti pieprasījusi ieročus ģenerāļa Kureļa karaspēkam. Čakste arī raksta, ka Latvijas ģenerālapgabala zemes pašpārvaldes tiesības vācieši nav paplašinājuši, bet gan samazinājuši. Tālāk viņš raksta: "Par patstāvību vairs nerunā un faktisku patstāvību, liekas, vācieši arī nedos. Ja kādreizi viņi [tomēr dotu] formālu patstāvību, tad Jūs nekavējoties ieņemiet noraidošu stāvokli, iesniedzot attiecīgos protestus, balstoties uz faktu, ka Latvijas satversme [ir] spēkā un [vācu organizēta Latvijas] valdība nebūs nodibināta konstitucionālā ceļā."⁴⁴

1944. gada 31. janvārī rakstītā, 1. februārī uz Gotlandi aizvestā un 14. februārī Stokholmā saņemtā vēstulē Čakste raksta: "Padomju karaspēka ienākšana Latvijā visos apstākļos būtu liels posts mūsu tautai. Tādai akcijai neviens nepiekritīs. Boļševiku dotiem solījumiem un līgumiem nav iespējams ticēt un šeit tiem reti kāds tic. Boļševiku ienākšanai [Latvijā] latviešu tauta pretosies ar visiem līdzekļiem. Ja

Jānis Arvīds Atvars, 1908.23.I –
1944.?.?.?, jurists, LCP slepeno
dokumentu šifrētājs. Apcietināts
Rīgā. Miris mocekļa nāvē gestapo
centrālē Reimersa ielā Rīgā

Arturs Arnītis, būvinž., 1909.7.X–
1986.16.IV. LCP sakaru daļas
vadītājs Latvijā 1942.–44.

Kārlis Āriņš, 1910.20.V –
1983.13.XII, radiotelegrāfists LCP
sakaru grupā 1944.–45.
Zviedrijā, 1945.7.III

Edvīns Andersons, radiotelegrāfists
LCP sakaru grupā 1944. g. Evakuēts
uz Zviedriju. Mira Stokholmā
satiksmes nelaimes gadījumā

boļševiki ienāktu, tad šeit neviens netic, ka sarkanā armija kādreiz izvēktos.. Nav domājama arī nekāda brīva nobalsošana Latvijā, ja šeit ienāktu boļševiku spēki.” Tālāk viņš raksta: “Šeit nebūtu iebil-dumu, ja Latvijā ienāktu amerikāņu vai angļu karaspēks, tas būtu pat ļoti vēlams, vai arī kādas neitrālas valsts, piem. Zviedrijas, bruņotie spēki. Šādu okupāciju vietējie iedzīvotāji visādi un arī aktīvi atbalstītu. Ja boļševiku ienākšana tomēr nebūtu novēršama, tad katrā ziņā ir vēlama sabiedroto valstu plaša militāro misiju ierašanās un citu garan-tiju izgādāšana.” Šīs vēstules beigās Čakste kategoriski noprasīja: “Vai Jūs domājat arī par ieročiem un eventuālu evakuāciju? Lūgums atbildēt.”

Šai vēstulei ir arī pielikums, kurā Čakste raksta: “Liekas, ka vā-cieši grib atdot Baltijas telpu krieviem, bet negrib to izrādīt atklāti Baltijas tautām, tāpēc grib atkāpties ar niecīgām kaujām.. [Latvijā] neviens cilvēks vairs nevar saprast un izskaidrot angļu un amerikāņu rīcību, kas apzināti atbalsta.. boļševiku necilvēcības un visas viņu prasības.”⁴⁵

1944. gada februārī Čakste rakstīja Salnajam: “Ir iespējams, ka jau ziemā sagaidāmas kaujas uz Latvijas zemes vai Latvijas zemes dēļ.. Jo vēlāk tas notiktu, jo boļševiku spēki būtu vājāki, jo lielāka nozīme būtu vietējiem—latviešu, igauņu un leišu spēkiem. ..Iespē-jams, ka līdz tam laikam vācu okupācijas vara atjauno pa daļai vai pilnīgi Latvijas suverenitāti. Šai ziņā Rīgā kļīst dažādas baumas. Ir zināmi norādījumi, ka Berlīne izšķirusies atjaunot Latviju un Igauniju.. Min jau valdību, kurā ieietu bij. Rīgas lielvecākais Roberts Liepiņš, adv. Voits, adv. Rūsis [visi repatrianti], arī Valdmanis. Pa laikam uzpeld arī A. Kvieša vārds. No bijušajiem politiķiem un poli-tiskām partijām neviens tur nepiedalās. Mūsu viedoklis — nepiecie-šama pilnīga suverenitāte līdz ar pilnīgi patstāvīgu stāju iekšējā un ārējā politikā, saskaņā ar Satversmi latviešu tautas vārdā runāt var vienīgi pēdējās Saeimas prezidijs. Valdība, kas uzdevumu nesaņemtū no Saeimas prezidija, nav juridiski tiesīga pārstāvēt Latviju un runāt latviešu tautas vārdā.. Visa zemniecība, vidusšķira un strādniecība.. stāv un krīt par patstāvīgu Latviju.. Latviešu tautā ir pretestības gri-ba, bet grūtības rada pretestības iespēja. Jautājums būtu vienkāršs, ja vācu iestādes atļautu šo pretošanos kā patstāvīgu latviešu tautas pretestību noorganizēt. Bet ja tas nenotiek, tad atliek divas iespējas: 1) ja boļševiki iebrukuši Latvijā — tāpat arī Lietuvā un Igaunijā — mēģināt rīkoties patstāvīgi, radīt valdību vai nacionālo komiteju, kura aicinātu uz cīņu pret boļševikiem un dibinātu pēc iespējas nacionālas

formācijas, vai 2) ja tas nav iespējams, tad stāties vāciešu radītās formācijās. Abos gadījumos ir nepieciešams gan šeit, gan ārzemēs publicēt deklarācijas, kurās uzsvērt, ka latviešu tauta cīnās par savas tautas un valsts brīvību, patstāvību un neaizskaramību. Ja cīņa būs cieši kopēja ar vāciešiem, tad, cerams, ieročus saņemsim no viņiem. Ja cīņa būs patstāvīga, tad būs nepieciešami ieroči. Galvenām kārtām: automātiskie ieroči (pistoles, patšautenes, ložmetēji, kurus varētu arī no gaisa nomest) ar daudz munīciju, tanku iznīcināšanas līdzekļi, to starpā speciālos lielgabalus ar daudz munīciju. Ļoti noderīgi būtu arī tanki, artilērija un lidmašīnas. Daļa šauteņu būs uz vietas, bet papildus vajadzētu vēl kādas 20 000, no kurām daļa vēlamas karabīnes, un daudz munīcijas.” Tā bija utopija.

Tālāk Čakste rakstīja: “Šeit vācu prese un radiofons uzsver, ka Maskavas konferencē Baltijas valstis ir piešķirtas Krievijai... Vasarā jau visās pilsētās bija izlīmēti plakāti, kuros attēlots, ka Anglija un Amerika nodod Baltijas valstis Staļinam.. Tādēļ vispārējais noskaņojums drūms. Zināmas cerības deva somu raidījumā krievu valodā atstāstītā Bīlmaņa runa-intervija. Bet no otras puses, arī somu raidījumi, attiecībā uz miera izredzēm ar Krieviju, ir diezgan drūmi.”

Tālāk seko vācu un padomju terora apraksti Latvijā un tās pierobežā. Noslēgumā Čakste piemin: “Rēķinoties ar frontes tuvošanos mūsu zemei, būtu vēlams padomāt arī par iespēju vajadzības gadījumā evakuēt bērnus un sievietes uz Zviedriju. Ja mūsu pretestība sabruktu, tad būtu jādomā arī par plašāku evakuāciju.”

LCP sevišķā sēdē 1944. gadā 24. februārī Rīgā, kur piedalījās prof. K. Čakste, Br. Kalniņš un L. Siliņš, kas bija atbraucis no Zviedrijas, tika nolemts, ka uz Zviedriju sūtīs kādu piedzīvojušu un pazīstamu latviešu diplomātu ar speciālu laivu. Šo lietu kārtot uzdeva inž. A. Arnītim. Šai sakarībā jau 1944. gada 20. aprīlī uz Gotlandi tika atsūtīts Fr. Heibergs ar laivu “Admirālis”. Viņam atļāva ņemt līdzī privātus bēgļus pret samaksu. Fr. Heibergs atveda L. Siliņam šifrētu ziņojumu, kurā bija teikts, ka uz Zviedriju brauks F. Cielēns ar ģimeni un ka laivu sauc “Silva”. To vadīs H. Horsts un A. Ciekals. Paziņo arī, no kuras vietas plāno izbraukšanu. Arī, ka Lošupe līdz Jaunupei ir neapsargāta. Šo speciālo braucienu organizēja inž. A. Arnītis, kas vēlāk pats ar šo laivu ieradās Gotlandē. Šai sēdē nolēma arī lūgt Zviedrijas valdību un attiecīgās zviedru iestādes, ja kara apstākļu dēļ Latvijai draudētu Pad. Savienības karaspēka okupācija, atļaut izvest no Latvijas uz Gotlandi ap 20 000 politiski apdraudētas personas, to starpā bērnus, sievietes un ievainotos. Šo jautājumu kārtot LCP vadība lūdza sūtīti V. Salno, ko pierāda prof. K. Čakstes vēstuļu citējumi. L. Siliņam uzdeva, atgriežoties Zviedrijā, griezties pie tām zviedru iestādēm, kas kārtoja slepenos sa-

tiksmes jautājumus no Gotlandes uz Latviju. Tas viss tika darīts 1944. gada marta pirmajās divās nedēļās. Atļauja tika dota mutiski, bet nedeva nekādu transporta līdzekļus. Tie bija jākārto mums pašiem. Tomēr, pateicoties LCP vadības politiskai tālredzībai, politiskiem bēgļiem no Latvijas tika atvērts ceļš uz Zviedriju, sākot jau ar 1944. gada pavasari un līdz pat kara beigām 1945. gadā un vēlāk. Tāpēc arī bez LCP organizētām laivām, kas veda politiskus bēgļus, Zviedrijā tika pieņemtas arī privāto bēgļu laivas. Diemžēl šo apstākli izmantoja arī tādi, kas bija sastrādājuši kā ar vienu, tā otru okupācijas varu, politiski ne tikai kaitējot LCP darbībai, bet arī visai Latvijas lietai. To rāda publikācijas tā laika zviedru laikrakstos. Bijušie komunistu līdzskrējēji sadarbojās ar vācu okupācijas laika varasviriem un bijušajiem SD. To labi parādīja latviešu emigrantu kopējā sēde 1944. gada februārī Stokholmas augstskolā, kad šīs abas grupas veikli sastrādāja, lai izjauktu kopējas latviešu bēgļu organizācijas dibināšanu. Šai sēdē piedalījās arī tādi, kas kalpoja Padomju Savienības sūtniecībai Stokholmā un vēlāk atgriezās tā saucamajā Padomju Latvijā. Abas šīs grupas vērsās pret katra veida demokrātiskiem principiem un radīja zviedru tautā negatīvu iespaidu par bēgļiem no Latvijas.

Bēgļu starpā bija daudzi jaunieši, kas bēga no piespiedu iesaukšanas leģionā, darba dienestā, vācu gaisa spēku izpalīgu dienestā utt. To starpā bija arī dezertējušie leģionāri, kam draudēja nāves sods vai labākā gadījumā ieslodzīšana koncentrācijas nometnē, piem., Salaspilī šādu ieslodzīto bija 3000 un Štuthofā ne mazāk, tur tika ieslodzīti kā leģionāri, tā kurlieši. Pēc Zviedru–latviešu palīdzības komitejas datiem, ko sastādīja Jānis Sadovskis, kopējais vīriešu un sieviešu skaits, kas ieradās Zviedrijā kā politiski bēgļi, dzimuši no 1916. līdz 1925. gadam, bija 838, t.i., laikā no 1943. gada līdz 1945. gada 17. maijam.⁴⁶

Fēlikss Cielēns 1944. gada februārī un martā ļoti aktīvi attīstīja nacionālās pretestības propagandu latviešu augstāko virsnieku aprindās, pa daļai ar ģenerāļa Vernerera Tepfera palīdzību. Cielēns runāja ar pulkvedi Voldemāru Skaistlauku, pulkvedi Osi un divos gadījumos arī ar ģenerāli Rūdolfu Bangerski, pie tam pēdējā gadījumā Bangerska mājās vakariņās, kurās piedalījās arī pulkveži Arturs Silgailis, Aleksandrs Plensners un Voldemārs Veiss. Bangerskis 1928.–29. gadā bija kara ministrs Margēra Skujenieka “kreisajā valdībā”, kur toreiz ārlietu ministrs bija Cielēns. Cielēnam bija cerības uz viņa simpātijām. Diemžēl Bangerskis ļoti baidījās no vācu okupācijas varas un personīgi mēģināja ietekmēt Latvijas neatkarības labā Austrumu iekaroto zemju ministru Alfrēdu Rozenbergu. Cielēns sarunā atklāti izteica domas, ka Hitlera armiju amerikāņi, angļi un krievi drīz sakaus un tāpēc latviešu asiņu liešana par Vāciju kļūst pilnīgi bezjēdzīga, un jātaisās vaļā no saitēm ar Hitleru, lai, karam beidzoties, latviešu leģiona vadību neieskaitītu kara noziedzniekos. Cielēns raksta: “Se-

višķi brīdināju no pavisam kļūmīga stāvokļa, kāds var rasties, uzskatot latviešu leģionārus par SS vīriem.” Cielēns patiešām pareizi pareģoja kļūmīgo situāciju, kādā iekļuva latviešu leģionāri un policijas vienības, Vācijai sabrūkot. Tālāk viņš sekojoši izskaidroja savu prognozi: “[Ja] tagad, 1944. gada pavasarī vai agrā vasarā, tiktu gāzta Hitlera vara, iekams vācu armija vēl nav sakauta un krievi vēl nav iespiedušies Polijā un Baltijas valstīs, ir konkrētas izredzes, ka neatkarīgā Latvijas valsts varētu atjaunoties.” Šķiroties Silgailis vienkāršoja Cielēna ierosinājumu sekojoši: “Jūs, ministra kungs, lieciet mums priekšā atteikties no sadarbības ar Hitleru un pāriet Rietumu sabiedroto orientācijā, kamēr vēl nav par vēlu.” Ģenerālis Bangerskis un pulkveži Plensners, Silgailis un Veiss nevēlējās riskēt. Plensners jau agrāk bija Cielēnu mēģinājis pārliecināt, ka latviešiem vienīgā iespējamība novērst draudīgās boļševiku briesmas ir militāri sadarboties ar vāciešiem. Ļoti vāciski noskaņotais Veiss pat brīdināja Bangerski leģiona labā neieļauties ar Cielēnu un viņa domu biedriem nekādās attiecībās. Bangerskis savās atmiņās gan atzīst, ka satīcis Cielēnu 1944. gada 6. aprīlī, bet neko neminēja par otro sastapšanos, ko tomēr atzīmējis viņa memuāru redaktors atsevišķā piezīmē. Atvadoties no leģiona augstākajiem virsniekiem, Cielēns piesardzīgi izteicās, ka apspriedē izskanējušās karavīru domas viņu pilnam apmierinājušas. Viņš tomēr bija spēlējis ar uguni.⁴⁷

Cielēns bija idejām bagāts aizrautīgs cīnītājs. Kaut gan formāli viņš bija sociāldemokrāts, pirmā vietā viņš bija latviešu patriots. Pārrunās Čakste un Cielēns bija atzinuši, ka LCP nebija pietiekamas autoritātes ne tikai sakaru trūkuma dēļ ar plašākām tautas aprindām, bet arī, ka Saeimas politiskās partijas, kas grupējās ap LCP, bija daļēji atbildīgas par parlamentārisma norietu, jo nespēja vairot Saeimas autoritāti, ne arī pretoties Ulmaņa apvērsumam. Bija jārada plašāka LCP bāze. Viņi nolēma sagatavot labi pārdomātu politisku manifestu, ko parakstītu bijušie ministri un deputāti, rakstnieki, zinātnieki, augstākie visu ticību garīdznieki, tiesu darbinieki un citas visā tautā pazīstamas personas.

Lai parakstītājiem mazinātu risku nokļūt vācu cietuma vai koncentrācijas nometnē, viņi nolēma deklarāciju adresēt ģenerālim Rūdolfam Bangerskim, lai viņš šo manifestu nodotu tām valdībām, kas gribētu atbalstīt Latvijas valsti.

Manifesta tekstu sagatavoja Fēlikss Cielēns kopā ar LCP Zemgales apgabala komitejas ļaudīm — profesoru Andreju Teikmani, docentu Vili Eichu un kādu viņa kolēģi; oriģināltekstu lasīja un kori-

Andrejs Spāde

Ferdinands Silevičs, 1920.9.IX–
1956.30.VI. Piedalījies LCP
slepenajā satiksmē no Gotlandes uz
Latviju un Lietuvu. Braucis
vairākas reizes. Miris traģiskā nāvē

Jānis Sadovskis

Jānis Priedoliņš

ģēja prof. K. Čakste. Saziņā ar prof. K. Čaksti bij. sūtnis F. Cielēns to personīgi nodeva LCP darbiniekam J. Sadovskim, kas to pār-rakstīja ar rakstāmmašīnu divos eksemplāros un nodeva atpakaļ F. Cielēnam. K. Čakste bija ieguvis arī bīskapa J. Rancāna, Br. Kalniņa un Ādolfā Klīves akceptu tekstam.

Aktīvs LCP darbinieks bija arī *Jānis Sadovskis*, tautsaimnieks, dz. 1904.16.VII. Panemunes pag. Beidzis LU Tautsaimniecības fakultāti. No 1925. g. līdz 1934. g. 5. Cēsu kājnieku pulka dienestā. Pēc obligatoriskā dienesta strādā instruktoru rotā un ar 1927. g. pulka štābā par vecāko rakstvedi saimniecības daļā. Ar 1934. g. rudenī pāriet Rīgas pilsētas finanšu valdes dienestā, sākumā par Pensiju nodaļas vadītāja palīgu, tad par grāmatvedības instruktoru un beidzot par Administratīvās daļas vadītāju. 1940. g., Pad. Savienības okupācijas laikā, tiek pārvietots uz Rīgas pilsētas izpildu komitejas Plānu komisiju. Vācu okupācijas laikā tiek iecelts par Latvijas pensiju apdrošināšanas iestādes pagaidu vadītāju. Visā okupācijas laikā cieši sastrādā ar nacionālo pretestības kustību Latvijā, Latvijas Centrālo padomi un tās vadību gan Rīgā, gan Jelgavā, izpildot ļoti svarīgus un riskantus uzdevumus. Pēc evakuēšanas uz Zviedriju 1944. g. 20. septembrī strādā Zviedru-latviešu palīdzības komitejā un pēc tam visu laiku ASV firmas *The National Cash Register Co.* (NCR) Zviedrijas filiālē par grāmatvedības un budžeta nodaļas vadītāju. Pensijā no 1977. gada.

Kad LCP vadība bija akceptējusi manifesta tekstu, tam sekoja grūtais un tajā pašā laikā ļoti bīstamais parakstu vākšanas moments okupācijas apstākļos no visiem latviešu sabiedrības slāņiem. Par to parakstu vācējiem varēja draudēt liels sods. Viens no LCP parakstu vācējiem bija, tajā laikā vēl students, Žanis Epners, kas savā biogrāfijā starp citu saka: "...Mēs vācām parakstus uz petīcijas (Manifesta, L.S.), kas bija domāta ar ģenerālinpektora Bangerska starpniecību iesniegšanai vācu iestādēm sakarā ar latviešu piespiedu iesaukšanu vācu armijā, nedodot Latvijai nekādas starptautiskas tiesības. Bijām uz petīcijas savākuši jau daudzus ievērojamu latviešu parakstus, kad kādu rītu iegriezās pie zv. adv. K. Vanaga (īstenībā G. Vanaga, nr. 133 Manifestā, L.S.). Pēc īsa paskaidrojuma par manas ierašanās nolūku viņš nevilcinādamies petīciju parakstīja, sacīdams: "Ja jau kārs, tad kārs mūs visus". Tālāk Ž. Epners raksta: "Atceros sastapšanos ar profesoru *Dr.med. J. Prīmani*. Profesors par petīciju izrādīja lielu interesi un lūdza, vai viņš nevar ar mani satīties vēlāk. Tūlīņ petīciju parakstīt viņš atrunājās sekojoši: "Jūs taču mani saprotat, es nevaru šo rakstu parakstīt, nesazinoties ar brāli (izglītības ģenerāldirektoru M. Prīmani), jo ģenerāldirektori taču atbalsta vācu rīcību." Kaut arī prof. J. Prīmanis petīciju neparakstīja, savā sirdī viņš to atbalstīja," atceras Ž. Epners.

Žanis Epners bija ļoti aktīvs LCP loceklis, kas darbojās kā informācijas, tā arī sakaru daļā, izpildot ļoti bīstamus pretestības organizācijas uzdevumus gan Latvijā, gan arī kā kurjers apmeklējot Igauniju un Lietuvu. Ž. Epnere vācieši apcietina 1944. gadā par piedalīšanos LCP pretestības kustībā. Turēts ap-

cietinājumā piecus mēnešus, gan Reimersa ielā (gestapo centrāle vācu okupācijas laikā Rīgā, L.S.), gan Centrālcietumā Rīgā. Galīgi slims tiek beidzot atbrīvots. 1944. gada rudenī, pēc atbrīvošanas no cietuma, uzturas Ventspils tuvumā, kur piedalās politisko bēgļu evakuācijā uz Gotlandi. Arī pats ar ģimeni 1944. gada rudenī tiek evakuēts uz Gotlandi. Izceļo no Zviedrijas uz Kanādu 1948. gadā.

Galvenie deklarācijas satura izstrādātāji bija LCP valdes locekļi un LCP attiecīgo komisiju locekļi. Parakstu vācēji šai deklarācijai bija vairākas personas, kas bija sakaros ar LCP organizāciju. Par to liecina arī aktīvs LCP darbinieks kooperators Vilis Pāvilāns, kas pats, kā viņš kādā savā rakstā liecina, ir piedalījies ne tikai parakstu vākšanā, bet arī kādā sanāksmē 1944. gada februārī, kur apspriests jautājums, kam šo deklarāciju iesniegt. Saprotams, ka bija vairākas listes, jo parakstu vācējiem bija jāgriežas pie dažādiem latviešu sabiedrības slāņiem. Šo deklarāciju bija domāts iesniegt Apvienotām Nācijām un Rietumu valstu valdībām, nevis kādām vācu okupācijas iestādēm vai arī valdībai Berlīnē. Kā prof. K. Čakste pats raksta savos ziņojumos un norādījumos LCP Ārzemju delegācijai, deklarācijas parakstu vākšanai bija jāatrod kāds oficiāls veids okupācijas apstākļos, tāpēc izvēlējās to adresēt Bangerskim. Ka deklarācija domāta ārzemēm, zināja tikai LCP vadība. Deklarācijas un parakstu divas filmas, kā arī vienu mašīnrakstītu deklarācijas kopiju ar parakstiem no Latvijas uz Zviedriju 1944. gada 29. februārī aizveda L. Siliņš, kā arī norādījumus, kam tā jāiesniedz. Deklarācijas teksts bija tulkots arī angļu valodā. Divi pēdējie deklarācijas parakstītāju vārdi bija iešifrēti, t.i., nr. 189 un 190, resp. Bruno Kalniņš un E. Morics.

Būtu bijis diezgan naivi gaidīt no vācu okupācijas varas, lai tā izpildītu deklarācijas prasības. To zināja arī LCP vadība Latvijā un diplomāti ārzemēs. Tā bija bīstama politiska spēle ar nepārredzamām sekām okupācijas apstākļos, bet pierādīja mūsu tautas plašu aprindu drosmi neakceptēt okupācijas varas. Uz ārzemēm izvesto tekstu nosauca par Deklarāciju. Latvijā to sauca par Manifestu vai petīciju. LCP dokumentos, K. Čakstes, Br. Kalniņa, K. Upelniņa ziņojumos, arī ne mutiskos, tāpat sūtņu sarakstē nekur, nekad nav minēts vai teikts, ka Einbergs būtu piedalījies Deklarācijas sastādīšanā vai arī LCP vadības darbā. Ka B. Einbergs atbalstīja LCP darbību, par to nebūtu jāšaubās, bet viņš tika apcietināts pavisam par citām lietām. Arī Manifestu resp. Deklarāciju B. Einbergs neparakstīja. Savās atmiņās par parakstu vākšanu memorandam V. Pāvilāns saka: „..Kad memoranda teksts bija izstrādāts, tad iniciatori sastādīja sarakstus par iespējamiem parakstītājiem. Mērķis bija savākt 200 parakstus. Vispirms bija paredzēts iesaistīt visus demokrātijas laika valdības locekļus un Saeimas deputātus, tad augstāko mācības iestāžu mācības spēkus un pazīstamus kultūras darbiniekus.” Pēc prof. A. Švābes domām, problēmas varēja radīt paraksti no tiem ģenerāļiem un pulkvežiem, kas bija reiz cīnījušies pret vāciešiem. Tomēr, kā tas redzams no Deklarācijas parakstu listes, arī tādi devuši savus parakstus. Tālāk V. Pāvilāns raksta: „..Pēc dažām dienām prof. K. Čakste atnāca uz

kooperācijas skolu un lūdza mūsu sekretāri Annu Stundu izskatīt un sakārtot sarakstus. Bija sarakstīti 9 saraksti ar pāri par 270 vārdiem, bet dažas personas bija uz vairākiem sarakstiem. Pēc korigēšanas izrādījās, ka vēlamie memoranda parakstītāji būtu 204 personas. Sākās riskantākais darbs — parakstu vākšana.. Mana personīgā situācija arī bija kļuvusi stipri bīstama... Tomēr riskēju un braucu uz Jelgavu, Bausku, Liepāju, Valmieru.. Parakstīšanās notika arī kooperācijas skolas kancelejā. Pēdējā parakstu vākšana notika Valsts kontroles namā pie vecākā revidenta kapt. K. Upelnieka." Savā rakstā V. Pāvulāns piemin arī diskusijas un domstarpības par to, kam adresēt šo memorandu, bet, kā jau minēts, tas nebija domāts iesniegšanai okupācijas varas iestādēm, bet gan ārzemēm.

Deklarācijas resp. memoranda (Manifesta) saturs bija politisks. Manifests atgādināja Latvijas iekļaušanas Padomju Savienībā nelegālo norisi un pasvītvoja faktu, ka pēc starptautisko tiesību normām Latvijas Republika vēl uzskatāma kā tiesiski pastāvoša. Tas vērsās arī pret nelikumīgajām vācu okupācijas varas izdarībām, ieskaitot nelegālo karavīru mobilizāciju. Tālāk dokuments pasvītīro: "Pēc mūsu izpratnes otrā pasaules kara tagadējā norisē ir tiešām pienācis brīdis, kad apdraudēta mūsu tautas dzīvība, pati tautas esamība — pienācis liktenīgais brīdis: būt vai nebūt.. Mums nevar apstrīdēt tiesības aizstāvēties, ja tiek apdraudēta mūsu nācija un tās esamība. Pamatojoties uz šīm atziņām, mēs deklarējam Latvijas tautas gribu un gatavību aizstāvēt visiem mums iespējamiem spēkiem un līdzekļiem Latvijas valsts robežas pret uzbrūkošo ienaidnieku."

Dokumenta parakstītāji deklarēja Latvijas tautas gribu un gatavību aizstāvēt visiem mums iespējamiem spēkiem un līdzekļiem Latvijas valsts robežas pret uzbrūkošo ienaidnieku. Sacīto ievērojot, viņi Latvijas nācijas vārdā deklarēja:

1. Nekavējoties atjaunojama Latvijas Republikas faktiskā suverenitāte.
2. Sastādama, saskaņā ar spēkā esošo Latvijas Republikas 1922. gada satversmi, Latvijas valdība uz koalīcijas pamatiem, kas pulcētu ap sevi visu Latvijas tautu.
3. Latvijas valdības tuvākiem galveniem uzdevumiem jābūt: valsts aparāta un Latvijas armijas atjaunošana, Latvijas valsts teritorijas aizstāvēšana pret draudošo Padomju Savienības armiju iebrukumu un — cik tālu tas kara apstākļos iespējams — diplomātisko sakaru nodibināšanu ar ārvalstīm un pirmā kārtā ar tām, kas atzītu šo mūsu deklarēto nācijas gribu un atbalstītu priekšā stāvošo militāro uzdevumu — Latvijas valsts aizsargāšanu.

Pēc mūsu ieskata, sekmējama arī ciešas savienības nodibināšana ar Igauniju un Lietuvu un šīs savienības pārveidošana Baltijas valstu konfederācijā, ja minētās valstis tam piekristu.”

Cielēns, Čakste un viņa sabiedrotie savāca pavisam 190 parakstus, bet ne bez grūtībām. Daudzas pazīstamas personas atteicās parakstu sniegt baiļu vai principālu iemeslu dēļ, un no citām personām parakstus neprasīja viņu angažēšanās dēļ vienas vai otras okupācijas laikā vai arī tādēļ, ka tās atradās vācu *SD* novērošanā vai sadarbojās ar vācu iestādēm. Minēsim šeit dažas no drošsirdīgajām personām, kas šo deklarāciju parakstīja — bijušie Ministru prezidenti Pēteris Juraševskis un Voldemārs Zāmuēls, bijušie ministri Fēlikss Cielēns, Jānis Goldmanis, Roberts Liepiņš, Spricis Paegle, Kārlis Pauļuks un Ludvigs Sēja, ģenerāļi Nikolajs Dūze, Jānis Francis, Eduards Kalniņš, Jānis Kurelis, Mārtiņš Peniķis un Verners Tēpfers, arhibīskaps Teodors Grīnbergs, pareizticīgās baznīcas Rīgas un Latvijas metropolīts Augustīns, katoļu bīskaps Jāzeps Rancāns, bijušie deputāti D. Apinis, Jānis Breikšs, Eduards Grantskalns, Ādolfs Klīve un citi, Senāta priekšsēdētājs Aleksandrs Gubenis, Tiesu palātas priekšsēdētāja vietas izpildītājs Teodors Zvejnieks, senatori Mintauts Čakste, Pēteris Leitāns un citi, Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas rektors *Dr. Pāvils Kvelde*, prorektors *Dr. Andrejs Jānis Teikmanis*, mācības spēki *Dr. Jānis Vārsbergs* un citi, Latvijas Universitātes prorektori *Dr. Kārlis Straubergs* un *Vilis Vītols*, mācības spēki *Arnolds Aizsilnieks*, *Dr. Jānis Bokalders*, *Konstantīns Čakste*, *Dr. Jānis Endzelīns*, *Dr. Jānis Kārkliņš*, *Dr. Arvēds Švābe* (un daži citi). Rakstnieki: *Jānis Grīns*, *Zinaīda Lazda*, *Kārlis Skalbe* un *Jūlijs Vecozols*, grāmatu apgādnieks *Miķelis Goppers*, mācītājs *Jānis Teriņš* un daži citi. Viens no pēdējiem, bet kā pats pirmais parakstījās *Dr. Pauls Kalniņš*. Bijušais Ministru prezidents *Ādolfs Bļodnieks* un sociāldemokrātu partijas līderis *Dr. Fricis Menders* kategoriski atteicās parakstīt šo deklarāciju. Tādu bija arī krietns skaits citu pazīstamu personu. (Skat. visu deklarācijas tekstu ar parakstiem nodaļā “Dokumenti”, *red.*).

Ģenerālis Verners Tēpfers kā Bangerska karabiedrs iepazīstināja ģenerāli Bangerski ar memoranda saturu, bet Bangerskis atteicās pieņemt Saeimas priekšsēdi *Dr. P. Kalniņu* un viņa biedrus *K. Pauļuku* un bīskapu *Rancānu* pēc viņu veltīgas pusstundu ilgas gaidīšanas Bangerska kabineta priekštelpā. Pulkvedis *Veiss* jau bija kaut kur ieguvis informāciju, ka dokumenta fotokopijas jau ir ceļā uz ārzemēm, kas arī atbilda patiesībai. Paliek neatbildēts jautājums, kas šo

informāciju bija nodevis Veisam? Bangerskis saprata, ka memoranda pretvāciskā satura dēļ tas nebija domāts iesniegšanai Vācijas valdībai. Viņš arī neticēja, ka Anglija un Amerikas Savienotās Valstis, būdamas Padomju Savienības sabiedrotās, gribēs vai varēs atbalstīt Latviju cīņā pret bolševikiem. Vācijas okupētām vai apdraudētām valstīm bija pašām diezgan rūpju par savu nākotni. Slepenu bezcenzūras sarakstīšanos ar ārzemēm vācu drošības iestādes kara apstākļos pielīdzināja spiegošanai. Ģenerālis Bangerskis nevēlējās sakompromitēt pats sevi un Latviešu leģionu, kas bija Vācijas bruņoto spēku sastāvdaļa. Savās atmiņās viņš raksta: "Sapratu, ka mīlie tautieši, kas [ši dokumenta pārsūtīšanu uz ārzemēm] ir izdarījuši, baidīdamies no varbūtējām represijām, nolēmuši kā aizsegu izmantot [leģiona] ģenerālinspektorū. Memorands taču adresēts ģenerālinspektoram, un ja tas ir nokļuvis ārzemēs, tad tā ir ģenerālinspektora darīšana, kādā ceļā viņš to turp aizsūtījis." Tas arī bija pareizi. Bangerskis tomēr apgalvo, ka 6. aprīlī Cielēns ieteicis Bangerskim nosūtīt dokumentu Vācijas drošības spēku augstākajam vadonim Heinriham Himleram, ko Cielēns savās atmiņās kategoriski noliedz.

Bangerskis atteicās pieņemt LCP delegāciju un memorandu, un savās atmiņās pieminēja: "Tā kā jau pēc neveiksmēm pie Staļingradas bija redzams, ka Vācija karā neuzvarēs, tad man personīgi nelikās svarīgi, vai Vācija Latvijas suverenitāti atzīst vai nē. Faktiski bruņoto spēku rīcība paliktu tā pati līdzšinējā, jo karā, kā jau Cicerons 52. g. pr. Kr. teicis: *Silent leges inter arma* (ieroču troksnī klusē likumi). Neapšaubāmi, mūsu cīnītāju un varbūt arī mūsu trimdinieku stāvoklis būtu daudz grūtāks pēc kara, vismaz pirmajā laikā, ja Latvija būtu cīnījusies kā Vācijas oficiālā sabiedrotā." Šī piezīme tomēr nesaskan ar viņa pūlēm panākt Latvijas neatkarību ar Vācijas atbalstu.

Konstantīns Čakste 1944. gada 22. martā datētā un jau 1. aprīlī uz Stokholmu nosūtītā memoranda pavadvēstulē raksta sūtnim Salnajam: "Bangerskis iesniegumu nepieņēma. Liels zaudējums jau nav, jo rezultātus tā kā tā nevarēja gaidīt. Bet par pašu deklarāciju runā plaši. Šī akcija tādēļ noskaidroja arī plašākās aprindās mūsu mērķus un ceļu. Nepieņemot šo deklarāciju, vācu iestādēm nav arī noteikti zināmi parakstītāju vārdi."⁴⁸

Nākamā vēstulē Salnajam Čakste rakstījis: "Mums ir lūgums izpildīt visus pēc iespējas 1942.16.XI vēstulē minētos lūgumus. Dariet arī mums zināmu, vai mēs varēsim rēķināties ar iespēju saņemt ieročus un munīciju no ārzemēm? Vai nav iespējams somu raidījumos krievu valodā sniegt vairāk informācijas par Baltijas valstīm?"

Tajā pašā laikā uz Stokholmu plūda LCP pārskati par militāro, politisko un saimniecisko stāvokli vācu okupētā Latvijā un tās pierobežā. Vēstules kādreiz saturēja arī brīdinājumus, piem. 1944. g. 24. martā — “Mēs brīdinām Jūs no kāda skolotāja K. no Latvijas, bijis s.d. (sociāldemokrāts, *red.*); viņš gatavojoties braukt uz Zviedriju. Tas stāvot sakaros ar vācu drošības policiju. Arī citus der brīdināt.”⁴⁹

1944. gada 25. aprīlī Čakste rakstīja Salnajam: “Uz Zviedriju brauks F. Cielēns ar ģimeni ar speciālu laivu. Viņu mēs pilnvarojam tikai Latvijas valsts neatkarības atjaunošanas propagandas komisijās. Citas pilnvaras nebūs. Daži viņam neuzticas visās lietās. Pārmet, ka viņš nerespektē citu domas. Es domāju, ka viņš ir mazliet sarūgtināts, kad pilnīgi nepiekrīt viņa rīcībai. Viņš ir pilnīgs patriots un demokrāts — uzņēmīgs, bezbailīgs, negrozāms gudrs politiķis.. tomēr jāpatur galvā savas smadzenes.” Cielēnu acīmredzot uzskatīja par pārsteidzīgu, sevišķi sakarā ar viņa pasvītroti patriotisko runu dzemnieces Aspazijas apbedīšanas ceremonijas laikā 1943. gada novembrī.⁵⁰

1944. gada 27. aprīlī rakstītā Čakstes pārskatā valda izmisums. Viņš ziņo Salnajam: “Negēlīgā vācu izturēšanās pret latviešu kara spēka vienībām, arrogantā taktika pret “Die landeseigne Verwaltung” un pēdējās nespēcība, resp. mazspēcība, tā sauktās krievu bēgļu nassas neļēdzīgā uzkraušana Latvijai, nodevu paaugstināšana lauciniekiem, latviešu centieniem naidīga kultūrpolitika un dažāda veida “Misswirtschaft” pastiprina nelabvēlīgo noskaņojumu aprindās, kuras jau bija opozīcijā, un dzen opozīcijā tos elementus, kuri līdz šim vientiesīgi ticēja iespējai godīgi sadarboties ar okupācijas varu. Viena no latviešu tautas grūtākām problēmām ir tā sauktais latviešu leģions, lai gan faktiski nekāda leģiona nav: tiklīdz kāda latviešu karaspēka vienība nonāk frontē, viņu iekļauj tur esošās divīzijās, un latviešu ģenerālinspekcijai tur vairs nav ne mazākās līdzrunāšanas.. Ģenerālinspektors ar savu štābu ir tikai mobilizācijas iestāde attiecīgo vācu militāriestāžu vadībā. Pēdējā laikā vāciešos briestot doma par ģenerālinspekcijas nevajadzību.. Frontē gan komandieri ir latvieši, [bet] viņiem .. visur seko vācu virsnieki. Tā kā virsnieku skolas vai tikai virsnieku kursi Latvijā nav, tad latviešu vienības cieš no sagatavoto virsnieku trūkuma; ir rotas, kuras komandē kaprāļi. Virsnieku trūkums izsauca latviešu vienībās ievērojamus un nevajadzīgus zaudējumus.. Dažādi ielāpi nav mazinājuši sarūgtinājumu latviešu karēivjos, ko izsauca nesaprātīgi un netaisnīgi izdarītā mobilizācija. Pieaug dezertēšana, kura var vēl pastiprināties vasarā.. Pašā pēdējā

laikā vācieši izperinājuši projektu par 7000 puiku un 400 meiteņu (15–16 gadu vecumā) mobilizēšanu palīgdienestam zenīartilērijā.. Vācieši cilā arī projektu par sieviešu mobilizāciju palīgdienestam.. Saimniecisko dzīvi raksturo nodevu nastas palielināšana lauksaimniekiem.. Saimnieka ieslodzīšana [cietumā] nevar pacelt saimniecības ražotspējas.. Preču bads neatvairāmi pieaug.. Ārkārtīgi grūts ir strādnieku stāvoklis, jo algas zemas: ģimenes cilvēks, saņemdams 80–100 markas mēnesī, neko nespēj nopirkt “zem rokas”. Labāks nav skolotāju un ierēdņu stāvoklis. Darba roku trūkums uz laukiem tik liels, ka ražošana lauksaimniecībā nopietni apdraudēta.. Tā saukto krievu bēgļu Latvijā tagad ir 163 000. Tas kā darba spēks ir gluži nevērtīgs materiāls, augstākā mērā nemierīgs un nepatīkams. Ar maz izņēmumiem šie krievi ir boļševiki.. Viņi ievazājuši dažādas epidēmijas, sevišķi izsituma tīfu.. Šos bēgļus vācu iestādes visādi protežē.. 24.IV 1944. Gustavs Celmiņš aizsūtīts uz kādu koncentrācijas nometni Vācijā.. Pie jums [Zviedrijā] ir spiegi. Martā [1944. g.] šeit uzdeva arestēt L. Siliņu, kurš te esot atbraucis no Zviedrijas, pielikumā bija sīks apraksts. [Vainīgs bija profesors Dr. Francis Balodis ar savu nepārdomāto informāciju Latvijas Universitātei, un, jādodomā, ka arī SD Ventspilī, red.] Dažās piekrastes pilsētās ieradusies Gestapo aģenti ar speciāli apmācītiem suņiem pārbraucēju [uz Zviedriju] meklēšanai.. Galvenais — ieroču un evakuācijas jautājums.”⁵¹

Jau 1944. gada 24. martā Čakste sniedza arī vispārējo pārskatu par vācu politiku: “Šo vācu politiku austrumos, kurai līdzīgu pēc savas tuvredzības būs grūti atrast pasaules vēsturē, ļoti veikli prata izmantot Maskava. Staļinam par godu jāsaka, ka viņš ļoti labi izpratis masu psiholoģiju un pārdomātiem šaha vilcieniem guvis lielas uzvaras idejiskā kara laukā. Ja arī viņš ir pielaidis kļūdas, tad viņš tās cenšas labot, kamēr vācieši stūrgalvīgi turpina braukt pa nepareizo ceļu, nemaz nemeklējot pēc labāka atrisinājuma. Komunisms, kas pēc būtības ir nacionālās idejas pretinieks, tagad ir pratis izmantot šo ideju savu mērķu sekmēšanai. Nacionālsociālismu, kura pamatos likta nacionālā ideja, ir saminis dubļos Hitlers, rupji atstūmis veselas tautas, kas to gaidīja kā glābēju un palīgu cīņā pret komunismu. Hitlers neprata vai negribēja izlietot Padomju Savienībā ieslodzīto tautu patriotismu un ar to ārkārtīgi stiprinājis Maskavas pozīcijas idejiskā frontē. Hitlers neprata novērtēt idejas varu un paļāvās tikai uz saviem bruņotiem spēkiem, nesaprazdams, ka komunisms nav uzvarams tikai ar ieročiem vien, nestādot tam pretim kādu citu ideju. Lai arī Staļina resp. komunisma idejas cilvēces lielākai daļai ir ne-

pieņemamas, tomēr tur ir kaut kas, ko var likt cīņas karogā. Hitlers, turpretim, nedeva citām tautām it neko, ja neskaita mistisko "jauno Eiropu", par kuru neviens nezin pateikt, vai tā būs labāka par veco Eiropu, vai arī sliktāka. Ar savu politiku austrumos vācieši ir sakompromitējuši savu nacionālsociālistisko ideju un stiprinājuši komunismu. Idejiskai sakāvei drīz sekoja arī smagie zaudējumi frontē. Ja vācu armija Austrumos tagad noasiņo, tad tur nav vainojama bruņoto spēku vadība, ne krievi, ne ieroči, bet vienīgi absurdā [vācu] austrumu politika."⁵² Tas bija daudziem nepatīkams, bet pareizs novērtējums.

1944. gada 28. aprīlī Konstantīns Čakste sniedza savu pēdējo ziņojumu Salnajam. Tajā viņš aprakstīja Baltijas valstu nacionālās pretestības kustību delegātu apspriedi: "Šī gada aprīlī notika latviešu, lietuviešu un igauņu valsts vadītāju centru pārstāvju sapulce. Pēc informācijas apmaiņas par politiskiem un militāriem jautājumiem, apsprieda divas latviešu delegācijas izstrādātas un centra apstiprinātas rezolūcijas: par Baltijas valstu neatkarības atjaunošanu un šo valstu savienību. Lietuvju un igauņu pārstāvji atzīst rezolūciju savienībā par pārāk saistošu. Sapulce vienojās par šādām rezolūcijām. Iespējams, ka komunisti iebrūk Baltijas valstīs. Šīs valstis ar ieročiem rokā, ar visu spēku un visos apstākļos aizsargās savu zemi un cīnīsies par savas neatkarības atjaunošanu pret kopējo ienaidnieku, izlietojot katru palīdzību no ārienes. Attiecīgā momentā tiks radītas šo valstu [neatkarīgas] valdības. Jau tagad pēc iespējas izstrādā jautājumu par latviešu, igauņu un lietuviešu politisku, militāru un kulturālu sadarbību. Vēl sapulce pieņēma rezolūcijas: saglabāt tautas dzīvo un materiālo spēku neatkarības cīņai; nepieciešams savas tautības bruņoto spēku vadītājs; aizkavēt kara spēku izvest no savas valsts. Savienības jautājumā igauņi sazinās ar A[ugustu] Reju, kas liekas nākamais ārlietu vadītājs. Populāri zējiet domu par savienību."⁵³

Šis ziņojums bija pēdējais, ko profesors Čakste paspēja izsūtīt. Nākamā dienā, 1944. gada 29. aprīlī, viņu un viņa brāli senatoru Mintautu Čaksti apcietināja vācu *SD*, turot aizdomās par sadarbību ar ārzemēm. Igaunijā, Latvijā un Lietuvā pēc kārtas viesojās pārējo Baltijas valstu nacionālās pretestības kustību kurjeri, apmainoties ar informāciju un vienojoties par tālāko kopējo darbību. Pēc Leonīda Silina informācijas, kāds lietuviešu kurjers, uzturēdamies Igaunijā, dzērumā pievērsis sev vācu drošības dienesta ierēdņu uzmanību un apcietināts, pēc tam pratināts. Šī ir pārbaudīta versija. Vēl ir arī kāda

īgaunu versija par īgaunieti, kas uzzinājusi par sava vīra darbību pretestības kustībā un par to informējusi savu mīļāko — vācu virsnieku, tas par pagrīdes kustību ziņojis tālāk attiecīgām vācu iestādēm. Šajā lietā nevar vainot latviešus.

Vācu izdarītās plašās kratīšanas un aresti vispirms notika Igaunijā un Lietuvā un tikai vēlāk sākās arī Latvijā. Vācieši acīmredzot neko nezināja par Latvijas Centrālo padomi un meklēja tikai personas, kas uzturēja neatļautus sakarus ar ārzemēm.⁵⁴

Rīgā 1944. g. 27. aprīlī vispirms apcietināja LCP kurjeru Žani Epneru. Divas dienas vēlāk, 29. aprīlī, sekoja abu brāļu Čakstu apcietināšana. Pirms tam bija apcietināts kāds strādnieks, vārdā Čakste, ko gestapo pierādījumu trūkuma dēļ atbrīvoja. Tajā pašā laikā sākās arī SD vajāšanas Ventspilī. Ventspils galvenos LCP darbiniekus brīdināja kapt. K. Upelnieks, to starpā Ventspils pasta priekšnieku Borisu Kokli, stud. oec. Arnoldu Luidmani, inž. elektr. Arturu Salnu, Ventspils dzelzceļa vecāko ceļa meistarū Voldemāru Mežaku, inž. Žani Gergi, kas visi darbojās LCP jau no 1943. g. janvāra un agrāk. A. Salna brīdināja Ventspils ostas inž. Arturu Arnīti, kam izdevās izbēgt pēdējā brīdī, kad SD laužās iekšā viņa darba vietā Valdemāra ielā 2, Ventspilī, ne viņa privātajā dzīvoklī Vasarnīču ielā. Inž. Arturs Arnītis izbēga no SD vajātājiem 1944. g. 30. aprīlī un slēpās dažādās vietās Ventspils apkārtnē, ko palīdzēja izkārtot mācītājs Jānis Pīlmanis, Landzes draudzes mācītājs, kas darbojās LCP jau no 1942. g. rudens, kad LCP oficiāli vēl nebija nodibināta. Šinī pašā laikā inž. A. Arnītis organizācijā iesaista savu brālēnu Ventspils elektriskās spēkstacijas darbvedi N. O. Alksnīti, kas savukārt LCP iesaista kultūrtehniķi Alfonsu Priedīti. Ventspils LCP sakari ar Rīgas centru netiek pārtraukti visā SD vajāšanas laikā. Tos kārto LCP galvenais sakarnieks, Ventspils pasta priekšnieks Boriss Kokle.

Inž. A. Arnītis 1944. g. maijā sākumā slēpās pie Ed. Andersona māšas, kuras vīrs bija stacijas priekšnieks. Te patvērumu guva arī Ed. Andersons, kas ieradās ar laivu no Gotlandes 1944. g. 4./5. maijā. Par šīs laivas ierašanos zināja arī inž. Arnītis, kas satika abus atbraucējus. No Stokholmas atvesto pastu uz Rīgu nogādāja B. Kokle.⁵⁵ Zvejnieks Ž. Kārkliņš stājās sakaros ar savu brāli Frici Kārkliņu, kas kārtēja zvejnieku laivas "Silva" izbraukšanu uz Zviedriju, kā tas jau agrāk bija plānots. Ar "Silvu" uz Gotlandi 1944. g. 18./19. maijā aizbrauca inž. A. Arnītis, Ed. Andersons, diplomāts F. Cielēns ar ģimeni un citi. Kopā 12 personas. Gotlandē visus laipni uzņēma zviedru iestādes. Diplomāts F. Cielēns ieradās no Gotlandes Stokhol-

No kreisās 1. rindā: (nezināms), Ādolfs Ošenieks, Osvalds Bileskalns.
2. rindā: Osvalds Cekuls, Arturs Ašaks, Leonīds Siliņš, (nezināms) 1940. gadā

No kreisās: Osvalds Bileskalns, Ņina Kalniņa ar Pēteri Bileskalnu-Krilovu
klēpī 1949. g. vasarā

mā 1944. g. 21. maijā. Uz Stokholmu atbrauca arī inž. A. Arnītis un Ed. Andersons. Stokholmā sākās Cielēna trešā un pēdējā trimda. Mūža otrā pusē viņš pazaudēja acu gaismu un vispār dzimteni vairs nekad neredzēja. 1944. g. 27. maijā ASV sūtniecības sekretārs Heršels V. Džonsons (*Johnson*) varēja ziņot savai valdībai, ka Cielēns sācis darbību Stokholmā.⁵⁶

LCP vadības vajāšanas turpinājās. 23. maijā apcietināja šifrētāju stud. *iur.* J. A. Atvaru, kuru briesmīgi mocīja. Vācu teroru viņš nepārdzīvoja. 25. maijā apcietināja LCP ģenerālsekretāru Ludvigu Sēju. Kādu laiku iepriekš Vācijas Ārlietu ministrija sakarā ar vācu austrumu frontes bīstamo stāvokli plānoja sūtīt uz ārzemēm zināmu skaitu baltiešu zinātnieku un agrāko diplomātu, lai viņi tur nolasītu referātus par komunistu izdarībām Baltijas valstīs pirmajā okupācijas gadā, par viņu saimnieciskajām metodēm un Staļina teroru. Sēja arī bija ielūdzamo skaitā un laikam bija izteicis vēlēšanos braukt uz Zviedriju. Tajā pašā laikā viņš Rīgā bija sastapies ar kādu zviedrieti, kuru viņš pazina no senākiem laikiem, un tā apsolījās viņam palīdzēt ātrāk iegādāt Zviedrijas vīzu. Atbraukusi atpakaļ Zviedrijā, viņa to bija izdarījusi un īsā laikā Sēja Rīgā saņēma vīzu no Stokholmas. Tā kā tā nebija sūtīta pa parasto ceļu caur Vācijas iestādēm, vāciešiem radās aizdomas par Sējas darbību. Tam sekoja viņa arests.⁵⁷

“Lai paglābtu citus apcietinātos no spīdzināšanām,” vēlāk senators Mintauts Čakste rakstīja docentam Benno Āberam, “Konstantīns [Čakste] uzņēmās atbildību par visu LCP darbību, kas bija nākusi zināma vācu okupācijas drošības iestādēm. Un pie visa tā viņš mācēja saglabāt savu optimismu un humoru, kā es pats dabūju pārliecināties slepenās sanāksmēs, kādas mums sarīkoja [simpatizējoši] latviešu uzraugi Rīgas Centrālcietumā.”

Latviešu sabiedrības pārstāvji centās iespēju robežās palīdzēt ieslodzītajiem. Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes toreizējais dekāns prof. *Dr.* Edgars Dunsdorfs rakstīja: “1944. g. vasarā kādā pēcpusdienā pie manis Rīgā dzīvoklī ieradās rakstnieks [Konstantīns] Raudive. Viņš pastāstīja, ka profesors Konstantīns Čakste esot apcietināts un, lūdza kaut ko darīt pēdējā labā.. Nospriedām, ka labākais būtu griezties pie okupācijas varenākā vīra [Austrumzemes SS un policijas vadītāja] ģenerāļa [Fridriha] Jekelna. Izrādījās tomēr, ka Jekelns nebija Rīgā, tāpēc lūdzu audienci pie otra varenākā vīra [Latvijas ģenerālapgabala SS un policijas vadītāja *Dr.* Rūdolfa Ervina Langes] .. Šo audienci ar

grūtībām izdevās dabūt.. Mani bija ar mieru pavadīt Čakstes kolēģa juridiskajā nodaļā Lotārs Šulcs. Dr. Lange mūs pieņēma savā kabinetā.. Uz manu jautājumu, kādēļ Čakste apcietināts, Lange atbildēja, ka to nevar izpaust. Tad Langem paskaidroju, ka Čakstes apcietināšana ir radījusi latviešu sabiedrībā lielu uztraukumu, un atgādināju, ka viņš ir bijušā valsts prezidenta dēls. Lange atbildēja, ka to viņš labi zino, un jautāja, kas man vēl esot sakāms. Abi ar Šulcu tad lūdzām Čaksti līdz tiesas dienai atbrīvot un solījām, ka mēs abi un arī visi mūsu fakultātes mācības spēki esam ar mieru par Čaksti personīgi galvot.. Lange atbildēja, ka viņš ļoti cienot universitātes mācības spēku solidaritāti, bet Čakstes pārkāpums esot tik smags, ka viņu atbrīvot nevarot. Pēc šīs neveiksmes atlika tikai lūgt .., lai atļauj Čakstem cietumā nodot grāmatas un atļauj viņam arī cietumā rakstīt rakstus tautsaimniecības vārdnīcai, kuru toreiz rediģēju.. Pēc pārrunām, sevišķi par jautājumu, lai Čakstem atļauj no cietuma izsūtīt manuskriptus, Langes atļauju beidzot dabūjām.”⁵⁸

Par brāļu Čakstu atbrīvošanu iestājās arī ģen. Bangerskis, kaut gan viņš nezināja īstos apcietināšanas iemeslus. Arī Čakstu ģimenes locekļi par to viņam neko neteica. Bangerskis 1944. g. 5. jūnijā tomēr iesniedza lūgumu SS un policijas vadītājam Latvijā ģen. maj. Valteram Šrēderam (*Schröder*) atbrīvot apcietinātos. Viņš līdzīgu lūgumu uzrakstīja arī Šrēdera priekšniekam ģen. ltn. Fr. Jekelnam. Bangerskis raksta: “Par to, ka.. Čakste bijis LCP .. vadītājs, ..uzzināju tikai, trimdā būdams.”

Arī bijušā sūtņa Sējas lietā Bangerskis iesniedza Jekelnam protestu, norādot, ka vācieši paši viņu uzaicinājuši braukt uz ārzemēm nolasīt dažas lekcijas par boļševismu. Sēja bija atbildējis, ka vācu uzdevumā viņš to nevar darīt, jo viņam neticēs, bet viņš varētu to darīt, piem., Zviedrijas valdības vai sabiedrības pārstāvju aicināts. Kad atklājās Sējas tiešie sakari ar Zviedriju, Sēju apcietināja, un Bangerskis viņam nekādi nevarēja palīdzēt.⁵⁹

Neskatoties uz LCP locekļu apcietināšanām, LCP darbība netika pārtraukta. Prof. K. Čakstes vietā stājās citi. Zvejnieki Andrejs Ciekals un Herberts Horsts, kas aizveda diplomātu F. Cielēnu uz Gotlandi, pēc atgriešanās Ventspilī vēlāk tika apcietināti, mocīti gan Ventspilī, gan Rīgā un 1944. g. 15. augustā aizvesti uz Štuthofas konc. nometni Vācijā, kur reģistrēti ar nr. 63636 un 63639. Atzīmēs teikts, ka viņus apcietina par politisku darbību *Sicherheits Polizei* Rīgā. Andrejs Ciekals, dzimis 1910. g. 22. janv., mirst jau otrā dienā no

spīdzināšanas sekām. Herberts Horsts, dzimis 1915. g. 2 febr., iztur koncentrācijas nometnes mocības līdz 1944. g. 20. dec., kad arī viņš aiziet bojā.

Pēc Konstantīna Čakstes apcietināšanas LCP vadību pārņēma LCP vicepriekšsēdis Br. Kalniņš, bet pēc viņa apcietināšanas 1944. g. 12. jūlijā, par LCP priekšsēdi ievēlēja ģenerāli Verneru Tēferu un par viņa palīgiem advokātu Jāni Breikšu un sociāldemokrātu deputātu Jāni Rudzi. Ģenerālis Verners Tēfers jau minēts agrāk. *Jānis Breikšs* bija dzimis 1887. gada 25. decembrī Vecpiebalgā. 1907. gadā pašmācības ceļā ieguvis skolotāja tiesības, pēc tam strādājis par skolotāju Rīgā, Mīlgrāvī un Liepājā, 1917. gadā iestājies Pēterburgas universitātes juridiskajā fakultātē, bet revolūcijas dēļ pārtraucis studijas, 1919. gadā iestājies Latvijas nacionālajā armijā un piedalījies kaujās, pēc tam iecelts par Cēsu apriņķa priekšnieku, bet 1921. gadā par Iekšlietu ministrijas Aizsargu nodaļas priekšnieku, 1922. gadā beidzis Latvijas Universitāti un darbojies advokatūrā, kopš 1925. gada bijis Saeimas deputāts un Demokrātiskā centra frakcijas līderis. 3. Saeimas sekretārs un laikraksta *Centra Balss* redaktors. Miris 1965. g. 10. sept. Upsalā, Zviedrijā.

Par deputātu *Jāni Rudzi* ir maz ziņu. Viņš dzimis 1896. gada 31. maijā, ieguvis pilsētas skolas izglītību, bijis 1. un 2. Saeimas sociāldemokrātu deputāts un partijas Latgales darbinieks.⁶⁰

1944. gada 7. jūlijā Bruno Kalniņš sagatavoja savus pēdējos ziņojumus uz Stokholmu. Viņš Salnajam paziņoja LCP ieceltās ārzemju delegācijas sastāvu: *Dr. Pauls Kalniņš* — priekšsēdētājs, *Voldemārs Salnais* — priekšsēdētāja vietnieks, *Jānis Tēfers* un *Fēlikss Cieļēns* — delegācijas locekļi un *Leonīds Siliņš* — sekretārs. No pieciem delegātiem trīs bija diplomāti. Salno lūdza delegāciju sasaukt un nekavējoši sākt darbu. Sakarā ar evakuācijas sākšanos bija paredzēts delegāciju papildināt ar vēl dažiem locekļiem vēlāk pēc vajadzības. Bruno Kalniņš steidzināja sūtņi iespējami ātri iegādāties kādu ātrāku braukšanas līdzekli, mēģinot naudu iegūt no zviedriem, kā to savā laikā bija projektējis “*Viesturs*” (*L. Siliņš, E.A.*). Viņš lūdza darīt visu, lai varētu izglābt vismaz dažus simtus bērnu, ieteicot ierosināt Zviedrijas Sarkanajam Krustam vai *Rādā Bārnēn* organizāciju vienreizēji atsūtīt kuģi uz Latviju bērnu uzņemšanai. LCP neoficiāli bija šo akciju ievadījusi sarunās ar luterāņu arhibīskapu Teodoru Grīnbergu, katoļu bīskapu un pašpārvaldi.

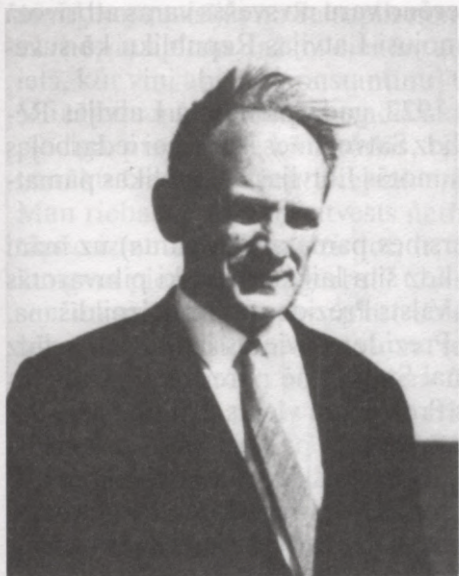
Kalniņu satrauca Rietumu zemēs dzīvojošo Latvijas sūtņu aturība uzskatīt LCP par visu vadītāju organizāciju. Viņš piebilda:

“Mēs esam pārliecināti, ka mūsu sūtņi arī neatkarīgi no tiesisko attiecību kārtošanas atbalstīs mūsu darbu.” Viņš arī atgādināja, ka LCP neuzticas profesoram *Dr. Francim Balodim* Stokholmā un nevēlas viņa ilgāku palikšanu zviedru Baltijas komitejā, ieteicot viņu atvietot ar kādu citu personu. Kalniņu satrieca sūtņu nespēja atbalstīt LCP ar Rietumu zemēs bloķētajiem Latvijas valdības līdzekļiem. Viņš piebilda: “Raudzīsim kaut ko savākt šeit, lai gan nav vairs iespējams vācu markas pārvērst valūtā vai vērtībās.” Siliņam rakstītā vēstulē viņš lūdza gādāt par to, lai viņa tēva *Dr. Paula Kalniņa* pārbraukšana uz Zviedriju būtu droša un ātra. Viņš piebilda: “Parunājiet ar zviedriem, lai viņi izņēmuma kārtā vismaz šoreiz, kur mums tik daudz likts uz spēles, gādātu arī par kādiem citiem drošības līdzekļiem attiecībā uz pārbraukšanu.” *Dr. Kalniņa* zaudēšanas gadījumā LCP būtu smags trieciens. Voldemārs Salnais ar *Fēliksu Cielēnu* jūlija beigās nopirka ātru laivu, bet tā tomēr nebija piemērota braucienam pāri Baltijas jūrai.⁶¹

12. jūlijā vācu gestapo apcietināja Bruno Kalniņu. Apcietināšanā un kratīšanās piedalījās arī latviešu *SD* vīri. Paliek jautājums, kāpēc Kalniņš nebēga un neslēpās, bet mierīgi turpināja savu darbību līdz apcietināšanas brīdim?⁶²

Vēl joprojām darbojās Sakaru un Līdzekļu vākšanas komisijas. 1944. gada 15. jūnijā Stokholmā izdevās nodibināt Latvijas pilsoņu evakuācijas fonda pārvaldi. Leonīdam Siliņam uzdeva evakuācijas tehnisko vadību. Bez zviedru atbalsta radās arī amerikāņu līdzekļi. Evakuācijai drīz bija milzu nozīme, bet tās darbība aprakstīta citā nodaļā. 12. jūlijā no Zviedrijas Latvijā ieradās Leonīds Siliņš ar kādu igauņu laivu un igauņu komandu. Viņš sastapās ar ģenerāļa Kureļa štāba priekšnieku kapteini Upelnienu un vēlāk Džūkstē arī ar ģenerāli Tepferu. Viņi apsprieda radušos situāciju, kas bija visai traģiska. Siliņš ziņoja par stāvokli otrā krastā un radīja pamatu radio sakariem. Toties jau Kurzemē izvietotais ģenerāļa Kureļa karaspēks bija radījis aizdomas ģenerāli Jekelnā, kam bija jābrūvējas par brūkošās vācu frontes aizmugures drošību. Kurzemi Hitleris bija nolēmis aizstāvēt.⁶³

1944. gada 8. septembrī Rīgā bīskapa Rancāna dzīvoklī notika pēdējā LCP sēde Latvijā, kurā piedalījās ģenerālis Tepfers, advokāts Breikšs, bīskaps Rancāns, *Dr. Pauls Kalniņš*, senators Mintauts Čakste un vēl dažas personas. Šajā sēdē *Dr. Pauls Kalniņš*, kā Valsts prezidenta vietas izpildītājs un Saeimas priekšsēdētājs, parakstīja deklarāciju par Latvijas valsts atjaunošanu:

Dr. Valdis Ģinters 1965. gada 6. jūnijā,
Slītē, Gotlandē. Foto: A. Teivens

Attēlā no kreisās: 1. rindā: Voldemārs Siliņš, Leonīds Siliņš, Fricis
Heibergs. 2. rindā: Arvīds Spāde, Pēteris Jansons, Andrejs Spāde.
Uzņemts 1944. gada maijā Stokholmā

“Latvijas tauta pārņēmusi suverēno varu no svešas varas atbrīvotā Latvijas valsts teritorijā un atjaunojusi Latvijas Republiku kā suverēnu valsti.

Latvijas Satversmes Sapulces 1922. gadā pieņemtā Latvijas Republikas Satversme no šīs dienas līdz Satversmes reformai iedarbojas atbrīvotajā valsts teritorijā kā atjaunotās Latvijas Republikas pamatlikums.

Uz Latvijas Republikas Satversmes pamata (52. pants) uz mani kā pēdējās likumīgi ievēlētās un līdz šim laikam tiesiski pilnvarotās Saeimas priekšsēdētāju pārgājusi Valsts Prezidenta vietas izpildīšana. Ar šo dienu es stājos pie Valsts Prezidenta vietas izpildīšanas līdz jauna Valsts Prezidenta ievēlēšanai Satversmē paredzētā kārtībā.

Kā Latvijas Republikas Valsts Prezidenta vietas izpildītājs uz Satversmes man piešķirtās varas pamata (56. pants) esmu uzdevis N. N. sastādīt ministru kabinetu. [Sēdes atsevišķā protokolā bija teikts, ka par ministru prez. aicināms prof. K. Čakste.] Uzaicinu Latvijas tautu atbalstīt valdību tās atbildīgā Latvijas valsts atjaunošanas darbā. Dievs, svētī Latviju.”⁶⁴ Pēc prof. K. Čakstes nāves par ministru prezidentu aicināja senatoru M. Čaksti.

Tieši mēnesi iepriekš bija miris pēdējais vēlētais Latvijas Valsts prezidents Alberts Kviesis. Viņa radnieki apliecinājuši, ka viņš ar smagu sirdi 1944. gada 9. augustā ar vecākā dēla sievu un ģimeni ir uzkāpis uz vācu kuģa *Monte Rosa*, lai dotos trimdā uz Vāciju. To viņš darījis nelabprāt, jo uzskatījis, ka viņa pienākums bija palikt Latvijā. Vēl vācu kuģis atradās Daugavas grīvā, kad prezidenta slimā sirds pārdzīvojumu smagumu un žēlabas vairs neizturēja, un viņš saļima bez dzīvības nepilnu 64 gadu vecumā. Albertam Kviesim liktenis bija lēmis tapt apbedītam Latvijā, ne svešumā.⁶⁵

1944. gada 9. septembrī, nākamā dienā pēc deklarācijas parakstīšanas trimdā devās Latvijas Valsts prezidenta vietas izpildītājs Dr. Pauls Kalniņš. Savā atmiņu fragmentā viņš rakstījis: “Tā bija pēdējā diena, kad bez sevišķām izbraukšanas atļaujām varēja izlietot jūrmalas dzelzceļu līdz Ķemeriem.. Pēdējā brīdī vēl ieradās no Lietuvas mūsu sakarnieks Briedis, kas bija atmucis uz Rīgu.. Mēs likām viņam priekšā braukt līdzī, jo zinājām, ka lietuviešiem Zviedrijā maz pārstāvju, un Briedis varēja tur noderēt. Izbraucām agrā ritā no Mežaparka, kur bijām nodzīvojuši 18 gadus. Bez pavadoņiem un puķēm. Uz staciju mūs aizveda kāds pacients. Bija dzestrš rīts, uz jumtiem un zāles viegla sarma. Šķiršanās no bērniem bija grūta. Vedekla ar bērniem pagaidām palika, gribēja nogaidīt, kas notiks ar Brūno [Kal-

niņu], kuru taisījās no Salaspils nometnes pārvest uz Vāciju. Man izdevās no viņa pirms dažām dienām atvadīties Gestapo mītnē, Reimersa ielā, kur viņi abi ar [Konstantīnu] Čaksti bija atvesti arestantu tērpā. Vai tā bija mana pēdējā atvadišanas no dēla? (Tā bija, E.A.) No lielā, plecīgā profesora, kā izrādās, tur atvadījos pēdējo reizi. Čakste, vairāku Gestapo aģentu ielenkts, kādā lielā telpā gaidīja uz Brūno. Man rieba, ka arī viņš atvests netīrās, nodriskātās arestanta drēbēs, tāpēc izmetu, visiem dzirdot, ironisku piezīmi: "Nekas, profesora kungam piemērots apģērbs!" Čakste jutās neveikls, mazliet savieba seju un sniedza man savu plato delnu, kuru es cieši spiedu. Arī Brūno izsacīja savu sašutumu, ka viņam iedotas tik netīras, salāpītas drēbes un tādās viņus rāda piederīgiem."⁶⁶

Negaidīti SD rokās nokļuva arī inženieris un valstsvīrs *Bernhards Einbergs*. 1893. gada 23. janvārī Rīgā dzimušais advokāta dēls Bernhards Einbergs bija studējis Rīgas Politehniskā institūtā un Pēterburgas Tehniskā institūtā, 1917. gadā bijis virsnieks Sibīrijas inženieru pulkā Rīgas frontē, 1918. gadā iestājies Latvijas nacionālā armijā, sākumā Cēsu rotā, vēlāk Kalpaka bataljona Studentu rotā, piedalījies brīvības cīņās no Ventas līdz Rīgai un 1920. gadā darbojies Latgales divīzijas štābā, no 1921. gada strādājis dažādos amatos Satiksmes ministrijā, 1923. gadā beidzis Latvijas Universitāti, no 1931.–1934. gadā bijis Pasta un telegrāfa departamenta direktors, no 1934. gada 16. maija līdz 1940. gada 8. aprīlim Ulmaņa kabineta Satiksmes ministrs un atteicās no amata, solidarizējoties ar ģenerāli Jāni Balodi, kad Balodi atstādināja no kara ministra amata. Savas darbības laikā viņš bija ļoti enerģisks. Viņa ierosmē uzbūvēja jaunas dzelzceļa līnijas un šosejas, uzcēla jaunus dzelzceļa tiltus, modernizēja dzelzceļu un telefona satiksmi, kā arī izveidoja gaisa satiksmi kā iekšzemē, tā ar ārzemēm. Vāciešiem iebrūkot Latvijā, zināmas patriotu grupas bija paredzējušas viņu par Latvijas restaurētās valdības galvu. Jau tūlīt pēc vācu okupācijas varas ierašanās Rīgā, 1941. gada 1. jūlijā, visi pēdējās Latvijas nacionālās valdības resori atsaka savu darbību un nodibinājās Latvijas organizācijas centrs. Tā uzdevumā 4. jūlijā Bernhards Einbergs izraudzīja resoru vadītājus, bet jau pēc dažām dienām no Vācijas atbraukušais pulkvedis Aleksandrs Plensners, no slēptuves iznākušais Alfrēds Valdmanis un citi pārņēma pašpārvaldes organizēšanas darbu. Einbergs palika "Lentas" direktora postenī. Viņam kā nacionāli un demokrātiski noskaņotam cilvēkam bija pretīgas vācu okupācijas varas un tai pakalpiģu latviešu izdarības, un viņš nebaidījās paust savus uzskatus arī atklātībā.⁶⁷

ŽANIS GERKE

/1913. GADĀ 29. NOVEMBRI/
/1966. GADĀ 7. DECEMBRI/

PĒC ILGAS UN SMAGAS SLIMĪBAS NO MŪSU SAIMES ŠĶĪRIES GALVENAIS PROJEKTU INŽENIERIS-KONSTRUKTORS ŽANIS GERKE ŽANA GERKES DZĪVES GAITAS IESĀKAS 1913. GADĀ 29. NOVEMBRI NELIELĀJĀ AUČES PILSĒTINĀ. TUR PĀGĀJA VIŅA BĒRNĪBA, PIRMIĒ SKOLAS GADI UN JAUNĪBA, TĪD VIŅŠ ATGRIEZĀS SAVU DARBĀ GADU ĪSAJOS ATPŪTAS BRĪZOS.

PĒC LATVIJAS UNIVERSITĀTES BEIGŠANAS 1941. GADĀ SĀKĀS JAUNĀ INŽENIERA DARBĀ GAITAS VISPIRMS RĪGĀ, TAD JELGAVĀ, VENTSPILĒ, KĀDU LAIKU AIZ MŪSU REPUBLIKAS ROBEŽĀM. JAUNĀIS KONSTRUKTORS VISUD STRĀDĀ AIZPĀUTĪGI, PRASHĪGI, LABI.

1955. GADĀ ŽANIS GERKE KĻUVA VALSTS PILSĒTU CELTNIECĪBAS PROJEKTĒŠANAS INSTITŪTA SAIMES LOCEKLIS. ARĪ ŠĒIT - SAVĀ PĒBĒJĀ DARBĀ VIETĀ - VIŅŠ BIJA LIETPRATĪGS UN PRASĪGS KONSTRUKTORS, LABS GRUPAS VADĪTĀJS, IZPALĪDZĪGS UN JAUKS BIEDRS. DARBĀM ŽANIS GERKE ATDEVA SAVU SIRDĪ, SAVU APBRĪNOJAMO ENERGIJU, SAVU AŠO PRĀTU UN ZINĀŠANAS UN LOTI BIEŽI SAVUS NEDAUDZOS ATPŪTAS BRĪZUS. DARBĀS BIJA VIŅA DZĪVES JĒGA UN SATURS.

7. DECEMBRĪ MŪŽĪBAS VĀRTI AIZ ŽANA GERKES AIZVĒRĀS... GODINOI TĀLO, CELINIEKU MĒS DZĪLĀS SĒRĀS NOLIECAM GALVAS UN KLUSI VĒLAMIES, KAUT MŪSU ATMIŅĀ VIENHĒR SAGLABĀTOS TĀS LABAIS, KO SAVĀ MŪŽĀ PĀVEICIS MŪSU NENOĢURDĪNĀMAIS DARBĀ RŪKĪS ŽANIS GERKE.

Žanis Gerge (vēlāk – Gerke), inženieris konstruktors.
Nāves sludinājums kādā Jelgavas avīzē 1966. gada decembrī

1944. gada 15. jūlijā ģen. Frīdrihs Jekelns savā štāba mītnē bijušajā Saeimas namā paziņoja dažām latviešu vadītājām personām, ka Hitlers pavēlējis Baltijas zemes apjozt ar nocietinājumu valni, kam būtu nepieciešami desmitiem tūkstoši cilvēku. Viņš pavēlēja latviešu vadītājiem šo darba spēku apgādāt. Atbildību uzņēmās Darba pārvaldes direktors Pauls Reinharde. Šajā sapulcē Jekelnam izspruka arī viņa domas par latviešu karaspēku: "Ieroči latviešu rokās ir noziegums." Žanis Unāms, kas piedalījās apspriedē, vēlāk kodīgi konstatēja: "Latviešiem bija jābūt nenozīmīgiem grāvīšu racējiem hitleriešiem. Ieroči latviešu rokās bija noziegums."⁶⁸

Unāms raksta tālāk: "Dažas dienas pēc tam pie ģen. Dankera ieradās latviešu namsaimnieku, rūpnieku, tirgotāju un sabiedrisko organizāciju delegācija un izteica viņam plašu latviešu aprindu vārdā lūgumu, lai pašpārvalde dara visu iespējamo, lai varētu mobilizēt un apbruņot iespējami lielākas tautas masas un tā, briesmām tuvojoties, mēs varētu vismaz vēl dažus mēnešus cīnīties un dzīvot, iekams ienaidnieks mūs galīgi pārvar, jo cita ceļa un citu iespēju vairs nav. .. Dankeram nebija ko atbildēt.. Arī nekāda rīcība krietnas nedēļas laikā nebija jūtama pēc apspriedes pie Jekelna tai virzienā.. Ģenerālis Dankers, apstākļu gaitā juzdams savu nespēcību un nevarību: 'sasauca plašāku apspriedi, [kurā] .. piedalījās visas pašpārvaldes vadošās personas, iestāžu priekšnieki un redzamākie sabiedrības un kultūras darbinieki, arī universitātes mācības spēki, kopsummā vairāk nekā 100 personas, .. pat divi lielnieku valdības gada valdības locekļi, no kuriem viens gan vēlāk palika Latvijā, bet otrs izbrauca uz Vāciju. .. [Dankera] paskaidrojumi bija nenoteikti un nekā neizteica.. Bangerskis.. pateica, ka karavīrus mēs diezgan daudz varētu iesaukt, ..bet gandrīz nemaz vairs neesot apbruņojuma. Arī tiem pašiem iesauktajiem leģionāriem jau apbruņojuma trūkstot, un jaunus ieročus hitlerieši gandrīz nemaz vairs nedodot.

Pēc tam vārdu lūdza Bernhards Einbergs.. Viņš aprādīja, ka mūsu stāvoklis ir pielīdzināms pulkstens dažas minūtes pirms 12. .. Tāpēc mums ir jāorganizē pašiem savi bruņotie spēki, ko augstākos komandējošos posteņos nevadītu citas tautas pārstāvji, bet gan pašu komandieri. Mums ir vajadzīga sava armija ar saviem komandieriem un savu virspavēlniecību. Tāpēc jāiesniedzot vāciešiem lūgums atļaut mūsu armiju organizēt. Bernhardu Einbergu ar tādiem pat motīviem *atbalstīja* Rīgas pilsētas vecākais un kalpakietis P[āvilis] Dreimanis.. Kādi pēdējās rindās sēdošie kungi cēla protestu, ka šī apspriede neesot kompetenta runāt par Latvijas armijas organizēšanu un tādu

tagadējos apstākļos nevarot prasīt no vāciešiem.” Tā šī sanāksmē palika bez rezultātiem. Interesanti atzīmēt, ka Dankers un Bangerskis savās atmiņās šo apspliedi nepiemin.⁶⁹

Einbergs vēl mēģināja darīt kaut ko uz savu roku. 1944. gada 28. jūlijā padomju karaspēks ieņēma Jelgavu un devās uz Tukumu. Draudēja visas Vidzemes atlikušās daļas un Rīgas noslēgšana no ārpusaules. Arodu savienības telpās notika apspriede, kurā piedalījās Einbergs, vecais pulkvedis Jānis Vītols, pulkvedis leitnants Emīls Mednis un vairākas Arodu savienības vadošas personas, kas bija pazīstamas kā anglofili antinacionālsociālisti, kas Arodu savienībā bija raduši samērā drošu, aizdomas neradošu patvēruma vietu. Bija pārrunas par kaut kāda 2. Rīgas pašaisardzības bataljona radišanu. Organizētājiem bažas sagādāja fakts, ka sapulcējušos vairums — jauni studenti, nekad ieročus nebija rokās turējuši un bija bez jebkādas militāras pieredzes. Par viņu apmācību situācijā, kad cīņas varēja sākties kuru katru brīdi, nebija ko sapņot.⁷⁰

Par tālāko raksta ģenerālis Rūdolfs Bangerskis: “Kādā dienā pie manis ieradās bij. satiksmes ministra Einberga kundze un uztraukta jautāja, ko viņai darīt viņas vīra labā un ko darīt pašam Einbergam, kuru meklējot Gestapo ierēdņi. Patlaban tie atrodoties Einberga dzīvoklī un gaidot viņu pārnākam, bet Einbergs esot noslēpies un zinot, ka arestēšanas gadījumā viņš atbrīvots vairs netikšot. ..Grūti bija saprast viņa vajāšanas iemeslus. Pirms tam kādā sapulcē.. Einbergs bija teicis runu, bet tajā nevarēja saklausīt nekā diskriminējoša. Viņš iestājās par lielākām latviešu tiesībām un karaspēka izveidošanu par Latvijas armiju. ..Manas domas bija, ka Einbergam.. varbūt labāk būtu, ja viņš ar kuģi, kas no Rīgas gāja uz Kurzemes piekrasti, ..lūkotu nokļūt dziļākā frontes aizmugurē.. Pēc kādām nedēļām Einberga kundze ieradās atkal un paziņoja, ka vīrs vēl arvien slapstoties. 28. augustā tad Bangerskis viņu ieskaitīja Leģionā kā valodu pratēju un labu organizatoru izlūkošanas dienestā, kaut kur Tīnūžu rajonā.

11. septembrī Einbergu apcietināja. 17. septembrī Vācijas drošības policijas un drošības dienesta komandieris Latvijā ziņoja ģen. Jekelnam, ka apcietināšanas iemesli bijuši sekojoši — Einbergs klausījies ienaidnieku radoraidījumus un to saturu darījis zināmu savas iestādes “Lenta” darbiniekiem, pēc atentāta pret Hitleru 1944. gada 20. jūlijā un jau agrāk “Einbergs verschiedentliche defaitischen Ausserungen.. getan hatte.” Citiem vārdiem — Einbergs atklāti negatīvi izteicies par vācu kara turpināšanas procesu un par Vācijas vadoni. Tādēļ SD

Mārtiņš Gertners, tālbraucēju kapteinis (dzimis 1902.21. I) un Anna Gertnere (dzimusi 1912.18.VII), "Kalnu" māju īpašnieki, kas deva patvērumu okupācijas varu vajātiem

Pauls Ķīvītis Fides līcī uz plosta 44. gada 24. novembrī
Foto: F. Forstmanis

jau 28. jūlijā bijis nodoms viņu apcietināt. Nelīdzēja ģen. Bangerska lūgums Drošības dienestam Einbergu atbrīvot. Jekelns viņam pateica, ka par līdzīgiem nodarījumiem kāds vācu virsnieks būtu jau nošauts. Einbergam bija jādalās liktenī ar profesoru Čaksti, Bruno Kalniņu, Ludvigu Sēju un simtiem citu latviešu patriotu.⁷¹

Leonīds Siliņš liecina, ka LCP darbinieku lietu gestapo (vācu šlepenpolīcija) izmeklēja līdz 1944. gada 1. septembrim. 1. septembrī profesoru Čaksti, Kalniņu un Sēju aizveda no Rīgas Centrālcietuma uz Salaspils koncentrācijas nometni un no turienes 10. septembrī vācu un latviešu *SD* apsardzībā aizdzina ar kājām uz Rīgas ostu un no turienes ar holandiešu tvaikoni *Celebes* pārveda uz Dancigu un 14. septembrī uz Štuthofas koncentrācijas nometni. Par braucienu ar *Celebes* no Rīgas uz Gotenhāfeni ļoti sīki pastāsta Edvīgs V. Kanaviņš 1944. g. septembrī, kas pats bija uz šī kuģa. Viņš raksta: "Pēc nesekmīga mēģinājuma jūnija vidū pārklūt uz Zviedriju mani notvēra kāda vācu ātrlaiva Ventspils piekrastē, un es nokļuvu zem mājas aresta. Augusta beigās saņēmu pavēli, ka man padotais Ūdens pētīšanas institūts (Amt für Gewässerkunde, Rīga) evakuējams uz Gotenhāfeni, *Marine Observatorium*. Septembra (1944. g.) sākumā man paziņoja, ka institūta mantas novedamas uz Rīgas ostu un novietojamas uz kuģa pēc ostas komandanta norādījumiem. Man pašam un darbiniekiem jābūt uz kuģa svētdien, domāju tas bija 15. septembris (10. septembris, *L.S.*) un ne vēlāk kā plkst. 7.

Norādītā laikā ierados ostā, un žandarmi ierādīja man un manam darbiniekam inž. Cērpam divas mazas kajītes uz holandiešu kuģa "Celebes" augšējā deķa un piekodināja, ka mums nav brīvi atstāt kuģi un ka ir aizliegts satikties ar pārējiem kuģa pasažieriem.

Pagāja varbūt stunda. Ostā bija klusums, un arī pilsēta vēl nebija modusies. No kuģa deķa varēju pārredzēt visu Daugavmalu līdz tiltiem. Biju stipri uztraukts. Neziņa par turpmāko likteni, kara grūtumiem, darba apstākļiem un daudz, daudz citu pārdomu nedeva mieru.

Apmēram plkst. 9 uz kuģa sāka plūst vesela cilvēku straume. Vairāki simti tika vadīti kuģa apakšējās telpās. Daudzi ar nelieliem sainīšiem un maišeljiem, daudzi bez itin nekā. Neliels pulciņš sieviešu un bērnu bija sastājušies gar Daugavmalu, lai atvadītos. Ap pusdienas laiku kuģis atstāja ostu. Jūra bija mierīga un debesis saules pilnas. Kuģa klājs bija pilns ar cilvēkiem dažādās uniformās un izskatos. Uzmanību pievērsu trim atsevišķi stāvošiem kungiem ar kailām galvām un ziemas mēteljiem mugurā. Tuvāk ieskatoties sazīmēju, ka viens no tiem bija profesors Konstantīns Čakste. Neko vairāk nedomādams, devos lejā pie viņiem un uzrunāju profesoru — "Tuntān" (tā viņu sauca draugi, *L.S.*), kur tu brauc?" Viņš sāka skatīties debēs un atbildēja: "Mēs esam apcietināti". Ātri apsviedos un devos atpakaļ, iekritu kuģa lāviņā un gaidīju nepatikšanas, par to, ka biju atstājis vietu un vedis sarunas. Varēja būt pagājušas varbūt 10–15 minūtes, kad visi trīs kungi ieradās pie manis uz augšējā deķa un lūdza sarunu ar mani. "Vai atļauts stādīties priekšā? Mēs no Salaspils koncentrācijas nometnes. Šeit bez manis ir mani kolē-

gas — sūtnis Sēja un politiķis Bruno Kalniņš." Biju tik pārsteigts par apmeklējumu, ka nevarēju atrast vārdus atbildei. "Kā jūs..? .. Piedošānu, ka vaicāju, bet kā jūs varējāt nokļūt pie manis, vēl pagaidām brīva pilsoņa? — jautāju viņiem. "Nu ja, mēs jau nezinājām, ka tev tāds draugs, mūsu apsargs," atbildēja profesors. Izrādījās, ka mans kādreizējais skolnieks no Rīgas pilsētas I. ģimnāzijas bija redzējis mani sarunājamies un atļāvis satikšanos, un vēl vairāk, atļāvis turpināt braucienu kopīgi uz augšējā deķa.

Sagādāju tēju un liku uz kuģa grīdas maizītes. Inž. Cērps uzņēmās gādību par Bruno Kalniņu. Sūtnis Sēja bija nopietni slimš. Viņu noguldīju uz lāviņas un apsedzu ar biezu deķi. Palikām vieni ar profesoru. Runājām nepārtraukti līdz vēlai vakara stundai, bet sarunās bijām visai piesardzīgi. Profesors stāstīja, ka pirmajā posmā, Rīgas Centrālcietumā, apstākļi bijuši pieciešami. Pat laikrakstus bijis atļauts saņemt. Salaspils nometnē turpretim bijis visai grūti. Vajadzējis dalīties visās dzīves nepieciešamās lietās un vietās ar kramplaužiem un dažāda apšaubāma stāvokļa cilvēkiem. Vairākas reizes esot ticis apzags, zaimots un izlamāts. Neliela kanniņa un ziemas mētelis vēl pagaidām esot īpašumā, bet nezin cik ilgi tos varēšot paturēt. Sevišķi bažījās par ziemas mēteļa paturēšanu.

Pārrunās par turpmāko likteni profesors bija pesimists. "Tas būtu brīnums, ja es varētu izturēt tos grūtumus, kas mani sagaida," noteica viņš. Uz jautājumu, ko es varētu darīt viņa labā, viņš atbildēja: "Esi tik mīļš un aizej pie K. kunga (*Selonijas* filistra) Dancigā un manā vārdā lūdzu viņa gādību, lai mīkstinātu manu soda mēru un atļautu man eksistēt kaut cik cilvēciskos apstākļos." Bez tam viņš lūdza, lai es sūtītu viņam laikrakstus un citāda veida lasāmvielu. "Tāda man ir vairāk kā maize," teica profesors. Krēslā ievadīju viņu kajītē un noguldīju blakus sūtnim. Apsedzies ar savu mēteli, viņš cieši iemiga. Sūtnis vaidēja un runāja miegā dažus nesakarīgus vārdus.

Apmēram plkst. 8 kuģis iebrauca Dancigas (*Neuhafen*) ostā. Uzmodināju abus un sagatavojāmies atvadīšanai. Sūtnis Sēja teica, ka karš beigsies ziemas vidū un ieteica man, ja vien iespējams, nokļūt Francijā. "Tā atdzims pirmā" viņš piemetināja. Profesors lūdza mani sveicināt dzimteni, ja man būtu tāda iespēja..

Man vajadzēja palikt uz kuģa, kamēr visi pārējie tika novesti, sastādīti rindās un aizdzīti stingrā apsardzībā. Profesors gāja pa labo pusi rindas malā ar platmali galvā, ziemas mēteli mugurā un piena kanniņu rokā. Man trūkst vārdu, lai aprakstītu šādu gājienu.

Pāris dienas vēlāk apmeklēju K. kungu Dancigā. Pēc ilgās gaidīšanas un "*Sonderausweiss*" uzrādīšanas viņš mani pieņēma savā kantorī. Profesora vārdā lūdzu viņa gādību. Pēc garākas klusēšanas viņš atbildēja: "Tā ir tik smaga lieta. Es neko nevaru līdzēt.."

E. V. Kanaviņš ir arī sarakstījis ar prof. K. Čaksti, kad Čakste bija jau koncentrācijas nometnē. Senators Mintauts Čakste un students Epners bija jau agrāk atbrīvoti, bet students A. Atvars gāja bojā pēc nežēlīgām mocībām. *Jānis Arvids Atvars* bija dzimis 1908. gada 23. janvārī Tirzas pagastā kā amatnieka dēls. Pirmo izglītību

Rūdolfs Ķīsis, inž. 1897.29.IV–1963.16.VIII. LCP radiotelegrāfists. 1944. gadā *SD* apcietināts. Pēc kara Rīgā. Čekas apcietināts 1950. gadā. Notiesāts uz 25 gadiem par darbību LCP kustībā. Pēc Staļina nāves atgriezās Dubultos, kur mira

Alfrēds Šveicers

Arnolds Luidmanis, *Mag.oec.* 1914.31.I–1978.2.II. LCP sakaru grupā Ventspilī 1942.–44. Slēpa pastu un kurjerus. Saņēma pirmo pasta sūtījumu no Gotlandes 1944. gada 30. janvārī un nodeva B. Koklem, kas to nosūtīja LCP vadībai Rīgā. Evakuēts uz Gotlandi 1944. gada 21. augustā

Boriss Kokle, *cand.oec.*, 1907.17.V–1968.5.VI. No 1940. gada Ventspils pasta priekšnieks. LCP rindās kopš 1942. gada. Bija atbildīgs par slepeno LCP pastu no Rīgas un Gotlandes

gūst no vecākiem un no saimnieka bērnu mājskolotājas. 1918. gada rudenī iestājās Tirzas pagasta 1. pakāpes pamatskolas 3. klasē. Beidz tā paša pagasta 2. pakāpes pamatskolu 1922. gadā. Sajā pašā gadā tēvam, kā 1905. gada aktīvam dalībniekam, piešķir jaunsaimniecību, gan nekultivētu un bez ēkām. Karš izputina visus vecāku ietaupījumus. Nav līdzekļu ne saimniecības vajadzībām, ne bērnu skološanai. Kā vecākajam no četriem bērniem ģimenē Arvidam jāpalīdz saimniecībā. Brīvajā laikā daudz lasa un plāno tālāko izglītošanos. Ir Latvijas Nacionālās jaunatnes savienības Tirzas nodaļas un Tirzas izglītības biedrības biedrs. No 1929. gada februāra līdz 1930. gada maijam ir iesaukts kara dienestā, ko beidz ar dižkareivja dienesta pakāpi. 1930. gada rudenī iestājas Malnavas lauksaimniecības vidusskolā, ko beidz 1934. g. jūnijā. 1935. gadā strādā tēva mājās un arī kā agronomisks darbinieks Latgalē. 1936. gadā Rīgā beidz Latviešu jaunatnes ģimnāziju, iegūstot vidusskolas gatavības apliecību. 1936. gada rudenī sāk studēt LU Tiesību zinātņu nodaļā. No 1937. gada februāra strādāja Rīgas notāra Borisa Zemgaļa kantorī. Latvijas Centrālās padomes darbā bija uzņēmies vienu no visbīstamākā un atbildīgiem uzdevumiem, sūtīto dokumentu un materiālu šifrēšanu, ko veda uz ārzemēm. Kaut gan gestapo drausmīgi mocīts, viņš nevienu nenodeva un līdz savai nāvei palika uzticīgs saviem ideāliem, cīņai par brīvu Latviju.

Štuthofas nometnē nokļuva arī bijušais ministrs B. Einbergs.

Par tālāko raksta kāds cits Štuthofas koncentrācijas nometnē ieslodzītais latvietis D. Grīnups tiesnesim K. Ozoliņam pēc kara: "K. Čaksti satiku, nonākot Štuthofas koncentrācijas nometnē 1944. 10.XI. Viņš atradās tā sauktajā speciālās nodaļas barakā kopā ar prof. Sēju, inž. Einbergu, B. Kalniņu un vairākiem lietuviešiem. Pēc apmēram viena mēneša mani pārcēla kopā ar Al. Āboliņu un vēl vairākiem latviešiem uz to pašu baraku.. 25. janv. [1945. g.] sākās Štuthofas nometnes evakuācija sakarā ar frontes tuvumu, un mēs tikām iedalīti atsevišķās kolonnās, apm. 1000 personu katrā. Apģērbs bija minimāls, un pārtika vairāk kā nepietiekoša. Katras kolonnas uzdevums bija nonākt uz mums nezināmu savākšanas punktu kaut kur Štetīnas apkārtnē. Pārgājiena kolonna, kurā atrados pats, bija arī K. Čakste. Katras dienas pārgājieni bija starp 20 un 40 km garš.. pa maziem sniega pilniem meža un lauku ceļiem. Sakarā ar pārtikas un sauso un silto drēbju trūkumu pa ceļam mira ārkārtīgi daudz apcietināto. Apmēram nedēļas pārgājienā no Štuthofas mums tika paskaidrots, ka mums būs jāpaliek kādu laiku uz vietas pie nelielas sādžas, novietotiem vairākos lauku šķūņos, jo krievu karaspēka pārrāvums bija noslēdzis ceļu tālākam virzienam. Mūsu latviešu un lietuviešu grupa tika novietota vienā no šādiem šķūņiem, kur gulējām uz grīdas un cīnījāmies ar badu, aukstumu un utīm. Arvien plašāk tika konstatēti saslīmšanas gadījumi ar izsituma tifu.. K. Čakste gulēja man blakus

uz grīdas, un pēc trim dienām viņš sāka sūdzēties par stiprām sāpēm un naktīs murgot. Temperatūra saka celties ļoti strauji, un pēc divām dienām stāvoklis bija tā pasliktinājies, ka viņš atradās pusnesamaņā, un mūsu palīdzība bija tik minimāla, jo nebija nedz zāļu, nedz pieejamas pārtikas. Nākamā rītā pamodos, un atlikās tikai konstatēt, ka K. Čakste bija miris. K. Čaksti apglabājam nelielā uzkalnā pie tās vietas, kur paši bijām novietoti apcietinājumā.. Uz kopiņas salikām akmeņus, lai tādā veidā atzīmētu viņa pēdējo dusas vietu.”⁷²

Čakstes kolēģis docents Benno Z. Ābers šo ziņojumu komentēja: “Tā vēl pirms Otrā pasaules kara beigām traģiskos apstākļos aizgāja bojā vīrs, kura lielākais sapnis bija uz kara drupām celt jaunu patstāvīgu Latvijas valsti, kur valdītu tauta demokrātiskā, tiesiskā iekārtā. Vīrs, kura dzimtas saknes norādīja uz izcilu vietu latvju nācijā. Vīrs, ko lielāko latv. politisko partiju līderi bija izraudzījuši par savu vadītāju un nākamo Latvijas ministru prezidentu. Konstantīns Čakste arī nešaubīgi ticēja, ka latvju tautai neatkarību atgūt palīdzēs rietumu sabiedrotie. Tāpēc arī Latvijas Centrālā Padome K. Čakstes vadībā centās jau kara laikā nodrošināt latviešu sadarbību ar rietumu nācijām, uzņemoties vislielāko risku vācu okupācijas apstākļos. Savā politiskajā ticības apliecībā un rietumu orientācijā profesors Konstantīns Čakste nepārprotami bija latvju tautas lielā vairākuma gribas un noskaņojuma pārstāvis un dedzīgs, nesavtīgs cīnītājs šo nacionālo ieceru īstenošanai.”⁷³

Bez vēsts pazuda Bernhards Einbergs. Cik zināms, viņš nokļuva krievu rokās.⁷⁴ Bruno Kalniņš, visu mūžu sportists būdams, bija laimīgs. Viņš izturēja koncentrācijas nometnes režīmu un 1945. gada 3. maijā nokļuva Neištātē, Holšteinā, no turienes viņš pārcēlās uz Stokholmu, kur jau atradās viņa ģimene. 14. augustā viņš kopā ar 13 citiem sociāldemokrātiem tur nodibināja Zviedrijas latviešu sociāldemokrātu klubu.⁷⁵

Raibāks liktenis bija bijušajam sūtnim un ārlietu ministram Ludvigam Sējam. Viņš palika Polijas daļā, ko okupēja krievu karaspēks. Pēc ilgākas bēgulošanas viņam izdevās uzņemt sakarus ar Amerikas Savienoto Valstu vēstnieku Polijā Arturu Blisu Leinu (*Lane*), kas 1936.–1937. gadā bija ASV sūtnis Latvijā un bija Baltijas valstīm ļoti labvēlīgs kā pirms, tā pēc kara līdz savai nāvei 1956. gadā. Viņš arī smagi pārdzīvoja Polijas pēckara traģēdiju — tās nodošanu un piekrāpšanu, ko viņš dokumentējis grāmatā *I Saw Poland Betrayed* 1948. gadā. Kamēr Sēja vēl bija brīvs Polijā 1945. gadā, Leins plānoja viņu ar kuģi nosūtīt no kādas ostas uz Rietumeiropu. Plāns neizdevās.

Sēju 1946. gadā arestēja un izsūtīja uz PSRS, kur viņu ievietoja Lefortovo cietumā Maskavā, kur viņam piesprieda 25 gadu spaidu darbus, bet vārgās veselības dēļ viņu no koncentrācijas nometnes atbrīvoja 1954. gadā un 50. gadu beigās viņam atļāva atgriezties Latvijā. Te viņš strādāja kā valodu skolotājs un tulkotājs. Sēja nomira Rīgā 1962. gada 15. februārī.⁷⁶

LCP Militārā komisija bija pārcēlusies uz Kurzemi. Vēl kādu laiku aktīvas bija Juridiskā, Saimnieciskā un Līdzekļu vākšanas komisijas. Sevišķi svarīga bija Sakaru uzturēšanas komisija, kas vēlākā periodā bija iesaistīta evakuācijas darbā Kurzemes piekrastē. Tā pārzināja arī radio sakarus ar Zviedriju. Šīs komisijas darbs kara apstākļos bija saistīts ar nepārtrauktu dzīvības risku. Bēgļu slēpšana, uzturēšana un nogādāšana jūras krastā un pēc tam uz lielajām zvejas laivām arī bija šīs komisijas locekļu uzdevums. Kurzemē izveidojās liela pretestības grupa. Vēlāk daļa šo darbinieku nokļuva vācu vai krievu drošības dienestu darbinieku rokās un par savu pašai izlēdzo darbu citu labā smagi cieta.⁷⁷

Padomju armijām ieslēdzot Rīgu, LCP vadošie darbinieki gan paši, gan vācu iestāžu spiesti atstāja Latvijas galvaspilsētu. Latvijas Republikas Saeimas prezidija priekšsēdētājs *Dr. Pauls Kalniņš* savās atmiņās raksta: "Bija svētdienas rīts (1944. gada 10. septembris, *E.A.*), kad nonācām Ventspilī un gāju meklēt nozīmēto dzelzceļnieku, kas dzīvoja netālu no stacijas... Tas bija partijas biedrs X.

Es jutos slims, nevarēju neko ēst un novārgu. Viņa māte, stingra brāļu draudzes piekritēja, vārīja man visādas tējas.. Vairākas dienas, gaidot laivu, nemaz neizgāju uz ielas, jo nevēlējos, ka ventspilniekos sāktu klīst baumas, ka esmu te ieradies, un varētu rasties visādas aizdomas. Pašreiz katru jauniebraucēju uzskatīja par tādu, kas grib slepeni doties uz Zviedriju, tāpēc evakuācijas organizētāji bija piekodinājuši ievērot visstingrāko konspirāciju. [Mūs] pārvietoja viņpus Ventas kādā saimnieka atstātā mājā, netālu no jūras. Klausīdamies, kā jūra krāc, lūkojāmies rudens zeltītajos kokos un gaidījām izdevīgu laiku un paziņojumu, ka jāpošas celā."⁷⁸

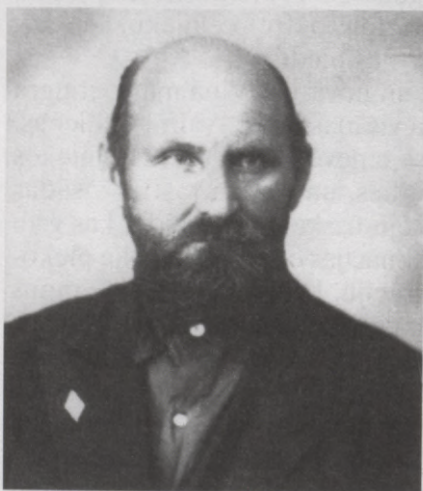
Pienāca nakts, kad Kalniņu ģimenei bija jāizbrauc. Pienāca laiks, kad viņam bija jākāpj laivā, bet pārpratuma dēļ par to nebija informēts viņa partijas biedrs *Dr. Ādolfs Lietuvietis* un viņa ģimene. Bez viņiem *Dr. Kalniņš* atteicās laivā kāpt. Laiva aizbrauca, un viņiem bija jāgaida cita laiva. Tas bija *Dr. Kalniņam* liktenīgi. *Dr. Lietuvietis* savās atmiņās raksta: [19. septembrī] "steidzamies uz krastu. Tur jau ar zvejas laivū pārved braucējus uz motorlaivu ("Gulbis", *red.*). Mūs pārved

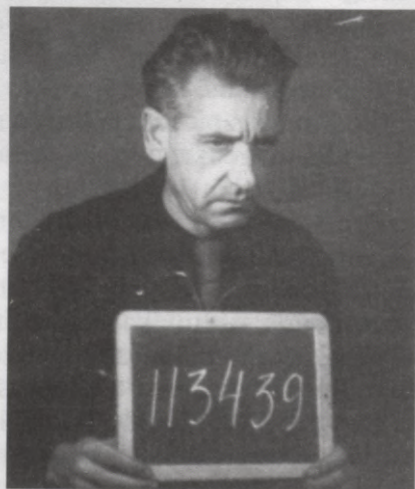
Ēriks Tomsons 1992. gadā. Brauca no Zviedrijas uz Latviju 1946. gada 5./6. augustā, izcēlās krastā pie Zvejniekciema Vidzemē. Apcietināts 1947. gada oktobrī. Tiesāts, 1949. gadā izsūtīts uz Noriļsku, tad uz Kolimu. Braucis ar laivām “Ronis”, “Zvejnieks”, “Gulbis”, “Dzintars”, visbiežāk kopā ar Žani Fonzovu

Andrejs Šalts

Kristaps Krišs Upelnieks, *cand.oec.*, pēc iznākšanas no meža 1941. gada jūlijā, kad organizēja partizānu grupas Skrīveru–Kokneses–Pļaviņu rajonā

Mārtiņš Zīverts, rakstnieks dramaturgs (1903.5.I–1990.4.X), reģistrēts kā 113 439. bēglis Zviedrijā 1944. gada 25. novembrī

kā pēdējos. Laiva jau pilna (ap 50 cilvēku, normāli varētu uzņemt tikai 20). Ar lielām pūlēm iespiežamies. Palieku uz vienas kājas stāvēt, jo abām kājām nav vietas. Abām rokām pieturu savas 2 meitenes, sieva ar mazāko un *Dr. P. Kalniņu* un kundzi paliek apakšā kravas telpās. Izbraucot tālāk jūrā, sākas šūpošana, un daudzus sāk mocīt jūras slimība. Visapkārt tumsa. Viļņi veļas un pa reizei apšļāc ar smalku miglu. Visus smagi nospiež liktenīgais brīdis — dzimtenes krasta atstāšana, kas zina, daudziem uz mūžu, uz nekad neredzēšanos.. Tā vienos murgos braucām līdz rīta gaismai.. Palika labāk.. [bet] visa šķietamā labsajūta izgaisa, [kad] motors apstājās.. Tagad tikai sākās istā šūpošana un slimošana. Mazie bērni un grūtās sievietes cieta visvairāk.. Pēc ilgāka laika izdevās uzvilkt mazu buru. Nu vairs tik briesmīgi nešūpoja, un lēnām kustējāmies uz priekšu. Varēja būt ap plkst. 11 pirms pusdienas, kad laivas kapteinis rāda tālumā kādu kuģi. Straujā tempā kāda vācu ātrlaiva tuvojās mūsu laiviņai.. Mūsu brašie laivas vadītāji paspēj “šo to” nogremdēt jūrā, kad vācu kara kuģis strauji piestāj pie mūsu laiviņas, kur sabrūk pusducis vācu matrožu. Dažos mirkļos mūsu mantas un mūs pašus uzrauj uz kuģa. Laivai pieliek spridzekli, un tā paliek līgodamās viļņos, kamēr uzsprāgst gaisā.” *Dr. Pauls Kalniņš* raksta: “Vācu virsniekiem atbildējām, ka bēgam no boļševikiem uz mierīgu zemi un nesaprotam, kāpēc vajadzēja apturēt lielo milzeni [vācu karakuģi, kur pārcēla bēgļu grupu, *E.A.*], lai uzņemtu saujiņu nelaimīgo bēgļu ar viņu mantiņām. Uz to kungiem nebija ko atbildēt. Klusu ciešot, daži piekrita maniem vārdiem, daži mierināja, ka Vācijā arī nebūšot ļauni.” Tālāk Lietuvis: “Vētra pieņēmas, un pat šo kara kuģi sāka svaidīt. Kuģa kapteinis man apgalvoja, ka šādā vētrā mēs savā laiviņā nekad nebūtu sveikā nonākuši Zviedrijā.. Pēkšņi augšā — cauri dzelžu grīdai dārdēja šāvienu pret uzbrūkošām krievu lidmašīnām, kuras bumboja šo kuģu karavānu, pēdējo ne evakuētās Tallinas. Pēc kādas pusstundas, kad varēja atstāt savas vietas, kuģa klājs izskatījās, kā pēc kaujas: glābšanas laivas sašķaidītas, guļ daži ievainoti karavīri. Bet neviens no karavānas kuģiem nebija nolaists dibena. Uzbrukums bija noticis iepretim Liepājas krastiem. Pēc stundām 3 no rietumiem atkal iznira krievu lidmašīnas, kuras ne tikai meta bumbas, bet arī, zemu nolaidušas, laida torpēdas. Arī šis uzbrukums beidzās nesekmīgi, un kuģis, strauji šķeldams vētras sakultos Baltijas jūras viļņus, tuvojās Gdiņai (vāciskotai Gotenhāfenai). Tur mūs sagaidīja nometne ar dzeloņdrāšu žogu.. Ar lielām pūlēm un kombinācijām mums izdevās izla-

vīties no Gotenhāfenas nometnes. Kādas nedēļas nodzīvojām Copotā.. neapskaužamā stāvoklī.”⁷⁹

Dr. Kalniņam izdevās nokļūt Drēzdenē, kur viņš kādu laiku strādāja par ārstu, vēlāk pārcēlās Lustenavā pie Bodenes ezera un neveiksmīgi mēģināja iekļūt Šveicē. Dr. Pauls Kalniņš nomira 1945. gada 26. augustā Becavas ciemā, Austrijā, netālu no Šveices robežas. Latvijai bija zudis Valsts prezidenta amata vietas izpildītājs.⁸⁰

1944. gada 21. septembrī Latvijas visu konfesiju bīskapi saņēma gestapo pavēli atstāt Rīgu. 22. septembrī bīskapi Jāzeps Rancāns un Boļeslavs Sloskāns gestapo ierēdņa Gēgingera (*Goeginger*), bijušā Rīgas saldumu rūpnīcas īpašnieka dēla, pavadībā ieradās Liepājā. 9. oktobrī visus Latvijas bīskapus novietoja transporta kuģī *Mar del Plata*, kas nākamā dienā ieradās Dancigā. Bīskapus Rancānu, Sloskānu un Antoniju Urbši aizveda uz Poznaņu (*Posen*) un pēc tam uz transporta nometni Šneidemilē, no kurienes Rancāns jau oktobra beigās nokļuva kapucīņu klosterī Burghauzenā, tur viņš sagaidīja kara beigās. Tā kā Kārlis Pauļuks palika Latvijā, kur jau 1945. gada 21. janvārī nomira Bauskas pagastā 75 gadu vecumā, bīskaps Jāzeps Rancāns automātiski kļuva par Latvijas Republikas valsts prezidenta vietas izpildītāju.⁸¹

Par Ministru prezidentu, pēc Konstantīna Čakstes nāves 1945. g. 22. februārī, bija izraudzīts senators Mintauts Čakste, kas bija dzimis 1893. gada 11. aprīlī Jelgavā, beidzis Maskavas universitāti un kara skolu. 1918.–1919. bija Imantas pulka virsnieks Vladivostokā, pēc atgriešanās Latvijā 1921. gadā iecelts par kara tiesas prokuroru. 1922.–26. bijis Rīgas apgabaltiesas loceklis, 1926.–34. tās priekšsēža biedrs, 1934.–40. civilā departamenta senators. Piedalījies vairākos kongresos, rakstījis ārzemju žurnālos par valsts un starptautisko tiesību jautājumiem, darbojies LCP un 1944. gada 15./16. oktobrī kopā ar ģimeni evakuēts uz Zviedriju, kur aktīvi pievērsās politikai un rakstīja Zviedrijas latviešu laikrakstā *Latvju Ziņas*, amerikāņu pētniecības izdevuma *Journal of Central European Affairs* un citur. Viņš mira Stokholmā 1962. gada 16. septembrī.⁸²

LCP tālākā darbība risinājās galvenā kārtā Kurzemē un ārzemēs. Novērtējot tās darbību Latvijā, Zemnieku savienības politiķis Jānis Lejiņš, kas faktiski LCP tikpat kā nepazīna, raksta sekojošo: “Terora apstākļos darbība gan bijusi ļoti ierobežota. Ideja nav slikta, var apšaubīt lietderību. Neko nozīmīgu padome neizdarīja un arī nevarēja izdarīt, bet tās dēļ apcietināti daudzi latviešu patrioti.” Tāds bija noskaņojums diezgan lielā latviešu politiķu daļā. Sociāldemokrāts

Fēlikss Cielēns, kas piedalījās LCP darbā Latvijā, raksta: “Kaut gan LCP veica svarīgu darbu, tomēr mani tās darbība neapmierināja.

Manuprāt, tai trūka aktīva dinamisma un tai nebija pietiekami plaši sakari ar tautu. Tajā apvienotās organizācijas bija vājas, un tā neizdeva arī savu preses orgānu. Man LCP, simboliski runājot, izlikās kā svarīga, smaga lokomotīve uz rezerves sliekšņiem, uz kuras atrodas vesels štābs gudru vadītāju, kas zina ļoti labi, kur jābrauc, bet mašīnai trūkst tvaika un vadītāji gaida, kad pienāks likteņa virzīts vilciens, kuram tad gudrā lokomotīve pieslēgsies. Tāda bija mana uztvere par LCP 1943. gada rudenī, kad vēl dzīvoju uz laukiem Zīlēnos un retumis iebraucu Rīgā, lai piedalītos sociāldemokrātu centrālās komitejas un LCP sēdēs.” Paša Cielēna ieteiktās akcijas būtu sekmējušas tikai vācu *SD* masu arestus un Latvijas vadītāju darbinieku iznīcināšanu. Pats viņš maz ko darīja, lai gan viņa rokās bija tieši informācijas darbs. Viņš arī viens no pirmajiem, kas pameta Latviju un aizbrauca uz Zviedriju.

Bija tomēr labi, ka bija šāda lokomotīve ar gudriem vadītājiem un skaidriem plāniem, kur braukt. Bez vilciena būtu bijusi nejēdzība lokomotīvei vienai pašai braukt nepārredzamos ceļos bez konkrētiem atbalsta punktiem un pie tam nelaikā. Šāds brauciens būtu nozīmējis vienīgi valsts demokrātisko vadītāju iznīcināšanu vācu koncentrācijas nometnēs. Tauta būtu palikusi bez vadītājiem un bez noteiktas programmas. LCP rīkojās tālredzīgi un visai uzmanīgi. Tā protestēja pretvācu ekscesiem — koncentrācijas nometnēm, Latvijas iedzīvotāju — latviešu, žīdu un citu vajāšanām, latviešu mobilizēšanu kara dienestam frontē bez Latvijas valsts un Latvijas armijas atjaunošanas, latviešu darba spēka izsūtīšanu uz Vāciju darbam necilvēcīgos apstākļos un citiem ekscesiem. LCP bija vienīgā demokrātiskā organizācija kara laikā, uz ko latviešu tauta varēja atsaukties pēc kara demokrātiskajā Rietumu pasaulē, un vienīgā, kas pārstāvēja demokrātisko Latvijas valsti.

Pēc Rīgas krišanas Pad. Savienības rokās 1944. gada 13. oktobrī, LCP savu darbību pārcēla uz Kurzemi. Šeit kādu laiku uzturējās vairāki LCP darbinieki, kas vēlāk nokļuva Zviedrijā vai arī Vācijā.

Kā jau agrāk minēts, laivu “Gulbis”, ko nosūtīja no Gotlandes uz Latviju 1944. gada 19. septembrī pakaļ politiskiem bēgļiem un kas Latvijas krastā uzņēma 58 politiskus bēgļus, to starpā arī Latvijas Saeimas priekšsēdi Dr. P. Kalniņu, atpakaļceļā uz Gotlandi 1944. gada 20. septembrī notvēra kāda vācu torpēdlaiva. Visus bēgļus uzlika uz vācu karakuģa, bet laivu “Gulbis” uzspridzināja. Bēgļus aizveda uz Gotenhāfeni.⁸⁴

Tikai daļai no LCP locekļiem izdevās nokļūt Zviedrijā. Vairāki bija spiesti pārcelties uz Vāciju un Austriju. Uz Vāciju evakuējās arī V. Bastjānis un Ādolfs Klīve.⁸⁵

Pēdējā LCP sēde Latvijā notika 1944. gada 8. septembrī, kurā piedalījās Dr. P. Kalniņš, bīskaps J. Rancāns, Klāra Kalniņa, J. Rudzis, ģen. V. Tepfers, adv. J. Breikšs, Dr. V. Barkāns, senators M. Čakste, prof. Dr. A. Teikmanis, prof. A. Aizsilnieks, K. Lorencs, E. Menders, atašejs Emīls Zelmenis, kapt. K. Upelnieks u.c.

Šai sēdē Dr. P. Kalniņš parakstīja dokumentu par Latvijas valsts atjaunošanu, ieceļot arī Ministru prezidentu.⁸⁶

Sūtņa V. Salnā un Mildas Salnās sakari ar Latvijas Centrālo padomi — latviešu nacionālo pretestības kustību — bija ārkārtīgi svarīgi, sevišķi sākot ar 1943. gadu. Visi sūtījumi no LCP vispirms nonāca Stokholmā un tikai tad tika virzīti tālāk, gan pēc norādījumiem, gan vajadzības. Ar viņu palīdzību tika nodibināti arī sakari no Gotlandes uz Latviju. Pieredze radīja, ka noorganizēt laivas Latvijas krastā sakariem ar Gotlandi bija gandrīz neiespējams. Tāpēc pamats LCP laivu sakariem ar ārzemēm bija no Gotlandes sūtītās laivas. Citi slepenie pasta ceļi bija pārāk bīstami. Tas arī pierādījās vēlāk, kad gestapo apcietināja gandrīz visus Igaunijas, Latvijas un Lietuvas pretestības kustību galvenos vadītājus 1944. gada pavasarī, kad gestapo rokās krita slepenais pretestības organizāciju pasts Tallinā. Braucot ar laivām, šo pastu vienmēr varēja iznīcināt, kā tas dažreiz arī notika. Zviedrijas LCP ārzemju delegācijā Stokholmā 1943. gadā darbojās sūtņi V. Salnais, J. Tepfers, kā arī Mildā Salnā un L. Siliņš. Šai darbā ļoti izpalīdzīgs bija arī tanī laikā bijušais sūtniecības sekretārs Voldemārs Kreicbergs. Vēlāk šo delegāciju paplašināja — 1944. gada jūnijā delegācijā darbojās sūtnis F. Cielēns un tā paša gada rudenī delegāciju papildināja ar vēl citiem LCP locekļiem, kas bija evakuēti uz Zviedriju, to starpā ar senatoru M. Čaksti, ģen. V. Tepferu, prof. A. Teikmani, adv. J. Breikšu u.c. Visu saraksti un sakaru uzturēšanu ar mūsu valsts diplomātiem veica sūtnis V. Salnais sevišķi grūtos materiālos apstākļos. Nav jāaizmirst, ka pēc Baltijas valstu okupācijas 1940. gada jūnijā arī visi Baltijas valstu sūtniecību diplomāti un darbinieki palika bez līdzekļiem un tika uzskatīti par politiskiem bēgļiem, jo Zviedrija bija atzinusi Baltijas valstu aneksiju un slēdza Baltijas valstu sūtniecības. Tanī pašā laikā Anglija un ASV bloķēja Baltijas valstu līdzekļus. Kā tas redzams no sūtņa V. Salna un K. Zariņa sarakstes, tad šis ārkārtīgi sāpīgais jautājums nekad netika atrisināts. Arī LCP vadība pieprasīja līdzekļus savai darbībai, bet

Eduards Andersons

No kreisās: doc. Kārlis Zīverts un prof. Arnolds Aizsilnieks

Foto: Fr. Forstmanis

negribēja ticēt, ka līdzekļi netiek atbrīvoti. Sūtnis K. Zariņš Londonā bija atkārtoti šīnī jautājumā griezies pie Anglijas Ārlietu ministrijas, bet atbilde vienmēr bijusi negatīva. Arī mums labvēlīgi Anglijas parlamenta locekļi šai lietā neko nav varējuši panākt, kā tas redzams no Anglijas ārlietu ministra Antonija Īdena (*Anthony Eden*) atbildes A. C. Bosomam (*Bosom*), M. P., 1942. gada 8. maijā, kur Idens skaidri pasaka, ka līdzekļus no bloķētiem fondiem (Baltijas) nevar izsniegt. 1943. gadā sūtnim K. Zariņam tikai pāris reizes izdevās atsūtīt nelielas summas sūtņa V. Salnā darba atbalstam, bet ne no bloķētiem Latvijas fondiem. Šie bezcerīgie materiālie apstākļi ļoti aizkavēja arī ātru sakaru nodibināšanu no Zviedrijas uz Latviju. Lai atrisinātu sakaru jautājumu ar zviedriem, bija nepieciešams ilgāks laiks. Bez tam bija arī liels piemērotu cilvēku trūkums. Šo jautājumu atrisināt izdevās tikai 1943. gada novembrī ar attiecīgu zviedru iestāžu kontaktu.

Sūtnis *Voldemārs Salnais* bija dzimis 1886. gada 20. maijā, Lubānas "Pauros", Latvijā. Tēvs — lauksaimnieks. V. Salnais bija beidzis Rīgas pilsētas reālskolu. Studējis tautsaimniecību ASV. 1921.–23. g. ārlietu viceministrs, tad tautas labklājības ministrs un vēlāk ārlietu ministrs. Bijis Valsts statistiskās pārvaldes vicedirektors un direktors. Nodibinājis un rediģējis VSP statistikas un konjunktūras biļetenu. Pad. Savienībai okupējot Latviju 1940. gadā, bija sūtnis Skandināvijas valstīs. Apbalvots ar Latvijas un ārzemju ordeņiem. Vairāku zinātnisku darbu autors.

Savā darbības laikā Zviedrijā Pasaules kara laikā, neskatoties uz ļoti grūtiem politiskiem un materiāliem apstākļiem, uztur sakarus ar Latvijas diplomātiem Rietumos, izstrādā un iesniedz ārzemju valdībām dažādus protestus, memorandumus un notas, tādā veidā cīnoties par okupētās Latvijas brīvību un neatkarību. Diplomātiskā darbā uzsvēra ciešu sadarbību ar Igaunijas un Lietuvas diplomātiem pārstāvjiem. Uzturēja arī nepārtrauktus sakarus ar Rietumu valstu un Zviedrijas valdības pārstāvjiem. Sūtnis V. Salnais bija gudrs un tālredzīgs reālpolitikā, liels patriots un augstu cienīja demokrātijas principus. Salnāja politisko tālredzību labi raksturo viņa 1943. gada jūnijā uz Latviju nosūtītais projekts — *Mīlie tautieši*, kura 1. punktā viņš deklarē: "Latvijas patstāvības atgūšana nav domājama šķirti un neatkarīgi no pārējām divām Baltijas valstīm — no Igaunijas un Lietuvas. *Baltijas valstu atbrīvošana var notikt, tikai visām trim tautām kopā ejot, uzstādot kopējus mērķus un maksimāli saskaņojot savu rīcību*". Viņš bija arī viens no galvenajiem Zviedru-latviešu palīdzī-

bas komitejas dibināšanas ierosinātājiem un dibinātājiem 1943. gada oktobrī. Dzīvi piedalījās latviešu emigrantu darbībā Zviedrijā, mēģinot apvienot visus dažādos politiskos novirzienus. V. Salnā sadarbība ar Latvijas Centrālo padomi (LCP) Latvijā bija lojāla, bet ne bez kritikas, kas vairākos gadījumos bija pamatota. Šai ziņā atzīme viņa dienasgrāmatā ir diezgan zīmīga par LCP Apkārtrakstu Nr. 1, kurā viņš saka: “No *Apkārtraksta Nr. 1* bija skaidri redzams, kādā neziņā par faktiskiem apstākļiem brīvajā pasaulē dzīvoja mūsu tautieši Latvijā un cik maz viņiem bija jēdziena par Latvijas sūtņu, jau kā bēgļu, dzīves apstākļiem un darbības iespējamībām. Pēdējā Latvijas valdība nebija pārvedusi sūtņu personīgā rīcībā itin nekādas naudas summas, bet mājinieki (t.i., LCP Latvijā, L.S.) viņiem tagad uzdeva materiāli, tehniski un idejiski atbalstīt LCP darbību, sagādājot tās budžeta segšanai desmit tūkstoš kronas mēnesī no Latvijas naudām, kas atrodas Anglijā un ASV-īs. Kā zināms, latviešu sūtņi pie šīm naudām vēl līdz šai dienai nav tikuši (t.i., 1944. g. 14. febr., L.S.). Vēl vairāk — [Anglijā] tām draud ieskaītišana Padomju Savienības rijīgajā kasē”. Tālāk Salnais raksta: “Vienīgais uzdevums, kas apkārtrakstā balstījās uz kādām nekādām reālām iespējamībām, bija prasība, lai Zviedrijā Mildas Salnais un Leonīda Siliņa kopīgā redakcijā reizi mēnesī tiek iespiests informācijas biļetens zem nosaukuma “Neatkarīgā Latvija”. Pilnīgi saprotu šādas informācijas nepieciešamību, bet neredzu nekādas iespējamības biļetena izdošanai reizi mēnesī,” nobeidz Salnais. Brošūra tika sagatavota, to izdevās iespiest ar zviedru draugu finansiālu palīdzību un pārsūtīt uz Latviju. Neskatoties uz visām šīm materiālām un politiskām grūtībām, Salnais ļoti enerģiski atbalstīja LCP darbību Latvijā un bija galvenais Latvijas diplomāts ārzemēs, kam bija cieši un diezgan regulāri sakari ar nacionālo pretestības kustību un tās galveno vadību Latvijā. Šai darbībā kā diplomāts viņš vienu otru reizi nebaidījās riskēt ar savu personīgo diplomātisko darbību, kam kara laika apstākļos varēja būt ļoti negatīvas sekas. Viņš mira Stokholmā 1948. gada 4. augustā.

Ne mazāka nozīme LCP darbībā bija *Mildai Salnais*. Viņa bija dzimusi 1886. gada 1. septembrī Nītaures “Lejassaveļos”. Pēc aroda žurnāliste. Beigusi Lomonosova ģimn. Kopā ar vīru Vold. Salno 1905. gadā emigrējusi uz ASV, kur rediģējusi žurnālu *Darba Balss*. Bijusi LTA vicedirektore, Latv. siev. nac. līgas ģenerālsekr., *Lauku Dzīves* un *Latv. Balss* red. Otrā pasaules kara laikā ļoti aktīva LCP darbiniece, kā arī aktīva Zviedru — latviešu palīdzības komitejas dibināšanā. Pēc Otrā pasaules kara darbojās Latviešu palīdzības komitejā,

LCP Zviedrijas daļā, Baltiešu humānistiskā apv., Latv. liberāļu partijas vad., Latviešu atbrīvošanas komitejas Eiropas centra prezidijā un Latvijas Penkluba valdē Stokholmā. Raksta žurnālos un laikrakstos. Mirusi Stokholmā 1970. gada 21. maijā.

Latvijas Centrālā padomē Zviedrijā darbojās arī bijušais sūtnis Somijā *Jānis Tēpfers*, dzimis 1898. gada 16. janvārī Iecavā. Beidzis ģimn. Tērbatā, stud. Tērbatā medicīnu un Latvijas Universitātē tiesības. Piedalījies cīņās Kalpaka bataljonā. Bijis Ārlietu min. protokola šefs, adm. juridiskā dep-ta direktors. Piedalījies Latvijas *de iure* atzīšanā ārzemju braucienos kopā ar Z. Meierovicu. Otrā pasaules kara laikā piedalījies aktīvi LCP ārzemju delegācijas darbībā un sakaru nodibināšanā caur Somiju uz Latviju. Bija Latvijas sūtnis Somijā, bet pēc Latvijas okupācijas 1940. gadā emigrēja uz Zviedriju.

Ārzemēs LCP bija sadalījusies divās daļās — Zviedrijas un Vācijas daļā, kas darbojās zināmā mērā neatkarīgi viena no otras.⁸⁷

Pēc Dr. P. Kalniņa nāves 1945. gada 26. augustā, LCP vadību uzņēmas bīskaps J. Rancāns. Pirmajā LCP sēdē, kas notika Lustenavā, Austrijā, 1945. gada 3. oktobrī, piedalījās: bīskaps J. Rancāns (Latgales katoļi), Fr. Ķempelis (Demokrātiskais centrs), V. Bastjānis (Soc.-dem.), A. Klīve (Zemnieku sav.) un sūtnis J. Feldmanis. Vēlāk LCP iestājās arī A. Bļodnieks un V. Šļakāns, kas pārstāvēja Jaunsaimnieku partiju.⁸⁸ Par LCP Vācijas ģenerālsekretāru kooptēja R. Liepiņu. Sākumā LCP Vācijā neiejaucās bēgļu lietu kārtošanā, jo uzskatīja, ka tās jākārtos Latvijas Sarkanam Krustam, bet vēlāk, 1948. gadā, LCP piedalījās Latvijas Nacionālā padomē. Savā darbības laikā Vācijā LCP uzturēja sakarus ar pārējām Baltijas valstīm, radot Baltijas biroju, sūtīja savus pārstāvjus uz dažādām sabiedroto valstu konferencēm, piem., ANO, kur neoficiāli informēja dažādo valdību pārstāvjus par vācu un boļševiku okupācijām, kā arī uzturēja sakarus ar latviešu bēgļu organizācijām, noturot vairāk nekā 160 sēdes. Pēdējo sēdi, sakarā ar LCP redzamu darbinieku izceļošanu uz ASV, noturēja 1950. gada 26. septembrī.⁸⁹

LCP daudz darīja latviešu karavīru atbrīvošanai no gūsta, iesniedzot lūgumus, memorandus un deklarācijas ASV, Anglijas, Francijas un Ķīnas valdībām, kā arī pāvestam.⁹⁰

No pārskatiem redzams, ka LCP Zviedrijas daļas darbība Stokholmā bija ne mazāk aktīva. Neskatoties uz to, ka 1944. gada novembrī gandrīz visi LCP darbinieki, kas bija evakuēti no Latvijas ar laivām no Gotlandes, vēl atradās bēgļu nometnēs, kā arī uz politiskas darbības aizliegumu, pirmā neoficiālā sēde notika 1944. gada 18.

Latviešu leģionāru grupa Renneslētes telšu nometnē, jau ietērpti zviedru drēbēs, 1945. gada vasarā

Laikraksta "Zemgale" izdevniecības rīkotais mielasts Zemgales apgabala komisāram fon Mēdemam 1942. gada 21. aprīlī, sakarā ar Hitlera dzimšanas dienas svinēšanu 20. aprīlī. No labās: Grabe (cenzors), Mēdema meita, A. Melliņš, fon Mēdems, Bekers (cenzors)

novembrī Stokholmā. Nākamā neoficiālā sēde notika 1944. gada decembrī, arī Stokholmā.⁹¹ Pirmā oficiālā sēde notika 1945. gada 7. februārī, Stokholmā. Sēdē piedalījās: ģen. V. Tepfers, sen. M. Čakste, sūtnis V. Salnais, sūtnis F. Cielēns, atašejs E. Zelmenis, dep. J. Rubulis, adv. J. Breikšs, prāv. K. Vilnis un L. Siliņš. Dienas kārtībā: 1. Informācija par politisko stāvokli. Šai sakarībā sūtnis V. Salnais ziņoja, ka 1944. gada 13. decembrī Zviedrijas Ārlietu ministrija paskaidrojusi, ka šeit — Zviedrijā — nekādu politisku akciju vai darbību nevar izvest. Pagaidām oficiāli darbojas sūtņi — K. Zariņš (Londonā), J. Feldmanis (Ženēvā) un A. Bīlmanis (Vašingtonā). 2. Ziņojumi par apcietinātiem un mirušiem LCP locekļiem, ka arī par palīdzības sniegšanu tiem, kas atrodas Vācijas konc. nometnē Štuthofā un bēgļu gaitās Vācijā. 3. Latviešu apvienības dibināšana. 4. Dažādi jautājumi. Sēdi vadīja LCP priekšsēdis ģen. V. Tepfers. Sēdes dalībnieki konstatēja, ka politiskais stāvoklis mums ir ļoti nelabvēlīgs. “Mūsu likteņi būs atkarīgi no mūsu idejiskā spēka,” teica sūtnis F. Cielēns.⁹²

Sākumā LCP sēdes Zviedrijā vadīja LCP priekšsēdis ģen. V. Tepfers. Ilgu laiku par LCP tehnisko sekretāru bija jurists Zinturs Nīgals, kas šim darbam ar lielu uzpurēšanos ziedoja daudz no sava laika grūtos materiālos apstākļos. LCP Zviedrijā sastādījās pēc Saeimas deputātu atslēgas: 6 soc. dem., 5 zemn. sav., 4 liberāļu un 4 Latgales Kristīgo zemnieku pārstāvji. 1946. gadā par LCP priekšsēdi Zviedrijā ievēlēja Br. Kalniņu (soc. dem.).⁹³

Zviedrijas LCP daļā Stokholmā aktīvi darbojās: V. Tepfers, Br. Kalniņš, M. Čakste, V. Salnais, F. Cielēns, M. Salnais, J. Breikšs, A. Teikmanis, E. Zelmenis, A. Aizsilnieks, Kl. Kalniņa, K. Vilnis, J. Rubulis, L. Siliņš, M. Bukšs, V. Eiche, A. Kurmis, V. Ģinters, J. Teriņš, E. Kampars, V. Krauklis, P. Leimanis, J. Pāvulāns, Ž. Eppers, Z. Nīgals, J. Grīns, P. Grundulis, E. Ogrīņš, R. Straume, A. Ūdris, A. Veģis, K. Dziļleja, Arv. Švābe, L. Aboliņš, J. Majors, L. Ešenvalds u. c. LCP Zviedrijas daļai bija šādas komisijas: 1. Iekšējās pārvaldes komisija — J. Breikšs, Br. Kalniņš, E. Zelmenis; 2. Starptautiskā stāvokļa pētīšana — F. Cielēns, M. Čakste; 3. Tieslietu komisija — M. Čakste, A. Kurmis, V. Tepfers; 4. Lauksaimniecības komisija — E. Zelmenis, J. Rubulis, V. Bukšs, F. Cielēns, J. Breikšs; 5. Finanču, transporta, tirdzniecības, rūpniecības komisija — A. Aizsilnieks, R. Straume, J. Rubulis, V. Eiche; 6. Izglītības komisija — J. Grīns, A. Kurmis, K. Vilnis, L. Aboliņš; 7. Sociālā komisija — E. Ogrīņš, J. Majors; 8. Latvijas Satversmes komisija — F. Cielēns, M. Čakste, J. Rubulis, A. Teikmanis.⁹⁴

Nav jāaizmirst, ka, sakarā ar Vācijas kapitulāciju 1945. gada maijā un Padomju Savienības augošo politisko un militāro ietekmi visā Eiropā, politiskā darbība bija kļuvusi mums ļoti nelabvēlīga. Kā atsevišķiem indivīdiem, tā emigrantu organizācijām politiska darbība bija aizliegta un par to draudēja pat izraidīšana no Zviedrijas. Arī sakari ar Latviju palika grūtāki un prasīja lielu uzpurēšanos, nemaz nerunājot par lielām ekonomiskām grūtībām. Boļševiku un vācu aģenti, kreisā spārna politiskās partijas un to līdzskrējēji darīja visu iespējamo visādā veidā, lai traucētu LCP darbību, sevišķi sakaru uzturēšanu ar okupēto Latviju. Par to liecina dažādi negatīvi raksti zviedru presē, kas bija vērsti pret baltiešiem un viņu organizācijām, kā arī atsevišķām personām un beidzot ar leģionāru izdošanu Pad. Savienībai. Neskatoties uz visām šīm grūtībām un šķēršļiem, LCP Zviedrijā turpināja savu politisko darbību un izstrādāja vairākus memorandus un deklarācijas, ko iesniedza ASV, Anglijas, Francijas un arī Zviedrijas valdībām, kā arī Apvienotām Nācijām, un izdalīja dažādu konferenču dalībniekiem Parīzē un Londonā, piem., F. Cielēna izstrādāto memorandu iesniegšanai un izdalīšanai Miera konferences dalībniekiem, kas sākās Parīzē 1946. gada 29. jūlijā, kā arī iesniegumu ANO pilnsapulcēm, prasot atjaunot Latvijas neatkarību.⁹⁵

LCP Zviedrijas daļa 1948. gada 21. septembrī sūta sūtni F. Cielēnu uz ANO sesiju Parīzē ar uzdevumu propagandēt Latvijas valsts atjaunošanas prasību. Daļu no izdevumiem sedz LNF Zviedrijā (izdevumu segšanai piešķīra 700 zviedru kronas, *red.*).

No politiskām partijām, kas darbojās LCP Zviedrijā jāmin sekojošas: 1. *Latviešu liberāļu apvienība* (tā izveidojās no agrākās Progresīvās apvienības, ko pārstāvēja zvēr. adv. V. Zāmuels, doc. K. Dišlers, zvēr. adv. P. Bergis u. c., un Demokrātiskā centra, ko pārstāvēja bij. Valsts prezidents, zvēr. adv. G. Zengals, zvēr. adv. J. Breikšs, notārs P. Juraševskis, doc. K. Kiršteins, rakstnieks K. Skalbe, Latvju sieviešu nacionālās līgas priekšn. Berta Pīpiņa u. c., *red.*), ko Zviedrijā pārstāvēja — centrālajā valdē: bij. Saeimas deputāts, zvēr. adv. J. Breikšs, senators M. Čakste, žurnāliste Milda Salnā, ģen. V. Tepfers, rakstnieks J. Grīns, lektors J. Immers un *mag. oec.* A. Bečass. Pārstāvji Vācijā — dir. J. Zankevics, ASV — zvēr. adv. E. Mendiāns, Kanādā — Ž. Epnars. Šī virziena demokrātiskās idejas Zviedrijā puda laikraksts "*Latvju Ziņas*", kas sāka iznākt Zviedru-latviešu palīdzības komitejas atbalstā stencilētā veidā jau 1944. gada decembrī. Šīnī laikā visus redakcijas darbus veica redaktors Juris Šleiers. Sākot ar 1945. gada janvāri, "*Latvju Ziņas*" iznāca iespiestā veidā. Kā redak-

tori sākumā darbojās Juris Šleiers, Dagnija Šleiere un Jānis Grīns. Izdevniecības komisijā vairākus gadus darbojās senators M. Čakste, rakstnieks J. Grīns, sūtnis F. Cielēns, ģen. V. Tēpfers, red. L. Siliņš un ar 1946. gadu arī LCP valdes loceklis Br. Kalniņš. Dibinot šo laikrakstu, galvenā doma bija apvienot visus demokrātiskos grupējumus, kas darbojās LCP. Ar laiku tomēr katra politiskā grupa vēlējās izdot savu informācijas biļetenu, kas rezultātā mazināja vienības spēkus un radīja materiālas grūtības. Tā padziļinājās arī emigrantu nesaskaņas, sevišķi pēc "Latvju Vārda" izdošanas, kuru aprindas nepārstāvēja LCP. Kā "Latvju Ziņu" izdevējs parakstījās latviešu draugs A. Vegers (*Weger*). Ideja, ka "Latvju Ziņas" būs visu LCP politisko partiju orgāns, kur katrs varētu brīvi paust savus uzskatus, tomēr nepiepildījās. Lai visus apvienotu, trūka tādas personības kā prof. Konstantīns Čakste. Drīzi vien no izdevniecības komisijas aizgāja vairāki tās locekļi.⁹⁶

Latviešu liberāļu apvienību uzņēma Liberāļu internacionālē jau 1948. gadā, un līdz 1952. gadam tā bija četras reizes piedalījusies Liberāļu internacionāles kongresos. Pie liberāļiem darbojās arī Jauno liberāļu organizācija, ko 1950. gadā uzņēma Liberāļu internacionālē.⁹⁷

2. *Latviešu Sociāldemokrātiskā strādnieku partija.* Ārzemju komitejas priekšsēdis bija Dr. Br. Kalniņš, bijušais Saeimas deputāts. Sākot ar 1948. gadu, izdod savu laikrakstu "Brīvība". Partija ir Centrāleiropas un Austrumeiropas sociālistiskās ūnijas locekle, kas pārstāvēta Sociālistiskā internacionālē. Pie partijas pastāv arī Latviešu arod biedrības centrs un Sociālistiskās jaunatnes organizācija, kas 1951. gadā uzņemta Sociālistiskās jaunatnes internacionālē.⁹⁸ 3. *Latgales Kristīgo katoļu partija.* To vadīja bīskaps J. Rancāns, un tās pārstāvji darbojās ASV, Vācijā, Anglijā un Zviedrijā. Zviedrijā šo partiju pārstāvēja red. V. Krauklis un J. Dērvinieks. Sākot ar 1953. gadu, izdeva "Latviešu katoļu un demokrātisko zemnieku bloka biļetenu", kas iznāca līdz 1954. gada decembrim, bet ar 1955. gada janvāri, šis partijas iekšējai darbībai mainoties, sāka izdot avīzi "Māras Zeme", kas iznāca līdz 1960. gadam.⁹⁹ 4. *Latgales demokrātu apvienība.* To vadīja *mag. phil.* M. Bukšs. Šo partiju dibināja 1951. gadā, tai bija pārstāvji visās zemēs, izdeva savu laikrakstu "Latgola".¹⁰⁰ 5. *Latviešu Jaunsaimnieku partija.* To vadīja Ādolfs Bļodnieks, bij. Saeimas deputāts un Ministru prezidents. Arī šī partija bija pārstāvēta vairākās zemēs. Vācijā to pārstāvēja Ād. Šilde.¹⁰¹ *Latviešu Zemnieku savienība.* Tās priekšsēdis bija Ādolfs Klīve. Tā darbojas visās zemēs, bet

Zviedrijā uzsāka savu darbību kā partija, nodibinot Zemnieku klubu 1946. gada 19. maijā. Sākot ar 1946. gada jūniju, izdeva "Zemnieku kluba informācijas biļetenu". Kā šīs partijas pārstāvji LCP Zviedrijā jāmin prof. A. Teikmanis, agronoms E. Zelmenis, prof. Dr. V. Eiche, doc. A. Veģis u.c.¹⁰²

Par LCP un Zemnieku savienības darbību Zviedrijā prof. Dr. Vilis Eiche raksta: "...sniedzu fragmentāru informāciju par Latvijas Centrālās padomes (LCP) darbību trimdā Zviedrijā 1945–1948. LCP darbību atjaunoja trimdā Stokholmā 1945. g., turpinot to ar jau 1943. g. Latvijā LCP dibināšanā pieņemtiem pamatiem, pārstāvot visas tautas brīvās vēlēšanās reprezentētas politiskās partijas.

LCP bija brīvā Latvijā vēlētas Saeimas politiska kontinuitāte un tā vadīja nacionālo politisko cīņu par brīvas demokrātiskas Latvijas atjaunošanu. LCP sastāvs bija: Zemnieku savienība, Sociāldemokrātiskā strādnieku partija, Liberāļu partija un Latgales partija, kurā apvienojās Saeimas Latgales politiskās partijas. Pēc LCP vadītāja profesora Konstantīna Čakstes apcietināšanas Rīgā LCP darbību vadīja ģenerālis Verners Tepfers, un viņu vēlāk nomainīja Dr. Bruno Kalniņš. Par LCP darbību ir jau rakstīts. Fēliksa Cielēna *Laikmetu mainā*, III sējumā, ir līdz šim (bija) pilnīgākais apskats.

Sniedzu še īsus datus par Zemnieku savienības grupas sastāvu atjaunotā LCP Stokholmā. Grupu vadīja agronoms Ernests Zelmenis saziņā ar Ādolfu Klīvi Vācijā. Sākuma sastāvs: Ernests Zelmenis, profesors Andrejs Teikmanis, agronoms Voldemārs Bušs un Vilhelms Eiche. Mani uzaicināja būt grupā E. Zelmenis, uzsverot manu zinātnisko darbību Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijā un manu aktivitāti LCP vadītā pretestības kustībā vācu okupācijas laikā. E. Zelmenis pārcēlās uz Londonu. Grupu pēc viņa vadīja Andrejs Teikmanis un vēlāk inženieris Pēteris Leimanis. Grupas sastāvs mainījās. Īsāku laiku tanī dalību ņēma *cand. iur.* Osvalds Briēdis un *mag. phil.* Emīls Kampars. Grupā ienāca un palika Andrejs Šalts. LCP darbā nepiedalījās vairāki Zemnieku savienības biedri. (Prof. Fr. Baloža grupa, *red.*) Iemesls bija trimdas sašķeltība, demokrātiskās iekārtas pārtraukšana 1934. gadā un dažādi citi individuālie un sociālie apstākļi.¹⁰³

1946. gada 19. maijā Zemnieku kluba padomē ievēlēti: prof. A. Teikmanis, agronomi E. Zelmenis, Fr. Danga, V. Bušs, Dr. J. Majors, doc. V. Eiche, doc. A. Veģis, A. Kurmis, G. Brīviņš un P. Kalniņš. Kluba valdē ievēlēti: agr. E. Zelmenis (priekšsēdis), Ansis Kurmis (priekšsēža vietn.), agr. V. Bušs (sekretārs), doc. A. Veģis (kasie-

Dr. Jānis Immers

*Leonīds Siliņš un prof. Dr. Edgars Andersons 1986. gada septembrī.
Oklandē, ASV. Foto: E. Elstiņš*

ris) un agr. F. Danga (biedrzinis). Revīzijas komisijā ievēlēti: tauts. V. Kaļiņš, agr. Arv. Ūdris un R. Jāvvalds.¹⁰⁴

Zemnieku kluba dibināšanas sanāksmē Stokholmā 1946. gada 19. maijā nepiedalījās prof. J. Vārsbergs, agr. J. Andersons, prof. Fr. Balodis un daži citi.¹⁰⁵ Pēc divām nedēļām no Zemnieku kluba izstājās arī P. Kalniņš.¹⁰⁶

Jau sava pirmajā dibināšanas sanāksmē 1946. g. 19. maijā Zemnieku klubs pieņēma sekojošas rezolūcijas:

1. Sanāksme atzīst, ka visiem spēkiem jācenšas pastiprināt zemniecības iespaids L. Centrālā Padomē un L. Palīdzības komitejā, un — lai šis darbs varētu izveidoties sekmīgāk — dibināms ZEMNIEKU KLUBS.
2. Zemnieku Klubs pārstāv zemniecības intereses bēgļu starpā un to organizācijās.¹⁰⁷

Kas attiecas uz mūsu sūtņu un Saeimas deputātu darbību, Zemnieku klubs pieņēma šādu viedokli: “Pēdējā laikā latviešu presē Zviedrijā notikušas plašākas pārrunas par mūsu sūtņu darbību, Saeimas deputātu darbību utt. Informējam savus biedrus, ka Zemnieku klubs šai jautājumā ieņēmis šādu viedokli:

1. Mūsu sūtņu darbība, sevišķi Anglijā un Amerikas Savienotās Valstīs, *jāatbalsta*, kur un kā vien tas iespējams. Viņiem izsniegtās pilnvaras nav apšaubāmas.
2. Ja Saeimas deputātu darbību cīņai par Latvijas brīvību un neatkarību izdotos atjaunot, tad Saeimas deputātu darbībai jābūt *saskaņotai* ar mūsu sūtņu darbību, to atbalstot un sekmējot, kur un kā vien tas iespējams.¹⁰⁸

Cik plašā mērogā Zemnieku savienība atbalstīja LCP darbību un tās principus, redzams no “ZKIB”, Nr. 9, 1948. g. aprīlis, kur teikts: A. Latviešu Zemnieku Savienības valdes atzinumi un lēmumi.

Zemnieku klubs paziņo saviem, tāpat agrākiem Latv. Zemnieku Savienības biedriem vispārīgi, ka Latv. Zemn. Savienības centrālā valde atjaunojusi savu darbību (trimdā — Vācijā); starp citu, tā savās š.g. 22. un 23. janvārī noturētās sēdēs apskatījusi un apspriedusi dažādus jautājumus, kuros pieņemti arī attiecīgie atzinumi un lēmumi: tie sakopotī zemāk minētās 8 daļās un tos te paziņojam.

I. Valdes sastāva papildināšana. Trimdā esošie valdes locekļi vienojušies valdi papildināt, kooptējot valdē bij. Saeimas deputātu prof. Edvardu Laimiņu, bij. dep. Alfrēdu Bērziņu un populāro zemnieku darbinieku Hermani Endzeliņu. Valdes priekšsēdētāju nolemj nevē-

lēt, jo nav zināms agrākā valdes priekšsēdētāja Kārļa Ulmaņa liktenis. Valdes sastāvs līdz turpmākam būs 6 personas: Ādolfs Klīve, Jūlijs Druva, Edvards Līcis, Edvards Laimiņš, Alfrēds Bērziņš un Hermanis Endzeliņš. Valdes sēdeklis atradīsies Eslingenā, kur mīt priekšsēdētāja biedrs A. Klīve un valdes loceklis E. Laimiņš.

II. Latvijas starptautiskais stāvoklis un viņas suverenitātes pilnīga atgūšana.

Pārrunājot šo jautājumu, valde pieņēma sekojošo atzinumu. Tiesiski Latvijas demokrātiskā republika pastāv joprojām un ar dažiem izņēmumiem tiek atzīta juridiski un faktiski vai ierobežoti no visām pasaules valstīm, kādēļ pilnīgas neatkarības atgūšanai jālieto tiesību un legalitātes ceļš.

Valde tālāk konstatē:

1. Latvijas Republikas Satversme nekad nav atcelta un ir joprojām spēkā;
 2. Kārļa Ulmaņa un Jāņa Baloža 18. maijā 1934. gadā izdarītais Saeimas tiesību suspendējums ar K. Ulmaņa kabineta iznīcināšanu ir atkritis;
 3. Okupācijas varām nav bijis un nav tiesību grozīt vai atcelt ar savu spēku mūsu valsts varas orgānus un tiesiski tie atcelti nav;
 4. Saskaņā ar Satversmi vienīgais un augstākais Latvijas valsts reprezentants pēc K. Ulmaņa deportācijas, P. Kalniņa un K. Pauļuka miršanas ir pēdējās Saeimas vicepriekšsēdis bīskaps Jāzeps Rancāns;
 5. Saskaņā ar Satversmi "Saeimas prezidijs darbojas nepārtraukti". To ievērojot:
 - a) piekrīt Saeimas prezidija 1943. gada 13. augusta vienbalsīgam lēmumam ar kuru, piedaloties P. Kalniņam, K. Pauļukam, J. Rancānam un J. Breikšam, Saeimas prezidijs paplašināts ar Latv. Zemn. Savienības, Soc.-dem., Centra un Latgaliešu politisko partiju atbildīgiem vadītājiem, zem nosaukuma "Latvijas Centrālā Padome",
 - b) piekrīt visiem parlamentāriešu konferencē Vācijā 19. un 20. augustā 1947. gadā pieņemtiem lēmumiem"¹⁰⁹
- Zviedrijā Zemnieku klubam bija nodaļas Stokholmā un apkārtņē, Gēteborgā un Melndālē, Upsalā, Norčēpingā un vēl dažās citas vietās provincē.¹¹⁰
- LCP Zviedrija bija sekojošas politiskas frakcijas:
- I. LSDSP, ko pārstāvēja — Kl. Kalniņa, Br. Kalniņš, F. Cielēns, Em. Ogrīš, R. Straume, P. Grundulis, J. Pāvulāns, K. Dziļleja, L. Ešen-

- valds (LCP Zviedrijas daļas sekretārs no 1950. g., *red.*) u.c.
- II. Liberāļu (Centra) frakcija, ko pārstāvēja — J. Breikšs, M. Salnā, V. Tēpfers, M. Čakste, A. Aizsilnieks, J. Grīns, Z. Nīgals (tehn. LCP sekr. līdz 1949. g., *red.*) J. Immers, A. Bečass u.c.
- III. Zemnieku savienības frakcija, ko pārstāvēja — E. Zelmenis, A. Teikmanis, V. Eiche, V. Bušs, F. Danga, J. Majors, G. Brīviņš, P. Leimanis, A. Šalts u.c.
- IV. Latgales frakcija, ko pārstāvēja — J. Rubulis, K. Vilnis, M. Bukšs, V. Krauklis, J. Dērvinieks, A. Kancāns u.c.
- V. No citiem grupējumiem — A. Kurmis.¹¹¹

Visā savā darbības laikā LCP Zviedrijas daļa, vadoties no arhīva dokumentiem, sākot ar 1944. g. rudeni, pavisam noturējusi 2 neoficiālas un vairāk kā 42 oficiālas sēdes līdz 1951. gada 20. jūnijam, kur atrodama atzīme par LCP sēdes protokolu arhīva materiālos.¹¹²

“Pēdējā LCP sēde notikusi 1951. g. 25. maijā, tas izsludināts soc. dem. “Partijas Biļetenā” Nr. 5/6, 1951. g. maijs/jūnijs. Pēc LSDSP Ārzemju komitejas protokola LCP sēde paredzēta 1951. g. 12. dec. Nav nekādu pierādījumu, ka tā notikusi. Kases pārskats par LCP ieņēmumiem un izdevumiem par laiku no 1950. g. 21. janv. līdz 1951. g. 14. dec. nav nodots nākamajam uzdevuma pildītājam. 1951. g. ir notikusi informācijas un rakstu apmaiņa LCP darbinieku starpā. Tas redzams pēc “pasta dokumentiem”. Par eventuālām sēdēm ziņu nav.”¹¹³

Pēc LCP darbības pārtraukšanas Zviedrijā emigrantus reprezentēja ZLNP, ko nodibināja 1952. g. 13. sept.

Zviedrijas Latviešu Nacionālās padomes dibināšana bija zināmā mērā mēģinājums atvietot LCP darbību, piesaistot dažādus politiskus emigrantu grupējumus, tomēr ievērojot LCP pamatprincipus. Arī ZLNP darbība apsīka kā sekas emigrantu politiskām nesaskaņām. Izveidojās jaunas organizācijas, piem., LAKEC un arī Zviedrijas Latviešu centrālā padome (ZLCP), ar citādu juridisku saturu nekā LCP, kas pārstāvēja Latvijas Republikas Satversmē minētos valsts orgānus, pirmā kārtā visas tautas vēlēto Saeimu.¹¹⁴

Tāpat kā Latvijā okupācijas laikā, tā arī emigrācijā LCP uzturēja ciešus sakarus ar lietuviešu un igauņu organizācijām un to pārstāvjiem, izdarot kopējus iesniegumus gan valdībām, gan starptautiskām organizācijām, protestējot pret Baltijas valstu okupāciju.¹¹⁵

No visiem LCP materiāliem var secināt, sevišķi vēstuļu apmaiņām ar Zviedrijas un Vācijas LCP daļām, kā arī lokālā sadarbībā, sadarbībā ar sūtņiem vai ar bēgļu dažādām organizācijām, ka ir bijušas sadar-

bības grūtības par politiski noteicošo vadību. Neskatoties uz visu to, LCP ir veikusi lielu politisku darbu ārzemēs, tieši mūsu emigrācijas sākumā un ļoti grūtos, mums pat naidīgos politiskos apstākļos, nemaz nerunājot par lielām materiālām grūtībām. LCP darbības kļūdas un veiksmes varēja būt par paraugu emigrantu politiskajā cīņā par Latvijas neatkarību, cīņā pret mūsu zemes okupantiem, kā arī dažādo latviešu bēgļu organizāciju dibināšanā. Vai tās visas spēja aizstāt 1943. g. 13. augustā Latvijā dibināto Latvijas Centrālo padomi — LCP, ir cits jautājums.

No LCP protestiem, memorandiem un vēstulēm emigrācijā var minēt:

1. His Excellency The Right Honourable Ernest Bevin, His Majesty's Principal Secretary for Foreign Affairs, London, 15th April, 1946.
2. Memorands Sabiedroto ārlietu ministru konferencei Londonā, ASV ārlietu ministram, 1946.
3. Kopējs Vācijas un Zviedrijas LCP locekļu Memorands Parīzes konferencē 1946. g. 10. aug. Enclosure: Latvia and the other Baltic States and their International Case.
4. Statement of the Latvian Central Council, Stockholm, April 1946. *Dr. A. Bilmaņa* lietā ASV Ārlietu ministrijai.
5. Kopējs Baltijas valstu pretestības organizāciju Memorands 1948. g. 23. okt., adresēts: *H. V. Evatt*, Parīzē.
6. LCP priekšsēža v.i. bīskapa J. Rancāna, ministra R. Liepiņa un sūtniecības padomnieka K. Kalniņa vizīte pie ģenerāļa Kleja (*L. D. Clay*) un ģenerāļa Kleja politiskā padomnieka vēstnieka Mērfija (*R. Murphy*) 1948. g. 14. jūlijā. Arī vizīte pie pulkv. Bidla (*Col. A. J. Biddle*) Frankfurtē.
7. LCP Zviedrijā vēstule sūtnim M. Valteram 1949. g. 15. maijā Parīzē.
8. Sūtņa M. Valtera vēstule Naitam (*Knight*), ANO loceklim Parīzē, lūdzot audienci F. G. Reinhardam, 1948. g. 4. nov.
9. LCP rezolūcija par starptautisko stāvokli, bēgļiem un Korejas karu, 1950. g. 25. jūnijā.
10. LCP pavadvēstule Augusta Reia Memorandam, kas adresēts Internacionālai bēgļu organizācijai (*IRO*) Ženēvā, 1948. g. 26. aug.
11. Igaunijas Nacionālās padomes Memorands IRO 1949. g. 11. apr. Parakstījuši Igaunijas Nacionālās padomes priekšsēdis A. Reis un sekr. H. Maandi.

12. Igaunijas NP vēstule LCP par ciešu pastāvīgu sadarbību šo abu organizāciju starpā. Parakstījuši: A. Reis un H. Maandi, 1948. g. 7. jūnijā. Piel.: Memorands.
13. Baltijas valstu pretestības organizāciju kopējs Memorands ANO (izstrādājusi LCP, red.) — “Wir fordern unser Recht auf Freiheit und Selbstbestimmung”. No latviešu LCP parakstījuši Vācijas un Zviedrijas LCP pārstāvji. 1948. g.
14. LCP Zviedrijas daļas vēstule Koleram (*Mr. Foy Kohler*), sakarā ar VOA raidījumu uzsākšanu latviešu valodā, 1950. g. 11. martā, Stokholmā.
15. LCP Memorands Zviedrijas Sarkanā Krusta ģenerālsekretāram Rīdmanim (*S. Rydman*), Överstyrelsen för Svenska Röda Korset, Artillerig. 6, Stockholm, 1945. g. aprīlī. Bez jau minētiem ir vēl šādi LCP materiāli:
16. J. Rancāna un A. Bļodnieka vēstule sūtnim K. Zariņam, 1948. g. 18. febr. (Sūtņa K. Zariņa atbilde publicēta “Londonas Avīzē” Nr. 100, 1948. g., red.).
17. LCP Zviedrijas daļas lēmums par valdmaniešu projektu — dibināt latviešu politisku centru — 1948. g. 7. febr. LCP to kategoriski noraida.
18. LCP Vācijā vēstule Zviedrijas LCP priekšsēdim par politiskā centra dibināšanu, 1948. g. 15. maijā.
19. LCP Vācijā vēstule Zviedrijas LCP priekšsēdim par sūtni K. Zariņu, 1948. g. 26. maijā, Eslingenā.
20. J. Rancāna un A. Bļodnieka ļoti sīka vēstule ar senatoru J. Baloža, R. Alkšņa, P. Stērstes, A. Rumpētera un R. Ratermaņa atzinumu Latvijas Satversmes lietā, 1948. g. 10. maijā, sūtnim K. Zariņam Londonā. Pielikums II. J. Rancāna vēstule, 1948. g. 28. janv.
21. Sūtņa K. Zariņa vēstule Nr. 2001 bīskapam J. Rancānam, 1948. g. 8. martā.
22. Sūtņa K. Zariņa vēstule Lambergam, 1948. g. 9. apr.
23. Vācijas LCP J. Rancāna un A. Bļodnieka vēstule sūtnim K. Zariņam ar pielikumiem I, II, III 1948. g. 18. febr.
24. J. Rancāna vēstule LCP priekšsēdim Zviedrijā sakarā ar sūtņa V. Salnā nāvi, 1948. g. 12. aug.
25. J. Rancāna vēstule LCP priekšsēdim Zviedrijā sakarā ar LCP piecu gadu dibināšanas atceri, 1948. g. 10. aug.
26. LCP priekšsēža Zviedrijā vēstule J. Rancānam par sadarbību abu LCP daļu starpā, 1948. g. 18. okt.

27. LCP Vācijas daļas A. Klives un B. Krūkas vēstule LCP Zviedrijā, 1948. g. 23. nov.
28. LCP priekšsēža Zviedrijā atbilde Vācijas LCP attiecībā uz līdzšinējo LCP prezidija izraudzīšanas kārtību, 1948. g. 13. nov.
29. Bij. ministra un sūtņa F. Cielēna vēstule LCP priekšsēdim Zviedrijā, paziņojot savu izstāšanos no LCP Zviedrijas daļas, kā arī izstāšanos no Zviedrijas latviešu sociāldemokrātu kluba, 1948. g. 8. dec., Stokholmā.
30. LCP Zviedrijas daļas 1946. g. 7. dec. plenārsēdes protokols Nr. 13/46, LCP kārtības rullis.
31. LCP Zviedrijas daļas kārtības ruļļa grozījuma priekšlikums, 1948. g. dec.
32. LCP Zviedrijas daļas vēstule LCP Vācijā, 1949. g. 1. apr., sakarā ar F. Cielēna priekšlikumu Latviešu CK lietā.
33. Pārskats par LCP sēdēm 5. un 19. okt. un 9. nov. 1946. g. F. Cielēna ziņojumi par Parīzes, Londonas un Briseles apmeklējumu.
34. J. Rancāna vēstule Zviedrijas daļas LCP priekšsēdim, 1950. g. 23. febr.
35. J. Rancāna vēstule Zviedrijas daļas LCP priekšsēdim, 1950. g. 17. apr.
36. LCP Zviedrijas daļas vēstule J. Rancānam Vācijā, 1950. g. 25. janv.
37. Sūtņa Dr. A. J. K. Bīlmaņa vēstule J. Rancānam, 1948. g. 30. martā; (ārkārtējo pilnvaru nesēju un LCP dilemma, *red.*).
38. LCP Ārzemju delegācijas locekļa sūtņa F. Cielēna Memorands Zviedrijas Ministru prezidentam P. A. Hansonam (*Hansson*) 1944. g. jūnijā.
39. LCP Zviedrijas daļas vēstule J. Rancānam 1948. g. 7. maijā par pārstāvju sūtīšanu uz Latviešu Nacionālo padomi.
40. LCP Zviedrijas daļas vēstule J. Rancānam, 1948. g. 6. jūnijā. Saturs: nacionālā pārstāvniecība.
41. LCP Zviedrijas daļas vēstule, 1949. g. 28. martā, LCP Vācijā par pārstāvju izraudzīšanu.
42. LCP Zviedrijas daļas priekšsēža vēstule Zemnieku klubam Zviedrijā, 1949. g. 28. februārī. Saturs: izstāšanās no LCP.
43. LCP un LNP, *Latvju Ziņas*, 1948. g. 15. septembrī.
44. J. Rancāna vēstule 1948. g. 12. jūnijā LCP priekšsēdim Zviedrijā Br. Kalniņam par 12 delegātu izraudzīšanu LNP.
45. Sūtņa M. Valtera vēstule bīskapam J. Rancānam no Parīzes, 1948. g. 27. okt.

46. Baltijas valstu arodbiedrību Memorands Lielbritānijas, ASV, Zviedrijas, Šveices un Somijas arodbiedrībām 1943. g. decembrī.
47. Baltijas valstu politisko partiju, pretestības organizāciju locekļu kopējs Memorands Apvienotām Nācijām, 1944.
48. Kopējs Baltijas valstu Soc. dem. partiju Memorands Rietumu soc. dem. partijām un valdībām, 1943.
49. Latvija un pārējās Baltijas valstis starptautiskā politikā, LCP 1946.
50. LCP Memorands ASV arodbiedrību organizācijām 1946. g., aizstāvot sūtni *Dr. A. Bilmani* pret politiskiem uzbrukumiem, ko inscenējuši komunisti, 1946. g. 3. febr.
51. L. Siliņa iesniegums Parlamentāriskās izmeklēšanas komisijas priekšsēdim ministram R. Sandleram, Stokholmā, 1945. g. 9. martā, par Zviedru–latviešu palīdzības komitejas, kā arī LCP evakuācijas pārvaldes darbību.¹¹⁵

Vēres

- ¹ Šilde, *Latvijas vēsture 1914-1940, Valsts tapšana un suverēna valsts*, IV daļa; Dunsdorfs, *Kārļa Ulmaņa dzīve*, III daļa; Andersons, *Latvijas vēsture 1920-1940, Ārpolitika*, I sēj., 2. daļa, 1. nodaļa.
- ² Andersons, *Latvijas vēsture 1920-1940*, I sēj., lpp. 403-4, 411-12, 559, 573 608-9, 614-15; Dunsdorfs, *Kārļa Ulmaņa dzīve*, 336-37, 378, 383, 388-89, 501-2.
- ³ Šilde, *Latvijas vēsture 1914-1940*, 676-78; Dunsdorfs, *Kārļa Ulmaņa dzīve*, 383, 389, 475-79; Andersons, *Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture* 472-88; Andersons, *Latvijas vēsture 1920-1940*, I sēj., 408, 511-12; II sēj. 380-92.
- ⁴ Andersons, *Latvijas vēsture 1920-1940*, I sēj., 121-37, 395-96, 408-12; II sēj., 380-92; Bruno Kalniņš, *Latvijas sociāldemokrātijas 50 gadi*, 276-81; Šteimanis, *Latvijas Komunistiskās partijas taktika, 1920-1940*, viss teksts; *Latvijas komunistiskās partijas vēstures apcerējumi*, II sēj., viss teksts; Codreanu, *Die Erneuerungsbewegung Lettlands, der Kampfband "Perkonkrusts"*, viss teksts; Gustavs Celmiņš, vēstules 1962. g. 25. feb., 10. martā, 8. jūl., 21. okt.
- ⁵ Andersons, *Latvijas vēsture 1920-1940*, II sēj., 118-20, 161-66, 183-84, 200-204, 428-53. " Dunsdorfs, *Kārļa Ulmaņa dzīve*, 450-51.
- ⁷ *Valdības Vēstnesis*, nr. 274, 1938. g. 2. dec.
- ⁸ *Ibid.*, nr. 233, 1939. g. 13. okt.
- ⁹ L. Siliņa arhīvs, *Ibid.*, nr. 135, 1940. g. 18. jūn.; *Jaunākās Ziņas*, nr. 136, 1940. g. 18. jūn.; Dunsdorfs, *Kārļa Ulmaņa dzīve*, 489-90.

- ¹⁰ L. Siliņa arhīvs, Valdības Vēstnesis, nr. 150, 1940. g. 16. jūl.; nr. 163, 22. jūl.; nr. 179, 9. aug.; Andersons, *Latvijas vēsture 1920-1940*, II sēj., 503, 507-8, 513-14, 516-17; Žagars, *Sociālistiskie pārveidojumi Latvijā 1940-1941*, 215-16.
- ¹¹ L. Siliņa arhīvs; *Valdības Vēstnesis*, nr. 149, 1940. g. 5. jūl., lpp. 1-2; nr. 150, 6. jūl.; nr. 151, 8. jūl., lpp. 5, 9; nr. 152, 9. jūl., lp. 3; nr. 152, 9. jūl., lp. 3; nr. 153, 10. jūl., lp. 3.
- ¹² Andersons, *Latvijas vēsture 1920-1940*, II sēj., 480-85.
- ¹³ Oriģināls Leonīda Siliņa arhīvos; Andersons, *Latvijas vēsture 1920-1940*, II sēj., 481-82; Jānis Breikšs, "Republikai bojā ejot," *Latvju Ziņas*, nr. 13 (277), nr. 14 (278), nr. 15 (179) - 1948. g. 18., 21., 25. feb.
- ¹⁴ L. Siliņa arhīvs; Centrālās vēlēšanu komisijas sastāvs un paziņojumi publicēti - *Valdības Vēstnesī*, nr. 150, 1940. g. 6. jūl., 1. un 4. lpp.; nr. 151, 8. jūl., 2-5. un 9. lpp.; nr. 154, 11. jūl.; 3. lpp.; nr. 165, 24. jūl., 5. lp.;
- ¹⁵ L. Siliņa arhīvs; Vēlēšanu propagandai var izsekot *Valdības Vēstnesī*, nr. 152.; 1940. g. jūl., 1. lp.; nr. 158, 16. jūl., lpp. 1 un 3.
- ¹⁶ L. Siliņa arhīvs; *Ibid.*, nr. 149, 1940. g. 5. jūl., lpp. 1, 2; nr. 150, 6. jūl., 1. lp.
- ¹⁷ L. Siliņa arhīvs; *Ibid.*, nr. 151, 1940. g. 8. jūl., lp. 5.
- ¹⁸ *Ibid.*, nr. 151, 1940. g. 8. jūl., lpp. 2-5, 9; nr. 152, 9. jūl.; nr. 155, 12. jūl.
- ¹⁹ Andersons, *Latvijas vēsture 1920-1940*, II sēj., 480-83; Breikšs, "Republikai bojā ejot," *Latvju Ziņas*, nr. 12 (276), 13 (277), 14 (278), 1948. g. 14., 18. un 21. feb.
- ²⁰ L. Siliņa arhīvs, *Valdības Vēstnesis*, nr. 152, 1940. g. 9. jūl.
- ²¹ Andersons, *Latvijas vēsture 1920-1940*, II sēj., 483-84; Breikšs, "Republikai bojā ejot" *Latvju Ziņas*, nr. 15 (179), 1948. g. 25. feb.; Lejiņš, *Mana dzimtene*, 196-98, Bļodnieks, *The Undefeated Nation*, 234-37.
- ²² Bruno Kalniņš, *Latvijas SDSP 50 gadi*, 276-81; Cīņa, nr. 19, 1940. g. 6. jūl.; *Valdības Vēstnesis*, nr. 153, 1940. g. 10. jūl.
- ²³ L. Siliņa arhīvs; Leonīda Siliņa atmiņas un personīgie arhīvi.
- ²⁴ *Ibid.*, Cielēns, *Laikmetu maiņā*, III, 251-52; *Bavārijas Latviešu Vēstnesis*, nr. 13 1945. g. 10. nov. (pārņemot rakstu no *Latvju Ziņām*).
- ²⁵ Bruno Kalniņš, *Latvijas SDSP 50 gadi*, 290; Cielēns, *Laikmetu maiņā*, III, 250.
- ²⁶ Zemgals, *Dienās baltās, nebaltās*, 81-100, 155-63; Andersons, *Latvijas vēsture 1920-1940*, II, 380; *Latvju Enciklopēdija*, III, 2552, Lejiņš, *Mana dzimtene*, 285-86.
- ²⁷ Celmiņš, *Eiropas krustceļos*, 3-19; Cielēns, *Laikmetu maiņā*, III 249; L. Z., *Latvju Domas*, nr. 2, 1946. g. 10. janv.
- ²⁸ Leonīda Siliņa atmiņas un personīgie arhīvi. L. Siliņa 1942. g. 27. apr. iesniegums ģen. dir. O. Dankeram un Dr. D. H. Drechslera atbilde L. Siliņam 1943. g. 23. jūnijā.
- ²⁹ *Ibid.*: Latvijas sūtniecības Vašingtonā, Amerikas Savienotas Valstīs, arhīvs, sūtņu Voldemāra Salnā Stokholmā un Kārļa Zariņa Londonā korespondences kopijas, Voldemāra Salnā vēstule 1943. g. 3. aug.: "Jūras Vēstis" nr. 4(17), 1992. g. febr.

- Rīgā: Vold. Salnā dienasgrāmatas citējums, bij. Zemnieku Savienības līdera Ādolfa Klīves nepublicēto atmiņu manuskripts, 130.
- ³⁰ Leonīda Siliņa atmiņas un personīgie arhīvi; bij. Zemnieku Savienības līdera Ādolfa Klīves nepublicēto atmiņu manuskripts, 130-33 (ar dēla prof. Dr. Visvalža Klīves atļauju); Bruno Kalniņš, *Latvijas SDSP 50 gadi*, 290-94; Cielēns, *Laikmetu maiņā*, III, 250; Lejiņš, *Mana dzimtene*, 288; *Brīvība*, nr. 6 (140), 1963. g. aug.
- ³¹ Leonīda Siliņa atmiņas un personīgie arhīvi; Rancāns, *Rakstu izlase*, 117; *Bīskaps Jāzeps Rancāns, dzīve un darbs*, 88 (Dr. Heronims Tichovskis), 177 (Roberts Liepiņš); Bruno Kalniņš, *Latvijas SDSP 50 gadi*, 294; Cielēns, *Laikmetu maiņā*, III, 252; Lejiņš, *Mana dzimtene*, 287-88; Klīve, nepublicētās atminas, ms., 128-35., 130-33, 134-137 (ar dēla prof. Dr. Visvalža Klīves atļ.)
- ³² Leonīda Siliņa atmiņas un personīgie arhīvi; Klīve, nepublicētās atmiņas, ms., 135-37; Rancāns, 117-18; *Bīskaps Jāzeps Rancāns, dzīve un darbs*, 177-78 (Roberts Liepiņš); Bruno Kalniņš, *Latvijas SDSP 50 gadi*, 294-95; Cielēns, *Laikmetu maiņā*, III, 253; *Bavārijas Latviešu Vēstnesis*, nr. 13, 1945. g. 10. nov. (citējot *Latvju Ziņas* Stokholmā, Zviedrijā).
- ³³ L. Siliņa arhīvs, Ziņojums sūtnim A. Varma, E. L. Helsinki 10.8.43.; V. Salnā vēstule sūtn. K. Zariņam 43.3. VIII; K. Zariņa vēstule prof. Fr. Balodim 43.13.VII; Klīve ms., 135; L. Siliņa arhīvi; Anglijas ārlietu ministra A. Īdena vēstule A. C. Bossom, M. P., 67.25.VII; M. Salnā, "K. Čakste un Latvijas pretestības kustība", nepubl. ms., sūtīts L. Siliņam 67.25.VII un vēstule; V. Salnā dienasgrāmata, nenumurēts; Es viņu pazīstu, 1939, 198; Latviešu nacionālā fonda ziņojumi; Adrešu grāmata, 54-55, LSP, 1943.
- ³⁴ Klīve, ms. 135-137; Siliņa arhīvs; *Latvija*, nr. 32. 1963. g. 31. aug.
- ³⁵ *Latvijas darbinieku galerija*, 1918-1928, 54, 55, 68, 72, 75; *Latviešu konversācijas vārdnīca*, VIII, 15142-44; XVI, 31283; XVIII, 34936-38; XIX, 37920; *Latvju Enciklopēdija*, I, 416, 937, 940; II, 1883; 111, 2065; *Latviešu Juristu Raksti*, nr. 6 (1961), 24-26 (Benno Ābers); Bīskaps Jāzeps Rancāns, 27-35, 37, 41-44, 47-48, 53, 62, 64, 68-84; Bruno Kalniņš, *Vēl cīņa nav galā*, 13, 41, 69, 75, 79-80.
- ³⁶ L. Siliņš, atmiņas un arhīvi; *Bavārijas Latviešu Vēstis*, nr. 13, 1945. g. 10. nov.
- ³⁷ L. Siliņš arhīvi — LCP ziņojumi sūtņiem ārzemēs un LCP ārzemju delegācijai; *ģen. Kureļa grupas dienasgrāmata* 1944. g. 28. jūlijs — 1944. g. 14. nov.; *Latvju Enciklopēdija*, III, 2464. Dr. Bruno Kalniņš, *Baltiska Institutet, Stockholm*, vēstule 1974. g. 29. dec.
- ³⁸ L. Siliņš, atmiņas un arhīvi; Cielēns, *Laikmetu maiņā*, III, 254-55; Bruno Kalniņš, *Latvijas SDSP 50 gadi*, 296.
- ³⁹ Cielēns, *Laikmetu maiņā*, III, 255.
- ⁴⁰ *Ibid.*
- ⁴¹ L. Siliņa arhīvi un atmiņas; *Jaunā Latvija*, nr. 1 (1944), *Neatkarīgā Latvija*, 1944. g. martā; *Latvian-Russian Relations* 235-37; *Pāris Eesti*, nr. 1(1944); *Laisves Kovotāja*

- (Brīvības cīnītāji), nr. 21 (Viļņa), 1944. g. 16. feb.; Cielēns, *Laikmetu maiņā*, III, 263.; M. Bukšs, *Dažas domas par LCP*, 1967. g. 22. jūlijā, nepublicēts, ms.
- 42 L. Siliņš, arhīvi.
- 43 *Ibid.*; Latvijas sūtniecības Vašingtonā, ASV, arhīvs — LCP sarakste ar sūtniecībām — Voldemāra Salnā sarakste ar Kārli Zariņu Londonā.
- 44 L. Silinš, atmiņas un arhīvi.
- 45 *Ibid.*
- 46 *Ibid.*
- 47 Cielēns, *Laikmetu maiņā*, III, 264-65; Bangerskis, *Mana mūža atmiņas*, III, 87-88.
- 48 L. Siliņš, atmiņas un arhīvi; Cielēns, *Laikmetu maiņā*, III, 265-67; Bangerskis, *Mana mūža atmiņas*, III, 88-95; P. Pūpols, *Austrumiešu biogrāfiju krājums*, 154-58, Takoma, 1967; V. Pāvulāns, *Skaidrības labad*: 1944. g. memorands, *Brīvā Latvija*, nr. 44, 1992.
- 49 L. Siliņš, atmiņas un arhīvi.
- 50 *Ibid.*; Unāms, *Zem Barbarosas šķēpa*, 189-92.
- 51 L. Siliņš, atmiņas un arhīvi.
- 52 *Ibid.*
- 53 *Ibid.*
- 54 *Ibid.*; Bruno Kalniņš, *Latvijas SDSP 50 gadi*, 295; Konfidenciāls igauņu avots; *Latvju Domas*, nr. 2, 1946. g. 10. janv.; Tichovskis, *Bīskaps Jāzeps Rancāns*, 178 (Roberts Liepiņš).
- 55 L. Siliņš, manuskripts un arhīvi; inž. A. Arnīša šifrēts ziņojums L. Siliņam 1944. g. 21. apr.
- 56 L. Siliņš, manuskripts un arhīvi; Štuthofas muzeja arhīvi; Cielēns, *Laikmetu maiņā*, III, 277-83 (aplami datumi - 18. un 19. apr.); *U. S. National Archives, Microfilm 1177, Roll 18, 860. p. 00/387.*
- 57 L. Siliņš, manuskripts un arhīvi; Unāms, *Zem Barbarosas šķēpa*, 238-44.
- 58 Dr. E. Dunsdorfs, *Archīvs XXVII*, 14-41; senatora M. Čakstes vēstule doc. Benno Āberam.
- 59 Bangerskis, *Mana mūža atmiņas*, III, 149.
- 60 L. Siliņš, manuskripts un arhīvi; Štuthofas muzeja arhīvi; *Latvju Enciklopēdija I*, 299; *Latvijas darbinieku galerija*, 1918-1928, 40-41, 74.
- 61 L. Siliņš, manuskripts un arhīvi; Artura Arnīša un viņa māsiņas vēstules L. Siliņam; Br. Kalniņa vēstule L. Siliņam.
- 62 *Ibid.*; Bruno Kalniņš, *Latvijas SDSP 50 gadi*, 295; *Latvija*, nr. 32, 1963. g. 31. aug.
- 63 L. Siliņš, manuskripts un arhīvi.
- 64 *Ibid.*; Rancāns, *Rakstu Izlase*, 122.
- 65 Dr. E. Andersons, "Četri prezidenti," *Daugavas Vanagu Mēnešraksts*, nr. 4 (222), 1985. g. jūl.-aug., 12-13; Lejiņš, *Mana dzimtene*, 299.
- 66 Tautai un brīvībai, 31-34 (Dr. Pauls Kalniņš, "Triju laikmetu dokumenti"), *Tautai un brīvībai*, 31-32, dokumenti, *Tautai un brīvībai*, 31-32.

- ⁶⁷ *Latvju Enciklopēdija*, 1, 591; II, 1874-75; Andersons, *Latvijas vēsture 1920-1940. Ārpolitika*, II, 389-91.
- ⁶⁸ Unāms, *Zem Barbarosas šķēpa*, 361-66.
- ⁶⁹ *Ibid.*, 368-40.
- ⁷⁰ Edgara Andersona dienasgrāmata un piezīmes.
- ⁷¹ Bangerskis, *Mana mūža atmiņas*, III, 149-51, 159-61; Unāms, *Zem Barbarosas šķēpa*, 370-72; dīvaini, ka abi autori ir lasījuši vācu Drošības dienesta komandiera Latvijā ziņojumu vācu valodā par Einberga apcietināšanas iemesliem, kas publicēts Bangerska grāmatā visā pilnībā, bet nav to sapratuši vai arī nav gribējuši saprast.
- ⁷² Benno Ābers, "Profesora Konstantīna Čakstes piemiņai," *Latviešu Juristu Raksti*, nr. 6 (1961), 27-28; K. Grava, "Lasītāju balsis," *Austrālijas Latvietis*, 1983. g. 4. nov.; Leonīda Siliņa arhīvos saglabātas divas prof. Čakstes rakstītas vēstules Leonīdam Siliņam 1944. g. 12. nov. un viņa brālim Mintautam Čakstem 1944. g. 25. dec., kas liecina, ka viņš jau bijis kontaktā ar Dr. Paula Kalniņa un sūtņa Sējas ģimenēm Vācijā un ir lūdzis sūtņa Salnā atbalstu, ko kara apstākļu dēļ vairs nav saņēmis. Vēstules rakstītas vācu valodā; E. V. Kanaviņš, nepublicēts ms., 1968. g. 22. jūlijā, stud. vienības "Austrums" arhīvs.
- ⁷³ Benno Ābers, "Profesora Konstantīna Čakstes piemiņai," 28.
- ⁷⁴ Bangerskis, *Mana mūža atmiņas*, IV, 280 — pieminot Einberga likteni, dusmīgi rakstījis: "Cik daudz reižu bija jāuztraucas par dažu patriotisko lapiņu tuvredzību, kas atklāja vācu okupācijas varai latvju slepenos vēlējumus (sic!) un vācu acīs attaisnoja viņu SD un Gestapo izrēķināšanos ar latvju patriotiem un nenobriedušiem jaunekļiem! Uz manu lūgumu atbrīvoja kādus 10-12 jauniešus un M. Čaksti, un vēlāk pāri par 1500 karavīru no cietuma un Salaspils nometnes, ap 400 kureliešus no Dancigas tuvumā esošās Štuthofas koncentrācijas nometnes, kā arī vēlāk, jau Liepājas periodā, vairākus simtus no Liepājas un Ventspils cietumiem". Tātad K. Čakste, Einbergs, 4 Kureļa štāba virsnieki un daudzi nezināmie uzskatāmi par šīs kustības upuriem.
- ⁷⁵ Bruno Kalniņš, *Latvijas SDSP*, 303.
- ⁷⁶ Herta Sēja, sarakste ar Dr. Edgaru Andersonu, 1962. g. maijā un jūlijā (Palo Alto, California, ASV); Andersons, *Latvijas vēsture 1920-1940, Ārpolitika*, I, 638; Arthur Bliss Lane, *I Saw Poland Betrayed; an American Ambassador Reports to the American People*.
- ⁷⁷ Leonīda Siliņa atmiņas; KGB pratināšanas protokoli Rīgā.
- ⁷⁸ Pauls Kalniņš, "Bez dzimtenes," *Tautai un brīvībai*, 32.
- ⁷⁹ *Ibid.*, 32-33.
- ⁸⁰ *Ibid.*, 33-47; Dr. A. Lietuvietis, "Dr. P. Kalniņa kļūmīgas bēgļu gaitas," *Tautai un brīvībai*, 115-20.
- ⁸¹ *Bīskaps Jāzeps Rancāns*, 88-89 (Tichovskis), 179 (Liepiņš).
- ⁸² *Latvju Enciklopēdija*, I, 416; *Latvju Enciklopēdija 1962-1982*, I, 273.

- 83 Siliņš, L. arhīvs. Lejiņš, *Mana dzimtene* 288. Cielēns, *Laikmetu maiņā*, III, 256;
- 84 Dr. Br. Kalniņa LCP arhīvs, ARAB 298, Vol. 4:3, Stokholmā.
- 85 Siliņš, L. arhīvs.
- 86 *Ibid.*
- 87 V. Salnā arhīvs; Es viņu pazīstu, 1939, 433, 432 lp; *Latvju Enciklopēdija* 1962-1982, IV, 211. lp.; Es viņu pazīstu, 1939, 489. lp.
- 88 Dr. Br. Kalniņa LCP arhīvs, ARAB 298, Vol. 4:3, Stokholmā.
- 89 *Ibid.*
- 90 *Ibid.*
- 91 *Ibid.*
- 92 *Ibid.*
- 93 Dr. Br. Kalniņa LCP arhīvs, ARAB 298, Vol. 4:3, Stokholmā.
- 94 *Ibid.*; Siliņš L., arhīvs.
- 95 *Ibid.*
- 96 *Ibid.*
- 97 *Ibid.*
- 98 Dr. Br. Kalniņa LCP arhīvs, ARAB 298, Vol. 4:3, Stokholmā.
- 99 *Ibid.*
- 100 *Ibid.*
- 101 Zemnieku kluba arhīvs, Stokholmā; Dr. Br. Kalniņa arhīvs, ARAB 298, Vol. 4:3, Stokholmā.
- 102 *Ibid.*; ZKIB nr. 1, 1946. g. jūnijs, nr. 2, 1946. g. jūlijs. nr 3/4, 1946. g. augusts/septembris, nr. 9, 1948. g. aprīlis.
- 103 Prof. Dr. V. Eiches vēstule 1987. g. 29. jūlijā Ād. Šildem.
- 104 ZKIB nr. 1, 1946. g. jūnijs.
- 105 *Ibid.*
- 106 ZKIB nr. 2, 1946. g. jūlijs.
- 107 ZKIB nr. 1, 1946. g. jūnijs.
- 108 ZKIB nr. 3/4, 1946. g. augusts/septembris.
- 109 ZKIB nr. 9, 1948. g. aprīlis.
- 110 *Ibid.*
- 111 Dr. Br. Kalniņa LCP arhīvs, ARAB 298, Vol. 4:3, Stokholmā.
- 112 *Ibid.*
- 113 LCP sekretāra L. Ešenvalda vēstule L. Siliņam 1987. g. 15. okt.
- 114 Dr. Br. Kalniņa LCP arhīvs, ARAB 298, Vol. 4:3, Stokholmā.
- 115 *Ibid.*; Siliņš L., arhīvs.

II

Latvijas Centrālās padomes organizētā politisko bēgļu glābšanas akcija pāri Baltijas jūrai

Leonīds Siliņš

Pēc 1975. gada pasaules presē daudz rakstīja un runāja par Vjetnamas bēgļiem, kas izmisumā mēģinājuši sasniegt jūras krastus, bēgot no komunistu terora, kad Amerikas Savienotās Valstis atstāja Vjetnamu, Kambodžu un Laosu. Šie simti tūkstoši bēgļu mēģināja sasniegt brīvību, izlietojot visādus peldošos līdzekļus — kuģus, laivas un plostus, lai sasniegtu citu, brīvo kaimiņzemju krastus. Par viņiem rūpējās amerikāņi un arī dažādas internacionālās organizācijas. Visi šie bēgļi starptautiskā presē un publikācijās tika iesaukti par “*boat people*” — “laivu ļaudīm”, aprakstot viņu izmisīgo cīņu tikt brīvībā.

Kad 1940. gados Padomju Savienība okupēja Baltijas valstis, vairāk kā pirms 50 gadiem, sevišķi Otrā pasaules kara beigu posmā, Vjetnamas, Kambodžas un Laosas laivu ļaudīm radās jau priekšteči — igauņi, latvieši un lietuvieši, par kuriem pasaules presē nemaz netika rakstīts, un neviena internacionāla organizācija, ieskaitot Sarkano Krustu, nedeļa nekādu aizsardzību, nemaz nerunājot ne par angļu, amerikāņu protekciju, kas bija Padomju Savienības sabiedrotie. Šie baltiešu “laivu ļaudis” kā vienīgo glābiņu no vācu un krievu terora cerēja sasniegt neitrālās Zviedrijas krastus.

Latviešu bēgļu nogādāšanā uz Zviedriju izcila loma bija LCP organizētajiem laivu braucieniem no Gotlandes uz Latviju. Šī sakaru uzņemšana ar neitrālo Zviedriju okupācijas apstākļos prasīja ilgāku laiku. Pirmie mēģinājumi ar laivām sasniegt Gotlandes krastus 1941.—42. gada periodā beidzās ar neveiksmēm. Tāpat arī 1943. gada februāra beigās, kad *SD (Sicherheitsdienst)* Ventspilī apcietināja brāļus Voldemāru un Leonīdu Siliņus. Tomēr no latviešu bruņotiem *SD* vīriem, skaitā 15, kā tas vēlāk pēc apcietināšanas noskaidrojās, izdevās izbēgt, un nekādi dokumenti vācu rokās nekrita. Voldemāru, kas bija sūtīts kā kurjers ar LCP dokumentiem pie brāļa Leonīda uz Vasarnīcu ielu Ventspilī, apcietināja Ventspils autoostā ar koferi bez dokumentiem. Koferi ar dokumentiem, bēgot no *SD* vīriem, Leonīdam izdevās nodot Ventspils pasta priekšniekam Borisam Koklem, kas bija LCP kontakts Ventspilī. Pratināšana notika

Skolas ielā 4, *SD* mītnē, no paša rīta līdz vēlam vakaram, kad pierādījumu trūkuma dēļ abus apcietinātos atbrīvoja. Pratinātājs lielīgi pateica, ka katru dienu apcietinot caurmērā divus un dažreiz pat vairāk jaunus cilvēkus, kas gribot bēgt no iesaukšanas vācu armijā. Kā gan varot strādāt pret vāciešiem, kas esot mūsu glābēji! Tāpat kā tie, kas bija kalpojuši čekai 1940.–41. gada okupācijā, tā vācu okupācijā šie *SD* pakalpiņi kalpoja vācu interesēm, palīdzot iznīcināt latviešu jaunatni vācu koncentrācijas nometnēs. Apcietināja visus, kas mēģināja izvairīties no iesaukšanas vācu organizētajā leģionā, darba dienestā, vācu gaisa izpalīgu dienestā un darbam Vācijā. Kā to rāda dokumenti, tie visi nokļuva cietumos, Salaspils koncentrācijas nometnē vai arī vācu koncentrācijas nometnēs gan Polijā, gan Vācijā. No vēlākās LCP evakuācijas darbības redzams, ka šim *SD* Baltijas jūras piekrastes bēgļu apcietināšanas akcijām bija arī cits nolūks. Kamēr vāciešiem uzsmaidīja kara laime, visi šie *SD* pakalpiņi cītīgi izpildīja visas vācu okupantu pavēles un stingri vērsās pret latviešu dažādām pretestības organizācijām, sevišķi pret LCP, ar visiem *SD* rīcībā esošiem spēkiem, lai uzzinātu un pārņemtu savās rokās laivu sakarus ar Gotlandi un izglābtu paši sevi, savas ģimenes, radus un draugus — sevišķi 1944. gada rudenī un 1945. gadā. Pēkšņi šie *SD* pakalpiņi un viņu līdzskrējēji, kāds Kuldīgas *SD* latviešu un citu tautību vajātājs, bija kļuvuši par “dedzīgiem” pretestības organizācijas “locekļiem” pašu nokristītā grupā Ventspilī. Pirms tam viņi bija Ventspilī apcietinājuši un mocījuši izbēgušo “laivu bēgļu” sievas un ģimenes, piem., Andreja Spādes, Žaņa Kārklīņa — 43. g. dec., 44. g. febr. Apcietināja, mocīja un beidzot no Rīgas Gestapo 1945. g. 15. augustā uz Štuthofas koncentrācijas nometni izsūtīja LCP sūtītā sūtņa F. Cielēna pārvedējus uz Gotlandi 1944. g. maijā H. Horstu un A. Ciekalu, kuri tur arī mira.¹ Vācu gestapo un viņu otrā roka *SD* bija lielākais šķērslis sakaru nodibināšanai ar Zviedriju. Arī L. Siliņam līdz viņa pārbraukšanai uz Gotlandi 1943. gada 21/22. jūlijā bija jāslēpjas dažādās vietās Kurzemē un citur, jau no 1943. gada februāra beigām līdz aizbraukšanas dienai.² Pēc viņa aizbraukšanas viņa vecāku dzīvesvietu Rīgā *SD* terorizēja gandrīz pusgadu, un beidzot L. Siliņa vecāki bija spiesti meklēt patvērumu Kurzemē.

Ar gestapo, *SD* un viņu spiegu palīdzību vācieši uzzināja par LCP Zviedrijas akciju, tomēr nezināja, kas to vada, un sagatavoja izsmelošu, krāsainu plakātu ar 16. gadu simteņa karavīra komisku attēlu un izsmelošu tekstu ar virsrakstu “Zviedri nāk”. To izlīmēja dažādās

“Zviedri nāk [vācu propagandas plakāts] — angļi palīdzēs — amerikāņi devuši mums solījumus! Visi trīs pasargās Latviju no boļševisma. Tādas muļķības bija dzirdamas vēl jūlija sākumā. Kur tagad ir zviedri? Kur angļi? Un kur palikuši plāpas, kas gribēja ar tik muļķīgām baumām radīt apjukumu mūsu tautā? Tie ir glēvi aizbēguši! Tikai vācu karavīrs ir Latvijas uzticams draugs grūtā brīdī! Nost ar glēvajiem tenkotājiem! Latvijai pašreiz vajadzīgi ne plāpas, bet vīri!”

Šis vācu okupācijas varas propagandas plakāts tika izlīmēts visā Latvijā un bija vērsts pret LCP organizēto evakuāciju uz Zviedriju

sabiedriskās vietās. Par šo plakātu izplatīšanu bija jārūpējās arī Arodu savienības Atpūtas un dzīvotprieka organizācijai.³

Viena no vissvarīgākām personām LCP sakaru noorganizēšanā no Latvijas uz Zviedriju bija būvinženieris Arturs Arnītis. Viņš bija tas, kas ideju par sakariem ar Rietumiem ne tikai palīdzēja realizēt, bet arī pats kopā ar saviem tuvākiem līdzstrādniekiem brāļiem Žani un Frici Kārkliņiem, kā arī Frici Tunni un Frici Fogeli noorganizēja L. Siliņa pirmo braucieni no Latvijas uz Gotlandi 1943. gada 21.–22. jūlijā. Arturs Arnītis bija kluss pēc dabas, enerģisks, ar lielām darba spējām, ļoti ātru orientēšanās spēju gandrīz neiespējamās situācijās, dedzīgs patriots un nekad nebaidījās riskēt ar savu dzīvību Latvijas brīvības labā. Viņš bija arī ļoti godīgs, bet arī, kā viņš pats to daudzreiz teica, spītīgs. Un tomēr šis spīts bija arī tas, kas uzturēja viņu garīgi stipru visā viņa lielajā ciešanu ceļā pēc apcietināšanas, cauri čekas moku pagrabiem un Sibīrijas koncentrācijas nometnēm ar vissmagāko režīmu Pad. Savienības Staļina “paradīzē”. Ne fiziski, ne garīgi viņš nekad netika salauzts. Lai gan, kā viņš pats savā vēstulē 1969. gada 11. maijā saka: “Katru piekto dienu no sava mūža esmu pavadījis ieslodzījumā (t.i., 15,6 gadus, *red.*)” Un tanī pašā vēstulē tālāk: “..tik daudzi, stiprāki fiziski nekā es, aizgāja bojā.” Fiziski tomēr viņš bija cietis un 1969. gada 24. sept. ārstējās Ķemeros. 1972. g. 11. jūnija vēstulē Arturs Arnītis raksta: “..Darbu vairs nestrādāju, esmu pensionārs. Nēsāju tumšas brilles — slimoju ar sejas labās puses nervu iekaisumu (sekas no mocīšanām 1946.–48. g. Rīgas čekas pagrabos, *red.*). Katru sestdienu braucu uz Straupi un eju pa trosu tiltu (laipu) pāri Braslas upei uz Pārupes kapiem.” Visā vēstulē izskan dziļš pesimisms, bet arī ticība latviešu tautas atdzimšanai un Latvijas brīvībai. Kādā citā 1972. gada decembra vēstulē Arnītis, slimības nomākts, tomēr parāda lielu gara spēku un raksta: “Lai gan esmu oficiālās darba gaitas izbeidzis, tomēr strādāju no noguruma.”

Būvinženieris *Arturs Arnītis* bija dzimis 1909. gada 7. oktobrī Rozulas pag., Cēsu apriņķī. Mazam esot, nomirst viņa tēvs. Viņu audzina māte ļoti grūtos materiālos apstākļos. Pats sāk pelnīt maizi, ganos iedams. Arī vēlāk strādā. Nobeidz pamatskolu un vidusskolu un iestājas Latvijas Universitātes Inženierzinātņu fakultātē, ko beidz ar ļoti labām zināšanām, iegūstot būvinženiera grādu 1941. g. 24. septembrī. Piedalās pretestības kustībā jau no 1941. gada, kad LCP vēl nav oficiāli nodibināta. Visā sakaru uzturēšanas laikā no Latvijas uz Gotlandi un otrādi Arnītis ir galvenais Latvijas krasta izkāpšanas un

uzcelšanas vietu organizētājs no 1942. gada. Būdams Gotlandē, 1945. gada 14./15. oktobrī devās savā pēdējā braucienā kopā ar trijiem citiem uz Latvijas krastu, lai atvestu uz Zviedriju Latvijas krastā palikušos LCP darbiniekus. Šis brauciens beidzās ar laivas zaudēšanu un komandas locekļu apcietināšanu. Čekas apcietināto pratināšanas protokoli rāda, ka ir bijusi nodevība.

Arturs Arnītis mirst 1986. gada 16. aprīlī. Apglabāts Straupes Pārupes kapos.

Kā jau minēts, sakariem ar Gotlandi LCP jau ar 1942. gadu izvēlējās Kurzemes jūrmalas krastus, no Pāvilostas līdz pat Mērsragam Rīgas jūras līcī. Kaltenē 1943. gadā laivu problēmu LCP uzdevumā mēģināja atrisināt jūras tālbraucēju kapteinis Mārtiņš Gertners. Tas tomēr neizdevās. Ventspilī un tās apkārtnē šo jautājumu jau 1942. g. rudenī risināja LCP grupa ar inž. Arturu Arnīti, Arnoldu Luidmani, Borisu Kokli, Osvaidu Bileskalnu, Voldemāru Mežaku, Žani Gergi, Jāni Immeru, Osvaidu Cekulu, Frici Tunni, Frici Fogeli, kam vēlāk piedroījās Kārlis Frišenfelds, Oskars Alksnītis un Osvalds Priedīte 1944. gada vasarā. Tika arī plānots izbraukt no Kolkas raga ar inž. Artura Arnīša sakariem un ar ļoti mazu laivu 1942. gadā. Liepājā LCP sakaru lietas kārtoja inženieri Arturs Ašaks un Arturs Gaņģis, bet Liepāja un tās apkārtnē bija tā apsargāta, ka šo nodomu atmata un koncentrējās uz Ventspils jūras krasta apkārtni, kas dabīgi kļuva par bāzi sakariem ar Gotlandi, kuras darbinieki visu okupācijas laiku bija sakaros ar LCP Rīgā. Par LCP slepeno pastu no Rīgas uz Ventspilī un tālāk Gotlandi gādāja Ventspils pasta priekšnieks Boriss Kokle. Par LCP kurjeru slēpšanas vietām, ar ļoti lielu risku pašiem, 1942.–43. gadā gādāja kapt. Mārtiņš un Anna Gertneri — Kaltenē, mācītājs Jānis Pilmanis — Piltēnē, Alberts Sadovskis — Dundagā un apkārtnē. *Visā šajā laikā, sevišķi līdz 1944. gada vasarai, nebija daudz tādu, kas gribēja riskēt ar savu dzīvību, slēpjot vajātos.* Kad sākās evakuācija, tad pēkšņi radās visādi “varonīgi” izpalīgi, sevišķi no Ventspils, dažām apšaubāmām okupantu pakalpiņu aprindām, kam nekāda sakara nebija ar LCP pretestības kustību un tās mērķiem. Evakuācijas vadību Zviedrijā par to brīdināja ar ziņojumiem Osvalds Bileskalns un arī Kārlis Frišenfelds.⁴

Kārlis Ernests Frišenfelds, dz. 1912.18.III Dundagas pag. Beidzis Melnsila pamatskolu un Ventspils arodskolu, vēlāk arī Rīgas vakara tehnikuma elektrotehnisko nodaļu. Strādā kā spēkstacijas pārzinis Ventspilī. Frišenfeldu LCP darbībā iesaista inž. Arturs Arnītis 1944. g. Darbojas sakaru grupā. 1944. g. oktobrī Frišenfeldu apcieti-

Attēlā no kreisās: Eduards Andersons, Leonīds Siliņš un Arturs Arnītis. Slepenās LCP satiksmes organizētāji pāri Baltijas jūrai 1943.–1945. gadā. Foto 1944. gada maijā, Stokholmā

Attēlā no kreisās: Voldemārs Siliņš, Leonīds Siliņš un gleznotājs Kārlis Veinbergs, LCP kurjers 1944. gadā. Atveda no Rīgas uz Zviedriju LCP materiālus. Foto 1944. gada 2. jūlijā pirms L. Siliņa brauciena uz Latviju ar igauņu laivu un komandu

na vācu SD. Pēc atbrīvošanas dzīvo nelegāli. No Gotlandes sūtītā laiva, ar ko būtu jāevakuē arī Frišenfelds, pie Sārnotes tiek apšaudīta un krastā nepiebrauc. Pēc kapitulācijas K. Frišenfeldu 1945.21.V apcietina Ventspilī, Jūras ielā 38. No apcietināšanas protokola Nr. 6865 redzams, ka apcietināti vēl 34 cilvēki, kas vienā vai otrā veidā darbojušies LCP pretestības kustībā. 1946. g. 9. janvārī K. Frišenfeldu pratina par zvejnieku Seski, tehniķi Vecmani un arī par šifriem un radioaparātiem. 1946. g. 28. martā pēc K. Frišenfelda, A. Arnīša, K. Rara nopratināšanas čeka ierosina lietas pret aizbēgušiem uz Zviedriju un pret tiem, kas dzīvo nelegāli mežos. 1946. g. no 11. līdz 16.V K. Frišenfeldu tiesā Kara tribunāls, piespriežot 20 gadus stingra režīma darba nometnēs. 1948. g. atrodas Vorkutā. 1956. g. atgriežas Latvijā. 1956. g. 5. okt. Kara prokuratūra nolemj pārskatīt K. Frišenfelda, J. Ūdra, P. Pavāra, F. Oša, M. Dūdiņas un Valijas Kaminskas lietu. Sarakstā norādīts, cik katram liels sods bijis piespriests. Pēc atbrīvošanas strādājis kā mehāniķis Latvijā un arī citur. Aizgājis pensijā un dzīvo Ventspilī. *Žanis Edgars Gerge* dz. 1913.29.XI Aucē — m. 1966.7.XII Jelgavā, inženieris konstruktors. Bērnību, pirmos skolas gadus un daļu no sava mūža pavadījis Aucē. 1941. g. beidz Latvijas Universitātes Inženierzinātņu fakultāti. Strādā kā inženieris Rīgā, Jelgavā, Ventspilī un citur. 1944. g. vācu okupācijas laikā piedalās Latvijas Centrālās padomes pretestības kustībā. Pēc Pad. Savienības okupācijas 1945. g. apcietināts, pratināts ilgāku laiku Rīgas čekā, tiesāts un izsūtīts uz Vorkutu, vēlāk arī uz citām Pad. Savienības koncentrācijas nometnēm (Ļedovu). Pēc atgriešanās okupētajā Latvijā strādājis kā inženieris konstruktors Rīgā un Jelgavā, kur bijis galvenais projektu inženieris konstruktors. Bijis arī Valsts pilsētu celtniecības projektēšanas institūta loceklis. Miris Jelgavā pēc ilgus un smagas slimības kā sekas no čekas mocībām un deportācijas nometnēm.

Nikolajs Oskars Alksnītis, 1915.25.III–1981.2.V. Pēc pamatskolas beigšanas apmeklē Ventspils valsts ģimnāziju. Ģimnāziju beidzot, aiziet kara dienestā un paliek virsdienestā. Pēc 1940. g. 17. jūnija krievu okupācijas tiek atvaļināts. Vācu okupācijas laikā strādā Ventspils elektriskā spēkstacijā kopā ar K. Frišenfeldu. Bijis aktīvs skautu un aizsargu organizācijās. 1944. g. maija beigās iesaistījies LCP pretestības kustībā ar Artura Arnīša aicinājumu. Darbojās sakaru un krasta evakuācijas grupā dažādos laikos. Evakuēts uz Gotlandi kopā ar ģimeni 1944.15./16.X ar laivu "Krīvs" no Gotlandes. Izceļo no Zviedrijas uz ASV 1956. g.

Voldemārs Mežaks, 1914.26.IV–1985.6.III. Pēc pamatskolas beigšanas mācības turpinājis Rīgas valsts tehnikumā. No 1942. g. strādā kā vecākais ceļa meistars 10. dzelzceļu ceļa iecirknī Ventspilī. Tur strādā arī Žanis Gerge kā 10. Ventspils ceļa iecirkņa priekšnieka palīgs. LCP pretestības kustības darbībā iesaistās jau ar 1943. g. janvārī. Izkārtoto vilcienu biļetes, palīdz slēpt LCP darbiniekus, piedalās evakuācijas un sakaru grupas darbā. Apcietināts 1945. g. un izsūtīts uz smaga režīma krievu koncentrācijas nometnēm. Atgriezies Latvijā 1955. g. un darbojies Jelgavā, kur arī miris.

Alfons Priedīte, kultūrtehniķis, dz. 1908.5.XII Jaunlaicenes pag. Beidzis Apes pamatskolu un Rīgas valsts tehnikumu 1928. g. ar kultūrtehnika grādu. Strādājis Latgalē un Rīgā Zemkopības ministrijā. 1933. g. pārcelts uz Ventspils rajonu. Tēvu, kas bijis mežsargs, 1918. g. nošāvuši komunisti. Brālis Eduards kopā ar ģimeni deportēts uz Sibīriju 1941. g. 14. jūnijā. Alfonsu LCP pretestības kustībā iesaista Oskars Alksnītis 1944. g. maija beigās. Piedalījies evakuācijas darbā un arī sakaru grupā. Evakuējās uz Gotlandi 1944. g. 16. okt. Miris 1993.28.IX Vesterosā.

Nebija nekādu šaubu, ka 1944. gada rudenī un 1945. gadā kā vācieši, tā krievi mēģināja kopā ar bēgļiem no Latvijas atsūtīt savus aģentus uz Zviedriju, lai izspiegotu kā bēgļus, tā arī mūsu pretestības organizāciju. Tāpēc bija vajadzīga evakuējamo bēgļu apzināšana jau Latvijas krastā, kas ne vienmēr bija iespējama haotisko kara apstākļu dēļ.

Šeit interesanti ir atzīmēt sūtņa Voldemāra Salnā ziņojumu LCP par evakuāciju un līdzekļu sagādi. Savā 1944. gada 31. marta vēstulē LCP vadībai sūtnis V. Salnais par evakuāciju 2. punktā saka: “Evakuācijas jautājumā jāsaka daži vārdi pēc būtības. Mans paša viedoklis un tāpat arī Baltijas valstu kolēģu ir, ka ja mēs nopietni gribam cīņu vest par savas zemes un valsts patstāvību, tad par kādu nebūt plašu masu evakuāciju nedrīkstētu būt ne runas, ne domu. Lieta varētu grozīties tikai ap zināmām atsevišķām pavisam nopietni apdraudētām personām un viņu ģimenēm, kuru palikšanai uz vietas priekš cīņas nekādas nozīmes nebūtu, bet kuru dzīvības, palikšanas gadījumā, karātos, tā sakot, mata galā. Mūsu ziemeļu kaimiņi savā beidzamā apspriedē Helsinkos, kur piedalījās arī mans šejienes kolēģis, šai ziņā ir pavisam noteikti vienojušies censties konsekventi izvest dzīvē šo viedokli. Ja pareizi esmu sapratis, tad arī Jūsu uztvere ir apmēram tāda pati. Nešaubos, ka arī pēc šādas pieejas būs diezgan liels daudzums to personu, kuras, zināmiem apstākļiem iestājoties, būtu absolūti nepieciešams evakuēt. Rēķinoties ar to, ir zondēts gan tieši, gan

Pansionāta "Bringsarvet", Jugarnā, sētas māja, kur dzīvoja visi tie, kas uzturēja LCP slepeno laivu satiksmi no Gotlandes ar Latviju

Pansionāta "Bringsarvet", Jugarnā, Gotlandē, galvenā māja, kur visi gāja ēst. Šeit 1944. gadā no janvāra līdz maijam dzīvoja braucēji no Gotlandes uz Latviju, kas uzturēja LCP slepeno laivu satiksmi pāri Baltijas jūrai

netieši, kāds šai jautājumā ir šejienes oficiālais viedoklis. To var izteikt apmēram šādi: 1) Izdarīt evakuāciju oficiāli, ar vācu vai krievu okupācijas iestāžu piekrišanu, ir neiespējama lieta, vienkārši tāpēc, ka ne vieni, ne otri uz to neieies, 2) izdarīt to neoficiāli, kamēr mūsu zemi pārvalda vācu vai krievu okupācijas vara, šejienieši (zviedri, *red.*) nevarot aiz politiskiem motīviem, un 3) būt tehniski sagatavotiem izvest evakuāciju, t.i., turēt gatavībā šim nolūkam kādu kuģi uz tādu laiku, kad starplaikā starp vācu aiziešanu un krievu ienākšanu zemē būtu nodibinājusies pašu latviešu valdība, lai tad evakuējamies pēc zināmiem sarakstiem uzņemtu — tā kaut ko šejienieši varot simpātiski apsvērt un domāt par to. Taču te tūlīt jāpiezīmē, ka šāda stāvokļa iestāšanās ir stipri vien hipotētiska, un ir jautājums, vai jel maz praktiski tas iespējams. — Tālāk šejienieši pasvītro, ka viņi neatsakās uzņemt savā zemē mūsu bēgļus, tāpat kā visu citu zemju bēgļus, ja tādi šē kādā nebūt ceļā atklūst. Tas ir pareizi un pret to neko iebilst nevar. Nelaieme tikai tā, ka tādā kārtā nu gan varēs glābties tikai mazumiņš no tiem, kam jāglābjas.

Pēc tā visa, kas dzirdēts, liekas, ka daudz maz nopietnāk vajadzētu domāt par bērnu oficiālu evakuēšanu. Baltijas sūtņiem šai ziņā jau maza prakse, un tā atkal nekā laba nerādīja. Vietējais Sarkanais Krusts bija piekritis dažu simtu Igaunijas bērnu šurp pārvešanai un novietošanai. Bet tam bija nepieciešama Vācijas atļauja bērņus izlaist, un tādu šejienes oficiālā iestāde liedzās no Vācijas izprasīt. Igaunī tagad grib panākt, ka arhibīskaps Igaunijā mēģina dabūt vācu okupācijas varas piekrišanu bērņus izlaist, un lūd šejienes Sarkano Krustu vai "*Rädda barnen*" lietu tālāk kārtot, t.i., gādāt nepieciešamos transporta līdzekļus, naudu, bērnu novietošanas iespējas šeit utt. Varbūt, ka mēs varētu iet to pašu ceļu, ja vien mums ir nodoms un vajadzība kādu daļu mūsu bērnu evakuēt uz šejieni. Tādā gadījumā varētu vai nu mūsu arhibīskapa tēvs, vai kāds bīskaps, vai arī latviešu tā sauktā pašpārvalde censties izgādāt atļauju no okupācijas varas kāda nebūt daudzuma mūsu bērnu pārvešanai un pēc tās dabūšanas oficiāli lūgt šejienes Sarkano Krustu lietu tālāk praktiski kārtot. Es no savas puses to, protams, visiem spēkiem atbalstīšu šejienes iestādēs. Katrā ziņā, pēc igauņu piedzīvojumiem — citas izejas nav, ka bērnu izlaišanas atļaujas no vācu iestādēm mūsu zemē jāmeģina dabūt Jums tur uz vietas.

Man ir ļoti sāpīgi, ka arī visā šai jautājumā nekā visai apmierinoša un iepriecinoša Jums ziņot nevaru. Tas tomēr nenozīmē, ka arī šai gadījumā vajadzētu bisi krūmos mest. Nebūt nē.

Apstākļi mainās strauji, un, varbūt, radīsies kāda šķirbiņa, par kuru kādu mazumiņu var izvilkt”,⁵ nobeidz Salnais. Ar šo pēdējo teikumu sūtnis V. Salnais domāja slepenos laivu sakarus, kas jau sākot ar 1944. gada augustu izvērtās plašumā un bija galvenais pamats visai LCP organizētai laivu akcijai. Ne mūsu arhibīskaps, ne arī kāda cita okupētās Latvijas oficiāla latviešu iestāde no vāciešiem nekādu atļauju evakuācijas jautājumā nedabūja. Svarīgi tomēr bija, ka LCP ierosmē un ar sūtņa V. Salnā aktīvu diplomāta darbību bija dabūta atļauja Latvijas politiskiem bēgļiem evakuēties uz Zviedriju. Kā to kritiskā brīdī realizēt, bija vēl neatbildēts jautājums, jo nebija nekādu šim mērķim piemērotu peldošo līdzekļu, un galvenais, nebija arī naudas. Tā kā LCP, gatavojoties šīs evakuācijas problēmas atrisināšanai, bija prasījusi Latvijas naudas līdzekļu atbrīvošanu Anglijā vai Amerikas Savienotās Valstīs, tad sūtnis V. Salnais, atbildot LCP vadībai savā 1944. gada 31. marta vēstulē par līdzekļiem, 5. punktā raksta: “..Jūs (t.i., LCP, *red.*) ..prasiet, lai sūtnis Zariņš un Dr. Bilmanis dabūn no Latvijas naudām, kas atrodas Anglijā un ASV un piebilstiet: “Mēs nešaubāties, ka abiem sūtņiem, aktīvi uzstājoties un sīki paskaidrojot praktiskās vajadzības, kādam līdzekļi domāti, tos atbrīvos”. — “Noraksti no Jūsu rakstiem ir nosūtīti sūtņiem Zariņam ar lūgumu pa kopijai no tiem nosūtīt arī Dr. Bilmanim etc. Tā kā viņi, droši vien, Jūsu vēlēšanos un norādījumus ņems vērā, darīs, kas iespējams un par stāvokli paši rakstīs.” Un tālāk V. Salnais raksta: “Es būtu ļoti, ļoti priecīgs, ja viņiem šoreiz izdotos pieprasītās summas atbrīvot. Ar to varētu cerēt, ka sasalušie ūdeņi vispārīgi būtu atkususi.

No savas puses šoreiz atļaušos tikai atzīmēt divos vārdos, kāds bija stāvoklis līdz šim. Lai gan abi minētie mūsu sūtņi arī līdz šim ir iestājušies ļoti enerģiski un norādījuši, priekš kādām praktiskām vajadzībām, kuras, garām ejot jāsaka — bija pēc būtības uz mata tādas pašas, kādas var uzrādīt patreizējā konkrētā gadījumā, proti, cīņas organizēšana un vešana dēļ Latvijas brīvības un patstāvības, — šie līdzekļi nepieciešami, līdz šim nav izdevies no iesaldētiem līdzekļiem atbrīvot ne plika graša, pat priekš samērā ļoti mazā Stokholmas sūtniecības budžeta segšanas. Negatīvas atbildes ir bijušas Amerikā un ne mazāk pozitīvas Londonā. Līdzekļu gādāšanas lietā priekš Stokholmas un Ženēvas sūtniecībām visaktīvākais, pilnīgi dabīgi, ir bijis Zariņš, jo abas minētās vietas atrodas Eiropā un tātad pakļautas Zariņam. Beidzamais sāka šo lietu kārtot 1941. gada sākumā.” Tālāk sūtnis V. Salnais citē dažas vietas no sūtņa Zariņa 1942. gada 8. de-

1033

Передать анкету для заполнения
арестованному — запрещается. Запол-
няется со слов арестованного и прова-
ривается по документам.

АНКЕТА АРЕСТОВАННОГО

Имя, фамилия, отчество	Билескална Освальда Радович	
Место рождения	1910 г. р. урочище гора Вилитские, Латв. ССР	
Точное место жительства до ареста (подробней адрес)	г. Рига, ул. М. Лагудина район область, край Латвийской ССР	
Профессия и специальность	Экономист	
Виды занятий или работы до ареста (не работавшие и не работавшие)	бригадир в т. числе в отделе работы рекреативно-спортивного интереса Рижского горно- парка	
Гражданство	Латвийское	
Идентификация (при наличии паспортов, заграничных, а также удостоверения личности)	а) граждан (общ.) ССР б) паспорт серия выдан	
Место жительства	Вильнюсский год	
Образование (общее, специальное, высшее, среднее, низшее)	высшее, среднее, низшее специальное	
Служба в вооруженных силах		
Состояние здоровья и следствия (травмы, операции, болезни)	Сравнение с документами.	

Osvalda Bileskalna arestēšanas anketa

cembra pārskata, kur starp citu Zariņš raksta: "Kā jau kolēģiem agrāk esmu rakstījis, man šai lietā (līdzekļu, red.) ir bijušas sarunas ar F.O. [*Foreign Office*], gan *Treasury* attiecīgās nodaļās. Bez tam, izskatot cauri arhīvu, atradu, ka vismaz sešas reizes šai jautājumā esmu pie angļu valdības griezies ar rakstītiem pieprasījumiem. Divas reizes 1941. gadā, 24. janvārī un 4. decembrī, un četras reizes 1942. g. — 24. februārī, 30. martā, 16. aprīlī un 23. novembrī.. Fakts ir tas, ka es neatlaidīgi šo lietu esmu angļu iestādēs kustinājis, bet atbilde ir vienmēr bijusi pēc satura viena un tā pati, ka viņi nožēlo, bet neatrod par iespējamu līdzekļus pārvest."⁶ Šai sakarībā Zariņš citē arī vienu 1942. gada 13. februārī no *Foreign Office* piesūtīto atbildi, kur skaidri pateikts, ka "iesaldētos" līdzekļus nevar izsniegt. Rakstīdams savu ziņojumu LCP Latvijā, sūtnis V. Salnais ļoti skaidri pasaka, kādā stāvoklī ir līdzekļu jautājums, lai vēlāk nebūtu nekādu pārpratumu. Viņš arī jautā, kur tad ir palikuši visi Latvijas agrākie bagātnieki, kuriem ārzemju bankās bija nauda? Un norāda, ka igauņiem tādi ir un pat palīdz uzturēt bēgļu palīdzības biroju. Tāds bija materiālais stāvoklis 1943. gada jūlijā, kad L. Siliņš LCP uzdevumā ieradās Zviedrijā.

Par Latvijas sūtniecības stāvokli Stokholmā nekādas skaidrības nebija Latvijā, jo domāja, ka tā darbojas tāpat kā Londonā un Vašingtonā. Latvijā domāja, ka līdzekļu sūtniecībai ir pietiekami un ka L. Siliņam, ierodoties Zviedrijā, nekādu materiālu problēmu nebūs. Gādās arī par L. Siliņa pārvedēju. Pārbraucot Zviedrijā, vilšanās bija liela, uzzinot, ka Baltijas valstu sūtniecības ir slēgtas. Visi darbinieki ir patiesībā tādi paši politiski bēgļi kā visi atbēgušie baltieši. Visi pelnīja maizi, strādājot dažādus darbus. Par atbēgušajiem bēgļiem gādāja zviedri. Uzzināja arī, ka politiskā darbība ir pilnīgi ierobežota. Tam klāt nāca gandrīz nepārvarami materiālie apstākļi. Lai izpildītu LCP prasības Latvijā — cik ātri vien iespējams, mēģināt nodibināt sakarus no Gotlandes ar Latviju, un dot informāciju visiem Latvijas sūtņiem Rietumos, apstrādājot atvestos materiālus — bija nekavējoties nepieciešams, lai L. Siliņš tiktu ārā no bēgļu nometnes Kummelnes Stokholmas tuvumā. To ar lielām grūtībām veica sūtnis V. Salnais.⁷ Gādāt par L. Siliņa pārvedēju, kam bija jau samaksāts Latvijā, sūtnis V. Salnais nespēja. Pārvedējam J. Ķirsim bija jāiet parastais zviedru bēgļu apgādes ceļš, ko 1943.–44. gadā un arī vēl 1945. gadā veica ar izvietojumu dažādos darbos visā plašajā zviedru zemē. Parasti meža, kūdras rakšanas vai dažādos lauka darbos ar ļoti niecīgu izpeļņu. Liela bēgļu daļa tika turēta nometnēs. Baltiešus uzskatīja par

Padomju Savienības pilsoņiem. Tam nolūkam bija arī ierīkotas šādas speciālas uz Padomju Savienību atpakaļbraucēju nometnes, kur nokļuva arī viens otrs baltietis pret savu gribu. Tie parasti no šīm nometnēm mēģināja izbēgt.

Izprasot L. Siliņu no bēgļu nometnes 1943. gada 5. augustā, sūtnis V. Salnais apsoliņās gādāt par uzturu un kādu apmešanās vietu savas dzīves vietas tuvumā Stokholmā, bet nekādu algu nevarēja maksāt. Šie apstākļi bija jāakceptē, ja gribēja apstrādāt atvestos materiālus un plānot sakaru lietu. No zviedriem kaut kādu atbalstu nebija iespējams dabūt. Nebija arī piemērotas drēbes. Bija jāiztiek ar to, kas bija mugurā atbraucot no Latvijas. Nebija arī ne rudens, ne ziemas drēbju. Galvenais tomēr bija veikts — no Latvijas atvestā informācija tika apstrādāta un nosūtīta mūsu sūtņiem un arī Rietumu valstu valdībām.

Tā kā Baltijas valstu sūtniecības bija slēgtas un jebkāda politiska darbība Zviedrijā bēgļiem bija stingri aizliegta, tad vajadzēja atrast veidu kāda oficiāla institūta dibināšanai, kas aizstāvētu Latvijas pilsoņu tiesības. Pēc lielām grūtībām, pārvarot latviešu emigrantu nesatīcību, 1943. gada 15. oktobrī Stokholmā izdevās nodibināt Zviedru-latviešu palīdzības komiteju, kas kļūst par vienīgo oficiālo iestādi, kura var aizstāvēt latviešu bēgļu politiskās tiesības Zviedrijā. Par priekšsēdi ievēl konsulu J. Sandi, jun., par kasieri kons. K. Lasmani, par sekr. L. Siliņu. Šai komitejai bija liela politiska nozīme, kaut gan tā darbojās tīri humānā plāksnē un mums ļoti nelabvēlīgos politiskos apstākļos. Mūsu zemes abiem okupantiem tā bija kā dadzis acī, to pierāda uzbrukumi komitejai tā laika zviedru laikrakstos kā pret komiteju, tā pret dažiem viņas darbiniekiem. Telpas komitejai deva kons. J. Sande, jun. Pirmā dibināšanas sēde notika komitejas telpās Stokholmā, *Kungsgatan 70, 1 tr.* 1943. gada 15. oktobrī. Šinī sēdē bez jau minētām trīs personām vēl piedalījās: sūtnis V. Salnais, vicekons. J. Henke, jun., direktors K. Borgs, direktors N. Ulsgords (*Olsgård*), direktors L. Tells un doc. H. Valīns (*Wallin*). Šai sēdē pieņēma arī komitejas oficiālo nosaukumu — *Svensk-Lettiska Hjälpkommitten*. Kā palīdzības organizācija komiteja bija reģistrēta pie Zviedrijas Sarkanā Krusta un “*Rädda Barnen*” organizācijām, kas šo komiteju arī kontrolēja.⁸ Komitejas locekļi nebija atalgoti. Līdzekļus savai darbībai komiteja guva no ziedojumiem. 1943. gada 19. novembra sēdē komiteja nolēma izsūtīt visiem latviešu bēgļiem Zviedrijā Ziemassvētku apsveikumu latviešu valodā kopā ar pakām. Šo apsveikumu “Latviešiem Zviedrijā” sastādīja L. Siliņš un V. Kreic-

No kreisās: Pēteris Jansons un Laimonis Pētersons
1965. gada 6. jūnijā Gotlandē

“Krustpiļi” — Dzelmjū mājas, kur 1944. gada vasarā slēpās Gotlandes laivinieki un kurjeri. Slēpās šo māju siena šķūnī. Te bija noslēpti L. Siliņš, R. Zande, P. Klibiķis, P. Jansons, Fr. Heibergs un vēlāk arī citi. Sakari bija ar mācītāju J. Pilmani. Te atbrauca arī Kr. Upelniēks un satikās ar L. Siliņu.

Noslēptos ar ēdienu apgādāja Elvīra un Ritvars Dzelmē, kuri izceļoja no Zviedrijas uz Kanādu 1951. gadā

bergs.⁹ To izsūtīja stencilētā veidā. Šī komiteja ir tā, kam jāiznes uz saviem pleciem visgrūtākās latviešu bēgļu problēmas. Kad tiesības bija izcīnītas un arī līdzekļi, tā savu darbību pārtrauca 1945. gada 30. jūnijā un visu nodeva jaundibinātai Latviešu palīdzības komitejai ar atalgotiem darbiniekiem un labām, lielākām telpām.

Pēc Zviedru–latviešu palīdzības komitejas datiem, 1943. gada decembrī Zviedrijā atradās 94 latviešu jūrnieki, pieci zvejnieki, 11 Latvijas pilsoņi–tirgotāji un rūpnieki, 10 amatnieki, četri studenti, divi skolotāji, trīs rakstnieki — Kārlis Ieviņš, Elze Kārlberga (*Carlberg*) un Nikolajs Bruggens ar pseidonīmu Evalds Ernests, piecas kalpones, viens profesors — Dr. Francis Balodis (Fr. Balodis Zviedru–latviešu palīdzības komitejas dibināšanā un darbībā nekad nepiedalījās, *red.*) un 51 pārējais, ieskaitot 12 namamātes, pavisam 191 Latvijas pilsonis.¹⁰

Sakari tiek nepārtraukti uzturēti ar attiecīgām zviedru iestādēm par nelegālu laivu sakaru uzturēšanu ar LCP Latvijā. Šo grūto jautājumu risina sūtnis V. Salnais un M. Salnā, beigu posmā piedaloties arī L. Siliņam. Bija vajadzīga kāda lielāka Latvijas piekrastes zvejnieku laiva un arī uzticami cilvēki, kas šo bīstamo plānu gribētu realizēt. Šāda iespēja radās tikai 1943. gada 6. novembrī, kad no Latvijas Gotlandē atbrauca laiva “Ance” ar dūšīgiem jauniem puisiem, to starpā Jūras skolas audzēkņiem — Eduardu Andersonu, Pēteri Jansonu un tehniski izglītoto Alfrēdu Šveiceru. Bēgļu nometnē Kummelnēsē (*Kummelnäs*) ar viņiem sakarus uzņēma zviedru pārstāvji, uzaicinot piedalīties sakaru darbībā ar Latviju.

Eduards Andersons bija dzimis 1919.22.X Ances pag. “Jaunkūkiņās”, Ventspils apriņķī. Pēc pamatskolas beigšanas iestājies Jūras skolā. Kara apstākļu dēļ spiests mācības pārtraukt. Sākot no 1942. gada 5. maija strādā kā kurinātājs uz z/sūc. “Zemgale”. Atbrauc uz Gotlandi ar laivu “Ance” 1943.6.XI kopā ar citiem. Ar 1944.10.I iesaistās Latvijas Centrālās padomes slepenajā laivu satiksmes organizēšanā no Gotlandes uz Latviju ar koda vārdu Lorencs, bet, sākot ar 1944.1.VIII politisko bēgļu evakuācijā no Latvijas uz Gotlandi. Pārzināja laivu un komandu kārtošānu no Gotlandes uz Latviju. Visā savā darbības laikā parāda lielu varonību un uzupurēšanos, glābjot bēgļus un organizējot braucienu komandas. Pildot šo uzdevumu, arī pats šķērsojis Baltijas jūru daudzas reizes vētrās un pat orkānos, vienmēr paliekot uzticīgs savam dotajam solījumam, cīņai par brīvu, neatkarīgu Latviju, netaupot savu dzīvību. Dodas savā pēdējā braucienā no Gotlandes uz Latviju 1945.15.X kopā ar inž. Arturu Arnīti,

inž. Jāni Šmitu un jūrnieru Laimoni Pētersonu, lai glābtu Latvijā palikušos LCP darbiniekus. Ātrā laiva iekļūst vētrā Latvijas krastā un tiek tā sadauzīta, ka A. Arnītis dod rīkojumu laivu nogremdēt, paši izceļas Latvijas krastā, Ventspils apkārtnē, ar gumijas laivu, ko diemžēl nepaspēj noslēpt. Visi četri slēpjas dažādās vietās. Ed. Andersonu čeka apcietina 1945.5.XI Ventas pag. *Krastmaļos*, kur viņu slēpties aizved LCP darbinieks Voldemārs Mežaks. Ne V. Mežaks, ne arī Ed. Andersons nezina ka māju saimniece slēpusi kādu Krūziņu, par ko neviens neko nezina, un kas no šīm mājām pazūd tieši tanī laikā, kad tur ierodas Ed. Andersons. Čekas pratināšanas protokoli rāda, ka jau 1945. gadā tūliņ pēc kara, *Bambaļos*, Jūrkalnes pag., kur tika slēpti bēgļi, kas brauca uz Zviedriju, čeka meklē cilvēkus ar koda vārdiem *Mežinieks* un *Rūdis*. Tas rāda, ka čekai jau ir ziņas par šiem cilvēkiem. A. Arnītis un J. Šmits apcietināti jau 1945.16.X, bet Ed. Andersons to nezina. Andersonu čeka sāk pratināt jau 12. un 18. novembrī par to, ko viņš darījis pēc atbraukšanas uz Latviju 15. oktobrī, bet 15. un 21. novembrī pratina par LCP, braucieniem no Zviedrijas uz Latviju, ko ved, kur nogādā, ko ved atpakaļ, etc. 1945.6.XI čeka pratina arī apcietināto Voldemāru Mežaku, kas stāsta par Ed. Andersona un L. Pētersona ierašanos Jūrkalnē, minot arī kādu Alfrēdu Krūziņu un viņa māsu, kas it kā strādā *NKVD*. No pratināšanas protokoliem redzams, ka čeka zina visu par Rihardu Zandi. 1945.24.XI Ed. Andersonu pratina par radioaparātiem. 1946.5.III čeka konfrontē apcietināto Albertu Klibiķi ar Eduardu Andersonu. Tanī pašā dienā Ed. Andersonu konfrontē ar Andreju Spādi par braucieniem no Zviedrijas uz Latviju un zviedru pretizlūkošanas dienestu. 1946.28.VIII Kara tribunāls tiesā Eduardu Andersonu un Pēteri Samsonu, nolasa tiesā Augusta Bergmaņa, J. Šmita, V. Mežaka un citas liecības, kurām nežēlīgi lietotas visas čekas spīdzināšanas metodes un terors, kas nekādā veidā neatšķiras no gestapo metodēm, lai no upuriem izspiestu "atzīšanos" un parakstu protokoliem. Šinī datumā Eduardam Andersonam piespriež nāves sodu, bet Pēterim Samsonam 25 gadi katorgā. Ed. Andersona nāves sods pamatots uz Krievijas PSRS Kriminālkodeksa 58-1a (valsts nodevība) un 58-11 (sadarbība ar pretvalstiskām organizācijām, kas grib gāzt pastāvošo iekārtu) panta. No dokumentiem redzams, ka pēc Kara tribunāla tiesas lēmuma Ed. Andersons iesniedzis apžēlošanas rakstu. 1947.14.I PSRS Augstākā tiesa paziņo, ka apžēlošana noraidīta un ka nekavējoties jāizpilda sods, ko jau piespriedis Kara tribunāls — nošaujot. Tomēr jāpiezīmē, ka nav nekādu dokumentu par soda izpildīšanu. Droši vien ir vēl kādi citi

279

Сов.Секретно.

С П Р А В К А

Приговор Военного Трибунала Прибалтийского
Военного Округа от 6.IX.1951 года в отношении осуж-
денного к ВМН-расстрелу -БИЛЕСКАЛНС Освальда Давыдо-
вича, уроженца гор.Вентспилс, Латвийской ССР, приве-
ден в исполнение 5.XI.1951 года в гор.Риге.

278

Справка

Ввиду отсутствия у осужденного
Билескалнс Освальда Давыдовича, 1910 г.р.род.
Илуцкеева, последнее не подтвердилось.

Нач. Лаб. Отдела А'
МБ Лаб. ССР
Майор

[Handwritten signature]

12/XI 1951г.

121133

Izziņa par Osvalda Bileskalna nošaušanu 1951. gada 5. novembrī Rīgā
pēc Baltijas Kara tribunāla sprieduma

dokumenti čekas centrālē Maskavā. Kā īsti beidzās šī jaunā, varonīgā latvieša brīvības cīņa, kā pret vāciešiem, tā pret krievu okupantiem, atliek vēl noskaidrot. To visu vajadzētu labi zināt vienam no lielākiem tautu slepkavām, PSRS Kara tribunāla priekšsēdim Ulriham, kam tikpat asiņainas rokas kā SS Himleram. Ulrihs bija tas, kas 1947.14.I no Maskavas deva pavēli izpildīt nāves sodu Eduardam Andersonam no krieviem okupētajā Latvijā.

Pēteris Pauls Jansons bija dzimis 1922.5.XI Pabažu pag., Rīgas apr. Pēc pamatskolas beigšanas iestājies Jūras skolā. Kara laikā strādā uz tvaikoņa *Skauts*. 1941.22.VI *Skautu* un pārējos kuģus krievi aizved ar konvoju uz Tallinas ostu Igaunijā. Jansons no Tallinas izbēg un dodas uz Latviju, bet Vīlandē tiek apcietināts un ielikts cietumā līdz personības noskaidrošanai. Tiek atbrīvots 1941. g. rudenī un atgriežas Latvijā. Dzīvo Rīgā pie vecākiem un apmeklē Jūras skolas trešo klasi. 1942.15.VI beidz Jūras skolas trešo klasi. Brauc uz Jūras skolas burinieka *Jūrnieks* par mašīnistu līdz 1942.15.VII. Turpina iet Jūras skolas ceturtnā klasē līdz 1943.15.IV. Tad sāk braukt kā mašīnists uz upju satiksmes kuģiem. Kādu laiku strādā uz velkoņa *Rostok*. Tā kā draudēja iesaukšana un mobilizācija, tad nolēma kopā ar Andersonu un citiem bēgt uz Zviedriju. Atbēg uz *Gotska Sandön* kopā ar vēl septiņiem no Latvijas 1943.6.XI ar laivu *Ance*. Ar 1944. 10.I iesaistās Latvijas Centrālās padomes slepenajā laivu satiksmes organizēšanā no Gotlandes uz Latviju ar koda vārdu *Mārtiņš* un, sākot ar 1944.1.VIII, politisko bēgļu evakuācijā no Latvijas uz Gotlandi. Savā darbības laikā parādījis lielu drosmi un varonību, šķērsojot Baltijas jūru vairākas reizes visādos laika apstākļos, glābjot politiskos bēgļus. Kopā ar Žani Fonzoovu atveda no Zocenes uz Gotlandi vislielāko bēgļu skaitu vienā reizē — 266, kas izdevās, pateicoties labiem laika apstākļiem, pretējā gadījumā visi būtu aizgājuši bojā. Pēc kara apmeties uz dzīvi Zviedrijā.

Alfrēds Šveicers bija dzimis 1922.5.X Ventspilī. Beidzis Rīgas Pilsētas tehnikuma mehānikas nodaļas trešo kursu. Ieradās *Gotska Sandön* ar laivu *Ance* 1943.6.XI pēc 46 stundu brauciena no Lielirbes kopā ar Ed. Andersonu, P. Jansonu u.c. Ar 1944.10.I iesaistās Latvijas Centrālās padomes slepenajā laivu satiksmes organizēšanā no Gotlandes uz Latviju ar koda vārdu *Fredis*. Braucis trīs reizes ziemas periodā no Gotlandes uz Latviju ļoti vētrainā laikā. Parādījis lielu drosmi un uzupurēšanos visā savā darbības periodā. Vēlāk strādāja kā inženieris Zviedrijā. Miris 1988.19.V Vesterosā.

Andrejs Spāde bija dzimis 1910.4.IV Užavas pag. Ventspils apr., miris 1985.12.IX Ventspilī, zvejnieks. Bija zvejas laivas *Mednieks* īpašnieks kopā ar Alfrēdu Dumpi un Arnoldu Kalniņu. Atbrauca no Sārnates uz Kathammarsvīku Gotlandē 1943.12.XII. Ar 1944.10.I iesaistās Latvijas Centrālās padomes slepenajā laivu satiksmes organizēšanā no Gotlandes uz Latviju ar koda vārdu *Filips*. Kopā ar Arnoldu Kalniņu un zvejas laivu *Mednieks* braucis daudzas reizes no Gotlandes uz Latviju ziemas periodā, ļoti grūtos laika apstākļos. Bija ļoti varoņīgs, parādot lielu izpratni un drosmi vētrās un pat orkānos, tā izglābjot kā laivu, tā komandu vairākas reizes no drošas nāves. Sarūgtināts par zviedru iestāžu apiešanos pēc visiem izdarītiem braucieniem, krievu aģentu pierunāts atgriezās uz okupēto Latviju 1945.22./23.IX, kur atradās viņa sieva un dēls. Vēstule par viņa atgriešanos Padomju Latvijā tika nolasīta Rīgas radiofonā 1946.11.I plkst. 20.00. Pratināts Rīgas čekā 1946. gada 3. un 4. martā, bet nav apsūdzēts. Tika izmantots komunistu okupantu propagandā pret LCP un tās darbiniekiem.

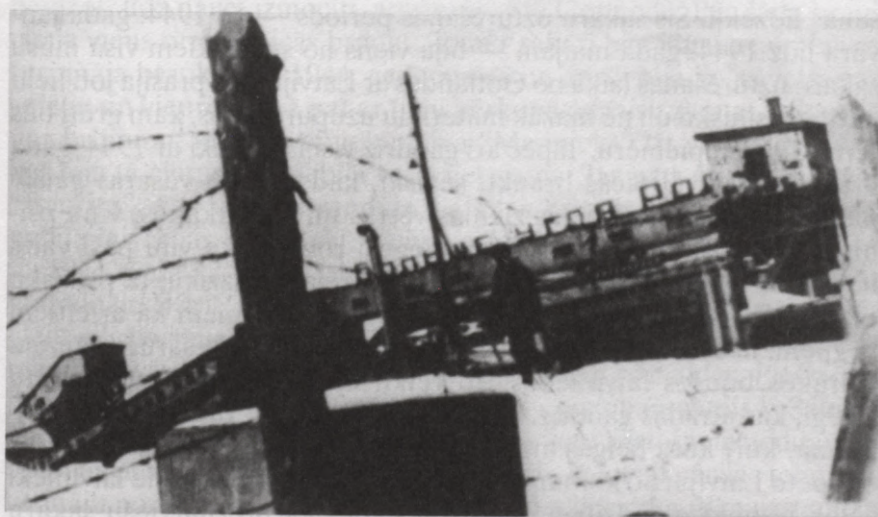
Arnolds Kalniņš bija dzimis 1918.26.VI Ventspilī. Beidzis 6 klašu pamatskolu un tad sācis nodarboties ar zvejniecību. Piedalījās LCP slepenajā laivu satiksmē no Gotlandes uz Latviju 1944. g. ziemas un pavasara periodā. Visā šinī laikā parādīja lielu drosmi un uzpurēšanas cīņā par brīvu Latviju.

Arī laivas jautājums tika atrisināts pozitīvi, jo no Ventspils uz Gotlandi bija atbēguši 1943. gada 12. dec. zvejnieki Andrejs Spāde un Arnolds Kalniņš ar savu laivu "Mednieks". Sakaru ziņā, kā bija plānots ar LCP Latvijā uzdevuma galveno kārtotāju inž. Arturu Arnīti, bija nokavēts ļoti daudz. Nevarēja vairs paļauties ne uz norunātām vietām, ne arī plānotiem laikiem. No L. Siliņa atbraukšanas bija pagājuši gandrīz vairāk kā pieci mēneši. Tāpēc sakaru uzsākšanai 1944. g. janvārī bija ļoti liela nozīme visai slepenai sakaru lietai no Gotlandes ar LCP Latvijā. Laimīgā kārtā otrajā braucienā šie sakari tika atjaunoti, arī piebraukšanas vietas un laiki, kas bieži tika mainīti. L. Siliņa ziņojums tika nodots Arnoldam Luidmanim Ventspilī, kas to paziņoja tālāk inž. Arturam Arnītim. Šo bīstamo uzdevumu veica laivas "Mednieks" komandas locekli ar kapteini Andreju Spādi, Arnoldu Kalniņu, Eduardu Andersonu, Pēteri Jansonu un Alfrēdu Šveiceru. Latvijas krastā izcēlās Eduards Andersons un Arnolds Kalniņš.

Lai sīki informētu LCP vadību Latvijā par sūtņu darbību ārzemēs un vispārējo politisko stāvokli, kā arī izstrādātu jaunus plānus visā

Attēlā no kreisās:
Žanis Gerge un
Voldemārs Mežaks,
abi LCP darbinieki jau no
1943. gada janvāra

Padomju Savienības Noriļskas koncentrācijas nometnes iežogotais un
apsargātais ceļš uz pazemes raktuvi, kur necilvēcīgos apstākļos aizgāja bojā
daudzi tūkstoši okupācijas varas notiesātu un deportētu latviešu patriotu

sakaru darbībā, L. Siliņam bija nepieciešams doties uz Latviju 1944. gada februāra sākumā. Laimīgā kārtā tas arī izdevās. Ar šo braucienu uz Latviju tika aizvests arī angļu radioraidītājs, lai nodrošinātu sakaru uzturēšanu ar laivām no Gotlandes. Diemžēl, to praktiski varēja izlietot tikai 1944. gada jūlijā un vēlāk.

Runājot par pirmajiem laivu braucieniem no Gotlandes uz Latviju, ir jāpiezīmē, ka visiem šo braucienu dalībniekiem tika doti speciāli koda vārdi jau ar 1944. gada janvāri Gotlandē, ne Latvijā. Tas atzīmēts braucēju biogrāfijās. L. Siliņam izbraucot no Latvijas uz Gotlandi 1943. gada 21./22. jūlijā, koda vārdi tika norunāti ar A. Arnīti, B. Kokli, A. Luidmani un citiem, kas bija iesaistīti sakaru daļā kā Rīgā, tā Ventspilī. Ātrai sazināšanās vajadzībai, sūtot ziņas ar laiviniekiem no Latvijas uz Gotlandi vai otrādi, Siliņam un Arnītim bija speciāls šifrs, kas izrādījās ļoti noderīgs veids ātru, slepenu svarīgu ziņu pārsūtīšanai. Visus LCP vadības ziņojumus sūtīja ar citu šifru, kas prasīja ilgu laiku atšifrēšanai.

Vienojoties par sakaru uzturēšanu no Gotlandes ar laivām uz Latviju, attiecīgās zviedru iestādes deva māju, kur dzīvot, ēdienu braucējiem un degvielu laivām. Par visu pārējo mums bija jā rūpējas pašiem. Nevienam nekādas algas netika maksātas. Nebija arī nekādas piemērotas drēbes šādiem ziemas braucieniem, ne arī kaut kādi glābšanas līdzekļi. Šis sakaru uzturēšanas periods — no 1944. gada janvāra līdz 1944. gada maijam — bija viens no smagākiem visā mūsu sakaru uzturēšanas laikā no Gotlandes ar Latviju. Tas prasīja ļoti lielu garīgu, psihisku un ne mazāk materiālu uzupurēšanos, kam grūti būs atrast līdzīgu piemēru. Tāpēc arī gandrīz visi laivinieki ar 1944. gada maija beigām atteicās braukt, sevišķi, kad tuvojās vasaras gaišie mēneši. Piedzīvojuši lielas ziemas vētras un pat orkānus, viņu psihiskā un fiziskā izturība bija sasniegusi robežu, ko viņi paši vairs nevēlējās pārkāpt. Bija skaidrs, ka vajadzēja kā fizisku, tā psihisku atpūtu. Zviedri to neņēma vērā un apgājās ar viņiem kā ar citiem bēgļiem, nosūtot tos dažādos darbos, kas radīja lielu sarūgtinājumu vairākos bijušos laiviniekos. To veikli izmantoja mūsu okupantu spiegi, kas atradās gandrīz visās bēgļu nometnēs. Tādi bija arī Stokholmā, kuri kara beigās atgriezās uz Padomju Savienību un arī uz okupēto Latviju. Šo komunistu spiegu sakūdi, daži bijušie laivinieki vēlāk iesniedza sūdzības zviedru iestādēs kā pret latviešu sakaru vadību, tā pret attiecīgiem zviedru pārstāvjiem.¹¹

Kā jau agrāk minēts, LCP sakaru daļa noorganizēja arī F. Cielēna pārvešanu uz Zviedriju ar laivu "Silva" no Latvijas krasta 1944. gada

18.–20. maijā. Bija arī nodots uz Zviedriju 1944. gada februārī pārvest prof. Konstantīnu Čaksti, bet no tā viņš atteicās, jo baidījās, ka viņa pēkšņā pazušana no Rīgas varētu izsaukt plašas apcietināšanas ne tikai viņa piederīgo, bet arī citās apriņķos.

1944. gada maijā uz Latviju aizved arī poļu kurjeru Staņislavu Blaževicu, kas sākumā slēpjas pie Ed. Andersona radiem kopā ar Ed. Andersonu, bet vēlāk, līdz savai aizbraukšanai uz Rīgu, par viņa slēpšanu gādā mācītājs J. Pilmanis, V. Mežaks, N.O. Alksnītis, Osvalds Bileskalns, bet Rīgā, līdz savai aizbraukšanai uz Poliju, arī V. Jaunzeme.

Sevišķa nozīme visā slepenajā laivu satiksmē no Gotlandes uz Latviju bija laika apstākļiem, kas visā ziemas un pavasara periodā 1944. gadā mūsu satiksmei bija ļoti nelabvēlīgi. Ļoti bieži bija vētras ar vairāk nekā 29 m/s, ar valdošiem rietumu vējiem, kas ārkārtīgi apgrūtināja izcelšanos Latvijas krastā, un dažreiz pat bojā aizgāja ne tikai mazās laivas, bet arī vedamie materiāli. Krastā vienmēr kaut kur bija vācu krasta sardze, kas visu krastā celšanos padarīja ļoti dramatisku, jo vienmēr bija jāriskē ar savu dzīvību. Bija jācīnās pret dabas spēkiem līdz pēdējai iespējai sniega vētrās, negaidot nekur un ne no viena nekādu palīdzību. Ziemas periodā bija gadījumi, kad sūtītā laiva un komanda cīnījās ar orkāniem vairāk kā trīs dienas un beidzot, līdz nāvei izmocīti, atgriezās ostā Gotlandē. Pēc šāda brauciena viens otrs atteicās braukt. Tomēr sakari bija jāuztur, un laivas turpināja braukt. Arī 1944. gada martā un aprīlī bija lielas vētras ar sniegu un vienreiz jūrā pat ar lielu pērķona negaisu ziemas laikā. Kā par brīnumu, mūsu zvejnieku laiva "Mednieks" šīs vētras izturēja, bet bija tā cietusi, ka nebija vairs lietojama. Tās pats notika ar laivu "Everita", kas vēlāk strandēja Latvijas krastā. Mūsu rīcībā vairs nebija laivas, ar ko braukt. Nebija arī nekādu līdzekļu.

1944. gada 22. janvārī ASV prezidents Fr. D. Rūzvelts (*Roosevelt*) nodibināja *War Refugee Board (WRB)* — tās uzdevums bija palīdzēt glābt cilvēkus no nacistu okupētajām zemēm. Arī Baltijas valstu sūtņiem izdevās dabūt līdzekļus no šīs Kara bēgļu pārvaldes. Piešķirtos līdzekļus latviešiem, 70 000 zviedru kronas, pārzināja sūtņis V. Salnais pats, vēlāk kopā ar F. Cielēnu. Evakuācijas lietu kārtošanai nodibināja Latvijas pilsoņu evakuācijas fonda pārvaldi. Par evakuācijas tehnisko vadītāju nozīmēja L. Siliņu. Piešķirot naudas līdzekļus, tika uzstādītas sekojošās prasības: 1. jāizvāc kara gūstekņi (t.i., Rietumu sabiedrotie, ne krievi), 2. latviešu intelīģence, 3. politiķi ar Rietumu sabiedroto nostāju un viņu ģimenes, 4. žīdi, 5. vācu armijas dezertieri.

Latvijas pārstāvis sūtnis V. Salnais šos noteikumus pieņēma. Diemžēl, šie līdzekļi bija pārāk niecīgi, lai varētu uzturēt visus laivniekus ilgāku laiku, jo tagad mums bija pašiem jāmaksā par uzturu, dzīves vietu, laivu degvielu, laivu labošanu un arī izdevumi laivu komandām. Arī visas prasības kara apstākļu dēļ nebija iespējams izpildīt, piem., vēl 1943. gada rudenī būtu varēts izglābt židus, kas slēpās Kaltenes apkārtnē un kurus apgādāja ar uzturu vietējie latvieši. To zināja arī tālbraucēju jūras kapt. Mārtiņš Gertners, kam bija sakari ar LCP. Pēc L. Siliņa atbraukšanas 1943. gada jūlijā uz Stokholmu par to tika informēts sūtnis V. Salnais.

Gandrīz veselu gadu vēlāk, 1944. g. jūnijā, kad tika piešķirti minētie līdzekļi, un pēc L. Siliņa brauciena 1944. gada 11./12. jūlijā uz Latviju ar igauņu laivu un komandu, apmeklējot Kaltēni, tika konstatēts, ka vācieši visus Kaltenes apkārtnē, arī Dundagā, novietotos židus jau bija deportējuši vai iznīcinājuši. Tie, kam laimējās izglābties, slēpās mežos un pievienojās partizānu grupām, un ar viņiem nekāda vietējo iedzīvotāju kontakta nebija. Arī 1. prasību nebija iespējams izpildīt. Tā kā LCP pieprasīja ātras laivas iegādi, tad V. Salnais un F. Cielēns nopirka laivu "Toni", kas bija ļoti ātra, ar diviem propelleriem, bet ar to bija jāprot braukt. Šo laivu nopirka laikā, kad L. Siliņš bija aizbraucis uz Latviju. Atgriežoties no Latvijas brauciena, L. Siliņš kopā ar diviem jūrniekiem pārveda "Toni" no Stokholmas uz Sliti Gotlandē 1944. gada 7./8. septembrī. Jau šinī braucienā pierādījās, ka laiva ir ātra, bet nav piemērota lielām rudens vētrām. Zvejnieki bija pieraduši pie lielajām zvejas laivām un bija arī mānīcīgi pret katru jaunumu. L. Siliņš nodeva "Toni" Ed. Andersona rīcībā. Ar šo laivu brauca divi jūrnieki un Fricis Heibergs kā Latvijas krasta pazinējs.¹²

Igauņu laiva "Erik 5", ar ko uz Latviju no Gotlandes 1944. gada 11./12. jūlijā aizbrauca L. Siliņš un vēl divi, Latvijas krastā tika apšaudīta un beidzot krita vācu rokās. Komanda un līdzbraucēji izbēga. Šinī pašā laikā sākās vācu ziemeļu frontes sabrukums. Vajadzēja steidzīgi domāt par evakuāciju. Pēc Jelgavas, Dobeles un Tukuma nokļūšanas padomju varā 1944. gada jūlija beigās un augustā, bēgļu masas paplašinātā veidā sāka plūst uz Kurzemi un jūras piekrasti. Sakarā ar haotisko stāvokli frontē Ventspils piekraste bija vāji apsargāta. L. Siliņa slēpšanās laikā, vispirms Piltenē pie mācītāja J. Pīlmaņa, tad pie "Dzelmju" māju saimnieka, kur ieradās arī kapt. K. Upelnieks, tika nolemts, ka steidzīgi jāgatavojas atklātai evakuācijai, lai glābtu politiski apdraudētās LCP personas, sevišķi tās, kuru ģimenes locekļi jau bija apcietināti. Nolēma arī, ka L. Siliņam jānododas

Laiva ar auto motoru. Ar šo laivu atbrauca 16 latviešu bēgļi uz Gotlandi
1944. gada oktobrī

Attēlā: laiva "Centība" iebrauc Herrvikenā ar 108 bēgļiem, ko veda pēc
saraksta, kuru sastādīja ģen. V. Tepfers LCP uzdevumā. Vairākiem no tiem
draudēja apcietināšana. Attēlā no kreisās Marija Siliņa.
Laivas komanda: J. Jansons sen., V. Jurjaks

uz Jelgavu un tad Rīgu, lai stātos sakarā ar LCP vadību, resp. ģen. V. Tepferu. Šim nolūkam izvēlējās divas vietas Jelgavas tuvumā, Džūkstes apkārtnē, vēsturnieka Jāņa Strauberga lauku mājās “Sniķeri”, tieši uz Sīpeles un Bēzres pagastu robežas, un “Lielaužus” Džūkstes pagastā. LCP valdes priekšsēdis ģen. V. Tepfers un L. Siliņš satikās “Lielaužu” mājās pirms krievu izlaušanās uz Tukumu un Jelgavu. Tā kā nekādas skaidrības nebija par vispārējo frontes stāvokli, tad nolēma, ka L. Siliņam jāatgriežas uz Zviedriju un jādara viss iespējamais peldošo līdzekļu sagādē. 1944. gada jūnija un jūlija mēnešos bija zaudētas divas laivas. Septiņi braucēji bija izglābušies Latvijas krastā. Lai uzsāktu evakuāciju no Latvijas krasta plašākā mērogā, arī LCP sakaru daļu vajadzēja paplašināt, iesaistot vairāk cilvēkus. Līdz jūlija mēnesim visa laivu satiksme bija jātur lielā slepenībā. Stāvoklis mainījās ar vācu frontes sabrukumu. To labi raksturo kāds ziņojums no Latvijas:

“Ventspils pārpludināta ar vāciešiem. 600 žīdi — vācu, čehu un ungāru, nosūtīti no Dundagas uz Liepāju. 1944. gada 21./22. jūlijā krievi jau pie Jelgavas un ceļā caur Dobeļi uz Tukumu. (Jānis Straubergs un L. Siliņš redz pirmos krievu tankus ceļā uz Tukumu no “Sniķeru” mājām, *red.*). 1944. gada 27. jūlijā krievi bombardē Jelgavu, un 1944. gada 28. jūlijā krievi jau Jelgavā. Vācieši neizrāda nekādu pretestību. Latvieši atņēma ieročus bēgošiem vāciešiem. Vācu palīgspēki — SS vienības — jūrnieki, ierodas par vēlu. Ņem ieročus no latviešiem. Krievu tanki ar panākumiem izlaužas cauri. Ļoti bēdīgs stāvoklis. Izbadējušies Biržu bēgļi stāsta, ka krievi viņiem atļāvuši iet, bet brīdinājuši no NKVD daļām. Dundagas meži pilni ar latviešu patriotiem. Vietējie komunisti sāk rīkoties Talsos un Tukumā. Sevišķi Tukumā asa izrēķināšanās. Jaungulbenē un Alūksnē nomesti komunistu parašutisti, igauņi un latvieši. Ap Kaunu notiek cīņas. Pašpārvalde pārcēlusies uz Liepāju. Jelgavu mēģina atgūt divas reizes, piedaloties arī vācu daļām. Tukumu (izlaužoties cauri Dobeļi, *red.*) krievi ieņem 1944. gada 30. jūlijā.”¹³

Pēc briesmīga komunistu terora Tukumu atbrīvoja latviešu un vācu vienības vācu smagā kreisera *Prinz Eugen* artilērijas atbalstā 1944. gada 20. augustā. Uz ārzemēm izsūta tā saucamos “Tukuma protokolus” par komunistu zvērībām Tukumā okupācijas laikā.¹⁴

Bēgļu grupā, kas devās no Džūkstes uz Irlavu un tālāk uz Lielirbi pārceļšanai uz Zviedriju, bija arī prof. K. Straubergs ar ģimeni, jo bija parakstījis Manifestu resp. Deklarāciju, kas bija vērsta pret abiem okupantiem. Par šīs grupas braucienu no Džūkstes uz Lielirbi viena no šīs grupas dalībniecēm Valda Gustava Vagals savā manuskriptā starp citu raksta:

“..Pēkšņi piezvanīja no telefona centrāles kaimiņos, ka krievi jau Jelgavā (ne Jelgavā, bet gan Dobeļē, *red.*) ..nolēmām doties uz kaimiņiem pēc padoma..

Leonīds pasauca mani sāņus un pateica par viņa nodomu.. tikt pāri uz Zviedriju. Kaut ko tādu es ne sapnī nebiju iedomājusies, bet Herberts un Nellija [Zālīši] domāja, ka mums pie šīs cerības būtu jāturas.. Piektdienas (1944. gada 21. jūlijā, *red.*) pēcpusdienā kopā ar kaimiņu braucējiem devāmies prom no "Lielaužiem". Jelgavas pusē redzēja dūmus, bet laiks bija silts, saulains, bija skaista vasaras diena. Nellija [Zālīte] pārgāja sēdēt piemērotākos rastos pie kaimiņiem, jo viņa bija 8. grūtniecības mēnesī. Ceļā satikām prof. K. Strauberga ģimeni (prof. K. Straubergam tika telefoniski paziņots, lai gaida mūs starp Pienavu un Džūksti, kad izbrauc no savas sievas mājām "Seskiem", *red.*). Pirmo nakti uz sestdienu, 22. jūliju, pārgulējām pie Kreicbergu ģimenes Slampes pag. "Puntuļos" (L. Siliņa mērķis bija pārvest uz Zviedriju, kaut gan tas bija saistīts ar lielu personīgu risku, jo vācieši vēl viņu meklēja, visu Voldemāra Kreicberga ģimeni — tēvu Jāni Kreicbergu, māsu Mirdzu ar svaini Ēvaldu, māsu Dagniju un eventuāli arī pārējos ģimenes locekļus. Kā to rāda dokumenti, tas arī izdevās, *red.*), kas nākošā rītā arī pameta mājas un mums pievienojās. Bija bažas, ka krievi varbūt jau Tukumā. Braucām ar līkumu uz Kurzemes pusi divas nākošās naktis (uz svētdienu, 23. jūliju, un uz pirmdienu, 24. jūliju), pārgulēdami mājās ar saimnieku atļauju sienu šķūņos. Kaimiņu jaunā saimniece ar 4 maziem bērniem.. aizbrauca prom pie radiem Kurzemē.. Braucām pa Kurzemi caur Rendu, garām Usmas ezeram un Dundagai. Kādās mājās pa ceļam bēgļi tika bagātīgi uzņemti ar siltām pusdienām un aicinājumu lasīt dārzā ķiršus un netaupīt. Tā drīz vien bijām jūrmalā pie Mazirbes (Lielirbes, *red.*), kur mūs laipni pieņēma A(ndersona) Eduarda, *red.*) māmuļa. Tur nodzīvojām dažas dienas, laikam otrdien un trešdien.. Tūlīn pēc ierašanās Lielirbes-Mazirbes jūrmalā L. Siliņš satikās ar inž. A. Arnīti un uzzināja, ka Ed. Andersons ir kontaktējis savu labu paziņu Aleksandru Grīvaini, kas brauca uz velkoņa "Sārļa", un ir arī norunāts, ka "Sārļa" brauks uz Zviedriju 1944. gada 2./3. augustā un ieradīsies N. vietā jūrā starp Lielirbi un Mazirbi, cik vien iespējams tuvu krastam. Dos trīs reizes dūmu signālus. Uzcelšanās ar mazajām laivām. Jāuzceļ arī komandas piederīgie, kas ieradīsies kopā ar Eduardu Andersonu. Tanī laikā "Sārļa" atradās Mērsraga ostā, Rīgas jūras līcī. Tā kā droši nevarēja zināt, kad ieradīsies uzcelšanas vietā, tad visiem bēgļiem jābūt gataviem uzcelties arī pirms 2. augusta. Tāpēc jābūt sardzei visu laiku, jo "Sārļa" ieradīsies starp plkst. 24.00–02.00. Nolēma arī, ka uz Gotlandi atpakaļ sūtīs Ed. Andersonu un arī poļu kurjeru Staņislavu Blaževicu. L. Siliņš un A. Arnītis paliek Latvijā. Kapt. Kr. Upelnieks izkārto un palīdz slepeno radio raidītāju grupai, ko vada Frīcis Goba, *red.*) 1. un 2. augustā.

Jau otrdienas vakarā Herberts ar Leonīdu gāja uz krastu izlūkos, bet atgriezās bez rezultāta. Trešdienas pēcpusdienā dzirdējām par cerībām naktī aizbraukt. Kad sāka mesties krēsla, no piekrastes mežiņa un krūmiem nāca ārā daudz braucēju.. ko mēs nepazinām. Savācām savas līdzņemamās mantiņas un gaidījām, gatavi doties ceļā uz krastmalu. Mūsu zirdziņš (Ansītis) un rati palika. Kad valdīja jau pilnīga tumsa, visi braucēji steigā devās ceļā. Mēs bijām gājienā pēdējie, jo Nellija nespēja skriet. Pašā krastmalā ļaužu bija daudz. Valdīja steiga, nemiens. Patālu

jūrā stāvēja kuģītis, kurp vajadzēja braukt ar mazām laivīnām. Lai sasniegtu tās, bija jābrien jūrā.. Laivas airētājs piestāja pie kuģīša. Es uzmetu mūsu mantas uz tā, uzrāpos arī pati. Tuvumā nebija neviena no mūsu pulciņa. Kuģītis viegli šūpojās uz enkura, un mani momentā pārņēma milzīga nevarība un jūras slimība.. ("Kapteinis" Žanis negribēja nepazīstamus un vecus cilvēkus laist uz velkoņa, arī veco adv. Jāni Kreicbergu, *red.*).

Herberts teica, ka viņa sieva esot jau uz kuģa un viņš to nevarot atstāt vienu viņas grūtniecības dēļ. Herberts iekāpa kuģī. Tātad arī Nellija tur bija. Jūras slimības dēļ nespēju neko ne teikt, ne darīt... kuģis sāka braukt. Spirtam vējam pūšot, attālinājāmie no krasta, un mana jūras slimība tika "atņemta kā ar roku". Sēdēju uz klaja. Vēlāk sastapu arī Herbertu un Nelliju, bet ne Leonīda, ne Z., ne prof. Strauberga ģimenes nebija uz kuģa. Ausa rīts, iestājās saulaina diena, ceturtdiena, 3. augusts. Pūta vējš, mētāja kuģīti.. pēc četriem pēcpusdienā mēs piestājām.. Gotlandes ostā — vasaras kūrortā Ljugarnā. Mūsu ceļabiedrs Andersons pieteica ostā bēglu laivu. Mums ierādīja telpas kādā pansionātā, kur sanesām mantas. Dārzā bija klāti gari galdi ar vakariņām. Nakti pārgulējām neizģērbusies uz grīdas cieši viens pie otra vienā pulkā. Nākošā rītā, 4. augustā, žāvējām slapjās mantas, gājām uz ārsta apskati. Pēc tam mūs aizveda uz kareivju pirtīm teltīs. Mūs "apdušoja" kareivji ar lejamām kannām. Mūsu mantas gāja uz dezinfekciju. Tad autobusi mūs aizveda uz ostu Visbijā, kur mūs gaidīja skaists balts kuģis Hansa. Visbijā ziedēja rozes. Krēslai metoties, pilsēta tika spoži apgaismota. Pirms iekāpām kuģī, apvienojāmie ar citu latviešu bēglu grupu, kas arī bija pārbraukuši.. Nonācām mūsu pagaidu nometnē Stokholmas dienvidos. Tā bija sestdiena, 5. augusts. Tur nodzīvojām apmēram vienu nedēļu. Darba spējīgie vīrieši nekavējoties tika aizsūtīti meža darbos uz Dalarnu, bet pārējie braucām uz mūsu "īsto" nometni Smolandē, Vetlandes tuvumā, Skirō pagastā, ko sauca par Sjöarp.. Pēc pāris nedēļām mūsu nometnē Sjöarpā ieradās prof. K. Straubergs ar ģimeni.. Nometnē paliku līdz 1945. gada 8. janvārim.¹⁵

Šo braucienu no Džūkstes līdz Lielirbes jūrmalai apraksta arī vēl kāda cita šī brauciena līdzdalībniece, kas pēdējā brīdī no Zviedrijas braukšanas atteicās un palika Latvijā. Kad vēlāk abi ar vīru savus uzskatus par Zviedrijas braukšanu mainīja, tad, laivas gaidot, vācieši viņu kopā ar citiem apcietināja un ielika Ventspils cietumā. Nellija B. šo savu Džūkstes–Lielirbes braucienu apraksta šādi:

"1944. gada 28. jūlijā (nepareizi, piektdien, 21. jūlijā, *red.*), braucot no Džūkstes, iebraucu "Lielaužos". Tur satiku Zigu un Loni. Sēdējām dārzā. Nospriedām, ka jābrauc uz Zviedriju arī man. (Nellijas B. brālis un citi piederīgie bija jau deportēti 1941. gada 13./14. jūnijā, un krieviem ienākot otrreiz, varēja sagaidīt, ka arī viņu deportēs, jo bija izglābusies no pirmās deportācijas 1941. gadā, *red.*). Steigā braucu mājās, paņēmu kaut ko līdz. Uzrakstīju Jānim (savam vīram, kas atradās Rīgā, *red.*) vēstuli, ka aizbraucu, minot nākošo pieturas vietu Irlavas "Puntuļus". Izbraucu pēcpusdienā no mājām "Rambām". Panācu pie Džūkstes

Mērsraga ostas skats. No šejienes velkonis "Sārļa" izbrauca 1944. gada 1./2. augustā uz Lielirbi, kur uzņēma 58 politiskos bēgļus un aizveda uz Gotlandi. Šis bija pirmais lielākais LCP organizētais bēgļu transports

Adreses pāsniegšana dzejniekam Kārlim Skalbem 1944. gada 7. novembrī 65 gadu jubilejā Jūrkalnē. Attēlā no kreisās: K. Skalbe, N. Strunke

pārējos braucējus, kas bija aizbraukuši jau ātrāk. Atceros, ka brauca Ziga, Lonis, Valda, Straubergi, pārējos neatceros. Pārnakšņojām "Puntuļos". Nākošā dienā mūs panāca Jānis (ar velosipēdu), galīgi pārguris gan miesīgi, gan garīgi. Gulējām nākošā naktī kūtsaugšā, laikam kaut kur pie Usmas. Tur nakšņojām, un mūs tur ēdināja un labi uzņēma, ēdām ķiršus gan dārzā, gan ķīselī. No turienes mēs braucām uz Lielirbi, jo no Tārgales nebija iespēju braukt uz jūrmalu un tālāk uz Zviedriju. Cik atceros, braucām gar Elkškenes staciju. Lielirbē nokļuvām, liekas, vēlā vakarā, "Jaunkūkiņās" pie (Ed. Andersona, *red.*) mammas. Lielirbē satikām Bēmu no Jelgavas un, liekas, Jāvaldu, kas bija mana brāļa dienesta biedrs. Straubergu ģimene nebija apmierināta, sevišķi Zenta (K. Strauberga sieva, *red.*), jo pirmajā reizē jūrā (t.i., no 2. uz 3. aug. naktī, kad bija jākāpj uz "Sārlas", Andersons ar savas grupas cilvēkiem — komandas locekļu radiem, ieradās tā sakot "pēdējā brīdī", *red.*) bija izmērcējusi drēbes. Kādas dienas laivas nebija.

Nopļāvām "Jaunkūkiņās" rudzus. Straubergi gribēja braukt no Lielirbes projām, atpakaļ. Arī Jānis sēdēja pie rudziem un raudāja, nevarēja atstāt savu zemi un laukus. Tā kā es jutos vainīga, ka no "Rambām" aizbraukusi viena pati, tad piekritu darīt, kā viņš grib. Kopā ar Straubergiem izbraucām no Lielirbes uz Ances pag. "Lodiņiem", kur dzīvoja manas vīramātes brālis. No turienes mēs ar Zentu aizbraucām uz Tārgali pēc dažām mantām un ēdamām lietām, kas tur bija palikušas. Atbraucām tai pašā dienā atpakaļ uz "Lodiņiem". Pēc pāris dienām tomēr visi bija nonākuši pie slēdziena, ka jābrauc uz Zviedriju. Jānim nebija līdz pases, tikai apgādes grāmatiņa. Bez tam bija izlikti paziņojumi, ka visiem jauniem vīriešiem jāpieteicas leģionā. Arī Straubergi bija pārdomājuši. Braucām atpakaļ uz Lielirbi. Tur visi bija aizbraukuši. Satikām "Jaunkūkiņās" divus jūrniekus, kas bija izstrandējuši (ar laivu no Gotlandes — "Everita". Prof. K. Straubergs atbrauc uz Gotlandi 1944. gada 24. aug., *red.*), kur, to nezinu. Viņi gaidīja laivu, mēs nolēmām pie viņiem turēties un braukt kopā. Tā kā ciemam šad tad cauri brauca vācieši, tad pa dienu uzturējāmies mežā, mēs, tie jaunie. Tad sāka staigāt pa jūrmalu vācu patruļas. Tāpēc nolēmām, ka vakarā jūrmalu izlūkot iesim mēs, sievietes. Gāju es un vēl viena meitene, jaunāka par mani, kas bija arī no Zemgales, kā sauc, to vairs neatceros. Viņa bija ciemā iebraukusi ar vecākiem un diezgan daudz mantām. Ejot vēlā vakarā gar jūrmalu, izdzirdējām šāvienus. Atbals kāpās mūs maldināja, un mums šis troksnis izlikās pretējā pusē. Tādēļ iegājām patruļai tieši rokās. Patruļa bija saņēmusi jau trīs vīriešus. Tie bija mums sveši. Mūs abas aizturēja un visus kopā aizveda uz Sīkragu, no turienes agri no rīta ar mazo bānīti uz Ventspili. Kā noskaidrojās, šie trīs vīrieši bija: vietējais mežsargs, viens mirtiesnesis un viens pasta ierēdnis, abi no Jelgavas. Ventspilī mūs sāka nopratināt *SD* (*Sicherheitsdienst*, *red.*). Pirmo iesauca mežsargu. Itin drīz vācietis izmeta viņu ārā un kļiedza: "Alles einsperren". Tā mūs visus aizveda uz cietumu (Ventspilī, Ventspils pilī, *red.*). Cietumā pavadīju, liekas, 12 dienas. Cietuma kamera bija ļoti pilna, nepietika visām lāvas, kur gulēt. Gulējām kā silķes mucā. Cietumā bija gan jaunas, gan vecas, lielāko tiesu mātes, sievas, māsas tiem, kas slēpās mežos. Meiteni, ar ko es gāju

kopā pa jūrmalu, ievietoja citā kamerā. Ēdiens bija slikts. No rīta melna "kafija" un melna maize, pusdienās zupa, kur bez dažiem putrainiem un kartupeļiem peldēja arī lopu acis un citi apšaubāmi gaļas gabali. Vakarā bija miltu putra. Mūsu kamerā bija pāris krimināli sodītās, tās bija augstākā rangā, gāja uz virtuvi strādāt. Mēs tikai mizojām vakarā kartupeļus. Tā kā es jau gaidīju Induli, tad man nebija ēdiens galīgi nemaz baudāms. Kamerā bija Maršāna kundze, kapt. Bēma šķirtā sieva. Viņa man katru dienu iedeva pa šķēlītei gaļas un maizes, jo viņai bija atņests "pudiņš". Cietumā bija arī viņas dēls, ko viņa sauca par Romi. Naktī, kad mūs jūrmalā apcietināja, es saslapēju kājas un vienu kāju galīgi nobērzu jēlu. Tā cietumā sāka strutot. Cietuma ārsts man parakstīja gultas režīmu un iedeva vienu ābolu. Pēc 12 dienām mani izsauca uz nopratināšanu. Tā bija samērā formāla, pratinātājs latvietis, jauns (*SD*). Tai paša laikā atbrīvoja arī to meiteni un abus jelgavniekus, liekas, ka mežsargu nē. Pratināšanas smagumu bija iznesis tiesnesis no Jelgavas. Laimīgā kārtā arī viņš bija teicis, ka mēs esam romantiskos nolūkos staigājušas pa jūras krastu, jūsmojušas par saules rietu. Arī mēs ceļā uz Ventspili ar meiteni norunājām pie tādas versijas turēties. Teicām, ka nezinājām, ka vakarā nedrīkst gar jūru staigāt. Tai dienā vairs mazais bānītis negāja, dabūjām naktsmājas pie viena dzelzceļnieka stacijas tuvumā. Tur mūs cienāja ar piena sakņu zupu (zirniši, burkāni, kartupeļi), par kuru garšīgāku es nezinu kad nebiju ēdusi. Otrā dienā aizbraucām uz Lielirbi. Tur Jānis mani gaidīja. Kur palika mani ceļa biedri, to vairs neatceros. Lielirbē dzīvojam "Lukšos". Kamēr es biju cietumā, Straubergu ģimene bija aizbraukusi pāri. Jānis bija viņus pavadījis līdz laivai, pats palika, jo gaidīja mani. Vāciešu patruļas bija pamanījušas jūras malā kustību, sākušas laist raķetes. Laiva bijusi jau projām, bet Jānim bija jātiek atpakaļ. Aizlavījies līdz mazbānīša uzbērumiem, gulējis nelielā krūmā. Vāciešu patruļa gājusi pa dzelzceļa sliedēm, nav Jāni pamanījusi. Laimīgā kārtā patruļai nav bijis līdz suns. Nogulējis krūmā līdz rīta pusei, kad licies, ka viss nomierinās. Kādas dienas padzīvojuši Lielirbē, braucām uz Akmendzirām. Teica, ka tur būšot laivas. Tur bijām kopā ar Silava ģimeni, ar agronomiem Trūzi un Freibergu-Raitu, ar kuriem bijām kopā arī Lielirbē. Kādas dienas velti izgaidījušies laivas, bijām nelaimīgi apmetušies mājās, kur saimnieka dēli bija mežā. Mūs par to brīdināja, ka vācieši šo māju kontrolē. Nākošā naktī Jānis ierakās sienā zem vērbalka šķūnī. Es gulēju virs vērbalka. Abi agronomi gulēja tāpat uz siena. No rīta kādos piecos tiešām mūs uzmodināja vācieši. Tiem līdzī bija tas pats latvietis, kas mani cietumā pratināja (no *SD* Ventspilī, *red.*). Es teicu, ka te bijuši apmetušies latvieši—jelgavnieki, braucu ievākt ziņas, vai nevar jau braukt atpakaļ. Latvietis *SD* pateica vācietim, ka es jau esmu pie viņiem bijusi, atmeta ar roku un lika mani mierā. Abus agronomus paņēma līdzī. Pēc kāda laika kāpu no šķūņa augšas lejā noskaidrot apstākļus. Jānis sienā nogulēja līdz pusdienai. Kad likās, ka vācieši arī tuvāko mežu apskatījuši un viss ir mierīgi, Jānis līda ārā un braucām atpakaļ uz Lielirbi uz "Lukšiem". Sākām būvēt "zelta" laivu. Gribēja braukt arī vairāki zvejnieki no Lielirbes. Zvejnieki laboja pašu laivu, mēs, iebraucēji, pirkām no B. laivas motoru, ko viņš bija saglabājis ieraktu smiltīs. Par motoru

bija jāmaksā zeltā. Metām kopā cara rubļus, varbūt arī ko citu no zelta, kas nu kuram bija līdz. Laivu būvējām kādu mēnesi. Ar mums kopā bija M. ģimene — Aina un Oskars vai Osvalds, Doniņš, Dzediņu ģimene, kura sieva un viņas mamma bija no Sīpeles "Viktariem" (ēnglis). Viņi dzīvoja Rīgā. Laikam arī Rikards. "Lakšos", kur mēs dzīvojām, bija opapus un omamma (liekas, ka uzvārds bija Andersons), viņu meita Alvīne Uzpīle un viņas četri bērni Ausma, Zigurds, Harijs un Valdis, 15–5 gadi. Znots Uzpīls jau bija aizbraucis uz Zviedriju. Alvīnei bija divi brāļi — Rikards, otru neatceros. Viņi un vēl kādi ciema puisi slēpās mežā no iesaukšanas vācu armijā. Viņi 4 vai 6 cilvēki ar buru laivu aizbrauca pāri. Domāju, ka tas notika augusta beigās vai septembra pašā sākumā, jo šos pušus redzējusi es neesmu. Kad "zelta" laiva bija gatava, dabūjām no Ortskomandanta atļauju braukt līdz Ventspilij. Pirmo reizi izbraucām, liekas oktobra sākumā, skaistā rāmā vakarā. Kādu gabalu pabraukuši, sāka spriest mūsu jūrnieki, ka eļļas vai degvielas, labi neatceros, par maz. Griezām laivu atpakaļ un izkāpām atkal Lielirbē. Sagādāja vajadzīgo un taisījāmies braukt otrreiz. Vācietis, Ortskomandants, mums piegādāja laika ziņas, un tas vienmēr bija slikts, tas vilkās kādu nedēļu vai vairāk. Tad beidzot pateica, ka nu ir laiks labs. Kaut gan nekāds labais jau nebija, bet ko nu oktobrī var gaidīt. Aizbraucām līdz Ovišiem, mūs apturēja krasta apsardzības kuteris. Lika izslēgt motoru, apskatīja dokumentus — viss kārtībā. Paņēma tauvā un izvilka augstāk jūrā un novēlēja laimīgu ceļu. Bet mēs vairs nevarējām palaist motoru, jo, tīrot dīzēti, bija ielūzusi adata. Nekas neatlika, kā mēģināt tikt uz malu. Gribēja vilkt zēģeli, bet vējš bija par lielu. Lēnā gaitā vējš dzina mūs uz malu. Jūra krietni vilņoja, un gandrīz visi bijām jūras slimības varā. Beidzot netālu no krasta izmetām enkuru un valstījāmies vilņos visu nakti. Pret rīta pusi krēslā, kad redzējām krastu, izšāvās dažas raķetes. Vācu apsardzes postenis sāka mums pār galvām šaut ar trasējošām lodēm. Mēģinājām ar neporu sablautesies un vicinājām baltu karogu. Neko nevarēja dzirdēt, jo krasta vilņi plīsa un putoja. Vācieši tomēr saprata, ka esam uz "sēkļa", un sniedza mums palīdzību. Viņiem nebija nekādas laivas. Beidzot tādu trīsstūreni dabūja. Tad viens īrās pie mums un laimīgā kārtā nokļuva. Viņam bija līdzī virve no krasta līdz mūsu laivai. Tā mūs, turoties pie virves ik pa 2 cilvēkiem, izveda malā. Kad izkāpām no laivas, vilņojās visas kāpas un liedaga. Kāda savāda sajūta. Vācieši mūs aizveda uz savu mītni. Pa to laiku arī mūsu laiva bija projām, krasta apsardze to bija aizvilkusi uz Ventspili. Mēs bijām izkāpuši Lūžņās. Te krasta apsargi bija vācu medicīnas studenti. Zvejnieki brauca atpakaļ uz Lielirbi. mēs pārējie uz Ventspili.¹⁶

Tas ir viens no daudziem Zviedrijas braucēju likteņiem. Par bēgļu braucieni no "Puntuljiem" līdz Lielirbei inženieris Georgs Rudzītis, kas arī bija jau agrāk minētās grupas loceklis, raksta:

"Bija jūlija beigas. Es domāju braukt uz "Puntuljiem" sestdien, 1944. gada 22. jūlijā. Bija diezgan nemierīgi un Rīgā gaidīja kaut ko. Es kā dzelzceļu tehniķis varēju braukt, kur gribu, ar kādu vilcienu gribu. Tā es atstāju māju (Rīgā) un braucu, lai vestu atpakaļ sievu un Mārīti. Rīgā runāja, ka krievi jau pie Jelgavas. Nobraucu

līdz Tukumam, nezināju, ka krievi jau laužas uz priekšu un tuvojas Tukumam. Gāju kājām. Jau satumsa, kad ieraudzīju "Puntuļus". Uzskrēju augšā, kur dzīvoja sieva ar bērnu.. Otrā dienā, t.i., 1944. gada 23. jūlija vakarā, kas bija svētdiena, atbrauca no Jelgavas puses Leonīds Siliņš ar vairākiem bēgļiem, to starpā arī prof. K. Straubergs ar ģimeni, LU asistents H. Zālītis ar ģimeni, mag. phil. V. Gustava u.c. Visi viņi palika pārnakšņot "Puntuļos". Nākošā dienā Mirdza ar Evaldu sagatavoja visu braukšanai. Sataisīja ēdienu dažām dienām, paņēma kaimiņu ratus ar gumijas riteņiem, jo pašiem tādu nebija, un teica, ka sūtīšot atpakaļ kad būs galā. Izbraucām samērā agri, bet austrumos jau pacēlās dūmi — tur dega Jelgava. Pa nakti krievi izlauzās cauri līdz Tukumam, tā kā mums bija atgriezts ceļš atpakaļ līdz Rīgai.. Krieviem rokās negribējās krist. Tā mēs braucām vairākos vezumos. Žēl bija atstāt dzimteni, kad druvas vai lūza no pārpilnības.

Pa ceļam satikām kādu vācu vienību.. viņi lika mums turpināt mūsu gaitas. Tā mēs pirmā dienā tikām pie Usmas ezera, kur pārnakšņojām. Nākošā dienā sasniedzām Ventspili—Tārgali. Tur mūs uzņēma ļoti sirsnīgi kādā mājā, paēdināja un teica, ka jāēdot daudz, jo nezinot, kā būs tālāk. Zirgus aizveda kādā salīnā, teica, ka vēlāk nodos īpašniekiem, vācieši tā kā tā nezinot, kur tā salīņa esot. No šejienes mēs nonācām Lielīrbē un tur gaidījām laivas. Bija jāgaida signāls no jūras.. Vēlāk pienāca vēl daži. Bija Strunke ar saviem bērniem. Atnāca arī Balodis, arhitekts ar sievu un savu puiku un daudzi citi. Tā kā bija jāgaida.. daži izklīda, neatgriezās. Vēlāk stāstīja, ka viņi, cerēdami uz citu braucieni, krita vāciešiem par upuri.. Mēs palikām, kur bijām, un gaidījām. Kādu nakti bija signāls no jūras, un mēs gājām. Es sākumā nesu Mārīti, jo domāju, ka bērni kliegs, bet tad es nevarēju vairāk un palaidu viņu, lai iet pati, bet nekas nenotika — bērni nekliedza. Beidzot mēs bijām liedagā. Vajadzēja ņemt mazās laivas, ko airēt līdz kuģītim. Leonīds prasīja, kas airēs turp un atpakaļ? Pieteicās bez manis Evalds, Balodis, Herberts un vēl divi. Kad piebraucām ar veco Kreicbergu pie kuģa, kāds (no apkalpes) negribēja viņu laist uz kuģa, teikdams, ka labāk tādu veci mest jūrā. Ar lielām pūlēm izdevās viņu pierunāt ņemt arī tik vecus cilvēkus. Sieva un Mārīte palika uz kuģa.. tiem gāja grūti. Kad vajadzēja airēt atpakaļ laivas, nebija ne Baloža, ne (poļa), kas to bija uzņēmušies darīt. Arī Herberts Zālītis bija uzkāpis uz kuģa. Zvejnieku puika un es noairējām malā, nolikām laivas viņu vietās.

Evalds atairēja laivu malā ar sievu Mirdzu. Kuģītis aizbrauca. Vēlāk dabūju zināt, ka visi tika sveiki un veseli Zviedrijā.. Gaidījām kādu nedēļu. Beidzot pienāca ziņa, ka jāiet.. Bija divas zvejnieku laivas. Laiks bija labs, kluss. Viss notika tā, kā solīts. Bija daudz vietas, varēja uzņemt vēl vairāk cilvēku, bet viņu nebija. Kad sākām braukt, uznāca migla, un mūsu laivai sabojājās motors. Pirmā laiva pazuda miglā, un mēs viņu neredzējām. Tikai pēc kāda laika dzirdējām viņu atgriežamies un mūs meklēdama.. Viņi atrada mūs un paņēma šlepē. Pa to laiku mūsu puīši laboja motoru un salaboja. Kamēr braucām miglā, nebija bailes, bet kas būs dienā? Diena pienāca, migla izklīda, jūra spīdēja mierīga. Braucām un braucām, visi skatījās uz visām pusēm, vai nenāks kāds kuģis, kas varēja mūs aizturēt. Beidzot

kāds iekliedzās — zeme! Tā bija Gotlande. Parādījās arī zviedru lidmašīna. Pulkstens bija ap pieciem vakarā. Tā mēs beidzot nokļuvām Zviedrijā un viss bija labi.”¹⁷

Velkonis “Sārļa”, ko izdevās pārņemt LCP bēgļu evakuācijas vajadzībām 1944. gada 30. jūlijā Mērsraga ostā, patiesībā nebija piemērots bēgļu transportiem. No “Sārļa” kuģa loga grāmatas redzams, ka kuģis lietots visādām vajadzībām, krievu gūstekņu vadāšanai Rīgā un beidzot Mērsragā bagara prāmju izvešanai un ievēšanai ostā. Vēl 1944. gada 28. jūlijā loga grāmatā atzīmēts: “6.00–7.00 sagatavo kuģi braukšanai. 7.00–10.00 ieņem ogles. 10.00–14.00 izved prāmjus jūrā. 14.00–16.00 iztīrīja kondensatorus. 16.00–17.00 izveda jūrā prāmi. 17.00–18.00 uzlikt katlā uguni.” Ar šo dienu sagatavo kuģi bēgšanai uz Zviedriju, jo 1944. gada 29. jūlijā loga grāmatā ir atzīme: “6.00–7.00 sagatavo kuģi braukšanai”.¹⁸ Tā ir sestdiena. No Mērsraga līdz Lielirbei ir liels gabals ko braukt. Lielirbes krastā kuģis ierodas 2. augusta naktī. Uzņem 58 bēgļus. Tie ir pirmie politiskie bēgļi. 21 bēglis bija no Rīgas, ieskaitot deviņus bērņus, un 33 bēgļi, ieskaitot bērņus, bija no Ventspils un apkārtnes, arī komandas locekļi radi. Pārējie no Jelgavas apkārtnes. Sešpadsmit uzņemto bija ar augstskolas izglītību, ieskaitot politisko darbinieku un advokātu Jāni Kreicbergu.¹⁹ Brauciens izdevās.

Ēriks Tomsons, dz. 1918.31.XII, piedalījās LCP organizētajā latviešu politisko bēgļu evakuācijā no Latvijas uz Gotlandi jau ar 1944. g. augustu un pirmajā bēgļu transportā no Latvijas uz Gotlandi ar velkoni “Sārļa” no Mērsraga, jo bija velkoņa komandas loceklis. Pēc atbraukšanas uz Gotlandi bija “Gulbja”, “Roņa” un “Zvejnieka” komandu loceklis un vadītājs. 1944.20.XI “Gulbi” vācieši uzspīdzināja un visus bēgļus un komandu aizveda uz Vāciju. Ē. Tomsons kopā ar Fr. Gobu, R. Zandi un L. Pētersonu izbēga atpakaļ uz Latviju un piedalījās atkal bēgļu evakuācijā no Latvijas uz Gotlandi. Braucis astoņas reizes visādos laika apstākļos. Parādījis lielu drosmi, uzpurēšanos un varonību, glābjot savus tautiešus, cīnā par brīvu, neatkarīgu Latviju. Vienā no saviem pēdējiem braucieniem, 1946.6.VIII no Gotlandes uz Latviju, krita sarkano okupantu rokas 1947. g. okt. Rīgā. Tika sodīts ar bargu soda mēru — 25 gadu ieslodzījumā. Izsūtīts uz tāliem ziemeļiem Gulaga nometnēs 1949. g., kur pavadījis 10 gadus Noriļskā un Kolimā. Pēc Staļina nāves atgriezies Latvijā 1957. g. nov. Ziedojis visu savu jaunību un dzīvi, lai glābtu citus, arī savu veselību, tāpat kā daudzi citi, kas piedalījās LCP nacionālajā pretestības kustībā.

Attēlā no kreisās: ģen. V. Tēpfers, Olga Strunke, Niklāvs Strunke, stāv Kārlis Skalbe un citi, gatavojot ēdienu netālu no "Bambaļiem" un jūras, mežā

Bēgļu uzlādēšana smagajā mašīnā J. Immerā un J. Bauskas vadībā pārvešanai no "Bambaļiem" uz jūrmalu 1944. gada novembrī

Aleksejs Grīvainis dz. 1914.24.II, miris Dienvidāfrikā, kur pārcēlās uz dzīvi no Zviedrijas. Bija uz velkoņa "Sārļa" kā komandas loceklis, kas atveda pirmo lielāko politisko bēgļu transportu no Latvijas uz Gotlandi 1944.2./3.VIII. Vēlāk piedalījās daudzos LCP organizētos braucienos no Gotlandes uz Latviju. 1944.17/18.IX braucot ar laivu "Ronis" no Gotlandes uz Latviju kopā ar P. Robežnieku, atceļā ar 55 politiskiem bēgļiem uz Gotlandi krīt vācu konvoja rokās, kas laivu aptur un pavēl braukt līdz uz Tallinu, kur visus pratina vācu SD (*Sicherheitsdienst*) — drošības policija. Komandu un vairākus vīriešus apcietina un ieliek Tallinas cietumā. Kad krievi okupē Tallinu, komandai un vienai daļai bēgļu izdodas izbēgt ar pašu laivu uz Zviedriju, pateicoties A. Grīvaiņa drošsirdīgai rīcībai, vadot laivu "Ronis", kad krievi no tankiem apšauda laivu ar 35 bēgļiem. A. Grīvainis braucis piecas reizes dažādos laika apstākļos, riskējot savu dzīvību, lai izglābtu vācu un krievu vajātos bēgļus, bērņus un sievietes uz Gotlandi. Viņš bija patiess latviešu patriots, kas cīnījās par brīvu un neatkarīgu Latviju nacionālās pretestības kustības LCP rindās, parādot lielu uzpurēšanos, izpratni un varonību visgrūtākos brīžos, tāpat ka daudzi viņa līdzgaitnieki.

Žanis Fonzovs dz. 1916.14.III Pūrē, Latvijā, m. 1990.1.XI, Eskilstūnā, Zviedrijā. Iesaistījās LCP sakaru darbībā Latvijā 1944.31.VII un izbrauca no Mērsraga uz Gotlandi ar velkoni "Sārļa" 1.VIII Mazirbē uz "Sārļas" uzcēla 58 politiskos bēgļus. Ar šo pašu braucienu aizbrauca arī Ed. Andersons. Žanis, tāpat kā vairāki citi, braucis vairākas reizes, vēl arī pēc kara beigām. Savu uzdevumu pildot, parādījis lielu drosmi, bet bija arī pārgalvīgs, un tikai pateicoties liktenim un laimei, izglābās vai tika izglābts. Cīņu par brīvu, neatkarīgu Latviju Žanis uzskatīja kā pašu par sevi saprotamu un nebaidījās veikt ļoti bīstamus braucienus, kaut arī radās problēmas. Visi braucieni bija kopējs organizācijas darbs, kur katrā braucienā bija iesaistīti vairāki cilvēki ar kopēju atbildību. Bija tādi, kam vairāk laimējās. Žanis bija viens no tiem.

Laimons Pētersons dz. 1919.28.VIII. Arī bija uz velkoņa *Sārļa*, 1944.VIII, kad velkonis izbrauca no Mērsraga uzņemot politiskos bēgļus pie Lielirbes un aizvest uz Gotlandi. Sākot ar minēto datumu, L. Pētersons aktīvi piedalījās LCP organizētā bēgļu evakuācijas darbā, veicot vairākus ļoti bīstamus braucienus. Bija arī kā komandas loceklis uz laivas *Gulbis*, kad vācu kara flotes kuģis šo laivu ar visiem 58 bēgļiem noķēra un aizveda uz Gotenhāfeni. Atgriezās Latvijā no Gotenhāfenes kopā ar Fr. Gobu, Ē. Tomsonu un R. Zandi un turpi-

nāja atkal evakuācijas darbu. Visā šai laikā parādīja lielu uzpurēšanos un varonību cīņā par brīvu un neatkarīgu Latviju. Savā pēdējā braucienā no Gotlandes uz Latviju 1945.15.X kopā ar A. Arnīti, J. Smitu, Ed. Andersonu krita krievu okupantu rokās. Tika tiesāts un sodīts ar smaga režīma sodu un izsūtīts. Pēc Staļina nāves atgriezies Latvijā.

Pēc tam no Gotlandes izsūtīja divas laivas palikušo bēgļu uzņemšanai.²⁰ Darbību apgrūtināja citi bēgļi, ko organizēja kādas reliģiskas sektas mācītājs par samaksu. Tie visi bija no Ventspils apkārtnes un atklāti runāja par braukšanu uz Zviedriju, meklējot dažādas braukšanas iespējas. Šis cilvēku saplūdums piekrastē, un arī pašā jūras krastā, drīz vien izsauca latviešu un vācu *SD* uzmanību. Vācieši sāka apsargāt piekrasti bailēs no padomju desantiem. Arvien mazāk palika jūras piekrastes vietas, kas nebija apsargātas. Daudzus bēgļus apcietināja. Vienā pašā gadījumā apcietināja vairāk kā 70 un nogādāja vispirms uz Ventspils cietumu, tad uz Liepājas "Zilo brīnumu" (vācu un latviešu *SD* centrāli) uz pratināšanu. Tā atradās Dārza ielā 14. No šiem ļaudīm daudzus nosūtīja uz Štuthofas koncentrācijas nometni, bet dažus paturēja Liepājas cietumā līdz pat tai dienai, kad Liepāju pārņēma padomju karaspēks.

Pēc apstākļu noskaidrošanas ar LCP vadību Latvijā un apspriedēm ar inž. Arturu Arnīti tika nolemts paplašināt LCP sakaru daļas darbību, piesaistot vairāk darbiniekus, kas palīdzētu evakuācijas darbā. Šai laikā tika nodibināti arī radio sakari, kas bija ļoti nepieciešami laivu sakariem no Gotlandes ar Latviju. Kad L. Siliņš atgriezās Gotlandē augusta pirmajā pusē ar laivu, sūtītu no Gotlandes, tad paplašināja arī laivu komandu skaitu, kas tika brīvprātīgi iesaistīti bēgļu evakuācijā, jo šīm vajadzībām Zviedrijā nevienu bēgļi nevarēja ne mobilizēt, ne arī piespiest braukt. Tāda ilūzija bija vienam otram Latvijas krasta darbiniekam Latvijas krastā. To rāda sūtītie ziņojumi. Ja mēs būtu lietojuši šādas metodes, tad arī nekāda evakuācija nekad nebūtu notikusi, jo neviena zviedru iestāde to nebūtu pieļāvusi, nemaz nerunājot par zviedru presi, sevišķi kreiso, kas Baltijas bēgļus gribēja pataisīt par nacistiem, jo mēs taču bēgām no komunistu okupācijas, laikā, kad visas lielās varas bija komunistu sabiedrotās. Jau sākot ar 1944. gada jūniju, par visu evakuācijas darbību mums bija jāmaksā pašiem. Naudas līdzekļi bija ierobežoti. Mums bija jānes daudzi un rūgti upuri cīņā par mūsu valsts brīvību. Arī starp tiem, kas brīvprātīgi pieteicās evakuācijas darbā, bija dažādi ļaudis. Arī tie uzstādīja neizpildāmas prasības. Kara apstākļu dēļ evakuējamus cilvēkus Lat-

vijas krastā bija grūti izkontrolēt. Tiem bieži nebija nekāda sakara ar LCP organizāciju. Pirmām kārtām bija jāved tie, kam draudēja kā vienas, tā otras okupācijas varas vajāšanas un apcietināšanas. Sūtītās laivas no Gotlandes bija spiestas uzņemt tos, ko krasta darbinieki bija savākuši. Diemžēl to starpā atbrauca arī tādi, kas cēla neslavu visiem latviešiem, jo bija kalpojuši okupācijas varām. To rāda O. Bileskalna un K. Frišenfelda ziņojumi. Sākot ar 1944. gada jūniju, visiem, kas bija iesaistīti evakuācijas darbā, sedza nepieciešamos dzīves izdevumus Gotlandē, nevienam nebija pašam par to jāmaksā, kā to vēlāk melīgi dažādos publicējumos rakstījis kāds “varonīgs” kapteinis, aizmirsdams, ka ir viņa paša parakstītas kvītis par naudas saņemšanu. Jau pēc pirmā pārbrauciena šis “varonis” atteicās darbu turpināt un bija jāatlaiž.²¹

Tā kā visa laivu braukšanas akcija bija atkarīga no zviedriem, lai gan šo akciju vadīja LCP pārstāvji Zviedrijā un LCP sakaru daļa Latvijā, mums bija jāievēro zviedru noteikumi, ko mēs dažreiz nevarējām akceptēt un izpildīt. To visu noteica LCP vadība Latvijā. Jo vairāk bēgļu ieradās, jo grūtāk bija turēt slepenībā visu evakuācijas darbību. Par to sevišķi rūpējās zviedru sarkanā prese.²²

Sākot ar 1944. gada augustu, braucēju komandās iesaistīja vairākus jaunus drošus laiviniekus, kas vēlāk kopā ar jau agrākiem braucējiem kļuva par kodolu visai bēgļu pārvešanas akcijai. No šiem visiem jāmin: Eduards Andersons, Pēteris Jansons, Pēteris Robežnieks, Žanis Kārklīšs, Fricis Heibergs, Aleksejs Grīvainis, Žanis Fonzovs, Ēriks Tōmsons, Laimons Pētersons, Teodors Krimšķis, Jānis Priedoliņš, Kārlis Prulis, Jānis Jansons, sen., Ferdinands Silēvičs, Vilis Freibergs, Žanis Skrubis, Kristis Lācis, Jānis Lācis, Voldemārs Kalniņš, kam vēlāk pievienojās vēl daži citi, braucot tikai vienu reizi, V. Jurjaks, N. Grunte u.c. Bez tam vēl bija daži, kas tika nodarbināti Gotlandē laivu uzturēšanai braukšanas kārtībā.

1944. gada 6. augusta no Gotlandes uz Latviju izsūtīja divas laivas — “Roni” un “Everitu”, kas ieradās Sikragā, mazā zvejnieku ostiņā starp Ventspili un Kolkasragu. Tās noenkurojās pie steķiem un to komandas izrīkojās tā, it kā būtu atbraukušas darīšanās no Ventspils ostas. Vietējos iedzīvotājos tas nekādu izbrīnu nerādīja, bet pretestības kustības krasta organizācijai, ko vadīja inž. Arturs Arnītis uz vietas, bija skaidrs, ka laika ir maz. Par abām laivām kopā bija četri komandas locekļi. Viens no tiem bija Eduards Andersons, kas jau bija braucis visu ziemas un pavasara periodu. Viss noritēja pēc paredzētā plāna. Kāds krasta darbinieks Kārlis Freimuts, inž.

Kārlis Arvīds Prulis (dz. 1910.13.III) un Jānis Priedoliņš (dz. 1896.4.IX)
ar LCP sūtīto laivu "Zvejnieks" atveda 127 bēgļus

Foto: A. Teivens

Attēlā no kreisās: Žanis Epnērs un Niklāvs Strunke ar zosi,
svinot Mārtiņus "Bambaļos" 1944. gada novembrī

A. Arnīša sūtīts, ar velosipēdu aizbrauca uz kādu Dundagas pagasta lauksaimniecību paziņot par laivas ierašanos evakuācijas tehniskajam vadītājam L. Siliņam, kam bija jādodas atpakaļ uz Gotlandi. Pievakarē bēgļi pa vienam un pāros devās uz steķiem un sakāpa laivās. Vācu sardzes nekur nebija. Sarūgtinājumu radīja kāds Latvijas Universitātes profesors, kuram bija pieteikts no piekrastes nekur tālu neaiziet un paziņot katrā gadījumā savu atrašanās vietu. To profesors nebija darījis.

Profesors tomēr ar visu ģimeni bija aizbraucis uz kādu vietu 25 km no piekrastes. Laika trūkuma dēļ sazināties ar viņu vairs nebija iespējams, un profesoram ar ģimeni bija jāpaliek līdz augusta beigām, kad viņu ar ģimeni aizveda uz Gotlandi kāds cits transports.

Abām laivām bija pēdējais laiks doties jūrā un izmantot nakts aizsegu. Naktis vispār vēl joprojām bija gaišas. Abas laivas netālu viena no otras uzturēja vienādu kursu. Pēc apmēram stundu ilga brauciena vienai laivai apstājās motors. Sākās bieža migla. Saredzēt vairs neko nevarēja. Tālumā bija dzirdama otrās laivas motora dūkašana. Pagāja labs laiks, kamēr izdevās ar otro laivu sazināties. Otrā laiva pārņēma strandējušo laivu tauvā un sāka braukt Gotlandes virzienā. Puiši ar lielu dedzību centās salabot motoru. Visur bija bieža migla, un redzamības nebija nekādas. Laivas brauca pēc kompasa. Cilvēki "turēja iekškus", lai tās neuzbrauktu vācu krasta apsardzības kuģiem. Laivu vadītāji ieturēja parasto kursu. Stundas ritēja ātri, un motors beidzot bija salabots. Migla, kas visu laiku bija laivas pasargājusi, sāka lēnām izzust. Sākās laivu braucējiem izdevīga vēja pūsma. Nākošās dienas pievakarē braucēji ieraudzīja šauru svītru pie apvāršņa, kas kļuva arvien lielāka un platāka. Laivas bija sasniegušas Gotlandi un evakuācijai norādīto ostu. Parādījās arī kaijas, kas liecināja, ka zeme bija tuvu. Beidzot laivas ieobrauca ostā. Tās bija atvedušas 105 bēgļus. Zaudējumu nebija nekādu.

Dažas dienas vēlāk citas laivas un citas komandas devās uz kādu vietu Latvijā pēc bēgļiem. Krastā nebija signālu. Neraugoties uz gaidīšanu, kontaktu ar cilvēkiem piekrastē nebija. Krastā atradās vācu sardze. Sākās vētra, un braucējiem bija jāatgriežas uz Gotlandi, ko sasniedza tikai pēc divām dienām. Laiva vētrā bija tā cietusi, ka tālākiem braucieniem to vairs nevarēja izmantot. Laivu trūkums kļuva akūts. Vairākos gadījumos laivas ar vai bez bēgļiem bija sagūstījuši vācu kara flotes sardžu kuģi. Jaunas laivas gandrīz neiespējami bija dabūt. Organizācijas cilvēki Latvijā domāja, ka laivas netiek sūtītas, jo nezināja, ka tās ir pārķertas. Pagāja labs laiks, kamēr viss no-

skaidrojās. Sūtījumi ar ziņojumiem ieradās ar citām laivām vai arī ar nodibinātajiem radio sakariem.

Paraugam ieskatīsimies kādā ziņojumā: “1944. g. 18. aug. de-žūrējām kādā vietā pie piecelšanas un laivu ielaišanas ūdenī, kad vācu SS sardzes vīri mūs pārsteidza. Viens no mums izbēga, tika ievainots un 1944. g. 20. aug. pārvests uz Gotlandi. Mūs pārējos un vēl divas sievietes, kuras arī apcietināja pie mums jūrmalā, ievietoja Ventspils cietumā. Pēc 12 dienu pratināšanas un noprasot, vai vēl domājot braukt uz Zviedriju — atbrīvoja. Pēc tam 2 nedēļas gaidījām laivas kādā citā vietā, kur pateica, ka laivas tik ātri nebūšot.”²³

1944. gada augustā organizācija izdarīja pavisam 7 braucienus, no kuriem seši ar divām laivām. Vienu laivu pazaudēja Rīgas jūras līcī un kāda cita, jau minēta, bija smagi cietusi vētrā.

Visas pūles dabūt lielāku, ātrāku un Baltijas jūrai piemērotāku laivu bēgļu evakuācijai beidzās ar neveiksmi. Arī tad, kad bija dabūti līdzekļi, to nepietika, lai varētu nopirkt kādu lielāku satiksmes līdzekli. Nopirktā ātrlaiva *Toni* bija domāta tikai kurjeru pastam un satiksmei. Tā varēja uzņemt tikai parasto komandu un ne vairāk par desmit pasažieriem. Neatlika nekas cits, kā bēgļu evakuācijai izmantot tās pašas zvejnieku laivas, kas bija domātas zvejai, ne cilvēku transportam. Šajās laivās nebija nekādu labierīcību, nekādu glābšanas līdzekļu, nekādu solu, uz kuriem sēdēt. Nebija pat dzeramā ūdens. Situācija kļuva gandrīz nepanesama vētru laikā, kad daudzi kļuva jūras slimī. Cilvēki burtiski viens otru apvēma. Bija pat gadījumi, kad pārbrauciena laikā nosala mazie bērni, un viņi bija jāapglabā Gotlandē.

Zviedri baltiešu bēgļu vajadzībām nekādus satiksmes līdzekļus nedeava. 1944. gada rudenī Leonīds Siliņš kopā ar konsulu Kārli Lasmani mēģināja iegūt bēgļu pārvešanai kādu lielāku motorburi-nieku. Tādu arī sameklēja — ar zviedru kapteini, zviedru stūrmani, Zviedrijas karogu un dažiem latviešu jūrniekiem. Lai varētu braukt, bija nepieciešamas 40 000 kronas. Tādu latviešiem nebija. Apdrošināšanas sabiedrība “Hansa” apsoliņās kuģi un komandu apdrošināt pēc kara laika likumiem. Siliņš un Lasmanis lūdza Zviedrijas Sarkanā Krusta piešķirt naudu šai vajadzībai. Zviedri to arī apsoliņa, ja Amerikas Sarkanais Krusts tam piekristu. Diemžēl amerikāņu atbilde bija noraidoša.²⁴ Nebija ko domāt par Vācijas oficiālu atļauju, lai gan Sarkanajiem Krustiem bija aizrādīts, ka glābšanas akcija ir domāta galvenā kārtā sievietēm un bērniem, un eventuāli

Jānis Pīlmanis, *theol.* (1912.1.IV–1983.7.VII). Landzes draudzes mācītājs. Darbojās LCP jau no 1943. gada janvāra, slēpjot LCP darbiniekus vācu okupācijas laikā. Evakuēts uz Zviedriju 1944. gadā

Latviešu leģionāri Rennesletes (*Ränneslätt*) nometnē Zviedrijā. Kāda grupiņa dodas pusdienās, ietērpti zviedru dotās drēbēs

arī slimiem un ievainotiem. Tas neko nelīdzēja. Apdrošināšanas sabiedrība gan ļāva braukt līdz Ventpils krastam, bet ne Rīgas jūras līcī. Motorburinieks būtu varējis uzņemt katrā brauciena reizē ap 700 personu.

Glābšanas akcijas turpinājās ar zvejnieku laivām. Arī tās vēl joprojām bija grūti dabūt, jo tās bija atbraukušo zvejnieku — bēgļu privātīpašums, un viņu lielākais vairums no šīm laivām nevēlējās šķirties. Tikai nedaudzi zvejnieki deva palīdzības akcijai savas laivas un dažos gadījumos akcijās piedalījās arī paši. Bija arī tādi laivu īpašnieki, kas Latvijas krastā solīja laivas dot, ja organizācijas ļaudis palīdzētu arī viņiem izbēgt uz Gotlandi. Pēc ierašanās Gotlandē viņi savas laivas glābšanas akcijām tomēr nedeва. Viņu rūpes par savām laivām bija dabīgas, jo viņi nekad nevarēja zināt, vai bēgļu pārvešanai nodotās laivas vācieši ar bēgļiem vai bez tiem neuzspridzina, kā tas jau bija noticis agrāk. Zvejnieki to zināja. Bija tomēr arī skaidrs, ka Latvijas piekrastē gaidīja tūkstošiem latviešu, kas bija zaudējuši savus piederīgos — vīrus un dēlus un visas materiālās vērtības, kas viņiem agrāk bija piederējušas. Daudzu gaidītāju piederīgie bija piespiedu kārtā mobilizēti un smagos apstākļos cīnījās frontē ticībā, ka Latvija kļūs atkal brīva. Krastā bija arī bēgļi no boļševiku pārņemtajām Latvijas teritorijām, kas bija zaudējuši absolūti visu. Tur bija sievas, bērni, sirmgalvji un citi, kurus piespiedu mobilizācija nebija skārusi. Tur bija arī tie pretestības kustības ģimeņu locekļi, kuru tēvi un vīri bija apcietināti un kuriem pašiem draudēja apcietināšana, ja vācu *SD* ļaudis viņus noķertu. Vissmagākais liktenis draudēja piekrastes organizācijas darbiniekiem un laivu vadītājiem un viņu ģimenes locekļiem. Ļaudis, kas no Zviedrijas brauca pēc bēgļiem ne tikai vienu reizi, bet atsevišķos gadījumos pat desmitām reizēm, riskēja ar savām dzīvībām tāpat kā cīnītāji Kurzemē, tikai viņi nebija bruņoti, izņemot atsevišķas personas. Arī tie, kas organizēja bēgļu uzkāpšanu uz laivām Latvijas piekrastē, bija tādi paši cīnītāji. Tāpēc bija jāvaicā, vai to zvejas laivu īpašniekiem, kas ar saviem ģimenes locekļiem bija drošībā Gotlandē, nebija vairs nekādu pienākumu pret savu tautu un dzimteni? Zviedru dokumenti liecina, ka daļa privāto bēgļu bija atveduši uz Zviedriju arī tonnām pārtikas līdzekļu, ko zviedri konfiscēja un iznīcināja! Šīs daudzās tonnas pārtikas vielu būtu ļoti noderējušas bēgļiem piekrastē, cīnītājiem pretestības kustībā un arī frontē.

Zviedru iestādes pārņēma atbildību par visām laivām, kas ieradās Zviedrijas teritoriālajos ūdeņos. Bēgļu lietas kārtoja muitnieki, poli-

cija un ieceļotāju iestādes. Visas mantas nokļuva zviedru pārziņā, arī laivas. Zviedru iestādēm bija lielas grūtības ar šo mantu pārziņu, jo kādreiz dienā ieradās vairāk nekā 800 līdz 1000 bēgļu, sevišķi no Igaunijas.

Lai varētu turpināt bēgļu glābšanas darbu, pretestības organizācijas Latvijas krasta darbinieki pieprasīja, lai visas Zviedrijā iebraukušās latviešu zvejnieku laivas kopā ar zvejniekiem mobilizētu bēgļu pārvešanai. Tas nebija iespējams. Visi iebraucēji no Latvijas, arī zvejnieki ar savām laivām, bija politiskie bēgļi. Nekādas mobilizācijas nepieļāva, jo latviešiem nebija vairs ne neatkarīgas valsts, ne sūtniecības. Varēja pieteikties tikai brīvprātīgi. Dāņu, norvēģu, holandiešu, beļģu un franču pretestības kustības atbalstīja viņu ekzila valdības, kas bija atzītas un kurām bija līdzekļi. Baltijas valstu valdības bija pakļāvušās okupācijas varai un formāli izbeigušas savu darbību. Pretestības kustība — LCP — juridiski pārstāvēja Latviju, balstoties Ulmaņa režīma suspendētajā neatkarīgās Latvijas Republikas Satversmē. Arī Latvijas sūtņi, kas gan protestēja, bija bezspēcīgi. Viņiem aizmugurē nebija ekzila valdības. Viņu sūtniecību likteņus noteica to zemju valdības, kur sūtniecības atradās — Lielbritānija, Amerikas Savienotās Valstis, Vācija, Argentīna utt. Angļi un amerikāņi vēl tagad pārziņā un kontrolē Latvijas valsts līdzekļus un sūtniecību darbību vai bezdarbību (t.i., vēl 1989. gadā, *red.*).

Iebraucot Gotlandē, daži neapzinīgi bēgļi par daudz izplāpājās, pastāstot, no kurienes braukuši, kā slēpušies piekrastē, kādā veidā braukuši un ko atveduši līdz. Daži pat deva intervijas zviedru preseī. Tas viss ļoti kaitēja evakuācijai un palīdzēja vācu un krievu okupantiem, kuriem spiegu Zviedrijā netrūka. Apturēt šo bēgļu plāpību nebija iespējams. Atvestie bēgļi bieži izdarīja “lāča pakalpojumu” atvedējiem. To visu var vēl tagad izlasīt tā laika zviedru presē, sevišķi krieviem simpātizējošā t.s. kreisajā presē.

Latvijai un visai latviešu tautai jau toreiz lielu neslavu radīja arī vācu SD organizētās masu iznīcināšanas akcijas. Tajās bija iesaistīti arī daži simti latviešu, ko skaidri liecina vācu rūpīgi saglabātie dokumenti. Zviedru presē parādījās pārmetumi, ka uz Zviedriju vedot nevis cietušos, kam Latvijā draudēja nāve, bet gan politiski cietušo vajātājus — SD dalībniekus, kas neatbilda patiesībai. Ja tādi bija ieradušies Zviedrijā, tad viņi bija ieradušies ar privātām laivām. Zviedru komunistu laikrakstu uzbrukumi Zviedru-latviešu palīdzības komitejai un evakuācijas organizētājiem pieauga ar katru dienu

vairāk. Sākās visāda veida sūdzību iesniegšana zviedru policijai un dažādiem zviedru valdības departamentiem. Visas šīs sūdzības vajadzēja atspēkot, kas arī prasīja laiku un pūles, tajā pašā laikā turpinot evakuācijas pasākumus.²⁵

Atvestie bēgļi materiāli palīdzēt nevarēja. Viņi bija pārvesti bez maksas. No viņiem neko neprasīja. Diemžēl daļa atvesto bēgļu sāka uzstādīt savas prasības kā pret pārvedējiem, tā pret bēgļu pārvešanas organizāciju, ka neviens nerūpējoties par viņu labklājību un personīgām vajadzībām. Lielais vairums pārvesto bēgļu nepazīna ne Zviedriju, ne zviedru mentalitāti, ne arī latviešu bēgļu evakuācijas jūtīgo situāciju. Ar savu plāpāšanu, sūdzēšanos un "organizēšanos" arī viņi izdarīja "lāča pakalpojumu" pretestības kustības bēgļu pārvešanas akcijai, kā to liecina dokumenti.²⁶

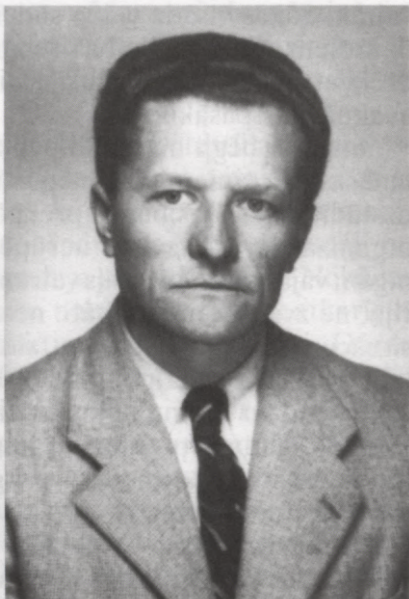
1944. gada septembrī organizācija bija veikusi 10 braucienus, kuros pazaudēja divas laivas, atguva divas citas laivas, bet trīs braucieni bija nesekmīgi.

Septembrī sūtnis Voldemārs Salnais arī bija spiests nākt klajā ar Ijāba vēsti, ka no naudas devējiem turpmāk nekādus līdzekļus vairs nesaņems. Tām iemesls bija politiska rakstura. Jau visu 1944. gadu un kara beigās 1945. gadā pasaulē atradās maz vairs tādu personu, kas vēl vēlējās palīdzēt Baltijas valstīm un baltiešiem. Lai glābtu savas ādas, citas tautas bija gatavas ziedot Baltijas valstis un tautas Padomju Savienībai. Palīdzēt Baltijas bēgļiem nebūtu ērti un politiski gudri; gluži otrādi — tas būtu pat bīstami pašu interesēm. Vecās atpalikušās padomju valsts vietā ar sabiedroto atbalstu bija sācis veidoties jauns, moderns, industriāli un militāri spēcīgs padomju koloss, kas ieņēma ne tikai labu daļu Āzijas un visu Austrumeiropu, bet tagad kontrolēja arī visu Centrāleiropu, un padomju armijas atradās pie Elbas un Donavas upēm, kontrolēja Ziemeļnorvēģiju, dāņu Bornholmas salu un Somiju. Sabiedrotie pieļāva Padomju Savienībai anektēt arī pusi Austrumprūsijas, tā pilnīgi atskaldot Baltijas valstis no ārpasaules. Par Baltijas valstu nākotni padomju vadoņi Rietumu valstsvīriem vispār neļāva ierunāties.

Kamēr vēl norisinājās cīņas starp sairstošo Vāciju un augošo Padomju Savienību, pretestības kustības ļaudis izmisīgi turpināja bēgļu glābšanas darbu. Bija neveiksmes. 1944. gada 16./17. septembrī laiva R. izbrauca ar diviem komandas locekļiem pēc bēgļiem uz Latviju, uzņēma tur krastā sapulcētos bēgļus, 55 personas, un devās atpakaļ uz Gotlandi. Laika apstākļi bija izdevīgi, bet nakts bija tomēr pārāk gaiša ar labu redzamību jūrā. Laiva R. gan paguva paslidēt

Attēlā no kreisās: J. Priedoliņš uz
LCP sūtītās laivas "Zvejnieks"
1944. gada 20. decembrī

Alfons Priedīte

Sandbekshultes bēgļu nometnes latviešu koris 1944. gada 18. novembrī
Foto: A. Lamberts

nepamanīta garām vācu piekrastes sardžu kuģiem, bet tai bija jāšķērso vācu kuģu konvojs, kas bija ceļā uz Tallinu. Vācieši laivu pamanīja. Ātrās torpēdlaivas piebrauca bēgļu laivai, un vācu komandieri pavēlēja laivas jūrniekiem pievienoties konvojam. Nonākot Tallinas ostā, sievietes un bērnus atbrīvoja, bet visus vīriešus, ar dažiem izņēmumiem, vācu SD apcietināja un ievietoja Tallinas cietumā, ieskaitot abus komandas locekļus. Neskatoties uz bēgļu sparīgajiem aizrādījumiem uz Sarkanarmijas tuvošanos Tallinai un pierādījumiem, ka viņi nav bijuši komunisti vai viņu spiegi, bet bēgli, kas bijuši ceļā uz Zviedriju, viņus notiesāja un atstāja cietumā. Tas notika 1944. gada 18. septembrī, bet četras dienas vēlāk — 22. septembrī — Tallinā iesoļoja padomju karaspēks. Pašā pēdējā brīdī, kad boļševiki jau tuvojās cietumam un ostas apkārtnēi, vācieši metās bēgt, atstājot tikai pāris sargus, kas pret “kukuļiem” izlaida apcietinātos no cietuma un paši pazuda. Tālāk lai seko abu laivinieku apstiprināts ziņojums:

“1944. gada 20. sept. no Tallinas cietuma atbrīvotie Aleksandrs Grīvainis un Pēteris Robežnieks ar Latvijas Universitātes asistenta [Aleksandra] Kazāka organizētu morālisku un naudas palīdzību atguva vācu karakuģa konfiscēto motorlaivu “R” (īstenībā *Ronis*, red.) 1944. g. 21. sept. no Tallinas ostas kapteiņa un no vācu robežsardzes priekšnieka. Pēc pazušā gājušo laivas piederumu (motoreļļas, naftas, kompasa, sildlampas u.c.) iegādes motorlaiva izbrauca no Tallinas, tuvu Rannamoise-Kakumae, piektdien, 1944. g. 22. septembrī, plkst. 13.00. Krievu tanki atklāja uguni uz laivu un bēgļiem apm. 2 km attālumā no krasta, bet pateicoties veiklai un drošsirdīgai laivas kapteiņa Al. Grīvaiņa vadībai, laiva palika neskarta un 1944. g. 23. sept. plkst. 16.00 laimīgi sasniedza Zviedrijas krastu pie Stokholmas (*Nynäshamn*). Uz laivas atradās sekojošas personas (red. — seko vārdisks saraksts), kopskaitā 35 personas, no tām 7 bērni, 13 sievietes un 15 vīrieši. 1944. gada 25. septembrī, *Stokholm-Sticklingen*.”²⁷

Jau 1944. gada augusta beigās bēgļu stāvoklis, kas bija sapulcināti Latvijas krastā vešanai uz Zviedriju, bija palicis ārkārtīgi grūts. Sakarā ar Igaunijas frontes sabrukumu visur parādījās arī vācu krasta sardzes. Bēgļiem sāka trūkt pārtikas. Tam visam vēl klāt nāca ilga gaidīšana uz laivām no Gotlandes, kas prasīja lielu psihisku piepūli. Par to liecina dažu bēgļu dienasgrāmatu atzīmes, kur katra laivas gaidīšanas diena ir bijusi kā fiziska, tā psihiska pārbaude. Sākās arī vētrains laiks. 19. septembrī no Gotlandes uz Latviju nosūtīja vēlreiz laivu *Gulbis* bēgļu evakuācijai. Par šo nelaimīgo braucienu ir vairākas sīkas liecības no pašiem šī brauciena līdzdalībniekiem. Viens no tiem bija arī LCP darbinieks, bijušais Latvijas telegrāfa aģentūras redaktors un dzejnieks Jānis Jēkabsons ar ģimeni, kas savā dienasgrāmatā starp citu raksta:

"1944. g. 19 sept. Šodien paredzēta braukšana, Oskars Alksnītis un citi vakar jau aizbraukuši. Pēcpusdienā dodamies — visa ģimene — uz X. [Staldzeni]. 1944. g. 20. sept. Vakars *Kriivs* nepienāca. Arī ostā tas tomēr nav atgriezies. Šovakar gaidām arī laivu no Zviedrijas, tā kā vienādi vai otrādi braukšana laikam iznāks. Dienu pavadām nometnē mežā. 1944. g. 21. sept. Vakars mūsu laiva pienāca. Uzskāpām bez lielām grūtībām. Braucām visu nakti. Apmēram pusceļā sabojājās motors. Sākām braukt ar burām. Tad uzdūrāmies vācu kuģu karavānai, kas brauca no Tallinas ar igauņu bēgļiem uz Gotenhāfenu. Mūs apstādināja un paņēma augšā uz karakuģa, kas pārējos pavadīja. 10 krievu lidmašīnu uzbrukums kuģim. Pusnaktī sasniedzām Gotenhāfenu. 1944. g. 22. sept. Nakti pārgulējām kādā armijas nometnē. Tad mūs, vairāk nekā 50 cilvēkus, pārveda uz kādu citu nometni. Stāvoklis haotisks. 1944. g. 23. sept. Informācija: vakars torpedēts kāds igauņu bēgļu kuģis. No 2000 braucējiem bojā gājuši 1800. Atlikušie 200 ieradušies mūsu nometnē. 1944. g. 24. sept. Daži gudro braukt uz Latviju. Bet nupat avīzēs ziņa, ka cīņas notiek jau Torņakalnā..."²⁸

Šo braucienu sīkāk apraksta Zenta Jēkabsons:

"..Beidzot kaut kā visi atrodamies Ventspilī.. Līdz man tikai mazs čemodāns.. Ēdamais cauri jau Ventspils mežā. Kad laiva pienāk, brienam jūrā. Mazā laiva aizņemta ar citu pasažieru un viņu koferu nogādāšanu laivā. Kad mēs beidzot uzrāpjamies uz klāja, laiva pilna. Beidzot kāda laipna dvēsele paceļ lūku laivas klājā un iebāž mūs tumšā caurumā. Izrādās, ka tur sabāztas virves un buras un šis un tas. Vismaz esam kopā. Tupam un trīcam. Slapjās drēbes līp klāt, bet, kas bēdas par to, izžāvēsim un paēdīsim, kad aizbrauksim Zviedrijā. Sākām braukt ap vieniem naktī. Priekšpusdienā samaitājās motors. Uzvilka buras. Viļņi lieli. Mēs visi slimī ar jūras slimību. Vācu karakuģis pamana buru un piebrauc tuvu. Domāju, nu dienas skaitītas. Viss vienaldzīgs. Kad uzrāpjamies no cauruma, skatos uz lielo kuģi, uz ātri kustošiem jūrniekiem tumšās korķa vestēs. Viss liekas nereāls. Šķiet, ka esmu teātrī, ka skatuves strādnieki maina dekorācijas. Šo ainu laikam nekad neaizmirsīšu. Uzrāpjamies pa striķa trepēm uz kuģa klāja. Tur nu esam vairāk kā 50 galviņas vienā nelaiimes čupiņā. Pulkstens viens dienā. Tātad [braukuši] taisni 12 stundas. Runas vīri Pauls Kalniņš un [Dr. Lietuvietis] iet apspriesties ar kapteini. Gaisa uzbrukums. Viss tik vienaldzīgs un nereāls. Pat nezinu, cik lidmašīnas. Zinu tikai, ka kuģa lielgabali šauj. Troksnis un vibrācija nepanesama, jo turējos pie kuģa margām. Likās, ka krūtis pārplīsis un vārgā sirds aizlaidīsies kā putns no būra. Ruta pieķērusies man. Kāds laipns jūrnieks iestumj mūs sarga būdelē. Tur Džo un Ēvalds. Stāvam visi četri kā sardīnes bundžā, kamēr uzbrukums pāri. Pēc laiciņa tiek savāktas mūsu pasēs. Minējumi — koncentrācijas nometne vai tiksīm sūtīti atpakaļ uz Latviju? Runas vīriem laimējies! Pasēs vēlāk atdod atpakaļ ar iespiestu zīmogu, ka legāli iebraukuši Vācijā! Pulkstens viens naktī! Izkāpjam Gotenhāfenā. Tātad 24 garas stundas. Nekas nav ēsts, izņemot Rutai un Ēvaldam [bērniem] vācu jūrnieks iedeva gabalu maizes. Atlikušo nakts daļu pavadām vācu armijas *Urlaubheim* nometnē. Nākošā pēcpusdienā mūs aizsūta uz citu nometni turpat Goten-

Kāda LCP sūtītā laiva no Gotlandes 1944. gada ziemā Baltijas jūrā,
tā atgriežas no Latvijas ar bēgļiem, kas apsegti ar brezentu

LCP sūtītā laiva "Zvejnieks" atgriežas ar politiskiem bēgļiem
no Latvijas krasta 1944. gada 25./26. novembrī

Foto: F. Forstmanis

hāfenā. No turienes tad laivas [Gulbis] trīs locekļi aiziet kājām uz Latviju. Tiem tad arī Džo lūdza, lai pastāsta tuviniekiem, ka esam Vācijā. Vai viņi to izdarīja, vai nē, to nezinu. (To viņi izdarīja, *red.*) [Mums] izdeva pārtikas kartītes. Man bija tikai 20 markas. Džo nemaz. Visu naudu atstājām Ventspilī "pēcnācējiem". Mūsu grupā bija kāds Ventspils ūdens dārza — vai kaut kas tamlīdzīgs — direktors, un viņa kundze bija aizmirsusi lūpu zīmuli. Tā nu nopirka to no mums par 20 markām. Tā mēs tikām pie naudas. Pēc madāmas izteicieniem viņiem bija līdzī tūkstoši, bet iemainīt varēja tikai 600 ostmarkas. Bet, protams, tas mums neko nevarēja palīdzēt. Pēc kādas nedēļas vai divām mūs salādēja vilcienā, vedīšot uz "inteligento" nometni uz Frankfurti pie Oderas. Izrādās, ka dažas dienas pirms mūsu ierašanās tur mitinājušies krievu strādnieki, ko vācieši atveduši no Krievijas darbam fabrikās. Blaktis kā ar liekšķeri var grābt! Bērni sapampuši no blakšu kodiņiem. Pēc dažām dienām daļu no mūsu grupas ved uz *Ost-Sudetenland* darbā," nobeidz savu stāstījumu Zenta J.²⁹

Par laivas *Gulbis* komandas atgriešanos Latvijā un pēc tam Zviedrijā, ļoti sīku ziņojumu nodeva LCP darbinieks Fricis Goba. Savā ziņojumā Goba raksta:

"1944. gada 16. sept. uz Gotlandi aizbrauca Boriss M. ar savu ģimeni un arī citi. Bijām mazā mežinā aiz kāpām uzceluši zaru būdu. Naktis bija aukstas un krietni izsalāmies. Toties dienā, saulē, varēja atkal sasildīties. Bija jāizturas kļušu vācu krasta patruļu dēļ. Tās bija uz zirgiem. Naktīs mainījāmies sardzē ar signalizēšanas pienākumiem. Kaut kādas novēlošanās dēļ krastā *Dr. P. Kalniņš* uz šo laivu netika. Jūra bija mierīga, bet stipri nocīnījāmies ar pievedamo laivu sēkļu dēļ. Atceros, ka biju cauri slapjš un vēlāk, kad bijām palikuši tikai divi laivas izvilkšanai, gandrīz atstiepāmies no fiziskās piepūles. Bija jāizlīdzina arī pēdas krastā, sevišķi, ko atstāja zirgu ratu nospiedumi. Liekas, dažas zvejnieku grupas, kas ar lieliem mantu vāzumiem nobrauca pašā pludmalē. Mūsu grupas cilvēki bija spiesti nevērtīgākās mantas atstāt. Pēc iespējas tās aizvestu vēlāk vai arī nemaz. Tā kā man bija tikai portfelis ar kameru, spirtu, logaritmu lineālu, universitātes matrikulu un dažiem papīriem, kāds pāris man lūdza vēlāk braucot aizvest vīra uzvalku un dažas sievas mantas — kleitu un zeķes. Viss bija kofertī. Apsolīju, ka mēģināšu aizvest. Pārtikas un dzeramā ūdens man nebija. Gāju līdzī otrajam palicējam uz mežā atstāto pajūgu, kur dabūju dažus burkānus un maizi. Pēc koku galotņu līnijām pret jūru atradu mūsu zaru būdu, kur sagaidīju rītu. Vēl pārbaudīju krastu, novēroju jātņieku patruļu, kas krasta stāvoklim sevišķu vērību nepiegrīza, un tad kādā meža laukumā nēmos ar drēbju žāvēšanu. Zemā lidojumā pārlaidās kāda vācu lidmašīna. Bet tas arī bija viss. 1944. gada 20. sept. Ja nemaldos, tad šinī dienā sākās mūsu brauciens ar *Gulbi*, kas bija ieradies no Gotlandes. Krastā bija *Dr. Pauls Kalniņš* un Klāra Kalniņa. Arī *Dr. Lietuvietis* un R. Ienesu Kalniņu uz muguras (kukuragos) pāri sēklim uz mazo laivu. Atstājām Osvaldam B. vācu naudu un pistoles, ko bijām savākuši, ieskaitot pāris atstātas no iepriekšējās sardzes. Atmiņā palicis, ka sanāca ap 56–58 cil-

vēkiem un ka laiva bija 5 t liela. Laivas vidū, kravas telpās, sagāja tikai daļa, un pārējie aizņēma visu klaju. Brauciena sākumā ar R. un *Dr.* Lietuvieša meitiņām runājām par Zviedriju un nonācām pat pie dzimšanas dienas svinēšanas ar kūku ēšanu. Viens no laivas vadītājiem bija Ēriks Tomsons. Samaitājās laivas motors, un bijām spiesti uzvilkt buras. No krasta tuvuma vairs nebija jābaidās, bet nelaimīgas sagādīšanās dēļ krustojām ceļu konvojam no Tallinas. Bijām augstākais 20 minūšu attālumā no nepamanīšanas, tas ir, ja būtu bijuši tai vietā 20 minūtes agrāk, vai vēlāk, konvojs mūs nebūtu aizturējis, kaut arī varbūt mūs no novērošanas punktiem būtu redzējuši — tālumā, pie apvāršņa. Šis vērtējums bija mūsu, bet tas arī sakrīt ar vācu aprēķinu. Kas notika, bija sekojošais — mēs bijām pietiekoši tuvu, lai viena torpēdlaiva T52 atdalītos no konvoja un brauktu mūsu virzienā. Jūra bija samērā viļņaina, un daudzi jau mocījās ar jūras slimību. Motora apstāšanās un līgošanās uz vietas arī neko nelīdzēja. Neskatoties uz visu to, biju juties līdz tam brīdim labi, bet, kad redzēju vācu torpēdlaivu mums tuvojamies, man uz brīdi sagriezās slikta dūša un es tikko noturējos, lai nepievienotos citiem, jau stipri slimiem. Laimīgā kārtā uz klāja bija tikai komandas locekļi. Visi pārējie bija sagrūsti vienā čupā kravas telpā, tikko bijām ieraudzījuši konvoju, un vēl bija cerība, ka pie tukšas laivas klāt nedzīsies. No turpmākās rīcības atceros, ka uzvilcām Latvijas karogu un no praktiskām lietām motora telpā zem mašīnas tika pagrūstas pāris pistoļu, kas bija uz laivas visu laiku. Torpēdlaiva piebrauca tā, ka mēs palikām vējā, piespiesti pie tās sāniem. Kāds gaišmatains vācietis ar dunci zobos nolaidās pa virvju trepēm no torpēdlaivas mūsu laivā un pārgriezta virves un saites, kas turēja mūsu buras. Buru nolaidējs izrādījās latviski runājošs baltvācietis, kas vēlāk, redzot Riča rokās Brauna ražojuma pārnesamo radiouztvērēju, mēģināja iestāstīt, lai to atdodot viņam, jo tas tāpat tikšot noņemts. Ričs nelikās dzirdot, un pareizi vien darīja, jo no mantām neko tādu neatņēma, izņemot nažus. Prasīja arī pēc ieročiem un dokumentiem. Ieroču nevienam vairs nebija. Sievietes un bērni tika uzņemti pirmie, tad pārējie pasažieri un komanda. Novēroju, ka mašīntelpās pāris vācieši piesien sprāgstvielas. Kravas telpās uz grīdas pacēlu logaritma lineālu ar stud. Sk. vārdu un uz laivas klāja redzēju medus podiņu un ziepju trauciņu. Gribēju abus atstāt, kad pamanīju no trauciņa izlīdušu zelta ķēdīti. Trauciņš bija pilns ar vērtslietām. To paķēru un atstāju tikai medus podiņu. Kad vēlāk atradu vērtslietu īpašnieci, tā bija priecīga par vērtslietu atrašanu un noteica: "Nu jau būtu viss rokā! Žēl tikai, ka pazaudēju medus podiņu." Man liekas, ka atceros arī attiecīgo personu, bet vārdu labāk neminēšu. Bijām jau labu gabalu nost no laivas, ceļā uz torpēdlaivas vietu konvojā, kad mūsu laiva *Gulbis* uzsprāga gaisā un pilnīgi izjuka, vismaz tā pa gabalu izskatījās. Man fotoaparātā bija kompromitējoši uzņēmumi, un kamēr mūs kārtoja rindā, lai aplasītu nažus un dokumentus, attaisīju fotoaparātu un uzlaidu gaismu izfotografētai filmai. Vēlāk atklājās, ka daži dziļāk esošie negatīvi nebija bojāti, bet pārējos biju iznīcinājis. Otra doma man bija par krūšu kabatā esošo iesaukšanas pavēli, ko vedu uz Zviedriju kā suvenīru. Pēc papīra cietuma

Kāda privātā laiva 1944. 13. oktobrī Baltijas jūrā ceļā uz Gotlandi

Sardze naktī Latvijas krasta jūrmalā, gaidot laivu no Zviedrijas, ko sūta LCP

sataustīju to starp citiem papīriem, saspiedu, cik varēju, bumbiņas formā un metu to pāri kuģa reliņiem jūrā. Mēs stāvējām ar sejām pret kuģa malu, un, pagriezušies pret mums, stāvēja vairāki vācieši ar mašīnpistolēm. Lūdzu Dievu, lai mans manevrs izdotos. Atrasta man kabatā vai uz klāja, tā būtu mani nepārprotami identificējusi par dezertieri ar visām tā sekām. Papīrs tomēr ieripoja jūrā. Pat nedomāju, ka man kabatā bija pāris neizpildītu komandējuma apliecību. Labi, ka tās neaizmetu, jo vēlāk tās labi noderēja.

Dr. Pauls Kalniņš no visiem pārdzīvojumiem jutās slikti un tika ievests kuģa iekšstelpās, kur *Dr. Lietuvietis* tam sniedza iespējamo palīdzību. No kuģa apkalpes dzirdējām, ka kapteinis mūs esot "izglābis no bojā ejas jūrā" lielo viņu un pārkratās laivas dēļ. Sēdējām vairāki puīši zem lielgabala torņa zenīartilērijas un spēlējām kārtis, ko mums neatņēma, kad dzirdējām komandas saucienus lielgabalu apkalpei par lidmašīnu tuvošanos — virzienu, augstumu un tipu. Trauksmei atskanot, uz klāja esošie vācieši piepūta glābšanas vestes, paraujot vestes sānos esošā gāzes cilindra auklas. Mēs nekā prātīga nezinājām ko darīt, ne kur slēpties, ne kur dabūt glābšanas vestes. Turpinājām sēdēt un spēlēt kārtis. Krievi lidoja zemu, virs ūdens — tā mums vēlāk teica — un svieda ārā gaisa torpēdas. Aiz mums tuvākais kuģis bija jau Rīgā redzētais "*Warteland*", kas, liekas, bija krievu galvenais mērķis."³⁰

Fricis Augusts Goba inž., dz. 1921.11.XI. Apmeklējis Rīgas Skolotāju institūtu līdz tā likvidēšanai 1938. g. Beidzis Rīgas 2. valsts vidusskolu. 1939.–1944. g. studējis LU mehānikas fakultātē. Vispirms emigrē uz Zviedriju un tad uz Kanādu, kur ieguvis profesionālā inženiera grādu Toronto. Nodarbojies kā pētīšanas inženieris un laboratorijas vadītājs un konsultants.

Vācu okupācijas laikā no 1941. līdz 1944. gada beigām piedalījies nacionālās pretestības kustības darbā Rīgā un ģen. J. Kureļa grupā Vidzemē un Kurzemē. 1944. g. bija aktīvs politisko bēgu pārvešanas darbā no Latvijas uz Gotlandi laikā no augusta līdz decembrim. Bija uz laivas "Gulbis" 1944. g. 20. sept., ko vācieši noķēra un uzspriecināja. Bēgļus, starp tiem arī bij. Saeimas priekšsēdi *Dr. P. Kalniņu*, vācieši aizveda uz Dancīgu. Fricim G. kopā ar komandas locekļiem izdodas izbēgt no Vācijas atpakaļ uz Latviju, kur turpina darbu LCP pretestības kustībā, arī radio sakaru grupā. Frici G. tēvu — veco strēlnieku Frici Gobu apcietina Rīgā 1947. g. un izsūta uz Sibīriju par LCP pretestības kustības atbalstīšanu. Māte Anna Amālija arī bija aktīva LCP pretestības kustības atbalstītāja līdz savai miršanas dienai 1965. g. Tēvs, kas bija notiesāts uz 25 gadiem izsūtījumā Pad. Savienības koncentrācijas nometnēs, pēc Staļina nāves tika "atbrīvots" 1956. g., mira 1962. g. Fricis Goba sadarbojās ar Jāni Immeru, Antonu Šumski, Augustu Ješinski, Konrādu Danielsonu, Vili Krasti-

nu un Skrīveros ar J. Kureļa grupas štābu, piedaloties pirmajā radio sakaru grupā, kas darbojās jau 1944. g. jūlijā Vidzemē.

Komandas *Gulbis* locekļiem Gotenhāfenē izdevās izvairīties no nokļūšanas konc. nometnē. Visi četri, ieskaitot radiotehniķi, veica bīstamu vācu — krievu frontes šķērsošanu un ar pēdējo lokomotīvi no Šauliem nokļuva Liepājā, kur piedzīvoja jaunus padomju lidmašīnu uzbrukumus un turpināja ceļu uz Ventspili. No turienes viņiem izdevās ar citu, no Gotlandes sūtītu laivu nokļūt Zviedrijā. Vēlāk viņi atgriezās Kurzemē ar jauniem uzdevumiem.

Uz Papi otro reizi sūtīto laivu septembrī noķēra vācieši un to uzspridzināja. Arī šai reizē laivai bija jāšķērso vācu konvoja ceļš, kur vācu izlūki to pamanīja. Tā kā uz laivas nebija vēl bēgļi, bet tikai komandas locekļi, viņus uzveda uz kāda no Liepājas evakuēta kuģa. Kuģis bija ceļā uz Dancigu, kad arī tam uzbruka padomju bumbvedēji, kas kuģi nogremdēja. Laivas komandas locekļiem izdevās sasniegt Lietuvas piekrasti netālu no Klaipēdas. Tur šie vīri nokļuva krievu gūstā. No gūsta tos izglāba lietuvieši. Ar nelielu airu laiviņu drošsirdīgie vīri devās ceļā uz Gotlandi. Arī šoreiz viņus pamanīja uz Liepāju braucošs konvoja izlūks. Viņus piespieda strādāt kā kurinātājus uz kuģa, paredzot Liepājā nopratināt. Liepājas bombardēšanas laikā tiem atkal izdevās izmukt no vācu sargiem un sasniegt Ventspili, no kurienes viņus vēlāk pārveda uz Gotlandi. Drošsirdīgie vīri vēlāk atkal vadīja bēgļu laivas uz Kurzemi un atpakaļ.

Kādu citu laivu pie Ventspils notvēra vācu ātrlaiva. Komandas locekļus nodeva vācu žandarmu un ostas policijas resp. *SD* rīcībā. Neskatoties uz aizliegumu neko neņemt līdzī tīri zviedrisku, vienam komandas loceklim kabatā bija palikusi zviedru sērkokociņu kastīte un viena krona. Visus komandas locekļus apsūdzēja spiegošanā. Šos vīrus tomēr izdevās izpestīt no Ventspils cietuma.³¹

Vēl septembrī radās stāvoklis, ka nebija nevienas laivas sūtīšanai uz Kurzemi. Bija jāgaida, kamēr atkal ieradīsies privātie bēgļi — zvejnieki ar savām laivām, kuras atsevišķos gadījumos varēja pārņemt un sarunāt arī pašus īpašniekus par braucējiem uz Kurzemi. Komunistu aģentu uzpirkti "liecinieki", kas bija nolēmuši braukt uz padomju okupācijā jau esošajām Latvijas teritorijām, sāka izplatīt padzirdētas baumas par mistiskiem "radio sakariem", kas spieda uzmanīties Zviedrijas izlūkošanas dienesta ļaudis, lai viņus nesakompromitētu par atbalsta un tehnisko līdzekļu sniegšanu latviešiem.³²

Attēlā: grupa latviešu bēgļu uz zviedru karakuģa, ceļā no Visbijas uz Zviedrijas cietzemi. Vidū redzama dzejniece Ingrida Vīksna un pa labi — rakstniece Elvīra Kociņa
Foto: A. Teivens

Kāda bēgļu grupa Latvijas krastā, noslēpta siena šķūnī, gaida LCP sūtīto laivu no Gotlandes
Foto: F. Forstmanis

Vācu armijas sabrukums Baltijas telpā un Polijā radīja lielu vācu karaflotes aktivitāti Baltijas jūrā. Satiksme starp Latviju un Zviedriju kļuva ļoti bīstama. Sāka trūkt ne tikai laivu, bet arī piedzīvojušu braucēju. Organizētāju lēses pieauga, bet naudas nebija. No atbraucējiem, kas bija solījuši materiālu palīdzību, bija gandrīz neiespējami sagaidīt solījumu īstenošanu. Pārlietu vēl ukciju sāka atbalstīt kāda Amerikas organizācija, pieprasot, lai atbrīvotu un Zviedrijā nogādātu arī Latvijā vēl esošos žīdus. Tas būtu vēl bijis iespējams 1943. gadā, bet ne vairs 1944. gada beigās. Agrāk šī iestāde tomēr vēl nevēlējās latviešu akciju atbalstīt.

Ja vāciešiem būtu izdevies pārķert kādu transportu, kurā atrastu arī kādu žīdu, nāves sodu piespriestu visām laivā esošām personām.

1944. gada 29. septembrī četras laivas ar latviešu bēgļiem no Salacgrīvas atstāja Kurzemes krastus pie Lielirbes, lai dotos pāri Baltijas jūrai uz Gotlandi. Vētras spiesta, viena laiva atgriezās atpakaļ Lielirbē, divas citas meklēja patvērumu igauņu Sāmsalā, bet ceturtnā laiva ar deviņiem bēgļiem gāja bojā pie Zviedrijas krastiem netālu no Felsandes. Izglābās tikai divi braucēji, bet septiņi citi noslika.

Tā kā vairākas uz Latviju sūtītās laivas atgriezās Gotlandē tukšā, organizācijas vadība pieprasīja, lai atbildīgie vadītāji Latvijas piekrastē paziņo katru reizi piebraukšanas vietu mutiski laivas kapteinim, tādā veidā ietaupot laiku. Dažos gadījumos arī krasta signāli nebija pareizi, kas radīja nevajadzīgus pārpratumus. Krasta organizētāju — vadītāju darbs nebija viegls, bet par darbu atbildīga bija sakaru grupa Latvijā, nevis braucēji no Gotlandes. No ziņojumiem un citiem dokumentiem redzams, ka krasta organizētāju grupā bija radušās problēmas, sevišķi pēc kureliešu apcietināšanas. Daži no krasta darbiniekiem aizbrauca uz Gotlandi, savā vietā atstājot cilvēkus ar mazu pieredzi šajā bīstamajā darbā. Gadījās arī, ka krasta darbs bija uzticēts cilvēkiem, kas faktiski vēlējās tikt uz Zviedriju, atstājot aiz sevis tukšu vietu. Uz to norāda krasta organizācijas vadošu personu ziņojumi. Lai varētu stāvokli uzlabot, no Gotlandes uz Kurzemi tika nosūtīts šis ziņojums:

"Krasta vadībai! Esam jums sūtījuši vairākas reizes laivas, bet nav bijuši nekādi rezultāti. Līdz šim ir zaudētas divas laivas, kas nav atgriezušās. Pēdējo reizi biju arī pats, bet dabūju tikai uzņemt salasītus cilvēkus no meža. Noteikti jābūt katrā vietā vienam signalizētājam, kas dod noteiktus norādījumus laivai, kad un kur piebraukt. Vienam cilvēkam jāgaida katru dienu, jo nevar iepriekš noteikt laika

apstākļus, kad pūtīs un kad būs lēns laiks. Katrā evakuācijas grupā jābūt apm. 35 cilvēkiem. Nekad nelaist evakuējamiem cilvēkiem pašiem skriet uz jūrmalu. Tiešos ziņojumus sūtīt ar laivas kapteini, kas attiecas tieši uz evakuāciju. Pārējos kā parasts. Tas paātrina mūsu darba gaitu. Ziņojiet, kas noticis ar laivu *G* un viņas apkalpes locekļiem. Kur palikusi laiva *E*, tā savā ostā nav atgriezusies? Nekādā gadījumā nevar pieļaut, ka laiva jūrā gaida vairākas dienas. Evakuēt pēc kārtas tikai mūsu pieprasītās personas. Gaidiet mūs katrā vietā noteiktos laikos pie kaut cik labvēlīgiem laika apstākļiem. L. un Lord. 1944. g. sept."

Kādā citā ziņojumā par laivu izbraukšanas apstākļiem no Ventspils un apkārtnes evakuācijas vadībai Gotlandē teikts:

"Izdibināju šeit jo siki par visiem mūsu izbraukšanas apstākļiem utt., jo tas tagadējos apstākļos jums var būt no ļoti liela svara. Pie izbraukšanas, kā jau zināsit, tikpat kā nekādas kontroles nebija. Piestājām pie mola, jo bija jāgaida kāds kuģis, ar kuru mums reizē bija jābrauc. Nejauši gāja ārā divi velkoņi, tiem ieķērāties astē un bez lieliem sarežģījumiem tikām ārā pa vārtiem. Tad nogriezāmies vienkārši prom un braucām savu ceļu līdz Medavas ragam, kur gaišā mēnesnīcā mainījām virzienu. Gan ie braucām lielā vējā, bet pilnīgi bez sarežģījumiem, neviena ceļā nesastapuši, tikām galā, gan navigatori bija uzņēmuši stipri uz *Sūd*, bet tā cita lieta.

Ventspilī atgriežoties, tūlīt pa telefonu sākām kārtot visas uzdotās lietas un dabūjām drusku skaidrību par jūsu neizdevību iemeslu. Izrādās tiešām, ka "Krīvs" divas reizes apšaudīts un tāpēc ceturtdien aizbraucis uz ziemeļu galu ar to dūšīgo veco braucēju (Jansons sen., *red.*), par kuru kādu reizi runājām. Izstāstīju cik varēju pa telefonu, lai vēl pēc iespējas šovakar pat uzņem sakarus utt., bet par to sīkāk runāsim rīt personīgi, bet nu par pašu galveno lietu — izbraukšanu tieši no ostas, pēc mūsu parauga. Tur gan ir vēl viens šķērslis, kuru grūti apiet — "*Reisebüro*", bet tur pašiem jāizdibina kāda izeja. Otrs šķērslis ir tas, kura iestāde ir pie pašas mūsu starta vietas. Tur rezultātu var panākt tikai ar reālām vērtībām, skanošām jeb vizuļojošām, var iet kārtot pilnīgi sveši cilvēki, tikai vēlams lietai pieiet ar taktu.. Jautājums ir grūts, bet pie veiklas pieejas rezultāti neizpaliks, kā redzams no mūsu piemēra.

Šeit līdzī atbrauca motorists Krimšķis no "Zvejnieka". Par Ēriku līdz šim neko nedzirdēju; varbūt rīt dzirdēs. Tikko būsīm sastapušies ar attiecīgiem cilvēkiem, lūkošu izdarīt visdrīzākā laikā visu, ko apņēmos izdarīt. Atsevišķi sekot, lai būtu kārtīgi un nepārtraukti sakari."

Vislielāko bēgļu skaitu uzņēma Žocēnē, Rīgas jūras līcī. Tò skaits bija 266! Laiva bija ceļā no 1944. gada 8. līdz 10. oktobrim.

Dr.med. J. Āboliņš, kas atbrauca no Žocēnes uz Gotlandi 1944. 10.X ar šo laivu *Zvejnieks*, savā manuskriptā starp citu saka:

"..Talsos mūsu "triumvirāts" šķīrās. Dekāns un Ēķis devās meklēt savas ģimenes locekļus. Pirmais Rīgā atgriezties vairs nedomāja, otrs dzīrās nokļūt atpakaļ

Vācu–krievu sardžu torņi Latvijas jūrmalas krastā. Attēlā — sardzes tornis netālu no Rojas upes ietekas jūrā

LCP no Gotlandes sūtītā laiva “Centība” atgriežas no Latvijas ar vairāk kā 100 politiskiem bēgļiem 1944. gada 9./10. novembrī

jau nākamajā dienā. Dekāns, kā dzird, esot miris Kurzemē, par Ēķi man nekādu ziņu nav. — Trešajā automobilī mēs ar Dolieti devāmies uz Žoceni. Drusku gudrojām par Dundagu, vai tur nevarētu mēģināt ko darīt LU medicīnas fakultātes labā. Bet no mūsu iecerēm nekas lietišķs neiznāca. Jau ārēji te vairs nelikās nekas reāls darāms. No plaša apgabala bija izvākti civiliedzīvotāji. Kāpēc? — Vieni teica, ka vācieši taisījušies šeit ierīkot lielgabalu apšaudes lauku, citi, ka zeme jau "izbrīvota" Bavārijas un Saksijas vācu kolonistiem. Tā bija pirmā un pēdējā reize, kad veselu nedēļu pavadīju pie Baltijas jūras. Žocenes liedaga stipri atgādināja Rīgas jūrmalu. Lēzena baltu smilšu pludmale, kur vilņiem skaloties, kāpas ar priedēm un rudens ogu bagātību. Arī dikās dienas aizgāja trauksmaini. Cik mantu netika aprakts piekrastes priedēs!... Daudzās vietās lieli laužu pulki raka kara grāvjus. Mājas bija pārpildītas bēgļiem. Viscaur valdīja satraukums, visvairāk starp tiem, kas bija ieradusies no Vidzemes un Rīgas. Tie jau, visu aiz sevis pamezdami, bija mukuši no "atbrīvošanas", un tiem bija maz izredžu pastāvēt čekas acīs. Visiem bija paniskas bailes, mazāk no kara, kā tieši no krieviem. Un beidzot svētdienas rītā no mājas uz māju bija izplatījusies ziņa, ka esot ieradusies kāda laiva no Zviedrijas. Par šīm "teiksmainām" laivām biju dzirdējis jau agrāk, bet nekādas skaidrības un drošības nebija. Zvejnieki paši bēdzināja un laboja savus vecos zveju laivu motorus, ja pienāktu nebaltā bēgšanas diena. Tie pukstēja un stājās; labākas laivas bija atņemtas.

Pievakarē mežs mudžēja, pilns laužu, kas steidzās uz laivu. Daudz bija bēgļu, daudz pavadītāju.. Laiva pielādējās pilna līdz malām. Braucienam vajadzēja būt baigam, bet toreiz maz to manījām. Laimīgs, kas izglābās no krievu karakuģiem, resp. zemūdenēm! Ja tiem skatiem, kas vērās uz rietumiem, būtu spēja pievilkt zviedru zemes krastus, laiva jūru pārņohtu minūtēs. Mēs ceļā bijām krietni vairāk par diennakti. — Slīti sasniedzām pēc 36 stundu brauciena. Pēdējās ceļazīmes tātad bija — no Žocenes uz Slīti. Abi vārdi ar latvisku izskaņu. Dīvaini, noguruma nemaz nejutu, arī ēst negribējās, laikam tāpēc, ka pārāk mielojāmies, Latvijas krastu atstājot. Lielākā pārbraucēju daļa bija gandrīz bērnišķīgi priecīga, to norādīja visa izturēšanās, — gaita, smaids, valoda.

Sākās dzīve Zviedrijā, bet tas jau ir cits stāsts. Esmu gan sev vairākkārt jautājis, vai esmu teicis — vismaz pietiekoši — paldies visiem tiem, kas bēgļu laivas izkārtoja un, paši riskējot dzīvības, šos braucienus veica. Lai vārdā šeit vismaz pieminu Latvijas Centrālo padomi, Zviedru–latviešu palīdzības komiteju, Loni (Siliņu) un Mārtiņu [P. Jansonu]".

Tam pretstatā bija minimāls bēgļu skaits, ko uzņēma privāti braucošās laivas, lai gan tās būtu varējušas atvest tūkstošiem cilvēku no kara un padomju okupācijas apdraudētiem apgabaliem. Šo laivu īpašniekiem nebija tā patriotisma un pienākuma apziņas, kas bija norvēģu un dāņu zvejniekiem. Par šo laužu laivām pretestības kustības organizācijai nebija nekādas kontroles. 1944. gada 17. oktobrī Slītē, Gotlandē, sastādītais nepilns 100 tonnas lielas privātās laivas N

inventāra saraksts liecina, ko līdzī uz Gotlandi 20. septembrī paņēmuši tikai astoņi bēgļi, kas ceļu bija sākuši Vidzemē:

4 gabali brezenta, 150 m gara virve, 2 kviešu maisi ar kviešiem, 20 kg manna, 1 muca sālītas gaļas, attaisīta, 1 pusmuca gaļas, attaisīta, 5 kg kartupeļu milti, 17 pudeles ar sulu, 2 toverīši ar gaļu, 1 tukša ūdens muca, gaisa baloni, viens 20 kg, otrs 25 kg, 2 kg liellopu tauku, 10 kg citu tauku, 2 divdesmitpiecu litru piena kannas, apm. 20 kg fernicas, apm. 10 m gara tērauda stieple, 40 m gara trose, 2 tukšas degvielu mucas, 3 pilnas mucas ar degvielu, viens velosipēds, 1 tukša 20 litru alus kanna, 1 pilna 20 litru alus kanna, 4 kannas apm. 40 litru smērēļas, dažādi galdnieka piederumi — cirvji, zāģi, naglas, bez tam vēl citas daudzas ēdamvielas burkāns, kannās, mucās utt.

Zviedri visas ēdamvielas iznīcināja. Kāda cita laiva ieradās Gotlandē 11. oktobrī ar pieciem cilvēkiem, 1 kasti rokdarbu, 3 kannām ūdens, 1000 kg sālītas cūkas gaļas, 1 maisu ar kviešu miltiem, 1 maisu ar rudzu miltiem, maisu pilnu ar zābakiem, vilnu, micēm, cimdiem, linu dvieļiem, puskažoku, dažādām virvēm 150 m, 50 m trosi un dažādiem darba rīkiem.³³

Šādu piemēru bija daudz. Zviedri šos atbraucējus uzskatīja par spekulantiem vai domāja pat vēl ļaunākas domas par viņiem. Dažās privātās laivās atbrauca arī vācu okupācijas un arī padomju okupācijas varas piekritēji, lai vērstos Zviedrijā pret organizētās pretestības kustības bēgļu pārvešanas akciju. Uz to norāda raksti zviedru presē no 1943. līdz 1945. gadam.

Raksturīgas ir dažas oktobrī pārķertās vēstules. 5. oktobrī kāds N. rakstījis: “Pēc grūtām un labām dienām esmu ieradies ar savu ģimeni Zviedrijā. Atbraucām ar Ģinguļa velkoni *Dzintarkrastu*. Ģ. ar savu velkoni palika Visbijā. Nybro karantīnē atrodas apm. 90 latvieši un 30 igauņi. Aizraksti arī P. kgm. Lielākā daļa no draugiem aizbraukuši uz Vāciju.” Visbijā ieradušies domāja, ka aizbraukšana notikusi ar slepenu vācu atbalstu. Faktiski *Dzintarkrasts* bija izbraucis ar oficiālu atļauju no Liepājas uz Vāciju, bet izbēdzis uz Gotlandi.

Kāda persona, kas ar *Dzintarkrastu* ieradās Zviedrijā, rakstījusi sekojošo: “Atrodos Gotlandē, Visbijas pilsētā, skolā. Sen man nav tik labi klājies kā šeit. Kā Leijputrijā. Ja būtu zinājis šos apstākļus, kādi šeit, nebūtu pūlējies kaut ko no Latvijas līdz ņemt. Visu, kas vajadzīgs un ko bēgļi pieprasa, visu izsniedz viņiem par velti. Dzīvoju šeit jau divas nedēļas. Kaut kur N. dzīvo mani radi, lai brauc šurp par katru cenu. Par pārvešanu es šeit samaksāšu zeltā vai kronās.” Rakstītājs acīmredzot ir bijis spekulants. Kāds cits sajūsmā rakstījis 19. oktobrī: “Brauciens neko nemaksā.” 10. oktobrī kāda persona

rakstījusi: "Esam visi laimīgi nokļuvuši dzīvi un veseli un bez kādiem ārējiem traucējumiem uz jūras. Mantiņas gan bezmaz visas pārlaida par bortu, jo motorlaiva bija no cilvēkiem pārlādēta." 15. oktobrī kāda sieviņa rakstījusi: "Sveicieni no A. un pārējiem. Pricējies, ka vairs nav govīs jāslauc un kūti jāiet, ka var dzert pienu un ēst daudz garšīgākas lietas, nekā mājās." Vēl kāda bēglīte 20. oktobrī rakstījusi: "Mīļā, esam jau divas dienas šeit. Ļoti skaisti. Iebraucām akmeņos. Lieta bija ļoti nopietna, slapjš līdz ceļa galiem iekšā, bet tālu nebija mala. Mūsu papus izbrida malā un iznesa mūs ārā. Tikai uz zemes salikām rokas, noplūcām pāris kadiķu zariņus, skūpstījām tos, lūdzām Dievu un raudājām. Te tūliņ bija skaists autobuss. Paņēma mūs visus un aizveda skaisti apgaismotā pilsētā. Tūliņ dabūju karstu pienu un konfektes. Mīļie, mums iet tik labi, tik labi. Mēs esam pie divi simti par trīs dienām sanākuši. Vēl brauks pakaļ uz S., tur vajaga braukt." Tā bija kāda braucēja plāpība. Daži Zviedrijas braucēji pat sūtīja vēstules saviem kara dienestā iesauktajiem vai draugiem ar vācu *Feldpost* adresēm! Ja šādas vēstules būtu nonākušas vācu *SD* vai žandarmu rokās, tad vēstules saņēmēju noteikti nošautu par sakariem ar Vācijas nodevējiem. 10. oktobrī kāda persona rakstījusi: "Esmu jau Zviedrijā. Šo kartiņu atvedīs atpakaļ jūrnieki, kuri mūs šurp atveda. Esmu pašreiz ceļā uz Stokholmu." Kādā citā 13. oktobrī rakstītā vēstulē lasām: "*Färösund*. No Ģipkas izbraucām četros pēcpusdienā un sasniedzām Gotlandi otrā dienā pl. 13.00 pēcpusdienā." Labākus pierādījums vācu *SD* nevarētu vēlēties. Komandas locekļi, kas šīs vēstules jau bija ievietojuši savās kabatās, tur faktiski jau turēja pašu pieņemtus nāves spriedumus sev.

Vēstules ieradās arī no krasta organizācijas. Kādā vēstulē, kas rakstīta 13. oktobrī, lasām: "Sveiks, L.! Gaidām laivas ar nepacietību. Mežā ģimenes ar maziem bērniem gaida jau pāri par divām nedēļām. Stāvoklis strauji pasliktinās. Lūdzam nekavējošu rīcību. Krasts X vietā un Y vietā drošs. Gadījums ar *Rotu* un velkoni pilnīgi nevainīgs. *Rota* bijusi izbraukusi apskatīt bākas ugunis. Lūdzam braukt uz N. vietu. "Kastes" šifri tomēr nav nokļuvuši ienaidnieka rokās. Lūdzu to paziņot. Par to mēs ziņojām, bet varbūt nav atšifrēts. Jau četras dienas neko nevaram saklausīt. Otrs draugs nav sadzirdāms. Puiši atgriezušies no Gotenhāfenas un gaida laivu."³⁴ Un 14. oktobrī kāds rakstījis: "Daži draugi 1944. g. 12. okt. aizbrauca uz Vāciju ar *Dzintarkrastu*. Kāds cits draugs palika otrā vietā ar ģimeni. Cik zināms, tad *Gulbis*, braucot no Latvijas, jūrā ar visiem braucējiem aizmūrēts un laiva aizvesta uz Gotenhāfenu. Pa ceļam kāds cilvēks izsēdināts

Liepājā. Pagājušā nedēļā Ventspilī tika apcietināti 5 cilvēki par raidītāja uzstādīšanu, starp kuriem ir arī mūsējie. Domāju, ka ir apcietināti arī vēl citi, jo pēdējās dienās ir pazuduši. Starp citiem kāds manam kolēģim tehniķim, kurš aizbrauca ar mums, teicis, zinām, ka viņš (Arturs Arnītis, *red.*) devies uz citu pilsētu. Nosūtu Tev šīs vēstules uzrādītāju, kurš bija glābšanas organizētājs.” Viņš bija arī tas, kas izcēla vēstules no aploksnes, novēršot pēdas!³⁵

Kāds sajūsmā rakstījis 15. oktobrī par zviedriem: “No šīs tautas godīguma un gara inteliģences mums vēl daudz jāmacās, tāpat arī mūsu kaimiņiem.” Zviedru tautā bija daudz godīgu un jauku cilvēku, bet viņu valdība, savas reālpolitiskās inteliģences vadīta, nepavisam nebija godīga pret baltiešiem. Godīgumu un gara inteliģenci nedomonstrē kāds 12. oktobrī uz Rīgu rakstītas vēstules autors, norādot Latvijā palicējiem, kur griezties pēc palīdzības braucienam uz Zviedriju, nosaucot vārdā vietas un organizētājus. Rīgā 13. oktobrī jau bija iemaršējuši sarkanarmieši. 14. oktobrī kāda bēgle ir rakstījusi: “Pēc 63 stundu brauciena sasniedzām mērķi. N. māju iemītnieki bija jau mums priekša. Dienu pirms mūsu ierašanās Aleksandrs Grīvainis (viens no evakuācijas laivu komandas locekļiem, *red.*) bija aizceļojis un es viņu nesatiku un tādēļ nevarēju arī iedot vēstuli līdz.” Izbraukšanas un iebraukšanas laikus uzdevis arī kāds cits bēglis: “Izbraucu no Latvijas 1944. g. 26. oktobrī un Gotlandē ieradās 27. oktobrī plkst. 14.00.”

Mistiska ir kāda vācu pakalpiņa vēstule: “Saorganizē daudzus, jo ir ļoti izdevīgi. Ceļā pie gadījuma jārikojas enerģiski. Pie gadījuma vajadzīgs uzbrucējus nonāvēt.” Nacionāli demokrātiskās pretestības kustības ļaudīm — glābšanas akcijas dalībniekiem briesmas draudēja ne tikai no pēkšņi uznākušām vētrām, tālbraucieniem nesagatavotām laivām, vācu un padomju karakuģiem un lidmašīnām, bet arī no ienaidniekiem dvēseli pārdevušiem tautiešiem.

1944. gada 26. un 27. oktobrī uz Latviju nosūtīja divas glābšanas laivas. Vienu no tām Latvijas piekrastē sagūstīja vācu 31. mīnu traleru flotiles kuģis. Pretestības kustības dalībnieku rokās nokļuvušais apcietināšanas protokols sniedz tālākas ziņas:

Thaler, Feldweibel d. Feldgendarmarie. Windau, 28.10.1944
Bericht

Antragegemäss begab ich mich am 28.10.1944 zum Hafen in Windau von der 31. Minensuch-Flotille, der N. N. geb.—, m K. Anur, L. A., geb.— in o., und der A. N., geb. an —, in Windau übergeben wurden. Wegen Verdacht des Schmugels

Kāda LCP evakuēto bēgļu laiva Baltijas jūrā 1944. gada novembrī

LCP evakuēto bēgļu laiva iebrauc Slītes ostā 1944. gada rudenī

und der Spionage wurden die drei obergenannten den SD in Windau überstellt, etc. Feldw. d. Feldgend.
(Thaler).

No Gotlandes atbraukušos bēgļu laivas trīs komandas locekļus apvainoja par kontrabandistiem un spiegiem. Par šādiem pārkāpumiem draudēja nāves sods. Šoreiz vēl pretestības kustības dalībniekiem izdevās apcietinātos izglābt.³⁶

1944. gada oktobrī bēgļu glābšanas organizācija bija izdarījusi pavisam septiņus braucienus, zaudējusi divas laivas un atguvusi vienu laivu. Viena vācu aizturētā laiva, kā jau minēts, bija izmukusi no Tallinas ar 35 bēgļiem.

Novembrī organizācija izsūtīja sešas laivas. Viens brauciens bija neveiksmīgs. Toties šajā mēnesī izdevās uz Gotlandi nosūtīt Ventspilī no apcietinājuma izglābtos trīs jūrniekus.

Decembrī izdarīja trīs braucienus; no tiem divi bija nesekmīgi. Ziņojumos rakstīts, ka izsūtītās laivas bija apšaudītas no Kurzemes krasta.

Stāvoklis Kurzemē bija kļuvis haotisks. Interesants ir kāds ziņojums, kas rakstīts 28. novembrī:

"1. Kā jau zini no aculieciniekiem, uzlādēšana šeit kļuvusi neiespējama meža brāļu, dezertieru un briesmīgā tautas saplūduma dēļ. Tāpēc uz šo vietu kādu laiku laivas lai nebrauc, bet gan uz kādu citu. Vietas nu būtu, gādā, lai vēl nāktu laivas. Zini, šeit ir vīri, kas cīnās; saki, lai tur tautieši nedara kaunu latviešiem. Kureliešu grupas cīnās un nodara smagus zaudējumus vācu žandarmiem. Ir brīži, kad vāci lūdz pamieru, jo puīši atņem mīnmetējus, dižgabalus un citu. Protams, drīzi vajadzēs munīciju, vajadzēs morālisku atbalstu..

2. Aizbrauca kapteinis A., kas vēlējās pieteikties uz braukšanu. Tam vīram es ticu! (Diemžēl, šī ticība bija veltīga; kapteinis nebrauca! *red.*)

3. Nu nāk nepatīkamas lietas — aizbrauca pāri kāds vīrs X. Nu man ienāk ziņas, ka viņš ir piedalījies visādās nebūšanās, tādēļ ziņoju Tev šo lietu, lai neiznāk neērtas lietas. Ļaudis runā, ka viņam bijis viens otrs smagāks koferis ar svešo mantām. Varbūt pārbaudi šo lietu vai aprunājies un dari tā, lai nebūtu ēna mūsu lietai. Diemžēl šeit neko nevarējām līdzēt. (Bēgļu vidū bija iefiltrējušies arī dažādi vācu okupācijas varas vīri — pakalpiņi, kas bija piedalījušies netīrās akcijās, bet stingru pārbaucēju kontroli dažās vietās nebija iespējams īstenot. *red.*)

4. Vispār vajadzētu tos dezertierus un meža brāļus, kas ar varu brauc pāri, sabāzt bunkurā un nogādāt pie tālākiem darbiem, jo tāda "Latvijas nākotne" mums nav vajadzīga.

5. Tavs draugs brauks un domā atgriezties."³⁷

Vācu piekrastes sardzes ļaudis vairākkārt notvēra glābšanas akciju laivas un nogādāja tās Ventspils ostā, apcietinot to komandas lo-

Attēlā: Eduards Andersons un Laimons Pētersons atceļā ar bēgļiem no Latvijas uz Gotlandi 1944. gada augustā

Latviešu bēgļi Liepājā 1944. gada oktobrī, kad krievi jau bija Lietuvā un ceļā uz Vāciju. Lielākā daļa bēgļu nonāca bezizejas stāvoklī.

Viena daļa piespiedu kārtā tika evakuēta uz Vāciju

Foto: A. Teivens

cekļus. Bija gadījumi, kad izdevās laivas atbrīvot, izmantojot vācu kara flotes ostas kapteiņa neuzmanību. Vācu dokumenti apliecina viena šādu gadījumu:

"Windau, den 13. Dezember, 1944.

An den Hafenskapitän Windau.

Betr.: Fischerei-Motorboot "Li 14"

Bezug: Bescheinigung vom 12. Dezember 1944.

Die Reparatur genannten Fischerkutters ist mittlerweile beendet worden.

Ich bitte hoeflich Ueberfuehrung des Kutters mit entsprechenden Bemannung (3 Personen) nach dem Heimathafen (Paulshafen) zu genehmigen und dort nach Tackelung und Ausruestung bezw. vollstaendiger Imstandsetzung den Kutter gemeinsamer Bestimmung fuer Fischereizwecke einzusetzen. Gez. Osv. Bileskalns...

Atļauju patiešām arī dabūja:

"Hafenskapitän Windau. Windau, den 13. Dezember, 1944. Bescheinigung Der Fischerboot "Li 14" hat Erlaubnis von Windau am 13.12.1944. mit Geleit auszu-laufen nach Paulshafen. Das Boot hat sich genau nach den Befehlen des Geleitfuirers zu richten.

Kriegsmarine, Hafenskapitän Windau. (A)

Kapitänleutnant und Dienststellenleiter."

Ventspilī "labošanā" atradusies laiva Li-14 pēc atļaujas dabūšanas uz Pāvilstu nemaz neaizbrauca, bet devās uz vienu no bēgļu iecelšanas vietām, uzņēma cilvēkus un aizbrauca uz Gotlandi.

Osvalds Bileskalns dz. 1910.23.I Krievijā, miris 1951.30.V(?) Talsu apkārtnē, kur čekisti viņu nošāva. Ticamāk, ka nošauts ar Kara tribunāla 1951. g. 6. sept. spriedumu pēc KPFSR KK 58-Ia, 58-10, 58-11 pantiem ar augstāko soda mēru un mantas konfiskāciju kaut kad pēc 1951.6.IX. Vai arī, kā tas redzams no Osvalda Bileskalna miršanas apliecības, boļševiki "izpildījuši plānu pēc stahanoviešu principiem", resp. čeka viņu nošāva pirms oficiālā sprieduma saņemšanas. Osvalda vecāki mirst Maskavā, un viņš ar māsu atgriežas Latvijā 1921. g., kur viņus abus adoptē kāda tante Bileskalns Ventspilī. Pēc Ventspils pamatskolas beigšanas Osvalds apmeklē Ventspils Valsts ģimnāziju, ko beidz 1933. g. Tanī pašā gadā iestājās LU Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātē un studē tautsaimniecību, ko beidz 1939. g. Vēlāk strādā Saimniecības ģenerāldirekcijas satiksmes departamenta Tarifu un satiksmes plānošanas daļā, kur ir daļas priekšnieks. Jau 1940.–41. g. ir saistījies nacionālā pretestības kustībā kopā ar O. Cekulu, J. Immeru, A. Ašaku, L. Siliņu, V. Jaunzemu, A. Arnīti u.c. deportēto un apcietināto ģimeņu apgādē Rīgā, Jelgavā, Liepājā, Ventspilī u.c. Piedalās grupu organizēšanā un ir jau viens no pirmajiem LCP mērķu atbalstītājiem kopā ar A. Luidmani,

B. Kokli, Ž. Gergi, V. Mežaku un A. Arnīti, organizējot LCP grupu Ventspilī jau ar 1943. g. janvāri. Pēc sakaru nodibināšanas no Latvijas uz Gotlandi un otrādi ir visu laiku viens no enerģiskākiem darbiniekiem sakaru grupā un evakuācijas darbā. Pārsūta savu ģimeni uz Gotlandi, pats paliek Latvijā LCP rindās. Otrā pasaules kara laikā mobilizēts nebija. Kara beigās sagaidīja Ventspilī, kur dzīvoja viņa audžu vecāki. Krievu okupanti Bileskalnu apcietina un nosūta uz filtrācijas nometni Medvežegorskā, kur ir līdz 1947. g. ziemei, kad atgriežas Latvijā un sāk strādāt kādā remonta celtniecības pārvaldē Rīgā. Apprecas ar Ņinu Kalniņu. 1949. g. piedzimst dēls Pēteris. Dzīvo Rīgā, M. Nometņu ielā. 1951. g. 14. jūnijā O. Bileskalnu apcietina čeka. Dažas dienas vēlāk apcietina sievu Ņinu Kalniņu un aizved uz Valsts drošības ministriju resp. tās Rīgas centrāli, Stabu un Brīvības ielas stūrī, tā saukto "Stūra māju". Čekisti paziņo, ka viņai nav ieteicams interesēties par savu vīru. Pēc dažām dienām Ņina Kalniņa saņēma pa pastu sūtītu Osvalda Bileskalna miršanas apliecību, kur teikts, ka "nāves cēlonis — nošauts". Datēts: 14. jūnijā 1951. g. Kopš šī laika piederīgiem nekādas ziņas vairs nav sniegtas. Ņina Kalniņa mirst 1986. g. Ģimenei čeka piespieda mainīt uzvārdu. Miršanas apliecībā Nr. 104742, ko izdevis Latvijas PSR Dzimtsarakstu birojs 1951. g. 19. jūlijā, teikts, ka Osvalds Bileskalns miris 41 g. vecumā 1951. g. 30. maijā. Miršanas cēlonis — nošauts. Tāpat kā gestapo, arī čeka mēģina jaukt slepkavu pēdas.

No pratināšanas protokoliem redzams, ka Bileskalns pratināts neskaitāmas reizes — ar visām čekistu metodēm. Apcietināšanas pavēle jau izrakstīta 1951. g. 2. jūnijā, ko parakstījuši čekisti — kapt. Vasiljevs, majors Zujans un LPSR VDM plkv. ltn. Peščehonovs. Ir vēl kāda cita "ļoti slepena izziņa" par O. Bileskalnu, ka augstākais soda mērs — nošaušana O. Bileskalnam izpildīts 1951. gada 5. novembrī Rīgā. Citu izziņu — par Bileskalna mantām — parakstījis kāds LPSR Iekšlietu ministrijas majors.

O. Bileskalns visā savā darbības laikā ar LCP parādīja lielu drosmi, izpratni un uzupurēšanos, netaupot savu dzīvību cīņā par brīvu neatkarīgu Latviju, cīņā pret abiem mūsu zemes okupantiem.

Situācija Kurzemē kļuva arvien nepatīkamāka. Dažādi karojošo lielvalstu aģenti privātās laivās ieradās Gotlandē. No Latvijas piekrastes nacionālās pretestības kustības ļaudis sūtīja brīdinājumus. Kādā ziņojumā teikts:

"Esi tik labs un savā pusē pie sagaidīšanas paņem "pirkstos" N. kompāniju. Tiem puīšiem ir personīgi aparāti, t.i., raidītāji. Viena daļa

Viens no daudziem LCP bēgļu transportiem no Latvijas uz Gotlandi 1944. gadā. No kreisās: Latvijas pilsoņu evakuācijas fonda pārvaldes tehniskais vadītājs Leonīds Siliņš

Kādas bēgļu laivas izbraukšana no Pāvilostas 1944. gada rudenī, ar oficiālu atļauju braukšanai uz Vāciju. Šī laiva ar visiem bēgļiem atbrauca uz Gotlandi

aizbrauca, viena palika šeit, it kā “partizānos”, un grib paši uz savu roku sazināties. Pārējās lietas nokārtošu pēc iespējas ātri. Visu labāko. P. S. Vispār tos zēnus uzmani. Tās personas vārds, sakarā ar manu iekrišanu, ir I. J., dz. 1925. g. 29. jūnijā Jelgavā, brunete, vidēja auguma. Labajā pusē augšā viens zelta zobs. Ar nākošo sūtījumu nosūtīšu ģimetni un vēl pārējās lietas attiecībā uz viņu raidījumiem.” N.³⁸ Kādā citā ziņojumā mēs lasām:

“Par B. grupu informāciju sniedzu tādēļ, ka viņa paspārnē šai baigā laikā paglābās daļa no “Bērnu dārza” (savāktas apgādājamas sievietes un bērni, kas gaidīja laivas no Gotlandes, red.) Ar B. grupas vadītāja izdotiem dokumentiem un papīriem brīvu kustību piekrastē varēja izdarīt mūsu krasta cilvēki. Tie bieži ieradās B. štābā uz apspriedēm. Notikumu gaitu man bija iespējams vērot tādēļ, ka biju vienmēr tieši B. tuvumā un bija iespējams ielūkoties visos ziņojumos un pavēlēs.. Sākumā B. rīkojās ļoti pārdroši un uzņēma savā paspārnē visus, kam draudēja briesmas. Grupa drīz izauga līdz apm. 70 vīriešiem, neskaitot ģimenes locekļus. Kritisks stāvoklis radās pēc Bangerska uzsaukuma, kurā uzaicināja dezertierus un kureliešus līdz 1945. g. 31. janv. atstāt mežus un slēptuves un pieteikties, apsolot nepielietot represijas. Uzaicināja reģistrēties arī aizsargus, no kuriem derīgos gadus iesaistītu armijā, citus darbos. Apsardzībai bija paredzētas vietējo aizsargu grupas, bet dienesta apliecības pagarināja vācu militārās iestādes.. Pēc krievu panākumiem Austrumprūsijā no izsūtīšanas uz Vāciju nebija jābaidās. Toties bija jāiesaistās darbā aerodromā vai mežsaimniecībās. No mūsu bēgļiem, ja viņi arī neievērotu apģērbu un apavu nepiemērotību, dokumentu dēļ lielāko daļu aizturētu tūlīt pēc pieteikšanās darbā. Atlika tikai riskēt un cerēt uz aizjūras glābiņu...”

Ieskatīsimies vēl kādā citā ziņojumā:

“Bandu darbība frontes aizmugurē bija palikusi rosīga. Krievu rīcībā īsviļņu raidītāji. Telegrāfistes sievietes. Labi apbruņotas un bieži saņem palīdzību no lidmašīnām. Pie bandītiem noņemta raidītāja atradās arī dienasgrāmata, kurā starp citu bija teikts — 1944. g. 22. dec. no Sārnavas uz Zviedriju aizbrauca laiva ar lielāku skaitu latviešu buržujiem. Krastu apsargāja leiši.” Pārtiku meklēdami, bandīti bieži aplaupa nomaļas saimniecības. Cietis arī “bērnu dārzs”. 1944. g. 24. dec. vakarā Alšvangas pag. “Kānu” mājās bez laupīšanas aizveda līdzī ar vietējo mežsargu, kura liķi atrada 1945. gada februārī. Liķis drausmīgi sakropļots. Čekas metodes pielietotas visā šausmīgumā.. Izdevās ieskatīties kādā Sārnavas komandantam piesūtītā rakstā, kurā FGP (*Feldgendarmie Polizei*) 527 šefs Vencelis (*Wenzel*) ziņo par latviešu kapteini, kas uzturoties Jūrkalnes mežos un organizējo t bandas vai nu bēgšanai uz Zviedriju, vai sadarbībai ar boļševikiem. Rakstā arī teikts, ka sakarā ar bēgļu evakuācijas pārtraukšanu uz Vāciju latviešu inteliģences degpunktā atkal esot “*Schwedenflucht*”. Lūdz visu iespējamo atbalstu minētā kapteiņa notveršanai un arī inteliģences interešu paralizēšanai.”

Ļoti aktīvs LCP bija *Dr. Jānis Immers*, dz. 1908.25.V Ēdolē, miris 1990.1.II Stokholmā. Beidzis Ventspils ģimnāziju 1931. g. un iestājies LU Matemātikas un dabas zinātņu fakultātē. 1938. g. iegūst LU *mag. rer. nat.* grādu. No 1939. g. līdz 1944. g. lektors LU zooloģijā un salīdzināmajā anatomijā. Publicējis zinātniskus darbus LU izdevumos. 1944. g. rudenī dodas trimdā uz Zviedriju. No 1945. g. līdz 1968. g. strādā kā zinātniskais stipendiāts Stokholmas universitātes Bioloģijas institūtā un Valsts bakterioloģijas laboratorijā. Publicējis zinātniskus darbus, kas iespiesti zviedru un internacionālos zinātniskos izdevumos. Bijis ļoti aktīvs Zviedrijas latviešu sabiedriskajā dzīvē — Latviešu vakara ģimnāzijā, Akadēmiskajā organizācijā, Palīdzības komitejā un Liberāļu apvienībā, kā arī Latvijas Centrālajā padomē. Kā pensionārs nodarbojās ar glezniecību, gūstot ievērojamu atzinību. Bija stud. vienības “Kāvi” loceklis. Jau sākot ar 1941. g., iesaistījās nacionālajā latviešu pretestības kustībā un vēlāk LCP darbībā Kurzemē.

Jau pēc Jelgavas krišanas boļševiku rokās (1944.28.–31.VII) Jānis I. tiek mobilizēts Rīgā, 2. policijas iecirknī, Krišjāņa Barona ielas stūrī. Katram tiek iedota viena šautene un 11 patronas. Tur bijis daudz jauniešu, bet tos vācieši aizsūtījuši uz Mazūru ezeru apmācībām. Pārējos komandējis 2. iecirkņa priekšnieks Voldemārs Krēsliņš (1943. g. Rīgas polic. iecirkņa priekšnieks, *red.*). Šo grupu drīz vien demobilizēja. Tā zināmā mērā bijusi “Turības” grupa. Nav bijis noteikta mērķa darbībai. Pēc grupas likvidēšanas Immers devies 1944. g. sept. uz Kurzemi, Ventspils apkārtni, kur sācis darboties kopā ar O. Bileskalnu (J. Immeru pretestības kustībā jau 1941. g. iesaistīja O. Cekuls, *red.*). Ar 1944. g. sept. ir LCP rindās un strādā kopā ar *Dr. V. Ģinteru*, *Osvaidu Bileskalnu*, ģen. *V. Tepferu* u.c. Tas ir arī Jānis Immers, kas brauc no Ventspils ar ziņojumu 1944.9.X pie ģen. *J. Kureļa*. Tieši šinī laikā te satiek arī *Žani Epneru*, kas izlaists no cietuma 8. oktobrī. *Žanis Epners* uzturējies ģen. *Kureļa* štābā, Strazdmuižā. Jānis Immers ir arī tas, kas iepazīstina *V. Jaunzemu* ar ģen. *V. Tepferu* Ventspilī. Jānis Immers piedalās krasta organizēšanā, bēgļu novietošanā un uzcelšanā ar laivām. Ar *Kureļa* grupas štāba rīkojumu devies pie kādas *Kureļa* grupas novietnes jūras krastā, kas bijuši novietoti X mājās, lai šī grupa nozīmētu cilvēkus, kas palīdzētu evakuācijas darbā. Tur bijuši ap 50 kureliešu. Komandieris bijis kāds *Dreibergs*. Komandieris teicis, ka lielākā daļa nodevusies dzeršanai, tāpēc varējis dabūt tikai 5 cilvēkus. Bez jau minētiem evakuācijas darbā piedalījušies vēl *Fricis Goba*, *Antons Sumskis*, *Augusts Ješins*

Kādas ostas skats Gotlandē, no kuras mēs braucām uz Latviju no 1944. gada janvāra līdz maijam.

Ieeja Vorkutas koncentrācijas nometnē, kas bija tikpat zvēriska kā jebkura vācu koncentrācijas nometne. Attēlā: tilts ar dzeloņdrāšu žogu un čekistu sargu torni. Tālumā apcietināto mocekļu barakas, kur aizgāja bojā tūkstošiem cilvēku, jo šī bija smaga režīma koncentrācijas nometne Padomju Savienībā

kis. Jānis Immers palīdzējis arī slēpt un pārvietot Leonīda Siliņa vecākus, Vili un Mariju Siliņus, kas bija novietoti Līvciemā.

Par Izraēļa Michelsona slēpšanu un pārvešanu J. Immers saka:

"Bēgli bija paslēpti Poļu šķūnī. Laiva ieradās pl. 03.00, 1944.23.XI pie Bambaļiem. Laivu vadīja Ēriks Tomsons un Žanis Fonzovs. Uz laivas uzcēla 161 cilvēku. Laivai būtu bijis jābrauc uz Slīti, bet tā pazaudējusi kursu un aizbraukusi uz Fīdes (*Fide*) līci, kur uzsēdusies uz sēkļa.

Cilvēku uzcelšana uz laivas un cilvēku pievešana krastam bija ļoti grūti. Lai pievestu cilvēkus krastam, bija jābrauc liels līkums, jo tiešos ceļus apsargāja vācu žandarmērija. Lai tiktu no Ventspils uz "Bambaļiem", bija jābrauc no Ventspils uz Ēdoli, tad Alsungu, tad Pāvilostu un tikai tad atkal uz "Bambaļiem" jūras krastā. Ceļi rudenī bija šausmīgi, neizbraucami, un smagās automašīnas, ko vadīja Bauska un Kriņģelis, bija "Turības" un nodotas Tautas palīdzības rīcībā — tāda bijusi izdota apliecība — vienreiz iestīgām tā dubļos, ka nevarējām tikt ārā". Tālākā ziņojumā teikts — Bauska ar Kriņģeli un Jāni Immeru devušies pie vietējās vācu armijas dežūrpunkta, lai dabūtu palīdzību izcelt smagās mašīnas no dubļainā ceļa. Vācu štāba leitnants sācis viņus lamāt un teicis, ka apcietinās. Nav devis nekādu palīdzību. Viņi nav laisti arī atpakaļ. Tad Bauska mierīgi nolicies uz grīdas istabas stūri un sācis gulēt. Viņi visi norādījuši, ka strādā Tautas palīdzībai. Pēc ilgāka laika vācu leitnants beidzot pasaucis pāris vācu kareivjus un teicis, lai ejot izcelt mašīnas. Tilts pāri Užavas upei un ceļš uz Vārvi un Līvciešu bijis apsargāts. Ventai bijis jātiek pāri ar plostu. Sardzes parole bijusi—"Cēsis 4". Pārceļšanās notikusi pie Pulkiem. Varēja uzņemt 7 cilvēkus. Lai tiktu no Piltenes uz Užavu, arī bijis jāceļas pāri Ventai. Fricis Goba sarunājies ar vāciešiem. Visur bijuši žandarmi. Kādu dienu ieradies kāds bij. Saeimas deputāts Līventāls. Tas sācis organizēt it kā braukšanu uz Zviedriju un ņēmis pieclatniekus no bēgļiem. Tā visa bijusi provokācija. Viņa pārstāvis bijis kāds skolotājs Āboliņš, par ko jau bija ziņojusi LCP vadība uz Zviedriju LCP ārzemju delegācijai. Tur bijusi arī Sebra grupa.

Pie pārceļšanās ar mazajām laivām uz lielās palīdzējis arī Ēriks Daģis. Žanis Epners arī bijis pie pārceļšanās, bet viņam bijušas sliktas attiecības ar krasta darbiniekiem. Tur bijis arī Ričs Zande, kas uzdevies par Gailīti. Sakari bijuši ar Frišenfeldu un Bileskalnu. Vienā gadījumā veduši raidītāju no Ventspils uz Dundagu, "Annenieku" mājām. Vedēji bijuši Jānis Immers un Bauska. Braucot automašīnai salūzīs sajuģis. Lai tiktu pāri Ventas tiltam, iedevuši vāciešiem spēķi. Pazišanas zīme "Anneniekos" bijusi uz pusēm saplēsta papīra desmit marku zīme (*DM*). Saimniece bijusi apm. 18 gadus veca. Bijuši sakari arī ar serž. Sebra grupu.

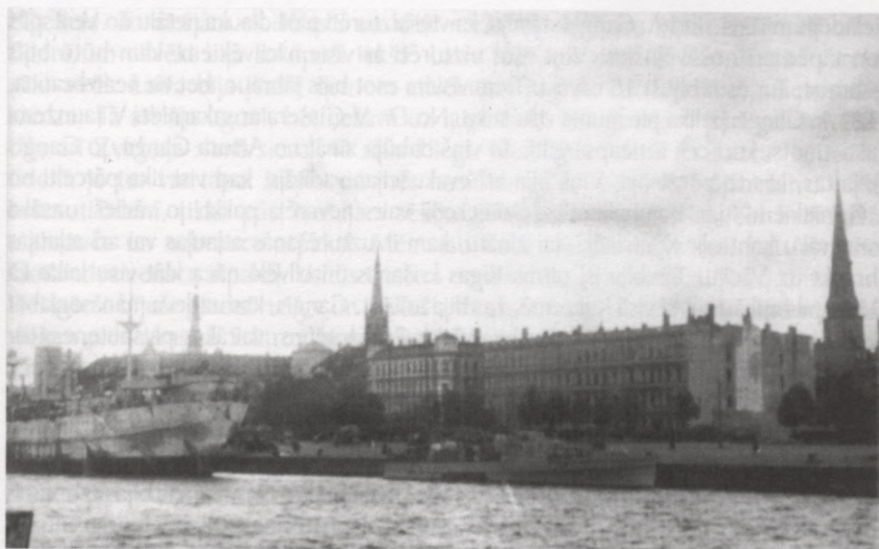
1944. g. oktobra sākumā laivām no Gotlandes vēl bija pieejams Užavas pārceļšanās rajons, bet mēneša beigās pārceļšanu vajadzēja jau pārvietot vairāk uz dienvidiem. Izvietotie bēgli Užavas rajonā bija jāpārvieta uz "Bambaļu" un apkārtnes ("Valķi", "Saulītes", "Knopiņi", "Zelti" un vēl citām mājām) izejpunktu. Tiešā satiksme Ventspils — krasts arī tika pārtraukta, jo Užavas–Vārves līnēja posms privātsatiksmei tika noslēgts. Izmantojams vienīgi bija apkārteceļš: Vents-

pils—Ēdole—Alsunga—jūras krasts, ar vairākiem žandarmērijas kontrolpunktiem — Jaunkrogos, Alsungā u.c.”

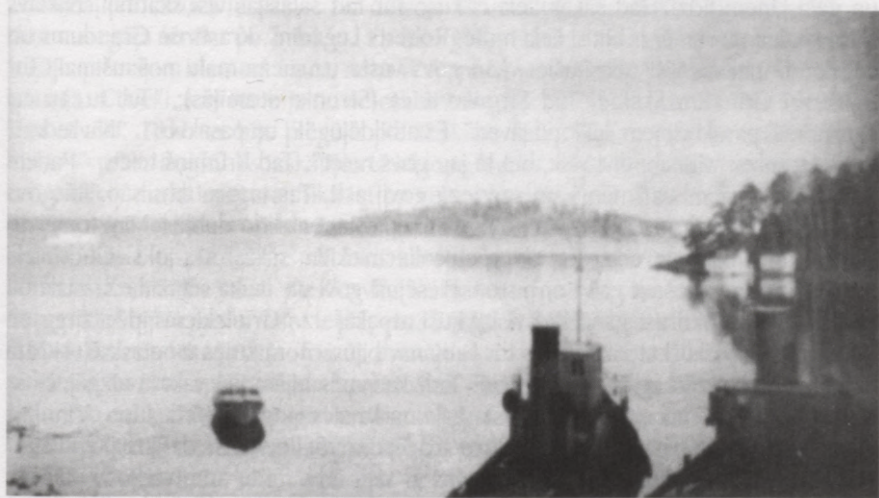
Andrejs Šalts, dz. 1914.24.VII, par savu darbību LCP sakaru grupā Latvijā saka:

“Savu darbību sakaru grupā uzsāku 1944.14.VII, kad jūs ieradāties Latvijā ar igauņu laivu (1944.11./12.VII, *red.*), kad vāciešu krasta sardze laivu apšaudīja. Pirmo kontaktu dabūju ar mūsu draudzes mācītāju J. Pīlmani. Viņš teica man, ka viņam ir jāstāsta kāda ļoti svarīga lieta, un teica: “Redzi, te ir daži Latvijas brīvības cīnītāji un tie ir tagad manā ziņā, bet par to nevienam nedrīkst stāstīt. Vienam no viņiem ir jātiek uz Rīgu, bet viņam vajadzīgi derīgi dokumenti, kas ir zīmogoti un pagarināti. Kā Tu to vari izdarīt, es nezinu. Es šo vīru pie Tevis nosūtīšu, bet viņš neies uz Tavām mājām, bet staigās pa ceļu tādā un tādā vietā.” Šis vīrs bija Gustavs (Arturs Arnītis, *red.*). Kad es ar Gustavu staigāju pa lauka ceļu, lūdzu, lai viņš nāk iekšā, bet viņš atteicās, teikdams, to mēs vēl visu izdarīsim. Tas bija pie manām mājām, Zūras pag. “Stirbēs”. Tas notika tanī laikā, kad L. Siliņš ieradās ar igauņu laivu no Gotlandes un vācieši laivu pēc apšaudīšanas bija saņēmuši gūstā, ne braucējus, un aizveduši uz Liepāju. Tanī pašā laikā vācieši ielencā visu krastu. Tad mans tēvs aizveda Gustavu no Ēdoles stacijas pie manas māsas. Mana māsa strādāja tanī laikā pagasta valdē kā vecākā rakstvede. Tēvam līdz es iedevu vēstuli, kas bija jānodod mātai ar norādījumu par to, kas Gustavam vajadzīgs, ko viņš pats pateiks. Tā Gustavs dabūja derīgus dokumentus un nodzīvoja manās mājās gandrīz veselu mēnesi. Tad viņš aizbrauca, domāju, uz Rīgu. Ar to arī viņš no mana redzes aploka pazuda. Viņš izstāstīja man, kas tagad notiek, un informēja par apstākļiem. Tā kā Lauksaimniecības akad. Jelgavā slēdza, tad devos uz savām mājām. Vēlāk arī apprecējos un sāku saimniekot savās tēva mājās “Stirbēs”. Sāku audzināt visādas sēklas, kas bija vajadzīgas kara rūpniecībai, un caur to es paliku neatvietojamam un netiku mobilizēts. Ar laiku viss palika grūtāki, un arī mobilizācijas draudi nāca tuvāk. Lai glābtu mani no mobilizācijas, Ventspils aizsargu pulks iecēla mani par Zūru pag. aizsargu kaujas grupas nodaļas komandieri, jo dienestā biju uzdienējis par kaprāli ar serž. grādu. Šinī sakarībā bija jābrauc tīrīt Užavas meži, kur meklēja spieģus un *Sarkanās bultas* locekļus. Zināju, ka tanī laikā arī daudzi mūsu cilvēki, lai izvairītos no mobilizācijas, slēpās mežos, bet vācieši tos uzskatīja par dezertieriem. Krasts un Sergejs Ozoliņš man teica, ka ja gadījumā kādu no “mūsējiem” noķertu, tad par to nav jāuztraucas, jo esot kontakti policijā, kur atkal palaidīšot vaļā. (Tā nu gluži nebija, par to liecināja Ventspils pārpildītais cietums un apcietināto saraksti Štuthofas konc. nometnē, ko sūtīja no Ventspils cietuma. Cietums bija Ventspils pilī, *red.*) 1944. g. augustā man bija sakari ar A. Krastu, A. Priedīti un O. Bileskalnu. Rudens pusē Gustavs atkal parādījās Ventspils apkārtnē. Arī es tad biju iesaistīts LCP sakaru organizācijas darbā. 1944. g. septembrī tika izsludināta totāla mobilizācija. Griezpos pie Ventspils aprinča ārstes Podnieces (1943.—44. g. Ventspils apr. ārsts bija Dr. Augusts Skoste, Atbrīvotāju — Raiņa — ielā 10, tel. 375, Ventspilī, *red.*). Podnieces vīru vācieši nošāva. Viņa pati, liekas, palika dzīva. Šī ārste uzrakstīja man divas nedēļas slimība atvaļinājumu.

Pa šīm divām nedēļām man bija jāizdomā, ko darīt. Tad mēs norunājām ar A. Krastu, A. Priedīti un N. O. Alksnīti, ka jādodas uz mežu. Kādās mājās mēs sagaidījām arī to, kas bija atnācis no Lietuvas (domāts poļu kurjers, *red.*) un slēpās. Tad atnāca arī tie četri, kas bija noķerti ar laivu "Gulbis" un aizvesti uz Dancigu. Tas bija īsi pirms tam, kad es aizbraucu uz Gotlandi. Tas bija apm. 7. vai 8. okt., kad aizbraucām uz "Grīniekiem", tad uz "Bambaliem". Mācītājs Pilmanis jau bija no Ventspils aizbraucis, jo gaidīja laivu no Gotlandes. Automašīna, ar kuru gaidīja bēglus, nepienāca, jo bija aizturēta kādā kontrolē (bija iegrimusi dubļos pie kāda vācu kontroles punkta, *red.*). Laivu, ko gaidīja 10. okt., vācieši noķēra. Tad atbrauca J. Jansons sen. ar "Krīvu" iepretim "Grīniekiem" (pie Lībcieņa, *red.*). Bija apsolīts, ka vecā J. Jansona sieva arī būs krastā, lai varētu uzcelties uz laivas. Šī laiva pienāca 1944. 15. X. Tur uzcēla Mintautu Čaksti ar ģimeni, Justīni Čaksti, Aldonu Tefperi un Anastasiju Čaksti ar bērniem, Br. Kalniņa sievu ar bērniem, prof. Bokalderu ar ģimeni un vēl daudzus citus. Visi gaidīja, lai varētu uzcelties uz lielās laivas. Mēs viņus ar garo Žani Eperneru uzcēlām ar mazo laivu uz lielās. Žanis bija tikko ticis ārā no cietuma un bija galīgi novārdzis. Žanis teica, ka viņš no cietuma izlaists 1944. 8. X. Mēs ar Žani braucām vairākas reizes. Ar šo laivu aizbrauca arī Priedīte un Alksnītis. Pirmo lādiņu uzcēla un gāja labi, jo Jansons sen. vēl gaidīja sievu un ģimeni. Ar pēdējo lādiņu uzcēlās Mintauts Čakste ar ģimeni. Tad vecais Jansons prasīja, kur ir viņa ģimene, jo šī esot pēdējā reize, kad viņš braucot pakaļ bēgļiem no Gotlandes. Tad sākās liels apjukums, un viņš teica, lai visi kāpj nost. (Tā nebija pirmā reize, kad krasta organizācija nepildīja vai nevarēja pildīt apsolīto, *red.*). Tad Jansonam lūdza, lai viņš gaida vēl divas stundas. Tad izsauca Valdi Ģinteru, *Dr.*, kas gari un plaši vecajam Jansonam stāstīja, ka viņa ģimenei ir ziņots un ka viņi atrodas 10 km tālāk, jo Jansons esot piebraucis tuvāk, resp. ne tur, kur viņa sieva gaida. Vācieši kontrolē ceļus, un viņa sievu tagad atvest nevar, bet ja Jansons ir ar mieru gaidīt līdz rītam šinī pašā vietā un laikā, tad viņa ģimeni arī te atvedīs. Jansons tomēr ar to nebija apmierināts un teica, lai visi kāpj nost. Tad M. Čakste mēģināja ar viņu runāt, un motors tika izdzēsts. Tad atnāca viens no motoristiem un teica, ka nevarot zināt, vai motors atkal strādās, jo esot divas reizes iesvieduši — iedarbinājuši motoru un ir iespējams, ka tanks ir tukšs. Tad pienāca Aldona Tefere. Es sēdēju mazajā laivā un to turēju pie lielās laivas, bet tā gandrīz to noturēt nevarēju, jo tā ir elle, ja turas ar vienu roku pie lielās laivas jūras viļņos. Un tik tālu jau bija, ka es laivu vairs noturēt nevarēju. Arī Žanis sāka saukt, ka viņam ir slikti. Viņš piedāvāja Aldonai pistoli, bet viņa to neņēma. Žanis nolikās laivā uz muguras un bija jūras slimis. Es atlaidos no laivas malas un teicu, ka ilgāki vairs nevaru to noturēt. Tad Aldona lūdza, lai pamēģinu vēl vienu reizi. Pa to laiku Mintauts ar Bokalderi bija ar Jansonu tik tālu jau sarunājuši, ka es vēl dzirdēju, ka viņš iesvieda motoru. Tad viņi aizbrauca. Pēc kāda laika pienāca ziņa, ka visi ir Gotlandē. Tad Jansons brauca vēl vienu reizi uz Užavu (1944. 31. X-1. XI, *red.*). Tā uzcēšana 15. okt. bija ļoti grūta, jo mazā laiva bija smaga un pēc uzcēšanas bija jānogādā aiz otrās kāpas krastā un jāapgāž. Liekas, ka tas bija 10. vai 11. okt., kad inž. A. Gaņģis atbrauca ar lielu produktu kravu, ko S. Ozoliņš bija sagādājis un

Kāds vācu kuģis netālu no Rīgas pils uzņem *SD* patvarīgi saķertos latviešus
aizvešanai uz Vāciju darbā, 1944. gada 4. novembrī
Foto: A. Teivens

Divi latviešu velkoņi — no kreisās: “Sārļa” un “Anna”
Vikingshilla krastā netālu no Stokholmas 1944. gada 29. oktobrī.
Arī šos velkoņus zviedri pēc kara izdeva krievu okupantiem

ielādējis mašīnā. Tad A. Gaņģis stāstīja, ka viņi aizturēti pie lidlauka netālu no Ventspils un tāpēc arī nokavējušies. Viņi esot aizturēti ar visiem cilvēkiem, kam būtu bijis jābrauc. Tur esot bijuši 46 cilvēki. Tiem visiem esot bijis jābrauc, bet tie neaizbrauca. Tad A. Gaņģis palika pie mums visu laiku. No Dr. V. Ģintera ar sakarnieci V. Jaunzemi tika ziņots, kuri ceļi ir neapsargāti. To viņš dabūja zināt no Artura Gaņģa, jo Gaņģis bija tas, kas to pārzināja. Viņš bija arī evakuācijas vadītājs, kad visi tika pārcelti no "Grīniekiem" uz "Bambaļiem". "Grīniekos" vairs nevarēja palikt, jo vācieši uzsāka stingrāku kontroli. Kontrolēja, lai zinātu, kam ir uzturēšanās atļaujas vai arī atļaujas braukt uz Vāciju. Tas bija īsi pirms Rīgas krišanas un cilvēki nāca klāt visu laiku kā Ventspils apkārtnē, tā visā Kurzemē. Tas bija arī Art. Gaņģis, kas uzdeva man noglabāt veselu rindu dažādus ieročus. Tur bija kādas 20 šautenes, vairākas patšautenes, tur bija arī patronu kastes un rokas granātas. Mūsu rīcībā bija arī vesela muca ieroču tauku (talces). Tā bija kāda siļķu muca. Bija arī eļļots papīrs. To visu mēs aizvedām un noglabājām kādos kapos. Tur noraka tauku mucu un sabāza ieročus stāvus. Par ieročiem zināja tie, kas palika mežā.

1944. g. beigās sākās pārcelšanās uz "Bambaļiem". Arturs Gaņģis bija aizbraucis pa priekšu ar kādu vieglo mašīnu. Viena daļa cilvēku brauca ar smago mašīnu un viena daļa gāja kājām. Ejot kājām, tie arī gaidīja uz ceļa mašīnas, kas viņus varētu pavest. Toreiz vēl Žanis Epnors kopā ar Grunduli bija izdomājuši — mēs tur bijām savākuši no lauciniekiem, kas bija aizbraukuši, visādus lopus, aitas, govus, arī vistas un zosis — ka visas govus ir jādzen līdzī. Bet tā bija liela problēma, jo kā to varētu izdarīt, lai vācieši nepamanītu. Žanis ar Grunduli bija nosprieduši, ka govus ir jānošauj un gaļa jāņem līdzī. Tad sākās liels cirkus. Tur tad salasījās visi skatītāji. Niklāvs Strunke, kam vienmēr ir bijusi liela mute, Roberts Legzdīņš, Krasts un Graudums un vēl daudz citi — visi salasījušies, kad govus vesta uz meža malu nošaušanai. Tur bijuši arī Grīns un Skalbe. Tad Strunke teica (Strunke stomijās): "Tu, tu, tu esi agronoms, pasaki viņiem, kā lopu jāved". Es atbildēju: "Ej un pasaki tu". "Nu redzi", teica Strunke, "viņi abi divi velk, bet tā jau govus neiet". Tad Krūmiņš teicis: "Paņem uzlauz asti". Žanis arī ņēma un sagrieza govij asti. Tas, saprotams sāp. Tā govus uzreiz sit to pakaļu uz vienu pusi, un viens no viņiem aizlido dubļos. Viņi tomēr to govi uz mežmalu aizveda. Tur tad pēc aculieciniekiem sākās otrs joks. Gudrinieki gribējuši to govi nošaut galvā ar pistoli. Piesējuši govi pie lauka sētas meža malā un šāvuši. Govs nokritusi gan. Tad visi gājuši atpakaļ uz "Grīniekiem" pēc zirga un ratiem. Kad atnākuši atpakaļ, govus tur vairs nav bijusi, norāvusies un aizskrējusi otrā lauka malā, kur tad otrreiz noslaktēta. Tad, kad mēs bijām jau vakarā aizgājuši uz "Bambaļiem", pienāca ziņa, ka atvesta gaļa un ka sievas tagad vārīs zupu. Viņi bija govi nokāvuši, uzšķēruši vēderu, bet nav mācējuši dīrāt — to visu darījuši "Grīnieku" pirtī — tāpēc bija sagriezuši govi gabalos ar visu ādu. Tādu arī atveda.

Tad, kad projām brauca V. Tefers (1944. I. XI), tur bija kāds, kas pietecies par airētāju un atstājis laivu jūrā, pats uzkāpis uz lielās laivas un Žanis palicis viens vētrainajā jūrā, bet nav mācējis airēt. Kamēr pirmā laiva brauca uz lielo, tikmēr sagatavoja otru mazo laivu, jo jūrmalā bija jau sanākuši daudz cilvēku. Otrā laiva

bija liela. To airējām es, Krasts un kāds mežzinis. Mēs jau bijām iestūmuši laivu ūdenī, un cilvēki bija sakāpuši iekšā. Laiva bija iestumta tik tālu, ka jau varēja sākt airēt. Laiva bija jāairē četriem cilvēkiem, jo bija liela. Malā bija lietuviešu sardze. Tā atklāja uguni, bet nešāva uz laivu tieši, bet gan šāva pāri galvām. Tur bija arī Zvirbuļa slimā sieva. Tā sāka kliegt. Daži lēca ūdenī. Es saucu, lai nelec ūdenī, jo tur var tāpat trāpīt, un mēs nosliksim. Tad mēs mēģinājām laivu vilkt, brienot ūdenī, tikko pāri trešajam sēklim. Tad braucām atpakaļ, bet lielā laiva aizbrauca un nebrauca atpakaļ. Mēs visu nakti raidījām signālus, bet laiva no Gotlandes nenāca atpakaļ. Valdis Ģinters un vēl kāds gāja skatīties, kas bija noticis. Lietuvieši bijuši piedzērušies un teikuši, ka viņiem pietrūcis šņabis. Tad aiznesa viņiem piena kannā 5 litrus šņabja, ko iedeva Krasta sieva. Viss bija atkal labākā kārtībā. Kā jau teicu, gaidījām atkal, bet laiva no Gotlandes atpakaļ nebrauca. Tanī vakarā signalizējām es un mežzinis Graudums. Tad atnāca kāds ziņnesis un teica, ka viss ir kārtībā un ka laiva šovakar vairs nebūs. Tas bija pēc plkst. 23.00, 1. nov. Visi cilvēki bija novietoti turpat netālu no krasta kādā šķūnī. Ziņneši, kas atnāca pie mums krastā, palīdzēja mums uzvilkt mazo laivu tālāk krastā. Mēs ar Graudumu vēl palikām, lai notīrītu visu krastmalu no pēdām. Nogrābām arī pludmali. Kad mēs devāmies naktī uz mājām, tad jau es biju arī savācis pases no tiem vīriem, kam tās vēl derēja. Man bija 10 pases kabatā. Man bija arī 200 pistoļu patronu. Tās bija jānodod atpakaļ tiem, kam tās bija vajadzīgas. Graudums teica, lai es vien eju, jo viņš tik ātri nevar paiet. Tanī laikā vācieši bija novietoti tuvākajos ciemos. Man bija jāiet šiem ciemiem cauri, lai es tiktu uz mājām. Ciemu pie "Bambāļiem" sauca Jūrkalne. Tur dzīvoja Strunke un Legzdīņš ar ģimenēm. Graudums aizgāja lēnām pa priekšu. Es biju galīgi izmircis un netīrs. Graudums bija izgājis pirmajam ciemam cauri, neko nemanīdams, bet tur bija novietota kāda vācu patruļa. Cilvēki, kas tur bija novietoti, ārā negāja. Arī šķūnī, kur es biju apmeties, bija cilvēki. Tikko es biju piegājis pie šī šķūņa gala, tā vācu patruļa uzkliedza vāciski — rokas augšā! Es izskatījos tā kā lops, netīrs. Vācu sargs lika man apgriezties un, pielicis durkli mugurai, lika iet pa ceļu uz priekšu pie vācu komandantūras un iedeva mani iekšā pie kāda vācu leitnanta. Leitnants sēdēja krēslā, kājas uzlicis uz soliņa, kas bija pie krāsns. Krāsns kurējās. Uzskabe pakārta pie krāsns un pats izmeties krekļā. Es stāvu pie durvīm un domāju, nošaut viņu nav nekāda māksla. Sargs, kad bija ievēdis mani iekšā, pats izgāja ārā. Man bija kabatā pistole ar lodi stobrā un nenodrošināta. Tomēr domāju, ka ar to nekas nebūs panākts, jo tad pakārs visus, kas apkārtnē bija apmetušies. Tad es viņam sāku stāstīt, kas es esmu. Man bija arī kabatā visi papīri un viena "Ausweiss", kas bija izrakstīta Jelgavā, ar tiesībām uzturēties Ventspils apkārtnē. Es to parādīju un teicu, ka šeit dzīvo mani vecāki. Vācietis tam visam noticēja, bet teica, kāds es izskatos. Vai Jūs nezīnāt, ka pēc plkst. 19.00 nedrīkst apkārt staigāt? Jā, nedrīkst, es to zinu, un tāpēc arī negāju pa lielo ceļu, bet pa maziem celiņiem gar šķūni, jo šodien dzīnu lopus un tāpēc biju nosmērējies. Te šodien brauca cauri arī mani vecāki un mana ģimene. Vācietis tam visam noticēja un laida man iet uz mājām.

1944. gada 11. novembrī biju "Bambaļos". Man bija dežūra istabā. Bija jāstāv pie loga un jāskatās uz otru dežūras punktu, kas bija novietots kalnā. Bija nosvinēta Skalbes dzimšanas diena. Svinēja Mārtiņus. Es redzēju signālu, ka man ir jāiet. Dabūju zināt, ka ir pienākusi laiva no Gotlandes. Tad sākās diezgan liela panika. Visi skrēja uz jūrmalu, lai tiktu uz laivas. Paziņoja, ka ir ģen. V. Tepfera sastādīts saraksts par tiem, kam ir jābrauc. Vispirms laivā salādēja sievas un bērnus.

Atceros, ka laivu sauca "Centība". Pirmo laivu es palīdzēju aizairēt. Ar otru laivu uzcēlos arī es. Ar trešo laivu uzcēlās Muchs ar ģimeni. "Centība" bija pārpildīta līdz pēdējai vietai. Mēs sēdējām uz klaja. Kad visi bija uzlādēti, tad iedarbināja motoru. Vēl lielā laiva nebrauca un gaidīja, kamēr mazās laivas izbrauc līdz krastam. Tad pēkšņi parādījās vēl divas laivas, kas brauca no krasta, no lietuviešu apsardzības punkta. Viena bija motorlaiva, otra airu laiva. Viņi piebrauca klāt mūsu lielajai laivai un gribēja kāpt uz laivas. Es ar tādu bomi stūmu viņus atpakaļ. Lietuviešu laivā bija arī kādi latvieši, ko es nepazinu. Viņi sāka draudēt, ka šausot. Es atbildēju, ka arī mēs šausim, jo laiva ir pārlādēta. Tad Muchs sāka teikt, kas tad būs, ja visus te sašaus. Beidzot lietuviešu laivas aizbrauca. Kad mēs sākām braukt, laivā bija 110 cilvēki. Braucām kādas 16 stundas. Beidzot sasniedzām Gotlandi. Tā kā Latvijas krastā lielā laiva pienāca no Gotlandes drusku negaidīti, tad apsardzei nozīmētie vīri ieradās ar novēlošanos. Viens vezums bēgļu jau bija atvesti. Daži, nākot uz krastu vai braucot, bija nomaldījušies ar visiem ratiem. Tas bija vakarā ap 20.00, un bija tumšs. Arī tas vezums, ar ko brauca Strunke ar ģimeni, bija nomaldījies no ceļa, jo lielā panikā, lai tiktu pie jūrmalas, bija meklējuši kādu taisnu ceļu un iebraukuši kāda lauka arumos, kur laucinieki bija iztaisījuši tā saucamās kartupeļu bedres. Šīs bedres bija ap 1,5–2 m dziļas. Strunkes vezums bija tumsā braucis šādai bedrei par tuvu. Vezums, saprotams, apgāzies un daļēji iekritis bedrē. Bedrē iekrita arī divi Strunkes bērni, abi mazākie — Zanza un Laris. Tad sākās lielā kliegšana un blāušana. Ķakucis sauca — apžēlojies, apžēlojies, tas zirgs taču nožņausies. Es, nākot no krasta, to visu dzirdēju un, pieskrējis klāt, ieraudzīju, ka vezums ar visiem ratiem bija iekritis bedrē, ar riteņiem gaisā. Zirgs aizžņaudzies pavisam jocīgi krāca, jo sajūgs žņaudza kaklu. Es attaisīju sajūgu un atbrīvoju zirgu no ilksīm un loka. Atlaidu vaļā sedulkas siksnu un dzenauklas. Zirgs aizgāja tālāk no bedres, bet tad es dzirdēju, ka bedrē blāuj bērni. Tad es no ratu apakšas un bedres izvilku ārā abus Strunkes bērnus. Kad bijām pie laivas ar visu Strunkes ģimeni un viņa gleznām, viņus visus aizveda ar mazo laivu uz lielās. Tā nav taisnība, ka Strunke bridis ūdenī un turējis gleznas virs galvas, kā to rakstījis Legzdiņš. Legzdiņš arī nekad nekādu laivu krastā nav airējis."

Alfrēds Kalniņš, kas pats piedalījies Latvijas krastā evakuācijas darbā, stāsta:

"Ierados Ventspilī 1944. g. 16. okt. un dzīvoju Uzvaras ielā 10, Meliorācijas daļā. Šeit priekšā jau bija Bauska ar ģimeni. Radio raidītājs bija novietots ūdens dzirnavās, un ar to rīkojās Rihards Zande. Es palīdzēju griezt motoru. Krastā bija arī citi — Arturs Arnītis, Pēteris Mednis, *iur.*, nodokļu inspektors no Cēsīm, arch. Krauze,

Akadēmisko vienību savienības noliktā piemiņas plāksne Slītes ostā, Gotlandē, 1965. gada 6. jūnijā, kā latviešu bēgļu pateicība Zviedrijai
Foto: L. Siliņš

Latviešu bēgļu pateicības plāksnes atklāšanas akts Slītes ostā, Gotlandē, 1965. gada 6. jūnijā, Akadēmisko vienību savienības darba svētkos
Foto: A. Teivens

Olģerts Brencēns, Jānis Lapiņš un Osvalds Bileskalns. Tur bijis arī vēl kāds nodevējs skolotājs A. (par šo personu jau ziņoja LCP vadība, *red.*), to teicis vrsln. Sebris, kas esot vācu komandantūrā redzējis ziņojumu. Krasta sardzē bijuši arī latgalieši, kas atsūtīti no frontes līnijām atpūtā. Tos vadījis kāds ltn. Lēmanis un virs. vtn. V. Bēglu aizbraukšanu viņi nav traucējuši. Jūrkalnes krasta sardzē bija lietuvieši. Es piedalījos bēglu uzcelšanā ar mazo laivu uz lielās. Bija ieradusies laiva "Zvejnieks" ar K. Pruli un J. Priedoliņu, kas piebraukuši Latvijas krastam apm. 3–4 km uz N no "Bambaļu" saimniecības, aiz Sārnaves baznīcas uz dienvidiem no Ventspils. "Zvejnieks" ieradās jau 1944. 19. XII plkst. 19.00. Par laivas ierašanos no Gotlandes LCP krasta sardzei ziņo radiotelegrāfists tanī laikā Latvijā Rihards Zande, kas to paziņo man (Kalniņam). Viss tiek sagatavots lielās zvejas laivas sagaidīšanai. Mazā laiva, ko domāts lietot bēglu uzcelšanai uz lielās, ir iesalusi mazajā upītes iztekā jūrā. Kopā ar Žani Valdmani izcērtam mazo laivu no mazās upītes un aizvelkam vietā, kur gaidāma lielā laiva. Rihards Zande brīdina mani, lai nedod nekādu ziņu uz baptistu baznīcu, kur noslēpusies kāda bēglu grupa. Starp šiem bēgļiem atrodas arī bijušais Rīgas aprinķa priekšnieks Lasmanis ar ģimeni. Iemesls nezīņošanai ir, ka baptistu baznīcā ieradīs SD spiegs Brūveris, kāds bijušais jūrasskolas skolotājs, narkotikis, kas tagad kalpojot vācu SD (par to jau ziņoja evakuācijas vadībai Gotlandē O. Bileskalns un K. Frišenfelds, *red.*). Lielā laiva ieradās vietā, kur bija malā izskalots kāds igauņu burinieks, uz kura atradās burinieka kapteinis un viņa dēls. Bija plānots izvilkt burinieku malā un sataisīt, kas tomēr izrādījās bija neiespējams pasākums.

Krastā vēl bija šādas personas: kāds lidotāju ltn. Zaļkalns, Fricis Gaišais, kāds Druvaskalns, Ādolfs Rantiņš un arī Kuldīgas policijas iecirkņa priekšnieks. (Par šo personu jau bija ziņojis uz Gotlandi K. Frišenfelds un O. Bileskalns, *red.*). Lai iegūtu ziņas, es un ltn. Zaļkalns gājām pie vietējā vācu komandanta, kam bija iestāstīts, ka bēgļi grib salabot burinieku braukšanai uz Vāciju. Kādā dienā tomēr vācu komandants sasauca visus bēgļus baznīcā un pateica skaidri, lai negudrojo par kādu citu braukšanu, kā tikai uz Vāciju.

Krastā nekāda vācu sardze nebija, un visa izcelšanās uz lielās laivas notika trokšņaini un skaļi. Pie izcelšanas palīdzējis arī Jānis Lūkins. Bija auksts un pūta ass ziemeļi. Uzcēlāji, lai sasildītos, dzēra skaidru šņabi, uzdzērot virsū jūras ūdeni. Sievietes bija savilkušas mugurā vairākas kleitas, jakas, kažokus un bija apaļas kā mucas. Lai tiktu mazajā laivā, tad uzcēlējiem bija jānes šīs satuntuļotās sievas "kukuragos", resp. uz muguras, bet tas nebija viegli, jo tikko kāja iegrimusi aukstajās jūras smiltīs, vairāk kā varēja noturēt līdzsvaru, tā nesējs un nesamais iekrituši abi jūrā. Vispār sievietes, tā nesot uz mazo laivu, pašas nav varējušas laivā iekāpt, bet gan kā maisi iesvietas mazajā laivā, dažreiz viena otrai virsū, kamēr tad iztuntuļojās un varēja sasēsties braukšanas kārtībā. Vienā tādā braucienā varēja "uzlādēt" no 15–20 cilvēku, ko airēja divi airētāji. Visa "uzlādēšana" prasīja vairāk kā 4–5 stundas. Koferus neviens nekontrolēja, nedz arī svēra. Katrs ņēmis līdzi, cik varējis, bet tad lielās laivas kapteinis pateicis, ka nav vietas cilvēkiem, un tāpēc tie, kas bijuši pēdējie, bijuši spiesti savus koferus salikt kaudzē malā, kur tie vēlāk aizvesti

uz "Bambaljiem", uz tā saukto "mantnīcu", kas vēlāk izlietota kā maiņas līdzeklis pārtikas un citu lietu iegādei. Tur esot bijušas visādas mantas, arī vērtlietas.

Laiva "Zvejnieks", kas brauca pakal "vērtībām" un arī žīdam Izraelam Michelsonam (Miķelim), bija novietoti citā vietā krastā. Vispirms uzņēma Miķeli, tad "vērtību" kompāniju — vairāk kā 10 cilvēkus ar ģimenēm. Pēc tam laiva brauca pakal pārējiem bēgļiem uz bēgļu uzcelšanas vietu. "Vērtības" glabātas "Jaunozolos" vai "Dilļos" uz kūtsaugšas.

Laiva "Zvejnieks" atstāja Latvijas krastu no bēgļu uzcelšanas vietas plkst. 23.30., 19. dec. Vējš bija apm. 6–7 m/s, bet katrs devītais vilnis šļacās laivai pāri. Tiem, kam vilņi gāzās virsū, apledoja muguras. Bija jāsedzas gan ar segām, gan brezenta gabaliem. "Zvejnieks" ieradās Slītē plkst. 21.00, 1944.20.XII ar 162 cilvēkiem."

Visā oficiālajā evakuācijas laikā, no 1944. gada 16. jūnija līdz decembrim, darbības segšanai izdots, pret kvītīm, 11 440,64 Zviedrijas kronas. Kopā ar speciālas laivas pirkšanu, 1944. g. jūlija beigās, izdots 33 440,64 zviedru kronas. No latviešu bēgļiem par pārvešanu nekādu maksu neprasīja. Citādi rīkojās igauņi, lai iegūtu lielāku materiālu atbalstu.

1945. gada sākumā saasināto kara apstākļu dēļ bēgļu glābšanas akciju bija vēl grūtāk īstenot. Vācieši vairs nevienu nepiederīgu personu nelaida pie krasta un, ja kādu notvēra, to uz vietas apcietināja. Kādā vietā izdevās piekukuļot latviešiem draudzīgu lietuviešu krasta sardzi, kas atļāva bēgļiem izbēgt uz Gotlandi. Vācieši vēlāk atklāja lietuviešu latviešiem draudzīgās izrīcības un nogalināja visus lietuviešu piekrastes sargus. Daudzas no Gotlandes nosūtītās laivas vācieši apšaudīja vai arī notvēra. Zaudējumi bija arī Latvijas krasta darbiniekiem.

1945. gada janvārī varēja veikt tikai vienu braucienu. Laivu Latvijas piekrastē apšaudīja, no krasta signālu nebija, un brauciens tādēļ bija nesekmīgs. Arī braucieni februārī bija nesekmīgi, toties sekmīgs bija kāds brauciens martā, kad izdevās uz Gotlandi pārvest grupu bēgļu. Nesekmīgi bija braucieni aprīlī. Latvijas piekrastē laivas apšaudīja. Arī maijā trīs reizes izsūtītās laivas nespēja savus uzdevumus veikt, jo tās apšaudīja.

1945. gada 15. februārī pagastu valdes bija spiestas izplatīt apkārtrakstu, ka visiem lauku iedzīvotājiem un bēgļiem, vīriešiem 14–60 gadu vecumā un sievietēm 14–55 gadu vecumā, sākot ar 20. februārī, jāiesaistās ierakumu rakšanas darbos. Par rīkojuma ignorēšanu draudēja augstākais soda mērs — nošaušana. Kaut kāda iemesla dēļ šo rīkojumu atkal atcēla. Toties ārkārtīgi forsēja malkas izvešanu no mežiem un zemniekus nepārtraukti nodarbināja šķūtīs. Pārtikas stāvoklis bija ļoti grūts. Kādā N. ziņojumā rakstīts:

"Zemniekus ļoti bieži apciemo vāciešu "ekskursijas", kas atļautā un neatļautā kārtā atņem lopus un kartupeļus. Saimniecībā drīkst būt tikai viena govys un cūka. Ir saimniecības, kurās noņemts pēdējais zirgs pārstrādāšanai gaļā. Daudz jācieš arī no krievu bandītu un partizānu iebrukumiem. Zemnieki, saprotams, mēģina šo to paglābt, nobēdzināt kur un kā vien iespējams.. Tādā kārtā ziemas mēneši mūsu nerviem ir liels pārbaudījums. Ar nepacietību gaidījām ziņu par pārceļšanas iespējām. Spiegu dēļ viss bija jātur lielā slepenībā, un tika nolemts braucējiem ziņot tikai tad, kad būs drošas ziņas. Krastā varēja pieklūt tikai ar lielām grūtībām, tādēļ to nolēma darīt tikai tad, kad būs notikusi abpusēja sazināšanās. 1945. gada pirmās marta dienās plosījās vētra. Tā norima tikai .. 4. martā, un 5. martā Jums ziņojām, ka lieta iet. Pēcpusdienā mūs pārsteidza ziņa, ka laiva jau ceļā. Gan bijām sagatavojušies uz ātru darbību, bet tik īsā laikā savākt tik plašā apkārtnē novietotus cilvēkus nebija iespējams. Braukt lāgā nevarēja ne ar ratiem, ne ragavām. Tādā kārtā tika savākti tikai tuvākie ļaudis. Lauku grupa ārkārtīgi smagos ceļa apstākļos devās caur purvu un mežu apgabalu uz krastu (apm. 12 km), izvairoties no ceļiem un apdzīvotām vietām. Ceļā pavadījām vairāk kā piecas stundas un likās, ka nokavēsim un grūtības būs velti nestas. Laimējās. Jūra bija mierīga, taču uzlādējot pēdējo laivu, ziemeļu virzienā krasta sardze izšāva 2 raķetes, pēc tam atklāja automātisko ieroču uguni. Steidzīgi attālinājāmies no krasta un palikām ložu neskarti. Zaudējumos jāieskaita pieceļamā laiva."⁴⁰ Ieskatīsimies vēl kādā citā tā laika dokumentā:

"Tā sauktā [Latvijas] "Nacionālās komitejas" dibināšana tomēr ienesa zināmas jukas un šķelšanos. Ir cilvēki, kas no tās sagaida lielas lietas. Lielākā daļa tomēr raugās ar smīnu. Sevišķi neizteiksmīgi ir vārdi "komiteja un padome". Visi gaidīja valdības dibināšanu. Bēgļu evakuācija uz Vāciju pārtraukta. Vācu karaspēks caur Liepāju it kā dodoties uz Vāciju, bet ziņas ir pretrunīgas. Armijā noskaņojums slikts. Starp vāciešiem daudz dezertieru. Brīdināšanai ielu stūros izliek plakātus par izpildītiem nāves sodiem vācu dezertieriem. 1945. g. marta sākumā Ventspils rajonā nomesti daudz izpletņu lēcēji. Šajā rajonā trauksmes stāvoklis, daudz kontroļu."⁴¹

Sakaru darbinieku stāvoklis kara pēdējā posmā nebija apskaužams. Viņi saņēma visādas prasības un lūgumus, kas bieži, ļoti bieži nebija īstenojami. Viss bija atkarīgs no laika un kara apstākļiem. Nekad nevarēja zināt, vai laivas savu mērķi sasniegs. Par zudušām laivām dabūja zināt tikai pēc kāda laika un apstākļu noskaidrošanas. Tā nebija ne sūtītāju, ne krasta darbinieku vaina.

Kāds 1945. gada 27. jūnijā datēts ziņojums sniedz ieskatu par situāciju, kad uz Zviedriju centās nokļūt pēdējā brīdī, jau pēc Vācijas kapitulācijas, daļa leģionāru, kā arī daži krasta darbinieki, kas Latvijā bija palikuši līdz pat kara beigām. Viņi visi bija politiskie bēgļi. Ziņojumā lasām:

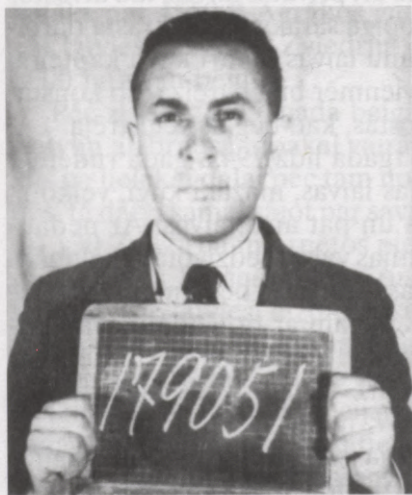
"1945. gada 8. maijā plkst. 17.10 no Pāvilostas izbrauca trīs prāmji ar bēgļiem — leģionāriem, lai dotos pāri jūrai uz Zviedriju, kur cerēja rast patvērumu

Eduards Graudiņš
(Hūvera inst. materiāli)

Fricis Heibergs (dz. 1910.13.VII)

Inženieris elektriķis Arturs Gaņģis
(1903.5.III – 1960.3.III)
Iebraucot Zviedrijā, reģistrēts kā
179 051. politiskais bēglis

Velta un Arturs Gaņģi Vallas bēgļu
nometnē Zviedrijā 1945. gadā.
Arturs Gaņģis darbojās LCP jau no
1943. gada janvāra Liepājā. Pildīja
svarīgus LCP uzdevumus. Bija
apcietināts, tad atbrīvots. Ieradās
Zviedrijā ar laivu “Zvejnieks”
Hervikē, 1944. gada 19. novembrī

no boļševiku otrreizējās okupācijas un terora. Ostu atstājām bez traucējumiem, bet kad bijām jau atklātā jūrā, plkst. 19.10 parādījās pirmā krievu izlūklidmašīna. Pēc 30 minūtēm uz mūsu prāmja uzlidoja 6 krievu bumbvedēji četrus iznīcinātāju pavadībā, apšaudot mūsu klāju ieročiem un bumbām. (Speciāli būvētie prāmji — *Siebellfähre* — bija apbruņoti, pat ar ložmetējiem, kas nogāza vairākas krievu lidmašīnas, *red.*). Jau pēc pirmā uzbrukuma viens no prāmjiem bija dabūjis lielu sūci, tā kā visas mantas bija jāsviež pāri malai, lai novērstu tūlītēju grimšanu. Lidmašīnu eskadriļa savus uzbrukumus atkārtoja vēl divas reizes. Uzbrukums mums prasīja 15 kritušos un 70 ievainotos."⁴²

Slepeno sakaru uzturēšanā un evakuācijas darbā no Gotlandes uz Latviju laikā no 1944. gada janvāra līdz 1945. gada maijam piedalījās vairāk nekā 30 cilvēku. Pavisam kopā šajā darbā bija lietotas 28 laivas, divas ātrlaivas — viena igauņu, kas aizgāja bojā Latvijas piekrastē, un otra latviešu. Visā glābšanas akcijas laikā izdarīto braucienu kopskaits bija vairāk kā 52. No vēstulēm, sarakstiem, pašu braucēju atmiņām, krasta darbinieku ziņojumiem, bēgļu sarakstiem un viņu ierašanās laikiem var konstatēt, ka ar organizācijas laivām no 1944. gada janvāra līdz 1945. gada vasarai atvests 2141 cilvēks, pie kam daudzos gadījumos nav minēti bērni zem 16 gadu veci un zīdaiņi. Tā kā organizācijas laivas braucienos no Latvijas vienu otru reizi iebrauca Gotlandes ostās laikā, kad tur iebrauca arī privātas laivas, tad atvestos bēgļus bieži nešķiroja un reģistrēja kopīgā sarakstā. Arī krasta darbinieku uzdotie dati par cilvēku iecelšanu laivās un arī laivu kapteiņu un līdzbraucēju sniegtā statistika ne vienmēr bija pareiza. To konstatēja tikai pēc izkāpšanas Gotlandes ostās, kad bēgļus reģistrēja.

No Latvijas uz Zviedriju no 1943. gada līdz 1945. gada rudenim atbrauca 130 peldoši līdzekļi — zvejas laivas, mazāki kuģi, velkoņi, buru laivas, prāmji, glābšanas laivas un pat airu laivas. Ar nedaudziem izņēmumiem gandrīz visus Baltijas valstu iedzīvotāju peldošos līdzekļus zviedru iestādes pēc Otrā pasaules kara beigām nodeva padomju iestādēm. No 1942. līdz 1945. gadam ar privātām laivām atbraukuši 2077 Latvijas pilsoņi, kur nav pieskaitīti bērni zem 16 gadiem. Skaitā jau ieskaitīti 147 leģionāri. Visu Latvijas pavalstnieku kopskaits sasniedz 4559 1945. gada 17. maijā.

1944. gada decembrī Zviedrijā bija reģistrēti 194 800 bēgļi,⁴³ (*Statens offentliga utredningar 1946:36, 32. lpp.*). Šīs grāmatas 33. lpp. tabulā redzams, ka 1945. gada 1. aprīlī ar uzturēšanās atļaujām Zviedrijā bijuši 6530 Igaunijas zviedru un 29 624 citi baltieši. Par Igaunijas zviedriem rūpējās speciāla komiteja, kas sākumā saucās *Rågökommittén*. Igaunijas zviedrus noveda uz speciālu pieņemšanas

centrāli Sabatsbergas veco ļaužu namā Stokholmā, kas bija sagatavota tieši šo bēgļu saņemšanai. Šie ļaudis ieradās Zviedrijā oficiāli, ar Vācijas atļaujām. Iebraucot Zviedrijā, Igaunijas zviedri baudīja lielākas tiesības un labāku apiešanos, nekā citi bēgļi. Pārējos baltiešus sūtīja uz Kummelnēses un Vermdē nometnēm, vēlāk arī uz citām vietām. Zviedru statistiskās gadagrāmatās lasām, ka 1943. gada 1. aprīlī Zviedrijā bijuši pavisam 2445 baltieši. 1944. gada 1. aprīlī Zviedrijā reģistrēti 216 latvieši, 2826 igauņi un 63 lietuvieši. 1945. gada 1. aprīlī Zviedrijā reģistrēti 1863 latvieši (1201 sieviete). Šajā skaitā nav minēti bērni zem 16 gadu vecuma. Tad pat tur reģistrēti 11 092 igauņi (10 063 sievietes) un 287 lietuvieši (84 sievietes). Pilnīgāka statistiska atrodama 1946. gada Statistiskajā gadagrāmatā. 1946. g. 1. janvārī Zviedrijā bijuši 3520 latvieši, 22 008 igauņi un 440 lietuvieši; 1946. g. 1. aprīlī tur dzīvojuši 3530 latvieši (1456 sievietes), 21 406 igauņi (9745 sievietes) un 455 lietuvieši (176 sievietes). Bērni zem 16 gadu vecuma nav ieskaitīti. Pēc Zviedru–latviešu palīdzības komitejas sarakstiem 1944. gada decembrī Zviedrijā bijuši 3700 latviešu bēgļi, bet pēc Zviedrijas Statistiskās pārvaldes datiem 1945. gadā reģistrēto latviešu skaits bijis 3418, neskaitot bērnus zem 16 gadu vecuma. Var droši teikt, ka latviešu bēgļu skaits 1945. gada decembrī nav bijis lielāks par 4559.⁴⁴ Agrākos gados latviešu literatūrā minētie skaitļi par latviešu bēgļiem Zviedrijā ir nepareizi. Zviedrijā nekad nav bijis 5000 latviešu bēgļu.

Pēc ziņām, 1945. gada beigās un 1946. gada sākumā uz okupēto Latviju aizbrauca atpakaļ vairāk nekā pussimts latviešu un daži žīdi, kas pa lielākai daļai pēc tam nokļuva Sibīrijas koncentrācijas nometnēs, tā dārgi samaksājot par savu lētticību. Padomju Savienībai izdeva arī 130 Zviedrijā internētos piespiedu kārtā vācu bruņotajos spēkos mobilizētos latviešu karavīrus. Ap 1948.–52. g. daudzi Zviedrijā iebraukušie latvieši aizbrauca uz Kanādu, arī uz Amerikas Savienotajām Valstīm, daži arī uz Angliju un Āfriku, pat Dienvidameriku. Kāds skaits bēgļu ieradās Zviedrijā no Vācijas, neliels skaits arī no Beļģijas, Dānijas un Francijas. Spriežot pēc 1982. gada tautas skaitīšanas publicētajiem rezultātiem, Zviedrijā bija reģistrēti 2518 latvieši. Ar ļoti maziem izņēmumiem viņi visi bija Zviedrijas pavalstnieki.

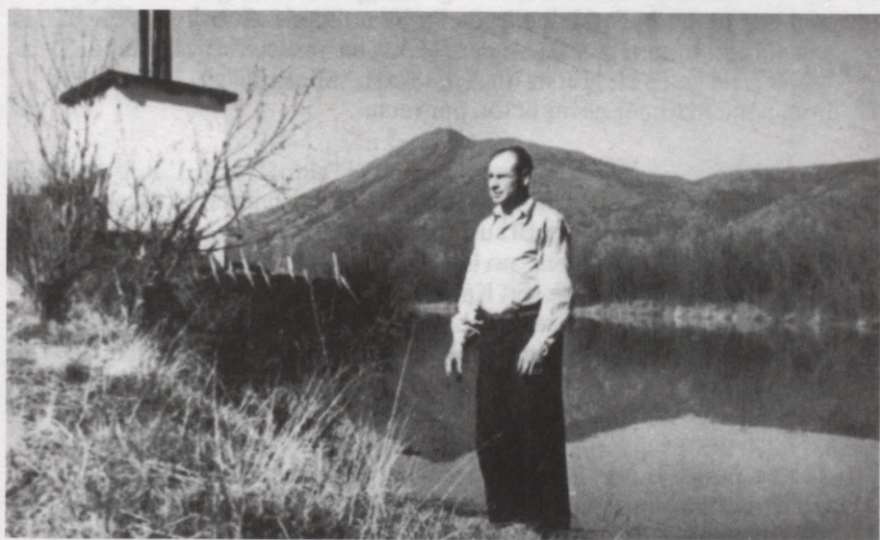
No bēgļu glābšanas akcijas darbiniekiem, kas pirmajos pēckara gados nokļuva padomju čekas rokās Latvijā, varam minēt inženieri Arturu Arnīti, Eduardu Andersonu, Žani Gergi, Kārli Frišenfeldu, Osvaldu Bileskalnu, Emīlu Vecmani, Rūdfolfu Ķīsi, Andreju Spādi, Voldemāru Mežaku, Ēriku Tomsonu, Laimoni Pētersonu, Pēteri Kli-

biķi, Rihardu Zandi u.c. Visi viņi tika tiesāti, deportēti un daži no viņiem arī nošauti — Eduards Andersons un Osvalds Bileskalns. Daži, vārdos sauktie un nesauktie, pārdzīvoja, bet viņu veselība bija smagi cietusi. Tie, kas pēc izciestam mocībām palika dzīvi un atgriezās Latvijā, bija spiesti rakstīt laikrakstos un runāt radiofonā, slavīnot “humāno” padomju varu, kas par viņiem ļoti “rūpējusies” — notiesājot viņus uz 25 gadiem Sibīrijas smaga režīma koncentrācijas nometnēs!⁴⁵ Tikpat “rūpīgs” bija arī Heinricha Himlera gestapo un *SD* ar tādām pašām metodēm. Padomju Savienības pēckara tiesas notiesāja šos cilvēkus par to, ka viņi bija palīdzējuši bērniem, sievietēm un veciem cilvēkiem izkļūt no vācu nacionālsociālistu *SD* un *SS* vajāšanām uz neitrālo Zviedriju.

Ļaudis, kas upurēja savas dzīvības vai savu karjeru un veselību, kā Baltijas jūrā, tā Latvijas krastā, ticēja brīvai, neatkarīgai un demokrātiskai Latvijai un bija pārliecināti, ka tie cilvēki, kurus viņi izglāba, turpinās cīnīties par šiem ideāliem, neaizmirstīs tautu okupētājā Latvijā.

Kolimas koncentrācijas nometne 1949. gadā. Uzņemts slepenībā ziemā.
Ielejā priekšplānā nometnes novietne, tālāk raktuves

Ēriks Tomsons Kolimas koncentrācijas nometnē 1953. gadā.
Atbrīvots pēc Staļina nāves 1957. gadā

Pārskats par LCP organizēto politisko bēgļu glābšanas akciju 1944.–1945.

		Atved
1944. gada janvāris		
1.	15.–17. janvāris. Laiva "Mednieks". Vētra. Zaudē mazo laivu. Brauciens negatīvs.	0
2.	27.–30. janvāris. Laiva "Mednieks". Brauciens pozitīvs. Latvijas krastā izceļ 2 kurjerus. Atpakaļceļā orkāns.	0
1944. gada februāris		
3.	9.–10. februāris. Laiva "Mednieks". Brauciens pozitīvs. Izceļ Latvijas krastā LCP kurjeru.	3
4.	28.–29. februāris. Laiva "Mednieks". Brauciens pozitīvs.	3
1944. gada marts		
5.	29.–31. marts. Laiva "Mednieks". Vētra. Zaudē mazo laivu. Abi krastā kāpēji izglābjas. Brauciens negatīvs.	0
1944. gada aprīlis		
6.	15.–17. aprīlis. Laiva "Everita". Vētra. Zaudē mazo laivu. Cilvēki izglābjas. Brauciens negatīvs.	0
7.	19.–20. aprīlis. A. Arnīša, LCP organizēta laiva "Admirālis" no Latvijas. Vada Fr. Heibergs un Fr. Krautmanis. Atved speciālu ziņojumu L. Siliņam par F. Cielēna braucienu ar laivu "Silva", ko vadīs H. Horsts un A. Ciekals. "Admirāli" braucieniem tomēr nevar lietot, par vecu.	12
1944. gada maijs		
8.	4.–6. maijs. Laiva "Everita". Neskatoties uz vētru, izceļ Latvijas krastā 3 cilvēkus. Brauciens pozitīvs.	0
9.	18.–20. maijs. Laiva "Silva" no Latvijas krasta, ko organizē LCP uzdevumā inž. A. Arnītis, Fr. Kārklīšs, kapt. Fr. Tunnis un Fr. A. Fogels. Atved F. Cielēnu. Laiva "Silva" ar vadītājiem Herbertu Horstu un Andreju Ciekalu atgriežas no Gotlandes Latvijā.	13
1944. gada jūnijs		
10.	12.–13. jūnijs. Laiva "Everita". Izceļ Latvijas krastā divus cilvēkus. Brauciens pozitīvs.	0
11.	29.–30. jūnijs. Laiva "Atvase". Zaudē laivu. Komanda paliek Latvijas krastā.	0
Kopā		31

	Atved
12. 28.–29. jūnijs. Laiva “Everita”. Brauc uz Žoceni. Vada P. Robežnieks. Brauciens pozitīvs.	23
1944. gada jūlijs	
13. 9.–10. jūlijs. Igauņu laiva “Erik 5” un komanda. Pirmais brauciens negatīvs. Laiva grima, izžuvusi.	0
14. 11.–12. jūlijam. Igauņu laiva “Erik 5” un komanda. Izliek Latvijas krastā 3 cilvēkus. Vācu krasta sardze atklāj uguni. Notiek apšau- dīšanās. Igaunī zaudē laivu, ko vācieši vēlāk aizved uz Liepāju.	0
1944. gada augusts	
15. 2.–3. augusts. Uzsāk evakuāciju no Latvijas krasta ar velkoni “Sārļa” no Lielirbes.	58
16. 6.–8. augusts. Divas laivas no Gotlandes — “Ronis” un “Everita”. Brauc uz Sikragu.	105
17. 12.–13. augusts. Divas laivas no Gotlandes — “Ronis” un “Gulbis”. Vētra. “Gulbis” atgriežas bez cilvēkiem. “Ronis” ar cilvēkiem.	47
18. 17.–18. augusts. Divas laivas no Gotlandes — “Gulbis” un “Ronis”. Atved bēgļus.	113
19. 23.–24. augusts. Laiva “M 610” no Gotlandes uz Staldzeni.	23
20. 25.–26. augusts. Laiva “Ronis” no Gotlandes uz Lūžņām. Atgriežas Bunganēsē ar bēgļiem.	86
21. 28.–29. augusts. Laiva “Everita” no Gotlandes uz Pitragu. Zaudē laivu. Divi komandas locekļi atgriežas Gotlandē ar mazu laivu 1944. gada 11. septembrī.	0
1944. gada septembris	
22. 8.–9. sept. Laiva “Ronis” izbrauc no Gotlandes uz Lūžņām. Atgriežas ar bēgļiem.	73
23. 13.–14. sept. Laiva “Ronis” izbrauc no Gotlandes uz Staldzeni. Uzņem 55 bēgļus. Vācu konvojs noķer un aizved uz Tallinu. Komandu apcietina. Izbēg 22. sept. no Tallinas ar igauņu un latviešu bēgļiem uz Nineshamnu.	35
24. 7.–8. sept. LCP evakuācijas tehniskais vadītājs aizved ātro laivu “Toni” no Stokholmas uz Gotlandi.	0
25. 10. sept. “Toni” izbrauc no Gotlandes uz Staldzeni, bet uz Latviju neaizbrauc. Zviedru policija apcietina komandu pie Sandhamnas, ieliek cietumā.	0
26. 17.–18. sept. Laiva “Gulbis” izbrauc no Gotlandes uz Vārvi. Atgriežas ar bēgļiem, to starpā dažiem, kas rada nepatīkamas problēmas visai LCP bēgļu akcijai.	106
	Kopā 669

	Atved
27. 19.–20. sept. Laiva "Gulbis" izbrauc no Gotlandes uz Vārvi. Uzņem 58 bēgļus, to starpā Dr. P. Kalniņu, Latvijas Saeimas priekšsēdi. Vācu torpēdlaiva "T 52" visus bēgļus uzliek uz torpēdlaivas, "Gulbi" uzspridzina un bēgļus aizved uz Gotenhāfenu.	0
28. 19.–21. sept. Laiva "Krīvs" izbrauc no Gotlandes uz Lūžņām. Iekļūst vētrā un avarē Sāmsalā. Laivu salabo. Atgriežas <i>Gotska Sandön</i> ar igauņu un latviešu bēgļiem.	84
29. 23.–25. sept. Laiva "Blāzma" izbrauc no Gotlandes uz Papi. Atved bēgļus. Vienu komandas locekli atlaiž.	41
30. 28. sept. Laiva "Spēkonis" izbrauc no Gotlandes uz Papi. Vācieši noķer. Zaudē laivu un komandu, kas nokļūst Lietuvā. Vēlāk izglābjas uz Gotlandi.	0
31. 29.–30. sept. Laiva "Blāzma" izbrauc no Gotlandes uz Žoceni. Atved bēgļus.	65
1944. gada oktobris	
32. 8.–10. okt. Laiva "Zvejnieks". Izbrauc no Gotlandes uz Žoceni. Laiva bija 16 m gara, 3,6 m plata ar 60 HP. Atved vienā reizē vislielāko bēgļu skaitu.	266
33. 15.–22. okt. Laiva "Austra" izbrauc no Gotlandes uz Lielirbi. Atved Ed. A. piederīgos.	36
34. 14.–16. okt. Laiva "Krīvs" izbrauc no Gotlandes uz Lūžņām. Atved bēgļus.	46
35. 15. okt. Laiva "Zvejnieks" izbrauc no Gotlandes uz Vārvi. Sasniedz Vārvi 16. okt. pl. 04.00 no rīta. Braucot garām Ventspils ostai, vācieši apcietina. Tura cietumā līdz 23. okt. Zaudē laivu. Komandu izdodas atbrīvot. Atgriežas Gotlandē 1. nov.	0
36. 15.–16. okt. Laiva "Banga" izbrauc no Gotlandes uz Grīniekiem. Atved bēgļus.	62
37. 26.–27. okt. Laiva "Krīvs" izbrauc no Gotlandes uz Vārvi. Pie Ventspils laivu un komandu noķer vācu sardzes kuģis. Komandu apcietina. Zaudē laivu. Vācu žandarmērijas protokols 1944. g. 28. okt. SD Ventspilī. Telegramma 8. nov.	0
38. 31. okt. Laiva "Centība" izbrauc no Gotlandes uz Jūrkalni. Jūrā vētra. Uzņem vētras dēļ nedaudzus bēgļus, to starpā LCP priekšsēdi ģen. V. Tepferu. 1 nov. Gotlandē.	19
1944. gada novembris	
39. 9.–10. nov. Laiva "Centība" izbrauc no Gotlandes uz Bambaļiem. LCP sastāda sarakstu. Atved bēgļus.	108
40. 11.–12. nov. Laiva "Centība" izbrauc no Gotlandes uz Grīniekiem un atved bēgļus uz Fārösundu.	68
41. 17.–18. nov. Laiva "Krīvs" izbrauc no Gotlandes uz Lūžņām. Atved bēgļus.	96
	Kopā 891

	Atved
42. 17.–19. nov. Laiva “Centība” izbrauc no Gotlandes uz Staldzeni. Atgriežas ar bēgļiem.	106
43. 23.–24. nov. Laiva “Zvejnieks” izbrauc no Ventspils ar Osv. B. palīdzību. Atved uz Gotlandi arī no Vācijas atbēgušos, kas bija uz laivas “Gulbis”. Atved arī žīdu I.M.	167
44. 28.–29. nov. Laiva “Krīvs” izbrauc no Gotlandes uz Lūžņām. Krastā nav signālu. Atgriežas Gotlandē.	0
1944. gada decembris	
45. 9.–10. dec. Laiva “Zvejnieks” izbrauc no Gotlandes uz Jūrkalni. Krastā nav signālu. Laivu apšauda. Atbrauc Gotlandē bez bēgļiem.	0
46. 15.–16. dec. Laiva “Zvejnieks” izbrauc no Gotlandes uz Lūžņām. Latvijas krastā kara darbība. Atgriežas Gotlandē bez bēgļiem.	0
47. 19.–20. dec. Telegramma no Latvijas. Laiva “Zvejnieks” izbrauc no Gotlandes 15 km uz S no Užavas bākas. Atgriežas Gotlandē ar bēgļiem.	162
1945. gada janvāris	
48. 8.–9. janv. Laiva “Aira” izbrauc no Gotlandes uz Sārnati. Latvijas krastā tiek apšaudīti. Vietā, kas pieprasīta, nav signālu. Atbrauc uz Gotlandi bez bēgļiem.	0
1945. gada februāris	
49. 22.–23. febr. Laiva “Aira”. Izbrauc no Gotlandes uz Sārnati. Latvijas krastā nav signālu. Atbrauc uz Gotlandi bez bēgļiem.	0
1945. gada marts	
50. 5.–7. marts. Laiva “Guna” izbrauc no Gotlandes uz Jūrkalni. Atved bēgļus, to starpā A. Kurmi, Elv. Kociņu, Ingrīdu Reneslāci-Vīksnu, K. Ariņu u.c.	58
1945. gada aprīlis	
51. 28.–29. apr. Izbrauc no Gotlandes ar divām laivām — “Gunu” un “Airu”. Latvijas krastā nevar piebraukt kara darbības dēļ. Atgriežas Gotlandē bez bēgļiem.	0
1945. gada maijs	
52. 9.–10. maijs. Laiva “Guna” izbrauc no Gotlandes uz Latvijas krastu. Satiek bēgošos leģionārus, kas brīdina Ed. A. uz Latvijas krastu nebaupt, jo visur ir krievi. Atgriežas Gotlandē bez bēgļiem.	0

Kopā 493

Ar LCP laivām atvesto politisko bēgļu skaits, ieskaitot laivas no Latvijas, ko organizēja LCP, ir 2141, tam vēl jāpieskaita ap 400 sarakstos neregistrētu bērnu, kopā 2541. Šeit nav minēti vēl citi braucieni uz Lietuvu un arī braucieni pēc kara beigām.⁴⁶

Attēlā no kreisās: Fricis Zilbers, inženieris (1912.25.IV–1952.21.VI)
Darbojās LCP. Apcietināts 1950. gada 6. novembrī.
Notiesāts 1952. gada 2. aprīlī. Mocīts Rīgas čekā, tur arī miris.
Arturs Arnītis, būvinženieris (1909.7.X–1986.16.IV). Darbojās LCP.
Apcietināts 1945. gada 20. oktobrī. Mocīts Rīgas čekā, pēc tam izsūtīts.
Atgriezies Latvijā, Cēsīs

Piemīņas plāksne prof. K. Čakstem Dzirnau ielā 31, Rīgā, ko atklāja 1993. gada 20. augustā, pieminot Latvijas Centrālās padomes dibināšanas 50. gadadienu — 13. augustu

Foto: A. Pavlovskis

No kreisās: Ēriks Tomsons Kolimas koncentrācijas nometnē 1956. gadā.
Bija notiesāts uz 10 gadiem ar izsūtīšanu uz smaga režīma Padomju Savienības nometni

LCP sakariem un evakuācijai lietotas laivas 1943–1945

1. Kaija "Wi" 1943. g., tikai no Latvijas uz Gotlandi
2. Mednieks "Wi"
3. Everita "Wi"
4. Admirālis "Wi" 1944. g., tikai no Latvijas uz Gotlandi
5. Sārļa, velkonis, 1944. g. 2/3. aug., tikai no Latvijas uz Gotlandi
6. Ronis "Wi"
7. Dzintars "Wi"
8. Gulbis "Wi"
9. Atvase "Wi"
10. Krīvs "Li"
11. Blāzma "Li"
12. Spēkonis "Wi"
13. Zvejnieks "Li"
14. Aina "P.O. 13"
15. Evalda "Wi"
16. Banga "Pa 21"
17. Cerība "Wi 58"
18. Centība "Li 33"
19. Toni, LPEFP, 1944. g. 12. sept.
20. Valdona "Wi"
21. Igaņu laiva no 1944. g. 8. jūlija, "Erik 5"
22. Merkurs "Wi 45"
23. Selga "Wi 132"
24. Ronis "Wi 62" no 1944. g. 2. aug.
25. Neptūns "Wi 65" no Latvijas krasta, 1944. g. 13 okt.
26. Guna "Li 45"
27. Aira 1945. g.
28. Rane 1945. g.

Bojā gājušas: Atvase (440731), Everita (440828), Gulbis (440920), igauņu laiva (440712), Evalda (440926), Valdona (441002) un nelie-tojamas: Kaija, Mednieks, Admirālis un vēl dažas citas.⁴⁷

Pirmā Latvijas Valsts prezidenta Jāņa Čakstes pieminēkļa atklāšana Meža kapos 1935. gada 14. septembrī. Goda sardzē akadēmiskās studentu vienības "Austrums" biedri un skautu organizācija

Leonīds Siliņš atceļā no Latvijas krasta uz Gotlandi kopā ar politiskiem bēgļiem 1944. gada 6. augustā, kad bija ticis ar LCP vadītāju ģen. V. Tepferu un Kureļa štāba priekšnieku kapt. K. Upelnieku

Zvejnieku laivu un citu peldošo līdzekļu saraksts, kas ieradās no Latvijas Zviedrijā 1942–1945⁴⁸

Nosaukums	Īpašnieks/-ki	Iebrauc	Cilvēki
1942. gads			
1. "W" Austrālija	Blūms, Ernests A. 130222 Blūms, Žanis Ādolfs 150804	<i>Slite</i> 421224	4
Izbrauc no Ventspils ostas 421223. Līdz brauc V. Palma un A. Dreimanis.			
1943. gads			
2. "W" Kaija	Ķirsis, Jānis 110317	<i>Ljugarn</i> 430722	LCP 2
Izbrauc no Ventspils ostas 430721. Atved uz Zviedriju LCP sūtīto pārstāvi L. Siliņu.			
3. "Ance"	Pētersons, Ansis sen. Pētersons, Herberts	<i>Gotska Sandön</i> 431106	9
E. Andersons, P. Jansons, A. Šveicers, A. Vinovskis, F. Korše, E. Blumbergs, A. Āboliņš. Izbrauc no Lielirbes 431105.			
4. "W 14" Mednieks 12 HP Sverdlovskis.	Spāde, Andrejs 100404 Dumpis, Alfreds 050927 Kalniņš, Arnolds 180726	<i>Katthammarsvik</i> 431212	3
Izbrauc no Ventspils ostas 431211.			
1944. gads			
5. "W" Tritons 3,5 t	Kārkliņš, Žanis	<i>Fårösund</i> 440213	LCP 5
Izbrauc no Ventspils 440212 ar Arvīdu Spādi un vēl 3 no Rīgas.			

Nosaukums	Īpašnieks/-ki	Iebrauc	Cilvēki
6. "W 144"	Robežnieks, Jānis	<i>Slite</i>	
Everita	040304	440410	3
20 HP Bolinders	Robežnieks, Pēteris		
	080404		
	Robežnieks, Augusts		
Izbrauc no Ventspils ostas 440409. Piedalās LCP sakaru uzturēšanā no 440415 līdz 440828.			
7. "W" Admirālis	Heibergs, Fricis	<i>Ljugarn</i>	
	100613	440421	LCP 12
	Krautmanis, Fricis		
	081112		
Sūtīta no LCP ar ziņojumu no A. Arnīša. Izbrauc no Ventspils tieši uz Jugarnu 440420.			
8. "W 57" Atvase	Lācis, Jānis	<i>Slite</i>	
30 HP Bolinders	940210	440729	6
	Lācis, Juris Jurgis		
	970217		
Izbrauc no Ventspils 440728. LCP rīcībā no 440730 līdz 440801. Brauc Fr. Heibergs un P. Jansons.			
9. "W 54" Dzintars	Dancigs, Augusts	<i>Fårösund</i>	
20 HP	960312	440722	13
	Dancigs, Eduards Kr.		
	250603		
Izbrauc no Ventspils 440721. LCP rīcībā no 440803.			
10. "W 30" Gulbis	Sesks, Jānis	<i>Fårösund</i>	
25 HP	960210	440802	12
	Dumpis, Alfrēds		
	050927		
Izbrauc no Ventspils 440801. LCP rīcībā no 440803 līdz 440920, kad vācieši laivu uzspirdzina.			
11. "W 62" Ronis	Treijs, Augusts J.	<i>Fårösund</i>	
8 t, 25 HP	030704	440721	12
Izbrauc no Ventspils 440720. LCP rīcībā no 440802.			

Nosaukums	Īpašnieks/-ki	Iebrauc	Cilvēki
12. "W 42" Rūķis 5,5 m 2 HP Penta	Šablovskis, Fricis 051123	<i>Katthammarsvik</i> 440531	5
Izbrauc no Staldzenes 440529 ar B. Misiņu, R. Zandi, P. Klibiķi, A. Maulvurfu.			
13. "Sārļa" velkonis D.K.B.v/k	Īpašnieks deportēts 1941. g. 13/14. jūnijā	<i>Herrvik</i> 440803	LCP 58
Izbrauc no Mērsraga 440802 uz Lielirbi, lai uzņemtu LCP organizētus politiskus bēgļus, kopā 58. Krastā organizē: L. Siliņš, A. Arnītis u.c.			
14. Motorlaiva	Petravs-Zariņš, Augusts 190924	<i>Fårösund</i> 441109	16
Izbrauc no Pitraga 441108.			
15. "Sa" Atlāss	Bērziņš, Aleksandrs 190509	<i>Fårösund</i> 440920	8
Izbrauc no Salacgrīvas 440919.			
16. "K. 502"	Einbergs, Arnolds 120326	<i>Herrvik</i> 440827	5
Izbrauc no Kolkasraga 440826.			
17. "K. 520" Meteors	Birks, Aleksandrs 031027	<i>Herrvik</i> 440827	5
Izbrauc no Kolkasraga 440826.			
18. "K 512"	Grīnfelds, Viktors 150619	<i>Herrvik</i> 440826	11
Izbrauc no Kolkasraga 440825.			

Nosaukums	Īpašnieks/-ki	Iebrauc	Cilvēki
19. "K 530"	Stalte, Arvīds Kārlis 080508 Štāls, Viktors 000130	<i>Botvaldevik</i> 441013	19
Izbrauc no Kolkasraga 441012.			
20. "Mērsrags" 3 t	Valsts glābšanas laiva Bērziņš, Valdis (rikotājs) 970118	<i>Herrvik</i> 440803	6
Izbrauc no Mērsraga 440802. Braucēji: E. Ozols, A. Brauns, K. Jēgers, J. Lecis un A. Bērziņš			
21. "M.E.39" Irma	Bērziņš, Kārlis 050525 Jēgers, Kārlis	<i>Herrvik</i> 440803	6
Izbrauc no Mērsraga 440802.			
22. "M 601"	Dankers, Vilis 170312	<i>Herrvik</i> 440823	18
Izbrauc no Melnsila 440822.			
23. "Ma 448"	Valendorfs, A. Jaunupe, Einars 240311	<i>Fårösund</i> 440912	5
Izbrauc no Mērsraga 440911.			
24. "Blāzma" 20 HP Bolinders	Jansons, Jānis sen. 910325 Dzeguze, Alfrēds 070427	<i>Slite</i> 440910	12
LCP rīcībā no 440916.			
25. "M 610"	Landmanis, Alfrēds 060403	<i>Herrvik</i> 440802	7
Izbrauc no Melnsila 440801. LCP rīcībā no 440820.			

Nosaukums	Īpasnieks/-ki	Iebrauc	Cilvēki
26. "Wi 32" Spēkonis 15 HP 100808	Egle, Kārlis 051229 Egle Pauls	<i>Fårösund</i> 440924	27
Izbrauc no Užavas 440923. LCP rīcībā no 440926. Brauc uz Papi 440928. Al. Rimeika, L. Pētersons, E. T. zaudē laivu.			
27. "Pa 21" Banga	Freimanis, Teodors 041121 Freiberģs, Vilis 971225 Ozoliņš, Rūdolfs 020421	<i>Fårösund</i> 440925	21
Izbrauc no Pāvilstas 440923. LCP rīcībā no 440928.			
28. "Li" Krīvs 25 HP Bolinders	Jansons, Jānis sen. 910325	<i>Fårösund</i> 440910	7
Izbrauc no Liepājas 440908. LCP rīcībā no 440910.			
29. "M" Jachta	Girtbāns, Eduards 030825	<i>Nynäshamn</i> 440928	9
Izbrauc no Lielirbes 440924.			
30. "Li 14" 60 HP Zvejnieks 1,6 m plata 3,60 gara	Zvirgzdiņš, Mārtiņš 921203 Izbrauc no Liepājas 440922. LCP rīcībā no 44928.	<i>Visby</i> 440924	13
31. "Valdona" 20 HP Bolinders	Lācis, Alfrēds 161223 Lācis, Andrejs 991129	<i>Fårösund</i> 440928	7
LCP rīcībā no 441003.			
32. "Pa 22" Kūrs Izbrauc no Pāvilstas 441012	Stenclavs, Augusts 090828 Ozols, Jānis, Ž. 100825	<i>Burgsvik</i> 441013 Liellaiva	11 18

Nosaukums	Īpašnieks/-ki	Iebrauc	Cilvēki
33. "Anna 33" Velkonis zem 100 t.	Morgenšteins, J. kapt. Īpašnieki: J. Asars, R. Rungainis, abi deportēti 1941. g.	<i>Fårösund</i> 441610	58
Izbrauc no Rīgas 441008 (E. Ozols, H. Muzikants).			
34. "P.O. 13" Aina	Beitmanis, Jānis 191205	<i>Fårösund</i> 441015	22
Izbrauc no Upesgrīvas 16 pieauguši un 6 bērni, 441014, plkst. 12.00. (Laimons Zvaigznīte).			
35. "Wi 5" Austra	Lācis, Jānis 940210 Kalniņš, Voldemārs 031219	<i>Fårösund</i> 441014	25
Izbrauc no Ventspils 441013. LCP rīcībā no 441015 ar V. Kalniņu.			
36. "Atlas" Zem 100 t	Elksnītis, Fricis Folmanis, Osvalds 040916	<i>Fårösund</i> 441014	30
Izbrauc no Sikraga 441013. Krievi aizved uz Tallinu 450726.			
37. "Burtnieks"	Bērziņš, Jānis 170417	<i>Fårösund</i> 441017	24
Izbrauc no Kolkasraga 441016.			
38. Gambia	Ipašnieks?	<i>Fårösund</i> 441026	23
Izbrauc no Kolkasraga 441025.			
39. "Tritons 12"	Krunklis, R.	<i>Fårösund</i> 441014	11
Izbrauc no Rojas 441013.			
40. "W" Sprīdītis 50	Vangravs, Jēkabs 001011	<i>Fårösund</i> 441014	5
Izbrauc no Ventspils 441013.			

Nosaukums	Īpašnieks/-ki	Iebrauc	Cilvēki
41. "Du 157"	Innuss, Roberts T. 070802	<i>Fårösund</i> 441019	11
Izbrauc no Rīgas 441017.			
42. "Dzintarkrasts"	Ģingulis, Pēteris	<i>Ronehamn</i>	
55 t, kuģis brauc no Liepājas		441005	63
uz Gotenhāfenu, tad atpakaļ uz Liepāju un		<i>Visby</i>	
no Liepājas uz Gotlandi 441004. Krievi aizved		441022	
uz Tallinu 450901, plkst. 06.00 no Furusunda.			
43. "M"	Sausiņš, Jānis J.	<i>Hervik</i>	
1,5 to	080814	441011	11
Izbrauc no Saunaga (Vītrupes) 441010. Atved māc. Bērziņu ar ģim., Tilmani (7).			
44. "Ma 35"	Svēde, Arturs G.	<i>Hervik</i>	
	071114	441010	7
Izbrauc no Salacgrīvas 441007.			
45. "S.A. 31"	Ozoliņš, Arnolds	<i>Hervik</i>	
	071016	441010	6
Izbrauc no Salacgrīvas 441007.			
46. Motorlaiva	Veidemanis, Teodors	<i>Fårösund</i>	
	120115	441016	21
	Veidemanis, Eduards		
Izbrauc no Kaltenes 441014.			
47. "K.E. 38"	Zēbergs, Andrejs	<i>Nynäshamn</i>	
Drosma	091001	441024	17
Izbrauc no Kolkasraga Vaides ciema 441022. Brauc 36 stundas.			
48. "Ma 448"	Jaunupe, Andrejs	<i>Fårösund</i>	
	240311	441026	21
Izbrauc no Lielirbes 441025. (pl. 11. 45)			
49. "Li 33" Centība	Valts, Jēkabs	<i>Fårösund</i>	
25 HP	860101	441017	24
Izbrauc no Liepājas 441016. LCP rīcībā no 441029 līdz 1944. g. beigām.			

Nosaukums	Īpašnieks/-ki	Iebrauc	Cilvēki
50. "Albatross" Jahta	Siksna, Jānis	<i>Hervik</i> 441013	6
Izbrauc no Rīgas 441011.			
51. Jahta	Freimanis, Edgars	<i>Slite</i> 441017	8
Izbrauc no Rīgas 441015.			
52. "Wi 38" Ceļotājs	Strautiņš, Pauls A.	<i>Fårösund</i> 441017	7
Izbrauc no Ventspils 441016.			
53. "Wi 58" Cerība	Indriksons, Augusts	<i>Hervik</i> 441014	34
Izbrauc no Ventspils 441013. LCP rīcībā no 441015.			
54. "V.E. 102"	Innuss, Mārtiņš A.	<i>Fårösund</i> 441005	6
Izbrauc no Vecākiem-Mangaļiem 440925.			
55. "Ma 410" Vija	Ludevīks, Arnolds	<i>Fårösund</i> 441010	41
Izbrauc no Saunaga 441009.			
56. "Wi 25"	Standzenieks, Fricis	<i>Fårösund</i> 441012	5
Izbrauc no Ventspils 441011.			
57. "S.V. 8"	Tuklers, Jānis	<i>Katthammarsvik</i> 441006	23
Izbrauc no Sventajas Lietuvā 441004.			
58. "S.V. 10" Venta 35 HP 12,70 gara 4,07 plata	Ķīrsis, Jurgis	<i>Ronehamn</i> 441012	35
Izbrauc no Sventajas Lietuvā 441011.			

Nosaukums	Īpašnieks/-ki	Iebrauc	Cilvēki
59. "V.E. 23" Ma	Lāms, Edgars 200426 Lāms, Jēkabs 951202 Lāms, Kārlis 991101	<i>Visby</i> 441011	6
Izbrauc no Vecāķiem-Mangaļiem 441009, tad no Lielirbes.			
60. "Wi 19"	Butlers, Alfrēds 040601 Salms, Fricis 070301	<i>Fårösund</i> 440721	8
Izbrauc no Ventspils 440720.			
61. "Wi 46" Venēra	Pāvuls, Kārlis 760614	<i>Herrvik</i> 441012	26
Izbrauc no Ventspils 441011.			
62. "Wi 55" Saule	Tīls, Kārlis 040826	<i>Fårösund</i> 441009	10
Izbrauc no Ventspils 441008.			
63. "Wi 27" Ziedonis	Putniņš, Gustavs 980501	<i>Fårösund</i> 441027	19
Izbrauc no Ventspils 441026.			
64. "Thystle K."	Bērziņš, Kārlis 060111	<i>Slite</i> 441023	6
Izbrauc no Melnsila (Kolkas) 441022.			
65. "Wi 2" Gulbis	Janovskis, Alfrēds 030728	<i>Slite</i> 441028	40
Izbrauc no Ventspils 441027 uz Vāciju.			
66. "Du 6"	Ulups, Alberts 160710 Ulups, Mārtiņš 081104	<i>Herrvik</i> 441010 pl. 18.30	5
Izbrauc no Skultes, tad Lielirbes 441006.			

Nosaukums	Īpašnieks/-ki	Iebrauc	Cilvēki
67. "Du 33"	Laudurgs, Ernests 031121	<i>Herrvik</i> 441010	5
	Laudurgs, Alfrēds 790122		
Izbrauc no Skultes uz Lielirbi 441006.			
68. "Du 120"	Mūrnieks, Alberts 031207	<i>Sysne</i> 441011	5
Izbrauc no Skultes uz Lielirbi 441006.			
69. "Da 307"	Kajaks, Arvids E. 020917	<i>Fårösund</i> 441010	9
Izbrauc no Rīgas, Kundziņsalas 441001.			
70. "Du 11"	Perdjaks, Augusts 4 HP 971212	<i>Herrvik</i> 441012	6
Izbrauc no Skultes, Tūjas pag., uz Lielirbi 441006.			
71. "Du 28"	Erdmanis, Jānis 110605	<i>Herrvik</i> 441012	8
Izbrauc no Liepupes 441011.			
72. "Du 116"	(Šics) Šicevs, Andrejs 061013	<i>Fårösund</i> 441016	6
Izbrauc no Melnsila 441015.			
73. "H 72"	Hofmanis, Harijs 120218	<i>Fårösund</i> 441004	19
	Hofmanis, Roberts 140819		
Izbrauc no Salacas, tad Melnsila 441003.			
74. "VO 79"	Pāvuls, Valentīns Laila 050908	<i>Valdemarsvik</i> 441011	12
Izbrauc no Ventspils 441010.			
75. "VO 107"	"		20

Nosaukums	Īpašnieks/-ki	Iebrauc	Cilvēki
76. "K.E. 519"	Frīdenbergs, Aleksandrs	<i>Fårösund</i>	
	890908	441010	16
Izbrauc no Kolkas 441009.			
77. "Helga" 15 to Zariņš, Aleksandrs		<i>Nynashamn</i>	
Motorburinieks	840827	441023	98
	Zariņš-Fromholds, P.		
	101113		
Izbrauc no Saunaga 441021.			
78. "Laima"	Vilks, Hermanis	<i>Fårösund</i>	
Auto motors	131001	441027	16
Izbrauc no Ovīšiem 441026			
79. "Li 43" Latvija	Volkevics, Arnolds	<i>När Fyr</i>	
	031008	441031	18
	Pukulis, Jēkabs	pl. 08.00	
Izbrauc no Liepājas pl. 18.00, 441030.			
80. "Li 29" Rūdolfs	Henkhūzens, Pēteris R.	<i>När Fyr</i>	
	170317	441031	11
81. "Li 52" 3 t	Dulpiņš, Arnolds	<i>När Fyr</i>	
	130317	441009	3
	Dulpiņš, Osvalds		
Izbrauc no Liepājas 441008.			
82. "M 415"	Kalniņš, E.	<i>Slite</i>	
		441001	5
Izbrauc no Melnsila 440930.			
83. "Wi 65" Neptūns	Silabrams, Kārlis	<i>Fårösund</i>	
	180410	441014	31
Izbrauc no Ventspils 441013.			
84. "Neptūns" velkonis	Zalcmanis, Jānis	<i>Fårösund</i>	
90 t	871118	440928	51
Izbrauc no Ventspils 440927.			

Nosaukums	Īpašnieks/-ki	Iebrauc	Cilvēki
85. "Mārlīze" 6 to Prāmis Izbrauc no Ķīles 450323.	Liepiņš, Kārlis	<i>Ronneby</i> 450323	5
86. "Nāra" Izbrauc no Slokas uz Vāciju 440914.	Liepiņš, Kārlis (kapteinis)	<i>Ronneby</i> 450323	53
87. "M" Izbrauc no Saunaga 441011.	Lello, Nikolajs 021103	<i>Hervik</i> 441012	5
88. "Līga" Izbrauc no Mērsraga	Riekstiņš, Ilgvars 260226 441029.	<i>Hervik</i> 441030	7
89. "Li Laima" 6 to Izbrauc no Liepājas 441030, plkst. 18.00.	Maļiks, Žanis 010101	<i>När Fyr</i> 441031 pl. 09.00.	17
90. Līga "Wi" Izbrauc no Ventspils 450508. Organizē Dr. V. Ģinters LCP.	Alksnis, Emīls 030904	<i>Katthammarsvik</i> 450509	LCP 60
91. "Nāra" Izbrauc no Mērsraga 441007.	Feldmanis, Indriķis 901130	<i>Fårösund</i> 441009	7
92. "Nora" velkonis Izbrauc no Ventspils 441019, plkst. 17.00.	Ezeriņš, Roberts 190728	<i>När Fyr</i> 441020	32
93. "Pall" Izbrauc no Vidzemes uz Kurzemi 440925.	Grūbe, Alfrēds 990908	<i>Hervik</i> 441010	5
94. "M" Izbrauc no Vē...	Treijers, Pauls 080902 Celms, J.; Skrapste, A.	<i>Slite</i> 441111 pl. 11.00	6

Nosaukums	Īpašnieks/-ki	Iebrauc	Cilvēki
95. "Pa 21"	Puriņš, Otto 070719	<i>Fårösund</i> 441009	13
Izbrauc no Skultes, tad Melnsila 441008.			
96. "Li 3"	Suklājs, Jānis	<i>Nār Fyr</i> 450509	26
Izbrauc no Liepājas 450508. pl. 09.00			
97. "Li 44" Saule	Doma, Indriķis	<i>Nār Fyr</i> 450510	28
Izbrauc no Liepājas pl. 18.00,450508. pl. 08.00			
98. "Wi 1" Lidonis	Osis, Kārlis 970120	<i>Fårösund</i> 441013	8
Vēgners, Kristis Izbrauc no Ventspils 441012.			
99. "P.O. 17"	Freimanis, Ādams 990116	<i>Ljugarn</i> 441013	5
Izbrauc no Pāvilostas 441012.			
100. "P.O. 29"	Kozlovskis, Alberts 120425	<i>Fårösund</i> 441027	19
Izbrauc no Pāvilostas 441026.			
101. "Pa 32"	Puriņš, Mārtiņš 950728	<i>Hervik</i> 441010	5
Rudzītis, Miķelis 940707 Izbrauc no Skultes, tad Pāvilostas 441009.			
102. "R.O. 195" Ronis	Plačinskis, Kārlis 120512	<i>Fårösund</i> 441013	17
Izbrauc no Rīgas 441009. LCP rīcībā līdz 441231.			
103. "Wi 53" Rītvizma	Puķītis, Kristis 051025	<i>Fårösund</i> 441013	31
Izbrauc no Ventspils 441012, pl. 05.30. pl. 07.00			

Nosaukums	Īpašnieks/-ki	Iebrauc	Cilvēki
104. "Ve 44"	Treilībs, Ottomars 910118	<i>Fårösund</i> 441011	6
Izbrauc no Vecāķiem (Mangaļiem), tad no Kurzemes 441010.			
105. "Wi 132" Selga	Ūdris, Jēkabs 101129	<i>Burgsvik</i> 441026	5
Izbrauc no Jūrmalciema Nīcas pag. 441025. LCP rīcībā no 441027.			
106. "Li 156" Aira	Sirmelis, Rūdolfs 100114	<i>Ronehamn</i> 441116	12
Izbrauc no Liepājas 441115. LCP rīcībā no 450101.			
107. "Li" 751 Alberts 3 to	Kundziņš-Meženiņš, J. 150811	<i>När Fyr</i> 441031 pl. 09.00	17
Izbrauc no Liepājas 441030.			
108. "M.A. 459" Ausma	Anzekovs A. Brūvelis, Arnolds Brūvelis, Arturs	<i>Fårösund</i> 441126	26
No K. E. Frišenfelda ziņojuma uz Gotlandi redzams, ka "uzlaida kaklā Voldis J. un viņa brālēns". Bez citiem ziņojumā minēts arī V. Šveics (2 pers.).			
109. "Pa 455" Gaisma	Folmanis, Osvalds 040916 Stūrmanis, Žanis 050816 Stobris, Oskars 120425	<i>Herrvik</i> 441126	19
Izbrauc no Pāvilostas 441124.			

Nosaukums	Īpašnieks/-ki	Iebrauc	Cilvēki
110. "Pa 9"	Folmanis, Žanis P. 770316	<i>Hervik</i> 441125	9
Izbrauc no Pāvilostas 441124.			
111. "Imanta"	Rejers, Ansis 900809	<i>Fårösund</i> 441112	8
Dejus, Jānis Izbrauc no Lietuvas, Sventajas 441110.			
112. "Wi 45" Merkurs 15 HP Bolinders	Egle, Vilis 081227	<i>Fårösund</i> 441014	11
Cinovskis, Pēteris 040206 Izbrauc no Ventspils 441013. LCP rīcībā no 441110.			
113. "Li" Vēsma 20 HP	Dzintarnieks, Jēkabs 991129	<i>Fårösund</i> 441111	11
Izbrauc no Liepājas 441110.			
114. "M 197" Austrums	Dzediņš, Aleksandrs?	<i>Fårösund</i> 441122	29
Izbrauc no Ventspils 441120. (E. Caune u.c.)			
115. "Uno" 10 t Velkonis	Michelsons, kapteinis	<i>Fårösund</i> 450510	31
Izbrauc no Ventspils 450509			
116. "Rupucis" Prāmis	Gailītis, kapteinis	<i>Faludden</i> 450509	10
Izbrauc no Ventspils 450508, pl. 16.30. pl. 10.00			
117. "Rane"		<i>Ölands södra udde</i> 450404	5
118. "Marlīze" 6 t Velkonis	Kristsons, Aleksandrs	<i>Ölands s.u.</i> 450407	12
Izbrauc no Dancigas 450405.			

Nosaukums	Īpašnieks/-ki	Iebrauc	Cilvēki
119. "Potrimps" Ar leģionāriem no Dancigas velkonis uz Bornholmu, tad Ystad.		Ystad 450510	41
120. "Alnis" velkonis Ar leģionāriem no Dancigas uz Bornholmu, tad Ystad.		Ystad 450510	27
121. "Lielupe" 30 t Prāmis	Falks, Ferdinands No Ventspils 450508	Kalmar 450509	51
122. "Alnis" 35 t Prāmis	?	Ölands s.u. 450510	21
123. "Li" Guna	Taure, Kārlis? 951112 Taure, Osvalds 050831	Nār Fyr 450211	32
Izbrauc no Liepājas 450209. LCP rīcībā no 450212.			
124. "Ruta"	Karlsons, E.	Slite 441013	5
125. "Li"	No Liepājas 450508	Ljugarn 450509	9
126. "Vanags" Rīga 35 to		Ystad 450510	15
127. "W" Irbite	?	Gotska Sandön 450517	17
Izbrauc no Latvijas krasta 450513, pl. 23.30. (R. Sebris, B. Kaģe u.c.)			
128. "Imanta" velkonis		Slite 441112	58

Kopā 2077

Žanis Baldonijs, nacionālās pretestības organizācijas loceklis, čekas nelikumīgi tiesāts un izsūtīts uz Karagandas koncentrācijas nometni PSRS kanālu rakšanas darbos necilvēcīgos apstākļos

Uz Karagandu izsūtīto nometne. Priekšplānā rokamais kanāls, aizmugurē apcietināto būdas ar sardžu teltīm

Zviedru loči palīdz Baltijas bēgļiem

Leonīds Siliņš

Vislabāk ar Baltijas bēgļu problēmām dabūja iepazīties Gotlandes iedzīvotāji un tie cietzemes zviedri, kas kara laikā bija novietoti Gotlandē. Sevišķa pateicība pienākas dažādās vietās Gotlandes salas krastos novietotiem ločiem, kas dažādos laika apstākļos, sevišķi rudens un ziemas vētrainā laikā, riskējot ar savām dzīvībām, devās vētrainajā jūrā, lai glābtu pārpildītās bēgļu laivas, kas nāca no Baltijas jūras zemju krastiem. Kā to rāda dokumenti, ne mazāku palīdzību sniedza Zviedrijas kara flote un jūrnieki, kā arī vietējie iedzīvotāji un zvejnieki.

Ļoti interesants ir tanī laikā kāda *Gotska Sandön* bākas pārziņa I. Karlsona ziņojums Karaliskai Loču pārvaldei, ko viņš iesniedz 1944. g. 25. oktobrī, diezgan sīki aprakstot Baltijas bēgļu glābšanas darbību. Savā ziņojumā viņš saka:

Cik daudz šī bēgļu straume no austrumiem skar *Gotska Sandön*, tad to praktiski var uzskatīt par nobeigtu. Laikā, kamēr šī bēgļu straume ielūda, ir aprūpētas 1042 personas, kurām ir sagādāta kā pajumte, tā uzturs uz ilgāku vai īsāku laiku, un, cik vien tas bijis iespējams, tie apgādāti ar sausām drēbēm.

Savu kulminācijas punktu bēgļu straume sasniedza šī gada septembra – oktobra mēnešos, ar ne mazāk kā 863 personām, viens *Gotska Sandön* apstākļos ļoti vērā ņemams skaitlis. Lai nokārtotu ēdināšanu 170 personām vienā reizē, nebija nekāda vieglā lieta, bet tas tomēr tika veikts. Kartupeļus vārijām veļas mazgātuves ūdens sildāmajā tvertnē, tur arī skalojām visus traukus.

Mums tas ir bijis ļoti intensīvs, bet tanī pašā reizē arī interesants laiks. Viss personāls vienmēr, arī sievietes, ir bijušas gatavībā kā dienu, tā nakti palīdzēt, kad atskanēja signāls, ka ir saredzama viena vai vairākas bēgļu laivas.

Ir bijuši vairāki gadījumi, kur glābti cilvēki un laivas ļoti grūtos laika apstākļos un tumsā, ar plīstošiem viļņiem krastā. No daudziem šādiem gadījumiem gribu minēt dažus: pl. 3.30 naktī no 3. uz 4. oktobri (pie Piķa rīfa apakšzemes klints) kāda mazāka laiva mēģināja tikt pie krasta pāri jūras apakšzemes klintij. Vēja stiprums bija 10 m/s N, ar stipriem viļņiem krastā. Jūras augstie viļņi apgāza laivu uz sāniem, un laivā esošās 18 personas, lielākā daļa sievietes un bērni, iekrita ūdenī. Tā bija sirdi satricinoša traģēdija, kas notika dažu sekunžu laikā, kur cilvēki, mugursomas, drēbju saiņi, viss vienā mušminūtiņā tika no viļņiem izsviesti krastā. Visi tika krastā, bet divi bērni neizrādīja nekādas dzīvības zīmes. Cik ātri vien bija iespējams, abus bērnus steidzīgi uznesa bākā, kur nekavējoties izdarīja mākslīgo elpošanu. Vienu meitenīti, 7 gadus vecu, izdevās atdzīvināt, bet otru, ap 4 gadus vecu, mums neizdevās atdzīvināt, neskatoties uz to, ka mēs nodarbojāmies ar

viņu 3 stundas. Nāves iemesls, domājams, bija noslāpšana, jo meitenei ap kaklu divas reizes bija aptīts kaklauts ar diviem mežgliem, kas savilkās vēl ciešāk, kad kaklauts bija palicis slapjš, un tādā veidā nožņaudza meiteni. Tas ir vienīgais nelaimes gadījums visā tanī laikā, kamēr ieplūda bēgļu straume.

Š.g. 18. oktobrī pl. 20.00 tika novēroti atkārtoti gaismas signāli 300 grādu virzienā. Nekavējoties deva trauksmes signālu pulcēties un visiem paziņoja, ka ir iespējams, ka kāda bēgļu laiva ir uzskrējusi virsū apakšzemes klinšu radzēm un tāpēc apstākļi prasa sniegt nekavējoties steidzamu palīdzību. Ierodoties nelaimes vietā, mūsu aizdomas apstiprinājās, kāda laiva bija uzskrējusi pašam ragam virsū un tagad atradās sagriezta šķērsām pret viļņiem. Lai varētu uzņemt sakarus ar laivu, mēs bijām spiesti piebrist viņai klāt, tanī pašā laikā mēģinot piestiprināt laivai virvi un ar tās palīdzību pievilkt laivu tuvāk krastam, kas arī izdevās. Laivas vīrieši paši tika malā, bet sievietes un bērnus mēs iznesām malā. Divi no vīriešiem bija cietuši. Vienam bija lauzts labās rokas dilbs, otram abas kāju pēdas bija pilnas ar sastru-tojušām rētām. Viņš nevarēja pats pārvietoties un bija jāaiznes visu garo ceļu līdz bākai, kur ievainotie tika apkopti. Ar šo laivu atbrauca pavisam 54 personas. Sievietes, bērni, kā arī viena daļa no vīriešiem tika apgādāti ar sausām drēbēm, pēc tam visi dabūja siltu dzērienu un sviestmaizes.

No aprīņa pārvaldes Visbijā, ar aprīņa priekšnieka Nilandera gādību mēs dabūjām drēbes, pārtiku un citas nepieciešamas lietas, lai kaut kādā veidā aizpildītu šo nelaimīgo cilvēku vajadzības.

Nobeidzot šo savu ziņojumu, es gribu norādīt, ka personāls ir pelnījis visu to uzslavu, kādu tam vien var dot, par savu daudzos gadījumos ar risku saistīto darbu, glābjot bēgļus un viņu laivas, kas meklēja patvērumu *Gotska Sandön*."

1944. gada 15. novembrī Karaliskā Loču pārvalde ar sevišķu rakstu izsaka atzinību bākas pārraugam I. Karlsonam *Gotska Sandön*, viņa ģimenei, kā arī uzdod I. Karlsonam izteikt atzinību visam personālam un viņu ģimenēm par sniegto palīdzību Baltijas bēgļiem. Vienalga, kādā vietā bēgļi ieradās, tie saņēma kā vietējo iedzīvotāju, tā dažādu oficiālo un reliģisko organizāciju gādību un aprūpi pirms novietošanas oficiālajās bēgļu nometnēs. Visi tie ir pelnījuši lielu pateicību un atzinību par savu patiesi humāno darbu. Kā to rāda pašu bēgļu rakstītās vēstules pirmajās dienās, izkāpjot krastā Gotlandē un citur Zviedrijā, arī viņi izjuta dziļu pateicību par šo humāno rīcību, kas atvēra tiem jaunu ceļu uz labāku nākotni kara apstākļos. To baltiešu bēgļi nedrīkstētu aizmirst.⁴⁹

Pārskats par latviešu bēgļiem, kas ieradās Zviedrijā 1943–1945

Avoti: Zviedru–latviešu palīdzības komitejas bēgļu saraksts
1945. gada 17. maijā
(Sastādījis J. Sadovskis)⁵⁰

a) pēc aroda

	Skaitis
1. Universitātes mācības spēki	24
2. Ārsti, zobārsti, farmaceiti	62
3. Inženieri, ķīmiķi, arhitekti	71
4. Agronomi, mežziņi	66
5. Tiesneši, juristi, tautsaimnieki	55
6. Citi akadēmiski arodi	12
7. Garīdznieki (luterāņi, katoļi, bapt.)	30
8. Rakstnieki, mākslin., žurnālisti, red.)	94
9. Skolotāji, skolu pārziņi, direktori	95
10. Karavīri un policijas darbinieki	68
11. Valsts un pašvaldības ierēdņi	183
12. Veselības kopšana (māsas/slimo kopējas)	36
13. Uzņēmēji un tirdzniecības darbinieki	119
14. Grāmatveži un kantoru darbinieki	180
15. Amatnieki	99
16. Tehniķi un mehāniķi	129
17. Satiksmes darbinieki (šoferi, dzelzc. d.)	70
18. Kuģniecības darbin. (kapteiņi, stūrm., matr.)	206
19. Zvejnieki un zivju rūpniecības darbin.	246
20. Lauksaimnieki	96
21. Lopkopības instrukt. un piensaimn. darb.	11
22. Strādnieki – fabrikas un lauksaimn.	122
23. Dažādi kvalif. spec. (mājtur. instr., dārzn.)	119
24. Mājsaimniecība	325
25. Studenti	148
26. Skolnieki	464
27. Bērni (dzim. 1939–1945)	444
28. Nezināmi arodi (trūkst ziņu)	985

Kopā 4559

b) pēc vecuma⁵¹

Dzimšanas gadi	Skaits
1856-1860	3
1861-1865	6
1866-1870	7
1871-1875	23
1876-1880	49
1881-1885	62
1886-1890	96
1891-1895	149
1896-1900	249
1901-1905	409
1906-1910	576
1911-1915	651
1916-1920	435
1921-1925	403
1926-1930	247
1931-1935	187
1936-1940	275
1941-1945	314
Dzimšanas dati nezināmi	418

Kopā 4559

Latviešu bēgļu ierašanās vietas Zviedrijā⁵²

1. Gotska Sandön
2. Gotland:
 1. Fårösund
 2. Slite
 3. Herrvik
 4. Katthammarsvik
 5. Östergarn
 6. Sysne
 7. Ljugarn
 8. Nabben
 9. Närhamn
 10. Ronehamn
 11. Burgsvik
 12. Visby
 13. Bungenäs
 14. Botvaldevik
 15. När Fyr
 16. Faludden
1. Ölands södra udde
2. Valdemarsvik
3. Ystad
4. Karlskrona
5. Kalmar
6. Bornholm
7. Nynäshamn
8. Luleå
9. Skellefteå
10. Umeå
11. Sundsvall
12. Göteborg
13. Ronneby
14. Furusund

Šīs ir galvenās vietas, kur ieradās bēgļi no Latvijas. Ziemeļu pilsētās galvenokārt bēgļi — jūrnieki, kas nobēga no vācu kuģiem jau 1943. gadā.

Kristaps Krišs Upelnieks, kapteinis, ģen. Kureļa grupas štāba priekšnieks

Lielākās latviešu–baltiešu bēgļu nometnes Zviedrijā⁵³

1. Kummelnäs	2. Vikingshill
3. Fritorp	4. Fagersjö
5. Visby	6. Sigtuna
7. Söderköping	8. Visingsö
9. Lindesberg	10. Rangsta
11. Flen	12. Finspång
13. Nybro	14. Vikarbyn
15. Korsbo Östervåla	16. Sjöarp
17. Lindfors	18. Filipstad
19. Valla	20. Trosa
21. Sködinge	22. Sala
23. Åtvidaberg	24. Läckeby, Kalmar
25. Eskilstuna	26. Kungsör
27. Sävsjöström	28. Trångmora
29. Årdal	30. Övertånger
31. Ränneslätt-Staby (internlg.)	32. Långmora (internlg.)
33. Ingels (internlg.)	34. Axmar (internlg.)
35. Martebo (internlg.)	36. Gälltofta (internlg.)
37. Örebro	38. Växjö
39. Sabbatsbergs ålderdomshem, Sthlm. Tikai "Estlandssvenskama".	

Saprotams, ka bija vēl vismaz 10-15 citas, sīkākas nometnes dažādās Zviedrijas vietās.

Vēres

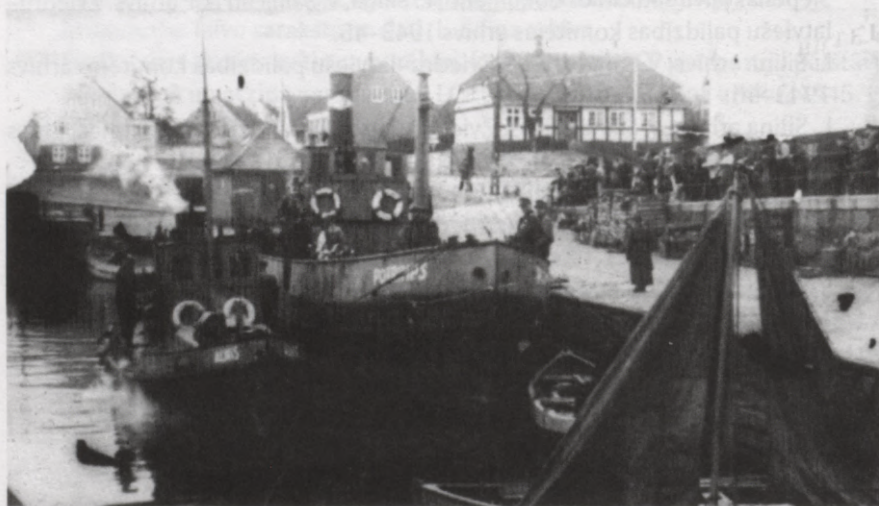
- ¹ K. Frišenfelda ziņojums LCP evakuācijas vadībai Gotlandē; A. Spādes liecība par Andr. Spādes un Ž. Kārklīņa ģimeņu apcietināšanu Ventspilī; H. Horsta un A. Ciekala Štuthofas muzeja dokumenti.
- ² L. Siliņa vecāku liecības 1944. g. febr. Rīgā. L. Siliņa galvenās slēpšanās vietas Kurzemē bija pie Alb. Sadovska "Dižkārļos", Dundagā; māc. J. Pīlmaņa, Piltēnē; tālbr. kapt. M. Gertnera "Karnos", Kaltenē.
- ³ Zviedri nāk — plakāts; L. Siliņa arh.
- ⁴ V. Salnā 1944. g. 31. marta vēstule LCP vadībai Latvijā. V. Salnā un K. Zariņa vēstules līdzekļu jautājumā, LCP arhīvs; K. Frišenfelda un O. Bileskalna ziņojums.

- 5 V. Salnā 1944. g. 31. marta vēstule LCP, LCP arhīvs.
- 6 K. Zariņa pārskata citējumi, LCP arhīvs.
- 7 V. Salnā 1943. g. 5. aug. lūgums zviedru bēgļu iestādei par L. Siliņa izlaišanu no noņemšanas, galvojot par dzīvokli un uzturu, lai varētu apstrādāt atvestos dokumentus.
- 8 Zviedru–latviešu palīdzības komitejas protokols 1943. g. 15. okt.
- 9 “Latviešiem Zviedrijā” 1943. g. dec., LCP arhīvs.
- 10 Zviedru–latviešu palīdzības komitejas dati, ko 1943. g. sastādīja L. Siliņš.
- 11 Fr. Heiberģa sūdzība, L. Siliņa arhīvs.
- 12 F. Cielēna pārvešanas organizēšana LCP vadībā; naudas devēju noteikumi par evakuējamiem, L. Siliņa arhīvs; laivas “Toni” pārvešana uz Gotlandi 1943. g. 7. sept. muitas pase; 1944. g. 10. sept. no Gotlandes izbrauc Fr. Heiberģs, A. Grīnberģs, G. Šteinerts, bet uz Latviju nebrauc. Zviedru jūras policija apcietina visus trīs pie Sandhamnas 16. sept. 1944. g.
- 13 Kureļa grupas radio ziņojums, L. Siliņa arhīvs.
- 14 “Tukuma protokoli”, ko atsūtīja no Kureļa grupas, L. Siliņa arhīvs. Tiek iesniegti ANO.
- 15 V. Gustavas-Vagales mss., publicēts ar autores laipnu atļauju, L. Siliņa arhīvs.
- 16 N. Blumfeldes mss., publicēts ar autores laipnu atļauju, L. Siliņa arhīvs.
- 17 G. Rudzīša mss., publicēts ar autora laipnu atļauju, L. Siliņa arhīvs.
- 18 “Saerlas” loga grāmata, L. Siliņa arhīvs.
- 19 “Saerlas” bēgļu saraksts, Zviedru–latviešu palīdzības komitejas dati.
- 20 Evakuācijas laivu saraksts un dati, L. Siliņa arhīvs.
- 21 Evakuācijas akcijas kvītis un norēķini, ko kontrolēja LCP visu partiju pārstāvji Stokholmā un atzina par pareizu, LCP arhīvs; sūtņa V. Salnā arhīvs, 1945. g. jūnijs.
- 22 “Ny Dag” 1944. g. 19. dec.; “Ny Dag” 1945. g. 6. martā; “Arbetaren” 1944. g. 2. jūnijā; Padomju Savienības valdības paziņojumi resp. uzaicinājumi visiem Baltijas bēgļiem atgriezties Pad. Savienībā — “Dagens Nyheter” 1945. g. 20. maijā, zviedru, krievu igauņu un latviešu valodās, L. Siliņa arhīvs.
- 23 Ziņojums no LCP Latvijā, rakstisks, 1944. g. 20. aug., L. Siliņa arhīvs.
- 24 Konsula K. Lasmaņa un L. Siliņa sagādātais m/k Aldo, 150 t., L. Siliņa arhīvs.
- 25 Protokoli un sūdzības, ko inscenēja tie, kas atgriezās uz Pad. Savienību, LCP arhīvs.
- 26 Sūdzības Parlamentāriskai izmeklēšanas komisijai, skat. Statens offentliga utredningar 1946:36, Sthlm. 1946.
- 27 A. Grīvaiņa ziņojums evakuācijas tehniskajam vadītājam 1944. g. 25. sept., L. Siliņa arhīvs.
- 28 J. Jēkabsona dienas grāmatas citējumi ar autora laipnu atļauju, L. Siliņa arhīvs.
- 29 Z. Jēkabsones vēstules citējumi ar viņas laipnu atļauju, L. Siliņa arhīvs.
- 30 Fr. Gobas mss., ar autora laipnu atļauju, L. Siliņa arhīvs.

- 31 Ž. Fonzova, N. Gruntes ziņojums 1944. g. 2. nov., L. Siliņa arhīvs.
- 32 "Ny Dag" 1944. g. 19. nov. un citi kreisie zviedru laikraksti, L. Siliņa arhīvs.
- 33 Laivas "At" inventāra protokols, L. Siliņa arhīvs; O. B. Ziņojums uz Gotlandi, L. Siliņa arh.
- 34 O. Bileskalna ziņojumi, L. Siliņa arhīvs.
- 35 LCP ziņojumi; bēgļu neatļautās vēstules; O. Bileskalna ziņojums, L. Siliņa arhīvs.
- 36 O. Bileskalna ziņojums 1944. g. nov. un telegramma 8. nov., L. Siliņa arhīvs.
- 37 O. Bileskalna ziņojums 1944. g. okt.
- 38 O. Bileskalna dokumenti par "Li 14", L. Siliņa arhīvs; O. B. biogrāfiskie dati ar dēla Pētera Kr. atļauju; K. Frišenfelda un O. B. ziņojums.
- 39 Ziņojums par stāvokli Latvijas krastā 1945. g., L. Siliņa arhīvs.
- 40 Telegrammu ziņojumi no LCP Latvijā, arī rakstiski ziņojumi, L. Siliņa arhīvs.
- 41 Telegramma 1945. g. martā, L. Siliņa arhīvs.
- 42 J. Dulbes vēstule un ziņojums, L. Siliņa arhīvs.
- 43 Zviedru Statistiskās pārvaldes dati 1944. g.
- 44 *Statens offentliga utredningar* 1946:36, 32. lpp., *Parlamentariska Undersökningskommissionen angående flyktingärenden och säkerhetstjänst i Betänkande angående Flyktingars Behandling*, Stockholm, 1946.
- 45 K. Frišenfelda raksts "Dzimtenes Balss" Nr. 24, 1964. g. marts, ar virsrakstu: "Kam kalpoja LCP"; Ērika Tomsona raksts "Dzimtenes Balss" nr. 55, 1962. g. jūlijs, ar virsrakstu "Es biju tur...aiz jūras"; L. Siliņa arhīvs.
- 46 Slepēnās laivu satiksmes dokumenti; L. Siliņa, V. Salnā un LCP arhīvs. Zviedru-latviešu palīdzības komitejas arhīvs 1943–45.
- 47 L. Siliņa arhīvs; V. Salnā arhīvs; Zviedru-latviešu palīdzības komitejas arhīvs 1943–45.
- 48 L. Siliņa arhīvs; V. Salnā arhīvs; Zviedru-latviešu palīdzības komitejas arhīvs 1943–45.
- 49 *Riksarkivet* (RA), D. Nr L 1848:117.
- 50 L. Siliņa arhīvs; V. Salnā arhīvs; Zviedru-latviešu palīdzības komitejas arhīvs 1943–45.
- 51 L. Siliņa arhīvs; V. Salnā arhīvs; Zviedru-latviešu palīdzības komitejas arhīvs 1943–45.
- 52 Zviedru-latviešu palīdzības komitejas arhīvs.
- 53 Zviedru-latviešu palīdzības komitejas arhīvs.

No Zviedrijas 1946. gada 25. janvārī izdoto, vēl dzīvu palikušo leģionāru grupa, kas pulcējās Latvijas Kara muzejā Rīgā 1992. gada 25. janvārī. No dzīvi palikušajiem apzināts 101 cilvēks

Velkoņi "Alnis" un "Potrimps" Bornholmā 1945. gada 9.–10. maijā, ar kuriem šeit atbrauca latviešu leģionāri no Dancigas. Vēlāk viņi aizbrauca uz Zviedriju un tika internēti

Ģenerāļa J. Kureļa grupa

Leonīds Siliņš

Šī grupa sāka veidoties jau 1940.—41. gadā, kad grupas vēlākie vadītāji, kapt. K. Upelnieks un vēl daudzi citi bijušās Latvijas armijas virsnieki, pulcināja ap sevi latviešu partizāņu grupas, kas 1941. gada jūnijā pēc kara sākšanās starp Vāciju un Padomju Savienību piedalījās organizēti cīņās pret austrumu okupantiem Daugavas krastos starp Skrīveriem un Pļaviņām, atbrīvojot kādu Daugavas krasta sektoru, kad vācu armija vēl nebija pārgājusi Daugavu. Notika cīņas, kur abām pusēm bija zaudējumi. Šeit krīt viens no kādas grupas vadītājiem, Latvijas armijas seržants Vilhelms Briedis.¹ Neskatoties uz ienaidnieka pārspēku un pašu zaudējumiem, ir iegūtas šautenes, patšautenes, rokas granātas un munīcija.

Citas atsevišķas grupas, kuras veidojās Rīgā dažas dienas pēc kara sākšanās, sīvās cīņās ieņēma Rīgas 10. milicijas iecirkni Pārdaugavā. Arī šīs grupas piedalījās Daugavas krastu cīņās.

Vācu okupācijas laikam sākoties, šīs grupas ir apzinātas. Kara juku laikā visas grupas bija vākušas ieročus, kas tika noslēpti dažādās vietās Latvijā. Bija savākts diezgan daudz ieroču un munīcijas, ko vēlāk izmantoja Kureļa grupas vajadzībām.²

Latviešu tautas vislielākais vairākums neticēja ne vācu uzvarai, ne arī viņu solījumiem, jo tie jau bija mūs vienreiz pārdevuši krievu okupantiem ar 1939. gada 23. augusta slepeno līgumu.³ Baltijas valstis un tāpat visi citi vācu armiju ieņemtie austrumu apgabali bija pakļauti nežēlīgai vācu kolonizācijai un tautu iznīcināšanai. Tāpēc nav nekāds brīnums, ka šo apspiesto tautu skati vērsās uz rietumiem, jo citas iespējas nebija.

Pēc Staļingradas krišanas 1943. gada sākumā visi baidījās no otrreizējas krievu boļševiku okupācijas. Klīda visādas baumas. Vācu iecelto “pašpārvaldi” tauta nebija akceptējusi. Mobilizēt pašiem savu armiju un atjaunot Latvijas suverēno valsti vācu okupanti nepieļāva. Tānī pašā laikā, krasā pretrunā kā pret 1907. gada Hāgas, tā arī Ženēvas konvencijas noteikumiem attiecībā uz okupētām valstīm, ar “žēlīgu” Hitlera atļauju, piespiedu kārtā, draudot ar kara laika sodiem, sāka mobilizēt latviešu leģionu.⁴ Šos piespiedu kārtā nelikumīgi mobilizētos pa lielākai daļai pašā sākumā iesaistīja vācu daļās aiz Latvijas robežām vai arī frontes aizmugures vienībās, kas nebūt neveicināja Latvijas robežu aizsargāšanu. To pašu var teikt par piespiedu kārtā

mobilizētām latviešu policijas vienībām, kuras izsūtīja ārpus Latvijas robežām.

Šādos Latvijas valstij un tautai ļoti nelabvēlīgos politiskos apstākļos, kur tik nežēlīgi un bezjēdzīgi tika izšķiests mūsu tautas dzīvais spēks, veidojās politisks pretspēks, kas vēl pēdējā brīdī mēģināja darīt visu iespējamo, lai glābtu tautu un atjaunotu Latvijas valsts juridiskās tiesības, kas bija vienīgais atrisinājums, lai apvienotu visu tautu cīņā par savu brīvību — ar pašu latviešu mobilizētu armiju, kas cīnās par savu zemi un tautu ar skaidru politisku mērķi. Šādu politisku mērķu sasniegšanai 1943. gada 13. augustā Rīgā tika nodibināta Latvijas Centrālā padome, latviešu tautas pretestības kustība, kur nozīmīga vieta bija LCP militārai daļai — ģen. J. Kureļa grupai.⁵ Šī grupa uzsāka savu darbību 1944. gada 28. jūlijā Skrīveru pagasta "Robežos". Bez ģen. J. Kureļa un viņa štāba priekšnieka kapt. K. Upelnieka grupā jau no paša sākuma darbojās plkv. Pēteris Liepiņš, plkv. ltn. Jānis E. Graudiņš, kapt. Jūlijs Mucenieks, kapt. Zemītis, vln. Jānis Gregors, vln. Prikals, vln. Rasa, ltn. Ankravs, vln. Filipsons, darbvedis Valters, saimniecības pārzinis V. Pāvulāns un nedaudz vēlāk arī ltn. R. Rubenis un citi.⁶

Kureļa grupa sadarbojās ar vairākiem latviešu leģiona augstākiem un zemākiem virsniekiem, piemēram plkv. Vili Janumu, kas sagatavoja militārus plānus, pārskatus un atbalstīja sakaru uzturēšanu ar Zviedriju. Arī plkv. K. Lobe atbalstīja šo grupu.⁷ Tai bija arī liels atbalsts visos Latvijas apriņķos un pilsētās, kur grupai bija savi pārstāvji. Visu LCP darbību, un arī tās militāro daļu, atbalstīja vairāki ģenerāldirekciju darbinieki un arī daži ģenerāldirektori, piemēram saimniecības ģenerāldirekcijas vadītājs Voldemārs Zāgars, sniedzot LCP pārskatus par saimniecisko stāvokli Latvijā. Arī agr. J. Andersons, Lauksaimniecības galvenās direkcijas vadītājs, atbalstīja LCP darbību.⁸

Kureļa grupas locekļi zvērēja uzticību Latvijai un Latvijas Satversmei, ne Hitleram un Vācijai. Savu darbību oficiāli Kureļa grupa uzsāk 1944. gada jūlijā ar 5. Rīgas aizsargu pulka komandiera J. Veides rīkojumu, ko ar savu parakstu apstiprina aizsargu priekšnieks plkv. ltn. Augusts Dzenītis. Grupas oficiālais uzdevums ir:

1. aizsargāt Daugavu Pļaviņu-Ķeguma rajonā,
2. turēt gatavībā 200 apbruņotus vīrus sūtīšanai uz Rīgu.

Bez tam vēl organizē izlūku vienības ienaidnieka aizmugurē. Grupas īstais mērķis ir Latvijas armijas dibināšana, izmantojot kara apstākļus un aizsargu organizāciju. Pirmo ieroču un munīcijas sūtī-

jumu — 115 franču 1936. gada šautenes saņem no Rīgas apriņķa priekšnieka Jāņa Veides 1944. gad 31. jūlijā.⁹ Kādu īsu laiku grupa, lai oficiāli dabūtu vēl vairāk ieroču, sadarbojās ar vācu 16. armijas 204. izlūka vienību un tās pārstāvi Šūbertu (*Schubert*), kā arī ar 212. vācu izlūkošanas grupas komandieri Haselmani (*Hasselmann*), kas atsūta ieročus 150 vīru apbruņošanai. Pāri fronteī vairākas reizes tiek sūtīti izlūki, kas atgriežas ar ziņojumiem. 1944. gada 8. augustā dabū jaunu ieroču sūtījumu, arī mīnu metēju ar municiju. Šai pašā dienā uzņem sakarus ar plkv. K. Lobi.¹⁰ 1944. gada 9. augustā nodod svinīgo solījumu. Dievkalpojumu vada māc. Arnolds Lūsis, kas savā grāmatā “Cilvēki bez mājas” starp citu raksta: “Divi simtu vīru un jaunekļu šai augusta svētdienā ir nostājušies parādes ierindā Skrīveru pagasta “Robežniekos” (pareizi — “Robežos”, *red.*).. Tiem ir dažādi tērpi. Bet visiem kopīga zīme ir tēvzemes karogs sarkanbaltisarkanās krāsās.. Visi šie cilvēki ir steigušies uz Robežniekiem, lai būtu klāt svinīgā notikumā: ģenerāļa Jāņa Kureļa atsevišķās kaujas vienības pirmā parādē.. Kureliešu “dvēsele” — kapteinis Krišs Upelnieks..”¹¹ Māc. A. Lūsis min arī tos, kas ieradušies. Pēc parādes un dievkalpojuma kapt. K. Upelnieks nodod ziņojumu par izlūkiem, kas atgriezušies.

No 1944. gada 17. augusta atzīmes grupas dienasgrāmatā redzams, ka sevišķas rūpes bijušas par tiem karavīriem, kas noklīduši no savām daļām un negribot kļuvuši par dezertieriem. Šai sakarībā ģen. J. Kurelis un viņa štāba priekšnieks kapt. K. Upelnieks 1944. gada 17. augustā griezās ar speciālu ziņojumu pie LCP priekšsēža ģen. Vernera Tepfera, lūdzot viņu “..neatteikties ierosināt latviešu vienību štābos izstrādāt noteikumus vai dot atļauju rezolūcijas veidā, savākt šādus karavīrus pie aizsargu štābiem, saformēt viņus atsevišķās vienībās un šīs vienības nosūtīt tuvākās aktīvās karaspēka daļas rīcībā kā papildinājumu. Še, kara apstākļos, nebūtu tik ļoti svarīga forma, bet gan lietas būtība.”¹² Nav jāaizmirst, ka tas bija laikā, kad vācieši atkāpās un pat latviešu leģiona vadība bija bezspēcīga. Stāvoklis bija pilnīgi haotisks ne tikai frontes pārrāvuma dēļ, bet arī sakarā ar atentātu pret Hitleru. Lai uzturētu kārtību savās armijas rindās, žandarmērija šāva un kāra. Pašpārvaldes pirmais ģenerāldirektors ģen. O. Dankers izlaida “Apliecinājumu” 1941. g. 21. jūlijā latviešu tautas vārdā, ka “Vēsts par negēlīgo un nodevīgo atentātu pret Vadoni un viņa tuvākajiem līdzcīnītājiem dziļi saviļņojusi latviešu tautu” un pateicās “Visvarenajam.., kas ļāvis Ādolfam Hitleram turpināt savas cīnītāja gaitas par svētību Eiropas tautām..”

Latviešu leģionāri ziedru nometnē Rennesletē (*Ränneslätt*)
1945. gada vasarā. Dzied Mariss Vētra

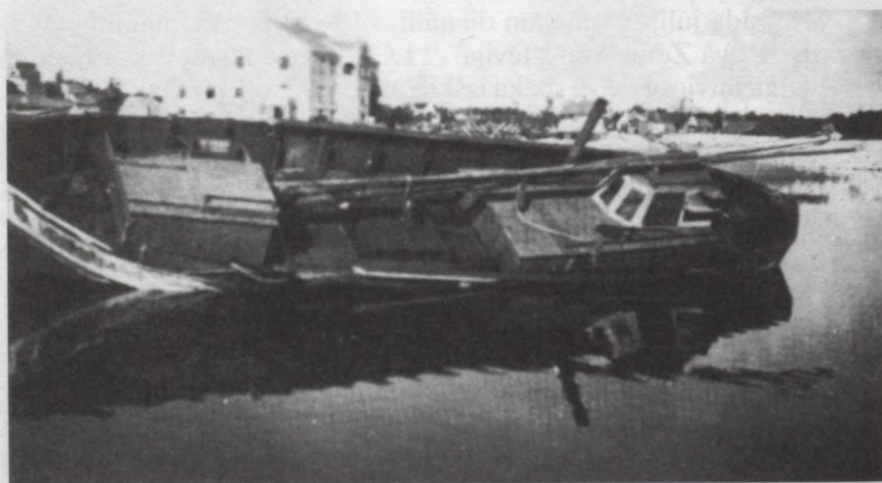
Latviešu leģionāri, vēl vācu uniformās, noklausās koncertu Rennesletes
nometnē 1945. gada vasarā

Dankeram nebija nekādas tiesības runāt visas latviešu tautas vārdā laikā, kad vācieši izslepkavoja latviešu tautu. Tānīs pašās 1944. gada jūlija dienās O. Dankers izdeva vēl vienu uzsaukumu "Latvju karavīri! Latvju tauta!", aicinot atkal visus cīnīties kopā ar vāciešiem, nevienā vārdā neminot neatkarīgu, brīvu Latvijas valsti! Vāciešiem steigdzīgi ir vajadzīgi kara kalpi, kas neprasa neko, kas izpilda visas pavēles bez ierunām. Pakalpīgais Dankers atkal izlaiž uzsaukumu, kas pilnvaro Latvju jaunatnes organizāciju kārtot 1928. g. dzimušo jaunekļu iesaistīšanu gaisa spēku palīgdienestā uz "brīvprātīgas pieteikšanās pamata, etc.", ko paraksta LJO vadības štābs.¹³ Visiem taču bija zināms, ka ne leģionā, ne gaisa izpalīgos neviens negāja "brīvprātīgi", bet gan tika mobilizēti piespiedu kārtā ar kara laika likumu sodiem, arī nāves sodiem un koncentrācijas nometnēm. Pret to cīnījās LCP vadība un kurelieši, jo vienīgais atrisinājums bija radīt pašu latviešu vadītu armiju ar politisku jēgu un saturu, jo Rietumos mūs uzskatīja par vācu sabiedrotiem, kādi mēs nekad nebijām. Redzot vācu bezjēdzīgo austrumu iekarošanas politiku, kas iekarotajām tautām atņēma visas cilvēka tiesības, LCP aprindas bija pilnīgi pārliecinātas, ka Vāciju karu zaudēs. Dotajos politiskos apstākļos 1941.–42. gadā tā bija ļoti ķecerīga doma, pilnīgi pretēja tam, ko sludināja un rakstīja laikrakstos tā sauktās "pašpārvaldes" aprindas. Tie bija bīstami uzskati un nebija pieņemami arī tiem, kuri vervēja brīvprātīgos, jau sākot ar 1941. gada jūlija pirmajām dienām, kā to rāda "Aicinājumi" laikrakstos "Brīvā Zeme" un "Tēvija".¹⁴ LCP šo vervēšanu uzskatīja par bezjēdzīgu latviešu dzīvā spēka izšķiešanu, bez kāda pozitīva politiska mērķa. Latviešiem pat netika doti konkrēti solījumi.

Mūsu tauta bija zaudējusi ļoti daudz no sava dzīvā spēka jau 1940.–41. g. krievu okupācijas laikā. Arī no vāciešiem mēs neko labu nevarējām sagaidīt, to rādīja Latvijas vēsture. Kureliešiem tiek vienu otru reizi pārņemts, ka tie kapt. K. Upelnieka vadībā esot bijuši "fantasti", kas sapņojuši par 1918.–19. g. politisko notikumu atkārtošanos, kad Rietumu sabiedrotie mūs atbalstīja. Dokumenti rāda pretējo. Kā LCP vadība, tā arī kurelieši bija ļoti labi informēti par rietumu sabiedroto nostāju militārās palīdzības jautājumā, ko diezgan regulāri sniedza LCP Ārzemju delegācija un Latvijas sūtņi Rietumos. Nekāda militāra palīdzība nebija sagaidāma.¹⁵ Lika gan cerības uz Somiju, bet jau 1944. g. janvārī–februārī LCP vadība tiek informēta par eventuālu Somijas izstāšanos no kara. 1944. g. 28./29. februārī uz Stokholmu aizved plkv. V. Januma izstrādāto ieroču, munīcijas un apgādes plānu 180 000 vīru lielai armijai.¹⁶ Diemžēl, šo plānu

“Kapi” ārpus Vorkutas koncentrācijas nometnes, kur apglabāja nomocītos un noslepkavotos Vorkutas upurus. Tā kā šeit valda mūžīgais sals, tad zeme vasarā ir atkususi tikai dažas pēdas dziļumā. Koka mieti rāda kapa vietas, dažreiz ar mirušo, nomocīto vārdiem

Kāda pusnogrimumsi latviešu zvejnieku laiva Slītes ostā, ko lietoja bēgļu pārvešanai no Latvijas uz Gotlandi. Šīs laivas zviedri atdeva Padomju Savienībai, Baltijas valstu okupantei

nevar izpildīt sakarā ar politiskiem un militāriem apstākļiem un paredzēto Somijas miera noslēgšanu ar Padomju Savienību. Tas viss tiek paziņots LCP vadībai Latvijā un, saprotams, arī ģen. J. Kureļa štābam.¹⁷

Vācu ziemeļu frontes sabrukums 1944. g. jūlijā, kad sākās vācu 16. un 18. armijas atkāpšanās ne jau vairs pēc “plāna un grafikas”, vācieši nedomāja par Baltijas valstu sargāšanu, bet gan par savu zemi. Kurzemi pārvērtā par cietoksni un pavēlēja šīm armijām turēt ceļu pa Baltijas jūru brīvu, jo cerēja, ka vēl varēs izlauzties cauri Lietuvai uz dienvidiem, lai apturētu krievu masu virzīšanos uz Berlīni cauri Prūsijai un Pomerānijai. Tas vairs nebija iespējams, un viss, kas vēl bija atlicis no abām armijām, tika ieslēgts Kurzemes cietoksnī. Ne jau, lai sargātu Latviju, jo Vidzeme, Rīga, Latgale un daļa no Zemgales jau bija krievu rokās, bet gan, “lai piesaistītu lielus Sarkanās armijas spēkus šinī sektorā”, raksta *Haupts (Haupt)*.¹⁸

Tāds bija stāvoklis, kad dibinājās ģen. J. Kureļa grupa. Lielai latviešu daļai tas šķita vienīgais līdzeklis, lai dibinātu savu armiju un mobilizētu visu tautu pret iebrūkošo krievu okupantu. Tas nebūt nebija ne vācu politiskās, ne militārās interesēs. Konflikts starp kureliešiem un vāciešiem bija neizbēgams. Tā saucamā latviešu “pašpārvalde” praktiski vairs neeksistē. Nekādi norādījumi tautai netiek doti. Vācu armijas atkāpjas no Ļeņingradas frontes. 1944. gada 27. jūlijā krievi ieņem Daugavpili un Rēzekni, 26. jūlijā tie ir jau pie Dobeles, un 1. augustā visa Jelgava ir krievu rokās. 30. jūlijā plkst. 9.00 krievi bez cīņas ieņem Tukumu. 30. jūlijā krievu rokās krīt Bauska, Birži un apkārtējās vietas. Tukumu izdodas atbrīvot tikai 1944. g. 20. augustā, kad krievi ir paspējuši noslepkavot daudzus Tukuma un apkārtnes iedzīvotājus. To rāda “Tukuma protokoli”, ko izved uz ārzemēm un iesniedz Rietumu valstu valdībām, arī Apvienotām Nācijām.¹⁹

Bēgļu masas no Vidzemes un Latgales dodas virzienā uz Kurzemi. No 1944. gada 2. līdz 8. oktobrim pāri Rīgas tiltiem pāriet vairāk kā 74 000 bēgļu pajūgi. Ceļš uz dienvidiem ir nogriezts. Tie visi dodas uz Kurzemi. Pēc vācu militāriem avotiem, 1944. g. decembrī Kurzēmē vācu armijā bija 505 540 cilvēku, 230 000 Kurzemes iedzīvotāju un 150 000 bēgļu. Tātad pavisam kopā 1944. gada beigās Kurzēmē bija 885 546 cilvēki. Šai skaitā nav minēti krievu gūstekņi, pēc dažiem datiem 10 000–20 000 tūkstoši. 1944. g. septembrī–oktobrī no Latvijas uz Vāciju aizsūtīti 7558 latviešu jauniešaukie, 3108 latviešu un igauņu kareivji, 69 409 vācu un 68 562 ievainoti vācu kareivji, 5809 *Todt'a* organizācijas vīri, arī starp tiem bija latvieši, 75 319 Baltijas

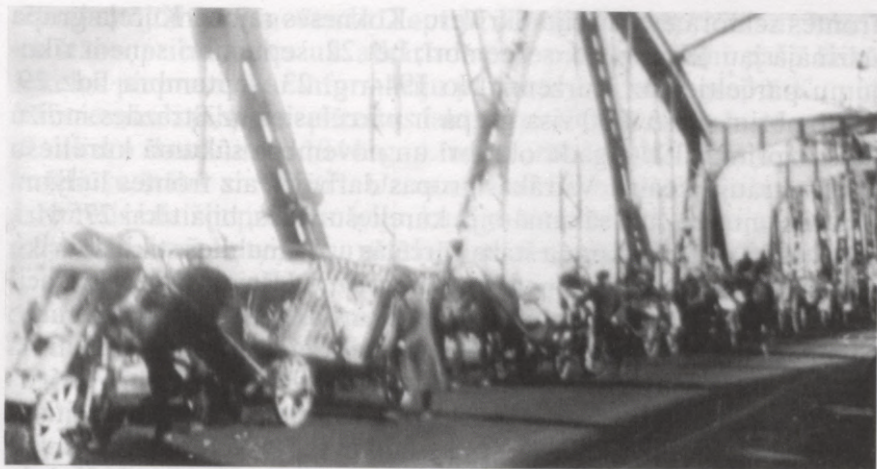
bēgļu un 1791 krievu gūsteknis. Tanī pašā laikā no Kurzemes uz Vāciju aizved 11 626 zirgus, 6432 spēkratus un 290 lielgabalus. No Ventspils un Liepājas uz Vāciju aizved visas ugunsdzēsēju mašīnas, arī tās, kas evakuētas no Rīgas un citām Latvijas pilsētām.²⁰

1944. g. 22. septembrī krievu rokās ir arī Tallina un 25. septembrī Pērnavā. Šinī laikā Kurzemē valda bijušais Ukrainas apgabala komisārs Ēriks Kochs (*Erik Koch*), kas bija jau pazīstams ar savu zvēriskumu Ukrainā. Ko vācieši bija nodomājuši darīt iekarotajā "Ostlandē", rāda dažādas vācu publikācijas. Jau 1942. gada 3. martā "*Deutsche Illustrierte*" Nr. 9, 8. lpp. apraksta vācu karavīru noņemšanas plānu iekarotajos apgabalos, ar visiem māju projektiem un pat iekārtu. "*Danziger Vorposten*" 1944. g. 21. augustā raksta, ka Baltija tiks kolonizēta pēc kara ar vāciešiem. Un tas ir laikā, kad latviešu leģionāri cīnījās frontē uz dzīvību un nāvi, lai, karam beidzoties, ja paliktu dzīvi, atgriežoties mājās, atrastu priekšā vācu kolonizatorus.²¹

LCP un kurelieši bija pret latviešu izvešanu uz Vāciju piespiedu kārtā, kur tos izvietoja pēc vācu vajadzībām, pa lielākai daļai kara rūpniecībā, ļoti nožēlojamos apstākļos. To rāda pašu nodarbināto liecības. Ar to tika vājināti latviešu pretestības spēki pašā Latvijā. Latviešu karavīri uz Vāciju negribēja braukt, bet palikt Latvijā un cīnīties par savu zemi un tautu. Tāpēc arī daudzi aizgāja pie Kureļa grupas, arī leģionāri, sevišķi tie, kas bija pazaudējuši savas vienības atkāpšanās laikā no Vidzemes un Latgales frontes. Bija arī tādi leģionāri, kas bija gājuši glābt savus piederīgos jau krievu okupētās joslās, bet atgriežoties tika uzskatīti par dezertieriem, kādi viņi patiesībā nebija. Arī tie aizgāja pie Kureļa grupas. Šai sakarībā jāmin arī cilvēku ķeršana Rīgā pirms Rīgas krišanas krievu rokās, ko vadīja necilvēcīgais SS obergruppenfīrers ģen. ltn. Jekelns (*Friedrich Jeckeln*), ko krievi vēlāk noķēra un pakāra Rīgā 1946. g. 3. februārī. Par Rīgas krišanu krievi paziņo radiofona raidījumā 1944. g. 13. oktobrī no plkst. 20.30 līdz 21.00. Vēl dažas dienas pirms Rīgas krišanas vācieši mobilizē darbiem "Kurzemes dzelzceļa" būvei 1900.–1905. gadā dzimušos.²²

Pirmie gaisa sakari ar ārzemēm, kas kalpoja LCP svarīgu ziņu pārraidīšanai un arī evakuācijas vajadzībām, tika izkārtoti 1944. g. jūlijā ar Kureļa grupas palīdzību un atbalstu. To sīki apraksta viens no šīs grupas dalībniekiem Fricis Goba.²³

Kureļa grupas dibināšanas dienā 1944. g. 28. jūlijā grupā bija vairāk kā 1800 vīru, daļa no tiem rezervē savās mājās. Par plašāku

Pāri Rīgas dzelzeļa tiltam 1944. gada 2.–8. oktobrī pārbrauca vairāk kā 74 000 bēgļu pajūgu no Vidzemes un Latgales un devās uz Kurzemi. Ceļš uz dienvidiem bija nogriezts

Dzejnieks Alfrēds Kvālis atvadās no Kārļa Skalbes, kas brauc no Vidzemes uz Kurzemes jūrmalu cauri Rīgai 1944. gada augustā. Foto: R. Legzdīņš

frontes sektora evakuāciju Skrīveru–Kokneses rajonā Kureļa grupa uzzināja jau 1944. g. 16. septembrī, bet 22. septembrī saņem rīkojumu pārcelties uz Kurzemi. No 1944. g. 23. septembra līdz 29. septembrim plkst. 7.30 visa grupa ir pārcēlusies uz Strazdes muižu Talsu apriņķī. 1944. gada oktobrī un novembra sākumā kureliešu skaits strauji pieaug. Vairākas grupas darbojas aiz frontes līnijām. Strazdes muižā, kur sākumā bija kureliešu štābs, bija tikai 275 vīri. 1944. g. 29. oktobrī Kureļa štābs pārcēlās uz Annahites stiklu fabriku Puzes pagastā, purvainā apvidū, ap 12 km no Usmas dzelzceļa stacijas. Visā šīnī laikā Kureļa grupai ir sakari ar LCP vadību un radio sakari ar ārzemēm. No pēckara dokumentiem redzams, ka Kureļa grupas apcietināšana ir sāta plānot jau 1944. g. oktobra beigās Talsos, kur piedalās pats Jekelns un SD Rūdolfs Lange, arī citi — SD Brūns, SD Zieglers, SD Boriss Jankavs, SD Voldemārs Silarājs (alias Erasts) u.c. Pēdējie divi 31. oktobrī brauc izspiegot Kureļa štābu. Paziņo Jekelna uzdevumā, ka ģen. J. Kurelim un štāba priekšniekam kapt. K. Upelniekam jāierodas pie Jekelna 1944. g. 2. novembrī plkst. 14.00. Ar šo brīdi sākās Kureļa grupas traģēdija.²⁴ Zīmīgi ir, ka vācu politika un militārie spēki visasākā veidā tiek vērsti tieši pret nacionāli noskaņotiem latviešiem — kureliešiem un citām nacionāli noskaņotām grupām, kas patiesībā cīnās pret krieviem, tāpat kā leģionāri un vācu armija. Jekelns ar visiem saviem SD un ap 1000 žandarmiem vērsās pret kureliešiem, bet ne pret “Sarkano bultu”, kas bija taču īstais ienaidnieks. Pirms sarunām ar Jekelnu kureliešu štābs izstrādā sīku memorandu ar skaidru prasību — Latvijas valsts faktiskās neatkarības atjaunošana ir nepieciešamais noteikums — *conditio sine qua non* — Latvijas bruņoto spēku sekmīgai mobilizācijai un noorganizēšanai cīņā pret boļševikiem. Ir arī pilnīgi skaidrs, ka neviens Kureļa štābā netic Jekelnam, bet visā šai akcijā sarežģītību un nodevību, kas var beigties ar likvidāciju vai vēl sliktāk. Šai kritiskajā brīdī uz ārzemēm tiek nosūtīta telegramma ar jautājumu: “Ko darīt? Cīnīties vai meklēt citus ceļus? Kādu palīdzību var gaidīt no rietumiem?”. Atbilde bija negatīva. No Rietumiem nekādu militāru palīdzību nedeļa.²⁵

Apspriedēs Jekelna štābā ar Jekelnu, viņa štāba priekšnieku un vēlāk ar Drošības policijas SD virspavēlnieku Ostlandē viltīgo SS oberfireru Fuksu (*Fuchs*) kapt. K. Upelnieks bezbailīgi un patiesi raksturo vācu muļķīgo politiku pret latviešiem un uzstāda skaidras prasības. Šīs apspriedes notiek 1944. g. 2. un 7. novembrī, bet jau 8. novembrī oberfirers Fukss izlido uz Berlīni, soloties kārtot disku-

tētos jautājumus. 7. novembrī kapt. K. Upelniēks apspriežas ar Jekelna štāba priekšnieku un atkārtoti savas prasības. Tanī pašā laikā Jekelns pieprasa sīku informāciju par ģen. J. Kureļa grupu. Kureļa štābs iesniedz pilnīgi nepareizus faktus, noslēpjot kā ieroču, tā grupas skaitlisko daudzumu. 1944. g. 4. novembrī Jekelns pēkšņi ierodas kureliešu štābā ar "vizīti". Uzturas tikai 10 minūtes. Grib, lai ģen. J. Kurelis izlaižot proklamāciju, kurā varot rakstīt, ka Vācijas valdība izšķīrusies atzīt Latviju par neatkarīgu valsti. Ģen. J. Kurelis un kapt. K. Upelniēks atteicās to darīt, bet prasa konkrētus faktus un rīcību, bet ne tukšus solījumus, kam neviens netic.

Pēdējā atzīme ģen. J. Kureļa grupas dienasgrāmatā, ko rakstījis virsltn. Jānis Gregors, ir 1944. g. 10. novembrī. Tur bija arī sagatavots, bet ne parakstīts un iesniegts, "Projekta uzmetums" ģenerālim F. Jekelnam.²⁶

Jau 1944.10.XI sākās vācu žandarmu un SD spēku savilkšana ap Kureļa grupas štābu. 14.XI plkst. 08.00 sākās vācu uzbrukums, ko ievadīja Jekelna saruna par grupas padošanos. Uzbrukuma laikā nogalināja 3 latviešu sievietes un ievainoja 3 latviešu karavīrus. Kureļa štāba virsniekus apcietina un aizved uz Liepāju. No vācu SD (*Sicherheitsdienst*) Ventpils sarakstiem, ko parakstījis SD Krauze (*Krause*), bijušais Salaspils koncentrācijas nometnes komandants, ko kurelieši vēlākās cīņās nošāva, redzams, ka 1944.14.XI akcijā no Kureļa 5. un 2. rotas atliekām gūstā krituši un apcietināti 158 kureliešu karavīri. 1944.15.XI akcijā vācu gūstā krīt 30 kurelieši no 2. rotas. Bez tam vēl 70, par kuriem nav teikts, no kādas rotas. Sarakstos atzīmēts, ka 28 bijuši leģionāri no 15. un 19. divīzijas. No minētiem 30 apcietinātiem ir viens leģionārs no 19. divīzijas, un 3, kas nav paklausījuši iesaukšanas pavēlei un vācu acīs ir dezertieri. Trīs, kas arī nākuši no vācu daļās iesauktajiem, turēti aizdomās par komunistu piekritējiem. Pavisam kopā šinīs vācu akcijās apcietināti 259 kureliešu karavīri.²⁷

Visus virsniekus no Kureļa štāba aizved uz Liepājas cietumu "Zilais brīnums", kur tos 1944.19.XI tiesā vācu SS un policijas tiesa (*SS und Polizeigericht XVI*). Viens no tiesnešiem bijis kāds SS Centgrafs (*Zentgraf*). Astoņiem štāba virsniekiem piespriež nāves sodu un 20.XI Liepājā nošauj: ģen. J. Kureļa štāba priekšnieku kapt. K. Upelniēku, plkv. Pēteri Liepiņu, kapt. Jūliju Muceniēku, vlt. Jāni Gregoru, vlt. Prikali, vlt. Rasu, ltn. Filipsonu un darbvedi Valteru. Plkv. ltn. Eduardu Graudiņu un citus virsniekus nosūta uz Štuthofas koncentrācijas nometni. Cīņa tomēr turpinās. Kāds kureliešu līdz-

gaitnieks, kas vēlāk krīt vācu rokās un tiek nosūtīts uz Štuthofas koncentrācijas nometni, kur apzīmēts ar apcietinātā numuru — Le 103 093, par cīņu norisi raksta: “Redzēdami, ka esam no labi apbruņotām SS un SD vienībām ielenkti,.. nolemjam atkāpties. Daļai tas arī izdodas, bet štābs un viens apsargu bataljons tiek saņemti gūstā.. Tie, kam laimējies izbēgt, dodas pie ltn. [R.] Rubeņa grupas, jo tā ir vistuvākā. Bet izrādās, ka šī grupa ir ielenkta reizē ar štāba grupu, bet Rubeņa vīri ir bijuši sagatavoti.. Vācieši izaicina uz sarunām, kurās ltn. Rubenis iegūst 24 stundas laika pārdomāt vāciešu priekšlikumu.. “Izdot dezertierus un ieročus. Tie, kuri atrodas ārpus iesaucamiem gadiem, tiks atbrīvoti”.” Rubenieši priekšlikumu nepieņem un nolemj cīnīties, bet iegūst 24 stundu laika, lai pārvietotos uz Dundagas mežiem un savienotos ar turienes grupām. Ceļā bija jāšķērso Abavas upe. Cīņas turpinās pret vāciešiem un vlasoviešiem. Šīs kureliešu grupas vadību uzņēmas v.v. Briedis. Bataljons sadalās mazākās grupās pa 80–100 vīriem katrā. Lielākā daļa grib tikt pie 19. divīzijas. Pēc trīs dienu pārgājiena apmetās meža nometnē 6 km no Rendas. Nav sakaru ar pārējām vienībām. Nezin arī vācu spēku lielumu. Domā, ka vāciešiem zināmas pārējo vienību atrašanās vietas. 1944. 16.XI kurelieši ltn. Rubeņa vadībā sagūsta ģen. Krīgeru (*Krüger*) un vairākus vācu virsniekus. Ltn. Rubenis uz Krīgera doto goda vārdu atlaiž viņu ar nosacījumu, ka tiks izdoti ģen. J. Kurelis un kapt. K. Upelnieks. Līdz 1944.18.XI solījums netiek pildīts. Vācieši prasa iepriekšējo noteikumu pildīšanu, ko kurelieši nepieņem. Sākas atkal cīņas, kur ltn. Rubeņa vadībā vāciešus sakauj, iegūstot mīnmetējus, ieročus, raidītājus u.c. Krituši ir 120 vācieši, bet arī pašiem ir ievainotie un kritušie. Smagi ievainots ir ltn. Rubenis. Pēc ltn. Rubeņa nāves tālāko kureliešu vadību uzņēmas v.v. Druviņš. Vācu un kureliešu sarunu laikā 1944.18.XI, kad ltn. Rubeni nāvīgi ievaino, nošauj arī viņa adjutantū un saņem gūstā ltn. Filipsonu. Kurelieši tomēr turpināja cīnīties savu varonīgo virsnieku Druviņa, Šulca un Brieža vadībā. Arī v.v. Šulcs krīt cīņās ar vāciešiem, un bataljona komandieri v.v. Druviņu smagi ievaino. Pēc tam kureliešu vadību uzņēmas v.v. Briedis, kas pēc 1944.9.XII cīņām visus izformē.” Atlaistie kurelieši vēlāk darbojās atsevišķās mazās grupās Kurzemē.

No Jekelna 1944.24.XI ziņojuma redzams, ka gūstā saņemti 1360 kurelieši. 23.XI visus apcietinātos no Ventspils cietuma aizved uz ostu un no turienes ar kuģi uz Dancigu. Sakarā ar kureliešu un vācu SD un žandarmu daļu cīņām, Jekelna ziņojumu savai augstākai priekšniecībai, savā rakstā *Kurelieši* min vēsturnieks Edg. Andersons,

teikdams: “Ģenerālis Jekelns 1944. gada 24. novembrī sniedz pārskatu par cīņām ar kureliešiem un rubeniešiem, kas liecina, ka kureliešu kustība ir bijusi daudz plašāka, nekā tas līdz šim iztēlots trimdas presē. Pēc Jekelna liecības, akcijās bija sagūstīti pavisam 1360 latviešu karavīri un 24 citi bija krituši. Saņemtas bija 770 šautenes, 41 mašīnpistole, 18 pistoles, 5 tanku dūres, 3 vieglie un 2 vidējie mīnmetēji, 35 vieglie un 15 smagie ložmetēji, 4 gaismas pistoles, 150 mīnas, 55 velosipēdi, 2 tonnas munīcijas, VEF radio raidītājs un *Uzvaras* tipa radio uztvērējs sakariem ar Gotlandes salu Zviedrijā (šeit Andersons kļūdās, radio sakariem ar Zviedriju bija cita tipa raidītāji—uztvērēji. VEF un *Uzvaras* tipa raidītājus—uztvērējus kurelieši lietoja savu grupu sakariem ar Vidzemi, Latgali u.c., *L.S.*), 100 kg gaļas, 100 kg zirņu, 2500 kg miltu, 250 kg sāls, 100 kg cukura, 600 litru dedzināmā spirta, 450 litru motoreļļas, 32 govīs un teļi un citas kara mantas. Vācu armija akcijās bija zaudējusi 4 kritušos un 7 ievainotos, bet daudz lielākie paša Jekelna SS un SD spēku zaudējumi nav uzdoti.”²⁸ Tā kā vairākas vadošas LCP personas bija apcietinātas, arī viens radiotelegrāfists, tad varēja pieņemt, ka vāciešiem bija arī aizdomas par kureliešu sakariem ar ārzemēm. Jekelnu par to informēja Rīgas gestapo vadītājs Lange, kas arī pratināja noķertos zvejniekus Horstu, Ciekalu un Kārkliņu, ko sākumā apcietināja un pratināja SD Ventspilī un vēlāk Reimersa ielā gestapo namā Rīgā, un tad, līdz nāvei nomocītus, aizsūtīja uz koncentrācijas nometni Štuthofu Vācijā, kur tie aizgāja bojā.

No vācu dokumentiem redzams, ka jau 1944.15.XI no Liepājas cietuma Dārza ielā 14, ar XVI SS un policijas tiesas lēmumu uz Štuthofu atsūtīti 9 latvieši. Jāpiezīmē, ka šī tiesa (*SS-und Polizeigericht XVI*) pirms Rīgas krišanas krievu rokās 13.X atradās Rīgā, Lāčplēša ielā, ar nodaļu Vācu ordeņa gatvē. Šī tiesa tiesāja karavīrus un citus, kas bija izdarījuši kādus pārkāpumus Latvijas teritorijā. Tā tiesāja arī apcietinātos karavīrus, kas bija ieslodzīti Rīgas Centrālcietumā. Centrālcietumu pārzināja SD Dr. R. Lange. Tā kā latviešu mobilizācija vācu okupācijas apstākļos bija nelikumīga, pretrunā visiem internacionāliem nolīgumiem, tad arī visi šīs tiesas lēmumi, kas attiecas uz latviešiem, bija nelikumīgi.

1944.16.XI vācu Drošības policijas un SD komandieris ziņo no Ventspils uz Dancīgu SS un policijas soda nometnei, ka tā saucamā “Ģen. Kureļa nacionālā armija” esot iznīcināta, atbruņota un policijas pārbaudīta. Ziņo, ka pie Kureļa pēdējos mēnešos esot bijuši vairāk kā 1000 vīru. Tie esot bijuši ciemos un meža nometnēs. Kurelis

Vācu kuģi 1944. gada 6. oktobrī Rīgas ostā, ar kuriem piespiedu kārtā evakuēja Rīgas ielās Jekelna *SD* saķertos darba spējīgos vīriešus un sievietes aizvešanai uz Vāciju

Foto: A. Teivens

Jekelna *SD* satvertie latvieši Rīgas ostas nožogojumā pirms aizvešanas darbā uz Vāciju

Foto: A. Teivens

esot sludinājis cīņu par brīvu Latviju. Viņa nolūks esot bijis, ja boļševiki spiestos vēl tālāk (Latvijā, *red.*), organizēt partizāņu karu. Kurelieši neesot klausījuši Jekelnam, neesot devuši pareizas ziņas par sevi un Kureļa štāba virsnieki esot šabotējuši viņa pavēles. Tie esot pa lielākai daļai izteikti šovinisti. Štāba virsnieki līdz tālākai lietas noskaidrošanai atrodoties pie Jekelna vēl apcietinājumā. Tālāk četros punktos apraksta, kādi esot kurelieši. a) Liels skaits esot dezertieri no latviešu SS leģiona un no policijas pulka, kas atraduši patvērumu pie Kureļa. Tie visi jāliekot koncentrācijas nometnē. b) Viena daļa kureliešu esot agrākie policisti, tie nākot no darba vietām, kas vairs nedarbojoties. Viņi esot iesaistījušies pie kureliešiem labā ticībā, ka viņi cīnītos pret boļševikiem. c) Tālāk pie kureliešiem esot bijuši arī latviešu un igauņu gaisa izpalīgi, kas esot aizbēguši no savām vienībām. Tā kā tie ir gados jauni, tad nav jāsūta uz koncentrācijas nometni, bet jāsūta uz Hemicas (*Hemitz*) salasīšanas nometni un tad tālāk uz 15. latviešu divīziju, un igauņi uz igauņu leģiona vienību. Pavadlistē šie vīri ir atzīmēti ar vārdu Konica (*Konitz*). d) Kāds mazāks skaits citu vīru (krievi un holandieši), kas arī noķerti sakarā ar Kureļa grupas iznīcināšanu, jāsūta uz koncentrācijas nometni Štuthofu. Arī tiem ir attiecīga atzīme listē. Šai Jekelna ziņojumā nekas nav teikts par pašu vācu zaudējumiem un cīņām.

1944.24.XI kāds Štuthofas koncentrācijas nometnes SS oberšarfīrers ziņo, ka nometnē SS unteršarfīrera pavadībā saņemti 356 latviešu policisti no Ventspils, kas līdz tālākam lēmumam paliek nometnē. Štuthofas koncentrācijas nometnes komandants Hoppe sūta steidzīgu ziņojumu 20.XI plkst. 12.20 augstākajam SS un policijas vadītājam Vislas apgabālā SS grupenfīreram un ieroču SS ģen. ltn. Kacmanam (*Katzmann*) Dancigā, ka viņam ziņots, ka runa esot par 3000 agrākiem kureliešiem, latviešiem un igauņiem, kas tuvākā laikā tikšot pārsūtīti no Ventspils uz Mackavu (*Matzkau*). Hoppe saka arī, ka nosūtījis ziņojumu SS oberšturbannfīrerim Dr. Venedigeram (*Venediger*), ka viņam esot atsūtīti 356 apcietinātie un vēl 9 no Liepājas, kopā 365, kurus viņš Štuthofā nevarot uzņemt. Rodas strīdi dažādo vācu varas orgānu starpā, ko īsti darīt ar apcietinātiem igauņiem, latviešiem un lietuviešiem. SS oberšturbannfīrers Hess (*Höss*), kas pārstāv koncentrācijas nometnes pārvaldi, liek, lai šiem apcietinātiem ierīko atsevišķu baraku, bet ne šķirti no pārējās koncentrācijas nometnes. Tad iejaucas departamenta augstākais vadītājs SS grupenfīrers un ģenerālleitnants Gliks (*Glück*) un ziņo augstākajam SS un policijas vadītājam Vislas apgabālā, SS grupenfīreram

un policijas ģenerālim Kacmanam 1944.21.XI, ka tie Kureļa vīri, kas notiesāti, nekavējoties jāsūta uz koncentrācijas nometni Buhenvaldi (*Buchenvvald*). Jābūt apcietināšanas pavēlei, un transportu nedrīkst kavēt. Tie, kas nav paredzēti koncentrācijas nometnei, nedrīkst Štuthofā palikt. Par tiem lai nosaka SS Galvenā tiesa — vai nu sūtami uz citām nometnēm, vai arī ar norādījumu paliek koncentrācijas nometnē. To paziņo arī Štuthofas komandantam Hopem (*Hoppe*). Glikš un Hope ir vienās domās, ka par tiem kureliešiem, kas nav notiesāti, viņu likteņi jādod izšķirt latviešu SS ģenerālinspekcijai, jo tā esot vienīgā iestāde, kas varot izšķirt, kuri esot dezertieri, kuri nē. Notiek slepena sarakstīšanās, kur ziņojumus sūta arī ģen. Bangerskis. Jekelns nepārtraukti sūta apcietinātus kureliešus. 25.XI Dancigā atsūtīti 940 apcietinātie. No tiem 694 nosūtīti uz Štuthofu, bet pārējos grib sūtīt uz Konicu (*Konitz*), lai iedalītu būvbataljonā un 15. divīzijā. Bez jau minētajiem vēl atsūtīti 365 kurelieši, kas jau minēti agrāk. Ostlandes drošības policijas pavēlnieks SS oberfirers Fukss kādā apspriedē esot teicis, ka vēl ieradīsies 444 apcietināto transports. Nav jāaizmirst, ka cīņas ar kureliešiem Kurzemē turpinās, arī kureliešu apcietināšanas, ko vada Jekelns. Pēc Fuksa aprēķiniem, vēl sagaidāmi ap 4000 apcietināto. Tā kā Štuthofā visus nevar novietot, tad sāk domāt par speciālas nometnes ierīkošanu, kas atvietotu un būtu tā kā Salaspils un varētu uzņemt paredzēto apcietināto latviešu sūtījumus. Tad šie apcietinātie esot jāpārbauda no drošības viedokļa, kuri sūtāmi uz koncentrācijas nometni, kuri citur. Pārbaudei jābūt stingrai, jo nedrīkstot būt tā, ka tiekot ārā tie, kas vēlāk atkal aizbēgot no vienībām un pieslejojoties bandītiem. Tās neesot pieļaujams Dancigas — Austrumprūsijas apgabālā, jo apdraudot drošību. Šī nedrošība paliekot lielāka ar frontes tuvošanos šim apgabalam. Jekelna sūtītie apcietinātie esot jāpārbauda īsā laikā koncentrācijas nometnē, bet arī dažu mēnešu uzturēšanās nometnē apdraudot tās drošību, jo viņus nav iespējams nošķirt no pārējiem un varot ieskatīties lietās, kas vēlāk varot būt par sliktu Vācijai. Tāpēc liek priekšā iecelt pārbaudes komisiju, kur divus tiesnešus nozīmē ģenerālinspektors Bangerskis — SS standartenfireru Palkavnieku un SS oberšturmfireru Gailīti. No Rīgas XVI SS un policijas tiesas nozīmē SS tiesnesi unteršturmfireru *Dr. Bastīnu* (*Bastien*) un SS oberšarfireri *Dr. Locu* (*Lots*). Vēl piedalās Štuthofas koncentrācijas nometnes ārsts un daži Štuthofas koncentrācijas nometnes SS virsnieki.

Kāds SS oberšturbannfirers Burmeisters no Kēnigsbergas ziņo Drošības policijas pārvaldei Liepājā 1944.30.XI un lūdz, lai pa-

ziņo XVI SS un policijas tiesas oberšturbānfiremam Centgrafam, ka tagad tie igauņi un latvieši, kas sodīti ar ievietošanu koncentrācijas nometnē, agrākās Salaspils vietā tiek ievietoti Štuthofas koncentrācijas nometnē. Ieslodzīšanas noteikumi tādi paši kā Salaspilij. Sūtīšana uz Dancigas–Mackavas (*Danzig–Matzkau*) nometnēm un Dahavu (*Dachau*) nav pieļaujama, jo tās esot paredzētas valsts un tautas (*Reichs und Volksdeutsche*) vāciešiem un esot jau pārpildītas.

Štuthofā ieceltā pārbaudes komisija uz Tomu (*Thom*) 1944.10.XII aizsūta 242 latviešus. No pārējiem notiesātiem kureliešiem viena daļa paliek Štuthofā, citus aizsūta uz Buhenvaldes (*Buchenwalde*) koncentrācijas nometni, arī Neiengammi (*Neuengamme*) u.c.

Visu kureliešu skaitu precīzi nav iespējams noteikt tik ilgi, kamēr nav pieejami visi ģen. J. Kureļa štāba dokumenti. Štuthofā vien divās apcietināto pieņemšanas un reģistrēšanas grāmatās atrodam 2713 apcienātu kureliešu vārdus. Pie Kureļa grupas bijuši ne tikai latvieši, bet arī igauņi, lietuvieši, holandieši un krievi, kas no Štuthofas nosūtīti uz citām vācu koncentrācijas nometnēm.²⁹

Interesanti atzīmēt, ka vācu SS pārbaudes komisijas pārstāvji, arī ģenerālinspektora Bangerska, atbrīvo tikai niecīgu daļu no visa lielā kureliešu skaita, nosūtot tos uz Tomu. Nekur dokumentos — ne Varšavas arhīvā, ne arī Štuthofas muzeja arhīvā, nav kāda latviešu ģenerālinspekcijas vai Bangerska prasība, iesniegums, vai arī protests, lai atbrīvo visus kureliešus un arī citus koncentrācijas nometnē ieslodzītos latviešus. No bijušo Štuthofas koncentrācijas nometnes apcietināto liecībām ir zināms, ka nometni gan apmeklējis plkv. V. Janums un mēģinājis kaut ko darīt apcietināto kureliešu labā, bet bez panākumiem. Ka ir bijušas domstarpības ar latviešu “brīvprātīgo” leģiona vadību, redzams no Jekelna ziņojuma, jo esot naidīgi noskaņoti pret vāciešiem un noraidījuši iekļaušanos leģionā. Savā melīgajā ziņojumā Jekelns visus kureliešus grib pataisīt par laupītājiem un bandītiem un pašu ģen. J. Kureli par vecu un muļķi, kas neko nav sapratis, tāpēc atbrīvots un kā zināms, nodots tieši R. Bangerska rīcībā 1944.21.XI. Var jautāt, uz kā pieprasījuma un kādos nolūkos? Vai baidījās, ka latviešu leģionāri sacelsies, jo ģen. J. Kureļa vārdam “esot laba slava latviešos”, kā to pats Jekelns teica novembra sarunās ar Kureli un Upelnieku? Esot arī vesels skaits tādu, kas skaļi apsveicot šīs vienības likvidēšanu! 1944. gada septembrī par latviešu “valdības galvu” (*lett. Regierungschef*) ir iecelts vāciešiem draudzīgi noskaņotais ģen. Bangerskis.³⁰

Latviešu laivu "kapsēta" Slites jūrmalā 1945. gadā. Visas šīs laivas izdeva krievu okupantiem

Vācu karaspēka salaupītie un zemniekiem patvarīgi atņemtie liellopi. Attēlā vācu kareivji Kurzemē dzen salaupītos liellopus. Uz Vācijas aizveda vairāk kā 11 000 latviešiem patvarīgi atņemto zirgu, ko Vācijai tagad vajadzētu atdot Latvijai. Foto: A. Teivens

Nav jāaizmirst, ka Bangerskis 1944. g. nepieņem LCP sagatavoto memorandu, ko bija parakstījuši 190 pazīstami Latvijas tautas un sabiedrības pārstāvji, kas nebaidījās riskēt, bet to darīja Bangerskis. Pēc kara, 1945.11.V vēstulē no Lībekas (*Lübeck*) sūtnim V. Salnajam Bangerskis vēstules 5. punktā starp citu raksta: “Kad gauleiters E. Kochs bija aizvācis Zemes pašpārvaldi no Latvijas, un kad Vācijā tā nekādu darbību attīstīt nevarēja, latviešu bēgļos Vācijā auga sarūgtinājums par to, ka par viņiem latviešu centrālā organizācija nerūpējas, bet Kurzemē, kur brīvi saimniekoja no Ukrainas un Baltutēnijas saplūdušie “landes direktori”, “gebietskommisāri” un “Landwirtschaftsführeri”, pa vairākiem katrā pagastā, visas iedzīvotāju grupas mani lūdza kaut ko darīt, etc”.

Sai pašā sakarībā, dodams paskaidrojumu sūtnim V. Salnajam par savu darbību Latviešu leģionā, ģen. R. Bangerskis tanī pašā vēstulē raksta: “1943. g. 20. februārī toreizējie Zemes pašpārvaldes ģenerāldirektori, pa priekšu A. Valdmanis, tad V. Zāgars un vispēdīgi Zemes pašpārvaldes vārdā ģen. O. Dankers, aicinot mani par leģiona komandieri, ziņoja, ka leģiona dibināšanas jautājums jau galīgi izšķirts pozitīvi, ka pirmie desmit tūkstoši jau tuvākās dienās ieradīsies sapulcēšanās vietās un ka strīdus vēl turpinoties par to, kas stāvēšot leģiona priekšgalā — vācu vai latviešu ģenerālis; Zemes pašpārvaldei nepieciešami, lai viņa varētu nākt ar savu kandidātu. Tādos apstākļos es varēju atbildēt tikai sekojošo: ja jau leģions tiek nodibināts un mūsu jaunieši tiek dienestā iesaukti (arī šinī gadījumā Bangerskis neprotestē, ka visa “iesaukšana” ir nelikumīga, ko viņam vajadzēja zināt kā bijušam kara ministram, *red.*), tad ne es, ne citi latviešu virsnieki nevaram atteikties nākt šiem jauniešiem palīgā ar savām zināšanām un piedzīvojumiem. Ar to es savu principiālu piekrišanu 1943. g. 23. februārī biju devis un 20. martā sekoja mana oficiāla iesaistīšanās, *sākumā par 1. latviešu divīzijas komandieri, bet pāris nedēļas vēlāk šo amatu man atņēma un es paliku tikai par ģenerālinspektoru, bez kādām komandēšanas un rīcības funkcijām*” (pastrīpojums mans, *red.*). Citiem vārdiem R. Bangerskis beidzot atzīstas, ka ir bijis tikai pakalpiņš vācu okupantu rīcībā.³¹ Visa vēstule ir taisnošanās kā par leģiona dibināšanu, tā par bēdīgi “slaveno” Nacionālo komiteju, kas ir tikai vācu propagandas ierocis, jo galvenais noteikums bijis, ka “Latvijai jāpaliek militārā un saimnieciskā sadarbībā ar Vāciju”.

Ne LCP, ne kurelieši nepalika par vācu pakalpiņiem, bet prasīja neatkarīgu Latvijas valsti ar visām tās funkcijām, neticot vācu okupantu meliem, kuru nolūks bija izmantot mūsu tautu savu mērķu

sasniegšanai. Savā otrajā vēstulē sūtnim V. Salnajam no Lībekas 1945.12.V Bangerskis par latviešu leģionu raksta: "Tanī pašā laikā vācu militārā vara, lai pamudinātu latviešu leģiona vienības uz cīņu, izdeva mūsu divīzijām pavēles ar saukļiem: — "Jūs cīnāties par brīvu, neatkarīgu Latviju!" un tad Bangerskis piemetina: "Šīs pavēles tomēr palika npublicētas — kā slepenas pavēles karaspēkam."³² Tā tika krāpti leģionāri un ar viņiem kopā visa tauta, bet to klusu ciešot akceptēja Bangerskis, bet ne ģen. J. Kurelis un kapt. K. Upelnieks un viss viņa štābs. Šeit vietā ir minēt latviešu vēsturnieka Ērika Jēkabsona rakstu "Kureliešu traģiskie likteņi", kuru nobeidzot viņš saka: "Kureliešu kustība ir jāpēta. Vēl arvien līdz galam nav izprotami grupas vadības, pirmām kārtām kapteiņa Upelnieka nākotnes plāni. Ņemot vērā grupas skaitlisko sastāvu un apbruņojumu, kas bija labāks nekā vienībām frontē, jāanalizē iespējamie darbības rezultāti Rubeņa bataljona cīņās utt. Mēs nedrīkstam aizmirst nevienu latviešu tautas upuri. Mēs to nevaram atļauties, jo esam pārāk maza tauta. Vēl jo vairāk tas attiecas uz cilvēkiem, kuri pat bezcerīgā situācijā nesēdēja bezdarbībā, bet mēģināja cīnīties par savu Latviju, cīnīties tā, kā tas bija iespējams un kā viņi to prata."³³ Profesors Haralds Biezais savā labi dokumentētajā un plašā darbā "Kurelieši" grāmatas beigās dod šādu vērtējumu: "Latvijas jautājums nav tikai morāliskas pārliecības vai ticības jautājums, bet valsts tiesību jautājums. Tiesības runāt un darboties latviešu tautas vārdā Bangerskim nebija. To nebija arī Kurelim. Pēdējais to apzinājās un nekad sev tādas tiesības nepiedēvēja. Tādas tiesības turpretī piesavinājās repatrianti, bijušie Latvijas armijas virsnieki. Viņiem pievienojās Bangerskis.. Kureliešu kustība no nacionālas partizānu kustības kļuva par nacionālās pretestības kustību. Tai ir paliekama vieta latviešu tautas cīņā par brīvību."³⁴ Mūžībā aizgājušais prof. Dr. Edgars Andersons vienā no saviem pēdējiem darbiem par kureliešiem žurnālā *Kara Invalīds* sava apcerējuma beigās saka: "Sirmais pulkvedis Liepiņš pirms nošaušanas vācu SD vīriem pateica acīs: "Izbeidziet šo ākstīšanos! Jums nav tiesību mūs tiesāt, un mēs negaidām uz jūsu žēlastību!" Upelnieks, Liepiņš, Rubenis, Druviņš, Sulcs, Graudiņš un citi paliks Latvijas vēsturē kā latviešu patrioti, kas līdz galam palika uzticīgi Latvijai un demokrātiskajiem ideāliem. Pateicoties viņiem, nevarēja teikt, ka Latvijā un latviešu tautā nebija nacionālā militārā opozīcija nacionālsociālistu režīmam. Lai cik ierobežota un cik bezcerīgā situācijā esoša, tāda tomēr eksistēja un atstāja pēdas Latvijas vēsturē."³⁵

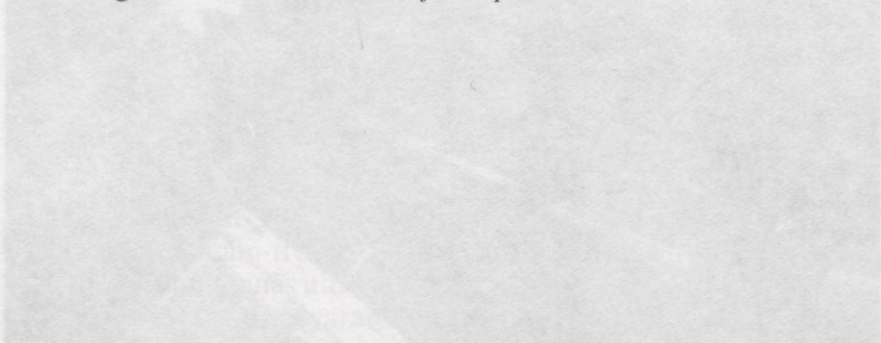

Prāmji Rīgas ostā ar ģenerāldirekciju arhīviem 1944. gada 6. oktobrī —
tie sagatavoti evakuēšanai pa jūru uz Liepāju un tad uz Vāciju
Foto: A. Teivens

Vācu žandarmu un *SD* Rīgā saķerto cilvēku rindas 1944. gada 7. oktobrī.
Saķertie cilvēki, pa lielākai daļai vīrieši spēka gados, tiek virzīti
no Kaļķu ielas uz Vaļņu ielu gar Rīgas universālveikalu un tālāk uz
Kr. Valdemāra ielu un Nacionālo teātri, kur notika dokumentu kontrole.
Aizturētos aizveda uz Rīgas ostu un tad uz Vāciju
Foto: A. Teivens

Nobeidzot šo īso pārskatu, nav jāaizmirst, ka visa Kureļa grupas darbība bija saistīta ar LCP politisko darbu un vērsta pret abiem mūsu zemes okupantiem mums ļoti nelabvēlīgos starptautiski politiskos apstākļos, bet tas nekādā veidā nemazina Kureļa grupas un LCP politisko nozīmi, jo parādīja latviešu tautas gribu cīnīties par neatkarīgu, demokrātisku Latvijas republiku.³⁶

Latvijas tautas gribu cīnīties par neatkarīgu, demokrātisku Latvijas republiku. Kureļa grupas darbība bija saistīta ar LCP politisko darbu un vērsta pret abiem mūsu zemes okupantiem mums ļoti nelabvēlīgos starptautiski politiskos apstākļos, bet tas nekādā veidā nemazina Kureļa grupas un LCP politisko nozīmi, jo parādīja latviešu tautas gribu cīnīties par neatkarīgu, demokrātisku Latvijas republiku.

Latvijas tautas gribu cīnīties par neatkarīgu, demokrātisku Latvijas republiku. Kureļa grupas darbība bija saistīta ar LCP politisko darbu un vērsta pret abiem mūsu zemes okupantiem mums ļoti nelabvēlīgos starptautiski politiskos apstākļos, bet tas nekādā veidā nemazina Kureļa grupas un LCP politisko nozīmi, jo parādīja latviešu tautas gribu cīnīties par neatkarīgu, demokrātisku Latvijas republiku.

Kureliešu biogrāfijas

Jānis Kurelis, ģenerālis, dz. 1882.6.V Ērgemes pag., kalpa dēls. Tehniskās divīzijas komandieris. Beidzis Pliskavas reālskolu un Odesas kara skolu. Piedalījies krievu — japāņu karā un 1915. g. karā pret Vāciju. Pirmajā pasaules karā cīnās latviešu strēlnieku pulkos un Latvijas brīvības cīņās 1919. g. Bijis Kara ministrijas padomes loceklis. Apbalvots ar Lāčplēša Kara ordeni un Triju zvaigžņu ordeni. 1941.—43. g. vadīja kara invalīdu savienības apsargāšanas uzņēmumu Rīgā. Vēlāk iestājies 5. Rīgas aizsargu pulkā. Sākot ar 1944. g. 28. jūliju, organizē Kureļa grupu, ko vāciešu SD un žandarmi, jau sākot ar 1944. I.XI, ielenc un 14.XI kaujās izklīdina. Pēc grupas izklīdināšanas 1944.21.XI nosūtīts uz Vāciju ģen. R. Bangerska aizbildniecībā. 1951. g. izceļo uz ASV, kur miris Čikāgā 1954. g.³⁷

Kristaps Krišs Upelnieks, kapteinis, *can. oec.*, dz. 1891.24.VI, Saukas pag. "Klūgu" mājās Zemgalē. Bērnību pavadījis Saukas un Biržu pagastos. Vecāki laukstrādnieki, vēlāk graudnieki un rentnieki. 1901. g. sāk apmeklēt Saukas pag. skolu, bet 1902. g. pāriet uz Biržu pagasta skolu, ko beidz 1907. g. pavasarī. 1911. g. beidz Jēkabpils pilsētas skolu. Tā paša gada pavasarī iztura pārbaudījumus un iegūst tautskolotāja tiesības. 1911. g. rudenī, izturot pārbaudījumus Pēterpils mācības apgabala pārbaudījumu komisijā, iegūst "mājskolotāja", spec. matemātika, tiesības. No 1911. g. līdz 1912. g. strādā Pēterpilī. No 1912. g. augusta līdz 1914. g. jūlijam skolotājs Zesas un Sērenes pagastos. 1914. g. jūlijā mobilizēts bij. Krievijas armijā. Piedalījies kara gājienu pret Vāciju un Austriju Dienvidpolijā un Galicijā. 1915. g. komandēts uz Kijevas kara skolu, pēc kuras beigšanas 1916. g. paaugstināts par leitnantu un iedalīts 185. rezerves kājnieku pulkā. Tanī pašā gadā beidz virsnieku strēlnieku skolas — Oranienbaumā (*Oranienbaum*) — ložmetējnieku kursus un pēc paša lūguma tiek pārvietots uz latviešu strēlnieku pulkiem. 5. Zemgales latviešu strēlnieku pulkā piedalījies kaujās pie Ložmetējkalna, M. Juglas (Ikšķiles—Nāves salas rajonā), pie Mālpils u.c. Demobilizēts 1917. g. dec. un aizbrauc uz Vladivostoku. 1918. g. maijā kopā ar četriem citiem bij. latv. strēlnieku pulka virsniekiem aizbrauc uz Šanhaju, kur strādā par ierēdni kādā amerikāņu firmā, bet vēlāk pāriet *Russo-Asiatic Bank* dienestā. 1919. 15.IX sakarā ar Latvijas pagaidu valdības aicinājumu atstāj darbu bankā un dodas ceļā uz Latviju. Maršruts: Hongkonga—Singapūra—Kolombo—Sueca—Portsaida—Marseļa—Parīze—Londona—Hane—Kopenhāgena—Helsinki—Tallina—Valka—Rīga. Rīgā ierodas 1919. g. novembrī un iestājas 5. Cēsu kājnieku pulkā, piedaloties pulka cīņās. Apbalvots ar Svētā Jura krustu (bij. Krievijas armijā) un Lāčplēša Kara ordeni. Par kaujas nopelniem paaugstināts par kapteini. Kaujās ievainots un kontuzēts. 1920. g. pārcelts uz Armijas virspavēlnieka štābu un iecelts par apmācības nodaļas priekšnieka palīgu, bet vēlāk par šīs nodaļas priekšnieku. 1920. g. apmeklē Izglītības ministrijas skolu dep. sarīkotos karavīru—hospitantu kursus, izturot pārbaudījumus un iegūstot vidusskolas gatavības apliecību. 1920. g. rudenī iestājas LU Mehānikas

fakultātē. 1922. g. dienesta apstākļu dēļ pārtrauc studijas universitātē. 1923. g. demobilizējas. 1928. g. iestājas Iekšlietu ministrijas dienestā par vecāko sevišķu uzdevumu ierēdni. 1929. g. iecelts par Liepājas prefekta palīgu. Pēc šī amata likvidācijas 1932. g., ir atkal Iekšlietu ministrijas dienestā. 1931. g. beidz Rīgas komercinstitūtu. 1932. g. studē Vācijā, Manheimas tirdzniecības augstskolā un tā paša gada rudenī iestājas LU Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātē, kuru ļoti sekmīgi beidz 1937. g. ar ekonomisko zinātņu kandidāta grādu. 1937.3.XI atstāts pie LU Tautsaimniecības politikas katedras sagatavoties zinātniskam darbam.

1934. g. un 1935. g. piedalījās LU izsludinātās tematu sacensībās, iegūstot I. godalgu par darbiem: "Kurzemes lauksaimniecība hercoga Jēkaba laikā" un "Uzvārdu došana Vidzemes un Kurzemes zemniekiem". Pēdējais darbs 1936.8.III godalgots arī ar Krišjāņa Barona prēmiju. Bez jau minētiem vēl publicēti darbi ir "Kurzemes kuģniecība un kolonijas XVII gs." — 1931. g. un "Vekseļu nolikums" ar komentāriem — 1933. g.

K. Upelnieks bija LCP ģen. J. Kureļa vārdā nosauktās militārās grupas štāba priekšnieks jau no šīs grupas dibināšanas dienas 1944.28.VII, kad grupa nodeva savu svinīgo solījumu Skrīveru pag. "Robežos". Viņš bija šīs grupas ideologs un īstais organizētājs. 1944.14.XI Jekelna SD un žandarmi visu Kureļa grupas štābu apcietina, aizved uz Liepāju, kur tos tiesā XVI SS un policijas tiesa 1944.19.XI, piespriežot nāves sodu, ko izpilda 1944.20.XI nošaujot.³⁸

Pēteris Liepiņš, pulkvedis, dz. 1876.17.III Cēsīs. Jau 18 gadu vecumā brīvprātīgi iestājas armijā. 23 gadu vecumā beidz Irkutskas karaskolu. Dienē līdz 1918. g., kad apakšpulkveža pakāpē no dienesta tiek atvaļināts. 1918.1.XII iestājas Kolčaka armijā un ir Irkutskas virsnieku skolas priekšnieka vietnieks. Pēc Kolčaka armijas gāšanas 1920. g. janvārī krīt Sarkanās armijas gūstā. Bijis apcietināts vairākus mēnešus, tad atbrīvots kā tāds, kas kaujās nav piedalījies. Iecelts par Irkutskas kara komisariāta nodaļas vadītāju. Vairāk kā gadu ir Sarkanās armijas dienestā un tikai 1921. g. atgriežas Latvijā. Latvijā līdz 1931. g. ir Tehniskās divīzijas apgādes daļas priekšnieks, tad atvaļināts. Apcietināts kopā ar citiem Kureļa štāba virsniekiem un notiesāts uz nāvi Liepājā ar XVI SS un policijas tiesas lēmumu 1944.19.XI. Nošauts 1944.20.XI.³⁹

Eduards Graudiņš, pulkvedis-leitnants, dz. 1890.27.III Kaplavas pag., zemkopja dēls. Iestāties brīvprātīgi Krievijas armijā jau 20 gadu vecumā. Beidzis kadetu kursus. Piedalījies cīņās Kaukāza frontē. Atgriezies Latvijā 1918.10.XII. Iestāties Latvijas armijā. Piedalījies visās kaujās līdz 1919.III. J. Baloža rotā bijis viņa vietnieks. Vēlāk Kalpaka bataljonā. Cīņās pie Lielauces ievainots rokā. Par varonību apbalvots ar Lāčplēša Kara ordeni. 1920. g. janvārī ir Daugavpils un Ilūkstes pils. un apriņķa komandants un apriņķa priekšnieks. Līdz 1922. g. Dobeles kājnieku pulka bataljona komandieris. No 1925. g. robežapsardzības dienestā. No 1944. 28.VII Kureļa grupas štāba loceklis. Apcietināts kopā ar citiem Kureļa štāba virsniekiem 1944.14.XI un aizvests uz Liepāju, kur vācu XVI SS un policijas tiesa viņu 1944.19.XI notiesā ar ieslodzītānu Štuthofas koncentrācijas nometnē. Miris koncentrācijas nometnes evakuācijas laikā 1944. gada februārī.⁴⁰

Jūlijs Mucenieks, kapteinis, Upelnieka vietnieks, dz. 1894.2.XII. Gaujienes pag. Beidzis Smiltenes tirdzniecības skolu. 1914. g. brīvprātīgi iestājās Krievijas armijā. Beidza praporščiku skolu Pēterburgā. Paaugstināts par jaunāko virsnieku. 1916. g. pārcelts uz 5. Zemgales latviešu strēlnieku bataljonu. Piedalījies visās kaujās. 1916. g. par varonību apbalvots ar diviem krievu armijas ordeņiem un paaugstināts par poručīku. Ziemsvētku kaujās ir rotas komandieris. 1917. g. piedalījies M. Juglas kaujās un 24. augustā smagi ievainots un evakuēts. Par varonību apbalvots ar IV pakāpes Jura krustu. 1918.22.II no pulka demobilizējies, bet jūnijā mobilizēts Sarkanajā armijā, aviācijas daļā. 1918.19.VI pārbēg uz Latvijas nacionālo armiju, kur ir lidotājs novērotājs. Parāda lielu varonību. 1918. g. septembrī ir 7. Siguldas pulka bataljona komandieris. Novembra cīņās trīs reizes ievainots. Par izlūkgājienu ienaidnieka aizmugurē saņem pulka komandiera pateicību. 1944.28.VII piedalās Kureļa grupas dibināšanā kā štāba loceklis. Apcietināts kopā ar visiem pārējiem Kureļa štāba locekļiem 1944.14.XI, tiesāts un nošauts Liepājā 1944.20.XI.⁴¹

Jānis Gregors, virsleitnants, dz. 1893.2.IV Jaunpiebalgā. Lauksaimnieka dēls. Beidzis Valmieras skolotāju semināru, skolotāju kursus un LU tiesību nodaļu. Strādājis par skolotāju Limbažos un Rīgā. Vēlāk Jelgavas–Bauskas apriņķa tautskolu inspektors. Rediģējis mācību grāmatas. Bija virsnieks 5. Zemgales latviešu strēlnieku pulkā. 1917. gadā J. Gregors palika pulkā arī pēc tā iekļaušanas Sarkanajā armijā. 1918. g. ir 5. pulka komandieris. Saņem vairākus Sarkanās armijas apbalvojumus par varonību. Pēc Pilsoņu kara atgriezies Latvijā. Cīnījies par Latviju pret visiem okupantiem. 1944.28.VII ir Kureļa grupas štāba loceklis. Apcietināts kopā ar visiem citiem Kureļa grupas štāba locekļiem 1944.14.XI, tiesāts 1944.19.XI un nošauts 1944.20.XI. Liepājā kopā ar citiem Kureļa štāba virsniekiem. Tāpat kā Upelnieks, J. Gregors bija dedzīgs latviešu patriots. Viņš bija arī tas, kas rakstīja Kureļa grupas dienasgrāmatu, ko, savu dzīvību ķīlā liekot, saglabāja un uz Zviedriju 1945.14.V atveda Biruta Kaģe J. Gregora uzdevumā un nodeva šīs grāmatas autoram.⁴²

Par pārējiem nošautajiem: vrsln. *Rasu*, vrsln. *Prikali*, ltn. *Filipsonu* un darbvedi *Valteru* trūkst biogrāfisku ziņu.

Apžēloti: serž. *V. Pāvulāns*, ltn. (A?) *Ankravs*. Cīņās ar vāciešiem krituši virsn. vietn. *Druviņš*, virseržants *Šulcs* un ltn. *Roberts Rubenis* (dz. 1917.? Krustpils pag. — 1944.19.XI Ugāles pag.). Sīkas ziņas par R. Rubeni devis I. Kažociņš.⁴³

Jautājumu ir daudz, arī visādas hipotēzes par visu Kureļa grupas darbību, kam atbildi var dot tikai dokumentu un faktu nopietna pētīšana kā Vācijā, tā Latvijā un Polijā, arī tagadējā Krievijā. Visa Padomju Savienības okupācijas laikā rakstītā vēsture ir viltota un melīga, ar viltotiem dokumentiem un liecībām, daudzos gadījumos izspiesta no mocekļiem ar čekistu asiņaino spalvu. Arī Osvalda Eglītes *Ēnas Purvā*, publicēta vēl 1989. g. Rīgā, ir rakstīta ar to pašu čekistu spalvu. To rāda Stabu ielas resp. "Stūra mājas" pratināšanas protokoli. Tādām publikācijām ierosmi un atļauju deva komunistu partijas Centrālkomiteja tīri politiskos nolūkos, bet čeka gādāja par "īstiem" dokumentiem, noķerto, nomocīto kureliešu "liecībām" un sistēmas padevējiem pakalpiņiem, kas kļuva par asiņainās sistēmas grāmatu autoriem.

Arī emigrācijā ir bijis vesels rakstu un publikāciju birums ar vācu okupācijas laika politisko nokrāsu, kas visādā veidā ir nedibināti un bez jebkādas dokumentācijas kritizējuši kureliešus, bet paši ne tanī laikā, ne arī toreizējos apstākļos nav varējuši dot kaut ko vietā, izņemot pašu kalpošanu okupācijas varai.

Leitnants Roberts Rubenis (1917? - 1944.19.XI), ģen. Kureļa grupas loceklis. Cīņā pret vāciešiem smagi ievainots un miris. Slepeni apglabāts Ugāles pagastā pie Grenču mājām

Ieroču un materiālu apgādes plāns

Šo plānu izstrādāja plkv. J. Janums ģen. J. Kureļa štāba uzdevumā 1944. gada janvārī. Tas bija paredzēts 180 000 vīru lielas armijas apbruņojumam un apgādei. Uz Zviedriju to aizveda L. Siliņš 1944. g. februārī.⁴⁴

Šautenes	120 000 gab.	Granātmētēji	1 500 gab.
Mašīnpistoles	40 000 gab.	Prettanku lielgabali	1 500 gab.
Patšautenes	9 500 gab.	Raķešu pistoles	1 500 gab.
Ložmetēji	5 500 gab.	Prettanku šautenes	1 500 gab.

Līdz ar ieročiem arī nepieciešamais munīcijas vairums: prettanku mīnas, rokas granātas, raķetes, mašīnpistoļu patronas un citi tanku iznīcināšanas līdzekļi.

Aprēķins sastādīts, izejot no 180 000, pie kam daļa kājnieku ieroču jau ir (iegūta no boļševikiem un noslēpta). Uz šauteni minimāli vajag 1000 patronas, uz patšauteni 5000, uz ložmetēju 10 000, uz mašīnpistoli 5000.

Bez tam vēl:

Lauku ķēķi	800 gab.	Ierakumu lāpstiņas	120 000 gab.
Apavi, Nr. 42–46	100 000 pāri	Teltenes	120 000 gab.
Uzkabe (mugursomas, patronu somas, siksnas, etc.)	150 000 kompl.	Karavīru mēteļus	120 000 gab.

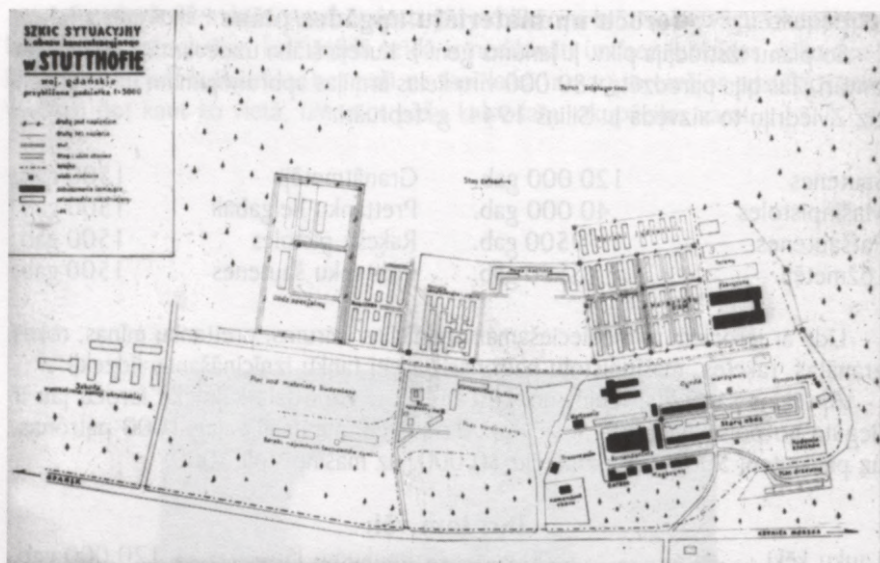
Artilērija

Lauku artilērija, lielgabalu haubiču	60 baterijas
Zenītartilērijas (<i>Flak</i>)	50 baterijas
Munīcijas — 3 līdz 4 vairāk, kā tepat aprēķinos bija pieņemts, jo šinī karā ir ārkārtīgs munīcijas patēriņš.	35 baterijas

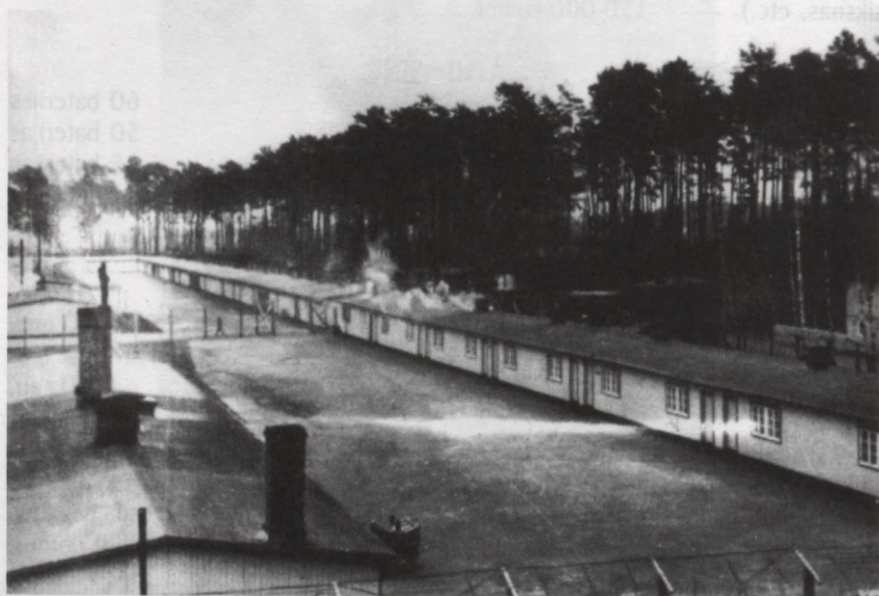
Bez tam vēl:

Bruņu cepures	60 000 gab.
Darba cepures (laiviņas)	120 000 gab.
Snaipera šautenes	1000 gab.

Kara laika apstākļos ārzemēs daudz kas būtu bijis iespējams, ja būtu bijuši līdzekļi. To rādīja sūtņu sarunas ar attiecīgo valstu pārstāvjiem, kas bija konkrētas, bet tika pārtrauktas starptautiski politisku apstākļu dēļ, kas bija mūsu lietai negatīvi. Par to informēja kā LCP vadību, tā arī Kureļa štābu, tanī pašā laikā dodot norādījumus par partizāņu darbību sagaidāmās Padomju Savienības okupācijas apstākļos. To rāda ziņojumi un nosūtītās telegrammas ar norādījumu pāriet pasīvā pretestībā, jo jārēķinās ar ilggadīgu okupāciju.

Štuthofas koncentrācijas nometnes plāns /nometnes muzeja materiāli/

Pirmās poļu gūstekņu celtās barakas Štuthofas koncentrācijas nometnē 1941. gadā /Štuthofas koncentrācijas nometnes muzeja materiāli/

Apvietināto kureliešu saraksti no Ventspils cietuma

Namensverzeichnis

1. Krischjanis Juris	geb.	19.04.15.
2. Koschelevs Aleksandrs	geb.	29.09.17.
3. Vichmanis Kriss	geb.	20.05.15.
4. Zakis Juris	geb.	22.09.16.
5. Taubers Jekabs	geb.	25.05.10.
6. Schulcs Arturs	geb.	01.07.15.
7. Ausmanis Fricis	geb.	22.05.20.
8. Andersons Kriss	geb.	18.05.15.
9. Lemesans Alberts	geb.	01.06.21.
10. Linajs Janis	geb.	01.04.01.
11. Steinfelds Zanis	geb.	01.11.06.
12. Zedners Juris	geb.	15.09.00.
13. Jansons Vitolds	geb.	18.03.27.
14. Leitis Fricis	geb.	06.02.96.
15. Padrevics Miķelis	geb.	27.08.02.
16. Jansons Karlis	geb.	17.07.01.
17. Mellers Janis	geb.	27.12.12.
18. Lakis Karlis	geb.	21.11.21.
19. Krisjanis Arvids	geb.	02.11.27.
20. Lama Heinis	geb.	12.12.10.
21. Mikelsons Jekabs	geb.	00.19.15.
22. Dabra Ansis	geb.	28.12.00.
23. Ziedins Peteris	geb.	12.02.98.
24. Vanags Herberts	geb.	26.05.99.
25. Liepins Indriķis	geb.	30.10.00.
26. Berlands Arvids	geb.	27.06.12.
27. Arajs Valfrids	geb.	01.12.14.
28. Rumbergs Aleksandrs	geb.	27.10.08.
29. Adalovs Donats	geb.	26.11.09.
30. Swans Vilis	geb.	23.05.18.
31. Kasakovskis Janis	geb.	01.09.22.
32. Springis Vladimirs	geb.	01.01.08.
33. Bundulis Fricis	geb.	16.03.04.
34. Rocis Janis	geb.	28.01.00.
35. Mucenieks Martins	geb.	18.03.11.
36. Jacis Zanis	geb.	05.07.07.
37. Mateus Vilis	geb.	08.12.04.
38. Lapins Peteris	geb.	15.06.99.
39. Rumba Peteris	geb.	23.03.12.

40. Karklinsch Anna	geb.	03.05.22.
41. Lange Fricis	geb.	27.01.11.
42. Petersons Janis	geb.	12.05.93.
43. Kalnins Ernests	geb.	04.12.01.
44. Lejnicks Gunars	geb.	05.10.28.
45. Krumins Vilis	geb.	10.08.23.
46. Medins Janis	geb.	18.02.15.
47. Berzins Andrejs	geb.	02.01.98.
48. Lidums Leons	geb.	10.06.28.
49. Godfrids Karlis	geb.	12.03.15.
50. Berzkalns Ansis	geb.	05.04.09.
51. Aboms Zanis	geb.	10.02.19.
52. Strautnieks Juris	geb.	04.07.02.
53. Rudgalvis Andzs	geb.	13.04.01.
54. Lidums Ansis	geb.	22.09.04.
55. Grasis Ernests	geb.	29.08.93.
56. Kadikis Valdis	geb.	16.09.95.
57. Schulcs Juris	geb.	09.09.10.
58. Freimanis Jekabs	geb.	28.04.04.
59. Vezis Jekabs	geb.	08.09.19.
60. Klaufis Mikelis	geb.	20.07.14.
61. Kazakovs Aleksandrs	geb.	04.12.16.
62. Alhabers Teodors	geb.	23.08.12.
63. Ruks Janis	geb.	06.01.15.
64. Zalitis Emils	geb.	04.10.07.
65. Smits Janis	geb.	16.04.97.
66. Vilmuts Jekabs	geb.	19.03.98.
67. Varlejs Attis	geb.	21.08.94.
68. Elbergs Jekabs	geb.	28.06.02.
69. Orlovs Vladislavs	geb.	13.10.19.
70. Krissjanis Martins	geb.	14.01.02.

Aktion vom 14.XI.44

5. Komp. Kurelis - Rest der 2. Komp.

1. Radomischka Peteris	01.08.03.
2. Apschusal Janis	19.07.16.
3. Kalninsch August	08.01.24.
4. Kruje Janis	04.12.14.
5. Berkis Fricis	27.03.17.
6. Kasaks Janis	26.03.07.
7. Sizovs Stepans	04.08.94.
8. Nikolajews Martins	18.03.04.
9. Macans Eduards	07.10.01.
10. Opalais Stanislaus	29.07.99.
11. Brokans Alois	14.02.13.
12. Bries Janis	30.05.08.
13. Pugejs Arvids	11.08.15.
14. Zitans Peteris	02.08.14.
15. Girtkis Alberts	18.03.02.
16. Saikavs Arvids	13.07.09.
17. Aplozin Rudolf	31.05.11.
18. Bengilis Vilis	26.01.24.
19. Aleksanovs Alexander	28.04.15.
20. Skulte Adolf	10.06.21.
21. Sarinsch Janis	26.09.13.
22. Iesalins Otto	04.11.12.
23. Valers Rudolfs	12.09.08.
24. Ozolins Alfreds	02.06.93.
25. Puspurs August	26.11.21.
26. Kadils Eriks	15.11.21.
27. Osis Voldemars	29.05.23.
28. Rutkis Arvids	12.12.12.
29. Priekalnitis Janis	06.08.06.
30. Delpers Arvids	19.01.17.
31. Polozovs Nikolajs	19.09.28.
32. Igaunis Vladislav	10.11.20.
33. Polozovs Aleksejs	18.10.92.
34. Lukumitis Janis	19.12.08.
35. Tschukurows Alois	29.05.08.
36. Gutkis Osvalds	15.10.22.
37. Kesischs Anton	11.06.09.
38. Gelbe Adolfs	02.01.24.
39. Rausa Vinvis	03.03.22.

40. Zasnis Janis	22.11.09.
41. Sikais Peteris	05.03.21.
42. Reimanis Julis	18.10.08.
43. Bergjs Helmutš	04.08.25.
44. Zalakmenis Peteris	05.02.22.
45. Brischka Pavels	10.03.22.
46. Gaidolis Vladislaus	18.01.21.
47. Samorowski Wilhelm	10.09.22.
48. Berzins Voldemars	25.05.09.
49. Silins Janis	19.08.09.
50. Saveljevs Konratis	18.09.15.
51. Dagiš Janis	02.10.19.
52. Freibergs Janis	11.08.06.
53. Schulz Janis	19.02.15.
54. Scharkevičš Serge	26.11.19.
55. Drulle Arvids	16.12.10.
56. Kasjukewičš Stanislaus	21.03.15.
57. Vanags Peteris	03.02.19.
58. Pelsche Andres	19.08.10.
59. Gameliš Adolfs	02.01.14.
60. Kalnins Arturs	27.02.25.
61. Spuriņš Peter	27.12.20.
62. Virzins Julis	17.07.14.
63. Strokonovs Voldemars	02.08.14.
64. Rautrowi Anton	23.19.21.
65. Kärner Arvo	18.06.27.
66. Siller Arnold	03.09.28.
67. Kabuciš Adolfs	11.02.14.
68. Janceviškis Arkady	22.01.19.
69. Kadzejš Valdemar	29.03.15.
70. Kalejš Janis	19.09.05.
71. Kansen Robert	00.03.27.
72. Kalnins Nikolai	19.02.16.
73. Ozols Magnus	29.01.13.
74. Vitols Janis	16.04.05.
75. Turkis Arvids	23.11.18.
76. Graudins Andrejs	21.12.18.
77. Skujins Ernerst	01.09.12.
78. Austrums Janis	26.02.12.
79. Gamow Harry	10.09.18.
80. Geduščew Janis	
81. Runtšs Janis	12.12.05.

82. Caunite Alberts	01.01.14.
83. Lauzums Heinrichs	10.12.07.
84. Werners Eduards	21.07.24.
85. Kosacj Aleksander	21.04.22.
86. Apinis Peter	03.12.15.
87. Metz Leonids	19.08.23.
88. Spigers Teodor	22.11.11.
89. Sanders Janis	01.02.21.
90. Kucsnizow Iwan	21.03.09.
91. Feldman Ernest	08.09.10.
92. Daisis Jekabs	23.08.18.
93. Valters Karlis	20.02.23.
94. Lamberts Auseklis	26.11.21.
95. Sturischka Jaseps	03.07.12.
96. Kukuls Meikuls	19.08.21.
97. BriedisArvids	29.09.23.
98. Pumpitis Leonids	30.04.18.
99. Zihrulis Edgars	03.09.17.
100. Turkis Albert	22.02.20.
101. Bikerwinsch Stanislaus	15.05.13.
102. Erts Jaseps	14.05.15.
103. Vitols Jakobs	18.07.06.
104. Rischa Alberts	07.04.15.
105. Jaunalksnis Alfreds	06.07.14.
106. Berzins Edgars	06.08.10.
107. Melbardis Janis	02.11.23.
108. Linusch Janis	10.11.16.
109. Arbidans Jazeps	02.01.14.
110. Biselis Viktor	02.01.15.
111. Krumins Janis	25.06.27.
112. Paeglis Karlis	19.10.15.
113. Jansons Wilhelms	25.08.12.
114. Jeger Christaps	02.09.14.
115. Liepins Fricis	20.09.23.
116. Krastinsch Ewald	03.04.23.
117. Knochenfeld Karlis	20.01.14.
118. Jegers Augusts	10.02.19.
119. Mickelson Will	16.05.13.
120. Kornews Martin	25.10.23.
Nr. 89, 119 u. 120 sind stark verdächtig, kommunistisch eingestellt zu sein.	
121. Lulgans Pavel	23.07.20.
122. Erinsch Janis	10.12.21.

123. Grupe Elmar	20.06.24.
124. Swirdinsch Arvids	07.10.21.
125. Losowski Pavel	09.09.16.
126. Ragausch Ludwig	26.11.11.
127. Ulas Leon	23.05.15.
128. Bruskulis Jazeps	02.10.06.
129. Setlinsch Edgar	30.07.18.
130. Tutzis Aleksander	22.02.14.
131. Pendriks Janis	15.03.19.
132. Zebergs Imants	08.08.21.
133. Pavlowitsch Visvaldis	11.05.24.
134. Kruklis Karlis	15.05.15.
135. Lasdinsch Alfreds	30.10.08.
136. Vanags Aleksander	11.07.18.
137. Jakobsons Emests	02.10.22.
138. Gorschanow Janis	06.11.07.
139. Grigulis Peteris	06.06.04.
140. Ungurs Augusts	13.07.16.
141. Osolinsch Valdemars	16.05.18.
142. Skudrinsch Janis	11.08.22.
143. Jürgensons Janis	02.04.16.
144. Melders Jaseps	17.08.05.
145. Skapans Viktors	19.02.23.
146. Stradsinsch Roberts	07.04.18.
147. Jansons Karlis	13.07.14.
148. Meschkailis Arvids	26.02.22.
149. Kurdinsch Bronislaw	03.07.15.
150. Drebnieks Stanislaus	27.09.21.
151. Berzins Edgars	29.09.05.
152. Pajatz Albert	26.01.05.
153. Stenders Juris	17.01.17.
154. Scharchow Michail	15.04.24.
155. Brakmanis Fricis	02.02.13.
156. Klaugis Peter	23.04.19.
157. Kleinga Harry	11.11.12.
158. Litkelis Georg	17.09.21.

Namensverzeichnis

SiPo Kdo

Krause

der am 15.XI.44. festgenommen Kurelis Leute der 2. Komp.

159. Olte Arvids	19.02.17.
160. Vitins Alfejs	27.11.14.
161. Annus Alfreds	28.01.22.
162. Kuptschs Nikolaj	14.08.23.
163. Gavrilovs Filats	23.05.23.
164. Ramans Eduards	30.03.18.
165. Meiruls Jaseps	06.10.11.
166. Libergs Alberts	22.06.23.
167. Baters Janis	16.01.24.
168. Baiba Peteris	25.03.16.
169. Dakteris Karlis	20.04.09.
170. Dukuls Jaseps	08.09.10.
171. Jans Janis	16.02.13.
172. Stickuts Konstans	22.09.11.
173. Geils Oskars	17.06.16.
174. Plocins Jaseps	05.05.24.
175. Ikaunieks Andrejs	20.02.11.
176. Cekuls Janis	25.12.03.
177. Bulins Janis	06.07.00.
178. Pavelsons Karlis	08.05.17.
179. Dorbe Reinis	26.12.12.
180. Stega Alfreds	18.01.14.
181. Priede Zanis	07.09.09.
182. Stibelis Nokolajs	19.03.05.
183. Braumanis Janis	21.05.05.
184. Abolinsch Janis	17.10.09.
185. Berzins Robert	01.05.05.
186. Briljanis Peteris	30.06.07.
187. Klavins Arvids	07.11.13.
188. Derkevic Fricic	23.07.06.

- 1 "Tēviņa" 1941. g. 11. jūlija, Nr. 10, lp. 5. "Nāves ziņa", Vilhelms Briedis; "Tēviņa" Nr. 8, 1941. g. 9. jūlijā, "Nāves ziņa" P. Albāts, A. Birznieks.
- 2 "Tēviņa" 1941. g. jūlija mēnesis. Jānodod ieroči, piedraud ar nāves sodiem.
- 3 D. A. Loeber, *Diktierte Option*, 1972, Dokument 14, s. 18-19.
- 4 Latviešu Pašpārvaldes protokols nr. 2 - Brīvprātīgo leģionu uzstādīšana, 1943. g. 29. janvārī; *Mobilizācijas rīkojums* par Latvijas pilsoņu iesaukšanu aktīvā kara dienestā, Rīgā, 1943. g. 24. nov., Dankers, Iekšlietu ģenerāldirektors; *Norādījumi par iesaukšanu SS-leģionā, vācu armijā un darbos 1919-1924. g. dzimušiem*, Ģenerālkomisārs Rīgā, 1943. g. 8. martā; *Rīkojums par Uzņemšanas kārtību Latvijas Universitātē*, Ģenerālkomisārs Rīgā, 1943. g. 8. sept.; *Paziņojums Iekšlietu ģenerāldirektoram* par 1926. g. dzimušo iesaukšanu RAD dienestā, Ģenerālkomisārs Rīgā, 1944. g. 26. janv.; "Tēviņa" 1942. g. febr., "Jaunu audzēkņu uzņemšana Jelgavas Akadēmijā" (1921-1924. g. dzimušos, sievietes un vīriešus, uzņems tikai tad, kad viņi vienu gadu būs pavadījuši Valsts darba dienestā RAD - Reichsarbeitsdienst); *Pašpārvaldes atbilde* 1944. g. 18. janv. ģenerālkomisāra rakstam no 1943. g. 29. dec. par iesaukšanu leģionā; Rīgas prefekta R. Stiglica *Paziņojums* par 1923-1924. g. dzimušo mobilizāciju Latviešu leģionā, 1943. g. 29. okt.; A. Plensners, *Informācija par Latviešu leģionu*, Pinnebergā, 1949; A. Plensners, *vēstule sūtnim V. Salnajam* par Latviešu leģionu, Lībekā, 1945. g. 11. maijā; R. Bangerskis, *vēstule sūtnim V. Salnajam*, Lībekā, 1945. g. 11. maijā; R. Bangerskis, *vēstule sūtnim V. Salnajam*, Lībekā, 1945. g. 12. maijā, 1-6 lpp.; "Bauskas Vēstnesis", Nr. 30(162), piektdien, 28. jūlijā, 1944. g., lp.2. "Latviešu tautas apliecinājums", Latviešu tautas vārdā O. Dankers, Pašpārvaldes pirmais ģenerāldirektors, Rīgā, 1944. g. 21. jūlijā (sakarā ar atentātu pret Hitleru, red.); "Bauskas Vēstnesis" Nr. 30 (162), piektdien, 28. jūlijā, 1944. g., lp. 4., "Paziņojums latviešu jaunekļiem" LJO vadības štābs.
- 5 L. Siliņa arhīvi; LE 1962-1982, II, J-L, 381-389, L. Siliņš, *Latvijas Centrālā Padome* (LCP); *Latvija šodien*, 1985, L. Siliņš, *Latvijas Centrālā Padome un laivas uz Zviedriju*; F. Cielēns, *Laikmetu maiņā*, III, 251-52; A. Klīve, *nepublicētās atmiņas*, mss. 128-137; sūtņa V. Salnā sarakste un LCP Ārzemju delegācijas ziņojumi LCP vadībai Latvijā no 1943-44; sūtņa V. Salnā un K. Zariņa korespondences kopijas, 1943, L. Siliņa arhīvs; A. Bīlmanis, *A History of Latvia*, 405; V. Bastjānis, *Gala sākums*, 165; A. Bīlmanis, *Latvian-Russian Relations*, 235-237; E. Dunsdorfs, *Archīvs XXVII*, 14-41, 1987; Ottosson - Magnusson, *Hemliga Makter*, 96-97, 103-119.
- 6 J. Gregors, *Kureļa grupas dienas grāmata un citi dokumenti*, 1944; E. Dunsdorfs, *Archīvs XXVII*, 14-41, 1987; LE 1962-1982, 11. J-L, 229-233; LE 1962-1982, IV, R-Šm, 149; L. Siliņa arhīvs; H. Biezais, *Kurelieši*, 1991.
- 7 L. Siliņa arhīvs, LCP ziņojumi Ārzemju delegācijai Stokholmā; J. Gregors, *Kureļa grupas dienasgrām.* (1944.28.VII-14.XI); *Kureļa grupas telegrammas LCP Ārzemju*

- delegācijai; LE, 12. grāmata, 1107-1112, *Kureļa grupa*; J. Gregors, *Kureļa grupas dienasgrāmata* (1944.4.IX un 28.IX citējums) plkv. J. Januma izstrādātais *Ieroču un materiālu apgādes plāns 1944. g. janvārī*.
- ⁸ J. Gregors, *Kureļa grupas dienasgrāmata 1944.28.VII–14.XI*; Br. Kalniņš, *Liecība par prof. Voldemāru Zāgaru*, Stokholmā, 1974. 29. 12.
- ⁹ J. Gregors, *Kureļa grupas dienas grāmata 1944.28.VII–14.XI un dokumenti*, L. Siliņa arhīvs.
- ¹⁰ *Ibid.*
- ¹¹ *Ibid.*; Fr. Goba, *nepublicēts mss.* 1944, L. Siliņa arhīvs; A. Lūsis, *Cilvēki bez mājas*, 5-9, 1976, ASV.
- ¹² Ģen. J. Kurelis, kapt. K. Upelnieks, *Vēstule (Ziņojums)*, Skrīveros, 1944. g. 17. aug., Nr. 81, ģenerālim Tepfera kungam, L. Siliņa arhīvs.
- ¹³ "Bauskas Vēstnesis", ?30 (162), piektdien, 28. jūlijā, 1944, *Apliecinājums*, l.p. 2., O. Dankers; "Bauskas Vēstnesis", Nr. 30 (162), piektdien, 28. jūlijā, 1944., LJO štābs; *Latvju karavīri! Latvju tauta!* — Latviešu zemes pašpārvaldes pirmais ģenerāldirektors Dankers, L. Siliņa arhīvs.
- ¹⁴ "Brīvā Zeme" Nr. 1, 1941. g. 1. jūlijā; "Tēvija" Nr. 1, 1941. g. 1. jūlijā, L. Siliņa arhīvs.
- ¹⁵ Sūtņa V. Salnā ziņojumi LCP vadībai Latvijā, L. Siliņa arhīvs.
- ¹⁶ Plkv. V. Janums, *Ieroču un materiālu apgādes plāns 1944. g. janvārī*, ko L. Siliņš atved uz Zviedriju 1944. g. 28/29. febr., L. Siliņa arhīvs.
- ¹⁷ Sūtņa V. Salnā ziņojumi LCP vadībai Latvijā 1944. g., L. Siliņa arhīvs.
- ¹⁸ W. Haupt, *Kurland*, 1944/45.
- ¹⁹ *Tūkuma protokoli*, 1944. g. augustā, liecības par Sarkanās armijas vardarbībām Tūkuma okupācijas laikā 1944.1.VIII–1944.20.VIII. Šīs liecības savāca un pārbaudīja Kureļa grupa, L. Siliņa arhīvs.
- ²⁰ W. Haupt, *Kurland*, 1944/45; J. Gregors, *Kureļa grupas dienasgrāmata 1944.28.VII–14.XI*; L. Siliņa arhīvs.
- ²¹ L. Siliņa arhīva materiāli.
- ²² *Ibid.*; R. Bangerskis, *vēstule sūtnim V. Salnajam*, Lībekā, 1945. gada 11. un 12. maijā; A. Plensners, *vēstule sūtnim V. Salnajam* par Latviešu leģionu, Lībekā, 1945. g. 11. maijā.
- ²³ J. Gregors, *Kureļa grupas dienasgrāmata 1944.28.VII–14.XI*; Fr. Goba, *nepublicēts mss.*, 1944., L. Siliņa arhīvs.
- ²⁴ *Ibid.*
- ²⁵ *Ibid.*; *No Ņevas līdz Elbai*, rakstu sērija, 1948., Dānijā; A. Lasmanis, *Cerība un vilšanās*, 1963; A. Aizsilnieks, *Dzīves šūpotnēs*, 1979; *kureļieša Alberta Jakievica*, apcietināts 1944.27.XI, Štuthofā Nr. 103093 (dz. 1922.16.III) *stāsts*; Štuthofas muzeja arhīva dokumenti.
- ²⁶ *Projekta uzmetums* ģen. Jekelnam, Stiklos, 1944. nov., Kurelis, ģenerālis; L. Siliņa arhīva materiāli.

- 27 J. Gregors, *Kureļa grupas dienasgrāmata 1944.28.VII–14.XI*; Der Höhere SS- und Polizeiführer Ostland und Russland Nord, Einsatzstab — Ia. O.N., den 2. 11. 1944; SiPo Kdo Krause, 1944. g. 14. un 15. nov., Ventspilī — *apcietināto kureliešu saraksts*; Hauptamt SS-Gericht Prien a) Chiemsee, Danzig, den 25. November, 1944.
- 28 A. Jakievič, *manuskripta citāti*; J. Gregors, *Kureļa grupas dienasgrāmata 1944. 28.VII–14.XI*; Štuthofas muzeja arhīva materiāli, Einlieferungsbuch 27. XI. 44. - 12. I. 45.; Warszawa, Inst. Panieci Narodov/ej, Akt. /903/3/; Andersons, Ed. Dr., *Kurelieši, Kara Invalids*, Nr. 33, Novembris, 1988, 37.
- 29 Štuthofas muzeja arhīva materiāli; Warszawa, Inst. Panieci Narodowej, Akt. / 903/3/.
- 30 Der Befehlshaber Sicherheitspolizei u.d. SD - Ostland, Windau, den 15. November 1944; Warszawa, Inst. Panieci Narodovvej, Akt. /903/3/. Der Inspektionssrichter für den Inspektionsbereich D, Danzig, den 25. November 1944, Geheim; Inst. Panieci Narodowej, Akt. /903/3/; Štuthofas muzeja arhīva materiāli; W. Haupt, *Kurland*, 1944/45.
- 31 Cielēns, F. *Laikmetu maiņā*, III. 264-266; R. Bangerskis, *vēstules sūtnim V. Salnajam no Lībekas*, 1944. g. 11. un 12. maijā;
- 32 R. Bangerskis, *vēstules sūtnim V. Salnajam no Lībekas*, 1944. g. 11. un 15. maijā.
- 33 E. Jēkabsons, *Kureliešu traģiskie likteņi*, Latviešu Strēlnieks, Nr. 1 (24), 1997. janvāris.
- 34 Biezais, H., *Kurelieši*, 158.
- 35 Andersons, Ed., *Kurelieši*, 38, *Kara Invalids*, Nr. 33, novembris 1988
- 36 Dunsdorfs, E., *Archiv XXVII*, 28-29.
- 37 *Es viņu pazīstu*, 281, 1936/37.; LE 1962-1982, II., J-L, 229-233; LE12. grāmata, 1107-1108, 1951; J. Gregors, *Kureļa grupas dienasgrāmata 1944.28.VII–14.XI*; Štuthofas muzeja arhīva dokumenti.
- 38 K. Upelnieka autobiogrāfija, meitas Laumas Upelnieks, N. Y., 1986, vēstule: Štuthofas muzeja materiāli; Warszawa, Inst. Panieci Narodovvej, Akt. /903/3/; L. Siliņa arhīva materiāli; J. Gregors, *Kureļa grupas dienasgrāmata 1944.28.VII–14.XI*; E. Jēkabsons, *Kureliešu traģiskie likteņi*, Latviešu Strēlnieks, Nr. 1 (24), 1992. g. janvāris.
- 39 E. Jēkabsons, *Kureliešu traģiskie likteņi*, Latviešu Strēlnieks, Nr. 1 (24), 1992. g. janvāris; Štuthofas muzeja arhīva materiāli; L. Siliņa arhīva materiāli.
- 40 LE 1962-1982, I, A-1, 511; E. Jēkabsons, *Kureliešu traģiskie likteņi*, Latviešu Strēlnieks, Nr. 1 (24), 1992. g. janvāris; Štuthofas muzeja arhīva materiāli.
- 41 E. Jēkabsons, *Kureliešu traģiskie likteņi*, Latviešu Strēlnieks, Nr. 1 (24), 1992. g. janvāris; Štuthofas muzeja arhīva materiāli.
- 42 *Ibid.*; *Es viņu pazīstu*, 185, 1936/37.
- 43 LE 1962-1982, II, J-L, 229-233; Andersons, Ed., *Kurelieši, Kara Invalids*, Nr. 33, novembris 1988; I. Kažociņš, LE 1962-1982, IV, R-Sm, 149.
- 44 L. Siliņa arhīva materiāli.

Slepenie radio sakari

Leonīds Siliņš

Kad pirmie laivu sakari no Gotlandes ar LCP Latvijā bija nodibināti, pieredze rādīja, ka ir nepieciešami radio sakari, kas atvieglinātu mūsu laivu darbību, paziņojot laikus, vietas un arī meteoroloģiskos apstākļus; arī vāciešu sardžu maiņas Latvijas krastā un krasta neapsargātās vietas. Slepenu radio sakaru nodibināšana no Latvijas ar ārzemēm un otrādi bija ļoti sarežģīts un delikāts jautājums. Nav jāaizmirst, ka tie bija kara laika apstākļi. Latvijā bija vācu un krievu okupanti, tāpēc ārzemēs attiecīgo valdību drošības iestādes bija jāpārlicina, ka nacionālai pretestības organizācijai Latvijā — Latvijas Centrālajai padomei — un viņas sūtītiem pārstāvjiem varēja pilnīgi uzticēties. Lai atrisinātu šo jautājumu, tas prasīja ilgāku laiku un lielu diplomātisku darbību. To sāka kārtot jau 1943. gada augusta mēnesī, jo tā arī bija viena no LCP prasībām. Vispirms bija jāpārlicina “neitrālie” zviedri un arī karojošie angļi un amerikāņi, ka LCP cīnās pret abiem mūsu zemes okupantiem. To pierādīja L. Siliņa atvestie dokumenti un ziņojumi. Nekādi oficiāli atklāti raidījumi latviešu valodā no Zviedrijas netika pieļauti. Tāpēc arī, lai nodibinātu slepenus radio sakarus ar okupētās Latvijas pretestības organizāciju LCP, mūsu vienīgais ceļš bija akceptēt attiecīgo zviedru iestāžu kontroli kā pār slepeno laivu satiksmi, tā pār radio sakariem. Visu šo sarežģīto diplomātisko darbu veica mūsu sūtnis V. Salnais ar kundzi M. Salno.

Kad laivu sakari no Gotlandes bija nodibināti, tad arī zviedru attiecīgo organizāciju pārstāvji bija ar mieru diskutēt radio sakaru jautājumu, bet ar saviem noteikumiem, ko LCP dažos punktos nebija iespējams akceptēt. Piem., ka tā persona, kas nodarbosies ar ziņu raidīšanu, ir jāatved vispirms uz Zviedriju un tad jāved atpakaļ LCP rīcībā. Ievērojot okupācijas apstākļus, visas šādas tehniski izglītotas personas bija iesaistītas kādā darbā, un atvaļinājumus uz ilgāku laiku nevienam nedeva. Šādas personas pazušana no darba vietas uz ilgāku laiku bez atļaujas bija ļoti bīstama. Arī šādas personas transports divreiz pāri Baltijas jūrai bija ļoti riskants pasākums ar mūsu lēnajiem un vecajiem transporta līdzekļiem — zvejnieku laivām. Tomēr LCP šo prasību izpildīja, atvedot uz Zviedriju šādu radiospeciālistu. Tā kā uzturēšanās Zviedrijā ieilga vairākas nedēļas, tad šai personai, atgriežoties Latvijā, draudēja apcietināšana un pratināšana, kas nepārprotami bija ļoti bīstama visai LCP sakaru lietai, jo attiecīgai

personai būtu bijis jādzīvo nelegāli. Tā visā sarežģītajā sakaru lieta radās nevajadzīgi un mums ļoti nepatīkami apstākļi, ko izdevās atrisināt pozitīvi tikai 1944. gada jūlija braucienā.

LCP radio sakarus pārzināja tās militārā daļa saziņā ar LCP vadību. Militārai daļai bija pašai savi radio raidītāji sakaru uzturēšanai Latvijā.

Sakariem ar ārzemēm lietoja zviedru un angļu radio aparātus. Angļu radio aparāts bija LCP rīcībā jau no 1944. gada februāra mēneša. Tas turpināja raidīt līdz 1949. gada beigām, kad izbeidza savu darbību. Arī šāda veida raidījumus pārzināja LCP vadība un tās militārā daļa, ģen. J. Kureļa grupa līdz savai apcietināšanai 1944. g. novembrī. Sevišķi svarīgi bija raidījumi par laivu sakariem un vispārējo politisko stāvokli. Visā radio sakaru darbības laikā no 1944. gada līdz 1949. gadam pārraidīja vairāk kā 100 telegrammas. Okupācijas laikā Latvijā darbojās vairāki radio speciālisti — radiotelegrāfisti. Daži no tiem evakuējās uz Gotlandi 1944. un 1945. gadā. Daži palika Latvijā un krita okupantu rokās, tika apcietināti un sodīti. No *KGB (MVD)* pratināšanas dokumentiem redzams, ka kādus pāris notvertos un sodītos šīs organizācijas mēģināja iesaistīt savā darbībā. Bija arī nodevēji, kas kalpoja padomju varai, pret Latvijas valsts un tautas interesēm.

Pirmās telegrammas uz ārzemēm nosūtīja Kureļa grupas atbalstā jau 1944. gada jūlijā no Skrīveriem, Mazsalacas, Lēdmanes, Mālpils, Allažiem un vēlāk no Dundagas un Ventspils apkārtnes, arī Rīgas. Vēlākā padomju okupācijas laikā, pēc 1945. gada maija, ziņas uz ārzemēm raidīja no Rīgas un Liepājas apkārtnes.

Raidītāju pārvešanā no vienas vietas uz otru un piemērotu vietu meklēšanā piedalījās vairākas personas. Arī ziņu nodošanā un šifrēšanā. Ar maz izņēmumiem tie nebija profesionāli apmācīti, un tāpēc bija kļūdas raidījumos, kam sekoja raidījumu pārtraukšana no ārzemēm uz vairākām nedēļām, jo bija aizdomas, ka raidītājs kritis vācu rokās 1944. gada rudenī. Tas viss tika noskaidrots ar speciālu ziņnesi, bet laivu satiksmē mēs bijām zaudējuši ļoti dārgu laiku. Pēc šī gadījuma tika norunāti speciāli papildu kodi, lai kontrolētu raidīto ziņu pareizību kā no ārzemēm, tā no Latvijas.

LCP vadība un arī ģen. J. Kurelis un viņa štābs zināja, ka nekāda militāra palīdzība no Rietumiem nebija gaidāma, sevišķi pēc Somijas izstāšanās no kara. 1944. gada 10. oktobrī ģen. J. Kureļa štāba priekšnieks kapt. K. Upelnieks sasauca uz sēdi dažas radio grupā iesaistītas personas un deva norādījumus par raidāmo ziņu saturu, kur starp

citū teica: "Nekādas stratēģiskas ziņas nedos... Ja angļi var panākt to, ka krievi nenāk, tad jā. Mēs neļausim sev rīkli pārgriezt. Angļiem nav nekādas varas apturēt krievu briesmu darbus pret latviešiem.." Šāda satura vēl garāka telegramma tika noraidīta uz ārzemēm. Tas arī bija LCP vadības uzskats Latvijā un ārzemēs, jo ne zviedri, ne angļi un amerikāņi nekādu militāru, ne arī internacionālā Sarkanā Krusta palīdzību kā pret vācu nacistu, tā pret krievu komunistu zvērībām mums nedevis. Baltijas valstis savā brīvības cīņā bija atstātas vienas. No mums prasīja ļoti daudz, bet dot mums negribēja neko. Tāpēc arī visi raidījumi galvenā kārtā kalpoja mūsu laivu satiksmei un politisku pārskatu sniegšanai par apstākļiem okupētajā Latvijā LCP Ārzemju delegācijai.

Šai darbā bija iesaistītas sekojošās personas: Arturs Arnītis, Osvalds Bileskalns, Kārlis Frišenfēlds, Jānis Immers, Arturs Ašaks, Arturs Gaņģis, Osvalds Cekuls, Fricis Goba, Žanis Gerge, Alberts Klibiķis, Voldemārs Mežaks, Rūdolfs Ķīsis, Jānis Pīlmanis, Oskars Alksnītis, Jēkabs Āriņš, Alfons Priedīte, Rihards Zande, Vilnis, Boriss Mangolds, Edvīns Andersons, Emīls Vecmanis, Bruno Lesiņš, Hilda Voss, Valentīne Jaunzeme, Ārijs Turķis, Voldemārs Berņiks un vēl citi.

Kureļa grupas un LCP Ārzemju delegācijas slepenie radio sakari 1944–1945

Telegrammas, sūtītas no Latvijas uz ārzemēm

1944. gads

Jūlijs

1.

Viesturs (Leonīds Siliņš, *red.*) un pārējie izglābušies. Laiva vācu krasta sardzes rokās. Knaģis (Krišs Upelnieks, *red.*) un Čigāns (ģen. V. Tepfers, *red.*) satika Viesturu. Bērzs (Bruno Kalniņš, *red.*) apcietināts 12. jūlijā (12 vai 2 — grūti atšifrējams, *red.*). Darbu turpinām. Jāuzsāk bēgļu evakuācija. Viesturs atgriezies. Knaģis.

Augusts

2.

Boļševiki krāpj sabiedroto novērotājus. Boļševiki nošauj visus, kas tiem gadās ceļā, un visu vainu uzvel latviešu leģionāriem. NKVD daļas apšāvušas visus iedzīvotājus Gulbenes apkārtnē.

3.

630 iedzīvotāji no Ļaudonas un apkārtnes tika 1944. g. 6. augustā sadzīti kādā laukā un bez vecuma un dzimuma izšķīrības, kopā ar bērniem, apšauti ar ložmetēju uguni. Aculiecinieks K. ir izglābies, izlikdamies par mirušu, nekustīgi guļot starp liķiem līdz tumsai.

4.

Gestapo turpina trakot. K. Čakste, Br. Kalniņš, L. Sēja un daži studenti vēl apcietinājumā. Latviešu valdība vēl nevar atklāti uzstāties. LCP strādā slepenībā. Latvijas ceļi pilni bēgļiem, kuri atrodas briesmīgā stāvoklī. Pa ceļam tie sajaucas ar vācu armijas dezertieriem. Tos spiež iet dienestā starp Vlasova karavīriem pie vāciešiem. Palīdzība vajadzīga nekavējoties.

5.

Vācieši plāno 10 dienās izdzīt krievus no Vidzemes. Rīga stipri nocietināta. Visas fabrikas ar visiem strādniekiem sūta uz Vāciju.

6.

Sakari ar Kurzemi krievu okupācijas dēļ pārtraukti. Vēlamies ar jūsu palīdzību šos sakarus atjaunot..

7.

Jelgavā boļševiki izvarojuši un noslepkavojuši 150 sievietes un Krustpili visi nošauti, kas nav varējuši uzrādīt komunistu partijas karti.

8.

Vācieši propagandē evakuāciju no pilsētām, bet zemnieki tiek aplaupīti un atstāti boļševiku varā.

9.

Vācieši atkal mobilizē. Tiek iesaukti 1926.–1928. gadā dzimušie un nosūtīti uz Vāciju, uz 15. latviešu leģionu..

Septembris

10.

Mēs vēlamies zviedru apsardzības kuģus mūsu teritoriālos ūdeņos. Sūtiet zem-ūdeni bēgļu uzņemšanai. "Oskars" (Tā bija provokatīva telegramma no kāda radiogrupas darbinieka bez vadības atļaujas. Saprotams, ka šī "vēlēšanās" nebija izpildāma, jo bija politisks absurds. Sakarā ar to raidījumi tika pārtraukti līdz apstākļu noskaidrošanai ar speciāli sūtītu ziņnesi, *red.*).

11.

Kur ir palikušas laivas? Mēs gaidām katru nakti. (Laivas bija kritušas vācu apsardzes kuģu rokās. Vienu uzspridzināja — "Gulbi", otru — "Roni" — aizveda uz Tallinu, kas 1944. g. 22. septembrī izbēg no Tallinas un 23. septembrī atbrauc uz Nīnēšamnu (*Nynäshamn*) ar latviešu un igauņu bēgļiem, *red.*).

12.

Mums ir vajadzīgs kā militārs, tā morālisks atbalsts. Tas dos visai [mūsu] tautai jaunu ticību.

13.

Mēs atkārtojam lūgumu, lai Internacionālais Sarkanais Krusts sniedz mums palīdzību. Arhibīskapam Grīnbergam vācieši aizliegušie lūgt jebkādu palīdzību no rietumiem. Latvijai izdedzina un pārvērš par tuksnesi kā krievi, tā vācieši. (Kad L. Siliņš un konsuls K. Lasmanis bija izkārtojuši kuģi — motorzēģelnieku *m/s Aldo 150 dwc*, ar zviedru kapteini un karogu, arī ar apdrošināšanas sab. *Hansa* kara laika apdrošinājumu, un griezās pie zviedru Sarkanā Krusta pēc atbalsta, lai glābtu bērnus, sievietes un sirmgalvjus, kā arī ievainotos, šī palīdzība tika noraidīta, *red.*).

Oktobris

14.

250 civiliedzīvotāji pie Zilupes sadzīti visi kopā un tad NKVD tos apšāvuši ar mašīnpistolēm. Vairāki ievainotie izbēguši un cīnās kopā ar mums. Visi Višķu iedzīvotāji sadzīti kopā un tad iedalīti divās grupās — 300 un 200 katrā. Pirmā grupa pilnīgi iznīcināta, apšauti visi. No otrās grupas dažiem ievainotiem izdevies izbēgt, kas apliecina visu notikušo.

15.

Nekādas militāras ziņas nedos, ja tās nāks krievu rokās vai tiem par labu. Ja angļi var panākt to, ka krievi nenāk, tad ja. Mēs neļausim sev rikli pārgriezt..

16.

Bēgļu skaitu nav iespējams pateikt, ne arī personālu. Gaidīsim laivas sekojošās naktīs..

17.

Sakaru plāns ir nozudis. Atrodas varbūt pie.. (Latvijas krastā bija radušās grupiņas ar saviem "vadoniem", kas patiesībā gribēja izmantot pretestības kustību, lai tiktu pie sūtītām laivām un atbēgtu uz Gotlandi. To rāda LCP ziņojumi evakuācijas vadībai Zviedrijā, *red.*).

18.

Gaidām laivas ar nepacietību. Mežā ģimenes ar maziem bērniem gaida jau vairākas nedēļas. Stāvoklis strauji pasliktinās. Lūdzam nekavējošu rīcību. Krasts I un II vietā pilnīgi drošs.

19.

Šifri nav nokļuvuši ienaidnieka rokās. Par to jau ziņojām. Jau četras dienas Vidzemes draugs nav sadzirdams.

20.

“Gulbja” komandas locekļi ir atgriezušies no Gotenhāfenas — L. P., E. T. un Fr. G., R. Z.

Novembris

21.

Latviešu tauta netic vairs nekādiem solījumiem. Jāķeras pie sarunām. Rīga saspridzināta. Karavīru ģimenes atstātas. Tie, kas negrib braukt uz Vāciju, dezertē. Visām 15. divīzijai nelaimēm galu var darīt tikai Jekelna deklarācijas publicējums. Tā it kā nav Jekelna doma, tā esot valsts vadības doma.

22.

Kapt. K. Upelnieks satiekas ar Dr. Fuksu. Runā par partizāņu darbību.

23.

Pirms četrām dienām krastā ieradās D. R. un ģen. A. dēls pie Užavas un mēģināja pierunāt divus motorlaivu īpašniekus B. un K., lai braucot uz Zviedriju. Provokatori. Esam Usmas–Ugāles–Dundagas rajonā, pie Usmas ezera. Vandzenē atņēm bēgļiem mantas, kas evakuējas uz Vāciju. Pēdējā mobilizācijā Talsos no 1500 iesauktiem ieradās 7. Vajadzīgi mazie radio aparāti ap 10, un arī rezerves daļas. Ltn. Stūre atrodas Zlēku mežā.

24.

No 15. novembra bēgļiem uzturēšanās Kurzemes jūrmalā aizliegta. Pārnakšņošana arī apriņķos aizliegta. Lietas no Liepājas sagatavotas. Ilgāka uzturēšanās jūrā nedroša.

25.

Vācieši cer atbrīvot Baltijas telpu no krieviem. Ģenerālkomisariāts papildina savu personālu.

26.

Vācieši apcietinājuši nacionālos kureļiešu partizānus: kapt. K. Upelnieku, plkv. Liepiņu, Mucenieku, Graudiņu un virsltn. Gregoru un aizveduši uz Liepāju, tiesājuši un nošāvuši.

27.

Mūsu partizāņu darbība boļševiku aizmugurē turpinās.

28.

Viss kārtībā. Lietas gaida. Sūtiet laivu 15 km uz dienvidiem no Užavas bākas 28. nov. vakarā. Atbildiet.

29.

Latviešu pārstāvniecībai. Kureļa grupas palikušās daļas turpina cīņu tālāk. Zaudējumi kā vācu, tā kureliešu pusē. Lūdzam norādījumus tālākai darbībai.

30.

No ģen. Kureļa grupas ir apm. 800 vīru apcietināti un atbrūņoti no SD un ģen. Jekelna militārās policijas daļām. Apcietinātie aizvesti uz Ventspili un no turienes tālāk uz Vāciju. Ielenkšanas un atbrūņošanas akcijas vāciešiem prasīja daudz laika.

31.

Viena ģen. Kureļa grupa, 72 vīri, apcietināti. Ģen. Kurelis novietots mājas arestā. Vairāki virsnieki nošauti. Turpmākas ziņas sekos.

32.

Edis A[ndersons] atbrīvots. Lūdzam lielāku laivu parastā vietā, 20 km dienvidos no Užavas bākas.

33.

Laiva ar Ekteri [Dr. Paulu Kalniņu] pazudusi. (Ziņa no 2. okt. 44.).

34.

Viss kārtībā. Par laivas laiku zinot. Vai laiva *Zvejnieks* ir ieradies?

35.

Vācieši organizē krievu brīvprātīgo vienības, kam uzdots izdarīt piespiedu evakuācijas, evakuējot civiliedzīvotājus, un arī cīņā pret latviešu nacionāliem partizāniem. Noorganizēti 2 bataljoni.

36.

Šinīs dienās vācieši atņēma visiem bēgļiem viņu mantas, kas bija ieradušies no Vandzenes. Tos visus nosūtīja uz Ventspili un no turienes tālāk uz Vāciju.

37.

No Ziemupes izbūvēta kuģu pietura. No Pāvilstas tiek būvēts dzelzceļš.

38.

Krasta apsardzība no Ventspils līdz Pāvilstai samazināta. Latviešu un lietuviešu krasta sardzes ir aizsūtītas prom. Palikusi tikai vācu baterijas apkalpe. Cīņas apgabals dienvidos no Ventspils ir likvidēts. Mēs sveicam Jūs Latvijas nacionālā svētku dienā.

Decembris

39.

Steidzami. LCP pārstāvniecībai. Bēgļiem jāatstāj Jūrkalne. Lūdzu sūtiet neka-
vējoties laivu svarīgu materiālu pārvešanai. Mūsu stāvoklis ļoti kritisks.

40.

Jūrkalnes lidlauka apkārtnē tiks novietoti 2000 karavīri. Tāpēc lūdzam neka-
vējoties laivu. Jauna vieta 3 km N no vecās vietas, 5 km S no Užavas bākas. Vējš
2 balles. (Ziņas par kareivjiem nebija jādod, *red.*).

41.

Steidzami. Kāpēc laivu 9. dec.? Mēs lūdzam laivu uz 31. dec. 115 km no Užavas bākas. Krastā gul viens vecs burenieks. Signāli kā norunāts. Piebraukšanas laiks vēlams ap 20.00. Jāņem līdzī mazā laiva. Uzmanīgi, jo krasts akmeņains. (Raidījumā no Latvijas prasītais laiks bija nepareizi iešifrēts un tā nebija pirmā reize, kas laivu braucējiem no Gotlandes sagādāja bīstamus brīžus Latvijas krastā. Bija pat jāatgriezās Gotlandē bez cilvēkiem, *red.*).

42.

No 25. uz 26. dec. pie Ovīšiem notika krievu desanta mēģinājums izkāpt malā, kas pusstundas cīņās tika atsists. Abās pusēs kritušie. To skaits nezināms.

43.

Kas attiecas uz Liepājas lietu 29. dec., tad tā ir nesekmīga.

1945. gads

Janvāris

44.

Mēs no sirds pateicamies par Jaungada vēlējumiem un novēlam Jums Jaunajā gadā mieru un svētību Jūsu zemei un laimi un sekmes katram no Jums. 45.1. 1.

45.

Krasts nodrošināts pie vecā zēģelnieka. Mēs gaidām. Paziņojiet savu ierašanos. Ieturiet laiku ap. 19.00.

46.

Vācieši izlikuši paziņojumus pie latviešu policijas iecirkņiem un leģiona sapulcēšanās vietām, ka tie partizāni, kas pieteiksies līdz 1945. g. 21. janvārim, netiks sodīti un netiks nodoti tiesai.

47.

Vācu krasta sardze izmainīta pret lietuviešu krasta sardzi. Tuvāki norādījumi sekos.

Februāris

48.

Vāciešiem ir nolūks dibināt kādu latviešu valdību Bangerska vadībā. Nepieciešami steidzīgi norādījumi, cik tālu ir vēlams sadarboties ar šādu valdību un vai latviešu cīņai par Kurzemes tilta galu šādas valdības vadībā ir kāda reāla starptautiska nozīme un cik ilgi šis tilta gals būtu tādā gadījumā jātura. Nacionālo partizāņu vienības Kurzemē aplēš ap 2000 vīriem. Nepieciešami steidzīgi norādījumi šīm vienībām, paredzot vācu spēku sabrukumu un boļševiku okupāciju. Atbildiet nekavējoties.

49.

No Latgales pienāk ziņas par latgaliešu partizāņu bezizejas stāvokli — trūkst pārtikas, munīcijas, siltas drānas. Palikušie partizāni neatrod atbalstu vietējos iedzīvotājos, jo tie lielāko daļu ir krievi.

50.

Jautājums par Latvijas valdības proklamēšanu tautā ļoti populārs. Tauta gaida, kaut arī ar maz cerībām.

Marts

51.

Sakarā ar nekārtīgu strāvas trūkumu nevaram vienmēr atbildēt.

Aprīlis

52.

Mēs lūdzam tiešus sakarus ar LCP organizāciju. Lūdzam laivu 14. apr. Atbildi pozitīvu vai negatīvu līdz 12. apr. Ja politisku iemeslu dēļ laiva nedrīkst vest līdzī bēgļus, tad to nedarīsim. 45.9.IV

53.

Saņemta ziņa, ka prof. K. Čakste ir miris Štuthofas koncentrācijas nometnē. Vācieši nedeva Nacionālās Komitejas ieceltai valdībai apsoltās tiesības. Šai valdībai nav nekāda iespaids uz tautu vai tās ekonomisko dzīvi. Ienāk ziņas, ka daudzi Vidzemes iedzīvotāji tiek izsūtīti uz Sibīriju.

54.

Pulkvedis Osis no Liepājas sūta sveicienus ministram F. Cielēnam un visiem pārējiem LCP komisijas locekļiem. Latvijas apgabalos, kas ieņemti no krieviem pie Andrupenes, ir lieli apgabali bez iedzīvotājiem.

LCP telegrammas, sūtītas no ārzemēm uz Latviju

1944. gads

Oktobris

55.

Jūsu prasības ir izpildītas. Ir svarīgi, ka jūs atvediet arī žīdus.

Novembris

56.

Sagatavojiet katrā ziņā nākamai laivai Liepājas un Oša dārza dokumentus. Būs divas lielas laivas. Katrā ziņā G. grupu. Sagatavojiet krasta laivas. Sarunājiet laivu pārgulēšanas iespējas Līvu valgumā. Iespējams, ka laivas ieradīsies rīt-ausmā. Sūtiet to, kas ir sagatavots.

57.

Mēs gaidām katru dienu no X atbildi. Ziņojiet, vai valdība izsludināta un deklarācija publicēta. Lūdzu eksaktus datus par krievu atrašanās vietām Latvijā, saucot tos vārdā. Vai pašpārvalde un tās orgāni arī vēl darbojas? Atbildiet nekavējoties. V. S. LCP Knaģim.

58.

Angļu pārstāvji dod norādījumus turēt Kurzemi līdz tam laikam, kad angļu-amerikāņu flote ienāks Baltijas jūrā. Flotes ienākšanas laiku Baltijas jūrā nevar noteikt. Atkarībā no apstākļiem un jūsu rīcībā esošiem līdzekļiem izlemjiet, vai to var darīt, un rīkojieties. Ja vietējie apstākļi to pieļauj, jādeklarē Latvijas valsts suverenitātes atjaunošana. Ja uz vietās LCP nesastāda pagaidu valdību, kas izdarītu deklarāciju, deklarāciju izdod bruņoto spēku virspavēlnieks ģen. K., kas pagaidām, līdz pagaidu valdības sastādīšanai arī pārņem visu militāro un civilo varu. Pagaidu valdības sastāvu tādā gadījumā paziņos vēlāk.

Decembris

59.

N. jāturpina iesāktais darbs. Domā par nākotnes darbu un plānošanu. Rūpējies par sevi pēc apstākļiem un pats ar savu risku.

1945. gads

Janvāris

60.

Turieties tanī pašā vietā, cik ilgi vien iespējams. Mēs daudz nevaram palīdzēt, bet nezaudējiet možu garu. Mēs sveicam S. ar 19. janvāri.. Sūtiet sīkākas ziņas par nošautiem.

Februāris

61.

No LCP Zviedrijā — Osim Liepājā. Vācija tiks sakauta, un nekādas cerības nelieciet uz valdību, kas tiks dibināta Berlīnē.

62.

LCP Ārzemju komitejas ziņojums LCP Latvijā. Kaut kāda sadarbība ar Bangerska valdību pilnīgi izslēgta. Cīņa par tilta galu galvenām kārtām svarīga pašai Vācijai. Cik vien iespējams, jātaupa latviešu daļas. To vajaga paziņot arī Bangerskim. Zem krievu okupācijas, kas ieilgs, partizāniem nevajaga uzstāties aktīvi, bet gan izveidot un paplašināt organizāciju turpmākai darbībai, taupot dzīvo spēku. Steidzīgi sūtiet pārējo informāciju.

Marts

63.

Mūsu kopējās domas par cīņu un darbu šeit nav devušas rezultātu. Mēs jums palīdzēt konkrēti (domāts militāri, *red.*) nevaram. N. Nekavējoties jāsatiekas ar Dr. V. un darbība jāpārrunā. Jāgaida līdz X. martam. Par stāvokli informē arī S. Satikšanās ar visiem baptistu baznīcā.

Minētās telegrammas ir tikai viena daļa no vairāk kā simts pārraidītām.

Generāla Kureļa grupas dienasgrāmata

No 28. jūlija 1944. g. līdz 14. novembrim 1944. g.

J. Gregors

Jūlijs

28.

Generālis J. Kurelis, kapteinis Kristaps Upelnieks ar atsevišķām štāba personām izbrauc no Rīgas plkst. 18.30 un ierodas Skrīveros plkst. 21.40. Šinī pašā vakarā grupa ar telefona sarunām uzņem sakarus ar apkārtējām aizsardzības grupām un uzaicina grupu vadītājus vai pārstāvjus uz apspriedi Skrīveru "Ro-bežos", kur apmeties štābs.

29.

Plkst. 09.00 notiek apspriede ar apkārtējo aizsardzības grupu vadītājiem ar uzdevumu veikt priekšdarbus aktīvas aizsardzības noorganizēšanai pret uzbrūkošo ienaidnieku.

30.

Nav sevišķu notikumu.

31.

Ar Rīgas apriņķa priekšnieka gādību dabūts pirmais ieroču un munīcijas sūtījums ar 115 franču 1936. g. izgatavojuma šautenēm. Uzņemti sakari ar Skrīveru ortskomandantu.

Augusts

1.

Uz Daugavas kreisā krasta izsūtītas tālzlūkošanas patruļas. Dabūts otrs ieroču un munīcijas sūtījums. Bērzgales rajons iesaistījies cīņās ar bandītiem.

2.

Notiek apspriedes ar komandieriem. Aizsardzības rajona sadalījums četros kaujas iecirkņos. Bataljona komandieru iecelšana. Darbu un uzdevumu sadalījums starp atsevišķām personām. Krapes rajons iesaistījies cīņās ar izpletņu lēcējiem. Komandieris ar štāba priekšnieku izbrauc apskatīt darbības rajonu. Ienāk pārtikas sūtījumi grupas uzturam.

3.

Štāba apspriede ar amatpersonām. Pienāk saformēta Skrīveru pag. vienība kā pirmās rotas kodols. Ierodas ap 30 jaunāko gadu jaunkareivji, dz. 1925. un 26. gadā. Viskaļu rajonā akcija pret izpletņu lēcējiem.

4.

Atkārtots aicinājums par iesaistīšanos organizācijā. Skrīveru pagasta iedzīvotāji no pirmā augusta intensīvi strādā tranšeju rakšanas darbā. Pienāk papildinājumi ar 1925. un 26. gadā dzimušiem.

5.

Štāba priekšnieks aizbrauc uz Madonu, lai nodibinātu sakarus ar vietējiem aizsargiem un latviešu SS leģiona vienībām. Kāda karaspēka daļa, kas saformēta no krievu gūstekņiem, ir izdarījusi daudz patvarīgas piesavināšanas pa ceļam no Skrīveriem uz Madlienu. Uzsāktas intensīvas jaunkareivju apmācības, kā arī kaujas mācības atkārtojums rotās.

6.

Izdarīta izziņa par vakardienā notikušām patvarībām, kas dažu kilometru ceļa gabalā konstatēta 11 gadījumos Skrīveru pagastā, neieskaitot gadījumus citos pagastos. Materiāli nosūtīti ortskomandantūrai. Izsūtīts pagastu valdēm un aizsargu nodaļām norādījums par visu ieročus nest spējīgo vīriešu iesaistīšanu aizsardzības darbā.

7.

Uzņem sakarus ar atsevišķām Rīgas un Madonas apriņķu aizsargu vienībām. Štāba priekšnieks aizbrauc uz Rīgu pie apriņķa priekšnieka, lai viņu informētu par stāvokli.

8.

Štāba priekšnieks aizbrauc uz Cēsīm, sakaru uzņemšanai ar Cēsu aizsardzības organizācijām. Uzņemti sakari ar Cēsu apriņķa vecāko un plkv. K. Lobi. Dabūti ieroču papildinājumi (mīnu metējs ar munīciju). Dabūtas karavīru cepures — laiviņas un citi piederumi. Nometnē Robežos ierodas Wermachta auto labošanas kolonna.

9.

No rīta stipra kanonāde Biržu virzienā. Ienāk ziņas par Krustpils un Jēkabpils saspridzināšanu. Nosūtīts ziņojums ģen. dir. Andersonam. Apmācības norit intensīvi. Daļa aizsargi atsavināti rudzu pļaušanas darbos. Saņemta telefo-

nogramma, ar kuru pieprasīta kaujas grupa Rīgas apriņķa priekšnieka rīcībā. Uz Rīgu aizbrauc 20 viri kapr. Freiberga vadībā. Ienāk ziņojums, ka Krapes pienotavā pieprasa un atņem sviestu bez kvītīm — parādot revolveri par kvīti.

10.

Ierodas Jēkabpils apriņķa III policijas iecirkņa darbinieks Vilis Osītis un sniedz sekojošās ziņas. Viesīte evakuēta pirmdien 7. augustā ar vācu komandanta rīkojumu. Komandants teicis: “Šodien bolševiki ir 15 km no Viesītes, rītu būs 5–10 km un parīt tie būs jau Viesītē”. Vācu karaspēka daļas bolševikiem neizrāda nekādu pretestību; cīnās tikai latviešu daļas, kas nesamērīgās cīņās noasiņo. Latviešiem trūkst smago ieroču tanku apkarošana. Tas pats Vilis Osītis ziņoja, ka 8. augustā bijis Skolu departamentā Rīgā un tur sastapis skolotāju N., uzvārdu neatceras, kas izbēdzis no ienaidnieku ieņemtā apgabala pie Līvāniem. Ciema iedzīvotāji no NKVD darbiniekiem, kas seko armijas daļām ar 2–3 dienu atstarpī, sadzīti uz pļavas, kur apšauti, visi bez izņēmuma, ar automātiskiem ieročiem. Apšauti bez dzimuma un gadu izšķirības, arī bērni. Skolotājs N. pakritis gar zemi un izlicies par mirušu, nogulējies līķu kaudzē līdz vakaram un tumsā izbēdzis.

Ienākušas ziņas par notikumiem pie Zilupes ieņemšanas. Notikuma aculiecinieks dzelzceļnieks tautietis N., bolševiku karaspēkam ieņemot Zilupi, vietējie iedzīvotāji, kas šinī pierobežas pilsētiņā lielāko tiesu ir krievu tautības, sapulcējušies gājienā un ar sarkaniem karogiem un sarkanām puķēm gājuši apsveikt “atbrīvotājus”. Dzelzceļnieks, kas nav bijis komunisti, lai izvairītos no represijām, gājis līdž. Visi gājiena dalībnieki ielenkti, piespiesti pie kāda dārza sētas un uz tiem atklāta automātisko ieroču uguns. Daudzi bēguši, citi nokrituši un izlikušie par mirušiem. Bēgošiem nav dzinušies pakaļ, ievainotiem nav piegriezta nekāda vērība. Dzelzceļnieks nokritis gar zemi un izlicies par mirušu, vēlāk izlīdis caur dārza sētu krūmos, kur slapstoties viņam izdevies aizbēgt no Zilupes.

Višķu apkārtnē N. ciemā iedzīvotāji sapulcināti un izšķiroti divi grupās: tādos, kas sevi atzinuši par bolševiku piekritējiem, un tādos, kas sevi par bolševiku piekritējiem nav varējuši atzīt. Tās, kas uzdevušies par bolševiku piekritējiem, komisārs vispirms nolamājis, ka tie nekādi bolševiki neesot, bet simulanti, jo, ja viņi būtu bijuši bolševiki, tad būtu atradušies mežā partizāņu gaitās. Pēc tam grupa, kas uzdevušies par bolševiku piekritējiem, apšauta, bet pārējie smagās automašīnās aizvesti nezināmā virzienā. Aculiecinieks N. arī vests prom, bet braucot izlēcis no automašīnas un iebēdzis mežā. Pakaļ gan šauts, bet nav trāpīts.

No rīta spēcīga kanonāde. Grupā intensīvi pieteicās aizsargi, tā piem., no Jumpravas pag. grupā pieteicās 34 personas, bet pagastā paliek un apbruņojumu dabūjuši 55 vecāko gadu aizsargi. Šeit atzīmējams, ka grupas darbību visai traucē IV Rīgas apr. policijas priekšnieka Pētera Zemīša rīcība un izturēšanās. Aizsardzības motīvu pēc, lai sekmīgi cīnītos ar ienaidnieku, ģen. J. Kurelim Rīgas aizsargu pulka komandieris devis visai plašas pilnvaras, tomēr iecirkņa priekšnieks Zemītis ar lietu stāvokli ir visai neapmierināts, cik vērojams personīgu motīvu pēc, kas izriet no nespējas saprast lietu nopietnību. Jau no pašas pirmās dienas bija vērojams kontakta un sadarbības trūkums, kas vēlāk pārgāja pretšos. Nenovēlībai nebija nekāda pamata jau aiz tā iemesla vien, ka pats Zemītis

29. jūlija dienesta sarunā deklarēja, ka viņš Skrīveru bataljona militāro vadību nevar uzņemt, kāpēc viņam atstāts bataljona komandiera administratīvā palīga postenis.

Tālākās dienās bija dzirdamas aizsargu aprindās valodas par Zemīša aizskaurošiem vai aplami lielīgiem izteicieniem — “tur nekas neiznāks, tā ir banda”, vērstiem pret grupu. Pienāca arī ziņas, ka Zemītis apzinīgi intrigējis un kūdījis atsevišķu nodaļu priekšniekus un aizsargus. Fakts ir tas, ka piem. Lielvārdes aizsargu nod. formēšanās ziņā ir bijusi aktīva, bet vēlāk izrādījusi grūti motivējamu pasivitāti. Tas noticis pēc tam, kad nodaļas priekšnieks ieradies Skrīveros, lai sarunātos ar Zemīti. — Šodien pēc plkst. 12. štāba telpās ieradās Zemītis. Ko viņš vēlējās, bija grūti izprotams, bet ar kapt. Upelnieku viņš atļāvās runāt kļiedzošā tonī un, neko sakarīgu nepateicis, draudēdams ar sūdzēšanos ortskomandantam, aizgāja. Papildām noskaidrojās, ka Zemītis izdevis pretrunīgus rīkojumus aizsargu organizācijām, kas visas novilcina formēšanos un maldina aizsargus; ļaudis vēltīgi nāk uz iecirkni un sūdzas par nekārtībām. Pēc ziņām Zemītis zvānījis oficiālām personām, ka ģen. Kurelis un grupas vadība ņemot kukuļus par atsavināšanu no iesaukšanas aizsargu darbā.

11.

Ierodas Rembātes aizsargu nodaļas priekšnieks Brencis, kas ziņoja, ka viņu ar 12 vīriem izsaucis iecirkņa priekšnieks Zemītis un nu jau otro dienu nīkstot Skrīveros un uzdevumu nekādu neesot. Ģen. Kurelis dod Rembates aizsargiem atsevišķu uzdevumu — Ķeguma aizsardzību, bet pārējiem apbruņoties un formēties pēc vispārēja aicinājuma. Lielvārdes pag. atkal uzņem kontaktu ar grupu, jādoma pēc norādījuma. Štāba priekšnieks piedalījās Madlienas aizsargu kopapulcē, kur piedalījās apm. 100 personu, no tām vecākā grupā pieteicās 45 personas, jaunākā 36 personas. Visi izpratuši stāvokļa nopietnību. Telefona sarunā ģen. J. Kurelis liek ierasties nometnē Veides kgm, apr. priekšniekam, kas arī laipni apsolās, lai nokārtotu Zemīša lietu.

12.

Pagājušā naktī kļīstošas aizmugures grupas no Kalniešu mājām Skrīveru pagastā aizdzinušas no kūts 16 aitu saimniekam Savietim. No N. pagasta ziņas par patvarīgu zirgu un pajūgu atņemšanu. Grupas vadība izsūta patruļas uz Jumpravas pagastu. Mūsu tālīzlūkošana atnes ziņas, ka vācu armijas vadība saspridzina mūra ēkas: pienotavas, kooperatīvus, skolas, stacijas; izlūks redzējis sava tēva mājas nodedzinātas — smaga traģēdija, bet viņš teica: “Materiālos postījumus mēs pārcietīsim un atkal atgūsim ar darbu!”

Pienāk ziņas par divu sieviešu izvarošanu Kokneses pagastā. Uzdots ievākt precīzākas ziņas. Skrīveru stacijā vilcienu kustība frontes virzienā apsīkst.

Ap pusdienas laiku iebrauc Rīgas apriņķa policijas priekšnieks Jānis Veide, lai nokārtotu nebūšanas, ko izsaukusi Zemīša rīcība. Grupai uzdots darbību līdzšinējā virzienā turpināt. Zemītis klaji noliedz faktus.

13.

Vakar vakarā ap plkst. 10. štābā ierodas Nieveģu māju saimnieks Vējiņš, kas ziņoja, ka kaimiņu Pārdenču mājās apmetušies latviešu policijas ierēdņi, kas

izdara patvarības, piem.: ņemot zirgus un pajūgus. Noskaidrojas, ka tiešām tie ir Ilūkstes apriņķa divi policijas virsnieki, kas nelikumīgā kārtā uzlikuši par pienākumu pieciem pajūgiem dežūrēt šķūšu kārtībā tam gadījumam, ja viņiem vajadzētu tālāk evakuēties. Abi virsnieki bijuši manāmi iereibuši. Lietu nokārtoja štāba priekšnieks un uzaicināja abus policijas virsniekus ierasties ģen. Kureļa štābā, ko viņi tomēr nav izdarījuši.

Par Tukuma notikumiem ir visai pretrunīgas ziņas. Ticamākā versija ir tāda: Tukumu krievi ieņēmuši ar visai maziem spēkiem, bet latviešiem pašiem nav atļauta ne mazākā pašiniciatīva, lai gan no latviešiem ienākuši ziņojumi un lūgumi atļaut izdarīt uzbrukumu. Aizsargu komandierim Vitenbergam pat klaji pateikts, ka gadījumā, ja latvieši ar savu iniciatīvu uzsāks cīņu, tad "mēs šausim uz jums"! Tukuma cietums pārpildīts ar latviešu inteligenci, gaidot ienākam NKVD.

Jēkabpils apriņķa priekšnieks atstāstīja gadījumu, kur viņa vācu priekšniecība paskaidrojusi, ka iesaistīšanās aizsargu grupā neesot vēlama, arī pulkveža Lobes aicinājums neesot pieļaujams.

Vācu karavīri, kas apmetušies Skrīveru pag. Zvejnieku māju apkaimē, gaišā dienas laikā iegājuši kūtī, nokāvuši cūku, kad saimniece protestējusi, draudējusi ar revolveri. Arī citi gadījumi nāk klāt, kas liecina par psihisku sabrukumu. Saimniece aizgājusi pie orskomandanta sūdzēties.

Ar Bebru nodaļas iniciatīvu pārtikai dabūtas divas govīs, cūka un maiss cukura.

Skrīveru pagasta X mājas saimniece izgatavojusi 500 zīmotnes daļas vajadzībām. Attāluma dēļ Bebru nodaļas aizsargi tiek formēti atsevišķā grupā ar bataljona tiesībām.

14.

No Krustpils ieradās kāda sieviete, kas uzturējusies Krustpilī 7 stundas pēc pilsētas krišanas boļševiku rokās un tad izbēgusi. Viņai bijusi saruna ar kādu Sarkanarmijas virsnieku — latvieti — (ar 3 kubikiem), kas uz jautājumu, ko ar viņu un citiem civiliedzīvotājiem darīs, atbildējis ar jautājumu, vai viņai komunistu partijas karte ir? Kad sieviete atbildējusi, ka nav, tad teicis, ka pēc viņiem nāksot citi, kas nevienu latvieti, kas nav partijas loceklis, šeit neatstāšot; kas notiks, to tuvāki nepaskaidrojis. Pēc šīs sarunas sieviete sapratusi, ka viņai jābēg no Krustpils projām.

Kāds vācu karavīrs, ar ko sarunājies aizsargs V. G., stāstījis, ka viņi atguvuši atpakaļ kādu ciemu, kurā visi civiliedzīvotāji bijuši apšauti. Jādomājot, ka tas izdarīts atkāpjoties.

Lēdmanē nemītas laupīšanas, ko tur izdara dezorganizējušās daļas, kas šeit apmetušās, it īpaši krievu (*POA*) formācijas. Arī no citām pusēm dzird to pašu. Ir saimnieki, kas nopērk šāda veida zagtus aunus, velosipēdus un citas mantas. Notiek, ka arī armijas apgādes daļas piebrauc pie klētīm, atlauž un paņem visu labību, piem. Bebru pagastā. Apkārtējos pagastos notikušas komunistisko elementu aresti. Sarakstus sastādījusi policija (IV iec.). Saraksti sastādīti nepieļaujami noziedzīgi, iepīti arī nacionāli noskaņoti cilvēki, kas policijas darbi-

niekiem aizdevuši dusmas. Ir pamats domāt, ka sarakstus faktiski sastādījuši K., B. un V., ko akceptējis viņu priekšnieks. Lieta dara negodu latviešiem. Štāba priekšnieks un G. dara visu, lai ļaunumus novērstu.

Ienāk pārbaudītas ziņas par notikumiem Kokneses pagastā. Ziņotājs kapr. Dr. — Kokneses aptiekā iebrukuši ap 30 apgādes daļas karavīru — “Trosi” — nezinājuši tieši, kas būtu jālaupa, tad sagrauta aptieka, sadauzīti visi skapju medikamenti, burkas, utt. — kāda sieviete, krieviete, ierauta otrā istabā, kur viņu izvarojuši — divi kareivji —, lai gan pirmā istabā bijuši arī citi ļaudis.

Kāds saimnieks atdāvinājis latviešu daļai cūku. Karavīri cūku nošāvuši, bet tad par cūku sākusies saraušanās starp vācu daļu un latviešu, līdz kāds majors izlēmis latviešiem par labu, bet latviešiem pieprasīta pudele spirta.

15.

No Rīgas pienāk pavisam ļaunas ziņas. Pašpārvaldes amatpersonas pavisam bezcerīgas. Cik var noprast, tad viņi rīkojas jau pēc izmisuma saukļa: “Lai glābjas, kas var!” un veicina evakuēšanos uz Vāciju. Brauc projām visi mūsu jaunieši 1925. un 26. gada iesaukumi, arī 1927. g., kā arī vienas mūsu divīzijas atliekas. Mēģinot sūtīt vēl šādus tādus rakstus vācu iestādēm, bet tās jau evakuējušās uz Liepāju. Rīgā izmisuma ainas un pretrunīga rīcība! Ap Rīgu ceļ apcietinājumus — kā pēdējo cīņas vietu. Evakuēšanās ideja pavisam pretrunīga: cilvēkiem trūkst ticības un uzticības. Runā, ka visus mobilizētos latviešus sūtīšot apmācībai uz Vāciju. Izvilkmus no Skrīveru bataljona komandiera 15. augusta ziņojuma pēc patruļas novērojumiem: “Nobraucām ar vilcienu līdz Koknesei. No turienes nogājām līdz Rīterei kājām. Pa ceļam vilcienu bombardēja no gaisa. Krievi šai pusē Daugavai ir atsisti tālu (it kā atkal ārā no Krustpils), bet otrpus Daugavas uz laiku bijuši pienākuši 6 km no Rīteres. Pa ceļam no Kokneses cilvēki nebija sastopami līdz Rīterei. Pagasta Pļaviņu valdē pagasta vecākais nav sastopams, tas izmucis it kā uz Lēdmani. Pagasta valdes mājā liela nekārtība — mētājas dokumenti un pases. Pagasta valdē bijušas arī aizsargu nodaļas mantas un ieroči. Ieroči esot izdoti sargiem, citas mantas izputinātas, izlaupītas. Aizsargu nodaļas priekšnieks Jāzeps Lauskis atsakās savākt aizsargus, jo viņi bez rīkojuma uz savu galvu sabēguši mežā. Vācu ortskomandants pavēlējis visiem, izņemot tos, kas atrodas tuvāk Daugavai, ierasties atpakaļ savās mājās, bet aizbēgušos nevar sameklēt. Vācu žandarmērija gan mežos esot meklējusi. Notiek arī laupīšanas: bēgli izlaupa atstātās mājas, kas tālāk no Daugavas. Tās mājas, kur cilvēki dzīvo, vācu karaspēks neaiztiek.

16.

Informācijas un sakaru uzturēšanas nolūkā štābā ierodas pašvaldību departamenta direktors Niedra, Cēsu apriņķa priekšnieks Venners, lauks. pilnv. Ķīsis. Aizsargu organizēšana kārtības uzturēšanai un aizsardzībai norit visā Latvijā sekmīgi. Jāiesaista aizsargu organizācijā evakuēto apgabalu aizsargi. Vācu iestādes patur savā rīcībā evakuēto policiju. Var vērot, ka latviešu cilvēkā, kas parādīs domāt, piemīt cieša apņēmība cīnīties, bet izmisumā daudzus dzen tas apstākļi, ka cīņas forma bieži vien ir nepieņemama: trūkst ticība vācu un arī latviešu vadībai, pārāk daudz lielās un sīkās lietās solījumi nav pildīti. Aizsargu orga-

nizācija cenšas vienot tautu kaut divpadsmitajā stundā — tādu ietekmi varēja gūt no viesu ziņojumiem. Tāpēc asā pretrunā ar šo viedokli ir dažu atsevišķu personu pretdarbība šai vienotības idejai. Viesi apstiprina ziņojumu par evakuēšanas: iespaids tāds, ka aizbraucēji vajadzīgi darbam Vācijā, un tāpēc aizbraukšana tiek veicināta personām, kas ir darba spējīgas. Jāsaģatavojoties arī uz to, ka arī citas latviešu daļas (karaspēka) tiks nosūtītas formēšanai Vācijā. Evakuācijas jautājums, tāpat kā agrākās neizdevušās mobilizācijas jautājums, grauj tautas pozitīvos spēkus: vesela virkne pārliecinātu patriotu dibināti ceļ iebildumus pret to, ka arī vācieši pamet posteņus un bēg, tāpat cieši protestē arī pret to, ka militāro jaunatni aizsūta uz Vāciju. Neviļus cilvēkus psihiski pārņem doma par pakļaušanos liktenim. Viesi informē arī mūs par stāvokli frontē un novērtē to kā stabilizējušos. Viesi novērtē stāvokli ar zināmu optimismu: sagaidāmas kaujas, ko ievādišot vācu pretuzbrukumi. Karaspēks Rīgā ieplūstot — Tukums vēl arvien boļševiku rokās, kaut gan atbrīvošana viegli bijusi iespējama. Ziņo par faktiem, cik viegli boļševiki pārnākuši pāri Aiviekstes līnijai, nesastopot pretestību un arī neizmantojot latviešu policijas vienību sasniegumus, kas attriekuši boļševikus atpakaļ Olgas purvā. Pilnīgi oficiāla lieta esot tā, ka Rīgas apr. komisārs Pusts esot pārņēmis arī Jelgavas apr. (Mēdems pazudis bez vēsts) un pavēlējis pilnīgi evakuēt šādus Zemgales pagastus: Mežotni, Codi, Salgali, Garozu, Teteli, Ozolniekus, Valgundi, Kalnciemu. Esot jāizvācoties visiem iedzīvotājiem ar lopiem, mājas nodedzināšot, pēc divām nedēļām varēšot atgriezties, kas palikšot iekšā, tas būšot beigts. Jāpārceļoties uz Nītaures—Mālpils apvidu, evakuācija jāpabeidzot līdz sestdienai plkst. 12.00. Sakarā ar šo rīkojumu cirkulējot visādas valodas, kas saistoties ar cīņu uzsākšanu un jauniem ieročiem. Notiekot milzīgas nebūšanas: zemnieku māju nodedzināšana ir visasākā pretrunā ar solījumiem, mūra ēkas saspridzinot, rīcība haotiska un neatbildīga. Noticis Madonā tāds gadījums: nopērtā kāda inteligenta sieviete, pasta vai telefona darbiniece, it kā par to, ka nav laikā paziņots par ugunsgrēka izcelšanos. Tiešām, arvien vēl vācieši dara visu, lai karu zaudētu!

Jānodibina tieši sakari ar Cēsu apriņķa bataljonu, kas atrodas X. Kurzemē ģenerāldirektoru pilnvarā rīkojoties prof. Pīmanis — aizsargu lietās — Vēveris. Viesi atveda 5 pāri karavīru zābakus — tie noder tiem, kam nav nemaz zābaku!

Pienāk ziņa, ka Francijā sākušās milzīga apjoma kaujas. Dokumentējams šāds oficiāls raksts, kas pierāda jaukšanas un ārdīšanas darbu, ko atļaujas atsevišķas personas, kas ieņem dienesta vai uzticības posteņus. Rīgas aizsargu pulka ģen. Kureļa grupai — pamatojoties uz Jūsu rakstu Nr. 58 no 1944. g. 15. augusta, ar kuru Jūs komandējat kapr. Arturu Leonoviču un divus kareivjus savākt un nogādāt Skrīveru salases punktā 12 Lielvārdes aizsargus pēc saraksta, ziņoju, ka minētie aizsargi tika nosūtīti š.g. 10. aug. 4. iec. priekšniekam uz trim dienām apsardzības uzdevumiem. Tā kā iecirknī nekādi apsardzības uzdevumi nebija pildāmi, aizsargi atgriezās Lielvārdē savas nodaļas rīcībā un izpilda aizsargu pienākumus savā nodaļā. Minētie aizsargi nav domājuši iesaistīties brīvprātīgi ģen. Kureļa grupā. Līdz lietas noskaidrošanai viņi paliek savas nodaļas rīcībā. Lielvārdes aizsargu nod. pr-ka palīgs: J. Gūtmanis. Lielvārdē, 1944. g. 16. aug.

Bez tam ar to pašu datumu ziņots, ka vēl 10 citi aizsargi “nav sekojuši manam rīkojumam.”

Arī Rembates nodaļas priekšnieks 16. aug. ziņo, ka sargu dienestam, tilta apsardzībai, pagasta namā, patruļai nodoti 17 aizs. ortskomandanta rīcībā. Par pārējo ziņots: “Izsūtīt rakstiskus aicinājumus, lai aizsargu organizācijā iestātos pēc iespējas vairāk vīriešu, pienākums palicis bez panākumiem, jo lielākā daļa kategoriski atsakās iestāties organizācijā, kādēļ jaunu aizsargu iepildums nodaļā nav noticis.” Un tomēr, par spīti tam, citos latviešos aug latviskais cīņas gars.

17.

Štāba priekšnieks atgriežas no Rīgas un atved optimistisku ziņu, ka tomēr vācu karaspēks Latvijas telpā iepļūst un ir nopietnas cerības, ka sāksies kāda pretakcija pret boļševikiem. Vācu aprindas paredzot stāvokļa grozīšanos uz labo pusi. Kā parasti, Rīgā esot arī nekontrolējamas baumas par stāvokli. Garastāvoklis svārstās starp nenoteiktām miglainām cerībām un dziļu pesimismu. Daudzi intelektīgie un administratīvie darbinieki aizbrauc uz Vāciju.

Rīgā ar 1. ģenerāldirektora aktīvu rīcību tiek mobilizēti spēki ierakumu celšanai. Arī vakardienas viesi apliecināja faktu, ka Rīgas apkārtni pārvērš par nocietinātu priekštilta pozīciju. Štābā ieradās kāds Latgales bēglis, kas novērojis notikumus Viļānu-Varakļānu-Berkavas-Saikavas rajonā. Speciālās dedzinātāju un spridzinātāju komandas vēl tālu aiz aktīvās frontes līnijas sistemātiski dedzinājušas Latgales ciemus un pilsētiņas, dedzinātas arī visas atsevišķās mājas, kas bijušas tuvāk lielceļam. Saspridzinātas mūra ēkas, skolas, pienotavas, kooperatīvi. Nodedzināti, ko viņš pats redzējis, Samtegalu centrs, Viļāni un Varakļāni. Ziņa par Varakļānu ģimn. visu mūra ēku, ieskaitot pili, apstiprināta pilnīgiotreiz. Izvākšanas pavēle dota pašā pēdējā mirklī, un iedzīvotāji, kam nav bijis zirgu, varējuši paņemt tikai tik, cik var panest. Apstiprināta ziņa, ka saspridzināts Saukas tiesības nams un Sērpils baznīca.

Atzīmējams, ka Bebru aizsargu grupa ltn. R. vadībā apgādā mūsu grupu ar gaļas lopiem, sugas govīs centīsīmies apmainīt ar mazāk kvalificētām.

Atzīmējams, ka šodien visai kuplā skaitā mūsu grupā iepļūda skrīverieši. Grupa iesniedz priekšlikumu par to, ka karavīri, kas nokļūduši no savām daļām, būtu pieņemami tuvākā karaspēka daļā. Ir daudzi, kas frontes sajūkuma un ģimenes evakuācijas dēļ nemaz negribot ir kļuvuši par dezertieriem. Šos cilvēkus mūsu tautas aizsardzībai nedrīkst zaudēt.

18.

Štāba priekšnieks satīcis kādu Jēkabpils policistu, kas, boļševikiem ienākot, paslēpies un paspējis novērot notikumus. Jēkabpils iedzīvotāji sapulcināti tirgus laukumā. Sievietēm un bērniem pavēlēts sakāpt automašīnās un viņi aizvesti prom, kur, to stāstītājs nevarēja pateikt. Vīriešiem sadotas lāpstas rokās un arī tie aizvesti prom. Pienāk ziņas arī no citiem apgabaliem, no kurām izriet, ka frontes sarkanarmieši tieši nenodarbojas ar īpašu civiliedzīvotāju vajāšanu, tam nolūkam ir speciālas daļas. Iedzīvotāji tiek sašķiroti: a) vecie un nespējīgie aizvesti atsevišķi (apšauti!), b) sievietes atsevišķi, c) bērni atsevišķi d) vīrieši darbos (daļa apšauti!), deportācija, e) kara gūstekņi, latviešu leģionāri, deportēti,

un dažos gadījumos pārvesti par sarkanarmiešiem un tūlīt iemaisīti sarkanarmijas rindās. 1) Frontes sarkanarmieši runā par to, ka viņi par civiliedzīvotājiem neinteresējas, ka to darīs citas daļas, kas nāks pēc viņiem, 2) iedzīvotāji netiek atstāti savā dzīves vietā, 3) dažos atsevišķos gadījumos konstatētas apšaušanas vietējo komunistu vadībā, 4) no tālākas aizmugures, kur ilgāku laiku uzturējušies boļševiki, pagaidām drošu ziņu trūkst, 5) pienāk ziņas, ka, piem. Tukumā ar inteligenci pilns cietums (skat. atsevišķu raportu par nošautiem, mocītiem, izvarotām sievietēm, apcietinātiem). (Tukuma protokoli iesniegti ANO, L.S.) Nodibināti sakari ar Odzienes pagasta aizsargu grupu.

19.

Organizēšanās un apbruņošanās kā arī pārtikas apgādes darbs turpinās visai sekmīgi. Sevišķi nopelni šeit ir Bebru grupas komandierim, kura personā ir atrasts izdarīgs un enerģisks virsnieks. Izdodas noorganizēt arī, kaut daļēji, transporta jautājumu, kas tomēr vēl dara sevišķas rūpes. Ievadīta izziņa par šādu raksturīgu gadījumu: "Svarēns, Kārlis Jāņa dēls, dz. 1890. g. 11. martā, Sērenes pag., dzīvo Krapes pag. Stiebrīnos, paskaidroja sekošo: š.g. 9. augustā, kad es biju sagatavojies atstāt savas dzimtās mājas, lai uzsāktu bēgļu gaitas, manā saimniecībā ieradās kāda vācu karaspēka daļa un latviešu policijas 321. bataljona karavīri. Pēdējie man pavēlēja dot vienu zirgu un ratus armijas vajadzībām. Es viņiem paskaidroju, ka esmu sagatavojies atstāt mājas un brīvu ratu nav, jo ratos esmu ievietojis sev nepieciešamās mantas. Policijas vienības karavīri izsvaidīja no vagona sakrātās mantas, paņēma septiņus gadus vecu vaislas ērzeli, ko iejūdzta labākos ratos, paņēma apm. 60 kg kviešu miltus, apm. 60 kg cukura, ko biju sakrājis no prēmiju zīmēm. Tanī pat laikā vācu vienības karavīri paņēma manus divus kumeļus, 2,5 gadus vecus, pārmeklēja māju, savāca no kūtim cūkas, aitas, vistas, kā arī paņēma citas mantas. Tā beidzot no savas lielās lopu saimniecības esmu ieradies Krapes Stiebrīnos tikai ar vienu vagonu mantas, un viss tas, kas krāts un strādāts par šiem 25 gadiem, ir izputināts dažos brīžos."

20.

No Rīgas pienāk ziņas par baumām, kas apmulsina rīdziniekus: esot gaidāms separāts pamiers rietumos. Vatikānā esot sastapušies Čercils, Papens, Ribentrops un citi, gaidot tikai Ruzveltu, lai pamieru parakstītu!

Ar ko sirds pilna — to pauž lūpas! Uztrauc izplatījusies ziņa, ka Ērgļi krituši. Štāba priekšnieks apbraukā grupu novietojumus un uzaicina grupas kļūt aktīvākiem. Atsaucība pozitīva. Koknesē (VIII) aizsargu atsaucība laba, bet traucē aktīvās kara darbības joslas tuvums un ļaudis rūpējas par ģimenēm. Zaubē atsaucība laba (20.VIII). Nītaurē atsaucība dalīta. Kādā X pagastā komunisti izplatījuši baumas, ka komunisti neaiztieks tos, kas neko nav darījuši. Nabaga vientiesīši! Bēdīgi ir tas, ka pat divi virsnieki, K. un V., ir vairāk kā atturīgi un bailīgi; Kēčos, ievērojot frontes tuvumu, abas aizsargu grupas (vecie vīri un ierindas aizsargi) līdz turpmākam saformējami pagasta aizsardzības nolūkiem. Uz Vāciju no Rīgas evakuē spēcīgākos vīriešus un sievietes. Ir gadījumi ka veciem cilvēkiem ar mazu bērnu (vecāki aizvesti) noraida evakuēšanos.

Dažkārt nākas novērot, ka glēvi un izvairīgi izturas daži bagātāki ļaudis, arī daudzi tādi, kas par patriotismu pratuši lieliskas runas sacerēt!

21.

Ar mazu gaismiņu dzirdama spēcīga kanonāde, kas priekšpusdienā aplkust. Cik noskārstams, Ērgļu virzienā vācu daļas pārgājušas pretuzbrukumā. Dzirdams, ka ienaidnieks tuvojas arī Pļaviņām. Ir sūtītas patruļas. Ar Pļaviņu nodaļu ir radušās neizdevības. Tieši tur vajadzētu enerģisku vadītāju, bet viņi ir pamesti likteņa ziņā un lūdž palīdzību. Štābs un vadība saved kārtībā rotas. Ir iespējams apbruņot. Iegādātas arī dažas papildlietas, piem., sanitārie individuālie sainīši, bruņu cepures, katliņi, etc. Prieks vērot, cik daudz darbinieki pašreizēdīgi strādā. Jāatzīmē arī sievietes, kas klusi un rosīgi darbojas vienības virtuvē.

Ērgļos un Alūksnē boļševiki pārsteiguši daudzus strādniekus un strādnieces, kas strādājuši ierakumu darbos. Tie neēduši un novārguši kļīst pa ceļiem.

22.

Koknesiešiem no Daugavas malas līdz lielceļam jāiziet no mājām. Starp Daugavu un lielceļu karaspēks pļauj labību. Tie, kas spiesti atstāt mājas, evakuējas prom.

Kapt. M. bijis tālizlūkošanā pat pāri Indrai — nevarot ieņemt apgabalos sastapt cilvēkus. Kļīstot govīs, vistas, ļaudis neredzot, citi noslēpušies mežos, citi aizvesti.

Štāba priekšnieks aizsargu lietas sekmīgi nokārtojīs Zaubē un arī samierinājis lielvārdiešus ar zināmu apvārdošanu.

Ziņas, ka uzbrukums Ērgļiem atsists, un Kurzemes frontes stāvoklis uzlabojas un atjaunojas satiksme ar Kurzemi, nomierina cik necik visus. Tomēr nākot rīkojumi par vērtību izvešanu: muzeju, bibliotēku, etc. Vald. Vēstnesis u.c. CBB [centrālais baumu birojs] stāsta, ka angļi un amerikāņi nedod vairs boļševikiem ieročus. Esot tonnāža vajadzīga invāzijai, esot pa pilnam sūtīts ziemā un pavasarī. Vatikānā esot no abām pusēm sapulcējušies augsti kungi un gaidot pašu Amerikas krusttēvu, kas arī braukšot pie pāvesta.

Vakarā ieradušies pie ģenerāļa divi augsti kungi, kas izteikuši interesi par mūsu lietām.

23.

Pēc novērojumiem var spriest, ka darbs ierakumos ir visai neproduktīvs kā darbinieku izrikošanā, tā viņu kvalifikācijas ziņā. Notiek tās pašas anekdotiskās lietas, kas komunistu laikā.

Pēc ziņām Vietalvas pagastā un Ērgļos operējuši tanki — līdz 20, no tiem lielākais vairums iznīcināti.

Iegādāti un sadalīti izmitināšanai gaļas lopī. Vakarā saņēmām zinu, ka Bebru grupas vīri apcietināti un viņu darbība ar to uz laiku pārtraukta. Kā lai izskaidro šādu ačgārnu un nemotivētu rīcību. Lt. Rubenis ir visai aktīvs pretboļševiku cīnītājs.

Satrauc nevien mūsu Latvijas frontes notikumi, bet arī šeit atbalsojas cīņu stāvoklis Francijā. Taisni tāpēc aizsardzības spēkiem jābūt vienprātīgiem, bet dzīvē, diemžēl, notiek pārāk daudz ačgārņību.

Viena no tādām ačgārnībām arvien vēl ir vietējas policejiskas varas pret-darbība. Nupat atkal bija gadījums, ka kāda iecirkņa priekšn. palīgs N., pilnīgi nesazinoties ar mums, izdod sargiem apliecību, ka viņi saistīti citiem uzdevumiem, bet faktiski ar šādu apliecību ļaudis izvairās no pienākumiem un nekādu "citu uzdevumu" viņi nepildīs.

24.

Pienāk ziņas ltn. Rubeņa apcietināšanas lietā, kas nomierina. Viņiem inkriminēts, ka apbruņojumā esot vācu ieroči. Kur tie ņemti? Cerams, ka lieta nokārtosies labi, bet aizskārums paliks.

Ticams ziņojums, ka Daudzesas mežos arvien vēl paslēpušies bandīti, kas apšaudot nejaušos vai tiešos gājējus. Regulāra karaspēka redzot maz.

Ziņo, ka atsevišķu karaspēku daļu komandieri sekmīgi veic cīņu pret zemnieku aplaupītājiem. Un tomēr, par spīti tam, vēl vakar, kā to privātā sarunā ziņoja pagasta vecākais Liepa, pa to laiku, kamēr saimnieki bijuši darbā, no aploka aizdzītas 68 govīs. Saimnieks burtiski ar rungu kādas četras atkarojis pie stacijas, kāda cita bijusi nobēdzināta kādā šķūnītī, vēl kāda cita jau pārdota kādai privātai sievietei, kādas 2 vai 3 vēl neesot atrastas. Komandants neesot pieņēmis, lai nākot rītu. Redzēsim, kā šī lieta nobeigsies.

Apmācības un iekšējā lieta uzlabojas, atsevišķus trūkumus pamazām novērsīsim.

25.

Ltn. Rubenis un viņa ļaudis atsvabināti. Šeit štāba priekšnieka aktivitātei piešķirama sava nozīme. Par ienaidnieka aizmuguri mēs zinām visai maz. Pēdējās dienās atnācis kāds secietis caur mežiem, tas zinājis stāstīt, bet esot drošības apcietinājumā jau vairākas dienas.

Puiši nodomājuši doties tālzlūkošanā. No frontes pienāk ziņas, ka, piem., Iršu, Ozolmuižas, etc. apkārtņē krievi dežurējot patruļās pa vienam vai divi tankiem. Vācu virsnieki izturoties apātiski un pasīvi: meklējot ērtības, labu izēšanas un dzeršanu. Jaunkareivji bija šaušanas apmācībās, sekmes samērā labas.

Aizkraukles pag. noticis šāds gadījums. Kad dabūts ģenerāļa raksts, ar atgādinājumu iesaistīt ļaudis organizācijā, tad pagasta vec. Eduards Bērziņš it kā gribējis no sākuma darboties, bet vēlāk pateicis: "Atsūtiet mums rakstu ar ērgļiem, tad darīsim!" Viņš nonācis skriervera Jāņa Pandes ietekmē, kas domājot, ka boļševiku tuvumā nederot ar sargiem saistīties. Aizsargs Tomsons stāstīja, ka viņš bijis par liecinieku tam, ka dedzinātas Seces pag. zemnieku mājas. Govīs, ko nav varējuši aizdzīt, apšautas. Lielākām saimniecībām paziņots, ka jāizvācas vienas stundas laikā, pēc tam uzsākta izlaupišana. Pārējās, mazākās saimniecības, varējušas sagatavoties izbraukšanai laikā. Sistēma!

26.

Grupās virsnieku apspriedē izvirzījās pārrunas, kas attiecas uz grupas dienesta dzīvi, bet līdztekus ar to ziņoja arī par tautas psihisko noskaņojumu. Ir savi trūkumi, tomēr nevar noliegt labo gribu cīnīties pat vissmagākos apstākļos. Mūsu vidū ir daudzi lieliski puiši. Bēgļu posts aug. Dažiem nav pajumtes, dzīvo mežā.

Tomēr daži bēgļi izvairoties no pierakstīšanas un tāpēc laba laika labprāt dzīvojot ārpus mājām. Izturēšanās pret bēgļiem pozitīva. Kāds saimnieks teicis: "Trīs bēgļu ģimenes man ir, bet būs vieta arī ceturtai!". Kāds mūsu sargs apgērbis sešus citus izbēgušos. Kāds tautietis N. savā saimniecībā atvēlējis strādāt vairākām bēgļu ģimenēm un katrai ģimenei devis savu rudzu lauku un devis sēklu apsēšanai. So ideju mūsu grupa popularizē.

27.

Vakar Pāvilāns atveda stipri pesimistiskas ziņas no Rīgas. Ļoti daudzām personām, kas patreiz ieņem latviešu sabiedrībā vadītāju posteņus, trūkst ticības, arī pienākuma apziņas, palikt savā postenī līdz galam. Padodas dzeršanai un galīgi atmetuši visam ar roku. Ģimenes evakuētas uz Vāciju, bet paši propagandējot — kas nebraucot uz Vāciju, tas komunisti vai tautas nodevējs. Šie kuģa kapteiņi sasirguši ar žurkas psiholoģiju, bet to kapteinis nedrīkst darīt. Vai nu šie cilvēki nekad nav bijuši pārliecības vīri, vai arī viņi zina vairāk par mums, un tas būtu: viss zaudēts, lai katrs glābj savu dzīvību. Par notikumiem Tukumā šeit pretrunīgas ziņas: boļševiku armija nav sevišķi interesējusies par civiliedzīvotājiem, centušies vietējie komunisti. Arī propagandai ar neitrālu vai pat tolerantu izturēšanos ir sava nozīme; čekistu daļas laikam Tukumā nav bijušas. Runā, ka tomēr kāds 100 inteligento latviešu aizvesti no Tukuma projām.

28. Šodien 28. augustā grupas mēneša jubilejas diena. Padarīts diezgan daudz: apbruņoti ap 800 aizsargu pagastos un rotās. Saformētas četras rotas. Ar apbruņojumu var apmierināties. Tomēr aizvakardien pienāca ziņa no Rīgas, ka arī visiem aizsargiem, kas dzimuši 1910. g. un jaunāki, jāpāriet leģionā. Tā būtu mūsu faktiskā likvidēšana. Kapteinis šinī sakarībā aizbrauca uz Rīgu, lai zinātu, kā mums rīkoties.

Pienāk dažādas ziņas par Pļaviņu likteni. Iedzīvotāji no pilsētiņas izdzīti, koka ēkas nodedzinātas, mūra ēkas saspridzinātas.

29.

Viens no ltn. Rubeņa vīriem, kas pavadījis gūstekņus, kas patlaban saņemti, atstāstījis sarunu ar kādu rēzeknieti. Sarunas saturs šāds: — kad krievi ieņēmuši Rēzekni, tad vīrieši sašķiroti divi daļās, kas bijuši dienesta attiecībās ar vācu varu un arī aizsargos, un tādi, kas nav bijuši tiešos sakaros. Pirmie aizvesti prom, otrie — un starp tiem arī stāstītājs, iesaistīti sarkanarmijā. Pirmās kaujās viņš kritis gūstā. Par aizvesto likteni viņš neko nezināja stāstīt. Par sieviešu likteni karavīrs Rubenim nav stāstījis, laikam nav paspējis rēzeknieti iztaujāt.

No Rīgas atgriezās kapt. K. Upelnieks. Pagaidām slēgtas vienības netiek izformētas, vismaz tuvākā nākotnē, kaut gan arī pati leģiona vadība gribot aizsargus, kas dzimuši 1910. gadā, un jauniešus iesaistīt leģionā. Bet bēdīgākais ir tas, ka iespējama sūtīšana uz Vāciju apmācībā. Mūsu puīši noskaņoti par cīnīšanos uz Latvijas zemes, kaut arī pienāktos cīnīties kā partizāniem mežā. Ja notiks izsūtīšana uz Vāciju, tad mūsu rindās paredzamas jukas un psihiskas mocības. Neko, ko mēs darām vai gribam darīt par labu Latvijai, mēs nevaram veikt tā, kā to vēlētos. Noskaidrots, ka ienākušas denunciacijas par mūsu daļu un atsevišķām personām. Intrigas kaut kādi mezglajos ap vietējās policijas

iniciatīvi. Tas kaitē mūsu organizācijai. P. kungs pavisam sašutis, jo viņam pieraksta frāzes, ko viņš nav teicis, ne arī domājis teikt. Tas satrauc nervus. No Iršiem ieradušies 30 vīru liela grupa, kas instruēta un kurai dots uzdevums darboties atsevišķi, pieslejoties ltn. Rubeņa grupai. Bēdīgi tas, ka madonieši atstāti liktenim — aprīnča priekšnieks un augstākā policija aizmukusi, arī aizsargu nodaļu priekšnieki nav aktīvi vai aizbēguši. Tagad mēs sajūtam iepriekšējo gadu (arī Latvijas laika) audzināšanas aplamās izlases sekas! Kulšanas talkās izsūtīti 12 sargi.

30.

Tagad ir ienākušas pārskatāmas ziņas par notikumiem sarkanarmijas okupētos apgabalos. Šo rindu rakstītājs personīgi iztaujāja Jāni Areli no Andrupenes pagasta Rēzeknes aprīnķī. Viņš sabijis sarkanarmijas ieņemtā pagastā četras dienas. Pirmās divas dienas nav bijis sevišķu notikumu. Trešā un ceturtdā dienā vietējie krievu tautības komunisti un viņu līdzskrējēji bijuši noorganizējuši kādus pārvaldes ierēdņus. Viņu vadībā sašķiroti vīrieši: tādos, kam bijušas dienesta attiecības ar vācu varu (ierēdņi, aizsargi, amatpersonas) un parējos. No pirmās grupas no N. pagasta ap 20 cilvēku aizvesti un likvidēti (nošauti). Apcietinātas arī šo nelaimīgo un citu pretkomunistiski noskaņoto personu sievas un citi ģimenes locekļi. Kas noticis ar šīm personām, viņš nezina. Tālāk viņš apliecināja, ka nevienu personu neatstāšot savās dzīves vietās, tas viņam bijis tur skaidrs. Viņš gājis uz Rēzekni, tur viņam atņemta pase, ko izdarījis ceļu postenis un paskaidrojis, ka Rēzeknē izdošot citus dokumentus. Tad viņš ieradies mājās un, pa mežiem slapstīdamies, pāri Varakļāniem pārgājis fronti. No trim avotiem šo rindu rakstītājs ir savācis ziņas par iebrukumu Tukuma telpā, kas apmēram saskan. Tukums un apkārtnē ieņemta ar samērā maziem spēkiem — amerikāņu tanki, munīcija, apavi, drānas un pārtika, pietrūcis laikam benzīna un munīcijas. Vairāki tanki nav bijuši spējīgi manevrēt. Sarkanarmieši paši izturējušies pasīvi pret civiliedzīvotājiem, bet nav iejaukušies, ja vietējie komunisti izdarījuši apšaušanas. Pēc ziņām, ko stāstīja Rīgas aprīnča vecākais J. Mežaraups (Ilūkstes apr. vec., *L.S.*) no 18 saķertiem aizsargiem Tukumā paspējuši nošaut 15, pārējie 3 izbēguši. Jaunpili nošauti 10 aizsargi. Runāju personīgi ar X. kundzi, kuras draudzene, kas bijusi Tukumā, zinājusi stāstīt, ka nošauti 10 ierēdņi. Šai nošaušanas sakarībā minēts bij. komunistu deputātes Ievas Paldiņas vārds, kas it kā uzpeldējusi Tukumā. Lielāks vairums vīriešu arestēti un kājām dzīti prom, bet vairums izbēdzis (bijis šīnī grupā ap 150 personu).

Tukšās mājas izlaupītas, it sevišķi nadzīgi bijuši evakuētie krievu gūstekņi. Karaspēks nav iejaucies, izņemot vienu gadījumu, kur nošāvis laupītāju, kas nesis divus kažokus. Mantas piesavinājies atstātās mājās un dzīvokļos arī karaspēks. Tiešas varmācīgas aplaupīšanas gadījumi bijuši samērā bieži: ar varu atņemti pulksteņi, gredzeni, arī bikses; mājās atņemti sivēni, teļi un pārtikas produkti. Jauns, kas, salīdzinot ar 1939/40. gadu, nācis klāt, ir sarkanarmiešu trakā kāre uz baltām sievietēm. Ļoti daudzi individuālas izvarošanas gadījumu, ko cietušās pašas arī dažkārt mēģina noslēpt. Konstatēti vairāki kolek-

tīvas izvarošanas gadījumi. Tukuma grupa sarkanarmiešu izvarojusi divas sievietes, kas viņiem, tos sagaidot, pasniegušas puķes. X. zināja stāstīt, ka ir oficiāls ziņojums, ka Džūkstes pag. N. mājās iebrukusi lielāka grupa sarkanarmiešu, aizdzinuši no mājām pārejos iedzīvotājus, bet trīs sievietes — māti ar divām meitām—sagrābuši, ievilkuši atpakaļ mājā un visas izvarojuši, līdz nelaīmīgās sievietes pazaudējušas samaņu. Atstāstītas vairākas sarunas, kas inteligēntiem latviešiem bijušas ar sarkanarmijas virsniekiem-poļitrukiem, pie kam noskaidrojies, ka šīm personām ir respekts pret amerikāņiem; tā kāds izteicies, ka viņiem neesot atļauts šeit apšaut un laupīt, bet Vācijā viņiem atļaušot darīt, ko paši gribot..

31.

Šeit atzīmējams fakts, ka mūsu aicinājumam iesaistīties aizsardzības organizācijā daži atsevišķi pagasti nav atsaukušies. Parasti te ir darīšana ar pagastu vadošo personu pasivitāti, godkāribu, neuzņēmību, stulbu varas kāri un intrigām. Tādi ir 5 pagasti: Lielvārde, Rembate, Viskāļi, Mengele, Plātere.

Atzīmējams tāds fakts, ka Krapes pag. S. māju saimniece nav pieļāvusi bēgļiem pasmelt ūdeni no akas, lai nepiešmurgājot spaini un aku. Pēc ziņām šī saimniece neesot tomēr latviete. Paldies Dievam! Latviešu posts, ja šāda sieva ir par nama māti.

Septembris

1.

Vakarvakarā vēl un Rīgas pārradās nometnē Pāvulāns. Rīga atkal pārdzīvo smagas dienas. Evakuācija notiek pilnīgi. Evakuē bez izņēmuma visas materiālās vērtības: fabriku mašīnas un instalāciju, satiksmes līdzekļus — no automašīnām līdz velosipēdiem, ceļu mašīnas, atlikušos drānu un materiālu krājumus, iekārtas, latv. slimnīcu un sanatoriju inventāru, uzaicinājums nogādāt “pārbaudīšanai” visus vīriešu velosipēdus. Ziņas par latviešu leģionāru un aizsargu nosūtīšanu apmācībai uz Vāciju, lai gan mēs paši gribam cīnīties savā zemē! Ir taisnība, ka Rīgā nākošā ziemā ir sagaidāms bads un salšana, bet vai ģen. Dankera aicinājums atkal nekļūs par jaunu apmānīšanu?! Vai Kurzemē evakuētie paliks, vai viņus tur kāds apgādās ar pārtiku, pajumti, drānām un darbu? Smags posts, ko vēl vairāk apstiprina vācu varas neatbildīgā rīcība. Arī Rīgas lieliskās celtnes esot mīnētas; mēs, latvieši, tās esam cēlušī un gribam aizstāvēt! Vācieši piekoppj militāri nevajadzīgus vai maznozīmīgus postījumus! — Bet kulturālā vērtība mūsu zemnieku mājām, skolām, sabiedriskiem un iestāžu namiem ir milzīga. Vairāku paaudžu darbs tiek nevajadzīgi uzsperts gaisā!

Pienāk ziņas, ka Tukumā un citos iebrukumos ļoti aktīvi laupīšanā un izvarošanas nodarījumos bijuši Padomijas evakuētie bēgļi.

Atzīmējams, ka Rīga pret mūsu aizsardzības grupu auž speciālas intrigas. Ir taču ļaudis, kas ieņem kārtotājus administratīvus posteņus un tomēr ir bez idejas, bez gara, bez stājas. Patlaban melīgu intrigu jūklis vijas ap P. un U. vārdiem. Acīm redzot abi šie vīri neprot kūkumu mest un ir pratuši dažkārt lietas nosaukt viņu istā vārdā. Paliksim savās vietās!

2.

Sakarā ar acinājumiem mūsu grupa līdz turpmākam rīkojumam sev piesaistījusi t.s. mašo rotu, kas komplektējas no tiem leģionāriem, kas nozaudējuši savas daļas. Mūsu nolūks bija viņus iesaistīt cīņās pie sevis, bet ja tas nebūtu iespējams, tad nosūtīt tieši pulkv. Lobem, bet sakarus ar Lobi pavisam grūti dabūt, pat neiespējami. Tagad, sakarā ar intrigām pret mūsu grupu, mums taisni to visu dēļ var būt nedienas. Tā ir mūsu tautas jaunā traģēdija — daudzi no šiem puisiem ir ar mieru cīnīties savā zemē, bet neuzticas izsūtīšanai svešumā, un, ja viņus sūtīs uz Vāciju apmācībā pēc ilgiem kauju gadiem un mēnešiem, tad visai iespējams, ka viņi patstāvīgi vai nu pāries partizānos, vai izvairīsies; žēl, ja šie vīri zudīs savai tautai pilnīgi vēltīgi. Intrigu pilnās sūdzības par mums nākot no Nītaures un Viskāļiem. Tur kapteinis Upelnieks kādus virsniekus, kas izvairās no cīņas, nosaucis par dezertieriem. Vācu iestādēs (*SD, red. piez.*) tomēr esot personas, kas ar dzirdīgām ausīm uzklausa katru intrigu, kas vērsta pret latviešiem.

Leitn. E. stāstīja, ka viņam piezvanījis "kapt." Ozoliņš, kas pats sevi nosaucis — "agrāk dižkareivis", tagad policijā uzdienējis un atbraucis ar jaunu lepnu ērzeli, lielījies, ka viņš un arī viņam pakļautie policisti izjūguši bēglu zirgus, viņš sapratis, ka tieši latviešu bēgļi ir cietuši.

Kāda velna pēc meklēt draņķus krievu vai vācu starpā, ka mums pašiem šaujamo un karamo diezgan!

Ltn. Morus apstiprina ziņu, ka Rīgā ļaudis rūpējas tikai par savas ādas glābšanu. To dara pārāk daudz laužu. Iestādēs darbība pamirstot.

Šodien plkst. 6.00 sargu grupai bija intīms un cildens dievkalpojums. Runa teica Kalsnavas—Vietalvas mācītājs Jesifers, un Aizkraukles mācītājs un līdz ar to mūsu bataljona mācītājs Lūsis.

3.

Pienāk ziņas par notikumiem pasaulē. Neviens smagas kaujas Francijā, Rumānijā un Bulgārijā, bet arī Somija izstājas no kaujas. Ko tas mums, latviešiem, dos? Prāts saka, ka Vācijas sabrukums nesīs šurp boļševisma briesmas un iznīcību, bet sirds neatsakās cerēt labākai nākotnei. Lai kā būtu, cīnīsimies! Gaisā ir smagu politiski-militāru notikumu gaidas. Briest laikam konflikti Balkānos un Polijā.

Pienāk avīzes par Džūkstes notikumiem, par apšautiem un nodotiem tautiešiem — sātans dejo!

Dzirdama spēcīga kanonāde dienvidu un dienvidrietumu virzienā.

4.

Vairāki pagasti, Skrīveru pagastā un, jādodomā, arī citos pagastos, nav aizveduši gūstekņus, bet palīdz tiem izslapstīties. Piedzīvojumi māca, ka taisni no šiem gūstekņiem komplektējas profesionāli bandīti vai arī "nopelnu" meklētāji, jo pēdējā gadījumā viņus iebrūkošie boļševiki apšauj. Tāds gadījums bijis Tukuma rajonā, kur bez garas runāšanas nošauti divi gūstekņi, tiklīdz viņiem vairs nav izdevies izmeloties, ka viņi ir bēgļi. Šeit konkrēti der atzīmēt, ka piem. Elkšņu māju rentnieks Krūmiņš, kas rentē 60 ha zemes, kam pieder 7 zirgi, 15 slaucamas govys, ielaižas nepieļaujamos darījumos ar noslēptiem gūstekņiem.

Rīgu pastiprināti evakuē, un tomēr vācieši esot nemierā, ka izbrauc tikai trešās šķiras darba spēks. Mūsu (saimnieciskas) vērtības, it īpaši lopus, pastiprināti likvidē.

Rīgas tenkas: Bangerskis ar Silgaili aizbraukuši uz Berlīni ar kādu lūgumu Latvijas labā. Vācu vadība tomēr šeit iepludinot karaspēku, kas esot visai disciplinēts un nelaupot. Vai sagaidāms gāzu karš ar krieviem?! Ja Varšava kritīšot, tad vācu karaspēks Baltijas telpu atstāšot. Lobe esot degradēts — divīziju samazinot. Kurzemē esot aizliegts sēt rudzus un kviešus, labību stingri normējot.

Evakuēto (uz Kurzemi) dzīvokļus izlaupot militāri tērpti kungi. Ir izplatītas ziņas par bada postu Krievijā. Sabiedrotie jau kopš kāda mēneša krievus neapgādā — esot jāpalīdz Francijai. Mācītājs N. šo rindu rakstītājam ziņoja par savām sarunām ar atgūto apvidu (Tukuma) iedzīvotājiem, kas palikuši pie boļševikiem. Sikas laupīšanas pēc plāna un grafikas ļoti izplatītas; aktīvie laupītāji un ierosinātāji esot krievu bēgļi un bēgles. Noteikti brīdināti latvieši no sekojošām NKVD daļām. Ar žestu parādīta nagu maukšana. Kāds sarkanarmijas virsnieks apgalvojis, ka 75% iedzīvotāji tiks izsūtīti; vairāki ieteikuši bēgt projām. Krievu komandants sūdzētājiem paziņojis, ka viņš nespēj laupīšanas novērst, bet laupīt gan neesot brīv. — Krievijā valda Čeka, nāve un posts!..

5.

Mūs satrauc ziņas par rietumu frontes katastrofas padziļināšanos. Vācu radio vairākkārt izmet ziņas par jauniem brīnumročiem, no kuriem gaidot atrisinājumu. Arī paši vācieši to gaida. Sarunās viņi apgalvo, kā parasti, ka nav tāda stāvokļa, no kura Fricis neatrastu izeju.

Jau dažas dienas, kamēr frontē pie mums klusums, kas varētu arī būt klusums pirms vētras. Krievi piešaudot artilērijas mērķus. Frontes rajona ceļi esot apklusuši — salīdzinot ar pagājušo nedēļu. Ceļi tuvākā apkārtnē mīnēti. Labu pazīmju, ka šeit iesūta karaspēku, izņemot valodas, nav daudz.

Šo vārdu rakstītājs iztaujāja četrus Madonas apr. bēgļus — aizsargu un policijas darbiniekus. Viņi nav ļāvuši karaspēkam apkaut zosis un sīklopus. Otrā dienā paši apcietināti un atsūtīti N. nodaļai. Tā atsūtīja mums. Mēs nekādu vainu nevarējām konstatēt un nosūtām personas un materiālus uz Rīgu lietas izbeigšanai, bet ieroči un medību bise un citas patīkamas mantas "aizturētas" N. nodaļā. Lietas kārtā pēc sistēmas. Cietušais X. atstāja inteligēntas personas iespaidu. Vienu no cietušiem denuncējis čigāns.

Šodien vēlu izplatījās ziņas, ka Pad. Savienība pieteikusi karu Bulgārijai. Mūsējie domā, ka tas ir Dardaneļu dēļ, un sagaida no šī fakta lielus notikumus. Sāksies krievu un angļu vecumvecā cīņa par šiem jūras šaurumiem, bet kad? Pēc dienām vai nedēļām?

6.

Samērā nemierīga nakts. Naktī dzirdēti mašīnpistoles un šauteņu šāvieni. Nav noskaidrots, vai kāda nopietna lieta, vai arī kāds sadzēries tips atklājis uguni. Arī raķetes mestas vairākkārtīgi.

Patlaban laukos steidzami rudens darbi. Arī mūsu sargi ilgojas veikt lauku darbus, tāpēc arī grupa piešķir pastiprināti atvaļinājumus.

Pagastu valdes pavisam neapdomāti kairina ļaudis ar visdažādāko apliecību izsniegšanu. Pilnīga stāvokļa nopietnības neizprašana.

Bija saruna ar kādu instruktoru kapr. N. Viņš iesaukts 1943. g. 12. V. Pēc instr. kursu beigšanas piedalījies jauno apmācībās dažādās vietās līdz 12. XI. Kaujās piedalījies līdz 12. II 44. Neveles un Veļikiju Luku rajonā, kad ievainots un evakuēts. Šinī karā daudz vairāk neredzīgo kā pagājušā. 6. V bijis N. rotā Jelgavā un Rundālē, pēc tam X. jauniesaukto apmācībā. Bataljons 28. jūlijā ar viegliem ieročiem cīņai pret bandītiem izsūtīts uz N. rajonu, bet dabūjuši cīnīties ar krievu regulāro armiju, kas bijusi visai labi apbruņota. Arī viņiem pie Neveles bijuši visai labi ieroči, bet tagad vairs nē. Bataljons pie šiem apstākļiem galīgi sakauts: kritis rotas kom. virslt. Zunde, viņu vada kom. ltn. Dzenis, ltn. Juka ievainots. 10 latviešus brigādes štāba mašīna aizvedusi uz Jelgavu. Tur vairs kārtēju vienību nebijis, kas cīnās; munīcijas nebijis — viņu grupai iznācis 3 patronas uz šauteni; paši izveduši munīcijas ratus no noliktavas; bandīti — vietējie komunisti šāvuši no logiem, bet vācieši bez jēgas bēguši prom; pūlis laupījis degvīna noliktavas; redzējis, kā vācieši saspridzina Jelgavas pili (?); krievi esot ar lidmašīnu bumbām sagrāvuši staciju, kur tad bijuši 4 vilcieni ar munīciju. Jelgavā neesot bijis nekādas kārtības. Viss gājis kā pa maisu.

Secinājums tāds — ka šis jauneklis, kas savā vienībā ir bijis labs karavīrs, pēc piedzīvojumiem kļūst sliktāks, ne labāks un fakti ir gājuši tādā virzienā, lai viņu psihiski ietekmētu negatīvi. To pašu likteni un liktenīgo novirzienu ir pārcietuši pārāk daudz latviešu jaunekļu — leģionāru.

7.

Mūsu grupa sāk nodarbināt ierakumu — tanku aizsprostu rakšanā. Pieprasījums katru dienu 100 vīru. Otrs improvizēts pieprasījums, lai 100 vīru ejot savākt dzeloņstieples pa lauku saimniecībām. Štāba priekšnieks aizrādījis, ka šo darbu var veikt nodaļas. Tiem 100 vīriem, kas rok tanku aizsprostu, ir tikai 40 lāpstas. Aizsprosti rakti bez vajadzīgās militārās lietpratības pozīciju izvēlē.

Šinī sakarībā ir arī cita ziņa, ka divi feldfēbeļi 4 reizes likuši vienu grāvi izrakt un aizbērt — ar milzīgu skandālu un cilvēku piekaušanu.

Bēgle Alma Trops no Saukas stāstījusi, ka pie Neretas baznīcas esot apšauti ap 1400 cilvēku, kas esot palikuši pie boļševikiem, bet Saukas silā ap 2400 cilvēku.

Madlienā SD iestādes eksekūcijas daļa nošautos dezertierus un notiesāto liķus sadedzinot.

Izplatās baumas, ka boļševiki koncentrējot karaspēku Krustspilī un apkārtņē.

Vakarā atkal nepamatota bauma, ka esot izcelts desants Norvēģijā. Nervoza diena: pamalē brīžiem nepārtraukts kanonādes troksnis, Staļina ērģeles, lidmašīnu atsevišķi uzlidojumi, zenīartilēriju pastiprināta darbība. Vakarā pamalē, Kokneses pusē, apgaismošanas eglītes.

8.

Samērā nemierīga nakts. Jumpravas un Lēdmanes centros nomestas vairākas bumbas, arī pie mums Robežos un Oglenieku robežās nomestas vairākas fosfora degbumbas.

Kapteinis K. Upelnieks ar Pāvulānu izbrauc inspekcijā uz Zaubi.

9.

Rotas izdara šaušanas apmācības. Rezultāti sekmīgi, it īpaši N. rota.

Vēl arvien izbēgušie krievu gūstekņi slapstās pa mežiem. Vienu tādu saņēma cieti mūsu sarga postenis. Tie uzbrukumam gadījumā prot iegūt "nopelnus". Šie ieklīdušie ļaudis mums sagādā lielinieku uzbrukuma laikā daudz nelaimes un pastrādā noziegumus.

10.

Jau kopš vairākām dienām mums neveicas ar darbu izkārtošanu. Mūsu ļaudis 50–75 cilvēki piedalās cītīgi tanku aizsprostu rakšanā. Tagad kādi vācu kungi izdomājuši mūs nodarbināt ar dzeloņstieplu sarakšanu. Jāiet sargiem pa pagastiem un no sētām jāatplēš dzeloņstieples un jāpiegādā norādītās vietās. Aizrādījumi, lai šai darbā nodarbina pēc pagasta izkārtojuma pašu pagasta ļaudis vai arī veco sargu grupas, nav līdzējuši.

Tomēr ar grupas štāba starpniecību tika noorganizēti tuvāko pagastu sargu grupa, kas arī pēc pieprasījuma tika nosūtīta kādas amatpersonas rīcībā. Tur ļaudis nonīka bez darba un rīcības līdz pusdienai, kad atkal tika atsūtīts mums kāds priekšraksts, ka mums pašiem ir jāizkārto šī vākšana.

Šo vākšanu arī nokārtos tā, ka katru dienu vecie sargi pagastā savāks apm. 400 kg stiepli. Šinī ziņā štāba priekšniekam bija lielāka izskaidrošanās ar oberleitn. Grudu. Par savāko vairumu pagasts lauksaimniekiem izdod kvītis: stieples pēc kara atdošot.

Seit jāatzīmē sarga Rubeņa Jūlija no Lauberis nepieļaujama izturēšanās, kas manāmi iereibis sarīkoja scēnu un aizgāja prom. Šāda rīcība kvalificējama kā dezertēšana.

11.

Mūsu pārtikas lietu nodrošināšanā ļoti daudz darījis Pāvulāns un arī leitn. Rubenis. Pēdējais mums sagādājis liellopus gaļai no tuvākā frontes rajona, jo ir bijuši gadījumi, ka govīs ir aizdzītas no artilērijas uguns rajona un atvestas mums. Grupa izdod kvītis katram lauksaimniekam, kas atstājis govī mūsu rīcībā. Arī Bebru pagasta vecākais solījies būt palīdzīgs, bet kad mūsu sargi ieradusies frontes pierobežā, tad ar ironiju jautājis, kā gan varot tik daudz (6) jauni cilvēki slaištīties apkārt un neko nedarīt. Ja visi ietu karot, kaut vai uz Vāciju, tad daudz kas būtu citādi un ienaidnieks tagad neatrastos pie Bebru pagasta robežām. Vispār sargu darbam neesot nekādas nozīmes un tiesiska pamata. Bet dažas stundas vēlāk tas pats pagasta vecākais dabūja rīkojumu nodot visus pagasta lopus, izņemot vienu govī, ko varot atstāt katrā lauksaimniecībā. Leitn. Rubenis to nosaucis par "Dieva sodu". Piezīmējams, ka Bebru pagasts nav izsludināts par evakuējamo.

12.

Mūsu Tālzlūkošanas grupu noorganizēšana tiek veikta uz pilnīgas brīvprātības pamata. Darbība tiek koordinēta, tāpēc šodien bija ieradušies M. un S. Izlūku grupa, kas atgriezies, stāsta par Daudzseses — Seses rajonu. Meža tīrīšanas, t.i., ķemmēšanas tur esot notikušas. Daudzi sabēguši mežā.

13.

Bija atkal ļoti nemierīga nakts. Krievi bombardēja Jumpravas un Lēdmanes centrus. Lidmašīnas gāja 4–5 reizes naktī. Zaudējumu sevišķu neesot. Mācītājs L. stāstīja, ka šauti lestenieši. L. dzirdējis, ka pēc viņa prasa sarkanarmieši, bet laimējies izbēgt. Pēc dienas atgriezies mājās, bet postenis aizturējis un ieslodzījis šķūnī, kur bijuši vēl 20 Lestenes iedzīvotāji. Tumsā pa trim personām vesti prom. L. bijis 3. grupā. Ceļā nejauši paklupis, vedēji viņa pavadoņus nošāvuši. Arī uz L. šāvuši, bet lodes nav ķērušas; pārbaudīšanu, vai visi nošauti, nav izdarījuši, kāpēc viņš, līdz ārprātam pārbaudīts, varējis izbēgt.

Ziņas par latviešu bēgļiem Vācijā. Pilnīgi droša atstāstījuma ziņas par 3 ģimeņu likteni Vācijā ir šādas: viena persona, sieviete, V. apgabalā dabū sev istabiņu, iekārtojās, tad tiek aizsūtīta uz koncentrācijas nometni; divas citas personas apmetušās Dienvidvācijā — tās neaiztiekot un viņas dabūjot normu pēc kartiņām tāpat kā vācieši, apmierinātas. Meita ar abiem vecākiem, turīgi ļaudis, dabūjuši dzīvokli Vīnē; abi vecāki nosūtīti uz koncentrācijas nometni — meita norīkota darbā.

Nepārbaudītas ziņas par bēgļu grūto likteni, it īpaši par tiem, kas nav braukuši pie pazīstamiem, pārāk daudzi nokļūst koncentrācijas nometnēs, un tur klājoties ļauni.

Bērzgales pagastam uz reizi jānodod 500 govīs. Rīgā kraujot kuģos cukuru un vedot prom.

14.

Jau no paša rīta dzirdama spēcīga kanonāde Ērgļu virzienā. Dienā izplatās nepārbaudīta ziņa, ka Bebru pag. boļševiki pavirzījušies 12 km uz priekšu.

Rīgā un laikam visā Latvijā, Eiropā un pasaulē gaida kādus vēl lielākus ārpolitiskus notikumus. Ļoti daudzi gaida Vācijas izlīgumu rietumos, lai atsvabinātos no kara un boļševisma. No tā arī izriet cerības un Latvijas likteņu celšanas augšup. Bezgala šausmas dveš boļševisma uzvaras gājiens, bet “arī vācieši dara visu, lai karu zaudētu”, armija pret vācu politiku bezspēcīga. Ļaudis kara atrisinājumu gaida pat tuvākās dienās vai nedēļās: sept. vai oktobrim jānesot atrisinājums.

Rīga, kā parasti pilna baumu, baumu avots bieži vien nāk no vācu ierēdņiem, tas stipri vien saistās ar cerībām uz brīnumieriem.

Pret grupas amatpersonām nemotivēti ceļ intrigas, vai labākā gadījumā aplamas izrunas. Izklusās pēc zināmas stulbas greizsirdības, jo mēs esot pārāk neatkarīgi.

Aizvien vairāk ziņas par to, ka krievu bēgļi pa okupācijas laiku pastrādājuši daudz noziegumu, un vispār tik cūcīgi uzvedušies, ka sanīknojuši latviešus, kas esot gatavi izrēķināties. Lavīna ceļas!

Latviešu izsūtīšana uz Vāciju turpinās. No Salaspils esot izsūtīti prof. K. Čakste, Br. Kalniņš un citi, apstākļi smagi.

Par augstskolas likvidēšanu esot nostājies prof. N., arī latvietis!

15.

Grupa meklē ziemas dzīvokļus, karavīri pirmās salnās sajūt jau ziemas tuvošanos. Līdz šim vietu izraudzīšana nav bijusi visai veiksmīga. 4. iecirkņa priekšnieks Zemītis bijis apcietināts, tagad atbrīvots, viņu pārceļ uz Talsu apr. Viņa vietnieks lidotāju virsn. Modris Eglītis būs simpātisks — cerams ar viņu varēs sadzīvot.

Iedzīvotāju izbraukšana no Rīgas tiek sekmēta. Izrunāts, ka maizes labības pietiekot tikai divām nedēļām. Drošs ir tas, ka Rīgai tuvojas bads. Arī visā Latvijā sagaidāms bads, nav vairs kādas intereses par iedzīvotājiem. No Rīgas nāk šādas baumas: pagājušā sestdienā iebraukuši ap 10 000 vācu karavīru. *Pravdā* bijis nikns raksts par to, ka labākās vācu daļas esot austrumu frontē un pie tam ap 4/5 vācu spēku. Pēc Šveices ziņām Vācijā esot vieni par karošanu — otri, ar Gēringu priekšgalā, par mieru. Gērings esot izolēts savā muižā. *Deutsche Zeitung* esot bijis raksts, ka zviedru flote Baltijas jūrā izdarot manevrus — jāpārbauda. Angļu flote esot Marmoras jūrā — muļķības. Kāds Šveices laikraksts rakstījis, ka Vācijai kara materiālu pietiekot astoņām nedēļām.

Šejienu veciem ļaudīm bijis priekšraksts līdz 15. sept. sakravāt čemodānus un būt gataviem izbraukšanai.

16.

Komand. ltn. Rubenis ziņo, ka spēku sevišķu krieviem nav, nav kājnieku un nav arī Ērgļu-Bebro rajonā tanku; krievi nāk uzbrukumā ar lidmašīnām un apšauda un aizdedzina mājas ar lielgabaliem.

Sardzes grupa aiztur aizvien vairāk krievu bēgļus, kas dzīvo bez pierakstīšanās. Ir vēlāk atrasti arī ieroči un munīcija.

Frontē notiek tomēr kas nelabs — nav domājams, ka pret mūsu rajonu būtu kaut minimāls spiediens, tomēr vietraugi nāk samērā bieži. Ir bijuši konflikti arī ar mūsu daļām, kas novietojušās Vec-Bebros un Jaunapsēnos. Saimnieki visai atturīgi telpu ierādīšanai, bet vācieši telpas paņēmuši paši. Ieņemtas telpas Vinterfeldē, kur varēs novietoties apmēram divas rotas. Ģenerālis izbrauc uz Rīgu lietu kārtošanai.

Pievakarē pienāk noteiktas ziņas, ka sagaidāma plašāka frontes sektora evakuācija, kas skars arī mūs. Tas stāvokli radikāli groza.

Starptautiskā politikā, cik var vērot, ir kāda aktivitāte, kas saistās ar konferenci. Ciktāl tā skars mūsu likteni, to var tikai minēt.

Fakti: plkst. 5.40 saspridzināti divi tilti pār Daugavu pie Kokneses, saspridzināts lielceļš līdz Koknesei; dažas latviešu daļas atstātas (5. rob. aps. pulks) aiz spridzinājuma un nav varējušas izvest kājnieku lielgabalus un apgādes vezumus. Viņpus Daugavai pret Koknesi nav karaspēka; kareivji ziņojuši, ka krievi nav tur manīti. Pēc ticamām ziņām, šorīt krievu tanki bijuši Vecmuižā un virzījušies uz Tomi un Baldoni. Ķeguma sadales tīkls krievu saspridzināts, un mēs esam bez elektrības.

Visa diena paiet satrauktā jūtonā. Vācu karaspēka daļas klist dažādos virzienos. Apstiprinās ziņa, ka vācieši Bebru–Pļaviņu rajonā bez šāviena atstājuši pozīcijas, krievu kājnieki nav sekojuši. Cik var vērot, atkāpšanās ir dziļa. Jādomā, sakarā ar rīkojumu.

Visu nakti smagi bombardēti ceļi no Ķeguma līdz Koknesei. Jaunjelgava deg un tiek saspridzināta, visa pamale blāzmo un dārd. Boļševiki rīkojas brīvi ar bumbām un lidmašīnu lielgabaliem. Orientējas pēc gaismas ķermeņiem “eglitēm” un arī pēc ugunsgrēka blāzmojuma. Baida civiliedzīvotājus arī ar lidmašīnu ložmetējiem.

Vakarā bija rotas komandieru apspriede, kur štāba priekšnieks deva instrukcijas. Sagaida pagastu evakuāciju, un tāpēc daudzi karavīri lūdza atļauju sakārtot ģimenes aizbraukšanai. Lūgumus var apmierināt tikai visāsākos nepieciešamības gadījumos.

Ltn. Rubenis atstāta (gadījumu) sarunu ar izlūku grupu, kas bijusi Secē dziļizlūkošanā. Boļševiki mobilizē armijai visus 17–60 gadu vecumā, sīki sadalot latviešus pa atsevišķām daļām, lai viens otru nepazītu. Aizsargi arestēti, bet pēc desmit dienām palaisti vaļā, aizrādot, ka NKVD lietu nokārtos. NKVD daļas turoties 20–30 km no frontes. Seces pagasta aizsargi, ap 35 personas, kas sabēguši mežā, nodoti, izdarīta meža ķemmēšana. Rezultāti nav zināmi. Leģionāri un citi dezertējušie karavīri aizvesti. Sievietes — vecas un jaunas, tiekot nesaudzīgi izvarotas.

Vakarā pa bombardēšanas laiku paziņo, ka telefona centrāle pārtrauc darbu. Zinas, ka vācieši tomēr tuvojoties Ērgļu–Iršu–Jaunbebru–Kokneses līnijai.

18.

Visa nakts pagāja, klausoties grāvienos. Ģenerālis, kas brauca šurp vilcienā, nav ticis naktī tālāk par Jumpravu, ieradās rīta krēslā. No paša rīta izplatās valodas, ka Kokneses līnija atstāta, tomēr vēlāk pēc izlūka ziņojuma noskaidrojies, ka vieglie spēki atstāti līnijā, acīmredzot aizmērēšanos nolūkos. Viņpus Daugavai pēc Jaunjelgavas saspridzināšanas saspridzināts arī Velnadobes tilts šorīt ap plkst. 5.

Vakar policijas iecirknī bija pats pulka komandieris Dzenītis, bet pie mums neturēja par vajadzīgu ierasties, arī tad nē, kad iecirkņa priekšnieks Eglītis to atgādināja. Vakar pilnīgi iztukšots Kokneses kooperatīvs, piebraukuši divi vācu virsnieki un paņēmuši, ko gribējuši. Vakar to pašu gribēja izdarīt ar Skrīveru kooperatīvu, bet paspēja tikai daļu. Šodien ap 9.00 paņemti visi Skrīveru kooperatīva krājumi.

Vakardienas bombardēšanā kritis viens vecītis ar sievu un viens kareivis.

Sargs M. kā aculiecinieks stāstīja, ka vakar plkst. 16 uz Viskaļu ceļa bēgļu karavānai uzbrukušas 8–10 krievu lidmašīnas, kas noklājušas uguns sienu pār ceļu ar vielu, kas gaisā aizdegusies un aizdedzinājusi zemes mērķus, labība degusi tīrumā, jādomā, tas ir bijis fosfors.

Šodien no Skrīveru stacijas evakuējas artilērija — ap 40 platformas ar lauku un zenītliekgabaliem. Vakarā mēs pastiprinām sardzi, izsūtām patruļas, savaļdam ieročus kārtībā.

Nodibināti sakari ar latviešu kaujas grupām pie Kokneses, kur aizbrauc ltn. Morus. Tiek atlauzti un izlaupīti arī privāti veikali, tiklīdz īpašnieki kaut uz laiku telpas atstājuši.

Grupas pārtika tiek ievietota Ropažu "Leduskalnos", pārzinis līdz turpmākam rotas kom. Drēbers.

19.

Morāles sabrukums pilnīgs. Elektrības tīkla pārzinis Tomass, kas atstājis mājas, lai varētu sarunāt zirgu tīkla vērtību pārvešanai uz dzelzceļa, dienesta darīšanās, mājas atstātas kantoristu uzraudzībā. T. prombūtnē mājās iebrukuši vācu karēivji, daži bijuši piedzēruši, apkāvuši vistas, izlaupījuši dzīvokli, pēc tam izlaupīta un izdemolēta noliktava. Kantoriste tikko izglābusies no izvarošanas. Tas pats postīšanas prieks, kas novērojams dziļu sabrukumu brīžos.

Iecirkņa un pagasta policija pazudusi no Skrīveriem jau vakar, ortskomendants jau aizvakar. Glābjas, kas var, bet kapteiņi paši pirmie. Kāds vācu feldfēbelis ārdijies, ka latviešiem tīkot vēl par maz, jo viņu divīzijas esot padevušas krievu gūstā. Bet ir arī otrs piemērs: kāds riteņbraucēju—spridzinātāju hauptmanis Grantam teicis — Skrīveri kaput! Skaistā Latvija neesot to pelnījusi, kas notiekot!

Visā šai posta dienā smaidu izsauc kāds novērojums. Mūsu ganāmpulkā ir kāda gotiņa no kādas Vietalvas saimniecības, līdz ar viņu atklīdis sunītis, kas greizsirdīgi savu gotiņu apsargā dienu un nakti, neatejot no viņas prom. Var mācīties!

Rīga bombardēta naktī no svētdienas uz pirmdienu stiprāk kā citām reizēm. K. k-dze apstiprina ziņu, ka krievu karaspēks Jelgavas apkārtnē izdarījis kratīšanas, lai piesavinātos vērtslietas, pulksteņus, rokas somiņas un citas greznuma lietas. Turīgākas personas aizvestas, un par tām nav vairs nekas dzirdams.

Šinīs dienās iesaukti daudz jauno policistu, kam pieņemšanas komisijā noprasīts, vai vēlas braukt uz Vāciju, daudzi atbildējuši, ka vēlas cīnīties par Latviju tepat. Pēc nepārbaudītām ziņām, šie policisti izolēti geto rajonā. Pa ceļam no Rīgas uz Skrīveriem novērotas nepārprotamas evakuācijas pazīmes — tas pats, kas pie mums. Plkst. 10-os ierodas vācu pulkvedis ar ziņu, ka jāiesaistās cīņā Daugavas labajā krastā, par ko rakstiska pavēle sekošot.

Aizsargs Gulbis aizdeva anodbateriju radio aparātam, tas jāatceras. Pirmdien liela kauja bijusi pret Ikšķiles pagastu — stāsta, ka trīs krievu tanki bijuši pārcēlušies pār Ikšķili, bet vēlāk labprātīgi aizgājuši atpakaļ.

Jaunjelgavas bēgļi mums stāstīja, ka Jaunjelgavas apkārtnes saimnieki saistījušies uz bēgšanu un sakravājuši vākus, bet paziņots viņiem nav un visi palikuši iekšā, paziņots vienai ielai līdz 20. numuram. Viņa pārbraukusi ar laiviņu pāri Daugavai, pie kam viņu apšaudījis kāds žandarms.

Galīgi aplaupīts mūsu miesnieks. Viņam prom esot atlauzta darbnīca un no iekrautām kastēm izņemtas mašīnas.

Sakari nodibināti ar latviešu Kokneses daļas pulkv. Zvaigzni.

Vakarvakarā līdz plkst. 22.20 spēcīga ienaidnieka aviācijas darbība. Vairāki ugunsgrēki Skrīveros. Bumbas mestas uz dzelzceļa līnijas. Šorīt izrādās ka nodedgusi pasta — mirtiesas ēka, kā arī kādas jaunsaimniecības šķūnis dažu kilometru attālumā.

Šorīt ganāmpulks uzsāk virzīšanos uz bāzi. Mūsu māju māte krauj vezumos to, ko domā izglābt no paaudžu darba. Smagi! Daudziem, pārāk daudziem no mūsu tautas smags liktenis!

Pēcpusdienā aizbrauc arī saimniecības daļa, atstājot operatīvai daļai tikai nepieciešamo pārtiku.

Bija atkal vācu pulkvedis, lai kārtotu lietas par paredzamo iesaistīšanos kaujas grupā.

Kāds aizsargs, kas bija atprasījies uz Pļaviņu pagastu, no Kokneses līdz Pļaviņu pagastam uz ceļa sastapis divus vācu karavīrus, kas maskējušies sēdējuši grāvī, izbijušies no tukšuma visapkārt. Viņš dabūjis atļauju no vācu leitnanta ieiet neitrālā joslā. Tur viņš nobraucis ar velosipēdu 7 km, gandrīz līdz Rīteriem. Ļaudis skatījušies, aizslēpušies aiz stabiem. Daudzi pļaviņieši palikuši iekšā, pagasts nav nodedzināts, jo stundas laikā bijusi karavīriem pavēle pagastu atstāt. Viņa tuvinieki palikuši, arī kaimiņš.

Būdam mājās, viņš pa logu noskatījies 5 krievu izlūkos, kas bijuši apbruņoti ar mašīnpistolēm un šautenēm. Mājās neko nav aiztikuši. Citu krievu nav bijis.

Vēl pļaviņietis zināja stāstīt tādu notikumu: bēgļi ganijuši ceļmalā govīs, pēkšņi kāda vācu daļa sākusi nežēlīgi šaudīt, kliegdamī, ka nākot izpletņu lēcēji. Bēgļi nav izbijušies, tad sākuši tieši šaut govīs, bēgļi sākuši kliegt, vācieši izbijušies un aizbēguši. Starpība starp boļševiku un vācieti — boļševiks nolaupa klaji, bet vācietis ar viltu. Vācu virsnieks vienaldzīgi noklausījies bēgļu stāstā, izstiepis taisni kājas un pateicis, ka viņš nevarot zināt, kuri karavīri sašāvuši bēgļu govīs.

Tiešām, Vācija zaudē karu ne vien vadības dēļ, bet arī šo ierindas cilvēču mentalitātes dēļ. Kur iet pāri, tur ir naidis, tikai visai maz ir vīru, kas saglabājuši veco labo slavu. Bēglim, kas stāstījis šo stāstu, sašautas abas govīs, bet viss ganāmpulks palicis mājās. Vairāki bēgļi iejūdž ratos govīs, kas velk prom nabadzīgo iedzīvi, lai nenokļūtu visu darbaļaužu "paradīzē".

Uz bāzi aiziet 3. rota (jaunie), 4. rota (ložmetējnieki), saimniecības rota un štāba administratīvā daļa. Ir informēta maš-rota un saformēta 5. rota.

Naktī uz Daugavas vietām ložmetēju un šauteņu uguns, darbojas arī mīnmetēji un artilērija. Dienā reti artilērijas šāvieni.

21.

Nakts gaiša, zvaigžņaina. Visu nakti reta šauteņu, ložmetēju, lielgabalu un mīnmetēju uguns. Neliela aviācijas darbība Skrīveru apkaimē, bet tālākā apkaimē bija gaisa uzbrukumi. Vakarvakarā un šorīt iegūtas ticamas ziņas, ka notiek arī Igaunijas evakuācija. Rīgu sagaida ielenktas pilsētas liktenis! Nākošā frontes līnija Kurzemē. Tiek pārrunāts stāvoklis par mūsu izredzēm.

Kapteinis un Pāvulāns aizbrauca uz Rīgu. Pēdējais ar mūsu mantu auto vezumu. Jāiegūst informācija. Mūsu saimniecības saimnieki izbrauca pajūgos

projām nezināmās bēgļu gaitās. Granta saimniecei grupa apsolīja iedēstīt labākos laikos piemiņas ozoliņu. Uz laimīgu atgriešanos!

Somijai pārāk smagi miera noteikumi. Rīgā stiprs uztraukums sakarā ar boļševiku izlaušanos līdz Ķekavai, tagad esot atsisti līdz Vecumnieku līnijai.

No Kokneses sektora ziņo, ka šodien stāvoklis bez pārmaiņām. Vakarā ierodas atpakaļ kapteinis ar ziņām no Rīgas. Ka frontes stāvoklis ļauns, to apstiprina arī oficiālā informācija. Ļoti oriģināls ir Rīgas pilsētas militārā pilnvarotā Hoffa uzsaukums un pavēle Rīgas iedzīvotājiem, kas pierāda vadības lielāko nervozitāti. Jādomā par bāzes nodibināšanu Kurzemē. Mūsu frontes sektora klusums saprotams, jo boļševiki tuvojās Tallinai un Rūjienai, kā arī Rīgai. Mūsu ziņojumu par stāvokļa nopietnību un padomu uzsākt evakuāciju tiem, kas negrib palikt, Viskaļu pagasta veči pārgudri izsmējuši. Pārrodas rotas komandieris Dišlers ar ieroču papildinājumu saviem ļaudīm.

22.

Nakts pagāja samērā mierīgi. Madliena izpostīta, lidmašīnu uzbrukumos saspriecinātas labākās ēkas. Mūsu karavīri ziņoja, ka vācu kareivji teikuši: — ja nenotikšot kas neparasts, tad šeit turēšoties 2–3 nedēļas. Cīņas ap Vecogri un Meņģeli esot samērā smagas. Koknesē kustības nav. Izlūki sastapuši tikai darba bataljonu, kur strādnieki ir krievu gūstekņi. Redzēti arī divi apgādes pajūgi. Spēku ļoti maz, arī krievi ļoti maz redzēti — aiz Daugavas nav manīti. Daugavas lielceļu pie Kokneses apšauda artilērija. Iedzīvotājiem jāevakuējas no dzelzceļa līdz Daugavai, tiem atņemti lopi. Kam veci cilvēki un mazi bērni, tie paliek mājās. Viskaļu pagasta vecākais mūsu konfidenciālo aizrādījumu ielicis apkārtrakstā — muļķība vai provokācija! Bēgļi ved lielus vezumus. Izkraj malā un atkal brauc atpakaļ.

Pievakarē Pāvilāns atnesa smagu ziņu. Vidzeme jāatstāj. Tallina kritusi. Mums bija apspriede. Rīkojums pārcelties uz Talsiem — Strazdes pag.

23.

Plkst. 0.30 pienāk ziņa, ka vācu karaspēks atstāj Kokneses nocietinājumus. Ģenerāļa lēmums pārcelt bāzi uz Strazdes dzirnavām, kur virzīt arī lopu barus jaunāko sargu pavadībā. Virsltn. Grep. piekrit šīs kolonas vispārīgā vadība. Mantu autokrava izbrauc plkst. 2.30. Rotas sakārtojās trauksmes gadījumam. Lopu bari, kas bija ceļā uz Ropažiem, novirzās uz Rīgu, un 23. sept. vakarā pārnākšņo 8 km no Rīgas priedēs.

24.

No rīta ap plkst. 3.00 sākās kārtošanās gājienam. Lopus ved valgos. Iet pagrūti, bet plkst. 7.30 laimīgi pāriet Rīgas tiltam pāri, pēc tam žandarmērija novirza kolonu pa Kalnciema ceļu uz Odiņiem, kur uzcelts tilts. Kolona pārnākšņo 18 km no Rīgas.

25.

Sakārtojās jaunam gājienam ar nolūku pāriet Odiņu tiltu vēl šinī pašā dienā. Tas arī ar pūlēm izdodas. Pa tiltu lopi vaļējā barā pāriet plkst. 12.30. Patlaban notiek gaisa kauja tilta apkaimē. Lielas bažas radīja abu tiltu pāriešana. Tas izdevās lieliski, zaudējumu nav. Atspaidītas kājas aitām un dažām govīm. Visu

vakaru atpūšamies. Saimniecības rotas komandieris brauc atsevišķi. Visu dienu nebija sakaru. No 22. sept. nav nekādu ziņu par notikumiem dzimtenē un ārpusaulē. Milzu kolonas Latvijas un Igaunijas bēgļu un vācu karaspēka daļas plūst nepārtrauktā straumē pa lielceļu, kas vietām nav šosēts, ko Latvijas laikā sāka, bet nepabeidza.

26.

Gājienu uz Slokas ceļa galu uzsākam plkst. 9.00. No rīta ceļš atmircis. No Slokas sākās nedienas. Žandarmērija tikai pēc lielām pārrunām atļauj lopus dzīt gar šosejas malu, ārpus ceļa. Tā nomokāmies līdz Ķemeru ceļa galam, kur mūs aptur. Atkal ar pūlēm dabūnam atļauju iet, bet tikai pa jūrmalas ceļu uz Talsiem. Vēlu vakarā noguruši nonākam Bigauņciemā uz naktsmītņi. Jaunķemeri un Bigauņciemam ar artilērijas šāvieniem nodedzināti. Postaža!

Atdāvinu vienu govī latviešu leģionāriem, otru robežsargiem. Dienas zaudējumi — divas aitas, ko atdevām šoferim vienu un žandarmērijas manšaftei otru. Uzdodu saskaitīt govīs, vai nav noklīdušas.

27.

Kauns un skandāls! Ceturtās rotas četri puiši, kam bija uzdots apsargāt mūsu, mums grupā sekojošo bēgļu zirgus kopējā barā, apgūlušies un nogulējuši tik cieši, ka kāds nezināms tips pārmainījis kādas bēgles labu jaunu zirgu pret citu, kam izstiepta kāja. Lieta pārsniedz manas kompetences, ziņošu ģenerālim.

Vienai zvejniecei ar trīs maziem bērniem nodedzināta māja, atņemta gov, vīrs karā. Iedāvināju grupas vārdā vienu piena govī. Otrai sievai ar vairākiem bērniem apmainīju govī pret labāku. Pārnakšņojām Apšuciemā. Līdz šim viss noritējis sekmīgi. Puiši reti labi, citi bez kādas garīgas vai iedresētas disciplīnas.

28.

Atkal viens jaunkareivis nav bijis postenī (Salmiņš). Sastapos ar riteņbraucēju rotu. Mūsējie mums seko vienas diennakts pārgājienā. Ziņas par Latvijas un ārpusaulas apstākļiem nelāgas. Pusdienojam uz Talsu ceļa Melnupītes rajonā.

Epizode ar divi vāciešiem, kas paši ķērās teļam pie valga — mūsējie abus pārbaidīja. Uz naktsmītņi apmetamies pie S. mežsarga. Ceļš pēdējos 10 km bija smilšains, smagi zirgiem un lopiņiem, arī cilvēkiem. Pāris aitas un lielu aunu jau vedām ratos. Rītu pēdējā gājiena diena. Vakara sazvanījos ar ģenerāli. Būs pretim ceļa rādītāji.

29.

Pēdējā pārgājiena diena bija pagrūta. Trīs govīs palika jau atpakaļ. Ap plkst. 7.30 ieradāmies Strazdes muižā. Lielais pārgājiens beidzies samērā sekmīgi, zaudējumu nav daudz. Pēc ziņojuma iztrūkst seši teļi, bet tā var būt arī pirmā skaitījuma kļūda.

Oktobris

5.

Bija izdevība būt Rīgā 4. oktobra pēcpusdienā un 5. okt. rītā. Tā vairs nav mūsu Rīga. Ielas pelēkas, tumšas. Vietās, kur tilti šķērso kanālu, iebūvēti tanku aizsprosti. Kr. Barona iela pie kanāla satiksmei pilnīgi slēgta. Tramvaji vairs neiet, kustība ierobežota, izņemot krustceļus un abus tiltus pār Daugavu, kur plūst nebeidzamas auto kolonas. Otrā un trešā oktobrī sākusies obligātā iedzīvotāju evakuācija uz Vāciju ar kuģiem. Pirmdien paziņots 2. un 4. iecirknim, bet 4. okt. agrā rītā arī 3. iecirknim. Kādā mājā ieradušies latviešu policisti ar paziņojumu, lai sasaiņo mantas triju stundu laikā un gaida transporta līdzekļus, lai viņus ar mantām novestu uz ostu un ar kuģiem uz Vāciju. Bija jātaisās visiem iedzīvotājiem līdz 55 gadu vecumam. Policists, kas paziņojis, bijis piedzēries un mēģinājis ieskatīties istabās. Pēc dažām stundām atkal atnākuši pārbaudīt un brīdinājuši, ka žandarmi paņēmsot tāpat, vai mantas ir sasaiņotas, vai nav. Ļaudis, kas gribēja palikt šeit, ir pilnīgā izmisumā. Atkal Rīgā var vērot tās pašas bezcerību sejas, ko varēja redzēt boļševiku laikā. Otrā un ceturrtā iec. ļaudīm bijis jādežūrē pie saiņiem, kas nolikti gar ielu malām, lai sagaidītu transportu. Ļaudis nogaidījušies visu garo nakti un sagājuši atpakaļ dzīvokļos, pēc tam atkal izdzīti ārā. Tā tas turpinās visas dienas. 4. oktobrī ap plkst. diviem žandarmi ielēnca ielas, aizturēja gājējus vīriešus, parasti vidējos gadus, un sagrupēja tos pakāpeniski vārtu telpās. Aizturēšana notika Valdemāra ielā, un arī šo rindu rakstītājs Gregors tika aizturēts un vēlāk atlaists, jādodomā, viņa vecuma un komandējuma apliecības dēļ. Vēlāk noskaidrojās, ka aizturētie nogādāti uz prefektūru un no turienes uz kuģiem. Nekādas izrunas nav līdzējušas. Bija nepārbaudāmas ziņas, ka prefektūrā kādi 3 jaunekļi nošauti. Žandarmērija nošāvusi kādu latviešu policistu Kadiķi, kas formas tērpā braucis uz velosipēda un neapsturējis, domādams, ka uz viņu uzaicinājums mainīt virzienu neattiecas. Rīcība rada bezgalīgu izmisuma naidu un protestu. Sagaidāmi ekscēsi.

6.

Noskaidrojies pilnīgi, ka pašpārvalde vairs nepastāv. Baumas dažādas. Andersons un Dankers esot aizbēguši uz Berlīni. Vidzemi pavēlēts evakuēt ar tādām pat metodēm kā Rīgu vai pat Krievijas pierobežu un Ukrainu. Sakarā ar vilcināšanos evakuēties Carnikavā apšautas 4 ģim. Lēdmanes un Jumpravas pagastos daudzas mājas nodedzinātas. Iedzīvotāju, pat brīvprātīgo bēgļu, aizvākšana caur Rīgu notikusi ar smagiem traucējumiem. Droši fakti — Vidzemes saimnieki ar pajūgiem, pāris govīm un ģimeni nonīkst Rīgas pievārtē 4–6 dienas, netiek izlaisti, atgriežas atpakaļ un pēc tam viņus par jaunu dzen prom pa to pašu ceļu — ar varu. Daudzos virzienos parādās pretrunīga rīcība!

Par 15. divīziju Vācijā pretrunīgas ziņas, viena daļa esot Tūringā, otra "poļu koridorā". Jaunos apmācot, vecie ejot lauku darbos. Pēc oficiālām ziņām apmācība un apbruņojums esot labi — kaujas spējas nogatavojoties ap 1. janv. vai 1. febr.

Ģenerālis Bangerskis uzskata, ka visiem latviešiem jāiet prom uz Vāciju, lai atgrieztos kaut vai pēc 30–40 gadiem! Vai tas vecis traks!

No militārā viedokļa Baltijas telpu vairs neatmaksājoties sargāt, vienīgi varbūt no politiskā — kādu mums nezināmu politisku iemeslu dēļ.

Šeit izplatītas baumas, ka nevis krievi, bet angļi ieņēmuši Somijā Hanges pussalu un pārvērtuši to par atbalsta punktu.

Vācu iestādes sajaukušas aizmuguri — rīkojas armija, policijas formācijas un civilie varas vīri katrs par sevi. Aizmugurē apātija un ilgas pēc dzimtenes, negrib karot.

7.

Rīgas piespiedu evakuācijas norise noskaidrojās ar baigu nopietnību. Vācu valdība spraudusi par mērķi evakuēt visus iedzīvotājus no 14 līdz 55 gadiem, kas arī paziņots. Evakuācija notikšot ar kuģiem no Rīgas ostas, vidzemnieki braukšot ar pajūgiem tieši uz Vāciju. Rīgā vien vēl ir vairāk kā 200 000 iedzīvotāju. Tātad kā lai evakuē 120 000 līdz 150 000 iedzīvotājus, tas nav reāli. Tomēr žandarmērijas daļas brutāli ielenc kvartālus, aptur vīriešus, sievietes retāk, un neievērojot dokumentus, aizved visus uz pili, tur sastāda grupas un ar konvoju aizved uz kuģiem. Atsvabinātas ir tikai atsevišķas personas, par kurām darba devēji, parasti vācu iestādes, rūpējušās. Ģimenes varot izsaukt pa telefonu, lai atved nepieciešamās drēbes. Ģimenes locekļi varot arī braukt līdz, bet kopā nebūšot, jo saķertie esot norikoti speciāliem uzdevumiem, kā tādi, kas izvairījušies no darba un pienākumiem. Šīs akcijas norise oficiāli dokumentēta radio ziņojumā un pēc tam parādījusies *Deutsche Zeitung im Ostland*. Šī ziņa izsauc smagu depresiju latviešos. Ka daudzi bēg no boļševikiem, to zina visi, bet viņi dara to kā brīvi ļaudis. Šādu vergu ķeršanu pie mums ir pastrādājuši ne tikai boļševiki, bet tagad arī vācieši. Vai tiešām mums jāuzņemas izmisuma cīņa pret šo drausmīgo izturēšanos, izredzes nav? Tā ir apzināta provokācija! Saķerto skaitu oficiāli novērtē ap 5300 personām, kas transportējamās ar kuģiem. Vācieši, tāpat kā krievi, piekopj tukšas zemes politiku. Lai kas notiek, tauta nedrīkst savu zemi atstāt, un noziedzīgi domā tie "latvieši", kas visas tautas evakuāciju uzskata par izvairīšanos no Sibīrijas vai nāves, jo Vācija esot tuvāk par Sibīriju.

Cik vērojams, tad Rīgā ir notikusi atsacīšanās kāpt kuģos, kas apspiesta ar bruņotu varu. Runā par kādām izklīdušām formācijām, kas īpaši gūstītas. Fakts ir tas, ka ap 60 latviešu karavīru, sakalti rokas važās, dzīti pa Rīgas ielām virzienā uz ostu. Ar to sakarā ziņas par kādu kazarmu nodedzināšanu.

Arī Dunties ielā iznākusi plašāka apšaudīšanās, nekā tas ir rakstīts laikrakstā *Tēvija*. Pret rīdziniekiem esot piedraudēts lietot asaru gāzi un granātas. Tas ticams, jo gluži tas pats noticis Jelgavā, kad pret nelaimīgiem, kas patvērušies pagrabos un gāzu patvertnēs, sviestas rokas granātas, kas sašķaidījušas desmitiem cilvēku atsevišķā telpā. Ar vācu metodēm paredzēts dzīt pa ceļiem visus latviešus, sākot ar Vidzemi, tad Rīgu, tad Kurzemi. Ar to ved sakarā latviešu policijas vienību un karavīru atbrūņošanu un izsūtīšanu uz Dundagu un Ventpili, pēc tam ar kuģiem tālāk. Motīvs esot tas, ka par katru cenu jāpiepilda Vācija ar darba vergiem nākošai pretofensīvai. Kapteinis Upelnieks aizbrauc uzņemt sakarus ar apriņķu priekšniekiem un aizsargiem Kuldīgas, Aizputes un Liepājas apgabalos.

8.

Vācu agresija pastiprinās. Valodas atklīdušas arī laukos. Ir baumas, ka bēgļus, kas saradušies Kurzemē, virzīs tālāk uz prūšu robežām.

Pienāk ziņas, ka uz rietumiem no Šauļiem sākusies krievu ofensīva. Ķegums, Sigulda un virkne citu pilsētu kritušas. Noskaņojums baigu nojautu pilns, bet mentalitāte nostiprinājusies: daudzi kārtīgi tautieši grib cīnīties kaut vai pašas cīņas dēļ — par kapa vietu Latvijas zemē.

Vakarā bija komandieru apspriede: mūsu mērķi, mūsu taktika, mūsu izreždes, mūsu cerības. Konkrēta izlemšana atlikta uz rītdienu. Noklausījāmies kapt. Upelnieka ziņojumu par braucienu. Domas pa apriņķiem dalās, kāda kurā mentalitāte. “Uz Sibīriju tālāk kā uz Vāciju”.

9.

Ogre kritusi. Krievi laužas uz Tilzīti, Klaipēdu, Liepāju. Lai brīvprātīgi katrs izšķiras par sevi, bet latvietis nevar pieļaut ne krievam, ne vācietim lemt par viņa būt vai nebūt. Mēs protestējam pret abu varmācībām. Ir ziņas, ka apriņķa policijai uzdots izdarīt visu bēgļu un civiliedzīvotāju evakuāciju, pielietojot visbargākos līdzekļus, nepaklausīgo apšaušanu uz vietas, tāpat nespējīgo un slimo. Gluži tāpat, kā to stāsta aculiecinieki, kas redzējuši gūstekņu apšaušanu, kas nevarējuši tikt līdz kolonai. Tā ceļā no Odiņiem līdz Slokai nošauti divi gūstekņi, kas nav varējuši tikt līdz. To redzējusi mūsu otrā kolonna.

Apriņķa policija nav uzņēmusies minēto akciju. Tad paziņots, ka žandarmi tikšot vēl labāk galā. Bija apspriede, kurā pārrunājām radušos situāciju. Kapteinis Upelnieks aizbrauca uzņemt sakarus ar Ventspils aizsargiem un apriņķa policiju. Nedēļas laikā pa Rīgas tiltiem pārgājuši 74 000 bēgļu pajūgu.

10.

Apstiprinās ziņa, ka mēs atrodamies ielenkumā. Boļševiki pievirzījušies Kuršu jomai un Baltijas jūrai ap Palangu.

Sakarā ar stāvokļa maiņu bija apspriede un kapt. Upelnieka ziņojums. Izsūtīti vietraudži, lai atrastu izdevīgākus apmešanās noteikumus. Jāuzņemas arī rūpes par bēgļiem, kas saistījušies ar mums. Bēdīgi vērot, cik necienīgi izturas dažas personas pret bēgļiem. Jau agrāk minēju Aizkraukles pagasta vecākā Bērziņa vārdu, kas teica, ka katru bēgli vajag ar rungu pavadīt — un tagad pats ir bēglis.

Smārdes mežsargs Šķipsna rupji noraida bēgļu bērniem malku, bet vācieši ņem paši, pat neprasa. Arī pret sargiem izturēšanās dažāda. Turības ierēdnis Rīgā Vējiņš, kaut gan apsolijs Pāvulānam zāģus, pakavu naglas nav devis bez oficiāla raksta; kaut gan ģenerālis bija lūgumu uzrakstījis. Nevarēšot norēķināties ar Žani Spuru. Cēres pagasta Sumbriņu māju saimnieks paskaidrojās, ka viņš krāj un sargā savu mantu, kamēr ir pats noteicējs, un to nevienam nedos, bet, ja viņa vairs nebūs, tad lai to ņem krievs vai vācietis. Arī principi!

Bēgļu evakuācija un vispār evakuācijas jautājums sakarā ar notikumiem frontē ir palicis līdzšinējā stāvoklī, kaut gan Rīgā vēl vakar dažos iecirkņos notikušas cilvēku medības. Mobilizēti darbam “Kurzemes dzelzceļa” būvei 1900.–1905. gadā dzimušie. Arī ģimenes varēšot braukt. Smaga un pelnīta

neuzticība pārņēmusi latviešu tautu. Latvieši vāciešus novērtē vienādi ar boļševikiem, pat tie, kas agrāk vāciešus slavēja. Runā, ka Rīgā un vispār Latvijā iesūtīta speciāla žandarmu grupa ap 8000 vīru, kas iesaukta par Bērtuļa žandarmēriju, kas uzņemoties uz sevi pēdējo cilvēku iznīcināšanas darbu, apmēram tā, kā tas bijis Krievijā. Sagaīda, ka arī tos sadalīs pa pagastiem, ja vien frontes stāvoklis to pieļaus. Nāve tā vai tā. Atliek izmisuma ciņa. Stāsta, ka Dankers atteicies no sava posteņa. Latvijā viņš vairs neesot.

11.

Esam ielenkuma draudos. Vācu armijā vērojamas apmulsuma pazīmes. Vairākām kolonnām kustība apturēta, citas maina virzienu. Par asākām represijām, izņemot lopu — visu — atņemšanu, nedzird. Tomēr tos pašus atņemtos lopus dzinēji izdāvina katram, kas lūdz pa govij. Stāsta, ka 3000 liels lopu bars iedzīts plāvā un atstāts, dzinēji aizbraukuši.

Ir tomēr atsevišķi, un tādi rodas katru dienu, kas grib cīnīties, kaut arī nav nekādas izredzes uz uzvaru. Viņi paši grib paturēt cilvēcīgās tiesības cīnīties un mirt kā brīviem latviešiem. Tādi piesakās no vietējiem un arī no bēgļiem. Mūsu leģionāri, liels procents, izklīduši pa mežiem un mājām. Kāds gadījums Paplakā: vācu vienības naktī pazūd, lai tiktu cauri spraugai gar Klaipeņu, un latviešus pamet, lai gan līdz šim bija tos apsargājuši, lai nebēgtu. Sajukums! Leitnants N. atstāsta kāda latviešu virsnieka piedzīvojumus. Viņš saķerts Rīgā un dzīts uz kuģi, laimējies izbēgt, iejaucoties pūlī. Virsnieks stāstījis, ka žandarmi saplēsuši dokumentus, ko aizturētie uzrādījuši, pēc tam bez "dokumentiem" dzīti prom. Vietraudži atgriežas atpakaļ nometnē. Paredzama pārceļšanās uz citu vietu. Pamazām pārceļ apgādes bāzi. Sarga N. ļaudis nošāvuši dienesta suni, kas viņiem uzbrucis. Īpašnieks bijis piedzēries. Anekdotiska epizode ar karīviem, kas grib padoties latviešu gūstā. Solījuma diena.

12.

Vācu karavīri, kas apmetušies mūsu tuvumā, lamājušies par to, ka pavēlēts atņemt viņu radioaparātus un spuldzes, lai nevarētu klausīties ziņas.

Kapteinis G. stāstīja, ka Gauru pagasta iedzīvotāji, lielākā vairumā krievi, kas bijuši boļševiku samobilizēti, jau paspējuši ap 60 gabalu nokļūt vācu gūstā. Tie ir ievainoti un atradušies Smiltenes slimnīcā. Boļševiki viņus ielikuši soda rotā. Tie nedrīkstējuši iet uzbrukumā ar pārskrējieniem, bet bijis jāiet stāvus, un katru, kas mēģinājis gulties, šāvuši. Gauru pagasta iedzīvotāji aizdzīti uz Krieviju darbos. Esot bijušas arī plašas masu slepkavības. Boļševiki spiežas uz Liepāju no dienvidiem.

Ielenkums pastiprinājās, līdz ar to ielenkuma sajūta. Trūkst ziņu par citiem mūsu ļaudīm. Pārceļšanās sagatavošanas kārtībā.

13.

Latvijas melnā diena. No paša rīta diena sākas nelaimīgi, ltn. Morus pavisam nepieņemamā formā atsacījās no sarga pienākumiem. Šinī laikā, kad tas pavisam nav domājams, viņš lūdza trīs dienas atvaļinājuma ģimenes lietu kārtošanai. Kad ģenerālis to nedeļa, tad paziņoja, ka viņš aiziet. Ltn. Morus jutās aizskarts par to, ka ģenerālis viņam atbildējis paceltā balsī. Arī ar kapt. Upelnieku saruna

pieņēma *crescendo* toni, un rezultātā ltn. Morus aiziešana no grupas. Lai kā būtu, ltn. Morus to nevajadzēja darīt. Aiziešana kvalificējama par dezertēšanu, kā to pats ltn. Morus apzīmēja un kapt. Upelnieks atbildēja: "Tas jūs arī esat!" Samierināšana nebija iespējama, kaut gan Morus no paša sākuma ir mūsu grupā. Žēl.

Arī Granta ģimene galīgi izšķirusies par aizbraukšanu. Šeit ar patiesu cieņu jāatceras Rubeni, it īpaši pirmās dienas. Laimīgi! Vakarā starp pl. 20.30 un 21.00 boļševiku radio izkiedza pasaulei Rīgas krišanu. Atkal jauna smaga posta iestāšanās mūsu dzimtenes sirdī. Lai Dievs žēlīgs Latvijai un latviešu tautai!

14.

Diena paiet Rīgas krišanas smagā jūtoņā, tomēr dzīve rit šeit tālāk. Vācu daļas piekopj to pašu darbību kā Vidzemē. Talsu kooperatīva mantas vienkārši atņemtas. Tas pats tuvākās dienās sagaidāms citās tirgotavās. Mūsu daļa ar P. un L. gādību dabū vienu otru derīgu mantu un pārtiku. Kāds evakuēta apriņķa priekšnieks N. pārdevis savu patšauteni par 5 pudelēm kandžas.

Novērojumi liecina, ka daudzas vācu mašīnas brauc ar Latvijas karodziņu, laikam drošības dēļ.

Pārcelšanās turpinās. Izplatītas baumas, ka identificēts arh. T. Grīnberga liķis starp daudziem citiem izskaloziem liķiem Liepājas jūrmalā. Vācu iestādes evakuējušas pret viņu gribu arī augstākus pareizticīgo un katoļu garīdzniekus.

Pienāk ziņas par Rīgas izpostīšanu. Saspridzinātas daudzas sabiedriskas ēkas.

Ieradās ltn. S., lai uzturētu kontaktu un dotu mums zināmu palīdzību.

15.

Saimniecības rotas komandieris Jansons atstāstīja gadījumu, ka dzīvoklī, kur viņš apmeties, agrā rītā piebraucis kāds vācu karavīrs ar motocikletu, domājams, no garāmbraucēju tanku daļas, izvilcis revolveri un, draudot ar nošaušanu, pieprasījis sievietēm, kas bijušas divas, gulties un atļauties, ja nē, tad nošaušot. J. atvēris durvis un sācis lamāties. Uzbrucējs aizgājis tikai tad, kad pamanījis uz Jansona galda revolveri. Tādu faktu ir daudz, bet konstatēti viņi netiek. Apstiprinās ziņa par plašām saspridzināšanām Rīgā. Saspridzināti tilti, fabrikas, noliktavas un kultūras celtnes.

Jāatzīmē, ka Vandzenes un Valdemārpils kooperācijas darbinieki izrāda grupai pretimnākšanu. Arī citi darbinieki. Dundagas pils saspridzināta, un arī labākās noliktavas nodedzinātas jau pirmajā uzbrukumā Jelgavai un Tukumam. Vācu karaspēks vienkārši paņēma no iedzīvotājiem to, ko vēlas. Kādā nabadzīgā mazmājā atņemta vienīgā gov. To izdarījuši divi vācieši un divi krievi — Dundagā pie Otēm.

16.

Kāds dāņu šoferis, kas kalpo vācu daļā, stāstīja, ka viņš braucis cauri Rīgai 12. oktobrī un redzējis visai plašu saspridzināšanu. Cilvēki bēguši izmisumā no spridzinātām un citām ēkām, vācu žandarmi šāvuši uz tiem ar mašīnpistolēm. To apstiprina arī citas ziņas. Tukuma apriņķa priekšnieks noturējis savējiem pavisam nesakarīgu runu: lai nododot ieročus un bēgot uz Ventspili vai Liepāju, lai glābtos. Kad ļaudis protestējuši pret ieroču nodošanu, tad teicis, lai imetot ezerā.

Pienāk ziņas no dziļākas aizmugures uz dienvidiem no Jelgavas. Krievu kara vienības šaujot bez kāda mērķa. Frontes līnijā esot vairāk civiliedzīvotāju kā aizmugurē, aizmugure tukša. Privātos redzot maz, tie deportēti. Par saimniekiem vairākās mājās esot čekisti. Dažās mājās atstātas sievietes. Aculiecinieks redzējis kādu sievieti, kas bijusi izgērbta kaila, ar izplestām rokām un sašķiebtu kaklu, un šausmās un sāpēs kliegusi tā, ka klausītājam šermuļi gājuši caur kauliem.

Šeit jāatzīmē, ka *Līdumnieka* un citu grāmatu izdevējs Elmārs S. no latviešu patriota viedokļa ir pavisam neciešams tips, vāciešu rīcību, Rīgas izpostīšanu un iedzīvotāju terorizēšanu viņš uzskata par dabisku, ierāvēja tips!

17.

Šodien pienāca kapt. M. oficiāls ziņojums par kareivja Artura **Medņa**, dz. 10. 3. 20. **Kacēnu** pagastā, krišanu cīņā ar krievu bandītiem. Kāda mūsu sargu grupa nejauši uzdūrusies kādai krievu partizāņu grupai, kas Krastiņu mājās, tieši ziemeļos no Spāres ezera laupījuši. Izcēlusies apšaudīšanās. Mednis drošsirdīgi cīnījies, bet kritis no lodes, kas nākusi no otras krievu grupas, kas bijusi noslēpusies mežā. Krastiņu mājās bijuši četri bandīti, cik mežā, nav zināms.

Šodien kritusi Rīgas jūrmala. Baumas par dažādām konferencēm starp krieviem un angļiem—amerikāņiem.

18.

Garastāvoklis visai nopiests. Atsevišķas personas pārdzīvo dziļus dvēseles satricinājumus. Izpaužas skepse par mūsu iespējamībām. Ģimenes cilvēki norūpējušies par saviem ģimenes locekļiem. Grupa rosīgi strādā, lai iekārtotos jaunajās mītnēs. Vācu varasvīru runas radiofonā apstiprina domas, ka kara darbība norit uz dzīvību un nāvi un ka karš tomēr var ieilgt, neraugoties uz pareģojumiem par gaidāmo izšķiršanos.

Grupu apsēduši bēgļi, kas lūdz padomu, un vīrieši, kas lūdz uzdevumu un grib cīnīties. Dienā nāk un iet vairāki desmiti cilvēku, gan sievietes, gan vīrieši, un cer uz labu drošinātāja vārdu, kas novērstu bezcerības sajūtu. Ak Dievs, kaut mums būtu šis vārds un ļaudis cīnītos par saviem svētumiem.

19.

Šodien ieradās robežsargi un ziņoja, ka visi latv. **robežsargi — ap 4000 — atlaisti**. Visiem izdotas zīmes, ka viņi atvaļināti no dienesta un ka viņiem jāpieteicas policijas iecirknī. **Tas pavairo mūsu skaitu.**

Vakarā notika apspriede ar plašām un dzīvām pārrunām. Nolēmām pastiprināt sakarus un sazināšanos.

20.

Ziņo, ka Liepājas baznīcā noticis dvēseles aizlūgums par dziedoni A. Kaktiņu un diviem mācītājiem, kas ar evakuējamo kuģi noslikuši. Viens no mācītājiem bijis Stange. Nepārbaudītas baumas. Arī valodas par noslikušo arhibīskapu nav dabūjušas apstiprinājumu.

Mūsu kareivis M., kas automašīnā vedis savas un sabiedriskas mantas, pavisam cūcīgi apzagts. To izdarījis šoferis Ezeriņš.

21.

Šodien atkal baumas par starptautiskām konferencēm. Nav izredzes, ka Latvijai tās kaut ko dos. Bezcerīgais noskaņojums pastiprinājies. Iznāca gandrīz spēcīgāka sadursme ar vācu karavīru grupu, kas mūsu apsargu gribējuši atbīdīt no apsargājamām durvīm, lai ar varu paņemtu sienu. Tikai piedraudot ar ieroču lietošanu, izdevās nodibināt kārtību.

22.

Sakarnieki atgriežas. Bija plašākas pārrunas. Cīnīsimies!

23. un 24.

Informācija par Kuldīgas un Aizputes apriņķiem. Aizsargu organizācija likvidācijas stāvoklī. Paziņots, ka jānodod ieroči. Rudbāržos jānodod visi zirgi un govīs. No Aizputes aizbraukuši daudzi pilsētnieki. Darbā redz tikai retu privāttedzīvotāju. No Kuldīgas aizbraukusi visa inteligence. 23. okt. aizbraucis pēdējais ārsts. Evakuācija Liepājā norit ar traucējumiem. Bumbu terors. Ļaudis Liepājā gan nonākuši, izmocījušies un brauc atpakaļ. Bijusi panika. Ļoti liela stingrība ar benzīnu. Aptur un apķīlā mašīnas. Apstiprinās ziņas par Aizsargu organizācijas izformēšanu. Nometnē ierodas Kārtības dep. dir. v. i. Ozoliņš, kas brauc garām mūsu nometnei pie atlikušajiem apriņķu priekšniekiem. Informē par stāvokli. Ģenerālim bija ar viņu saruna. Pašpārvaldes nav, departamentu arī nē. Kas tad ir Ozoliņš pats, ja departamenta nav!

25.

Kāds interesants fakts: skolotājs Bucēns, kravājoties prom, nejauši izmeta saini, kurā bija saglabāti komunistu laika sarkanā papīra karodziņi, lai varētu lielities ar "nopelniem". Viņš pārcelts no T.

26.

Leitn. D. bijusi saruna ar savu labu paziņu virsnieku Jumi, kas ir nacionāls cilvēks. Tās viņam strupi pateicis: es braucu uz Vāciju, negribu izdarīt pašnāvību. Atbilde vismaz godīga, bet vai pareiza?! Par postu mēs uzņēmām savā pārziņā jēlspirta noliktavu, to gan atkal no mums pārņēma vācieši, bet tomēr vairāk simtu litru palika mums. Kapt. vairāk desmit litrus izlēja un sadedzināja. Pārvākšanās uz citu apgabalu rit pilnā gaitā.

27.

Raksturīgs kāda seržanta N. stāsts, ko varētu stāstīt tūkstošiem leģionāru. Latviešu pulkus sagrāvusi atkāpšanās no Opočkas. Nebijis vadības. Dota, piemēram, pavēle — noturēties līdz plkst. 7.00, bet pēc tam nav sekojusi cita. Arvien radies sajukums, no kā latviešu daļas cietušas. Neviens par ielenktām daļām nav interesējies, un ar to sākusies latviešu daļu tragēdija un kareivju psihiskā neapmierinātība un vilšanās sajūta. Kad karavīri pēc smagām cīņām nonākuši Dzelzavā, tad divīzijas sastāvs savilkts divi bataljonus, kas tūlīt iesaistīti cīņās. Atbraucis ģen. Bangerskis un meklējis, kur palikuši karavīri, bet no tiem neviens nav atgriezies divīzijā. Šie divi bataljoni tikuši tūlīt atkal ielikti ierakumos, mazās bedrītēs, kur noritējusi visa dzīve, pat atejas vietas nav varējuši ierīkot. Visu laiku bijuši zem uguns. Cilvēki novārguši miesīgi un garīgi. Kad *Wehrmacht'a* vīri atkāpušies, tad viņus dzinūši caurumus aizlāpīt — un tā tas atkā-

tojies bieži. Grūduši tur, kur bijusi vistrakākā vieta. Puiši vēl cīnījušies, kamēr nācis rīkojums atkāpties līdz Rīgai. Pie Rīgas divīzijas komandierim bijusi nojauta, ka daudzi izklīdīs pa Rīgu, tāpēc pēc pavēles paziņojis, ka piešķirs atvaļinājumu. Solījuši, kas Rīgu un Kurzemi turēs, varēsot apmeklēt tuviniekus. Džūkstē ieradušies 11. okt., bet 13. okt. kritusi Rīga. Tanī pat laikā divīzijā atgriezušies vairāki karavīri, kas izsprukuši no žandarmu nagiem Rīgā, pat ar saplētām drēbēm. Neievērojot pareizus un likumīgus dokumentus, karavīri ķerti un sūtīti uz Vāciju. Tas tā satricinājis karavīrus, ka Rīgai garām ejot pazuduši no katras rotas ap 20 karavīru. 25% starp tiem bijuši virsnieki, pat rotu komandieri. Par tiem vēlāk nekādu ziņu nav bijis. Džūkstes rajonā divīzija sākusi irt, arī virsnieki un vadība to jutusi, bet līdzēt neko nav varējuši. Cirkulējušas baumas, ka latviešus gar frontes malu ar kauju darbību virzīs uz Vāciju. Virtuves produktus karavīri apgādājuši paši. Attiecības ar vācu karavīriem bijušas saspīlētas to priekšrocību dēļ, kas parādīta vācu karavīriem, bet ar žandarmēriju pat naidīgas. Iznākušas sadursmes ar žandarmiem, kad tiem bijis uzdots izsekot latviešu daļām. Bijusi pavēle nošaut katru, kas iet prom no vienības. Radusies atziņa par cīņas veltīgumu, par neiespējamu sadarbību un pamazām sirdī iegūlies naidis. Tā pārdzīvojuši daudzi kārtīgi karavīri un kļuvuši par dezertieriem. Tas ir tūkstošu stāsts.

28.

Slavenais pulkvedis Lobe par mums, kureliešiem, izteicies visai negatīvi, apzīmēdams mūsu darbu un centienus par niekošanos. Un pats! Bet pats viņš taču sludināja cīņu par Latviju!? Vai arī tā bija niekošanās?! — šodien 28!

29.

Tragēdija turpinās. Plūst atkal bēgļu kolonas, kas piespiedu kārtā izdzītas no Tukuma apkārtnes. Pie mums patvērumu pa nakti meklēja Milzkalnes zvejnieki. Nosaluši, novārguši, slimi, trūcīgi apgērbti. Pa etapiem sūtīti ar šķūtniekiem, kas viņus kādu gabalu paved un atstāj kaut kur ceļmalā. Kur viņus sūta, neviens to nezina. Ģenerālis pārcēlās uz jaunu vietu.

30.

Pagastā izziņo zirgu apskati uz 1. nov. Sagaida, ka arī bēgļiem atņems pēdējo zirgu. Ir bijuši gadījumi, kur žandarmi “oficiāli” atņem bēgļu ģimenēm zirgus un govīs.

31.

Daļa jau pārcēlusies uz Stikliem, atstājot paliekas vecā vietā. 28. okt. pagāja trīs mēneši, kopš grupa dibināta. Mūsu tautā daudz kas pārdzīvots šai vasarā un rudenī. Daudz, pārāk daudz melnu dienu. Mēs iesākām ar braucienu un formēšanos Skrīveros, lai būtu cīņā klāt mūsu tautas liktenīgajās dienās. Boļševiki bija ieņēmuši Jelgavu. Pēc ziņām, viņi bija jau pie Olaines. Pēc baumām — bija jau panākta vienošanās starp abu naidīgo armiju pavēlniekiem par Rīgas atstāšanu boļševikiem. Vācu karaspēka daļas maršēja un brauca ziemeļu virzienā uz Pērnavu. Rīgā pēcpusdienā jau varēja just paniku — ļaudis bēga — un divainā kārtā daudzi no tiem, kam bija pēdējiem jābūt postenī — tie pirmie nāves bailēs Rīgu pameta. Ziņa par Jelgavas krišanu ģenerāldirekcijās saņemta 6.30 no rīta.

No plkst. 7.30–8.00 bija īsa sēde. Pēc plkst. 8.00 daži ģenerāldirektori bija jau no Rīgas aizbēguši. Iestāžu darbiniekiem bija atļauts neierasties darbā un izņemt savus dokumentus. Pusdienas laikā grupas darbiniekiem bija pavēlēts būt pie telefona vai pašiem gūt informāciju un būt gataviem izbraukt uz fronti. Automāšīnu trūkuma dēļ izbraukšana notika plkst. 18.30. Tanī pašā vakarā Robežos vācām kopā cīnītājus. Tad devām uzaicinājumu, lai formētu bataljonu. Bija pamats cerēt, ka liktenīgajās dienās vācu politika grozīsies un latvieši brīvprātīgi varēs formēt savu armiju, kurā mēs cīnīsimies par saviem ideāliem, kas saskaņojami ar eiropiešu domāšanu. Diemžēl šis **par** nav bijis pieņemams vācu politikai. Šoruden, kādā sarunā ar ģenerāldirektoriem, kāds augstāks vācietis (Borne?) teicis: Jūs, kungi, esat pietiekami inteligēnti, lai līdz šim būtu izpratuši, ka Vācija nedos jums to, ko jūs gribat, jūsu valstisko neatkarību. Tā runāja vācieši, kad jau Rīga bija briesmās, to saka un dara viņi arī tagad, kad palikusi tikai Kurzemes ielenktā daļa. Notikumi līdz šim virzījušies pret mums. Gaidot starptautisko notikumu atrisinājumu, mums jābūt gataviem cīņā mirt par Latviju. Tikai pacietību un izturību! Trīs mēneši — Robeži, Strazde, Stikli! Izturēt!

Novembris

1.

Vakar pievakarē notika sekošais: — No X. mājām atnācis ziņnesis, kas **plkv. ltn. Graudiņam**, kas bija ģenerāļa vietā par vecāko, ziņojis, ka X. mājās esot kāda vācu rota, kurai piedots tanks, un ka vācu kareivji esot runājuši, ka viņu uzdevums esot atbrūņot Stiklu aizsargus. Tas izsauca zināmu nemieru. Apstākli apstiprināja arī tas, ka vieglā mašīnā iebrauca pāris virsnieki vācu formās, kas izrādījās par tādiem, kas brīvi runā latviski. Viens nosauca sevi **par Jankavu**, otrs **par Erastu**. Jādomā, ka tie ir repatriējušies **pērkonkrustieši**. Pēc sarunām ar **plkv. ltn. Graudiņu** noskaidrojās, ka šie “kungi” **ieradušies paša ģenerāļa Jekelna uzdevumā**, lai ceturtdien plkst. 14.00 uzaicinātu ģen. Kureli un kapt. Upelnieku uz sarunām pie sevis. Vēlāk noskaidrojās, ka šī saruna tika atkārtota arī ģen. Kurelim, ko abi minētie bija sastapuši ceļā.

Informācija, ko abi “kungi” devuši, īsumā šāda. Vispirms paziņojums, ka viņi sūtīti no paša ģen. Jekelna (*Jeckeln*), kas vēlas **personīgi** sarunāties ar grupas komandieri par dažādiem jautājumiem un uzdevumiem, un ka arī štāba priekšniekam, kapt. Upelniekam jābūt klāt. Sarunas temati varētu būt par latviešu ciešāku iesaistīšanu cīņā frontē un bolševiku aizmugurē, tad dezertieru jautājums, kā to novērst. Jāpiezīmē, ka kapt. Upelnieks par to bija dabūjis informāciju arī pa citu ceļu, ka viņu uz Talsiem aicināšot apspriesties par dezertieru jautājumu. Sakarā ar šīm svarīgām apspriedēm esot sagaidāmi solījumi vai paziņojumi par Latvijas valsts neatkarības paziņošanu un kādi paskaidrojumi šai virzienā. Šķiroties “kungi” iedevuši kādu lapiņu — proklamāciju, kas jānovērtē kā parastais divkosīgais propagandas triks. Esot vajadzīgs sarunās ar vāciešiem prasīt Latvijas neatkarību, ko viņi tagad došot. Bez tam “kungi” izteikuši savus uzskatus, ka partizānu darbību vajagot saskaņot un vadīt no viena centra, un ka it kā viņi būšot tie vadītāji, un savukārt būšot pakļauti kādam citam, kas iebraukšot

no Berlīnes. Iespaids no šīm sarunām bija tāds — ceturtdien sagaidāms kāds izšķirējs solis.

Jāatzīst, ka šis uzaicinājums mūs satrauca: vispirms ziņa par atbrūošanu, kā tas noticis ar citām sargu grupām, un tad “pagodinājums” ar uzaicinājumu uz svarīgu apspriedi. Sakarā ar vakardienas “uzaicinājumu” notika savstarpējas pārrunas starp štāba vīriem, kas turpināja apspriedi, kad 1. nov. pēcpusdienā ieradās kapt. K. Upelnieks no Strazdes. Secinājumi vairāk pesimistiski kā optimistiski: viens no diviem — vai nu mūs grib izformēt resp. evakuēt, vai arī izspiest no mums ko negodīgu. Pazīme droša: ja no mums latviešiem prasa kādus upurus, tad palaiž baumu par Latvijas neatkarību. Uz šīs makšķeres mēs esam daudzreiz uzķērušies. Ģenerālis un kapteinis nolēma braukt, lai notiktu, kas notikdams. Viņiem līdzī par sakarnieku brauc **ltn. Stūre**. Mūsu štāba **apspriežu** lēmumu drošības dēļ fiksējam jau tagad rakstiskā veidā, kas atkārtots arī šeit.

Dezertieru jautājums

Jāatšķir sekas no cēloņiem. Sekas nav ārstējamas, pirms nav novērsti cēloņi, kas tos izsauc. Cēloņi ir šādi:

1. Pozitīvu mērķu trūkums. Nav nekāds noslēpums, ka katrs īsts latvietis ilgojas pēc valstiskas pašnoteikšanās, ko ir vairākkārt deklarējušas arī bijušās pašpārvaldes iestādes un amatpersonas. Katram karavīram ir jāzina, par ko viņš cīnās. Latviešu leģionāri zina, **pret ko** viņiem jācīnās, bet ne ar vienu oficiālu dekrētu vācu valsts vara nav publicējusi mērķus, **par ko** latviešu leģionāriem būtu jācīnās. Visraksturīgākais piemērs šai ziņā ir Lielvācijas armija, ko apgaro augsts mērķis — cīņa par Lielvāciju. Vācu tautas mērķi un Eiropas mazo nāciju mērķi pēc vispārējas uztveres nav pretrunā viens ar otru, ciktāl vācu valsts vara tiešām atsvabina Eiropas tautas no bolševikiem.
2. Leģionāri morāli visai negatīvi ietekmē nepareizības, ar kādām izvesta tā dēvētā “mobilizācija” (*U.K.* kartēs), strādnieku mobilizēšana, saimnieku atbrīvošana.
3. Tāpat visai jauni leģionāru morāli ietekmē pastiprinātas alkohola devas, ko varēja dabūt katrs, kam vien bija kāre pēc alkohola. Latviešu kareivis nav parādījis sistemātiski lietot alkoholu, un tāpēc vācu armijas devas, ko tas patērēja vienā paņēmienā, papildinot ar blakus iegūto, bija stipri par lielu. Saindēšanās ar alkoholu, kas bija visiem redzama, izsauc daudzas nevēlamas parādības, disciplīnas pārkāpumus, kas savukārt veicināja dezertēšanu.
4. Smagie kauju apstākļi, kas norisinājās atkāpšanās kauju laikā pie Opočkas un citur, veicināja latviešu divīziju dezorganizēšanos neatkarīgi no latviešu ierindas virsnieku un citu karavīru labas gribas. Latviešu leģionam zuda ticība vadībai.
5. Visautoritatīvākie solījumi par Latvijas un citu Baltijas valstu aizstāvēšanu diemžēl nav varēti tikt izpildīti. Atkāpšanās no Latvijas telpas, kur karavīru mājas un īpašumi tika iznīcināti vai atstāti ienaidniekam tā dēvēto kara

mērķu dēļ, radīja smagus pārdzīvojumus karavīros, to vēl vairāk pastiprināja apstākļi, ka daudzi karavīri bija spiesti pamest savas ģimenes ienaidnieka varā. Nav nekāds brīnums, ka daudzi kļuva par dezertieriem, lai nokļūtu pie postā pamestām ģimenēm un mēģinātu tās pēdējā mirklī evakuēt. Pati evakuācija noritēja bez mērķa un plāna, par ko ir visai daudz ļoti bēdīgu faktu un atziņu.

6. To karavīru ģimenes, kas bija uzsākušas bēgļu gaitas uz Kurzemi, bija pakļautas daudzām grūtībām. Ne par latviešu bēgļu sievietēm, ne bērniem nebija pietiekamas gādības, ko labi zināja karavīri, kas atradās latviešu vienībās.
7. Tieši šīnīs posta dienās, kad latviešu pašiniciatīvai un sabiedriskās organizācijas darbam vajadzēja izpausties visai aktīvi, latviešu pašpārvalde, Tautas palīdzība un citas organizācijas tika likvidētas.
8. Šeit jāatzīmē arī tas, ka tieši drausmīgu iespaidu uz latviešiem atstāja ziņa par cilvēku ķeršanu Rīgas ielās, ieskaitot leģionārus un citus karavīrus, kam dokumenti bija kārtībā, un piespiedu aizvešana ar kuģiem. Latviešu tauta nevar izturēt tādu necienīgu izturēšanos un protestē pret to, un tāpēc neviens lai nebrīnās par to, ka latviešu karaspēka daļas sāk irt.
9. Ar to, ka tiltus, dzelzceļus, noliktavas un citus karam svarīgus objektus atkāpjoties izposta, gribot negribot ir katram jāsamierinās, bet latviešu tauta nevar samierināties ar to, ka skolu nami, mākslas iestādes un citi latviešiem mīli un dārgi kultūras pieminekļi tiek uzsperti gaisā.
10. Pašā pēdējā laikā pienāk ziņas, ka nabaga bēgļiem pilnīgi oficiāli atņem pēdējo govī un zirgu. Kā lai cīnās latviešu karavīrs, zinādams, ka viņa piederīgie ir nonākuši tādā postā?!

Tie ir daži paši smagākie piemēri, bet nav visi, kas rāda, ka ir radusies uzticības krīze, ko pārvarēt ar kādu vienkāršu rīkojumu vai pavēli nevar. Lai latviešu karavīrs kļūtu kaujas spējīgs, viņa liktenis ir jānodod pašu latviešu rokās. Jāpiepilda latviešu karavīra un visas tautas ilgas pēc valstiskas pašnolemšanas kaut vai pašā pēdējā mirklī. Latviešu karavīru cīņā iesaistīt var tikai mobilizācija, ko uz valsts tiesību pamata izsludina pati valsts. Tāpēc mēs lūdzam Vācijas valdības gādību, lai tā ar attiecīgu tiesisku aktu deklarētu, ka Vācija atzīst un ir gatava faktiski atzīt Latvijas valsts neatkarību.

* * *

1. Latvijas valsts faktiskās neatkarības atjaunošana ir nepieciešamais noteikums — *conditio sine qua non* — Latvijas bruņoto spēku sekmīgai mobilizācijai un noorganizēšanai cīņai pret boļševismu.
2. Latvijas valsts faktiskās neatkarības atjaunošanas un atzīšanas akts publicējams nekavējoties, norādot, ka Valsts Prezidenta funkciju izpildīšana un valdības sastādīšana notiks Latvijas Republikas Satversmē paredzētā kārtībā.
3. Nekavējoties publicējams uzsaukums latviešu tautai — visiem spēkiem sekmēt nacionālās armijas noorganizēšanu un apgādi, bet visiem ieročus nest spējīgiem vīriešiem — aicinājums stāties Latvijas armijas rindās līdz ko Valsts Prezidenta ieceltais armijas virspavēlnieks aicinās tos stāties armijas rindās par Latvijas atbrīvošanu.

4. Jāaicina pagastu valdes, patērētāju biedrības un citas atlikušās organizācijas veikt priekšdarbus armijas apgādes noorganizēšanai.

2.

Ģenerālis ar kapteini Upelnieku aizbrauca uz Jekelna štābu. Kapteinis Upelnieks vēlāk ziņoja: "Plkst. 7.00 izbraucām no nometnes. Šoferā kļūdas dēļ iegriezāmies nepareizā ceļā un aizbraucām uz Dundagu, ar ko apmetām kādus 17 km līkumu. Pusceļā no Dundagas uz Talsiem sabojājās auto, un mēs būtu palikuši ceļā, ja nesastaptu vieglo auto, kas iepriekšējā dienā aizveda uz slimnīcu mūsu ievainotos. Ar pēdējā palīdzību nokļuvām Talsos plkst. 9.00 un aizgājām pie apriņķa policijas priekšnieka **Friča Neimaņa**, kuru informējām par Jekelna uzaicinājumu, par baumām, kas dzirdamas sakarā ar to, kā arī par mūsu ieskatiem šinīs jautājumos. Pēc tam apm. plkst. 9.50 devāmies uz norunāto satikšanās vietu ar ltn. Jankavu un citiem uz vācu ortskomendantūru. Tur pie durvīm uz ielas sastapām vln. Voldemāru Silarāju (Jēkabpils cietuma priekšnieku), agrāk tas bija uzdevies par Erastu, un ltn. Tālivaldi Kārklīņu, kas mums pateica, ka apspriedēm telpas sarīkotas Talsu apriņķa vecākā kancelejā. Aizgājām turp un tur sastapām arī ltn. Borisu Jankavu. Guvām iespaidu, ka apriņķa vecākā kancelejā kaut ko par mums un mūsu sarunām zina. Sarunas notika atsevišķā kabinetā ar logiem uz Talsu ezera pusi. Ievadā ltn. Jankavs teica, ka līdz šim partizāņu organizācijas darbus veikušas vai 10 paralēlas organizācijas, kas uz šo lietu atstājīs tikai sliktu iespaidu. Tagad būšot citādi. Esot nodibināts Latvijas partizāņu štābs un lika saprast, ka viņu personās šis štābs arī izteicas. Augstākais vadītājs būšot kāds vācu majors, vārdā Pechovs, kas patlaban atrodoties Vācijā, bet drīzumā ieradīsoties Latvijā. Vai mēs esot ar mieru sadarboties? Uz to ģenerāļa kungs atbildēja, ka sadarbība katrā gadījumā vēlama, pat nepieciešama, jo mūsu darbs necieš improvizāciju. Tad ltn. Jankavs jautāja ģenerālim, vai esot "informēts". Kādā nozīmē šī "informācija" resp. jautājums domāts, ltn. Jankavs nepateica. Es atteicu, ka tikai vēl vakarvakarā ierados no Strazdes nometnē un neko nezinu par notikušo. Tad ltn. Jankavs sāka stāstīt, ka viņi (laikam klātesošie 3) esot ļoti daudz darījuši Latvijas labā, bet ilgu laiku nemaz neesot tikuši uzklausti. Tikai apm. pirms mēneša stāvoklis esot grozījies un viņi uzklausti. Vācija savu viedokli Latvijas lietā esot grozījusi. Nevien ministrs Ribentrops, bet arī Rozenbergs esot piekritis Latvijas atzīšanai par patstāvīgu valsti. Tikai pašreiz ārpolitiskie apstākļi to neļaujot publicēt, jo tas varētu tikt uzskatīts par Vācijas valsts vājuma pazīmi. Uz to es atbildēju, ka līdzīgas baumas nav nekas jauns, tāpat arī izvirzītais arguments. Jau agrāk katrai izvestai mobilizācijai iepriekš sekoja baumas par Latvijas atzīšanu un tamlīdzīgi, kad mobilizācija bija izdarīta, aplkusa. Ja teiktais tiešām būtu patiesība, tad tas nekavējoties būtu darāms zināms visplašākai sabiedrībai. Tas izsauktu ārkārtīgu sajūsmu un entuziasmu, dotu iespēju samobilizēt un saformēt no Kurzemē saplūdušajiem bēgļiem apm. 50 000 vīru lielu armiju, kas varētu, ja ne visu Kurzemes fronti turēt, tad to pilnīgi nodrošināt un, vajadzības gadījumā, noturēt isāku frontes līniju, veidojot zināmu tilta gala pozīciju. Uz to visi trīs kungi lielā satraukumā sāka pārnest, ka mēs gribot latviešu tautu iznīcināt. Tad jau labāk esot visus šos

cilvēkus tūlīt uz vietas apšaut, jo cits tiem tikpat nekas neatlikšot kā mirt. Prasība, atzīt Latviju tūlīt, esot nerealizējama un tikai sabojāšot visu viņu ievadīto darbu. Atbildēju, ka partizāņu cīņas ir daudz asiņainākas par frontes cīņām, prasa daudz vairāk upuru. Teicu, ka partizāņu cīņām ir liela nozīme karotāju armiju aizmugurē, bet ne tad, kad armija karošanu izbeigusi frontē un var vērsties ar visiem spēkiem pret partizāņiem. Attiecībā uz solījumiem teicu, ka to laiks pagājis un ka tagad var būt runa tikai par darbiem, tikai par konkrētu publisku aktu, par Latvijas valsts atzīšanu. Šī atzīšana nekādā gadījumā nedrīkst būt “teātra” spēle ar “leļļu” valdību priekšgalā, bet ka, pēc manām un ģenerāļa kunga domām, tai jāatbilst Latvijas Republikas Satversmes noteikumiem par Valsts Prezidenta funkciju izpildīšanu un valdības sastādīšanu. Pretējā gadījumā katrs, kam nav slinkums, iedomāsies, ka viņš tiesīgs un spējīgs sastādīt valdību, būt par ministru utt. Iepazīstināju, dodot izlasīt, ar mūsu atzinumiem dezertieru un valdības sastādīšanas jautājumā uzņemto projektu — domām. Tālāk tika apmainītas domas šīn virzienā un jautājumā, bet tas neko vairāk nenoskaidroja un nedeķa. Tad sarunu vedēji noteica, ka nu no Latvijas nekas neiznāks un ko nu mēs domājam tālāk darīt? Teicām, ka darīsim to pašu ko līdz šim, ka vedīsim cīņu ar bolševikiem, kur kā vien varēsīm, bet ka tam nebūs ne to panākumu, ne izredžu, kas būtu mūsu priekšā liktajā gadījumā. Uzrādīju proklamāciju “Latvieši!” un jautāju, vai tā viņu izdota. Atbildēja izvairīgi — esot gan lasījuši cauri, bet izdomājuši un sastādījuši esot propagandas nodaļa, iebildumus necēluši. Tūlīt pēc tam ltn. Jankavs no apspriedes aizgāja, aizbildinoties, ka viņam jāpieņem dalās kādā citā sēdē, ko bez maz viņš būtu piemirsis. Mums gan palika iespaids, ka viņš aiziet ziņot saviem maizes tēviem par sarunu gaitu, par sarunām, kas neattīstās vēlāmā virzienā. Starp citu, ģenerālis visiem trim norādīja, ka viņš savu vārdu, kuram pēc sarunu vedēju atzinuma esot laba skaņa, nedos zem kura katra papīra, kas varētu tautu maldināt, bet gan tikai tad, ja tiešām lieta būs nopietna un saskanēs ar latviešu tautas interesēm, atbilstot Latvijas resp. Satversmes un mūsu priekšā liktiem pamatnoteikumiem. Pēc ltn. Jankava aiziešanas sarunas pazaudēja savu spraigumu, palika noteikts iespaids, ka vln. Silarājs ir latviešiem un Latvijai noteikti naidīgi noskaņots. Vai viņš ir latvietis, vai pārvācots latvietis, vai pat baltvācietis, un vai Silarājs ir viņa īstais vārds — palika nenoskaidrots. Vln. Silarājs uz aizrādījumu par notikumiem Opočkas kaujās kodīgi piezīmēja, ka viņš pats esot redzējis, ka divas latviešu rotas ar visiem virsniekiem esot atkāpušās, kad uzbrukumā gājuši seši krievu tanki. Uz jautājumu, vai šīm rotām bija arī prettanku ieroči un vai viņu atkāpšanās nebija novirzīšanās no tanku ceļa — palika neatbildēts. Pārējām sarunām nebija sevišķas nozīmes un visus sīkumus vairs neatceros. Apmēram plkst. 12-os atstājam sarunu telpas, lai plkst. 14-os dotos pie ģen. Jekelna. Aicinājums pie ģen. J. pienāca jau plkst. 13.30. Uz Jekelna štābu aizgājām abi ar ģen. Kureli, un mūs pavadīja vln. Silarājs. Gaidot pieņemšanu, dūrās acis Silarāja iztapiģā izturēšanās pret vācu virsniekiem, kas no pēdējiem tomēr tika visai vienaldzīgi uzņemta. Pēc īsa laiciņa mani un ģenerāli aicināja pie ģen. Jekelna. Silarājs aicināts netika un palika uzgaidāmajā istabā. Iegājām ģen. Jekelna telpā. Tur priekšā bija divi

virspulkveži, viens no tiem, kā vēlāk dabūjam zināt, bija SD priekšnieks Ostlandē un Austrumkrievijā un otrs ģen. Jekelna štāba priekšnieks. Bija arī pāris zemāku virsnieku. Klāt bija arī tulks. Sākumā sarunājāmajies caur tulku, bet kad pēdējais teikto atstāstīja diezgan pavisā un neprecīzi, atvainojies par savām vājam vācu valodas zināšanām, sāku runāt pats vāciski. Ģen. Jekelns saņēma mūs visai bargi. Kas tas par aizsargu pulku un kas tā par ģen. Kureļa grupu?! Viņš gan pagājušā vasarā atļāvis atjaunot aizsargu organizāciju, bet neesot atļāvis dibināt nevienu slēgtu vienību. Tādu vienību pastāvēšana, par kuru stiprumu, apbruņojumu un mērķiem viņš neko nezinot, kas nekur neesot pieteiktas, blakus Wehrmacht'am neesot pieļaujamas. Ģenerāļa uzdevumā atbildēju, ka aizsargu organizācija pastāv jau 22 gadus un ir tīri militāra organizācija. To atjaunojot, spēkā stājusies tās agrākā uzbūve un proti, ka katrs apriņķis veido pulku, policijas iecirknis bataljonu, un pagasti vadu vai rotu, atkarībā no lieluma. Tas tomēr nenozīmē, ka aizsargu pulks būtu slēgta vienība, jo visi aizsargi dzīvo katrs savā pastāvīgā dzīves vietā un kopā sanāk tikai vajadzības gadījumā.

Ģen. Kurelis personīgi paskaidroja, ka viņa grupa izveidojusies no Rīgas apriņķa 3. un 4. iecirkņiem resp. bataljoniem un ka grupa organizēta ar 5. Rīgas aizsargu pulka komandiera pavēli resp. pilnvaru. Uz to ģen. Jekelns atteica, ka viņš šādu Rīgas aizsargu pulku nemaz nezinot. Kur ņemti mūsu ieroči? Atbildēju, ka viena daļa ieroču saņemti no Rīgas aizsargu pulka komandiera, resp. Rīgas apriņķa priekšnieka Veides, un ka apbruņojums lielāko daļu sastāv no franču šautenēm. Tad ģen. Jekelns atzina, ka šos ieročus Rīgas apriņķa priekšnieks saņēmis no viņa.

Tālāk paskaidroju grupas izcelšanās vēsturi. Šī gada 28. jūlijā, vistumšākajās dienās, kad likās viss zaudēts, ģen. Kurelis, es un vēl daži virsnieki, kas negribēja dzīvi krist boļševiku rokās, izbraucām uz Skrīveriem, lai organizētu partizāņu grupu cīņai ar boļševikiem. Šim nolūkam saņēmām no Rīgas apriņķa priekšnieka un arī Rīgas aizsargu pulka komandiera attiecīgu pilnvaru. Uz Skrīveriem braucām tāpēc, ka es šo rajonu pazīstu. Gribējām tur sagaidīt boļševikus un karot pret tiem. Fronte tomēr stabilizējās, un pēc kāda laika pie mums ieradās *Armee Gruppe Nord* pārstāvis, kas uzaicināja piedalīties partizāņu organizēšanā un sarkano bandītu apkarošanā. Tas atbilda mūsu nolūkiem, un priekšlikumu pieņēmām. Vairākas grupas tika nosūtītas ienaidnieka aizmugurē, no kurienes tās atgriezās ar vērtīgiem ziņojumiem. Frontei mainoties, pārcēlāmies uz Kurzemi. Mēs nekur negribam no savas zemes bēgt, bet palikt šeit, lai cīnītos un, ja vajadzīgs, arī mirt. Esam piedalījušies bandītu apkarošanā, kur esam guvuši sekmes un cietuši arī zaudējumus. Par savu sastāvu, apbruņojumu un darbību vienmēr esam informējuši vietējos komandantus, ar kuriem un vispār vācu karavīriem esam sadzīvojuši ļoti labi. Tie par mums ir ļoti informēti, un ja ģen. J. vēlas, var pieprasīt par mums informāciju. Uz to ģen. Jekelns atbildēja, ka viņš jau to esot darījis. Jautāju, vai mūsu darbs būtu bijis nevajadzīgs un lieks? Atbildot šim jautājumam, ģen. Jekelns sāka mūs uzslavēt par paveikto darbu, kas bijis labs un derīgs, un šis darbs būšot jāturpina. Tikai viņš redzot, ka šinī darbā rīkojušās daudzas paralēlas organizācijas, no kā darbs tikai cietis. Tagad

to lietu pārzināšot viens centrs, proti, majors Pechovs, kas vēl esot Vācijā, bet drīz atbraukšot. Jautāju, kas tas par partizāņu štābu, ko reprezentē trīs jauni cilvēki, ar kuriem mums bija no rīta darīšana. Uz to ģen. izvairīgi atbildēja, ka tie esot viņu ļaudis un ar tiem mums būšot jāsadarbojas. Tad ģen. Jekelns jautāja, vai pie mums neesot pieņemti dezertieri. Atbildēju, ka nē, ja par dezertieriem neskaita tos, kas atteikušies braukt uz Vāciju. Norādīju arī, ka attiecībā uz pēdējiem mums ir *Frontaufklärungstrupp* piekrišana un ka ltn. Haselmannis teica, ka šīs kategorijas cilvēki ir labi ļaudis, kas savu dzimteni grib aizstāvēt un nevis pamest briesmu brīdī. Lai mēs tos ņemot un strādājot ar tiem. Tad ģen. Jekelns aizrādīja, ka viņam korpusa komandieris Krügers esot atsūtījis rakstu, ka visa 19. latviešu divīzija tikai par to vien runājot, ka iešot pie ģen. Kureļa. Atbildēju, ka mēs no 19. divīzijas nevienu nepieņemam, bet visus raidām atpakaļ uz divīziju, un, ko kāds runā, to mēs diemžēl nevaram aizliegt. Bija garāka runa par dezertieriem vispār, bet par nebraucējiem uz Vāciju ģen. J. neko sevišķu neizteicās, bet varēja redzēt, ka šī kategorija viņam ne visai patika. Es aprādīju dezertēšanas iemeslus. Nepietiek, ka apkaro kādu ļaunumu — ir jānovērš viņu izsaucošie iemesli. Kā vienu no galvenajiem minēju pozitīvu mērķu trūkumu, tālāk nepildītos solījumus par Latvijas, Vidzemes, Zemgales un Rīgas aizstāvēšanu, par Rīgas izpostīšanu, par karavīru un aizsargu ģimeņu pamešanu ienaidnieka varā utt.

Ģen. Jekelns paaugstinātā tonī pilnīgi noliedza Rīgas izpostīšanas faktu. Jā, — tilti esot uzspridzināti, tāpat osta, bet opera nodegusi no gaisa bumbām, tāpat Romas viesnīca. Tiesu pils, mākslas muzejs, Nacionālais teātris, kara muzejs neesot uzspridzināti. Viņš pats, t.i., ģen. Jekelns, 12. oktobrī plkst. 24.00 esot apbraukājis Rīgu un pats savām acīm pārliecinājies, ka šīs ēkas ir veselas un neskartas. Izteicu ģen. paldies par šo ziņu, jo minēto kultūras iestāžu un celtnu nopostīšana mums būtu bijusi ļoti sāpīga. Tālāk ģen. Jekelns paskaidroja, ka Vācija esot izlēmusi Latviju — un Igauniju ar, piebilda štāba priekšnieks — atzīt par patstāvīgu valsti.

Spēlēju lielu sajūsmu un patētiski pateicos ģenerālim savā un mūsu karavīru vārdā par šo patikamo ziņu. Lūdzu šo ziņu tūliņ publicēt, jo tā izsauktu tādu entuziasmu un sajūsmu, kā nekas cits. Mēs, latvieši, visi kā viens, no maza līdz lielam un no veca līdz jaunam, ķersimies pie ieročiem un vieni paši aizstāvēsim Kurzemes fronti, atbrīvojot vācu karaspēku citiem uzdevumiem. Tad ģen. J. kļuva atturīgs un paskaidroja, ka to varot darīt tikai vadonis, kas pašlaik esot aizņemts ar citiem uzdevumiem. Teicu, ka šādas ziņas publicēšana izbeigs arī dezertēšanu un visi dezertieri būs atkal kaujas spējīgi, jo brīva neatkarīga Latvija ir katra latvieša, arī ģenerāļa Kureļa, manis un manu ļaužu viskarstākā vēlēšanās, par kuru mēs esam gatavi atdot visu. Šinī virzienā saruna tālāk netika turpināta, un ģen. Jekelns paskaidroja, ka ar šo dienu viņš mūsu grupu pakļaujot tieši sev, tāpat apgādi, apbruņojumu un grupu apmācību mēs saņemšot caur viņa štāba priekšnieku tieši, bet informācijas un propagandas ziņā mums būšot tieši jāsadarbojas ar SD priekšnieku virspulkvedi N., vārdu neatceros. Mūsu uzdevums būšot organizēt partizānus cīņai ar boļševikiem, ja tie ienāktu Kurzemē, kā arī organizēt partizānus

boļševiku pašreizējā aizmugurē un uzaicināt dezertierus nākt ārā no mežiem, kur tie palikt nevarot. Lai ģen. Kurelis, kam esot ļoti labs vārds, izlaižot uzsaukumu, ko no lidmašīnas varēšot nomest mežos, tad rezultātu netrūkstot.

Šinī sakarībā ģen. J. uzsvēra, ka Kurzeme tikšot aizstāvēta visiem spēkiem, ka spēki ne tikai netiekot samazināti, bet Kurzemē pastāvīgi iepludinot jaunus spēkus klāt. Protams, kara laime varot mainīties, un tādēļ jāsapatavojas arī ļaunākam gadījumam. Tas bija viss. Pārējās pārrunas bija minētā papildinājums. Ģen. Jekelns piecēlās, mēs un pārējie arī, un audience bija izbeigta. Plkst. 15.30 izbraucām no Talsiem, saņemot benzīna atļauju mašīnai, jo citādi benzīna mašīnas tika uz ceļiem apturētas un konfiscētas. Benzīns, kā viens no apspriedes dalībniekiem izteicās, esot vajadzīgs tankiem. Ar Latvijas partizāņu štāba vīriem norunājām satikšanos 6. XI Spārē pie ortskomandanta.

Mājās pārbraucām stipri nospīestā garastāvoklī. Bijām iesaistīti pret pašu gribu slazdā, no kura nebūs viegli ārā tikt. Papildinājumā jāatzīmē, ka ltn. Jankavs un pārējie divi teikuši, ka pirms mēneša viņiem izdevies dabūt Berlīnē atļauju vienas politiskas partijas dibināšanai, ko viņi uzskatījuši par sevišķu labvēlību Latvijai — kapt. Upelnieks atbildējis, ka vienai partijai nav gluži nekādas nozīmes, jo šie partijas vīri teikšot vienmēr “Jā” un nekad “Nē”!

Igaunija un Latvijas apgabali esot zaudēti Mannerheima nodevības dēļ. Neesot taisnība, ka latvieši Vācijā kļūstot par kūļiem.

3.

Rubeņa rotas trīs vīri pazuduši bez vēsts pēc bandītu uzbrukuma. Nopietni laudis apgalvo, ka zviedru radio izplatījis ziņu, lai Zviedrija izdod Padomju Savienībai 37 000 somu, latviešu, igauņu, leišu bēgļus, kas sabēguši Zviedrijā, jo tas esot nemiera elements, kas traucējot šinīs valstīs mieru. No Dundagas uz Stendi norikota kāda latviešu vienība, kur to žandarmi ielenkuši, atbrūņojuši un apsardzībā nosūtījuši prom. To praktizējot ar citām daļām ar, lai vieglāk varētu aizsūtīt (uz Vāciju). Dienā debates par vakardienas notikumiem. Neko laba neparedz.

4.

Pastiprinājās baumas, ka arī 19-to divīziju sūtīs uz Vāciju. Pie mums ierodas laudis glābiņu meklēt, sakarā ar izsludināto mobilizāciju, ko parakstījis kāds Bērziņš. Pats ģen. Jekelns uz īsu brīdi iebrauca mūsu nometnē un uzaicināja ģenerāli sacerēt uzsaukumu dezertieriem. Ģenerālis atrod, ka tas nav viņa kompetencēs. Plkv. Liepiņš apstiprina arvien biežāk dzirdamās baumas, ka mūs izformēšot, atbrūņošot utt., arī no citas puses nāk brīdinājumi par likvidāciju. Apvietināti 11 mūsu cilvēki. Iznākusi arī apšaudīšanās. Apstiprinājās ziņas, ka pilnīgi oficiāli atņem bēgļiem pēdējo govī — pat veterinārs apskatījis. Pirms vairākām nedēļām aculiecinieks vrsln. Z. zināja stāstīt, ka kāds zemnieks, kas protestējis par atņemšanu, nošauts, likis mētājies 4 dienas neaprakts. Arī pati žandarmērija atņemot lopus un zirgus!

5.

Plkst. 10-os dabūjam šādu rīkojumu: — Der Höhere SS- und Polizeiführer Ostland und Russland Nord Einsatzstab-la. O. N., den 2.11.1944 Betr.: Verband des lett. General Kurelis.

- 1) Der Verband des Generals Kurelis wird mir mit Wirkung v. 3.11.44. unmittelbar unterstellt und ist auf enge Zusammenarbeit mit dem Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD angewiesen. Bds. regelt Ausweisfrage und legt mir baldmöglichst Muster vor.
- 2) Der lett. General Kurelis hat den Auftrag: a) in enger Verbindung mit dem Befehlshaber der Sicherheitspolizei besonders ausgewählte Männer zum Einsatz hinter der fell. Front zusammenzufassen und auszubilden. b) in enger Verbindung mit den zum Bandenkampf eingesetzten Kräften des HSS u PF im Raum westl. Plunču See — Kalves nach meinem Befehl am Bandenkampfteilzunehmen und c) bei der Säuberung des Landes von Deserteuren, Fahnenflüchtigen und Musterungssäumigen aktiv mitzuwirken.
- 3) Die truppdienstliche und wirtschaftliche Versorgung des Verbandes Kurelis erfolgt durch das Btl. Schatz in Kalves, dem alle Anforderungen vorzulegen sind.
- 4) Im verbande des Generals Kurelis dürfen Deserteure, Fahnenflüchtigen und Musterungssäumige nicht aufgenommen werden. Sich meldende oder aufgegriffene Deserteure usw. sind meiner Sammelstelle in Talsen zuzuführen (SS-ostuf. Bleckmann, le).
- 5) General Kurelis reicht schnellstens Stärkemeldung, V/affenbestandsmeldung, sowie namentliches Personalverzeichnis in zweifacher ausfertung ein.

Verteilen:

Verband General Kurelis

Bds.

Btl. Schatz

Ib General der Polizei

IVa

V

Stab Libau

SS-Brigf. Möller

Nachrichtlich:

OKdo. H. Gr. Nord

A. O. K. 16

Korück 584

XXXXIII. A. K.

VI.SS — Fus.A.K.

Gez. Jeckeln

SS-Obergruppenführer und

F. d. R.

(Sign.)

Oberst d. Sch.

Visa diena pāiet klusās apspriedēs, par būt vai nebūt mūsu grupai. Stāvoklis visai smags.

6.

Tie, kam ir pienākums mūs vadīt, neliekas par mums ne zinis!

7.

Par mums izplatās valodas. Vairāki nopietni tautieši mūs brīdina, ka mūs ielenks un izformēs, lai neteiktu ļaunāki. Žandarmi mūs apzīmē par bandu vai bandītiem — acimredzams, tas ir priekšniecības inspirēts. Sakarā ar to mēs esam apsēsti ar spiegiem un provokatoriem no abām pusēm. Kāds “biedrs” Strazdē sarunā ar grupas vadītāju pavisam izgāzies, aizmāršībā nodēvēdams S. par “biedri”. Kāds atklīdis karavīrs, kas nācis pie mums no Liepājas, stāstīja, ka no 8 vīriem, kas nākuši pie mums, četrus žandarmi nošāvuši, trīs nav turpinājuši ceļu un tikai viņš viens atnācis.

8.

Kāds mūsu grupas virsnieks D. deva šādu informāciju par Piltenes un Ventspils apriņķa notikumiem. Tur, kur mūsu organizēto vienību nav, plosās terors. Piltenes komandanta iecirknī līdz 5. XI pāris nedēļu laikā bijuši četri nošauti vācieši. No 5. XI–7. XI. bijuši septiņi dažādi terora gadījumi: uzbrukumi automašīnām, patruļu apšaudīšana utt. Līdzīgas ziņas pienāk arī no Kuldīgas, Liepājas un Aizputes apriņķiem. Stāvokli saasina vēl lopu rekvizīcija, ko izdara pāris brūni uniformēto ar apm. 20 vīru lielu bruņotu apsardzību. Ja saimnieks atdod savu lopu pulku bez kurnēšanas, tad atstāj vienu govi viņa ģimenei. Teroram ir neorganizēts un stipri vispārējs raksturs. Piltenes komandants ir gatavs pieņemt katru atbalstu un palīdzību, lai teroru novērstu. Jūrmalas iedzīvotāji izvākti 5–7 km platā joslā, daļa it kā nosūtīta uz Dundagu, daļa uz evakuācijas nometni Vārves pagastā Leču priedēs, no kurienes iedzīvotāji bēg, un ap 20 māju lielā nometne ir pustukša jau ilgāku laiku. Mājās atstātās vērtības rekvizētas. Pa pašu jūrmalu, it īpaši naktīs, neviens nemēdz staigāt, arī patruļas nē, jo baidās no uzbrukumiem. Piltenes rajonā apgrūtināta satiksmes un pārvietošanās brīvība. Lai pārceltos pāri Ventai, vajadzīga katrreizēja komandantūras atļauja. Policijas stunda no plkst. 17.00 līdz 5.00. Ventspils ostā kuģu daudz, arī piekrautu, bet pēdējās 4-5 dienās nav jūrā izgājuši, gaida konvoju. Civiliedzīvotājiem no Ventspils jāevakuējas divu nedēļu laikā, skaitot no 3. XI–5. XI. Mobilizācijas dienā Ventspilī bija ieradušies 6 cilvēki. Mobilizācijas punkta pārzinis pulkvežleitnants Silgailis izteicies, ka labi ja no visas Kurzemes sanāks trīs bataljoni. Nav nekāds brīnums, jo nākošais etaps pēc iesaukšanas ir kuģis uz Lielvāciju. Kāds autoritatīvs vācu virsnieks izmetis frāzi: “Ja arī šeit iesaucamie nav dabūjami, tad tas ir tāpat kā dzimtenē”. Starptautiskais stāvoklis nav mums labvēlīgs. Karš laikam gan, nevērojot visus pareģojumus, ieilgs visu ziemu. Ir vērojama zināma stabilizācija. Stāsta, ka zviedri kļuvuši atturīgi.

4. novembra papildinājums pēc kapt. K. Upelnieka ziņojuma: “Īsi pēc plkst. 12-iem Stiklos iebrauca vieglā vācu mašīna. Ziņeši paziņoja, ka iebraucis kāds vācu ģenerālis. IZRādījās, ka ar vizīti ieradies ģenerālis Jekelns. Jekelns neatrada par vajadzīgu atvilkties un apsēsties, neskatoties uz ģen. Kureļa aicinājumu. Vizīte ilga augstākais 10 minūtes. Jekelns runāja samērā maz. Toties kapt. Upelnieks mēģināja izmantot momentu un centās pēc iespējas plaši atrisināt

dažu tiešu jautājumu, kuru Jekelns uzstādīja kā pirmo un galveno, un tikai pēc tam varētu būt runa par pārējiem jautājumiem. Kādi ir pārējie jautājumi, to nepateica ne ģen. Jekelns, ne kapt. Upelnieks. Kapt. Upelnieks lūdza ģen. Jekelnu, lai atļauj dibināt rezerves bataljonu, kurā varētu iepludināt visus savāktos dezertierus, pamatīgi tos apmācīt, un saformētās rotas varētu izlietot kā papildinājumu latviešu divīzijām. Dezertieru masas komplektējas no tiem latviešu karavīriem, kuri negrib braukt uz Vāciju, resp. negrib pamest savu dzimto zemi likteņa varā. Tātad pēc būtības tie nav dezertieri, bet gan drīzāk par dezertieriem uzskatāmi tie, kas brauc uz Vāciju. Uz to ģen. Jekelns atbildēja, ka pēc būtības tas tā ir. Tāpēc lai ģen. Kurelis izlaižot proklamāciju un proklamācijā varot rakstīt, ka Vācijas valdība izšķīrusies atzīt Latviju par neatkarīgu valsti. Dezertieri tomēr nosūtāmi uz Talsiem savākšanas punktā un tur tad tikšot izvesta šķirošana, ko uzskatīt par dezertieri, ko nē. Beigās Jekelns pateica, ka latviešiem esot dota iespēja savu zemi aizsargāt, bet kāpēc latvieši to nedarot? Te bija domāta 19-tā divīzija. Vizīte beidzās, un ģen. Jekelns, pilns iedomības un tukšas lepnības, aizbrauca.

6. un 7. novembrī — papildinājums pie kapt. Upelnieka personīgi uzrakstītā ziņojuma: "Izbraucu no Stikliem 6. nov. plkst. 19-os. Bija norunāts tikties ar "Latvijas partizāņu štāba" vīriem (ltņ. Kārklīņu, ltņ. Jankavu, vltņ. Silarāju resp. Erastu) Spārē plkst. 10-os. Pie Ugāles sabojājās auto, un dabūju iet līdz Spārei kājām, kur nonācu tikai plkst. 16-os. Gaidītāji bija aizbraukuši. Bija saruna ar Spāres komandantu, kurš deklarēja mūsu nostāju. Klāt pie sarunas bija slepenās "Feldpolizei" vlt. Majors, ļoti simpātisks kungs, karavīrs, kas saprot mūsu stāvokli. Nakti pavadīju Spārē, brokastāju pie Majora. Sekoja saruna ar Majoru, kādu kapteini un ltņu. Sarunās atgriezāties vēlreiz pie mūsu nostājas deklarācijas: — Mēs negribam, nedz arī varam izmantot vācu armijas vājuma brīdi, lai tai uzbruktu. Ar to mēs tikai vājinātu vāciešus un stiprinātu boļševikus, kuru nolūks mūs kā tautu iznīcināt. Mēs gribam karot pret boļševikiem, bet mums šī iespēja netiek atļauta. Hauptmanis tad prasīja, ar ko izskaidrojams, ka jūlija–augusta melnajās dienās viņš novērojis daudz jaunu ļaužu slaištāmius pa Vidzemes sētām? Kādēļ viņi nav gājuši leģionā savu zemi aizstāvēt? Paskaidroju, ka augusta sākumā sakarā ar plkv. Lobes aicinājumu Cēsu, Valmieras un Valkas apriņķī pieteicās ap 20 000 brīvprātīgo, bet no tiem korpuss bija ar mieru pieņemt tikai 500 vīru, pārējie neesot vajadzīgi. Ar ko to izskaidrot? Latvieši to izskaidroja ar 20. jūlija notikumiem. Hauptmanis par šo paskaidrojumu bija ārkārtīgi pārsteigts, un jautāja vai tas tiešām tā bijis. Apstiprināju, ka man visa šī lieta labi zināma — N. apriņķa vecākais man personīgi pazīstams utt. Abi virsnieki nobrīnījās un piekrita manam secinājumam, ka pie šīs lietas varētu būt 20. jūlija pirksts klāt. Ka te varētu būt klāt baltvāciešu pirksts, par to brīdī neiedomājos pateikt. Pastāstīju arī par 15. divīzijas gaitām un likteņiem, kas radīja divīzijas sairumu, par divīzijas štāba priekšnieku, par divu vācu pulku noasiņošanu bez vajadzības un bez jēgas, ko Lindemanis šinī lietā teica un darīja, un ka divīzijas štāba priekšnieks (ģen. amats!) ir bijis aizvietots ar personu, kas armija ir bijusi tikai instruktors. Šķiramies ļoti draudzīgi. Ar smago auto plkst. 12-os aizbraucu uz Talsiem.

Talsos uz ielas sastapu ltn. Kārkliņu. Apriņķa policijā sagaidījām arī ltn. Jankavu. Pārrunājām partizāņu apmācību un kursu jautājumus. Arestēto lietā (ltn. Rubeņa vīri) ieteicu griezties pie *SD* vietējā priekšnieka, ko arī izdarīja. Pārpratoms tika noskaidrots, un arestētos solīja atbrīvot, tiklīdz pārbraukšot ģen. Jekelns, kas pats arestus izdarījis un ar kura parakstu arestētos vienīgi var atbrīvot. Runāju arī par citiem jautājumiem, *SD* priekšnieks un ltn. Jankavs man ieteica griezties ar maniem ierosinājumiem pie Oberführera Dr. Fuksa (*Fuchs*), kas esot augstākais *SD* un *SS* vadītājs Ziemeļkrievijā un Ostlandē. Audience man tika izprasīta un nolikta plkst. 15.15. Pa to laiku ar ltn. Jankavu vēl atgriezāties pie Latvijas neatkarības atzīšanas jautājuma. Ltn. Jankavs teica, ka viņi, t.i., minētie trīs partizāņu štāba vīri, esot tieši lūguši vāciešus atzīšanas publicēšanu atlikt līdz kara beigām, jo citādi nodibināšoties valdība, kas izveidošot lielus štatus un salikšot vietās savus draugus, un kad viņi pārnākšot no kara un partizāņu cīņām, tad nebūšot nevienas brīvas vietīņas. Teicu, ka tas ir absurds tā domāt, jo karavīru liktenis būs valdībai ļoti svarīgs un tiks labvēlīgi nokārtots, un ka personīgu iemeslu dēļ nevar taču springuļus likt ceļā tik svarīgai lietai kā Latvijas valsts atzīšanas publicēšanai. Ltn. Jankavs tomēr, kā parasts, nebija pārliecināms. Man par viņu rodas uzskats, ka viņam vispār nav nekādas pārliecības pašam, bet tikai tā, ko viņam iepotē viņa vācu kungi. Dzirdēju, ka ltn. Jankavs (bijušais Latvijas armijas kaprālis) sakarā ar viņa iecelšanu par partizāņu štāba vadītāju, tikšot drīzumā paaugstināts par Hauptmani.

Oberführer's Dr. Fuchs pieņēma mani plkst. 15.15, izrādot laipnību. Arestēto lietā nāca pretim. Apsolīja ltn. Rubeņa ļaudis atbrīvot, tāpat pārējo lietā lūgumu nokārtot. Dezertieru jautājumā un rezerves bataljona jautājumā ieteica griezties pie ģen. Jekelna štāba priekšnieka. Tad lūdzu, ja *SD* policijai vajadzīgas kādas ziņas par mums, pieprasīt tās tieši štābam, bet nevis arestēt un tad pratināšanas ceļā izjautāt par mūsu grupas mērķiem, spēkiem, apbruņojumu, utt. Deklarēju, ka mēs neesam ne anglo-, ne britofīli, bet latvieši. **Pēc mūsu uzskata, Latvijas liktenis izšķirsies rietumu frontē — ja uzvarēs Vācija, tā darīs ar mums ko gribēs, ja uzvarēs sabiedrotie, tie tāpat darīs ko gribēs.** Pie šīs (rietumu) frontes rezultāta vienā vai otrā virzienā mums nav iespējams ne vienu gramu pielikt, ne atņemt. Austrumos lieta ir citāda. Boļševisms draud mūsu tautai ar iznīcību. Ja uzvarēs boļševiki, tad arī vācieši kā tauta būs apdraudēta. Še konstatējama interešu kopība: — kopīgs ienaidnieks, ar kuru jācīnās uz dzīvību un nāvi. Tāpēc, neatkarīgi no simpātijām, mums ar vāciešiem jāturas kopā un jācīnās kopā ar tiem pret boļševikiem. Mums cita ceļa un citas izejas nav. Ģen. Jekelns teica, ka pastāv nodoms atzīt Latviju par neatkarīgu valsti. Te *Dr. Fukss (Fuchs)* mani pārtrauca. Tās neesot ģen. Jekelna domas vien, bet pilnīgi konkrēts Vācijas valdības lēmums. Lūdzu, lai šo lēmumu nekavējoties publicē, jo tas ir vienīgais līdzeklis, kas pašreizējo haotisko stāvokli var ievirzīt normālā gultnē un izbeigt dezertieru jautājumu. Mēs varētu Kurzemē no Vidzemes, Latgales un Zemgales sabēgušos bēgļus mobilizēt un izveidot apm. 50 000 vīru lielu armiju, kam būtu liela nozīme Kurzemes atlikušās daļas nosargāšanā, kā arī pretuzbrukumiem pret krieviem. *Dr. Fukss (Fuchs)* atbildēja, ka akta publicē-

šana pašlaik esot neiespējama ārpolitisku apsvērumu dēļ. Atbildēju, ka man šis iejebildums zināms, jo attiecīgā deklarācija tiktu uzskatīta par Vācijas nespēka pazīmi. Pēc maniem uzskatiem, tas ir tieši pretēji, šāda veida akts izlabotu pielaistās kļūdas, dotu daudz pozitīvu ieguvumu un apliecinātu nevis nespēku, bet spēku. Vācijas nespēku, pēc mana ieskata, gan rāda šodien izsludinātā un izvedamā mobilizācija, jo pēc starptautiskām tiesībām okupētā zemē okupācijas vara nedrīkst mobilizēt. Aprādīju, ka 1941. g. latvieši bija gatavi mobilizēt visu savu armiju cīņā pret boļševikiem, apm. 200 000 vīru, bet tikām noraidīti. Atstāstīju plv. ltn. Vivera — vārdu neminot — sarunu ar kādu vācu pulkvedi Pēterpils frontē 1942. g. ziemā. Uz jautājumu, kāpēc nav ieņemta Pēterpils pirmā gājienā, vācu pulkvedis atbildējis, ka šim nolūkam pietrūkušas 5–6 svaigas divīzijas. Plkv. V. aizrādījis, ka no latviešiem vien būtu varēts iegūt vismaz savas 12 divīzijas, tāpat igauņi un lietuvieši būtu devuši savu tiesu. Tad vācu pulkvedis uzsisis V. uz pleca un teicis: “Ja, sehen Sie, Herr Oberst-Leutnant, damals waren wir sehr zu stolz!”. Teicu, ka, pagriežot pret boļševikiem 6 000 000 krievu gūstekņu, kas padevās gūstā tādēļ, ka gribēja nokratīt boļševiku jūgu, boļševiki būtu sadragāti ar pašu krievu rokām. Bet kas ir bijis visa tā vietā?! Teicu, ka mēs, latvieši, viens otrs protam vācu valodu un lasām vācu grāmatas. Starp citām mēs esam lasījuši arī Bismarka memoārus un viņu piezīmi par vācu karavīru varonību un politiķu nemākulību, kas karavīru iekarojumus padara par nulli. Teicu, ka vācu karavīru varonībai nav piemēra vēsturē, ko spiesti atzīt pat ienaidnieki, bet tomēr! Pārgājām uz jautājumu par dezertieru apkarošanu. Teicu, ka dezertieru apkarošana ir neiespējama, ja nenovērš šīs parādības cēloņus. Aprādīju šos cēloņus un piezīmēju, ka pašreiz izvedamā mobilizācija dos atkal jaunas dezertieru masas, jo mūsu karavīri grib savu zemi aizstāvēt, bet negrib braukt uz Vāciju. Dr. Fukss (*Fuchs*) apstrīdēja manus uzskatus. Uz Vāciju jābrauc, jo tur labākas apmācības iespējamības. Tur esot pārformēta, labi apmācīta un labi apbruņota 15. divīzija. Teicu, lai vispirms atsūta atpakaļ 15. divīziju un parāda to tautai, tad varēs būt runa par jaunu kontingentu sūtīšanu uz Vāciju, bet pirms tas nav noticis, lai nesūta. Tauta vāciešiem sakarā ar daudziem neturētiem solījumiem vairs netic. Ir iestājusies uzticības krīze, kas nav likvidējama varas līdzekļiem. Pateicu, ka iesaukšanas komisijā šodien līdz plkst. 14-iem ieradušies tikai 7 iesaucamie, kas gan deklarējuši savu gribu pildīt pienākumus Latvijā, bet nevēlas braukt uz Vāciju. Iesaucamo varētu būt vismaz savi 700. Un ja nu tomēr, teicu, Jūs sāksiet iesaucamos ķert ar varu, ar žandarmiem, tad var gadīties, ka kāds šāviens iet vaļā — un tad līs daudz asiņu, vairāk protams mūsu, jo vācu pusē ir pārspēks. Jeb, varbūt, jautāju, vāciešiem pastāv nodoms izprovocēt tādu sacelšanos un pretestību, lai mūs iznīcinātu? Nē, atbildēja Dr. Fukss, tāds nodoms nepastāv. Lūdzu labi apsvērt sūtīšanas sekas un padomāt arī par mums. Vai tiešām par tām asinīm un maizi, ko esam vāciešiem trīs gadus devuši, mēs nebūtu nopelnījuši, ka tiek uzklauskātas arī mūsu balsis un ievērotas mūsu intereses. Visas nebūšanas un neuzticību var novērst Latvijas neatkarības atzīšanas akta publicēšanā. Lūdzu to darīt pēc iespējas drīzākā laikā, pēdējā brīdī. Daudz kas ir nokavēts, bet vēl nav pilnīgi par vēlu, vēl šis un tas ir saglāb-

jams. Viena mēneša laikā mēs varētu paveikt armijas organizācijas darbus ar noteikumu, ka apbruņojumu un apgādi dos Vācija, utt.

Dr. Fukss (*Fuchs*) teica, ka jau rīt, t.i., 8. nov., lidojot ar “*Storch*’u” uz Vāciju uz *Reichs* - vai *Partei* (labi neieklājusies) — taga sēdi. Manus priekšlikumus viņš atzīmēja un solīja tos pieteikt Reichsführer’am. Pēc 4–5 dienām varēšot dot atbildi. Ludzu atļaut iesniegt rakstītu izklāstu par mūsu konkrētiem priekšlikumiem, kas viņam un ģen. Jekelnam šī sakarībā vārdos izteikti. To atļāva. Tad teicu, esmu pateicis, kas man bija uz sirds. Tagad, ja vēlaties, varat mani arestēt. Dr. Fukss (*Fuchs*) pasmējās un teica, ka viņam neesot ne mazākās vajadzības to darīt, bet viņš gan pateicoties par vaļsirdību. Tad sniedza man roku un atvadījāmies. Uz redzēšanos. Novēlēju viņam visu labu un pateicos par manis uzklāšanu. Tūlīt no Dr. Fuksa, *SD* vln. pavadībā devos pie ģenerāļa Jekelna štāba priekšnieka, kur sarunas noritēja līdzīgā garā, tikai saīsinātā veidā, un kuram visas no latviešu viedokļa vācu pielaistās kļūdas neatkārtot un neuzsvēru. Par rezerves bataljonu domāja, ka nebūšot telpu un apmācītāju kadru. Apsolīju šo jautājumu nokārtot. Piekrita rakstīta izklāsta iesniegšanai. Uztur ieskatu, ka nepieciešami sūtīt uz Vāciju. Tam pretojos, motivējot, kā minēts. Mēs 22 gadus esam mācīti un audzināti: No zemes šīs.. un par zemi šo! To nevar iznīdēt un padarīt par neko ar kailu varu un rīkojumu, pastāvot pie tam neuzticībai pret vāciešiem, ko kārtīgi un sekmīgi izmanto komunistu propaganda. Skatījām *SD* bataljonu novietojumu uz kartes Stiklu (*Annahites*) rajonā. Aizrādīju, ka bataljona rotu izvietojušies Ugālē, Amejlos un Medņos izskatās pēc mūsu grupas centra ielenkuma, un lūdzu rotu no Medņiem pārcelt uz citurieni. Pulkvedis noraidīja domu par “ielenkumu”, tā tas neesot domāts. Savu lūgumu es tomēr uzturēju spēkā. Šķirāmies vienojoties par rakstveida memoranda iesniegšanu. — Pārrunas pie Talsu patērētāju biedrības priekšsēdētāja Pilsuma. Viņam nepatīkšanas sakarā ar sūtījumiem *Turībai*. Cer, ka viss beigsies labi. Naktsmājas pie P. 8. nov. ar auto braucu līdz Stendes pagasta namam. Sarunas ar pagasta N. vecāko un sekretāru, un doc. K. Zivertu, kam kopā ar prof. A. Aizsilnieku jāierodas pie mums. Tālāk kājām un braukšus no Stendes līdz Spārei uz v. v. Stendera grupas novietojumiem. Sargu uzmanības un modrības trūkums — visi tie “tikko” iegājuši istabā. Uzdevu sodīt, jo neuzmanības dēļ var līt daudz asiņu. Uzdevu visās novietnēs pagatavot no salmiem un sveķiem briesmu signālu kārtis pēc senlatviešu parauga, jo raķetpistoļu nav. Šodien divus Stendera grupas karavīrus viņu neuzmanības pēc bandīti atbruņojuši. Zaudējumos: viena mašīnpistole un viena pusautomātiskā šautene. Abi atstāti dzīvi — jādomā, propagandas nolūkos. Abus kā nederīgus partizānu cīņām pavēlēju nosūtīt uz 19. divīziju, tāpat vēl vienu citu, kas bijis piedzēries. Dzeršana latviešu karaspēkam nodarījusi vairāk ļauna kā ienaidnieka lodes, un arī mūsu vienībā tai nav vietas. Naktsmājās Ozoliņos v. v. Stendera štābā. Līdz Stikliem vēl 6 km pa meža takām, kas nav veicams vairs šovakar tumsas pēc. Karavīriem un Ozoliņu māju iedzīvotājiem paziņota vēsts par Latvijas atzišanas izredzēm un mūsu nostāju attiecībā uz vāciešiem un cīņu ar bolševikiem. Māju saimnieks liels plāpa un ziņotājs vāciešiem, kādēļ runas redakcija atbilst šim apstāklim. Dažs labs no karavīriem

varbūt nodomāja sliktāk, bet neko nevar darīt. Visu nevar teikt un pareizību uzzinās vēlāk!

9.

Nepatīkama lieta, aizvien nāk jauni fakti klāt, ka vairāki mūsu karavīri un instruktori atļaujas latviešiem necienīgu rīcību. Notikušas vairākas zādzības. It īpaši zog degvīnu un papirosus; ir arī disciplīnas traucējumi, samērā rupji un nemākulīgi, arī slinkošana un nevīžība ir lielāka, kā tas būtu atļauts. Tad stipri izplatīta dzeršana, jo Strazdes spirta dedzinātava apkārtnē varēja izdalīt pa kluso pusi vienu otru kannu jēlspirta. Arī pārtikas papildinājumu sagādāšana, kad dažas grupas staigā pa mājām un cenšas iegādāties pa jēram vai vērsēnam savai pārtikai, dara mums raizes. Tāda ubagošana noliedzama. Sakarā ar to un lai informētu rotas par notikumiem, ģenerālis K. šodien sasauca rotu sanāksmi, kurā skaidriem vārdiem pateica, ka šādas nebūšanas izskaudīs. Kapteinis Upelnieks informēja par sarunām ar Jekelnu un citām personām.

10.

Rezerves ltn. Graudiņš no Ilūkstes pastāstīja sekojošo: kāda pagasta vecākais dabūjis rīkojumu no vietējā komandanta visus bēgļus izdzīt no pagasta virzienā uz Ventspili — braukšanai uz Vāciju. Nedrīkst pierakstīt, nedrīkst pārtiku un lopbarību dot. Saimniekiem uzlikts par pienākumu izlikt bēgļus no mājām. Tas izziņots ar apkārtrakstu, ko parakstījis pagasta vecākais un sekretārs, atsaucoties uz komandanta rīkojumu. Lopbarība un pārtika skaitoties konfiscēta. Apkārtraksts izsūtīts 7. novembrī un papildināts 9. novembrī. Ja kāds bēglis parakstoties, ka labprātīgi brauc prom, tad atļauts izsniegt pārtiku 8 dienām. Tiek ziņots turpretim, ka Liepājas ostā bēgļus neņem, vai ņem ļoti mazā mērā pretī. Tāpat arī Ventspils ostā — vedot spēcīgus vientuļus vīriešus un sievietes prom, bet ģimenes ar maziem bērniem iet postā. Pielikumā: Uzsaukuma noraksts "Latvieši"!

Projekta uzmetums

Augstākam SS un policijas pavēlniekam ģenerālim Jekelnam.

Attiecas uz latviešu karaspēka kārtošanu.

Atsaucoties uz pārrunām, kas notika Jūsu Ekselences vadībā 1944. gada 2. novembrī, kā arī papildinot pārrunās iztirzāto jautājumu par dezertēšanu latviešu karaspēka vienībās, pagodinot savus apsvērumus un lūgumu Jums iesniegt ar rakstu. Nav noliedzams tas fakts, ka diemžēl dezertēšana no karaspēka daļām un izvairīšanās no karadienesta starp latviešu vīriem ir pieņēmusi pavisam lielus apjomus. Šai parādībai ir savi visai dziļi cēloņi. Dezertēšanu sekmīgi varēs apkarot vienīgi tad, ja būs atrasti un novērsti paši svarīgākie cēloņi, kas izsauc šo bīstamo parādību. Pats dezertiera jēdziena saturs pēdējā laikā ir mainījies. Latviešu tauta neuzskata par dezertieriem tās personas, kas izvairās no izceļošanas uz Lielvāciju, it īpaši vēl tad, ja šīs personas ir brīvprātīgi stājušās savas tēvijas bruņoto sargu rindās un līdz izceļošanas brīdim ir godīgi un sekmīgi pildījušās savas saistības un gaidījušās to arī no vadības puses. Šīs personas aizvien vēl grib cīnīties par savu zemi un savu valsti un tāpēc nav ietilpināmas kādā noziedzīgu dezertieru kategorijā.

Esmu pārliecināts par Lielvācijas labiem nolūkiem, kas izpaužas, paglābjot karavīru ģimenes ar brīvprātīgu evakuāciju uz Lielvāciju, bet, pastāvot šai rakstā vēlāk aprādītai uzticības krīzei, rīkojumi par evakuāciju uz Lielvāciju nesastop latviešu karavīros un tautā pietiekamu atsaucību. Pat vēl vairāk, latviešu tautā līdz ar citām indoeiropiskās kultūras tautām iesakņojies ieskats, ka tautai jāpaliek savā teritorijā, ka par katru savas zemes stūrīti ir jācīnās, ka dezertieris ir gan tas, kas aizbēg no dzimtenes tās grūtajā brīdī. Šī mantotā un audzināšanā izkoptā tautas psihika ir katram saprātīgam valstsvīram jāiegaumē un saskaņoti ar to arī jārīkojas. Pielietojot varu pret personām, kas izvairās aizceļot no savas zemes, var rasties incidenti ar nepārredzami ļaunām sekām, kas veltīgi kāpinās postu un ciešanas. Latviešu tautas karavīriem dezertēšana kā masu parādība līdz šim bija sveša. Latviešu dezertieru pirmajā pasaules karā un arī atbrīvošanas cīņā laikā tikpat kā nebija. Dezertēšanas galvenie cēloņi pašreizējā karā pēc maniem apsvērumiem ir sekojošie:

Pirmā vietā jāmin pozitīvu mērķu trūkums. Nav nekāds noslēpums, ka katrs labs latvietis ilgojas pēc valstiskas pašnoteikšanās, ko ir vairākkārt oficiāli deklarējušas arī bijušās pašpārvaldes iestādes un amatpersonas. Katram karavīram ir jāzina, par ko viņš cīnās. Latviešu leģionāri zina gan, pret ko viņiem jācīnās, bet ne ar vienu oficiālu dekrētu vācu valsts vara nav publicējusi mērķus, par ko latviešiem būtu jācīnās. Visraksturīgākais piemērs šinī ziņā ir pati Lielvācijas armija, ko apgaro augsts mērķis — cīņa par Lielvāciju. Vācu tautas mērķi un mazo Eiropas nāciju mērķi, pēc latviešu tautas uztveres, nav pretrunā viens ar otru, ciktāl vācu valsts bruņotā vara tiešām atsvabina Eiropas tautas no boļševikiem.

Latviešu karavīru morāli visai negatīvi ietekmēja nepareizības, ar kādām tika izvesta tā dēvēta "mobilizācija" un mobilizēto saskaldīšana pa sīkām

vienībām ar dažnedažādiem nosaukumiem, uzdevumiem un vadību, un izklaidēšanu pa visu plašo frontes joslu. Pašā pēdējā laikā (1944. gada novembrī) pēc latviešu pašpārvaldes likvidācijas mobilizācijas rīkojumi ir nevien formāli, bet arī morāliski nepamatojami un ir asā pretrunā ar starptautiski atzītām tiesībām.

Alkohola devas, ko ērti varēja papildināt ar blakus ceļā iegūstamo alkoholu, sagrāva leģionāru un it īpaši policijas vienību morāli. Latviešu karavīrs nav paradis sistemātiski un mērenās devās lietot alkoholu. Un tāpēc vācu armijas izsniedzamā deva, kuru tas patērēja vienā paņēmienā, bija stipri par lielu. Saindēšanās ar alkoholu, kas bija visiem redzama, izsauca daudzas nevēlamas parādības, pārkāpumus pret disciplīnu, kas savukārt veicināja arī dezertēšanu.

Smagie kauju apstākļi, kas norisinājās atkāpšanās kauju laikā pie Opočkas un citur, veicināja latviešu divīziju dezorganizēšanu neatkarīgi no latviešu ierindas virsnieku un kareivju labas gribas. Latviešu leģionāros zuda uzticība vadībai.

Visautoritatīvākie solījumi par Latvijas un citu Baltijas valstu aizstāvēšanu diemžēl nav varēti tikt izpildīti. Atkāpšanās no Latvijas telpas, kur karavīru mājas un citi īpašumi tika vai nu kara mērķu dēļ iznīcināti, vai atstāti ienaidniekam, radīja smagus pārdzīvojumus karavīru dvēselēs, kas tika pastiprināti vēl ar to, ka daudzi karavīri bija spiesti pamest savas ģimenes ienaidnieka varā. Nav nekāds brīnums, ka daudzi kļuva par dezertieriem, lai nokļūtu pie postā pamestām ģimenēm un mēģinātu vēl pēdējā mirklī tās evakuēt. Patī evakuācija noritēja bez mērķa un plāna, par ko ir pietiekami daudz visai bēdīgu faktu un atziņu.

To karavīru ģimenes, kas bija uzsākušas bēgļu gaitas uz Kurzemi, bija pakļautas daudzām grūtībām. Par latviešu bēgļu sievietēm un bērniem nebija pietiekamas gādības, ko labi zināja karavīri, kas atradās latviešu vienībās. Pašā pēdējā laikā pienāk ziņas, kas gan vēl pilnā mērā nav pārbaudītas, ka bēgļiem pilnīgi oficiāli atņēma pēdējo govī un zirgu, ka vietējie komandanti ar pagastu vecāko starpniecību uzliek saimniekiem par pienākumu izlikt latviešu bēgļus no savām mājām, tiem nepārdot pārtiku un lopbarību, lai tādā kārtā tos piespiestu virzīties ceļā uz Ventspili un no turienes uz Lielvāciju, likvidējot visu savu atlikušo īpašumu. Kā lai cīnās latviešu karavīrs, zinādams, ka viņa piederīgie ir nonākuši tādā postā? Taisni šīs smagās nedēļās, kad latviešu pašiniciatīvai un sabiedrisko organizāciju darbam vajadzēja izpausties visai aktīvi, latviešu pašpārvalde un citas organizācijas tika likvidētas.

Šeit jāatzīmē arī tas, ka tieši drausmīgu iespaidu uz latviešu tautas psihi atstāja ziņa par cilvēku ķeršanu Rīgas ielās, ieskaitot ķeramos arī leģionārus un citus karavīrus, kaut arī viņu dokumenti bija pilnīgā kārtībā, un viņu piespiedu aizvēršana uz kuģiem. Pēc šiem notikumiem latviešu karaspēka daļas sāka strauji irt.

Tie ir paši smagākie piemēri, bet nav visi, kas rāda, kā ir radusies uzticības krīze, kuru pārvarēt ar kādu vienkāršu rīkojumu vai pavēli vairs nevar. Lai latviešu karavīru padarītu kaujas spējīgu, viņa liktenis ir jānodod pašu latviešu rokās, jāpiepilda latviešu karavīra un visas tautas ilgas pēc valstiskas pašno-

lemšanas kaut vai pašā pēdējā mirklī. Latviešu karavīru cīņā iesaistīt var tikai mobilizācija, ko uz valsts tiesību pamata izsludina pati Latvijas valsts.

Augsti godājamais Ģenerāļa kungs, Jūsu paziņojumi, ko izteicāt š.g. 2. novembra sarunā Talsos un 3. novembra sarunā "Stiklos", ka Lielvācijas valdība ir jau izšķīrusies par Latvijas atzīšanu par neatkarīgu valsti, ir ārkārtīgi nozīmīgs notikums. Ar prieku un gandarījumu pēc Jūsu Ekselences š.g. 3. novembra sarunā dotās atļaujas esmu šo paziņojumu darījis zināmu arī maniē karavīriem un citiem tautiešiem. Esmu pārliecināts, ka oficiāls paziņojums, ietērpts pienācīgā juridiskā formā un publicēts, pašos pamatos uzlabos attiecības, nostiprinās pilnīgu savstarpīgu uzticību un līdz ar to dezertieru jautājums likvidēsies un dos fronti no Kurzemes vien ap 40 000 līdz 50 000 labu latviešu cīnītāju. Jo agrāki šāds paziņojums sekos, jo labāki: katra nokavēšanās nesīs ļaunu un vājinās pozitīvos spēkus.

Ludzu Jūsu Ekselences gādību, lai valsts tiesiskā formā Lielvācijas valdība publicētu savu lēmumu par neatkarīgas Latvijas valsts atzīšanu, lai pārtrauktu karavīru un mobilizēto sūtīšanu uz Lielvāciju, bet atļautu, sakarā ar Latvijas atzīšanu par neatkarīgu valsti, formēt Latvijas armiju Latvijas teritorijā, lai pārtrauktu Latvijas pavalstnieku piespiedu evakuēšanu uz Lielvāciju.

(Kurelis)
Ģenerālis.

"Stiklos", 1944. gada "..." novembrī.

Stāvoklis Kurzemē pēc kapitulācijas laikā no 1945. g. 6. maija līdz 1945. g. 13. maijam

Šo aprakstu dod Biruta Kaģe, Kureļa grupas darbiniece, kas ieradās *Gotska Sandön* ar vienu no pēdējām laivām no Latvijas krasta. Izbrauca no Latvijas krasta 1945.13.V plkst. 23.30 un ieradās *Gotska Sandön* 1945.17.V ar 17 bēgļiem. Par stāvokli šai laikā viņa raksta: "Jau ar 6. maiju sākās dzīva karaspēka kustība uz ceļiem. Dzīvoju Puzes pagastā, redzēju, ka pa lielceļu Ventspils virzienā jau 6. maijā milzu steigā traucās mašīnas un tanki un soļoja veselas karaspēka daļas. Radās iespaids, ka vācieši atvelk Dundagas apkārtņē novietoto karaspēku. 7. maijā kustība palielinājās un arī naktī uz 8. maiju lielceļš nepārtraukti dunēja kara ratu un tanku troksnī. Visos bija manāms satraukums, minēja pat, ka vācu karaspēka daļām paziņota kapitulācija. Puzē atrodošām latviešu vienībām kapitulāciju paziņoja tikai 8. maijā pulksten 16.00, kad viss vācu karaspēks jau bija no Kurzemes ziemeļiem izvākts. [1945. g.] 9. maija rītā izplatījās baumas, ka Ventspilī jau krievu karaspēks. Sazinoties telefoniski, izrādījās, ka tā nav taisnība. Darbojās vēl visas vācu telefona centrāles, kas bija dabūjušas pavēli izpildīt pienākumu līdz pēdējam mirklim un nodot centrāles krievu armijai. Bezgala panikā braukāja apkārt vācu SD mašīnas. Daudzi latviešu karavīri devās uz Dundagas mežiem, lai sāktu partizāņu gaitas. 9. maijā pārcēlos no Puzes pagasta uz Ēdoli. Ceļā vēroju panikā bēgošas vācu karaspēka daļas. Uz visiem tankiem un mašīnām bija balti karogi, ceļmalas piemētātas ieročiem, armijas drānām, vietām degoši tanki, auto mašīnas. 10. maijā apmetos Sārnatē jūrmalā. Tur varēja vērot klistam atsevišķus krievu karavīrus. Tie stāstīja, ka krievi ilgi nepalikšot Latvijā, 20. [maijā] nākšot un visu pārņemšot angļi. Stāstīja arī, lai visi ejot katrs uz savām mājām, jo nevienam nekā ļauna nedarīšot. Pierādījās pretējais, jo uz ceļiem ņēma nost iedzīvotājiem pulksteņus un gredzenus. Krievu karaspēks ienākdams izskatījās vairāk panīcis un sliktāki bruņots, kā vācieši panikā atkāpdamies. [1945. g.] 13. maijā Sārnatē un apkārtņē ķēra visus vīriešus no 15–50 gadiem, veda uz Jūrkalnes skolu un no turienes tālāk uz Alsungas staciju. Līdzī lika ņemt drēbes un uzturu 10 dienām. Tanī pat dienā ķemmēja mežus, pārlidoja lidmašīnām atsevišķu mežu apgabalus un meta bumbas. Krievu majors Jūrkalnes skolā stāstīja arī, ka naktī patruļas patruļēšot pa ceļiem un uz tiltiem būšot sardzes. Jūras krastā viscaur vēl apsardzība nebija, vienīgi pie kādas pusgatavas motorlaivas krievi bija novietojuši sardzi. Pagastos jau organizējās jaunās izpildkomitejas. Visrosīgāk darbojās jau agrāk nomestie izpletņu lēcēji, kas visu laiku bija dzīvojuši mežos kā bandīti, laupīdami latviešu mājās. Leģionārus un vācu armijas piederīgos sūtīja uz īpašām nometnēm. Vietām krievi teica, ka visvairāk izrēķināšoties ar aizsargiem un bandītu — izpletņu lēcēju ķērājiem".¹

Vēre

Kaġe Biruta, dz. 1924.23.XI Liepājā, bija arī tā, kas, riskējot ar savu dzīvību, prata saglabāt un izvest uz Zviedriju Kureļa grupas štāba locekļa virsleitnanta J. Gregora rakstīto grupas dienasgrāmatu, kas ne tikai dod iespēju ieskatīties visā grupas darbībā, bet ir arī vērtīgs pirmavots šīs grupas vēstures pētniekiem. B. Kaġes apraksts sūtīts L. Siliņam 1945.16.VI.

III.

Štuthofas koncentrācijas nometne

Leonīds Siliņš

Šo nometni Hitlera uzdevumā sāka būvēt jau 1939. gada augusta vidū kāda grupa apcietināto no Dancigas cietuma vācu SS (*Schutz-Staffel*) vīru uzraudzībā. Cietumnieki vispirms cēla barakas. Uzraudzības grupai, sauktai "*SS Kurt Eimann*", ar 1939. g. 3. jūlija rīkojumu bija uzdots atrisināt tā saucamo "poļu jautājumu" šaj apvidū.¹ Daļa šīs grupas Pauļa (*Max Pauly*) vadība sāka organizēt Štuthofas (*Stutthof*, poliski: *Sztutowo*) koncentrācijas nometni.² Šo apvidu izvēlējās tāpēc, ka to bija viegli nosargāt, ja apcietinātie mēģinātu bēgt, jo to norobežoja no vienas puses Baltijas jūra, no otras Vislas upe un no trešās Nogatas upe. Bēgšana no nometnes tāpēc nebija iespējama.

Pirmie šai nometnē ieslodzītie bija poļi pēc Hitlera uzbrukuma Polijai 1939. gada 1. septembrī. Pirmais politiski apcietināto poļu transports (250 personas) ieradās Štuthofā 1939. g. 2. septembrī.³

Štuthofas koncentrācijas nometne sākumā aizņēma 4 hektāru platību, bet 1945. gadā tā bija jau sasniegusi 120 ha lielu platību.⁴ Pēc vācu plāniem, šī koncentrācijas nometne būtu bijusi viens no lielākiem cilvēku iznīcināšanas centriem visā Ziemeļeiropā, kas varētu uzņemt 100 000 apcietināto vienā reizē.⁵ Štuthofa darbojās no 1939. g. 2. septembra līdz 1945. g. 9. maijam. Tā bija viena no pēdējām, kas tika likvidēta.⁶

No 1941. līdz 1945. gadam Štuthofā bija ieslodzīts ap 7000 latviešu, to starpā vairāk kā 2000 kurelieši. Baltijas valstu politiskie apcietinātie, pretestības kustības dalībnieki un daži citi bija ieslodzīti 11. un 12. blokā. Tie bija tā sauktie "*Ehrenhäflinge*", kas minēti atsevišķā sarakstā.⁷ Dokumenti liecina, ka kopā ar citos blokos ieslodzītiem, šeit miruši vairāki tūkstoši latviešu, 1944. gada decembrī vien 1750. Slimos latviešus iespēju robežās kopuši apcietinātie un Štuthofā ieslodzītie latviešu ārsti *Dr. Saprmons* (no ASV) un *Dr. Arturs Jakovičs* no Šlokas.

Šīs nometnes pastāvēšanas laikā reģistrēts 110 000 apcietināto no visām Eiropas valstīm, ko vācieši bija okupējuši. Reģistrētais mirušo skaits ir 65 000.⁸

Vācu iznīcināšanas un terora politika pret politiskajiem pretiniekiem un citām rasēm, ko uzskatīja par mazvērtīgām, bija ļoti sīki

Štuthofas koncentrācijas nometnes “jaunās barakas”, kādas tās bija atbrīvošanas brīdī 1945. gadā. “Atbrīvotāji” — sarkanarmijas daļas — barakas nodedzināja. Dzīvus palikušos ieslodzītos nereti par jaunu apcietināja, piemēram, sūtni Ludvigu Sēju, ko ieslodzīja Lefortovas cietumā Maskavā /Štuthofas koncentrācijas nometnes muzeja materiāli/

1941. gada 23. novembrī SS šefs Heinrihs Himlers ieradās Štuthofas koncentrācijas nometnē. Attēlā: Himlers sarunā ar nometnes vadību /Štuthofas koncentrācijas nometnes muzeja materiāli/

un precīzi izstrādāta. Visi apcietinātie bija iedalīti grupās ar sevišķiem apzīmējumiem, piemēram: politiski apcietinātie ar sarkanu leņķi uz drēbēm ar smaili uz leju, sociālie ar melnu leņķi, noziedznieki ar zaļu utt.

Visiem, kas ieradās nometnē, bija jāiet caur galvenajiem tā sauktajiem “Nāves vārtiem”, kur tos sagaidīja kāds SS virsnieks ar ļoti brutālu uzrunu, kas sākusies parasti ar vārdiem: “No šī brīža jūs neesat vairs cilvēki, jūs esat tikai numurs. Izejot caur vārtiem, jūs esat visas tiesības zaudējuši. Jums ir palikusi tikai viena tiesība un iespēja — izlidot caur skursteni.” Ar to tika norādīts uz kūpošo krematorijas skursteni, raksta kāds bijušais apcietinātais Račkevičs.⁹

Štuthofas koncentrācijas nometnes plāns no 1942. gada līdz 1945. gada 4. aprīlim bija iedalīts šādi: Koncentrācijas nometnes komandants; I sekcija: Komandantūra; II sekcija: Politiskā daļa; III sekcija: Koncentrācijas nometne; IV sekcija: Koncentrācijas nometnes pārvalde; V sekcija: Koncentrācijas nometnes ārsts; VI sekcija: SS un sargu apmācības daļa, SS štāba sardze un saimnieciskā daļa.

Viens no pirmajiem Štuthofas koncentrācijas nometnes komandantiem bijis jau minētais SS šturmbanfīrers Paulis, vēlāk pārcelts uz Neiangammes koncentrācijas nometni pie Hamburgas. Komandanti ir mainījušies un bijuši viens par otru zvērīgāki. Viens no pēdējiem bijis SS šturmbanfīrers Hope (*P. W. Hoppe*). Kāds SS hauptšturmfīrers, SS 3. rotas komandieris Ēle (*Paul Ehle*) 1945. gadā pārzinājis Štuthofas koncentrācijas nometnes apcietināto, to starpā arī politisko apcietināto, evakuāciju uz citām Vācijas nometnēm. Štuthofas štāba adjutanti bijuši: SS unteršturmfīrers Ungers (*Walter Unger*) no 1943. g. 15. decembra līdz 1944. g. 15. jūnijam un SS oberšarfīrers Štāls (*Josef Stahl*), no 1944. g. 15. jūnija līdz 1945. g. 4. aprīlim. II sekciju vadījis kāds SS šturmsarfīrers Barks (*Bruno Bark*) un SS unteršturmfīrers Tūns (*Erich Thun*), līdz 1945. g. 4. aprīlim. III sekciju vadījuši SS hauptšturmfīrers Meiers (*Teodor Meyer*), SS oberštrumfīrers Drīmels (*Alfred Driemel*) un SS hauptšturmfīrers Zete (*Ernst Sette*).¹⁰

IV sekcija bija iedalīta vēl piecās apakšsekcijās — kase, apgāde, iekārta, apgērbšana, apcietināto manta. V sekcija pārzinājusi arī aptieku, gāzes krāsnis, krematoriju, slimo barakas u.c. Viens no pēdējiem ārstiem no 1945. g. 15. janvāra bijis kāds SS hauptšturmfīrers Placa (*Heinrich Plaza*). VI sekcijas sargu un SS apmācības daļa bija iedalīta 8 rotās, no kurām 5–8 saucās par SS sardzes bataljoniem. Tās bija cilvēku iznīcināšanas komandas.¹¹

Štuthofas koncentrācijas nometnes tā saucamie “Nāves vārti”, caur kuriem ienāca visi apcietinātie. Šeit tos sagaidīja nometnes vadība ar speciālu uzrunu, kas beigusies ar vārdiem — “Jūs, kas esiet ienākuši, iziesiet caur skursteni!” — domāta bija nometnes krematorija /Štuthofas koncentrācijas nometnes muzeja materiāli/

Štuthofas koncentrācijas nometnes komandantūras ēka, kur mitinājās pārvalde un sardze. Tagad šeit ir nometnes arhīvs un muzejs /Štuthofas koncentrācijas nometnes muzeja materiāli/

Štuthofas koncentrācijas nometnē par kādu bloka pārzini bijis arī *SD* un *SS* rotenfīrers Cīglers (*Ludwig Ziegler*), kas Latvijā 1944. gadā bijis Kurzemē pie *SD* vadītāja Dr. R. Langes un 1944. gada novembrī kopā ar Langi un Jekelnu (*Jeckeln*) piedalījies Kureļa grupas iznīcināšanā.¹²

Visu *SS* saimniecisko pārvaldi pārzināja tā saucamā Ekonomiskās *SS* pārvaldes centrāle (*Wirtschaftsverwaltungshauptamt SS*, saīsinājumā: *WVHA*), kuras šefs ir bijis *SS* obergrupearfīrers Pols (*Oswald Pohl*). Visa *WVHA* bija savukārt iedalīta piecos departamentos: A, B, C, D un W. Departamenta D augstākais vadītājs no 1942. g. 3. marta bijis *SS* grupenfīrers Gliks (*Richard Glück*), kurš pārvaldījis visas koncentrācijas nometnes, kas savukārt bija iedalītas apgabalos un iecirkņos.¹³

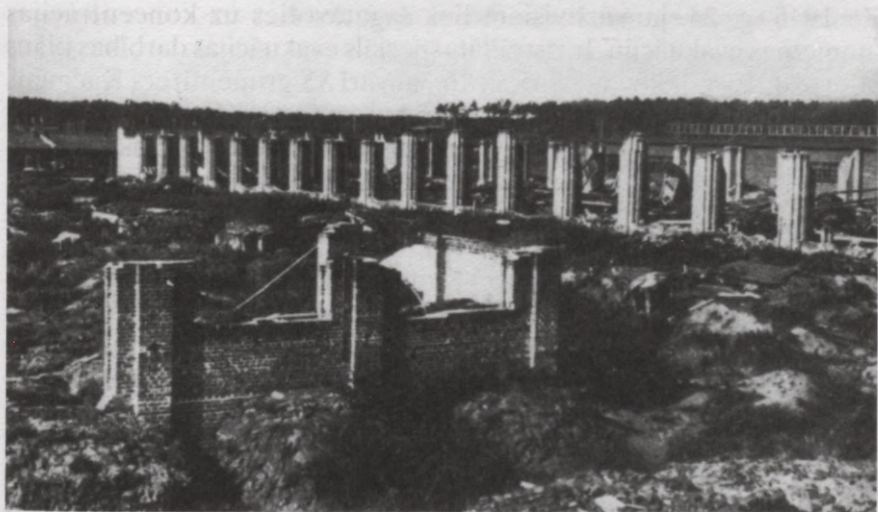
Arī pašas koncentrācijas nometnes bija iedalītas zināmās smaguma resp. soda pakāpēs (tāpat, kā tas bija Padomju Savienībā, *red.*): "Lagerstufe I, Ia, II, III". No 1942. gada augusta Štuthofa bija iedalīta tai pašā pakāpē ka Buhenvaldes, Flosenburgas, Neiengammes u.c. koncentrācijas nometnes. 1944. un 1945. gadā Štuthofu apsargājuši ap 3000 *SS* vīru un ap 500 *SS* virsnieku.¹⁴

Apcietināto latviešu vārdus Štuthofas koncentrācijas nometnē var konstatēt pēc reģistrācijas dokumentiem — nodošanas, resp. pieņemšanas grāmatām, apcietināto personālistim, saimniecības un finanšu grāmatvedības grāmatām un slimnīcu žurnāliem.¹⁵

Kā zināms, tad apcietināšanas Latvijā sākās jau 1941. gadā. No Štuthofas muzeja dokumentiem redzams, ka pirmais apcietinātais no Latvijas reģistrēts jau 1942. gada 13. martā. 1943. gada 7. decembrī no Latvijas šeit atsūtīti 3000 cilvēki, kas vēlāk, 1944. gada 3. martā, pārcelti uz Mauthauzenes (*Mauthausen*) koncentrācijas nometni. Minēts apcietināšanas datums, apcietināto skaits, kas apcietinājis (piemēram, vai drošības dienests — *SD*, vai valsts slepenā policija — *StPo*), apcietinātā numurs un kas pieņēmis. Var konstatēt arī, ka ir noķertas bēgļu laivas, piemēram 1944. g. 6. novembrī Ventspilī — 86 personas, 1944. g. 19. novembrī Liepājā — 78 personas u.c. No Jekelna ziņojuma redzams, ka apcietināti vairāk nekā 1000 kurelieši. Daļa atvesta Štuthofā jau pēc 1944. g. 25. novembra. Pavisam Štuthofā bijuši apcietināti vairāk nekā 6000 latvieši. Viens pats reģistrācijas saraksts, ko parakstījis II sekcijas vadītājs unteršturmfiirers Tūns, aptver 814 reģistrēto personu vārdus ar dzimšanas datiem un koncentrācijas nometnes numuru. Tie visi latvieši.¹⁶ 11. un 12. blokā bez daudziem citiem bija šādi latviešu un lietuviešu politiskie apcietinātie:

Sargtornis ar dzeloņdrāšu žogu, kas apjoza visu Štuthofas koncentrācijas
 nometnes platību. Pa labi tālumā krematorija, kur tagad ir daļa muzeja
 /Štuthofas koncentrācijas nometnes muzeja materiāli/

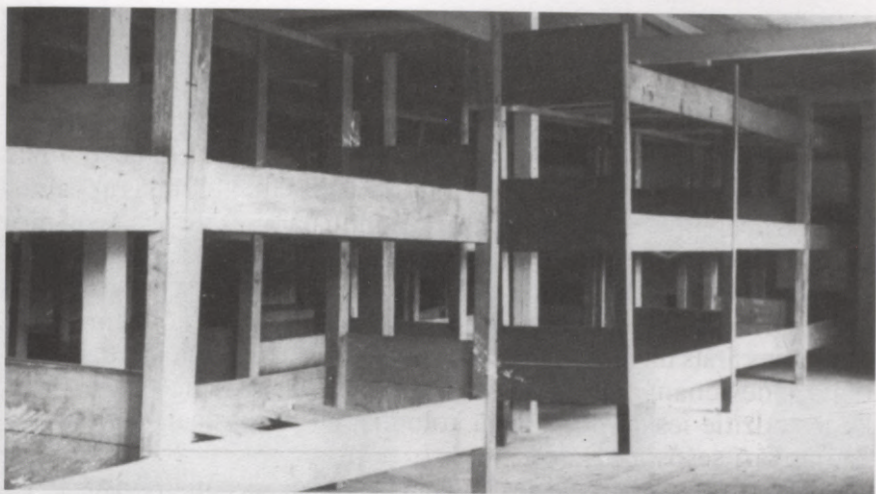

Štuthofas koncentrācijas nometnes baraku drupas, ko pēc atbrīvošanas
 1945. g. 10. maijā nodedzināja padomju karaspēka daļas.
 Nenodedzināta palika tikai viena sieviešu baraka pie "Nāves vārtiem"
 /Štuthofas koncentrācijas nometnes muzeja materiāli/

1. Ludvigs Sēja — dz. 1885. g. 2. jūnijā — 86186. nr.
2. Bruno Kalniņš — dz. 1899. g. 7. maijā — 86188. nr.
3. Konstantīns Čakste — dz. 1901. g. 26. jūlijā — 86192. nr.
4. Aleksandrs Āboliņš — dz. 1905. g. 14. janvārī — 97206. nr.
5. Bernhards Einbergs — dz. 1893. g. 23. janvārī — 97208. nr.
6. Oskars Urbons (Urbonas) — dz. 1892. g. 31. martā — 97268. nr., lietuvietis.
7. Aleksandrs Andrusaitis — dz. 1909. g. 8. aprīlī — 97269. nr., lietuvietis.
8. Vlads Grudzinskis (Vladas Grudzinskas) — dz. 1983. g. 2. decembri — 97270. nr., lietuvietis.
9. Kosta Ptasinks (Kostas Ptasinkas) — dz. 1912. g. 20. oktobrī — 97271. nr., lietuvietis.
10. Hermanis Cīrulis — dz. 1911. g. 25. februārī — 98886. nr.
11. Kārlis Sviķis — dz. 1919. g. 10. oktobrī — 98887. nr.
12. Viktors Baumanis — dz. 1914. g. 9. decembrī — 101082. nr.
13. Dimitrijs Grīnups — dz. 1916. g. 9. janvārī — 101103. nr.
14. Aleksandrs Olavs — dz. 1900. g. 6. maijā — 101140. nr.
15. Indriķis Strupe — dz. 1902. g. 9. martā — 101172. nr.¹⁷

1945. g. 24. janvārī visiem liek sagatavoties uz koncentrācijas nometnes evakuāciju. Ir izstrādāts speciāls evakuācijas darbības plāns "Ieva" ("Eva"), ko jau 1945. g. 16. janvārī SS grupenfīrers Kacmans (*Katzmann*) uzdod izpildīt gauleiteram Forsteram (*Forster*). Arī Štuthofa ir pakļauta šim plānam. Uzdod sadedzināt visas politiskās daļas aktis. Pēc 1945. g. 20. janvāra Štuthofas nometnē ir izņēmuma stāvoklis. Neviens no SS sargiem bez komandanta Hopes atļaujas nedrīkst atstāt nometni. Arī civilie strādnieki pakļauti šim rīkojumam. 1945. g. 21. janvārī Hope pavēl civiliem strādniekiem atstāt nometni. 1945. g. 23.–24. janvārī krievu spēki tuvojas Mālborkai (*Malbork*) un Elblāgei (*Elblage*), kas atrodas tikai 40 km no Štuthofas koncentrācijas nometnes. Tiek steidzīgi izstrādāti divi evakuācijas varianti: 1. evakuēties ar peldošiem līdzekļiem pāri Vislas upei un pa Baltijas jūru uz Holšteinu (*Holstein*). Šo plānu aizliedz. 2. Evakuēt kājām uz Lauenburgas (*Lemborg*) kadetu skolu un tad tālāk uz Rāvensbrukas (*Ravensbruck*) un Neiangammes koncentrācijas nometnēm. Izpilda otro plānu.

1945. g. 25. janvārī Štuthofas nometnes komandants izdod sevišķu rīkojumu par speciālu grupu evakuāciju — slimie, SS ģimenes locekļi, kara materiālu pārziņi un civilie strādnieki.¹⁸

Štuthofas koncentrācijas nometnes baraku trīsstāvu lāviņas.
Katrs nodaļums bija domāts trīs cilvēkiem, bet parasti gulēja četri.
Augšējie stāvi šo smago slodzi bieži neizturēja un salūza, uzgāžoties virsū
apakšstāvā guļošajiem un tos nonāvējot. Tāpat tas bija Padomju Savienības
koncentrācijas nometnēs Sibīrijā un citur
/Štuthofas koncentrācijas nometnes muzeja materiāli/

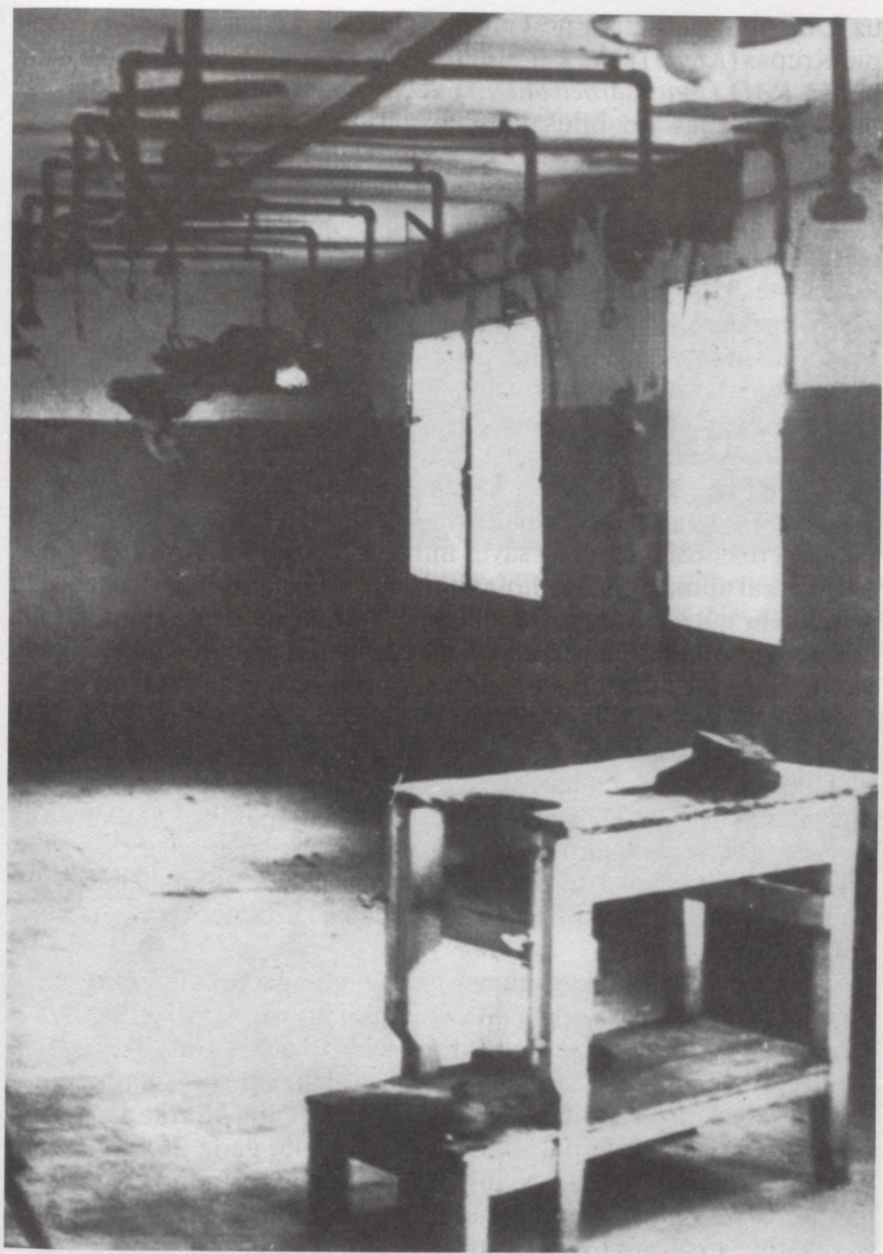
Krematorija un karātavas nometnē darbojās nepārtraukti
/Štuthofas koncentrācijas nometnes muzeja materiāli/

14. blokā izceļas tīfs, un visus 980 ieslodzītos pārvieto uz 1. bloku. 1945. g. 25. janvārī pulksten astoņos evakuē 1.–3. bloku. Ārā ir mīnus 22° C. Pusstundu vēlāk ieslodzītie iziet no Štuthofas. Par sargiem ir ukraiņi, poļi, lietuvieši un latvieši, ap 30–40, no kuriem daļa centās palīdzēt apcietinātajiem. Pēc izstrādātā plāna septiņās dienās jānoiet 130 km. Izveido astoņas apcietināto kolonnas ar vairāk kā 1000 apcietinātiem katrā. Katru kolonnu uzrauga viens SS virsnieka vietnieks ar 40 SS bruņotiem sargiem. Kādus 22 km brauc ar šaursliežu vilcienu līdz Vislas upei. Katrā vagonā ap 50 cilvēku. Vislai ceļas pāri ar prāmjiem. Visu apcietināto rīcībā ir viens koncentrācijas nometnes ārsts un divas slimo kopējas. Daudzus nošauj, daudzi aiziet bojā, jo nevienam nav piemērota apģērba ziemas apstākļiem. 11. bloka ieslodzītie ieskaitīti pirmajā kolonnā, kas dodas ceļā 1945. gada 25. janvārī sešos no rīta.¹⁹

Štuthofas konc. nometnes muzejā ir Polijas Sarkanā Krusta 1947. gada 13. jūnijā sastādīts vārdisks saraksts par izraktajiem upuriem evakuācijas laikā no 1945.25.I līdz 1945.2.II un vēlāk arī mirušo saraksts, to starpā arī latvieši, bet ne daudzi. Tie visi no 3. un 4. bloka 11. bloks, kur bija K. Čakste, Br. Kalniņš, L. Sēja un citi politiski apcietinātie, gāja kopā ar I un II bloka apcietinātiem un sastādīja 1 kolonnu – 1600 cilvēku. III un IV bloks bija II kolonnā, un tur bija 1350 cilvēku. III kolonnā bija V un VII bloks. Pirmajā kolonnā bez poļiem bija lietuvieši, latvieši, franči, krievi, vācieši u.c. Dienā vajadzēja noiet 30–40 km un vairāk, tāpēc arī mirstība bija ārkārtīgi liela un bojā aizgāja lielākā daļa apcietināto, jo, kuri nevarēja paiet, tos nošāva.

Evakuācijas ceļš: *Stuthofa–Stegna–Mikoszewo–Swibno–Przegalina–Cedri Male–Cedry Wielkie–Trutnowy–Pruszez Gd.–Straszyn–Przegowo–Krolbudy–Lapino–Niestepowo–Żukowo–Miszewo–Przodkowo–Promieezyno–Lebno–Strzepez–Nawez–Rozlazina–Bukavina–Lebunia–Rozlazino–Luzino–Godetowo–Leczyce–Rekowo–Tawecino–Ges* (Krepa). Šis ir pirmās (1945.25.I–5.II) evakuācijas ceļš. Sakarā ar pārmaiņām frontē visi dzīvie tika atkal aizdzīti atpakaļ, un otrā evakuācija notika no 1945. 8.–10.III ar prāmjiem pa Baltijas jūru no Gdiņas piekrastes uz Lībeku un tālāk. Vairākus prāmjus ar Štuthofas apcietinātiem nogremdēja sabiedroto bumbvedēji. Tie, kas nonāca Lībekā un vēlāk Šlēsvīgā–Holšteinā, nonāca angļu iekarotajā daļā un tika atbrīvoti, to starpā arī Bruno Kalniņš.

Profesors Konstantīns Čakste nomira Štuthofas koncentrācijas nometnes evakuācijas laikā 1945. g. naktī no 21. uz 22. februāri ceļā

Štuthofas koncentrācijas nometnes ārsta izmeklēšanas istaba ar galdu
/Štuthofas koncentrācijas nometnes muzeja materiāli/

uz Lauenburgu, netālu no Ganšas (*Geš*) ap 12 km no Lebas ezera pie Krepas (*Krepa*) ceļa, kur Štuthofas apcietinātie bija ievietoti kādā bijušā *RAD* (*Reichsarbeitsdienst*) vecā nometnē. Pēc rūpīgi vāktas dokumentācijas no bijušajiem apcietinātiem uzzināju, ka prof. K. Čakste tur tika arī apglabāts. Apmeklēt Poliju tūliņ pēc kara šīs grāmatas autoram formāli nebija iespējams.

1988. gada 8. augustā izdevās apmeklēt Dancigu un Gdiņu, kā arī Ganšas un Krepas apkārtni, mans nolūks bija atrast prof. K. Čakstes kapa vietu. To nepaspēju laika trūkuma dēļ. Tomēr izdevās atrast Krepas masu kapos, kur bija apglabāti 13 000 bijušie Štuthofas nometnes evakuācijas upuri. Vēlāk ar Štuthofas muzeja vadības un darbinieku laipnu atbalstu noskaidrojās, ka Krepas masu kapos ir apglabāti arī tie, kas gājuši bojā pie Ganšas. Tomēr atrast kādu kapa kopiņu pēc apraksta, kas noticis pirms 44 gadiem svešā zemē, bija tā, kā meklēt adatu siena kaudzē. Visi bija ļoti skeptiski, arī Štuthofas muzeja vadība, kam šai ziņā jau bija liela pieredze, palīdzot tūkstošiem meklēt savus mirušos piederīgos. Kad 1989. gada aprīlī atkal apmeklēju Štuthofas muzeju pētīšanas nolūkā, šoreiz gan ar oficiālu muzeja direktora ielūgumu, direktors E. A. Benters bija ar mieru braukt uz Ganšu un palīdzēt uzmeklēt prof. K. Čakstes kapa vietu. Ganšas apkārtnē 44 gadus, saprotams, bija ļoti pārvērtusies. Beidzot, kad visas cerības likās zudušas, atradām aizaugušo ceļu, kas veda uz *RAD* nometnes vietu un bijušo apcietināto aprakstīto zemnieka māju un lauka malu, ar vienīgo bērzu apkārtnē — visi pārējie bija citas šķirnes koki. Ka atradām šo ceļu, ir jāpateicas kādai vairāk kā 80 gadus vecai lauku māju saimniecei, kas atcerējās arī, ka tur, zemnieku mājas apkārtnē, ir bijušas kapu vietas, kur apglabāti Štuthofas evakuācijas upuri. Tomēr atradām, ka kapa vieta pie bērza bija nolīdzināta.

Pēc šī brauciena sākās intensīva arhīvu un protokolu pētīšana, jo bija pamats domāt, ka apglabātie ir izrakti un pārvietoti citur. Jautājums bija — kur? Beidzot ar Štuthofas muzeja direktora A. E. Bentera palīdzību izdevās atrast prof. K. Čakstes pirmās kapa vietas ekshumācijas protokolu, ko bija sastādījis Polijas Sarkanā Krusta Leborkas (*Lebork*) nodaļas pilnvarotais 1945. gada 26. novembrī. Protokolā skaidri teikts, ka viņš, apmeklējot Ganšu un Krepu 1945. gada 23. novembrī, atradis kādu kapa kopiņu ar koka krustu un uzrakstu: "Profesors K. Čakste".²⁰

Konstatēja arī, ka visi bijušās Štuthofas koncentrācijas nometnes upuri izrakti un pārvietoti masu kapos pie Krepas, kur apglabāti 20

No liķiem savākto zābaku, kurpju, sandaļu kaudze pirms iekraušanas
Štuthofas šaursliežu vagonos tālākai apstrādei
/Štuthofas koncentrācijas nometnes muzeja materiāli/

Pro Apcietināto mazgāšanās telpa ar lielām cementa bļodām un noteku vidū
1944. gada 29. apr. /Štuthofas koncentrācijas nometnes muzeja materiāli/

lielās kapu kopiņu rindās ar centrālu pieminekli, bet bez personu vārdiem. Jau šini braucienā uz Poliju izdevās dabūt atļauju novietot kopējos masu kapos piemiņas plāksni ar attiecīgu tekstu latviešu un poļu valodā, kas būtu veltīta prof. K. Čakstes piemiņai. Šo kapa plāksni — pieminekli uzcēla un novietoja Krepas masu kapos 1990. gada 28. maijā, pie tam ļoti negaidītā un lielā pērkonā negaisā.²¹

Tanī pašā laikā dabūju atļauju novietot mazāku marmora plāksni Štuthofas koncentrācijas nometnes krematorijā, kopā ar visu citu Eiropas valstu plāksnēm un karogiem, kas veltīti Štuthofas koncentrācijas nometnes upuriem ar uzrakstu: "Visu Latvijas pilsoņu piemiņai, kas noslepkavoti Štuthofā 1942.–45. Studentu vienība "Austrums"."²²

Tā kā Krepas masu kapos apglabātie Štuthofas koncentrācijas nometnes evakuācijas laika upuri ir bez vārdiem vai citiem datiem, tad nav vairs iespējams atrast prof. K. Čakstes mirstīgās atliekas, lai aizvestu tās uz brīvo Latviju, kuru viņš tik ļoti milēja, par kuru viņš cīnījās un mira.

Prof. Konstantīna Čakstes pirmā kapavieta pie Ganšas, kur viņu
1945. gada 22. februārī apglabāja pārējie apcietinātie LCP
locekļi Br. Kalniņš, L. Sēja un lietuvieši. Kapa vietas galvgalā iestādīja
divus bērzus un ielika pudeli ar mirušā datiem.

Attēlā — bērzs, kas neiznīka, un saimniecība, tālāk Lebas upe

Foto: L. Siliņš. 1989. gada 8. aprīlī

Prof. Konstantīna Čakstes villa Mellužos, jūrmalā, kur gestapo viņu apcieti-
nāja 1944. gada 29. aprīļa rītā, ielencot māju un visu apkārtni. Foto: L. Siliņš

Salaspils koncentrācijas nometne

Tā bija viena no lielākām cilvēku masveida iznīcināšanas nometnēm Baltijas valstīs. To sāka organizēt vācu nacionālsociālisti Latvijas okupācijas laikā *SD* vadītāja *Dr.* R. Langes vadībā jau 1941. g. oktobrī. Šī nometne atradās Salaspils ciema teritorijā 18 km no Rīgas. Nometnes teritoriju apjoza divkārss dzeloņdrāšu žogs ar sargu torniem. Nometnē atradās dažādu tautību ieslodzītie, kā no Baltijas, tā no citām Eiropas zemēm, arī žīdi. Viens no pirmajiem šīs nometnes komandantiem bijis kāds oberšarfīrers Rihards Nikels (*Nickel*). To vēlāk atvietoja ar oberšturmfiureru Kurtu Krauzi (*Krause*), ko kurelieši 1944. g. novembrī nošāva. Krauze bija pazīstams ar savu nežēlību un sadismu. Viņa palīgi bija oberšarfīreri Šmutovs, Bergers, Heijers un rotenfīrers Tekemeijers, visi vācieši. Tiem palīgos bija arī latviešu *SD* vīri. Sākumā nometni apsargāja latviešu *SD* vienības, vēlāk latviešu un lietuviešu šucmaņi. Nometnē bija 45 barakas ar 200–250 ieslodzīto katrā. Nometnē esot bijuši vienlaikus ieslodzīti 14 000–25 000 cilvēku no dažādām Eiropas zemēm. Te bija ieslodzīti arī LCP prezidija locekļi prof. K. Čakste, Br. Kalniņš un L. Sēja, arī citi. Nometnē masu kapi vien bija 2600 m². Ieslodzīto latviešu bijis līdz 6000. Šeit gājuši bojā ap 53 000 cilvēku, no tiem ap 7000 bērnu. Ar 1943. g. nometnē ieslodzītos sāk evakuēt uz Vācijas koncentrācijas nometnēm Štuthofu, Neiengammi, Buhenvaldi u.c. Viens no pēdējiem transportiem bijis 1944. g. 29. septembrī. Ka daudzi ir nokļuvuši Štuthofas koncentrācijas nometnē, redzams no Štuthofas koncentrācijas nometnes muzeja arhīva dokumentiem. Pēc kara Salaspils koncentrācijas nometnes vietā uzcēla monumentālu pieminekli, ko atklāja 1967. gada 31. oktobrī.²³

Ganšas (Gans, Ges) novietojuma plāns starp Belgardi un Krampi. Apmēram pret Krampi (Krampe), otrā pusē ceļam no Belgardes uz Lauenburgu, ir Krepas masu kapi. No Ganšas pa kreisi ir Lebas upe

Apcietināto latviešu saraksts Štuthofas koncentrācijas nometnē

Reģistrēti koncentrācijas nometnes dokumentos

I-II... Nodošanas pieņemšanas grāmatās (*Einlieferungsbuch*)

I-III...Apcietināto personālakts (*Häftlingsakte*)

I-IV...Ekonomijas un finanšu — grāmatvedību grāmatās

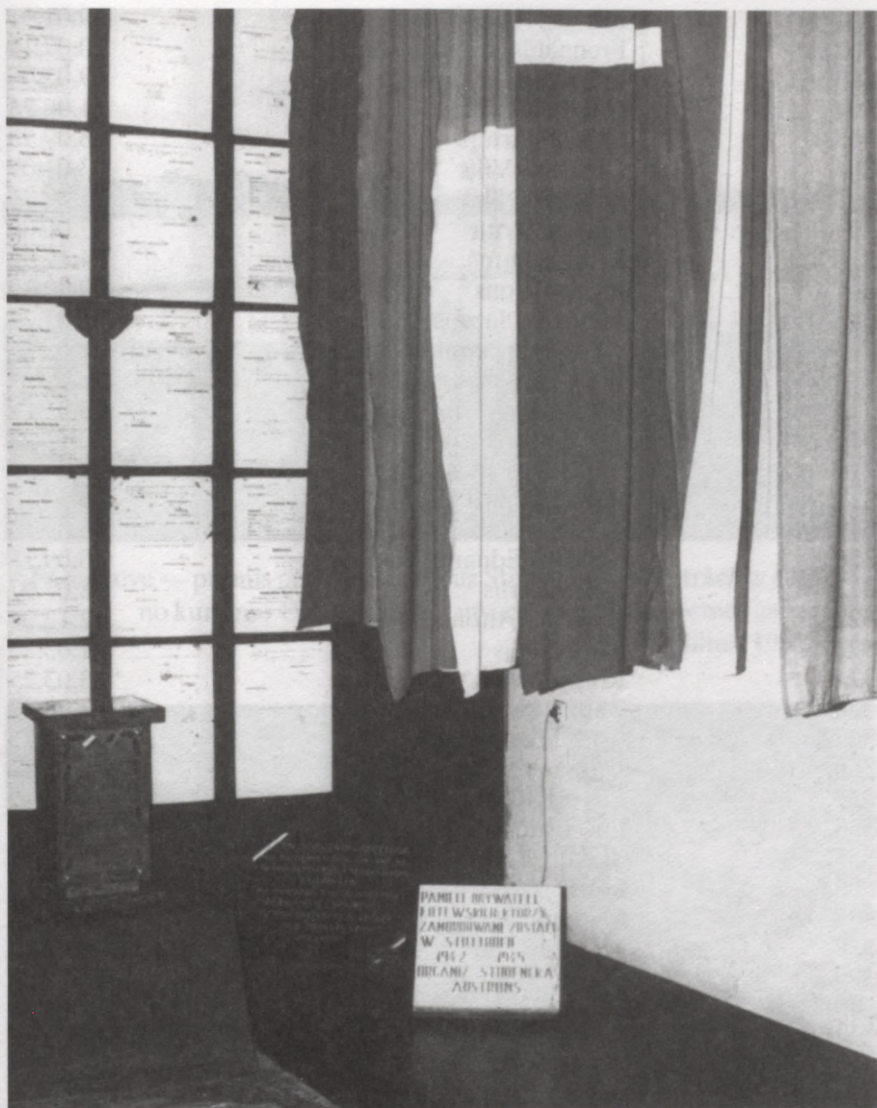
I-V.. .Slimnīcu žurnālos

**Nr. pēc
kārtas**

Uzvārds, vārds

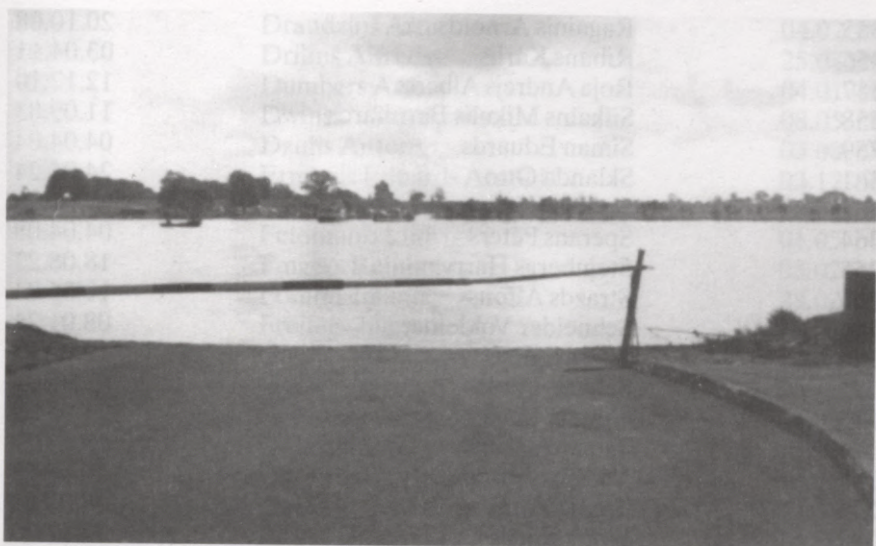
Dzimis

246.	Dzenis Eduards	18.06.04
247.	Ozoliņš Kārlis	04.06.99
248.	Ozoliņš Jānis	19.06.06
249.	Kļaviņš Mārtiņš	21.01.03
251.	Freimanis Teodors	24.06.02
255.	Pencuk Eduard	29.01.11
257.	Dudis Jēkabs	25.12.15
268.	Apinis Eduards	24.11.83
269.	Ceipis Ansis	02.12.78
270.	Dekmeijers Jānis	31.05.86
271.	Dzenītis Pēteris	22.05.88
272.	Klinklaus Jānis-Roberts	11.01.76
273.	Ļebedjews Aleksandrs	22.08.83
274.	Maleckis Nikolajs	28.01.90
276.	Rutkis Emests	25.03.97
277.	Roscins Sergejs	18.07.10
279.	Šillers Marija	19.12.10
283.	Balodis Evalds	13.05.16
284.	Baltkājis Uldis	02.06.21
285.	Bērziņš Alfrēds-Rudolfs	20.06.15
286.	Bergman August	01.05.21
287.	Bite Roberts	05.02.10
288.	Blusman Arnold	25.12.13
289.	Broms Eduards	04.06.10
290.	Bruģis Jānis	06.06.94
291.	Busch Aleksander	22.03.22
293.	Cīrulis Arturs	20.12.00
294.	Čučurs Oskars Jūlijs	19.11.12
295.	Cipāns Peter	17.12.22
296.	Cipāns Vitalijs	09.12.23
297.	Dreiers Peters	25.01.06
298.	Egerts Visvaldis	21.08.23
299.	Māsiņš Herberts	17.12.23
300.	Ezergailis Jānis Hermans	18.04.08

Štuthofas koncentrācijas nometnē novietotā piemiņas plāksne ar ierakstu: "Visu Latvijas pilsoņu piemiņai, kas tika noslepkavoti Štuthofā 1942.–1945. Studentu organizācija "Austrums". Plāksne ir baltā marmorā 60x60 cm un novietota bijušajā nometnes krematorijā, kopā ar citu valstu plāksnēm un karogiem. Virs plāksnes Latvijas karogs
Foto: A. E. Benter

301.	Fišmers Aleksander	09.01.91
302.	Freimanis Alfred	20.07.15
303.	Freimanis Teodors	09.02.06
304.	Generts Arvids	11.06.25
305.	Graviņš Arturs	26.07.90
306.	Graubiņš Vilis	23.01.07
307.	Grekows Nikolajs	31.12.21
309.	Jansons Artur	17.06.08
310.	Jansons Otto	24.11.92
311.	Jēgers Alfons	09.12.19
312.	Jedlinskis Jazeps	01.01.22
313.	Ivanovskis Leonids	21.05.17
314.	Jezdovskis Robert	16.09.25
315.	Jekabsons Kārlis	08.05.24
316.	Jurka Karlis	12.11.23
317.	Kamps Ronalds	14.01.18
318.	Kalniņš Indriķis	26.03.13
319.	Kaņeps Aleksandris Vold.	06.09.13
320.	Kārkliņš Eduards Vold.	10.09.15
321.	Klūga Kārlis	28.07.07
322.	Klaucans Alfonss	12.12.24
323.	Korus Jānis	21.03.22
324.	Kolosowskis Alberts	23.03.25
325.	Kopmanis Kārlis	04.03.97
327.	Kupzans Staņislavs	17.07.22
330.	Laiņnieks Aleksandrs-Erichs	30.03.13
332.	Levans Mārtiņš-Voldemars	17.06.10
333.	Locans Jānis	22.08.17
335.	Makulis Kārlis	01.06.93
336.	Markewicz Pēteris	06.08.25
337.	Melupe Gustavs	16.08.06
338.	Milts Imants	28.09.22
339.	Mičkus Adolfs	15.12.07
343.	Nītiss Leons	14.06.24
344.	Novik Staņislav	00.19.15
345.	Osis Arvids	25.04.16
347.	Pakalns Bronislavs	10.11.12
348.	Pankste Johans	06.12.90
349.	Pētersons Jānis-Adolfs	13.01.14
350.	Plisks Ilijs	03.11.10
351.	Promulds Arnolds	07.03.99
352.	Prange Rudolfs	13.10.11
353.	Puravs Antons	11.06.97
354.	Pumpurs Valdis	22.05.06

Pārceltuve — prāmis pāri Vislai ceļā uz Štuthofas koncentrācijas nometni, no kurienes 1945. gada 25. janvārī evakuēja nometnes ieslodzītos
Foto: L. Siliņš, 1988. gadā

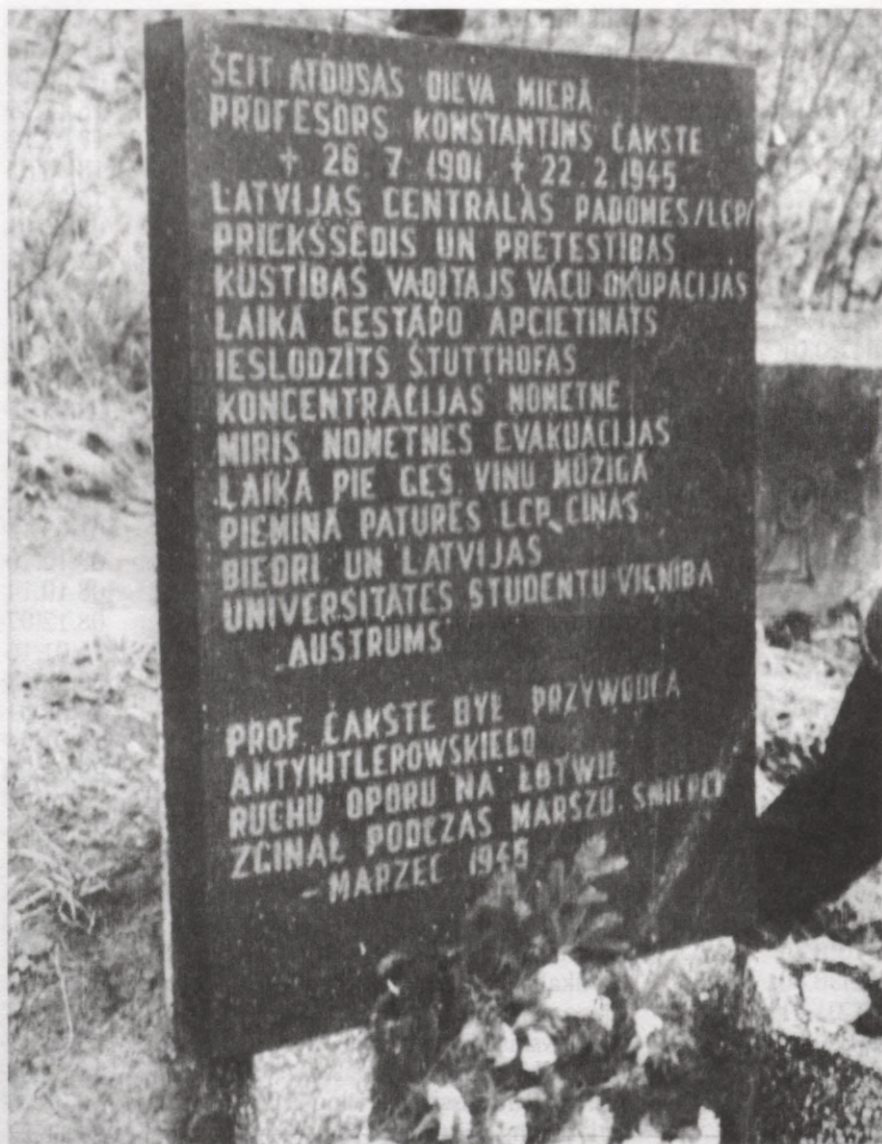
L. Siliņš akadēmiskās studentu vienības "Austrums" uzdevumā 1990. gada 28. maijā novieto prof. Konstantīna Čakstes piemiņas plāksni Krepas kapos
Foto: L. Siliņš

355.	Ragainis Arnolds	20.10.08
356.	Ribans Kārlis	03.04.11
357.	Roja Andrejs Alberts	12.12.10
358.	Silkalns Miķelis Bernhards	11.09.03
359.	Siman Eduards	04.04.04
361.	Sklanda Otto	24.05.24
362.	Skribis Kārlis	29.01.26
364.	Sperans Pēters	04.04.08
365.	Steinbergs Harry	18.08.27
366.	Strazds Alfons	19.05.04
369.	Schneider Voldemars	08.01.24
370.	Sifers Eglons	12.02.22
372.	Schutzs Pauls	05.08.01
373.	Tālums Jānis	21.05.18
374.	Tauciņš Jāzeps	19.03.07
375.	Vermus Alfreds	29.05.07
376.	Treide Zanis	08.07.09
377.	Upīts Kārlis	09.12.06
378.	Vasiļevskis Jānis	14.01.23
379.	Valpetus Antons	06.03.16
380.	Valmieris Augusts	01.04.93
381.	Vītols Voldemars	01.03.23
382.	Zandovskis Valentīns	24.09.18
383.	Samars Staņislavs	21.10.12
384.	Adamovičs Arvids Martiņš	11.09.17
385.	Adgeris Oskars	27.02.23
386.	Andriņš Alfreds	17.11.23
387.	Ausenbergs Jānis	09.08.14
390.	Bartulans Teodors	22.11.14
391.	Berziņš Arturs	31.03.23
392.	Bitofts Voldemars	11.07.07
395.	Bondars Staņislavs	11.02.09
397.	Broze Edgars	18.09.24
398.	Brīģis Harrijs	11.11.23
399.	Briedis Jānis	06.09.14
400.	Bukmanis Gunars	17.09.26
401.	Bunka Edgars	16.10.12
402.	Bullis-Bulle Ernests	14.02.25
403.	Cirss Rudolfs	11.12.21
404.	Cupītis Alberts	14.10.24
405.	Dalbiņš Bertolds	06.06.22
406.	Ledelis Antons	? ? 10
407.	Deķis Eižens	10.04.27
408.	Dechteris Semjons	23.09.14

409.	Draudziņš Arturs	04.02.18
410.	Driliņš Alfreds	25.08.09
412.	Dumbers Arturs	04.01.08
413.	Dwinskijs Staņislavs	08.05.15
414.	Dzulis Antons	03.08.10
416.	Ermanis Eduards Arnolds	03.12.12
417.	Esserts Alberts	16.04.16
418.	Feldmanis Ludvigs	01.05.14
420.	Fingers Reinholds	03.02.24
421.	Fomins Imants	28.02.27
423.	Freitags Jāzeps	18.02.13
424.	Gaidis Aleksandrs	25.03.22
425.	Gailis Andrejs	23.11.98
426.	Glaudans Leons Jānis	06.03.30
428.	Goldšteins Roberts	13.08.25
430.	Grigorovičs Donats	13.06.04
433.	Gustiņš Voldemars	13.01.22
434.	Hauks Bruno	14.08.22
435.	Hiršs Karlis Voldemars	27.03.08
436.	Ivanovs Leonids	03.01.25
438.	Jansons Arnolds	13.09.24
440.	Jankovskis Jānis	15.04.27
441.	Janozewski Konstantins (Janševskis)?	07.09.05
443.	Jermolovičs Harijs	09.03.25
446.	Jermaks Zerons	18.02.10
447.	Josens Voldemars	30.05.18
448.	Karlsons Eriks	26.01.23
449.	Kairis Jozeps	01.07.07
450.	Kārkliņš Arturs	21.05.19
451.	Kasan Eduards	27.02.94
452.	Kazakovičs Georgs	11.03.26
457.	Kleins Jānis	24.05.16
459.	Kolosovskis Jēkabs	15.05.04
460.	Kozlowskis Jūliuss	10.06.01
461.	Korklis Boleslavs	01.10.02
462.	Krauļa Zigrīds	24.03.22
463.	Krastiņš Arnolds	17.04.22
464.	Krauze Kurts	13.07.24
468.	Krūmiņš Jānis	10.12.16
469.	Kuģis Jānis	27.11.18
470.	Kunce Alberts	06.08.12
471.	Kundiņš Antons	09.04.25
474.	Lācis Valdemars	31.10.16

476.	Nakša Ignāts	10.01.10
477.	Lazdiņš Georgs	20.06.18
478.	Lauciņš Dāvids	25.01.12
479.	Leimanis Voldemārs	01.01.04
481.	Linbergs Aleksandrs	20.12.07
482.	Liskovs Boļeslavs	17.01.09
483.	Lukss Edgars Ernests	27.11.19
484.	Lubans Jānis	15.06.09
485.	Magone Ernests	05.01.12
486.	Majevskis Francis	05.08.10
487.	Maļinovskis Reinholds	16.10.23
488.	Maļinovskis Aleksandrs	10.09.16
491.	Matuševičs Vitālijs	04.05.02
492.	Meija Jānis	26.03.03
493.	Miesnieks Alfreds	14.09.14
494.	Miščenko Kornelijs	18.09.05
495.	Milčenko Valerians	23.07.25
496.	Millers Alfreds	25.08.22
497.	Miķelsons Edmunds	29.07.27
500.	Narcisko Edgars	23.08.07
501.	Nikolajevs Aleksandrs	28.08.25
504.	Ozols Kārlis	26.02.05
505.	Ozols Kārlis	28.03.11
506.	Ozoliņš Pēteris	16.04.89
509.	Puniņš Jānis	23.06.98
510.	Peizenieks Pēteris	25.07.16
511.	Peleus Gunars	13.10.27
512.	Petersons Fricis	08.12.15
515.	Pogainis Pēteris	29.06.19
516.	Polmanis Pēteris	21.12.10
518.	Puga Jānis	01.02.01
519.	Putāns Jūlijs	08.05.17
520.	Ratkevičs Eižens	04.08.25
521.	Reimers Alfreds	19.10.24
522.	Rekus Arvids	29.06.06
523.	Resinskis-Rosiks Eduards	28.10.11
524.	Rošenoks Valerians	27.11.20
525.	Rudzis Staņislavs	16.11.25
526.	Rudzītis Adalberts	16.01.18
527.	Rudevics Jānis	15.09.06
528.	Rurons Vladislavs	03.08.18
529.	Salmanis Antons	23.04.21
530.	Sava Arturs	01.02.09
531.	Serms Eduards	05.10.17

532.	Silkalns Antons	26.05.21
533.	Simsons Voldemars	23.09.16
534.	Sirkāns Eduards	03.02.10
537.	Spirkevičs Pēteris	16.11.19
538.	Stālnieks Jāzepe	17.03.12
539.	Spunde Vilis	18.06.05
541.	Stīpnieks Jānis	15.01.95
542.	Swolo Florians	08.04.98
543.	Smīdenbergs Arturs	12.06.23
544.	Scipcinskis Aleksandrs	24.09.25
545.	Tomaševskis Nikolas	19.06.12
547.	Tērmanis Karlos	23.08.12
548.	Trejmanis Ludvigs	05.07.96
549.	Tukis (Tūķis)? Antons	08.03.25
550.	Tukiš (Tūķis)? Eduards	08.01.17
551.	Ungārs Arnolds	01.08.12
552.	Valavka Jānis (krievs)?	30.06.15
553.	Valciņš Antons	01.03.13
554.	Valdmanis Arvids	08.12.10
555.	Valdmanis Valdemars	08.10.14
556.	Vanags Staņislavs	08.12.07
557.	Vasermanis Herberts	16.01.16
558.	Veinbergs Pēters	30.08.18
559.	Vendelis Eduards	31.05.01
560.	Veters Heronims	10.01.04
561.	Vīksne Jānis	29.07.20
563.	Zaķis Augusts	24.11.27
565.	Zālītis-Zāle Antons	26.02.06
566.	Zarembo Feliks	19.09.07
568.	Zebergs Voldemars	19.05.16
569.	Zei(e)manis Arnolds	28.09.09
570.	Zemiņš Pēters	10.04.09
571.	Ziedkalns Laimonis	14.02.24
572.	Ziznerskis Pēters	12.05.13
573.	Živatovskis Viktors	23.08.22
574.	Žukovskis Franz	14.03.08
575.	Adams Rudolfs	16.08.07
577.	Beierbachs Kristis	14.12.22
578.	Bergmanis Miķelis	09.04.11
579.	Bojars Benedikts	03.10.06
580.	Bonderans Voldemars	19.03.18
581.	Baclaris Alberts	02.01.23
582.	Bumbulis Juris	21.01.86
583.	Bundzenieks Pēteris	19.04.12

Prof. Konstantīna Čakstes piemiņas plāksne Krepas masu kapos ar latvisku un polisku ierakstu. Plāksne ir melnā granītā (100x90 cm ar 450 zīmēm), te novietota 1990. gada 28.maijā. Krepas kapos apglabāti 13 000 upuri bez vārdiem, kas gāja bojā Štuthofas koncentrācijas nometnes evakuācijas laikā 1945. gada 25. janvārī. Foto: A. E. Benter, 1991. gada 25. janvārī

584.	Caune Pēteris	25.12.16
586.	Daugavietis Alfreds	02.02.23
588.	Elksnis Viktors	19.10.09
589.	Embutnieks Miķelis	19.01.14
590.	Eķups Kristis	30.09.13
591.	Erglis Arvids	22.12.24
594.	Gailis Alberts	07.11.17
597.	Grinbergs Fricis	14.11.08
598.	Gureckis Ansis	03.03.09
599.	Jankevic Jānis	07.01.10
600.	Jaunupe Teodors	01.04.11
604.	Jekabsons Eduards	18.01.21
606.	Kaupiņš Jānis Arvids	11.08.21
607.	Kivliņš Francis	10.05.09
608.	Klaiva Jānis	05.02.24
609.	Kononovs Miķelis (krievs)?	? ? 14
610.	Konovalovs Roberts	26.03.20
611.	Kripa Jāzeps	16.12.24
612.	Kristbergs Jānis	25.12.19
613.	Kronbergs Ansis Alfreds	05.03.16
614.	Kropts Ignāts	? ? 06
615.	Kuzmans Viktors	06.03.24
616.	Kušners Antons	14.09.09
617.	Levende Jānis	09.02.24
618.	Lešinskis Bronislavs	14.11.09
623.	Musters Augusts	19.11.07
624.	Musters Voldemars	15.11.23
625.	Mežaks Enoks	18.09.20
628.	Nansons Antons	05.03.06
629.	Nansons Jezups	31.03.15
630.	Neifelds Jānis	03.12.17
635.	Otsons Fricis	25.12.24
636.	Pavārs Jānis	17.03.19
637.	Pērkons Jānis	14.04.11
639.	Poikāns Boļeslavs	01.01.22
641.	Puze Žanis	28.03.13
642.	Puriņš Pēteris	02.11.12
643.	Rūsinš Francis	11.12.18
644.	Ruško Julians	08.02.21
645.	Rūtenbergs Ernests	05.12.10
646.	Rudušāns Viktors	06.02.10
648.	Salmanis Adolfs	31.06.16
654.	Tāmanis Kārlis	11.11.07
655.	Vanadzēns Vladislavs	28.12.18

656.	Vanags Adams	09.07.22
657.	Verdiņš Jozeps	28.07.12
662.	Wirk Arthur (igaunis)	08.02.22
663.	Jakučs Ignāts	01.09.07
664.	Zadvinskis Augusts	18.10.06
665.	Zaķis Rūdolfš	29.03.06
666.	Zeps Pēteris	08.06.11
667.	Zikmanis Alfreds	02.03.23
668.	Zarāns Staņislavs	22.06.20
669.	Berķis Jēkabs	19.03.17
670.	Aksels Roberts	17.01.09
671.	Antonovičš Pēteris	04.04.21
673.	Bautris Kazimirs	16.07.07
674.	Bukšs Boļeslavs	04.01.13
675.	Dubrovskis Matvejs	20.01.09
676.	Dupušš Jānis	26.01.09
677.	Galbaliņš Jānis	20.02.15
678.	Goba-Rosenbergs Žanis Rūdolfš	23.01,21
681.	Kalninieks Alfreds	09.10.22
682.	Klanis Mārtiņš	04.10.22
684.	Kumans Aleksandrs	13.03.08
686.	Laduzāns Jozeps	23.11.13
687.	Ludbaržš Jānis	01.05.21
688.	Mālzubris Uljāns	08.11.08
689.	Mednis Fricis	05.01.12
690.	Ozols Pēteris	29.07.09
691.	Poikāns Eduards	07.10.13
692.	Pelnš Vladislavs	20.12.06
693.	Petrēvics Kārlis	26.11.21
695.	Rancāns Onafrijs	28.11.10
696.	Riekstiņš Rūdolfš	01.01.12
697.	Robš Fricis	15.04.15
698.	Rosnis Benedikts	01.11.13
700.	Sprukte Antons	24.04.21
704.	Trukšāns Jānis	30.12.15
705.	Tumilans Bronislavs	? ? 11
706.	Upenieks Jānis	28.01.06
707.	Upenieks Antons	02.08.23
708.	Vozoks Aleksandrs	01.08.09
710.	Veisfluchts Vilhelms	22.03.09
712.	Weitkāns Viktors	23.06.13
715.	Wusans Antons	28.07.10
777.	Balodis Erichs	11.10.09
780.	Bass Viktors	24.04.26

781.	Cilinskis Alfreds	21.10.02
783.	Izaks Ernests	03.12.02
784.	Izaks Jānis	04.09.09
785.	Kažiks Jānis	24.09.22
786.	Kaire Staņislavs	13.02.25
787.	Kauliņš Rūdolfo	23.01.07
789.	Kincis Elmars	12.12.18
790.	Kremers Adolfo	28.10.13
791.	Kriškāns Pēteris	12.03.26
792.	Krūmiņš Pēteris	23.06.28
793.	Lacavnieks Boļislavs	26.07.11
795.	Lauva Voldemars	25.03.93
798.	Locis Vladimirs	01.02.24
799.	Michelsons Emils	02.06.03
800.	Miljons Emests	20.02.92
801.	Neimanis Rūdolfo	30.06.15
802.	Ramanis Leonids	22.03.84
803.	Salms Roberts	11.02.85
804.	Šproģis Laimons	18.01.18
806.	Šmidriņš Verners	22.08.14
807.	Užāns Aleksandrs	15.01.26
808.	Wanagovskis Johans	04.03.08
809.	Vāvere Roberts	24.08.02
810.	Veidemanis Bernhards	06.03.01
811.	Vilciņš Arnolds	21.07.09
813.	Zarietis Paulis	17.12.04
814.	Zibens Jānis	07.04.05

Der Leiter der Abteilung II

Erich Thun

SS-Untersturmführer (und Kriminal-Sekretar)
(6.VI 1944—4.IV 1945)

Izraksti no listēm

K. Z. Stutthof, Politische Abteilung, Transportlisten (13.08.–2.09. 1944)
Stutthof, den 16. August 1944. Ievesti Štuthofas koncentrācijas nometnē
1944.15.VIII.

77. **Ciekals, Andrejs**, 22.1.10., dz. Užavā, Ventspils apr., Sch. H. P., Lette, nr. 63636, Sipo Rīga, adr. Kapteinu ielā 17, Ventspilī (p).
380. **Horsts, Herberts**, 2.2.15, Sch. H. P., Lette, nr. 63639, Sipo Rīga. dz. Užavā, Ventspils apr., adr. Kapteinu ielā 17, Ventspilī (p).
97. **Kārklīņš, Fricis**, 6.4.08, Sch. H. P., Lette, nr. 63656, Sipo Rīga, 15.08.44.-18.08.44. miris. Pierakstīts kā 90. liķis.

Ievesti Štuthofas koncentrācijas nometnē 1944.1.IX
Transporta liste, 165.–181. lpp.:

1019. **Upelnieks, Jānis**, 30.3.12, Sch. H. P., Lette, nr. 80871, SPo (Valka)
989. **Upelnieks, Kristjāns**, 14.10.96, Sch. H. P., Lette, nr. 80841, Staats Po, (Valka).

No 182. lp. nr. 80939 (līdz šim nr reģistrēti 1025 latvieši). No 188 lp. līdz nr. 81299 reģistrēti 1087 vīri. Kā 1447. reģistrēts Saskāns, Bronislavs, 12.03.21, Sch. H. P., nr. 81299, SPo. Transporta listē 10.09.44–3.01.45. nr. 81935–104 949 reģistrēti arī latvieši (36 lp.):

246. **Dzenis, Edvards**, 18.07.10, Sch. H. P., Lette, nr. 86679.
776. **Balodis, Eriks**, 11.10.09, Sch. H. P., Lette, nr. 86 741.
715. **Vucāns, Antons**, 28.07.10, Sch. H. P., Lette, nr. 86679.
814. **Zibens, Jānis**, 7.04.05, Sch. H. P., Lette, nr. 86778, Sipo Ostland.
2. **Pachmurkins, Andrejs**, 16.07.88, Sch. H. P., Lette, nr. 102906.
180. **Balenko, Andrejs**, 10.04.20., Sch.H.P., Lette, nr. 103 084, (lpp. 165,166).

1944.1.XII Štuthofā reģistrēti:

13. **Kāposts, Aleksandrs**, 1.08.16, Sipo Ostland, Danzig, nr. 103330
114. **Bebris, Voldemārs**, 20.08.20, Sipo Ostland Danzig, nr. 103431. **Prof. K. Čakste, Dr. Br. Kalniņš un sūtnis L. Sēja** reģistrēti Štuthofā 1944.14.IX Sipo Rīga, nr. 85965–86778.

1944.27.I Štuthofā reģistrēti:

89. **Cars, Viktors**, 19.06.10., Sch. H. P., Lette, nr. 30675, Sipo Bialostok.
265. **Enkarans (Kukurans), Jānis**, 15.05.21, Balvos, Lette, nr. 31139, apcietināts kopā ar 288 citiem.

Vēres

- 1 Tadeusz Skutnik, Stutthof, 4-9, Gdansk 1979; Stutthof, zeszyty muzeum /3, 28, 51, 1979; E. Kogon, Der SS-Staat, 43-45.
- 2 *Ibid.*
- 3 *Ibid.*
- 4 *Ibid.*
- 5 *Ibid.*
- 6 *Ibid.*
- 7 *SiPo KdO Krause*, 1944. g. 14. un 15. nov. apcietināto kureliešu saraksts; Glowna komisija Badania zbrodni Hitlerowskich w Polsce Instytut Pamieci Narodowej, Kommandantur Konzentrationslager Stutthof — armei gen. Kurelisa Plo KL St. /903/3/, 1944, arhīva filma.
- 8 Štuthofas muzeja arhīva materiāli: Zu Belag nr A 264, 12, Bloks 11-12, vārdi: K. Čakste, L. Sēja, Br. Kalniņš.
- 9 Stutthof, zeszyty muzeum /3-8, 1979; E. Kogon, Der SS-Staat, 46.
- 10 *Ibid.*
- 11 *Ibid.*
- 12 Štuthofas muzeja arhīva materiāli.
- 13 Stutthof, zeszyty muzeum /3; E. Kogon, Der SS-Staat, 46-51.
- 14 *Ibid.*
- 15 Štuthofas muzeja materiāli.
- 16 Stutthof, zeszyty muzeum /3; Polsce Instytut, Kommandantur Konzentrationslager Stutthof — armei gen. Kurelisa Plo Kl St. /903/3/; Štuthofas muzeja arhīva materiāli.
- 17 *Ibid.*; apcietināto latviešu saraksts, parakstījis *Erich Thun*.
- 18 *Ibid.*
- 19 *Ibid.*
- 20 Polijas Sarkanā Krusta Leborakas nodaļas pilnvarotā 1945. g. 26. XI protokols; L. Siliņa ziņojums stud. vien. "Austrums" valdei Zviedrijā 1989. g. 23. VIII.
- 21 L. Siliņa arhīva materiāli; L. Siliņa ziņojums 1989. g. 23. VIII.
- 22 *Ibid.*
- 23 Salaspils, Rīga, 1984; LE 1962–1982, IV, Salaspils koncentrācijas nometne, 199.–202.

Izr. Pielikums

Šai pielikumā ir sakopoti prof. Konstantīnam Čakstem veltīti raksti, ko sešdesmitos gados bija iecerēts izdots ar akad. stud. vienības "Austrums" gādību. Iecerētais izdevums būtu bijis droši vien daudz plašāks, jo tad vēl dzīvi bija daudzi K. Čakstes laikabiedri, ne tikai no LU mācību spēkiem, bet arī tie, kas piedalījās Latvijas Centrālās padomes (LCP) darbībā. Diemžēl rakstu vākšana no dažādām tai laikā vēl aktīvām personām ieilga. Bija arī materiālas grūtības. Redakcijas kolēģijai, kuras sastāvā bija prof. V. Eiche, adv. P. Zemgals, arch. R. Legzdiņš un es, radās grūtības ar solīto rakstu savākšanu. Daudzi kavējās un laika ritmā aizgāja mūžībā, neko neuzrakstījuši. Daļa no rakstu solītājiem atradās tālu no Zviedrijas, pat ne Eiropā. Mūžībā aizgāja vairāki pazīstami LCP darbinieki, to starpā ģen. V. Tēpfers, sen. M. Čakste, sūtnis V. Salnais, Dr. Br. Kalniņš, prof. A. J. Teikmanis, atašejs E. Zelmenis (Zolmanis), politiķis R. Kronbergs, prof. A. Aizsilnieks, adv. J. Breikšs, sūtnis F. Cielēns un arī prof. V. Eiche. Daži no minētiem publicēja savas grāmatas un rakstīja latviešu presē, tomēr neatstājot rakstus paredzētajam izdevumam. Tā kā Latvija vēl atradās Pad. Savienības okupantu varā, tad saprotamu iemeslu dēļ visu patiesību par LCP darbību nebija iespējams publicēt, ne arī dokumentus. Tomēr jānožēlo, ka vairāki no minētiem nav atstājuši sīkas rakstiskas liecības par LCP un arī savu darbību ar politiski vēsturisku vērtējumu. Tikai pateicoties rūpīgi krātiem LCP vadības Latvijā Ārzemju delegācijai sūtītiem dokumentiem, vēstulēm un citiem materiāliem, ir bijis iespējams dokumentēt LCP darbību un prof. K. Čakstes darba lielo nozīmi cīņā par brīvu, neatkarīgu un demokrātisku Latvijas valsti. Šī pielikuma autori ir: A. Čakste, bīskaps J. Rancāns, žurnāliste M. Salnā (sūtņa V. Salnā dzīvesbiedre), lietuvietis plkv. O. Urbons, prof. Dr. E. Dunsdorfs, prof. V. Sinaiskis, *Mag. iur.* A. Jaunarājs, prof. Dr. L. Šulcs un V. Neimanis.

L. Siliņš

Piemiņas vārdi prof. Konstantīnam Čakstem

Anastasija Čakste
prof. Konstantīna Čakstes dzīvesbiedre

Savā rakstā par Konstantīnu Čaksti viņa dzīvesbiedre saka: “Baltijas zemju okupācijas laikā, kad katra individuāla doma bija liels noziegums, latviešu, lietuviešu un igauņu sabiedriskie darbinieki, taisnības alkstoša gara vadīti, pulcējās, lai kritiskā brīdī teiktu drošus, spēcīgus un gudrus vārdus. Laimīgas ir tautas, kam ir cilvēki stipri garā, iekšējā spēkā un gudrībā, dvēseles brīvībā un dzīves izdarībā. Tie ir, kas uzvar dzīvi, likteni un nāvi. Nāvi uzvar tas, kas no tās nebaidās un droši līdz galam nostaiģā savas dzīves gaitas, piepildīdams savu dzīves sūtību.

Konstantīna Čakstes spēka avots bija ticība sev, dzīvei un mūžībai. Viņā nekad neizsīka radišanas, dzīves veidošanas prieks. Viņš cienīja pienākumu un darbu, jūta dziļu godbijību pret likumu, kas stāv pāri cilvēkiem un viņu varai, un bija gatavs nest upurus, ja pienākums to prasa. Viņa radošā (ideja) iecerēja nākotni skaistāku, pilnīgāku, daudzkrāsaināku — “Mēs būsim lieli tik, cik mūsu griba”, teica Rainis. Konstantīnam piemita izsmalcināta orientēšanās spēja ne tikvien zinātnē, bet arī rakstniecībā un mākslā. Viņš labprāt dalījās savos uzskatos un dāvāja savu dzīves ziņu citiem. Aizrāva savus studentus ar savu dvēseles kvēli un darba prieku. Konstantīns vienmēr bija patiess un laipns, pašsavaldīgs, pacietīgs, kā arī labvēlīgs pret citiem cilvēkiem. Viņa garam bija stipri spārni, tie cilājās brīvi, spēcīgi, cēli un viegli. Cerēsim, ka mūsu varoņu sapņi reiz piepildīsies.” (Akad. stud. vienības “Austrums” arhīvs, Stokholmā.)

Īsas atmiņas par profesoru Konstantīnu Čaksti un viņa darbu Latvijas Centrālajā padomē 1943–44

Bīskaps Jāzeps Rancāns
Latvijas Saeimas viceprezidents
1967. gada oktobrī

Plašāku vērtējumu par profesora K. Čakstes darbību lai raksta vēsturnieki, kam ir dokumenti pie rokas faktu pārbaudīšanai. Es sevi ierobežoju tikai ar tiem momentiem, kas ir palikuši manā personīgā atmiņā pēc tik daudz gadiem trimdā.

Mūsu demokrātiskās Latvijas prezidentu, Jāni Čaksti, man bija izdevība satikt Pēterpilī un reizē ar viņu strādāt Latviešu Centrālajā bēgļu aprūpes biedrībā 1916–1918. g. Es tur piedalījos kā Latgaliešu bēgļu biedrības pārstāvis. No bēgļu aprūpes biedrībām, pēc komunistu apvērsuma Krievijā, nodibinājās Latviešu Pagaidu nacionālā padome, kas sūtīja 1918. g. Zigfrīdu Meierovicu uz Londonu aizstāvēt pie sabiedrotiem latviešu tautas pašnolemšanās tiesības.

1920. gada jūlija mēnesī, atgriezies no Romas kā Latvijas Pagaidu valdības pārstāvis pie Sv. Apustuliskā Krēsla, varēju nest labu vēsti Satversmes sapulces prezidentam Jānim Čakstem, ka Pāvests Benedikts XV viņam sūta Apustulisko svētību un atzīst Latvijas suverēnās tiesības *de facto et de iure*. Vatikānā uzsāktās sarunas par Konkordāta noslēgšanu ar Svēto Krēslu turpinājās līdz 1922. g., kad Romā ieradās pats ārlietu ministrs Z. Meierovics un Konkordātu parakstīja 30. maijā 1922. gadā. Šo svarīgo vienošanos apstiprināja Satversmes sapulce savā sēdē 19. jūlijā 1922. gadā. Tas bija pirmais noslēgtais Konkordāts pēc Pirmā Eiropas (Pirmā pasaules, *red.*) kara, un tas bija par priekšzīmi citām valstīm, kas vēlāk noslēdza līdzīgas vienošanās ar Apustulisko Krēslu.

Visu cienītā Latvijas valstsvīra un pirmā Valsts prezidenta Jāņa Čakstes priekšzīmīgā ģimenē izauga un ieguva augstu izglītību profesors Konstantīns Čakste. No sākuma viņš bija nodevies zinātnes darbam Latvijas Universitātē un diezgan tālu stāvēja no politiskā darba. Bet kad pienāca pārbaudījuma brīdis mūsu tautai Otrā pasaules kara laikā, kad fašistu diktatūras smagās nastas draudēja un apdraudēja mūsu tautas nākotni, pēdējās likumīgās Saeimas visu partiju pārstāvji atzina par nepieciešamu atjaunot Latvijas brīvību un neatkarību uz 1922. gada Satversmes pamatiem, vienojoties par

grozījumiem valsts Satversmē, lai novērstu Saeimas sadrumstalošanu sīkās partijās vēlēšanu likumā un tā padarītu galu sīkiem strīdiem par proporcionalitātes likuma ievērošanu vieniniekiem par labu. Tādējādi bija visi vienoti no kreisā līdz labajam spārnam — Latvijas Centrālā padomē, kuras vadību uzticēja prof. Konstantīnam Čakstem. Un jāatzīst, ka šī izvēle bija pamatota un visu partiju pārstāvji atzina prof. K. Čakstes kandidatūru, ko uzstādīja četru partiju grupa, par pieņemamu un atbalstāmu. Tas notika 13. augustā 1943. gadā. Tādējādi par pretestības kustības vadītāju pret Hitlera okupācijas režīmu un Sovietu Krievijas pretenzijām kļuva prof. K. Čakste, un par viņa palīgu bija sociāldemokrātu pārstāvis Bruno Kalniņš. Jāatzīst, ka šo svarīgo uzdevumu pretestības kustības vadītāji pašreizējā un līdz varonībai, sevi uzpurēdami, godam veica.

Pretestības kustība nodibināja tiešus sakarus ar mūsu sūtni V. Salno Stokholmā un no Zviedrijas to dabūja zināt arī citi mūsu diplomātiskie pārstāvji ārzemēs. Pretestības kustības vadītājiem bija tieši sakari arī ar Lietuvas un Igaunijas pretestības kustību vadītājiem, un bija izlemts iet līdz pilnīgai federatīvu Baltijas Valstu Unijai. Pretestības kustībai bija kontakts ar virsniekiem, kurus vadīja pats prof. K. Čakste. Šinī virsnieku grupā priekšnieki bija ģenerālis Kurelis un kapteinis Upelnieks.

Saeimas Prezidija un pretestības kustības sēdes notika dažādās vietās, nereti arī manā dzīvoklī Mazā Pils ielā, pēc iepriekšējas vienošanās.

Gestapo uzraugi bija pārķēruši vai nozaguši kādu pretestības kustības vadības ziņojumu, un tā 1944. gada vasarā (aprīlī un jūlijā, *red.*) mūsu centīgie darbinieki bija apcietināti. Prof. K. Čakste un Bruno Kalniņš bija aizvesti uz Vāciju, uz Štuthofas koncentrācijas nometni. No turienes prof. K. Čakste bijis evakuēts uz Lauenburgas nometni, bet ceļā saslimis ar smadzeņu iekaisumu un aizgājis mūžībā. Kad apcietinātie vēl bija Latvijā, mēs abi ar Saeimas prezidentu *Dr. Pauli Kalniņu* griežāmies pie ģenerāļa O. Dankera un R. Bangerska, bet viņi izrādījās bezspēcīgi mums palīdzēt bēdu laikā.

Paturēsim vienmēr pateicīgā piemiņā prof. Konstantīnu Čaksti, kā mūsu tautas varoni, kas savu dzīvību ir atdevis par savas tautas brīvību. (Akad. stud. vienības "Austrums" arhīvs, Stokholmā.)

Profesors Konstantīns Čakste un Latvijas Centrālā padome

Milda Salnā

Konstantīnam Čakstem nenoliedzami pieder izcila vieta 1943. gadā vācu okupācijas laikā Latvijā noorganizētajā latviešu pretestības kustībā. Ir tomēr grūti, gandrīz neiespējami tagad, pēc tik ilgiem laikiem, izcelt viņa individuālo personību un aktivitāti šai kustībā atsevišķi no citiem tās dalībniekiem. Taču tūliņ jāpiemin, ka nav bez pamata ievēriņa, ko tie paši K. Čakstem piešķīra, izraudzīdami viņu par pretestības kustības vadošās organizācijas — Latvijas Centrālās padomes — vadītāju resp. priekšsēdi. K. Čakstes personības nozīmi apliecina arī viņa nāvīgā ienaidnieka Hitlera režīma un tā dienderu galīgā izrēķināšanās — nosūtot viņu uz Štuthofas koncentrācijas nometni, kur grūtie apstākļi salauza viņa veselību un noveda viņu kapā.

Nav arī jāaizmirst, ka pretestības kustības okupētās un nebrīvās valstīs ir nelegālas un to dalībniekiem draud vadošās varas vajāšanas, tāpēc jāietur vislielākā slepenība — tiem jāslēpjas zem segvārdiem, kurus atklāj tikai šifrēti kodi. Arī LCP vadošās personas bija zināmas ārpus Latvijas tikai zem segvārdiem. Kaut gan slepenības šķidrants sen jau pacelts, īstie vārdi atklāti un viņu nesēji apzināti, gandrīz visi tie jau aizgājuši mūžībā un nevar vairs nodot personīgu liecību ne par pašu LCP darbību, nedz arī raksturot tās darbinieku lomu tajā. Tā arī K. Čakstes individualitāte cieši ieslēdzās visas LCP aktivitātes lokā, un tikai izvērtējot tās norisi, varam gūt priekšstatu par Konstantīnu Čaksti. Vairākiem personīgiem lieciniekiem šai sakarībā iztrūkstot, atliek tikai pievērsties šē Zviedrijā saglabātiem LCP dokumentiem — sarakstei ar šejieniešiem un tiem piesūtītiem LCP darbības apskatiem. Vērtīgas atzīmes par tā laika notikumiem atrodam arī LCP Ārzemju delegācijas vadītāja, bij. Latvijas sūtņa Skandināvijā Voldemāra Salnā dienasgrāmatās.

Apstākļi, kas Latvijā ietekmēja pretestības kustības rašanos, spilgti attēloti plašā pārskatā — Latvija zem divām okupācijām —, ko bija izstrādājusi LCP un ko tai izdevās pārsūtīt uz Zviedriju pēc nelegālās pasta satiksmes noorganizēšanas pāri jūrai. Pārskatā konstatēts, ka Latvija kritusi par upuri Maskavas imperiālismam un Hitlera-Staļina bandīstismam, tāpat kā Polija, Lietuva un Igaunija. Kas nav dzīvojis

zem šī necilvēcīgā, mežonīgā režīma, tas nevar aptvert, kas ir pilnīga nebrīvība, bezcerība, vajāšana, morāliska izvarošana, cilvēka cieņas mīdīšana kājām, viņa garīgās personības iznīcināšana. Baltijas tautas bija pārāk smagi cietušas "Baigajā gadā".. kad vācieši okupēja Latviju, tie sevi izsludināja par likumīgiem komunistu pēcnācējiem un sāka arī attiecīgi izrīkoties, nacionalizējot un konfiscējot latviešu īpašumus un laupot pēc savu priekšteču izmēģinātiem paraugiem.. Nav jābrīnās, ka tautā sāka rasties nemiers pret hitleriskās okupācijas dienderu izrīkošanos. Sevišķi dziļu sašutumu izsauca mobilizācija un darba dienešts, izrauļot no tautas vidus visus darba spējīgos locekļus.

Šie ir tikai nedaudzi īsi izraksti no plašā izsmelošā LCP pārskata par apstākļiem Latvijā 1943. gadā. Par tiem pasaulē, aiz Padomju Savienības robežām un vācu-krievu kara frontes nebija itin nekas zināms. Hitlers bija apvilcis savai valstībai visapkārt dzeloņstieplu un zemūdeņu žogu, pār kuru nevarēja pārlaisties ne pasta balodis. Šī noslēgtība saprotamā kārtā visā brīvajā pasaulē rosināja interesi par Hitlera frontes aizmuguri, bet vēl vairāk, tā kāpināja dziņu pēc sakariem ar dzimteni ārzemēs laimīgi paglābušajos latviešos.. Baltijas valstu sūtņi ne uz brīdi neatmeta domu par jaunu ceļu rašanu uz dzimtajām zemēm. Vienīgā iespēja šādas satiksmes nokārtošanai likās no Zviedrijas, kuras "neitralitātes" uzturēšanā Berlīne bija daudzu un dažādu iemeslu dēļ ieinteresēta. Šī, kaut arī stipri apšaubāmā "neitralitāte", tomēr deva zināmu rīcības un kustības brīvību, vismaz uz Zviedrijas ziemeļu robežas pusi. Šādu viedokli atbalstīja arī sabiedrotie, sevišķi Anglija,.. kas uz Stokholmu atsūtīja savu izcilu Baltijas problēmu ekspertu.. Ar viņa palīdzību uz Londonu nogādāja informācijas materiālus par notikumiem Baltijas valstīs un okupantu izrīkošanos. Mūsu Latvijas sūtņi Londonā Kārlis Zariņš šos materiālus pārsūtīja tālāk uz Vašingtonu, kur mūsu turienes sūtņim Alfrēdam Bilmanim izdevās tos sakopot un izdot iespēstā veidā.

Baltijas valstu sūtņu apspriedēs, kas Stokholmā sapulcējās diezgan regulāri jau kopš krievu iebrukšanas Baltijā, satiksmes nokārtošanas problēma ar pār jūru pastāvīgi tika cilāta. Beidzot 1942. gada beigās noskaidrojās, ka igauņiem izdevies nospraust ceļu nelegālai pasta satiksmei caur Somiju un Igauniju un varot cerēt, ka to būšot iespējams virzīt tālāk uz Latviju.

Uzsākt šo satiksmi gan izdevās tikai pēc vairākiem mēnešiem, kad, izlietojot ziemeļu kaimeiņa izpalīdzību, sūtņi Voldemārs Salnais nosūtīja uz Latviju savu pirmo vēstuli, ierakstot savā dienasgrāmatā 1943. gada 29. martā sekošo: "Nododu šo vēstuli-instrukciju nosūtīšanai

uz Latviju. Izlietoju Elgu Skujenieci kā vidutāju. Kaut tikai viss noietu Elgas rokās. Redzēsim, kā tālāk. Gaidu ar nepacietību un baigu pilnu sirdi uz rezultātiem.." (Vēstuli un instrukciju uz Rīgu atveda kāds somu zinātnieks tikai 1943. gada 29. jūnijā, *red.*).

Abu minēto vēstuļu izsūtīšana dažādu apstākļu dēļ stipri kavējās, bet no dzimtenes vairāku mēnešu laikā nekādas atbildes uz tām nepienāca, un V. Salnā dienasgrāmatās atkārtoti sastopamas visai pesimistiskas atzīmes par pilnīgu jebkādu ziņu trūkumu no pārijūras.

Šo nospiesto jūtoņu lielā mērā izkļaidēja Leonīda Siliņa izkāpšana Zviedrijas krastā 1943. gada 22. jūlijā. Viņš zvejnieka laiviņā bija šķērsojis Baltijas jūru tieši no Latvijas krasta, atvezdams līdzīli lielus saiņus ar oficiālām publikācijām.. Tie bija pirmie autentiskie.. dokumenti, kādi šai pusē frontes angļu-sakšu pasaulē vēl nekad nebija redzēti. Tādēļ tiem piekrita ārkārtīgi liela nozīme okupantu īsto mērķu un nodomu atklāšanā. To apstiprināja jau agrāk minētais angļu eksperts,.. kad viņam pasniedza Mildas Salnais plašo savilkumu no šiem materiāliem..

Tikpat svarīga loma šiem materiāliem piekrita mūsu pašu informācijas darbā. Tie deva ārkārtīgi vērtīgu pamatojumu Latvijas sūtņu iesniegumiem sabiedroto valstu valdībām, kā arī sniedza pamatvielu publikācijām, ko mūsu sūtnim Vašingtonā izdevās iespiest un plaši izplatīt visā brīvajā pasaulē, raksturojot Hitlera diktatūras dabu, tās imperiālistiskos mērķus un tai pakļauto tautu verdzisko stāvokli.

..No vēlākām sarakstēm (ar LCP, *red.*) varēja secināt, ka vairāki... sūtījumi gājuši zudumā, un pirmā šeit saņemtā vēstule no Konstantīna Čakstes par V. Salnā vēstulēm pienāca tikai 1944. gada 22. janvārī, pēc laivu sakaru nodibināšanas no Gotlandes ar Latviju, bet aploksnē tik ļoti ilgotā deklarācija nebija..

Nepacietīgi uz to gaidot, izvirzījās doma par nelegālas radio satiksmes izkārtošanu. To gan izdevās īstenot stipri vēlāk (1944. gada jūlijā, *red.*). 1944. gada februārī beidzot atveda LCP Apkārtrakstu nr. 1 un Deklarāciju... LCP Deklarācija bija datēta ar 1943. gada novembri un adresēta sabiedroto nācijām. Tajā raksturota kā krievu, tā vācu okupācija.. "Mūsu tauta nesatricināmi stāv par neatkarīgu un demokrātisku Latvijas Republiku, kas pastāvēja 22 gadus un valsts- un starptautiski turpina pastāvēt arī tagad, tiklab padomju, kā vācu okupācijas laikā. Latvijas tauta ir cieši pārliecināta, ka šī kara uzvarēs ASV un Anglijas vadītās sabiedrotās nācijas. Tā stingri cer, ka ASV un Anglija pielietos attiecībā uz Latviju Atlantijas Hartas cēlos principus, kurus Latvijas tauta noteikti atbalsta..."

Vietējai informācijai LCP 1944. gadā izdeva pati stencilētu biļetenu "Jaunā Latvija", kurā sniedza ziņas par Latvijas starptautisko stāvokli un uzmeta vadlīnijas latviešu tautas pašreizējiem uzdevumiem. Ap to pašu laiku F. Cielēns, prof. A. Teikmanis u.c. izstrādāja memorandu.. kura fotokopijas nogādāja uz ārzemēm, kur tām bija liela propagandistiska nozīme taisni tādēļ, ka to bija parakstījušas 190 plaši pazīstamas personas ar Dr. P. Kalniņu, bīskapu J. Rancānu, P. Juraševski, u.c. Pārsūtot memorandu sūtnim K. Zariņam uz Londonu, V. Salnais viņam rakstīja: "Šī Deklarācija bez šaubām izpauž mūsu tautas īstos centienus un dziļu un svētu pārliecību. To liecina paraksti zem šīs Deklarācijas un visspilgtāk pats fakts, kā šie paraksti ir doti, jo jāievēro, ka katrs parakstītājs riskē pie zināmiem apstākļiem pazaudēt savu dzīvību, vai labākā gadījumā nonākt koncentrācijas nometnē. Neskatoties uz to, šie paraksti ir doti!". Ka šādu draudu paredzējums bija pilnīgi pamatots, pierādījās ar paša LCP vadītāja K. Čakstes likteni. Apcietināja vēl arī vairākus citus LCP locekļus, un kad, krievu fronteī tuvojoties Latvijas robežai, sākās vispārējā bēgļu kustība uz rietumiem, atlikušie LCP locekļi pārcēlās uz Zviedriju, Vāciju un Austriju. Pēdējo sēdi zem Latvijas debesīm LCP noturēja 8. septembrī 1944. gadā (Kurzemē).. LCP brīvības cīņu tradīcijas tie tomēr bija paņēmuši līdz arī emigrācijā — Zviedrijā LCP darbība atjaunojās 1944. gada 18. novembrī, bet Vācijā–Austrijā uz 1945. gada 3. oktobri.. mērķis atjaunotajām organizācijām palika tas pats, ko bija iecerējusi uz Latvijas zemes LCP un tās vadītājs Konstantīns Čakste — brīvas, patstāvīgas Latvijas valsts atgūšana.

(M. Salnās vēstule un manuskripts L. Siliņam, sūtīti 1967. gada 29. jūlijā, *red.*).

Konstantin Tschakstes Tod.

Oskars Urbonas, pulkvedis
Štuthofas koncentrācijas nometnes, 12 bloks, nr. 97268,
dz. 1892. gada 31. martā
Lietuvas pretestības organizācijas loceklis

Sommer des Jahres 1944. Die Front im Osten bricht zusammen und nähert sich mit unheimlicher Schnelle den besetzten Gebieten des Baltikums. Die Gestapo und SS wütet in diesen Gebieten als ob sie mit diesen Mitteln das Kriegsglück zu ihrer Gunst zwingen kann.

Ende August wurden wir—4 Offiziere des litauischen Heeres — nach einer monatelangen Haft im KZ Salaspils, in das Zentral-gefängnis in Riga eingeliefert. Nachdem alle Formalitäten der Einlieferung erledigt waren und uns unsere Zellen angewiesen waren, wurden wir aufgefordert sich nach der Badeanstalt zu begeben. In Begleitung eines Aufsehers des Gefängnisses gingen wir über den Innenhof und hier begegneten wir einige Herren — ebenfalls Häftlingen — die aus der Richtung der Badeanstalt kamen. Beim Vorbeigehen sagte der eine im Flüstertone zu mir: “Sie müssen wissen, Oberst, dass hier der Mund gehalten werden muss”. Das war Konstantin Tschakste, und das war das erste mal wo ich K. Tschakste traf.

Diese Haltung von K. Tschakste war für ihn charakteristisch und typisch. Selbst im Gefängnisse, selbst moralisch und fisisch unter der Gewalt der Gestapo leidend, hält er es für selbstverständlich noch für andere zu sorgen. Er selbst war bereits eine längere Zeit in Haft, er kannte die Verhältnisse im Gefängnisse und befürchtete, dass ein Neueingelieferter leicht zum Opfer einer Provokation der Gestapo fallen könnte. Dass solche Provokationen tatsächlich mit Hilfe einiger Angestellter des Gefängnisses von der Gestapo durchgeführt wurden, hatten wir die Möglichkeit zu überzeugen. Aber so war K. Tschakste, und so kannte ich ihn in der ganzen Zeit, die wir zusammen, erst im Gefängnisse in Riga und weiter im KZ Stutthof verbrachten.

Wer K. Tschakste näher kannte, konnte dem Eindruck nicht entgehen, dass es eigentlich zwei Tschakstes gab, die in einer Person vereinigt waren. Der eine — fest und unbiegsam, konsequent, wenn es sich um Grundsätze, seine Weltanschauung und die Begriffe der Ehre und Moral ging, der immer um sein Volk besorgte und Wege suchende, wie dem Volke auch bei den herrschenden Verhältnissen

geholfen werden kann, und der andere — der immer höfliche, tolerante und ungemein bescheidene. Meine Bewunderung und Achtung K. Tschakste gegenüber war immer gross, aber erst als ich seine letzten Tage und seinen Tod beobachten konnte, verstand ich voll seinen Mut und seine Charakterstärke.

Bereits auf dem Marsche, bei der Auflösung und Evakuierung des KZ, muss K. Tschakste sich unwohl gefühlt haben, denn still und in sich versunken marschierte er in der Kolonne, den Rucksack auf dem Rücken tragend. Aber keiner hörte von ihm ein Klagewort, bei keinem beklagte er sich, nur seine ganze Haltung und sein verändertes Wesen bezeugten, dass er sich nicht wohl fühlen musste. Der Fleckthylus herrschte zur Zeit unter den Häftlingen und forderte seinen Tribut, deshalb war es verständlich, dass er von seinen Freunden und Kameraden mit Sorge beobachtet wurde. Aber auf alle Fragen antwortete er immer in seinem ruhigen, bescheidenen Tone: "Es wird schon gehen".

Es ist nicht notwendig den Marsch der Stutthofer Kolonnen zu beschreiben, den Hunger und Durst, die Brutalität der SS-Männer, das Morden aller Entkräfteten und Zurückgebliebenen — alles das ist bereits mehrmals beschrieben und im grossen ganzen bekannt. Eins kann nur gesagt werden: in dieser Hinsicht unterschied sich der Marsch der Stutthofer Kolonnen mit nichts von allen anderen.

Anfang Februar 1945 kamen wir nach Gans — ein ehemaliges Lager des Arbeitsdienstes, dessen Baraken in einem ziemlich verfallenen Zustande waren. Die Kolonnen der Häftlinge wurden auf die einzelnen Baraken verteilt, uns wurde eine kleine Barake, wo früher das Gerät und die Werkzeuge der Feuerwehr aufbewahrt wurden, angewiesen. Mit Not konnten wir (immerhin 36 Mann) hier Platz finden, aber im jeden Falle war es hier besser als in einer gemeinsamen Barake.

Es vergingen nur einige Tage, die wir hier verbringen konnten, und nun hörten wir zum ersten male, dass K. Tschakste sich beklagte, dass er sich unwohl fühle, dass ihn Schmerzen in der Schulter plagten. Er war nicht der einzige Kranke unter uns, 6 lagen bereits fest auf ihren Lagern, deshalb wurden auch seine Worte nicht so ernst genommen. Der eine gab ihm den einen Rat, der andere einen anderen, aber helfen konnte ihm keiner, da auch der herbeigeholte polnische Arzt Witkowski ihm mit nichts helfen konnte, da er zu seiner Verfügung nur einige Worte des Trostes hatte, aber keine Arzneimittel. Selbst die Krankheit, an der K. Tschakste litt, konnte

der Arzt nicht feststellen, — diese Frage blieb bis heute nicht geklärt. Da aber die Stimmung Tschakstes mit jedem weiteren Tage immer tiefer sank, versuchten seine Freunde ihn zu zerstreuen und ihn auf andere Gedanken zu bringen. Aber immer öfter begann Tschakste vom Tode zu sprechen und immer öfter begann er dieses Thema zu entwickeln. Viele Stunden verbrachte ich an seinem Lager sitzend und seine Erwägungen und Beurteilungen auf dieses Thema anhörend. Weshalb er ausgerechnet mich zu seinem Gesprächspartner auf dieses Thema auserwählt hat, weiss ich nicht, vielleicht, weil ich geduldig seine Ausführungen anhörte, ihn aussprechen liess und keinen Versuch machte ihn zu unterbrechen oder den Gesprächsstoff zu wechseln. Das, was sich in diesen Stunden sich unteruns abspielte, kann eigentlich nicht als Gespräch bezeichnet werden, Tschakste sprach tatsächlich allein, ich aber hörte ihm geduldig zu nur selten ein oder einige Worte sagend. Ich kann heute, selbstverständlich, die Worte Tschakstes nicht in seinem Wortlaufe wiederholen, dazu ist eine zu lange Zeit bereits verflossen, aber seine entwickelten Gedanken waren so original, dass sie auf immer mir ins Gedächtniss verfielen.

“Der Tod”, behauptete Tschakste: “ist das entscheidende Böse und eine unbedingte Wohltat, gleichzeitig aber auch die höchste Realität. In diesem Zusammenhange stellt er der Menschheit die Frage der Fragen und das Rätsel in der Rätsel was ist eigentlich der Tod, oder was dasselbe ist: was erwartet den Menschen nach dem Tode?”

“Der gewöhnlich Verstand kann nur schwer verstehen, oder, genauer gesagt, davon überzeugt zu sein, dass mit dem Tode der endgültige Punkt gestellt wird, wie auch sich zu überzeugen, dass der Tod nur einen gewissen Schritt darstellt, der den Menschen von einem Dasein in das andere führt. Aber eben deshalb, dass der Tod den Menschen aus einem Dasein in das andere führt (wenn das andere auch eine Leere und Nichts ist), muss er als die höchste Realität anerkannt werden.”

“Einige der Menschen — die Heiligen, die Mistiker und Okkultisten — glauben so fest an das Leben nach dem Tode, dass sie sich das zukünftige Leben ebenso real, wie das Leben auf der Erde, vorstellen. Andererseits aber gibt es 100-prozentige Ateisten, die die Wahrscheinlichkeit des zukünftigen Lebens als lächerlich und ausgeschlossen auffassen. Die Mehrzahl aber der Menschen lebt im Zweifel, wobei dieser Zweifel nicht bei allen Menschen gleich ist.

Dieser Zweifel ist die Grundlage des Glaubens, ganz egal von welcher Art, über die Fortsetzung des Lebens nach dem Tode oder über das endgültige Ende.

Nur bei einem solchen Zweifel ist das Leben möglich, und nur dieser Zweifel macht den Menschen zum wirklichen Menschen und zu einem wirklich freien Lebewesen. Denn, wenn es möglich wäre den Menschen davon zu überzeugen (wie das z. B. in der Mathematik der Fall ist), dass das zukünftige Leben tatsächlich besteht, dass das Leben auf der Welt nur einen kurzen Zeitabschnitt darstellt, wo der Mensch für sein zukünftiges Leben vorbereitet wird und wo alles verzeichnet wird, was der Mensch auf der Erde getan hat — wäre hiermit eine jede Freiheit ausgeschaltet, denn der Mensch wäre verpflichtet sich so zu verhalten und so aufzutreten, dass seine Taten auf der Erde keine Strafen im zukünftigen Leben zur Folge hätten. In diesem Falle wäre auch eine gute Tat keine freie Tat sein, also auch keine gute, denn eine gute Tat kann keine gezwungene Tat sein, wie auch eine gezwungene Freiheit unmöglich ist. Eine menschliche Tat kann nur dann für frei und gut angenommen werden, wenn sie nicht mit dem Hintergedanken auf eine Belohnung oder eine Strafe verbunden ist: eine automatische oder mit einem Interesse verbundene gute Tat ist unmöglich.

Aber ebenso hoffnungslos wären die Aussichten des Lebens auf der Erde wenn der Mensch ganz bestimmt wissen möchte, dass mit seinem Tode der endgültige Punkt für ihn gestellt wird. Deshalb findet man wirkliche Ateisten ebenso selten, wie auch wirkliche Heilige gefunden werden können. Es ist unmöglich die wirkliche Moral logisch und bis zum Ende zu definieren ohne sie im überweltlichen und übermenschlichen Plane zu begründen. "Falls Gott nicht bestet — ist alles eriaubt", sagt Dostojewski, und Stalin und Hitler haben diese Behauptung zur Genüge im praktischen Leben bestätigt.

Wie gesagt, es finden sich Menschen, die fest davon überzeugt sind, dass das zukünftige Leben nach dem Tode besteht und die es für eine Sünde halten diese Tatsache nur zu bezweifeln. Aber es ist gut, dass sie diese ihre Überzeugung, ihr Wissen, auf andere Menschen nicht übertragen können. Diese Überzeugung muss ein Akt der inneren Freiheit des Menschen sein, aber keine angezwungene. Deshalb gehört sie auch zu den "verfluchten Fragen", für die keine gestampfte Antwort besteht, und eine persönliche, individuelle Antwort auf sie kennzeichnet gleichzeitig die Stufe der Vollkommenheit des Menschen. Die sovjetischen Ideologen haben keinen Begriff

davon, dass die Abschaffung der "verfluchten Fragen" die Armlichkeit, Beschränktheit und Engstimmigkeit der sovjetischen Kunst und der sovjetischen orthodoxen Literatur zur unbedingten Folge haben muss. Der Held der sovjetischen Literatur kann kein Mensch sein, der frei, nach freiem Willen und Verstand, unter Zweifel und Qualen, die grundsätzlichen Fragen des Daseins sucht, denn diese Fragen sind bereits bestimmt und formuliert, und diesen Bestimmungen muss der sovjetische Verfasser sich fügen."

Solche und ähnliche Gedanken beschäftigten K. Tschakste in den langen Stunden, wo er still und in sich versunken auf seinem Lager lag. Es war ihm anzusehen, dass das Schweigen ihm schwer war, dass er sich aussprechen wollte, dass diese Gedanken ihn quälten und ihm keine Ruhe gaben, desto mehr, dass seine Kräfte zusehend abnahmen und er immer seltener seine Lager verlassen konnte. Nach Einigen Tagen wandte er sich an Br. Kalniņš mit der Bitte seinen Ehering und das goldene Kreuz, das er immer auf seiner Brust trug, zu sich zu nehmen, denn, wie er sagte, bald wird er in einem Zustand sein, wo er seine Bitte nicht mehr wiederholen können wird. Auf die verwunderte Frage Kalniņš was er damit beabsichtigt, antwortete er, dass ihm nur wenige Tage noch des Lebens geblieben sind und er möchte mit dem Bewusstsein sterben dass diese Sachen in die richtigen Hände gelangen möchten. Nicht nur Kalniņš, auch die anderen, versuchten Tschakste von diesem Gedanken abzubringen, versuchten einjeder auf verschiedene Art ihn von diesen Gedanken abzubringen. Es half nichts, Tschakste blieb bei seiner Überzeugung, und nichts konnte ihn von dieser Überzeugung abbringen.

So vergingen 1-2 Tage, Tschakste sprach nur wenig und wenn schon, denn nur von seinem baldigen Tode. "Es ist traurig zu wissen, dass du sterben musst dank der unkundigkeit des Arztes" — diese Worte sagte er noch wenige Stunden vor dem wie er die Besinnung verlor. Woran Tschakste starb ist niemals festgestellt worden. Der einzige im ganzen Lager Arzt konnte keine genaue Diagnose stellen, sicher ist nur, dass Tschakste noch lange vor seinem Tode wusste, dass seine Tage in dieser Welt zu Ende gehen. Wodurch er diese seine Überzeugung begründete — ist ebenfalls nicht festgestellt worden. Wenige Stunden später verlor Tschakste tatsächlich die Besinnung. Noch ein mal, in der folgenden Nacht, erwachte er aus seiner Besinnungslosigkeit, aber nur auf kurze Zeit. Dann verlor er wieder die Besinnung und erwachte nicht mehr bis zu seinem Tode.

Mit dem Tode Tschakstes entstand ein neues Problem: seine Beisetzung. Die Sterblichkeit unter den Häftlingen im Lager war ungemein Gross. Die Leichen wurden in einem tiefen Graben zusammengetragen und dort zugeschüttet. Auf diese Art wollten wir Tschakste aufkeinen Fall begraben wissen, dazu war es uns allen ein zu lieber und achtungswerter Kamerad. Wenn auch mit gewisser Not, aber wir erhielten von unserem Kolonnenführer die Erlaubniss Tschakste allein, auf einem von uns ausgewählten Platze zu beerdigen. Bei der Besprechung dieser Frage erwehte Kalniņš, dass Tschakste ein gläubiger Christ war, dass seinen Verwandten es wohl angenehm wäre zu wissen, dass Tschakste auch als Christ beerdigt wurde und dass er deshalb den Vorschlag macht eine kurze Todesmesse am Grabe Tschakstes abzuhalten. Auf die Erwiederung, dass ein ewangelischer Pastor im Lager nicht vorhanden ist, antwortete er ganz ruhig: "Ich verstehe in diesen Sachen nichts, aber, wenn kein Pastor vorhanden ist, kann, meiner Meinung nach, auch ein katholischer Priester die Todesmesse abhalten" — Hauptsache war, nach seiner Meinung, dass Tschakste wie ein Christ beerdigt werden möchte. Ich muss ganz offen gestehen, dass ein Solches Auftreten Kalniņš mich in Verwunderung versetzte, denn es gehört eine gewisse Kultur dazu, um Solche Toleranz und ein solches Verständniss für seine Mitmenschen zu Tage zu bringen.

Einen Sarg anzuschaffen hatten wir, natürlich, keine Möglichkeit. Ein Stück Dachpappe war alles was wir anschaffen konnten. Auf einem Hügel, dessen Nordwand steil herabfiel und von der Blick nach Norden — nach Lettland offen war, wurde das Grab ausgehoben. Eine versiegelte Flasche mit der notwendigen Angaben wurde zu Füssen Tschakstes gelegt. Die Gebete wurden gelesen — und nach den Abschiedsworten seiner Kameraden wurde das Grab geschlossen. Friedlich ruhe, Tschakste, in der fremden Erde! (Akad. stud. vienības "Austrums" arhivs, Stokholmā.)

Latvijai veltīts mūžs

Prof. Dr. Edgars Dunsdorfs

Gaiša, saulaina pavasara diena mums nesa sēro vēsti, ka Konstantīns Čakste miris mocekļa nāvē par Latviju. Piemiņas vainagam šis rindiņas... Vainagam, ko atmiņās vij kolēgas un draugi, piederīgie un visi latvieši Vācijas novados, Zviedrijas klintīs un mocekļa gaitās ejošās dzimtenes ārēs. Šim piemiņas vainagam saulaini ziedi un zaļas lapas lido no visām vietām, kur darbojies un mitis Konstantīns Čakste. Smaržīgs priēžu skuju zariņš lido no Rīgas Meža kapiem, kur dus Konstantīna Čakstes tēvs — brīvās Latvijas pirmais valsts prezidents.

Medains liepas zieds lido no Aučiem, kur 1901.26.VII. kā sestajam bērnam bija kārts šūpulis Konstantīnam. Sīkas lapiņas lido no Jelgavas, Tērbatas un Krievzemes Kazaņas, no Rīgas II ģimnāzijas, kur raibās bēgļu gaitās un Latvijai dzimstot, Konstantīns lika pamatus savai izglītībai. Smaržīgus pavasara ziedus piemiņas vainagā vij "Austuma" draugi, kas reizē ar Konstantīnu Čaksti 1920.–1925. g. studēja tiesības Latvijas Universitātē. Rudens asteres sūta Latvijas Universitātes mācības spēki sava mīļā kolegas vainagam. Savam kolegam, kas, līdz 1928. g. gatavodamies zinātniskajam darbam, 1928. g. tika ievēlēts par jaunāko asistentu, 1933. g. par privātdocentu, 1934. g. par docentu civiltiesībās, 1935. g. — tirdzniecības tiesībās, 1937. g. — par vecāko docentu, ko pēdējā brīvvalsts gadā pārdēvēja par ārkārtējo profesoru. Piemiņas vainagam sūta ziedus žurnāls "Jurists", kura atbildīgais redaktors bija Čakste, sūta Latvijas zvērinātie advokāti, kura saimes loceklis viņš bija. Zaļi zariņi lido no Briseles, Parīzes un Berlīnes, kur zinātniskos komandējumos 1932. un 1936./37. g. bija Čakste. Baltu rozi vij Tautsaimniecības vārdnīcas redakcija sava līdzstrādnieka vainagā, līdzstrādniekam, kas vēl no Rīgas cietuma 1944. g. sūtīja rakstus par to, kas pašam rakstītājam bija ņemts — par cilvēka tiesībām brīvi paust savu domu.

Arvien kuplāks kļūst vainags, tanī ievijas ziedi, ko sūta Konstantīnam Čakstem viņa daudzie draugi, kurus valdzināja viņa gaišā dzīves uztvere un saulainais humors. Vainags vīts — uz Konstantīna Čakstes kapa, ko tam rakuši latviešu zēni, viņa mocekļu gaitu līdzgājēji, šis vainags mirdz sīkām rasas pērlītēm. Nē, tā nav rasa, tās asaras, ko raud par tētiņu Konstantīna Čakstes abas meitenītes un viņa dzīvesbiedre. Tas ir asaras, ko raud viņa daudzie draugi un, kas nožūst tikai tad, kad vainags greznos Čakstes kapu zem dzimtenes saules.

Ziņa par abu Čakstes — Konstantīna un Mintauta — apcietināšanu 1944. g. 29. aprīlī satrauca Rīgas latviešu sabiedrību. Vairāki universitātes mācības spēki, tikko kļuva zināma apcietināšana, kopā ar dažiem sabiedriskiem darbiniekiem sapulcējās privātā sanāksmē Elizabetes ielā, docenta Šulca dzīvoklī. Viņa dzīvoklī atradās arī viņa zvērināta advokāta birojs, tādēļ sapulcēšanās tur nevarēja radīt aizdomas. Nākošās dienās sapulcējās universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes mācību spēki. Visi bez izņēmuma parakstīja galvojuma rakstu un lūdza uz šī galvojuma pamata pa apsūdzības izmeklēšanas laiku atbrīvot Konstantīnu Čaksti no apcietinājuma. Rakstu fakultātes uzdevumā Latvijas vācu *SD* priekšniekam Langem personīgi iesniedza tautsaimniecības nodaļas vadītājs un no juristiem doc. L. Šulcs — vēlākais fakultātes dekāns. Lange pret delegāciju izturējās pieklājīgi, izteicās arī atzinīgi pret fakultātes mācības spēku koleģiālo izturēšanos, bet kategoriski noraidīja lūgumu par Čakstes atbrīvošanu pa izmeklēšanas laiku. Arī apsūdzības saturu Lange neizpauda. Neapmierinoties ar šo neveiksmi, fakultāte sagatavoja otru rakstu faktiskajam noteicējam Latvijā *SS* ģenerālim Jekelnam (*Jeckeln*), bet arī te panākumu, kā varēja sagaidīt, nebija. Čakste līdz kara beigām palikšot apcietinājumā, bija privātā kārtā izteikta atbilde. Tāpat nedeva panākumus Zentas Mauriņas personīgā griešanās pie t. s. Austrumzemes *SD* priekšnieka — Šrēdera (*Schröder*). Čakste palika apcietinājumā, sākumā Reimersa ielas vācu “čekā”, vēlāk viņu pārveda uz Centrālcietumu. Pārvešana uz Centrālcietumu nozīmēja lielu uzlabojumu, jo šeit Čakste drīkstēja lasīt, pielaida arī viņa kundzes apmeklējumu un uz Tautsaimniecības vārdnīcas redakcijas lūgumu viņam bija atļauts rakstīt manuskriptus un caur *SD* cenzūru piesūtīt vārdnīcai.

Visiem draugiem bija tādēļ smags sitiens, kad nāca zināms, ka Konstantīns Čakste pārvests uz Salaspils koncentrācijas nometni. Šis bēdas neatviegloja baumas, ka viņu drīz vien atbrīvošot, tāpat kā bija atbrīvots Mintauts Čakste. Dzīve Salaspilī sevišķi smaga ārkārtīgās netīrības, parazitū un sliktas barības dēļ. Lielgabalū dārdoņai nākot arvien tuvāk, Čaksti ar pārējiem Salaspils nometnes dalībniekiem pārveda uz Štuthofu pie Dancigas. Pēdējās piederīgo vēstules uz turieni aizveda tautsaimniecības nodaļas mācības spēki, kas devās septembra beigās bēgļu gaitās uz Vāciju. Vai Čakste šos pēdējos sveicienus saņēmis, nav zināms.

Par abu Čakstes — profesora un senatora — apcietināšanas iemesliem klīda visdažādākās valodas. Zinātāji klusēja, bet pārējie minēja

dažādas hipotēzes. Mintauts Čakste esot apcietināts par to, ka bijis angļu un latviešu tuvināšanās biedrības priekšnieks, Konstantīns Čakste par to, ka esot autors iesniegumam ģenerālim Bangerskim, kurā bija prasīts, lai panāk neatkarīgas Latvijas atzīšanu uz demokrātiskiem pamatiem. Šāds iesniegums tiešām bija, un to *SD* aģenti it kā esot nofotografējuši. Konstantīns Čakste tā autors tomēr nebija, kaut gan laikam iesnieguma izstrādāšanā bija piedalījies.

Istie apcietināšanas iemesli bija, ka vācu *SD* bija nākusi uz pēdām Konstantīna Čakstes Latvijas neatkarības atjaunošanas centieniem un šai nolūkā uzņemtiem sakariem ar Igauniju, Lietuvu un ārzemēm. Raksturīgi, ka reizē ar Konstantīnu un Mintautu Čaksti tika apcietināts arī kāds strādnieks ar to pašu uzvārdu, ko pēc dažām dienām atkal atbrīvoja. Kaut gan Lange tautsaimniecības un tiesību zin. fakultātes delegācijai apgalvoja, ka *SD* izšķīries par Čakstes apcietināšanu tikai pēc rūpīgas apsvēršanas, labi zinot, ka latviešu sabiedrībai šim vārdam ir diža slava, tomēr liekas, ka iespējami daudzu Čakstu apcietināšana runā pretī šim apgalvojumam.

Konstantīns Čakste miris mocekļa nāvē par Latviju. Tas ir liels zaudējums nākamai brīvajai Latvijai, kur viņam būtu lemta redzama loma viņa karstās patriota sirds un lielās, patiesās dzimtenes mīlestības dēļ.

Konstantīna Čakstes zinātnisko darbību vislabāk raksturo viņa publikāciju saraksts. Pirmais viņa saraksts iespiests *Jurista* 2. numurā "Tiesība uz vārdu un likums par vārdu un uzvārdu rakstību dokumentos". 1931. g. iespiests viņa habilitācijas darbs "Nomaksas pirkums Latvijā un ārzemēs" (*Tieslietu Ministrijas Vēstnesis* 6.–9.), 1933. g. seko viņa apcerējums "Nama sadalīšana dzīvokļos" (turpat 1933. g., 9.–10.). Tad — "Nejaušība un nepārvarama vara Latvijas civillikumos" (*Jurists*, 71.–72.), 1937. g. 22. decembra Likums par akciju un paju sabiedrībām (*Jurists*, 85.–86.), 1937. g. 28. janvāra Civillikums (*Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1938), "Blanko vekseļa ieguvēja tiesiskais stāvoklis" (*Jurists*, 91.–92.) un "Motorizēto satiksmes līdzekļu īpašnieku atbildības problēma Latvijas un ārzemju civiltiesībās" (Latvijas U. akadēmiskās sabiedrisko zinātņu biedrības rakstu krājums, II). Sākot ar 1943. g., Čakste bija līdzstrādnieks Tautsaimniecības vārdnīcā civiltiesību jautājumos, kur iespiesti vairāki apcerējumi, bet lielais vairums palika Rīgā manuskriptā.

Boļševiku laikos un tāpat arī vācu okupācijas laikā universitātes mācības spēkiem bija jāražo zinātniskie darbi pēc plāna un grafikas. Ikvienam bija jāpieteic temats, un tā apstrādāšanu bija paredzēts

kontrolēt. Konstantīns Čakste pieteica tematu "Motorizēto satiksmes līdzekļu īpašnieku atbildība Latvijā". Šo tematu pieteica kā boļševikiem, tā arī vēlāk vāciešiem. Tā K. Čakstem bija iespiests darbs par šo tematu, tikai retais saprata humoru, kas slēpās šinī pieteikumā. Tikai fakultātes sēdē, kurā piedalījās augstskolu lietu vadītājs Austrumzemē— Stegmanis un t.s. Latvijas ģenerālapgabālā — Dilfers, smalka ironija pavīdēja Čakstes vaibstos, kad uz vācu kungu iebildumu, ka Latvijā privātu motorizēto satiksmes līdzekļu īpašnieku tikpat kā neesot, viņš atbildēja: "Jā, kungi, bet atbildība ir arī neprivāto auto īpašniekiem par to, ko viņi te pie mums sabrauc!"

Konstantīna Čakstes mūžs bija veltīts Latvijai. Mierīgi plūstot Latvijas dzīvei, tas nevarēja tik spilgti izpausties kā vēstures bangojumos. Būdams Jāņa Čakstes dēls, viņš nevarēja citādi, kā stāvēt par demokrātisku Latviju. Boļševiku un vācu laikos viņa gaišais humors palīdzēja tikt pāri politisko debesu drūmai ikdienai. Patriotiskie studenti ar slepenu smaidu piezīmēja viņa iespraudumus lekcijās, kas bija tik uzmanīgi pārdomāti, ka ziņotāji tajos nekā nevarēja saskatīt, bet zinātāji gan. Šais nebrīvības laikos nesalaužama bija Čakstes ticība brīvās Latvijas atdzimšanai — šī ticība viņam bija jāsamaksā ar savu dzīvību. Lai vijam piemiņas vainagu Konstantīna Čakstes kapa kopiņai svešumā. (Pārņemts no "Bavārijas Latviešu Vēstnesis" 1945. g. nov.).

Andenken an Prof. K. Čakste

Prof. Vasilijš Sinajskis

Der Professor zur Zivil- und Handelsrecht an der lettländischen Universität in Riga, Herr Konstantin Čakste liebte wie sein Volk, sein Heimatland — Lettland, so auch die Wissenschaft. Erzogen im kulturellen Hause seines Vaters des ersten Präsidenten der Republik Lettlands, hat von ihm die doppelte Liebe zur Heimat und ebenso zu der Wissenschaft geerbt, und alle seine Kräfte der Heimat und der Wissenschaft gevidmet.

Gross von Wuchs, physisch kräftig gebaut, begabt, mit treuer und erhebener Seele hat er seinen kurzen Lebenslauf als Ritter mit unverhüllten Angesicht, ohne Frucht, im festen Glauben an den Sieg des edlen Menschen hindurch gewandert. Es fehlte ihm auch nicht an gutmütigem skeptischem Humor.

Er liebte Heiss seine Familie und als guter Hausvater trug zur Freude des Hauses und der ganzen Umgebung bei. Dies seine Freude fühlte man auch in seinem Verhalten zur Wissenschaft, welche er als die wertvollste Gabe der menschlichen Kultur hielt als Licht, das den Menschen aus dem Dunkel seines irdischen Dasein emporhebt.

Die Wissenschaft selbst betrachtete er als eine praktische Kraft des Lebens. In seiner der Fakultät eingereichter Arbeit für "pro venia legendi" und in der grossen Arbeit, die er zu publizieren beabsichtigte strebte er die Problem über die schuldlose Verantwortlichkeit zu lösen, z. B. unter anderem in Fällen von unglücklichen Zusammenstössen der Automobieli u. dergleichen.

Mit grossem Bedacht und tiefem Ernst und dem Bewusstsein einer grossen Verantwortlichkeit vor sich selbst und vor allen Menschen, nach sozialem Recht suchend, lebte er nicht nur in seiner Heimat — Lettland, sondern auch im Ausland. Er sammelte Materiale aus der Praxis der Gerichte, nutzte sie für die Grundlag der theoretischen Privatrechte aus. Ernahm lebhaft Teil am Journal "Jurist" (Redakteur), von Mitteln eines privaten Vereins herausgegeben. Er beteiligte sich in besonders wichtigen und verantwortlichen Fällen in verschiedenen Konsultation an den Ministerien. Weiterhin war er Mitglied am "Lettländischen Konversationslexikon" wie auch mitarbeiter verschiedener anderer volkwirtschaftlicher Ausgaben und Schriften. (Akad. stud. vienības "Austrums" arhivs, Stokholmā.)

Atmiņas par vecbiedru prof. Konstantīnu Čaksti

Mag. iur. Arvīds Jaunarājs

Kad Latvijā valdīja okupācijas vara un vēl sēdēju savā miertiesneša iecirknī Andreja Pumpura ielā, reiz prāvu starpbrīdī pie manis bija iegriezies Konstantīns Čakste (viņš, kā zināms, bija arī zvērināts advokāts), un tur klāt bija arī vēl kāds... Saruna novirzījās uz to, kas mūs nākotnē sagaida. Kad mēs izteicām pesimistiskas domas, Konstantīns Čakste mums atbildēja apmēram šādiem vārdiem: "Es gan esmu pilnīgi pārliecināts, ka Latvija būs atkal, bet tikai es nezinu, vai mēs to piedzīvosim."

Pēc tam apstākļi bija sagādājušies tā, ka man iznāca apmainīt pāris vēstuli ar Konstantīnu Čaksti vēl pēc tā momenta, ko. J. Breikšs aprakstījis "Laikā", kur gājiens, kas nāca no Salaspils koncentrācijas nometnes, gar Rīgas pili ievijās aiz Rīgas muitas dārza lielajiem dzelzs vārtiem.

Konstantīna Čakstes personā bez lielās vienkāršības bija vēl kāda gaiša, saulaina, veselīga, izlīdzinoša īpašība, kas mani vienmēr saistīja.. Visdrīzāk es savas attiecības ar Konstantīnu Čaksti gribētu apzīmēt par skolēna un skolotāja attiecībām, kaut gan nevienu eksāmenu man pie viņa nenācās turēt, un vienīgās viņa lekcijas, ko klausījos, bija jaunā privātdocenta iestājklekcija, ja atmiņa nevil, par īpašuma tiesībām uz dzīvokli, un viņa pirmais neobligātais kurss Latgales civiltiesības. Taču cik dažu labu reizi es netiku aizgājis pie viņa parunāties vai nu par kādu tiesību tematu, ko gribēju apstrādāt, vai arī dažos gadījumos grūtās dzīves situācijās. Tiesībās viņš nemitīgi mani mudināja uz tālāku strādāšanu,.. bet dzīves problēmās, kas okupāciju rezultātā saistījās ārpolitiskas dabas jautājumiem, es viņa domās, padomos un gatavībā palīdzēt vairākkārt tiku atradis garīgu noriecinājumu.

Konstantīns Čakste atradās Štuthofas konc. nometnē, bet es ar ģimeni biju nokļuvis čehu zemē, Prāgas tuvumā. Pirmajā vēstulē viņš starp citu raksta, ka Prāgā vajagot atrasties profesoram Sinaiskim, un lūdza, vai es viņu varētu uzmeklēt, nodot sveicienus un lūgt atraktīt vēstuli. Par šo uzdevumu biju pavisam priecīgs, jo likās, ka nu man būs izdevība izdarīt Konstantīnam vismaz šādu mazu pakalpojumu. Un patiesi ar adrešu biroja palīdzību es prof. Sinaiski arī sameklēju un apciemoju. Viņa dzīvoklis atradās lielā krievu emigrantu

kolonijas namā. Viņš, protams, mani neatcerējās no Rīgas laikiem, tāpēc stādījos priekšā, nodevu sveicienus, parādīju vēstuli un lūdzu viņu uz Štuthofu aizrakstīt. Par manu apciemojumu prof. Sinaiskis likās ļoti priecājamies (Konstantīns taču bija viņa asistents universitātē), lūdza mani uzskatīt, apsolvīt rakstīt (bet var arī būt, ka es to tikai tā sapratu, t.i., ka tieši apsolvīt viņš neapsolīja) un aicināja atkal viņu apciemot. Izmantojot šo aicinājumu, es prof. Sinaiski pēc tam apmeklēju vēl vairākas reizes, un mūsu saruna ar profesoru, viņa kundzi un meitu, neraugoties uz manām pavājām krievu valodas zināšanām, risinājās visai sirsnīgi. Gluži kā citkārt civiltiesību seminārā viņš mani pacienāja arī ar glāzi tējas. Tāpēc liels pārsteigums man bija, kad otrā un pēdējā vēstulē, kas rakstīta 1945. g. 7. janvārī, Konstantīns Čakste man raksta, ka no prof. Sinaiska vēstuli neesot saņēmis un arī viņš no savas puses neesot Sinaiskim rakstījis, jo varbūt pēdējam esot nepatīkami no turienes vēstules saņemt. Un rūgtākais teikums visā vēstulē ir tas, kur viņš piemin, kas viņam rakstījuši..., un tad saka: "Mani pārējie draugi mani ir aizmirsuši vai arī rakstīs normālos laikos."

..Kad Vācija jau bija kapitulējusi, atnāca ziņa par Konstantīna Čakstes mūža traģisko noslēgumu. Un man ienāca prātā tie vārdi, ko viņš kādreiz Rīgā man bija teicis: "Es esmu pilnīgi pārliecināts, ka Latvija atkal būs, bet es nezinu, vai mēs to pieredzēsim". Uzsvars šinīs vārdos ir uz teikuma pirmās puses, kas ir dziļas un stipras ticības apliecinājums Latvijai. Un Konstantīna Čakstes mūža pēdējais cēliens ir pierādījums tam, ka šai ticībai viņš kalpoja nevien vārdos, bet arī darbos, nevien labos laikos, bet arī tad, kad tēvzeme bija nelaimē, postā un briesmās. (Akad. stud. vienības "Austrums" arhīvs, Stokholma.)

Profesora Konstantīna Čakstes zinātniskā darbība

Prof. Dr. Lotārs Šulcs

Konstantīna Čakstes zinātniskā darbība Latvijas Universitātē iesākās 1925. gadā, kad tas ar labām sekmēm beidza Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultāti un tika atstāts pie fakultātes civiltiesību katedras sagatavoties zinātniskam darbam. 1931. gadā viņu ievēlēja par privātdocentu, un viņš sāka lasīt lekcijas civiltiesībās. Šī darbība turpinājās līdz 1940. gadam, kad Latvijū okupēja Padomju Savienības armija. Pēc tam kārtējs zinātnieka darbs vairs nebija iespējams. Šinīs 15 gados Čakste attīstīja ļoti rosīgu zinātnisku darbību. Blakus pedagoģiskajiem pienākumiem universitātē viņš publicēja trīs plašākus zinātniskus pētījumus un veselu rindu mazāka apjoma apcerējumus, kuŗi parādījās vairākos žurnālos, it sevišķi "Tieslietu Ministrijas Vēstnesī" un "Juristā". Daudz laika Čakstem prasīja žurnāla "Jurists" rediģēšana, kura redaktors viņš bija. Tāpat Čakste rediģēja Latvijas Universitātes akadēmiskās sabiedrisko zinātņu veicināšanas biedrības *Aequitas* izdoto rakstu krājumu.

Čakstem bija tā laimīgā izdevība strādāt pie ļoti ievērojama, internacionāli pazīstama zinātnieka profesora Dr. V. I. Sinaiska. Kopš ilgāka laika viņš darbojās kā profesora asistents, kurš vadīja civiltiesību katedru. Sinaiskis bija jurists ar plašu skatu, kas sevišķi uzsvēra teorētisku pieeju civiltiesiskām parādībām un brīdināja no iestigšanas šaurā, praktiskiem nolūkiem kalpojošā dogmatikā. Savā mācībā par "civiltiesisko sabiedrību" kā tīri teorētisku zinātni viņš mēģināja noskaidrot civiltiesību pamatprincipus, kas nosaka katras civiltiesību sistēmas īpatnējo raksturu. Blakus šai civiltiesiskai sabiedrībai ("*Bürgerliche Rechtsgemeinschaft*") kā tīri normatīvai parādībai viņš nostādīja empīrisko "socioloģisko civiltiesisko sabiedrību" kā faktisku parādību, kurā tiesību normas realizējās. Tikai abu šo sfēru kopskatījumā, jeb, kā Sinaiskis mēdza uzsvērt, "normas un fakta paralēlismā" ir iespējams iegūt vispusīgu pārskatu par katras tautas civiltiesībām. Šī zinātniskā pieeja nozīmēja arī, ka civiltiesību zinātnē jāievēro reālās dzīves prasības, cenšoties tām dot nepieciešamo tiesisko ietērpu. Savus teorētiskos uzskatus un mācību "Par civiltiesisko sabiedrību", pie kuras izveidošanas Sinaiskis bija strādājis ilgus gadus, viņš publicēja 1930. gadā Rīgā plašākā darbā vācu valodā ar nosaukumu "*Abhandlungen zur Theorie und Geschichte des Zivirechts*".¹

Jaunos ierosinājumus Čakste guva sava komandējuma laikā Francijā, kad viņš 1932. gadā papildinājās Parīzes Universitātes juridiskā fakultātē, iepazīdamies ar franču civiltiesībām. Arī šeit viņam bija iespēja vienu gadu strādāt pie viena no redzamākiem franču juristiem — civilistiem — profesora *Dr. H. Kapitāna (Henri Capitant, miris 1937. gadā)*. Čakste piedalījās viņa vadītajā doktorandu seminārā. Līdzīgi Sinaiskim Kapitāns piegriezta lielu vērību civiltiesību teorijas problēmām, kā arī mēģināja aizvien dot teorētisku pamatojumu jaunākām parādībām un pārmaiņām franču civiltiesiskā dzīvē. Zīmīgi, ka nesen, divdesmit deviņus gadus pēc Kapitāna nāves no viņa galvenajiem darbiem iznācis ceturtais izdevums profesoru *Žulio (Julliot de la Morandiere)* un *Veila (Weill)* redakcijā.²

Franču jurisprudences iespaids jau manāms tajos Čakstes darbos, kurus viņš publicēja 1932. gadā. Aplūkojot Čakstes darbus kopskatījumā, uzkrīt viņa teorētiskā ievirze civiltiesisko problēmu atrisināšanā. Viņš aizvien mēģina noskaidrot attiecīgo institūtu pēdējos pamatprincipus, kas viņa pētījumiem piešķir lielu skaidrību un pārskatāmību. Ar šādu metodi ir iespējams izvairīties no nevēlamas kazuistikas. Otrā raksturīgā Čakstes darbu pazīme ir tā, ka viņš sevišķu vērību piegriež aktuālām civiltiesiskās dzīves parādībām, kas teorētiski vēl maz noskaidrotas. Tādējādi viņš nekad nezaudē sakarus ar reālās dzīves parādībām, mēģinādams tām dot piemērotu juridisku regulējumu. Šādu pieeju jau labi rāda Čakstes pētījumu tēmas, kā, piem., nomaksas pirkums, nama sadalīšana dzīvokļos un automobilistu atbildība.

Treškārt atzīmējams, ka Čakste savos darbos plaši piemēro salīdzināmo metodi. Aplūkojot Latvijas civiltiesību normas, viņš tās salīdzina ar veselu rindu citu valstu attiecīgajiem likumiem, tā iegūdamas jautājumu vispusīgu apgaismojumu. Šāda darba metode tomēr prasa lielu erudīciju no autora.

Čakste savos pētījumos galveno vērību piegriezta Latvijas civiltiesībām. Līdz 1938. gadam, kad spēkā stājās jaunais Latvijas Civillikums, te stāvoklis bija visai neapmierinošs. Latvijas teritorijā pastāvēja divas dažādas civiltiesiskas sistēmas: Latgalē spēkā bija cariskās Krievijas 1832. gada Civillikums un Rietumu Latvijā — 1864. gada Vietējo Civillikumu kopoījums. Abi šie likumkrājumi bija lielā mērā novecojušies un vairs neatbilda jaunās Latvijas Republikas prasībām. Čakste tāpēc uzskatīja arī par savu uzdevumu aktīvi piedalīties jaunu civiltiesisku normu radīšanā un to teorētiskā pamatošanā.

Tālāk gribu pievērsties triju galveno Čakstes darbu īsai raksturošanai.

Plašākais no Čakstes publicētiem darbiem ir viņa habilitācijas disertācija "Nomaksas pirkums Latvijā un ārzemēs", kas iespiests 1931. gadā "Tieslietu Ministrijas Vēstnesī".³ Tā iznākusi arī atsevišķā izdevumā 1932. gadā.⁴ Autors te sniedz plašu nomaksas pirkuma analīzi. Uzkrīt viņa labā ārzemju literatūras pazīšana un tās iestrādāšana visās pētījumu nodaļās. Darbs sadalīts divās daļās. Pirmajā daļā autors aplūko nomaksas pirkuma institūtu Vakareiropas zemēs (Vācijā, Šveicē, Francijā, Skandināvijas zemēs u.c.), kā arī Amerikas Savienoto Valstu štatos (sevišķi Kalifornijas). Pirmām kārtām autors cenšas noskaidrot nomaksas pirkuma būtisko raksturu, izejot no Latvijas un ārzemju civiltiesību pamatprincipiem. Te skaidri parādās autora teorētiskā ievirze tiesisko problēmu atrisināšanā. Autors aprāda, ka šai ziņā pastāvēt trīs dažādas teorijas: nomaksas pirkumu uzskata kā nomas resp. īres līguma paveidu, gan kā pilnīgi patstāvīgu līgumu, gan arī kā pirkuma līguma paveidu. Autors izšķirās par pēdējo uzskatu, uzsvērdams, ka nomaksas pirkuma būtiskie elementi — cenas nomaksa pa daļām, īpašuma tiesību paturēšana pārdevēja rokās un lietas tūlītēja nodošana pircēja pilnīgā rīcībā — neesot uzskatāmi par tik svarīgām pazīmēm, kas varētu nodibināt nomaksas pirkumu kā jaunu, patstāvīgu līgumu. Zīmīgi, ka šis autora uzskats vēl tagad ir valdošais Vakareiropas civiltiesībās. Aprādot, ka pastāv divas dažādas sistēmas nomaksas pirkuma regulēšanā — pilnīga līguma slēgšanas brīvība un šīs brīvības ierobežošana ar speciālu likumu — autors iestājās par otro veidu. Vienīgi speciāli likumi varot, pēc viņa domām, nodrošināt pircēja pārliecīgu izmantošanu no pārdevēju puses, kas aizvien vairāk pastiprinājusies, nomaksas darījumiem pieaugot. 19. gs. valdošais līguma brīvības princips, kas izrietējis no taisnības idejas tīri formālas izpratnes, būtu atvietojams ar materiālās taisnības un vājāko aizsardzības principu. Civiltiesības esot pamatojamas, uzsver autors, vienīgi uz sabiedrības un indivīda interešu harmonisku līdzsvarojumu.

Otrā daļā autors analizē nomaksas pirkuma regulējumu Latvijā. Viņš aplūko tuvāk ļoti īpatnējo duālismu, kāds te radies, pastāvēt Latvijai teritorijā diviem dažādiem civillikumu kodeksiem. Latgalē spēkā esošais Krievijas civillikumu kopojums ar 1904. gadā pieņemto novelu speciāli regulējot nomaksas pirkumu, lai arī ar zināmiem ierobežojumiem. Tā likums nosakot, ka par nomaksas pirkuma objektu varot būt tikai māsaimniecībai derīgi objekti. Rietumu Latvijā pastā-

vošais "Vietējo Civillikumu kopojums" turpretim nomaksas pirkumu neregulējot un te valdot neierobežots līguma slēgšanas brīvības princips. Sakarā ar to pircēju intereses netiekot aizsargātas un tie padoti pārdevēju noteikumiem. Autors aprāda, ka Latvijā tikuši noslēgti daudzi nomaksas pirkuma līgumi. Tā saturs bijis ne vienmēr līdzīgs, tomēr visumā tas esot izrādījies pircēju interesēm visai neizdevīgs. Pēc autora ievāktiem datiem, Latvijā 90–93% no mēbelēm pirkta uz nomaksu, tāpat 90% no velosipēdiem un 75% no lauksaimniecības mašīnām. Raksturīgi, ka šai nodaļā autors atstāj civiltiesību teorijas lauku un nodarbojas ar civiltiesiskās sabiedrības socioloģiju.

Pirkuma regulēšanu speciālā likumā viņš kritizē vairākas Vakarēiropas valstu likumdošanās šai jautājumā pastāvošās nepilnības. Zīmīgā kārtā autors te iestājās ne tikai par pircēja stāvokļa nodrošināšanu, bet reizē uzsver vienmēr arī pārdevēja un trešo personu interešu aizsardzības nepieciešamību, tā aizsargājoties no vienpusīgas nostājas. Visvairāk autors vēršas pret noteikumiem, kas saglabā pārdevējam īpašuma tiesības uz pārdotām precēm, piešķirot pircējam vienīgi lietošanas tiesības. Tas radot iespaidu, it kā pircējs gan būtu pilnīgs īpašnieks par pirkām precēm, un maldinot kreditorus resp. trešās personas. Šāda konstrukcija novedot pie fiduciāra, fiktīva darījuma, kas civiltiesībās neesot vēlams. Daudz pareizāki, pēc autora domām, būtu pircējam tūlīt nodot īpašuma tiesības un pārdevēja intereses aizsargāt ar viņam piešķirtām ķīlu tiesībām uz pārdotām lietām.⁵ Tālāk autors aizstāv likumus, saskaņā ar kuriem pircējs nezaudē savas agrāk izdarītās nomaksas, ja pārdevējs atkāpjas no līguma pircēja nokavējuma dēļ. Atkāpšanās tiesības no līguma, kuru pazīst gandrīz visas dažādo zemju likumdošanas⁶, tomēr esot vēlamas, jo tās nodrošinot pārdevēja stāvokli un garantējot kārtīgu saimniecisku apgrozību. Pircējs tādējādi tiekot spiests paredzētos nomaksas termiņus ievērot. Kas attiecas uz nomaksas pirkuma objektiem, tad autors ieteic Francijas likumdošanas praksi, kas principā atzīstot līguma brīvību nomaksas pirkumos, tomēr attiecībā uz šo darījumu priekšmetiem nosaka zināmus ierobežojumus. Pēc autora domām, nebūtu pielaižami nomaksas pirkumi attiecībā uz vērtslietām un loteriju un biržu papīriem, kas varētu veicināt pilsoņu dzīvošanu pāri viņu līdzekļiem. Izejot no civiltiesību teorijas viedokļa, autors nāk pie slēdziena, ka speciāli likumi par nomaksas pirkumu nebūtu attiecināmi uz darījumiem tirgotāju starpā. Tas runā pretim tirdzniecības tiesību pamatprincipiem, kas balstās uz līguma brīvības idejas un preču brīvu apgrozību saimnieciskā laukā. Lai gan no Čakstes habi-

litācijas publikācijas ir pagājuši jau divdesmit pieci gadi, viņa darbs vēl tagad nav zaudējis savu zinātnisko vērtību.

Čakstes otrais plašākais darbs ir viņa 1933. gadā publicētais apcerējums "Nama sadalīšana dzīvokļos", kas iespiests "Tieslietu Ministrijas Vēstnesī".⁷ Arī šis darbs veltīts visai aktuālai problēmai, kas teorētiski maz vēl bija noskaidrota. Pētījumā manāms jau franču jurisprudences iespaids. Autors atsaucas uz veselu rindu franču zinātniekiem. Darbs sadalās četrās daļās. Pirmajā daļā autors aplūko nama sadalīšanu dzīvokļos kā civiltiesiska institūta vēsturisko attīstību. Viņš aprāda, ka nama horizontāla dalīšana jau bijusi pazīstama senajās ģermāņu tiesībās. Romiešu tiesības turpretim šo institūtu strikti noraidījušas. Šis apstāklis, ievērojot šo tiesību nozīmi, lielā mērā kavējis tā izplatīšanos. Pēdējos gados nama sadalīšanu dzīvokļos esot atzinušas daudzas valstis, kā, piem., Francija, Beļģija, Anglija, Itālija, Amerikas Savienotās Valstis u.c. Tomēr pastāvēt arī vairākas modernas likumdošanas, kas to neatzīstot, kā, piem., Vācijas, Šveices un Austrijas likumi. Galvenais motīvs šai negatīvajai nostājai, pēc autora domām, esot teorētiskais iebildums, ka īpašuma tiesību objekts vienmēr varot būt tikai viena vesela un patstāvīga lieta un nevis kāda lietas daļa. Kopīpašumā sastāvošā mājā, uzsverot civilisti, neesot iespējams reāli izdalīt kādu viņas daļu kā atsevišķu objektu. Kopīpašums varot sastāvēt tikai no ideālām domājamām daļām. Kā otru motīvu pret namu sadalīšanu dzīvokļos autors pieved norādījumu, šis institūts esot īstais avots dažādiem strīdiem un nesaskaņām. Dzīvokļa īpašnieki spiesti pastāvīgi dzīvot vienā namā, kas radot dažādas ķildas viņu starpā. Šos iebildumus autors atzīst par nepamatotiem. Viņš te min profesora Kapitāna personīgos — pozitīvos piedzīvojumus ar šo institūtu Grenoblē, Francijā. Arī autors Rīgā esot novērojis, ka namos, kas sadalīti dzīvokļos, viņu īpašnieku starpā pastāvējušas labas attiecības.

Darba otrajā daļā autors analizē pastāvošās, namu sadalīšanai dzīvokļos pamatošanai radītās teorijas. Viņš te izšķir trīs dažādas teorijas. Viena, visai izplatīta mācība, mēģinājusi apvienot tiesības un dzīvokli ar kopīpašuma tiesībām uz mājas daļām. Tā, saskaņā ar franču juristu uzskatiem, pastāvēt īpašuma tiesībās uz dzīvokli reizē ar kopīpašuma tiesībām uz kopējai lietošanai nolemtām lietām (mūriem, trepēm u.c.). Te, pēc autora domām, pārkāpts vispārējs civiltiesību princips, ka neesot iedomājami divi reāli īpašnieki uz vienu lietu. Īpašuma tiesības vairākām personām varot pastāvēt uz vienu lietu tikai ideālās daļās. Otra teorija mēģinot izpalīdzēties ar servitūta

tiesībām, atzīstot dzīvokļa īpašnieka tiesības lietot kopējos mājas objektus (piem., trepes) kā servitūtu. Šīs konstrukcijas trūkumus redz autors tai faktā, ka personīgie servitūti civiltiesībās nepāriet uz mantiniekiem un izbeidzas ar lietotāja nāvi. Trešā teorija pūloties nodibināt īpašumtiesības uz dzīvokli, radot īpaši šīm vajadzībām sabiedrības, it sevišķi akciju sabiedrības. Autors te min Somijas un Igaunijas piemērus, speciāli pēdējās 1930. gada 5. decembra likumu par dzīvokļiem. Saskaņā ar šo konstrukciju tiek nodibinātas akciju sabiedrības ar mērķi iegūt tās celtajos namos akcionāriem dzīvokļus īpašumā. Uzceļot māju, sabiedrība nododot dzīvokļus savu akcionāru lietošanā. Akcijas, kas šo tiesību nodrošinot, neesot iespējams bez pilnas akcionāru sapulces piekrišanas atsavināt. Akcionāram piederot arī tiesības nodot dzīvokli citas personas rīcībā. Šo teoriju, pēc autora ieskata, neesot iespējams akceptēt aiz tā iemesla, ka īpašuma tiesības uz namu piederot akciju sabiedrībai un akcionāri iegūstot vienīgi lietošanas tiesības uz saviem dzīvokļiem.

Darba trešajā daļā autors iztirzā Latvijā pastāvošo praksi namu horizontālā sadalīšanā. Viņš konstatē, ka abi spēkā esošie civillikuma kodeksi neatzīstot dzīvokli kā īpašumtiesību objektu. Saskaņā ar šiem likumiem kāda lieta (piem., nams) gan varot piederēt vairākām personām, bet tikai domājamās, ideālās daļās, bet ne reālās daļās. Autors aprāda, ka sevišķi Rīgā pastāvot lieli pieprasījumi pēc patstāvīgiem dzīvokļiem. Viņš iepazīnīes ar vairākiem namiem, kas faktiski sadalīti šādos dzīvokļos. Nepastāvot attiecīgajām likumu normām, arī te izpalīdzējušies ar sabiedrības dibināšanu. Noslēdzot savstarpēju līgumu, vairākas personas uzceļ namus un pēc panāktas vienošanās tos sadala dzīvokļos. Atsavinot dzīvokli, kopīpašniekiem paredzētas pirmpirkšanas tiesības. Bet ar šādu līgumu kopīpašnieki Latvijā, pēc autora domām, nevarot nodrošināt sev reālas tiesības uz dzīvokli. Šīs tiesības balstoties vienīgi uz saistību tiesībām, kurām trūkst lietu tiesību stingrā (likumība).. Ja nams kādu nebūt iemeslu dēļ nonāktu pārdošanā, tad kopīpašnieki varot zaudēt savas tiesības uz dzīvokli. Savstarpēju līgumu ceļā nekādā ziņā neesot iespējams nodibināt lietu tiesības, jo tādas pastāvošie civillikumi neparedz.

Ceturtajā darba daļā autors mēģina sniegt savu teoriju jautājumā (par) nama sadalīšanu dzīvokļos. Viņš atzīst, ka tiesībām uz dzīvokli jābalstoties uz diviem pamatprincipiem: pirmkārt, uz noteiktām īpašumtiesībām uz dzīvokli, kas būtu arī atsavināmas un mantojamas un, otrkārt, uz neaprobežotām tiesībām dzīvokli lietot un to arī vajadzības gadījumā iekļāt. Sakarā ar to, pēc autora ieskata, jākonstruē

jauns lietu tiesību institūts, proti atsavināmas un mantojamas tiesības uz dzīvokli. Tas esot panākams vienīgi, izdodot šim nolūkam speciālus likumus.

Ir ļoti zīmīgi, ka autora paredzētā virziena arī tiešam gājusi pēdējo gadu attīstība dzīvokļu jautājumā Vakarēiropas valstīs. Sevišķi raksturīgs piemērs te Vācijas jaunākā prakse. Kā jau aprādīts, Vācijas civillikumu kodekss ("*Bürgerliches Gesetzbuch*"), sekojot romiešu tiesību principiem, neatzīst lietiskas tiesības uz dzīvokli. Tas paredz vienīgi kopīpašumu ideālās daļās jeb arī vienotu kopīpašumu bez atsevišķām daļām ("*Gesamthandseigentum*"). Lai tomēr nāktu pretim aizvien augošai iedzīvotāju prasībai pēc dzīvokļiem, kuros tie varētu justies kā īpašnieki un nebūtu vairs atkarīgi no īres līgumiem, Vācijas likumdevējs bija spiests grozīt Civillikumu kodeksā paredzētos principus. 1951. gadā izdotsais likums par dzīvokļiem paredz jaunu īpašumtiesību veidu — īpašumtiesības uz dzīvokli ("*Wohnungseigentum*"). Šīs tiesības ir atsavināmas un mantojamas un tās iespējams arī ievest zemesgrāmatu reģistrā.⁸ Tādā kārtā garantēta publicitāte, un arī trešām personām tās ir katrā ziņā saistošas.

Sākot ar 1935. gadu, Čakste Latvijas Universitātē sāka lasīt lekcijas arī tirdzniecības tiesībās. Sakarā ar iedziļināšanos jaunajā tiesību nozarē viņš publicēja arī dažus darbus šai novadā, kā, piem., apcerējumus par 1937. gada 22. dec. likumu par akciju un paju sabiedrībām un par blanko vekseļa ieguvēju tiesisko stāvokli.

Trešais plašākais Čakstes darbs ir viņa apcerējums "Motorizēto satiksmes līdzekļu īpašnieka atbildības problēma Latvijas un ārzemju civiltiesībās", kas iespiests 1939. gadā Latvijas Universitātes akadēmiskās sabiedrisko zinātņu veicināšanas biedrības *Aequitas* otrajā rakstu krājumā. Darbs bija domāts kā autora doktora disertācija, kuru viņš gribēja iesniegt Latvijas Universitātei. Kara apstākļu dēļ Čakste darbu vairs nevarēja pabeigt, un tas palicis tikai kā fragments.

Savā pētījumā autors nodarbojās ar trīsdesmitajos gados civiltiesību laukā ļoti strīdīgo jautājumu par to personu atbildību, kuru darbība saistīta ar zināmu risku iepretim plašākai iedzīvotāju daļai. Darbs skar arī jautājumus par vainas un pārkāpumu jēdzieniem civiltiesību teorijā. Sevišķi te paceļas arī problēma par bezvainas atbildību ("*Gefährdungshaftung*"), kuru Latvijā spēkā esošie civillikumi nepazīst. Autors uzsver, ka mācība par civiltiesisko pārkāpumu tikusi pārāk individuālistiski izveidota, atraujot to no viņas sociālās bāzes. Kā sekas šai uztverei bijis krasais civiltiesiskā pārkāpuma pretstādījums krimināltiesiskiem pārkāpumiem, tā sagrozot viņa īsto raks-

туру. Abi pārkāpuma veidi esot būtībā līdzīgi, jo arī civiltiesiskie pārkāpumi skarot visas sabiedrības, bet ne tikai cietušās personas intereses. Šāda viedokļa izcelšanu un pamatošanu esot lielā mērā traucējušas individuālistiskā garā konceptētās romiešu tiesības.

Autors aizstāv motorizēto satiksmes līdzekļu īpašnieku un to vadītāju stingru atbildību par nodarītiem zaudējumiem kā līdzbraucējiem, tā arī pārējām personām. Šī atbildība, pēc viņa domām, būtu attiecināma ne tikai uz rupjas nolaidības, bet arī uz vieglas neuzmanības gadījumiem. Diemžēl, autoram vairs nebija iespējams darbā skārtās visai interesantās civiltiesiskās problēmas vispusīgi apgaismot un pamatot. Diskusijas par atbildības jautājumu civiltiesībās vēl tagad ieņem redzamu vietu, sevišķi vācu un franču jurisprudencē.⁹ Tās rezultāti rāda, ka Čakstes ieņemtais viedoklis bijis pareizs. Kā vācu, tā arī franču juristi iestājas par automobilistu pastiprinātu atbildību.¹⁰ Viņi noraida pamazinātu vai dalītu atbildību pat tur, kur līdzbraucēji atradušies tuvās vai pat radniecīgās attiecībās ar automobiļa vadītāju.¹¹

Vēres

¹ W. Sinaiski, Abhandlung zur Theorie und Geschichte des Zivilrechts. Latvijas Universitātes raksti (Acta Universitatis Latviensis). Tautsaimniecības un tiesībzinātņu fakultātes sērijai, 1. Rīgā, 1930/1931, lpp. 1.-199. Darbam pievienots kopsavilkums latviešu valodā, lpp. 185.-197. Savu civiltiesību teoriju Sinaiskis jau bija konspektīvā veidā pamatojis savos Rīgā krievu valodā izdotos divos darbos zem nosaukuma "Civiltiesību pamati" (Osнови граждaнского права) 1926. un 1931. gadā.

² Henri Capitant, Les grands arrêts de la jurisprudence civile. 4 ed. refondue par prof. L. Julliot de la Morandiere et A. Weill. Paris, 1964, 809 lpp. Šī Kapitāna darba pirmais izdevums parādījās 1934. gadā.

³ K. Čakste, Nomaksas pirkums Latvijā un ārzemēs. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1931. g. Nr 6/7, 232.-271. lpp., Nr. 8/9, 294.-328. lpp.

⁴ Čakste, Nomaksas pirkums Latvijā un ārzemēs, Rīgā, 1932. g. 75 lpp.

⁵ Jāpiezīmē, ka Padomju Savienības civiltiesības zīmīgā kārtā sekojušas Cariskās Krievijas Civillikuma (1904. g. ievestās noveles) piemēram, kas nomaksas pirkumos pircējam tūlīt piešķir īpašuma tiesības uz iegūtām lietām.

⁶ Sal. K. Larenz, Lehrbuch des Schuldrechts, Band. 2. Munchen und Berlin, 1965, lpp. 91.-92.

- ⁷ K. Čakste, Nama sadalīšana dzīvokļos. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1933. g. Nr. 6/8, lpp. 145.-157., Nr. 9/10, lpp. 193.-204.
- ⁸ Sal. H. Westermann, Lehrbuch des Sachenrechts. Dritte Auflage Karlsruhe, 1956, 124.-125. lpp.
- ⁹ Sal. J. Kummer, Die Haftpflicht bei Gefälligkeitsfahrten im Motorfahrzeug nach französischem, deutschem und schweizerischem Recht. Winterhur, 1963, 470 lpp.
- ¹⁰ Sal. H. Stoll, Das Handeln auf eigene Gefahr. Berlin, 1961, 370 lpp. H. Mazeaud-Tune, Responsabilité civile, 5 edit., II. Paris, 1958, N 1948.
- ¹¹ Piemēram, vācu tiesu praksē pazīstamie gadījumi par dēla kā autovadītāja neierobežotu atbildību, ja līdzbraucējs tēvs cietis viņa dēļ nelaimē; franču tiesu praksē pastāv līdzīga stingra atbildība gadījumos ar "promenade avec la maitresse".

Beidzot vēl sniedzu Čakstes publicēto darbu sarakstu, kas gan nevar pretendēt uz pilnību:

- ¹ Mūsu tiesiskās apziņas regress un viņas pacelšana. Studentu anketes apskats. Jurists, 1928, Nr. 1.
- ² Tiesības uz vārdu un likums par vārdu un uzvārdu rakstību dokumentos. Jurists, 1928, Nr. 2.
- ³ Nomaksas pirkums Latvijā un ārzemēs. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1931, Nr. 6/7, 8/9.
- ⁴ Nama sadalīšana dzīvokļos. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1933, Nr. 6/8, 9/10.
- ⁵ Nejausība un nepārvarama vara Latvijas civillikumos. Jurists, 1937, Nr. 71/72.
- ⁶ 1937. g. 22. dec. Likums par akciju un paju sabiedrībām. Jurists, 1938, Nr. 85/86.
- ⁷ 1937. g. 26. janv. Civillikums. Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1938, Nr. 2.
- ⁸ Privāttiesības. Zinātne tēvzemei, 1938.
- ⁹ Blanko vekseļa ieguvēja tiesiskais stāvoklis, Jurists, 1939, Nr. 91/92.
- ¹⁰ Motorizēto satiksmes līdzekļu īpašnieka atbildības problēma Latvijas un ārzemju civiltiesībās. Latvijas Universitātes akadēmiskās sabiedrisko zinātņu biedrības *Aequitas* rakstu krājums, 1939, II sējums. (Akad. stud. vienības "Austrums" arhīvs, Stokholma)

LATVIJAS PSR — ЛАТВИЙСКАЯ ССР

MIRŠANAS APĻIECĪVA СВИДЕТЕЛЬСТВО О СМЕРТИ

PIЦ № 238147

Pils. omnis Zilbers
 Гр. Fricis Jura d. dzimis 1912 g.
(uzvārds — фамилия, vārds un uzvārds — имя и отчество)

miris (-usi) (1952 g. 23. 8.) šķirtā deģinātā tīnītā
 умр (ла) после смерти от 23 года давности
(двудни и ночи, месяц и дата, месяц и число)

nāves cēlonis smadzeņu tūska 5 jūnija
 причина смерти

par ko dzimtsarakstu aktu reģistrācijas grāmatā par miršanu
 о чем в книге записей актов гражданского состояния о смерти

1952 gada jūlijs mēnesī 4 datumā
 года юли месяца 4 числа

izdarīts attiecīgs ieraksts ar № 1982
 произведена соответствующая запись за

Miršanas vieta: pilsēta, sādža, lauku mājas
 Место смерти: город, деревня, хутор

pagasts _____ apriņķis _____
 волость _____ уезда _____

republikā _____
 республике _____

Reģistrācijas vieta Rīgas pils.
 Место регистрации Dzimtsarakstu birojs Rīgā
(Dzimtsarakstu biroja nosaukums un adreses vieta — наименование и местонахождение бюро ЗАГС)

Kad izdota 23. auguste 1952 г.
 Дата выдачи 23. августа 1952 г.

Dzimtsarakstu biroja pārzinis [Paraksts]
 Ведущий бюро записей актов гражданского состояния [Paraksts]

Fr. Matelchā

Friča Zilbera miršanas apliecība ar čekas viltotu nāves cēloni “smadzeņu tūska”. Patiesībā Fricis Zilbers Rīgas čekā šausmīgi mocīts, jo nevienu no LCP nenodeva. Sevišķi sadauzīta bija galva un citi orgāni. Tā apliecina piederīgie, kas bija izsaukti uz Rīgas čeku, lai parādītu tiem, kāds izskatās tas, kas uzdrošinās pretoties padomju varai. Pēc tam Fr. Zilbers tika atkal spīdzināts un pēc divām dienām no spīdzināšanas sekām mira. Bija Akadēmiskās studentu vienības “Austrums” loceklis

Prof. Konstantīnu Čaksti pieminot

Viktors Neimanis

Katrai ticībai ir savi mocekļi. To dzīve un jo sevišķi nāve pašu ticību paceļ kādā augstākā mirdzumā, aizrauj līdzī visus šaubīgos un svārstīgos un iezīmē tos grūtos ceļus, kas ved uz šīs ticības piepildīšanu.

Prof. Konstantīns Čakste visus savus spēkus veltīja Latvijas valsts idejai, kad praktiski nebija vairs Latvijas valsts un kad arī pati Latvija bija kļuvusi tik dažādi iztulkojams un izprotams jēdziens. Prof. K. Čakstes dzīve un nāve, viņa latviskais skatījums, radies tik sarežģītos un grūtos politiskos apstākļos, viņa nacionālās pārliecības izraisīta iniciatīva un darbošanās, viņa kvēlā ticība Latvijai mums ir iezīmējusi to vienīgo ceļu, pa kuru iedami, reiz aiz visam ciešanām un sāpēm mēs redzēsim paceļamies brīvo Latvijas valsti.

1944./45. gadā ap prof. K. Čaksti pulcējas latviešu nacionālisti, nodibinot nelegālu organizāciju. Tas notiek laikā, kad latviešu tautas intereses vairāk kā jebkad saistīja lieli notikumi austrumos. Par spīti latviešu vīru varonīgajām cīņām, ienaidnieks lauzās arvien tuvāk mūsu zemei. Boļševiku okupācijas drauds atkal stāvēja mūsu sliekšņa priekšā. Tobrīd daļā latviešu sabiedrības, vienā zināmā daļā mūsu inteliģences bija nostiprinājies uzskats, ka ikviena aktīva vēršanās pret nacionālsociālistisko Vāciju būtu sprunguļu mešana ceļā mūsu karavīriem, kas ar savām dzīvībām sarga mūsu dzimtās zemes robežas. Bija pat tā, ka katru nelegālu vēršanos pret Vācijas politiku mūsu zemē gribēja iztulkot kā vēršanos pret mūsu karavīriem, kā boļševiku politikas netiešu atbalstīšanu. Lieta tā, ka mēs tobrīd izšķiedām pārāk daudz enerģijas, lai novērstu to, ko aizkavēt vairs nebija mūsu spēkos, jo cilvēku vēlēšanās un tautu likteņiem ir savi ceļi. Ja atceramies laikrakstus, žurnālus, radio — visu tā laika propagandu, tad visur mēs sastopam tik ārkārtīgi popularizēto un daudzkārt izteikto uzskatu, ka, ja boļševikiem otrreiz izdotos okupēt mūsu dzimteni, tad tas nozīmētu burtiski latviešu tautas nāvi. Mūsu skats nākotnē sniedzas tikai līdz boļševiku jenākšanai — tālāk domāt bija pārāk baismīgi un netikami. Prof. K. Čakstes nacionālā darbība savu lielāko spriegumu sasniedza tieši šai tik pretilšķībām un galējībām pārpilnā laikā. Pat šķīta, ka visa šī lielā rosība, šī aktivitāte Latvijas darbā bija kā sacenšanās ar tām lielajām pārvērtībām, kas draudīgi un neatvairāmi tuvojas mūsu zemei. Jo patiesi derīgi nacionāli darboties mēs varam tikai

uz savas zemes, kur tūkstošu citu dzīve līdzās mums ik brīdi dod jaunus pamudinājumus un impulsus mūsu darbam.

Prof. K. Čakste savu politisko darbību uzsāka un attīstīja, mūsu tautai atrodoties zem otrās okupācijas jūga. Kopš 1940. gada 17. jūnija mēs bijām pilnīgi noslēgti un izolēti no ār pasaules. Vācieši, okupējami Latvijas teritoriju, faktiski uzturēja spēkā mūsu tautas beztiesīgumu. Valstiskā ideja bija lielākais pārkāpums — to izjuta tie simti, kas jau 1942./43. gadā atradās aiz Salaspils dzelzceļlīnijas žogiem. Un kaut arī ārēji propagandas vārdiem runājot, mēs “vislielākā sajūsmā un pateicībā” bijām pievienojušies austrumu kaimiņam, lai pēc tam atkal “sirsnīgā draudzībā” biedrotos ar Vāciju, mēs akli gribējām ticēt, ka iz visas šīs veiklās propagandas lielās Demokrātijas spēš saskatīt kaut ko no tik rupji viltotas un apspiestas patiesības. Bet, lai citu tautu neticība pret okupācijas varas piekopto propagandu spētu iemiesoties noteiktā pārliecībā par latviešu tautas patieso noskaņojumu, bija neatliekami un nepieciešami sniegt noteiktas ziņas, datus — minēt faktus par patiesiem apstākļiem mūsu zemē. Šai ziņā Čakstes vadītā kustība veica lielu un nozīmīgu darbu. Prof. K. Čakstes vadītā kustība bija vienīgā, kas plašāki nodibināja un uzturēja sakarus ar citām zemēm. Augstākie likumi, rīkojumi, izvilcumi no preses, Gestapo rīcība mūsu zemē, vācu pārvaldes piekoptā mūsu zemes saimnieciskā izmantošanas politika — viss tas bija jādara zināms arī citiem. Sastādīja rakstus, informāciju, deklarācijas, kas, izejot no patiesiem apstākļiem, atspoguļoja nacionālsociālistiskās Vācijas aktīvo vērsanos pret latviešu tautas nacionālajiem centieniem. Uzturēja tiešus sakarus ar citām Baltijas tautu nelegālajām organizācijām. Tā 1944. gada aprīļa vidū Čakstes un dienu vēlāk sūtīja L. Sējas dzīvoklī notika slepenas apspriedes ar igauņu un lietuviešu nacionālo kustību pārstāvjiem. Grūtības bija lielas, ievērojot *SD* (*Sicherheitsdienst* — vācu drošības dienests, *red.*) sevišķo modrību pret ievērojamām latviešu sabiedrības darbiniekiem. Bet vai varēja rīkoties citādi?

Latviešu tauta savā garajā attīstības ceļā bija sasniegusi to pakāpi, kad tiesiska nebrīva dzīve zem svešas varas bija kļuvusi par visrūgtāko netaisnību. Šī apziņa bija tas kategoriskais imperatīvs, kam ar tik dziļu pienākuma sajūtu kalpoja prof. K. Čakste un ap viņu pulcinātie latviešu patrioti.

1944. g. 29. aprīlī apcietināja prof. K. Čaksti un līdz ar viņu daudzus citus latviešu patriotus. Tā 5. jūnijā (1944. g. 25. maijā, *red.*) apcietināja sūtīti L. Sēju un 8. augustā (1944. g. 12. jūlijā, *red.*) Bruno Kalniņu utt. Latviešu patrioti nokļūst *SD* kambaros, turpat, kur kāds

latviešu patriots vēl pirms pratināšanas bija paguvis ierakstīt kameras sienā: "Es eju atbildēt par saviem ideāliem".

Sākās prof. K. Čakstes ciešanu un sāpju ceļš, bet viss padarītais un veiktais vairs nebija iežogojams četrās kameras sienās. No Reimera ielas Čaksti pārved uz Rīgas Centrālcietuma 2. korpusu. Šeit Čakste daudz strādā. Lai gan pastāv stingrs ieslodzījuma veids, Čakstem tomēr, pateicoties atsevišķu cietuma uzraugu labvēlīgajam noskaņojumam, izdodas vairākkārtīgi satīkties ar L. Sēju un Br. Kalniņu. Septembra (1944. g., *red.*) sākumā Čaksti pārved uz Salaspili un no turienes, evakuējoties koncentrācijas nometnei, (1944. g., *red.*) 10. septembrī tālāk uz Štuthofu. Tiem nedaudziem latviešu studentiem, kas vēl pēdējo reizi pirms kāpšanas kuģī gar Rīgas pili redzēja soļojam Konstantīnu Čaksti — apkaklītē ar kaklasaiti un ar cepuri galvā — tiem varbūt pat uz brīdi varēja likties, ka viņi redz mierīgu un nosvērtu savu iemīloto profesoru ejam uz lekcijām Universitātē. Pēc tam par Čakstes tālāko likteni latviešu sabiedrībai trūka jebkādu ziņu. Kara beigas mums atklājušas daudzko no tā, kas līdz tam bijis slēpts un nezināms, tas mums nes arī baigo un pirmā brīdī neaptveramu ziņu par prof. Konstantīna Čakstes nāvi.

Kāds no Štuthofas koncentrācijas nometnes bijušiem iemītniekiem — latvietis H. Cīrulis ir ilgāku laiku atradies kopā ar Konstantīnu Čaksti. Viņa stāsts ir bezgala drūms un traģisks: "Ar prof. Konstantīnu Čaksti tikāmies 1944. gadā, man nokļūstot Štuthofas nometnē. Kopā dzīvojot un pārvarot ieslodzījuma dzīvi, nevarētu teikt, ka Čakste būtu noskumis un zaudējis dzīvesprieku. Viņš bija vienmēr možs un jautrs, daudzkārt uzmodinot citus un cenšoties palīdzēt tiem, kuriem vairs nebija ticības nākotnei. Viņš ticēja, ka drīzi var nākt atbrīvošana un izbeigsies šis piespiedu dzīves veids.

Tuvāki bija draugos ar Br. Kalniņu, kura ģimene tāpat bija (nokļuvusi) Zviedrijā. Čakste vienmēr bija aktīvs sabiedrisku pienākumu pildītājs, cik tas mūsu apstākļos bija iespējams, un uzturēja sevišķi draudzīgas attiecības ar mūsu līdziedzīvotājiem — lietuviešiem. Brīvo laiku Čakste izmantoja, turpinot mācīties angļu valodu. Čakste uzsvēra, ka tas viņam kā juristam būs sevišķi noderīgi, turpinot studijas speciālos jautājumos, jo tad varēsot lasīt un salīdzināt literatūru. Krievu karaspēkam tuvojoties, stāvoklis bija stipri saspīlēts. Mēs gaidījām un spriedām, kad varēsim soļot projām no šīs nometnes. Janvāra (1945. g., *red.*) otrā pusē, kādu nedēļu pirms nometnes atstāšanas, bijām pilnīgi trauksmes stāvoklī. Mugursomas sapakotas, un gaidījām vienīgi iziešanas pavēli. Čakste nepadevās ceļošanas

lampu drudzim. Labi pārļiekot un pat vairākkārtīgi pārkārtojot mugursomas, bija no daudz kā jāšķiras, kas bija līdzī ņemts no tēvu zemes, jo mugursomas nedrīkstēja būt smagas. 25. janvārī 1945. gadā no rīta vienreiz pēc ilgās gaidīšanas devāties ceļā, kur gala mērķis nebija zināms. No Štuthofas līdz Nikelsvaldei nobraucām ar “mazbānīti”. Daži mūsu bloka iedzīvotāji palika ārpus vilciena, kā sūtnis L. Sēja, bijušais ministrs Einbergs un citi. No 25. janvāra līdz 5. februārim bijām ceļā, pārvarot vislielākās grūtības. Pārnakšņojām pagrabos, siena šķūņos, zālēs. Čakste šo laiku centās pārvarēt viršķīgi, lai gan šad un tad žēlojās par sāpēm plecos un mugurā. Ņemot vērā, ka šādas sāpes bija visiem no mugursomas nešanas, nepiegriezām tam sevišķu vērību. Parastā čalošanā Čakste vairs neņēma sevišķu dalību un vakaros gulēt devās ātri. Pāris dienas pirms gala mērķa sasniegšanas, man bija izdevība novērot, ka Čakste ir drūms — sevi ierāvis, gājienā iet gandrīz automātiski un jautāts vēlu kad atbild. Šo novērojumu pastāstīju arī Bruno Kalniņam, kas to apstiprināja, piemetinot, ka viņam liekoties, ka dzirde Čakstem neesot kārtībā. Īsi pirms gājiena beigām Čakste savu apātiju it kā pārvarējis, tomēr pārlicība, ka pilnīgi viņš būtu atbrīvojies no ceļā uznākošās kaites, nebija — uzskatīju to par nervu piepūli. 5. februārī (1945. g.) ienācām Lauenburgas apriņķa Gansas miestīnā, kur mūs novietoja RAD (*Reichsarbeitsdienst, red.*) nometnē. Visu ceļu, arī šeit, apstākļi bija ļoti grūti un ēdiens nepilnīgs. Nodzīvojuši kādu nedēļu, jutāmies jau mazliet možāki, arī Čakste bija manāmi atlabis, tomēr drīzi jo drīzi bija spiests likties atkal guļus ar paaugstinātu temperatūru. Nenormālo apstākļu un nepilnīgas ārstniecības dēļ Čakstes veselības stāvoklis dienu no dienas kļuva sliktāks. Sākās nemaņa, murgi, un pēdējās dienās Čakste vairs nespēja reaģēt uz apkārtni. Tād uz īsu brīdi vēl Čakste atguva samaņu. Paēdis un mazliet atpūties, viņš stāstīja Bruno Kalniņam, ka beigas ar viņu vien esot — viņš miršot. Centāmies viņu no šīm domām novirzīt, pūlējāmies iedvest ticību, bet velti — vēl tās pašas dienas vakarā Čakste no jauna krita nesaņā. Ārsts trūcīgo zināšanu dēļ nevarēja konstatēt noteiktu diagnozi. Domāja, ka Čakstem esot nervu sabrukums (paralīze) vai pat tīfs.

Trešdien, 21. februārī 1945. gadā plkst. 22.00 Konstantīns Čakste šķīrās no šīs pasaules. 22. februārī viņa mirstīgās atliekas novietoja kādā šķūnī. Gan tika solīts, ka izgatavos arī zārku, bet laika un materiālu trūkuma dēļ tas izpalika, jo apbedīšanai vajadzēja notikt līdz nometnes pārbaudes laikam plkst. 16.00. Čakste apbedīts Gansas nometnes tuvumā, grantskalniņā, un viņa kapa vietas kājgalī aug divi

vidēji bērziņi. Apbedīšanā no apcietinātiem latviešiem piedalījās Bruno Kalniņš, K. Svīķis, D. Grīnups, V. Baumanis, H. Cīrulis un citi. Svētrunu sacīja katoļu garīdznieks, mūsu līdziedzīvotājs lietuvietis profesors Ilja un no aizgājēja atvadījās Bruno Kalniņš.

Tā svešā zemē, Gansas nometnes grantskalniņā atdusas prof. Konstantīns Čakste. Virs viņa kapa paceļas pašu apcietināto latviešu darināts koka krusts, bet pie viņa kājām, uz dzimtās zemes pusi, neapstājās šalkt divi bērzi. Čakste ir miris, bet viņš nav nezināmi zudis starp tūkstošiem vācu koncentrācijas nometnēs nomaitātām dzīvībām.

Mums ir zināma viņa atdusas vieta, un mēs pārliciecināši ticām, ka latviešu tautas atgriešanās dzimtenē būs arī paša Konstantīna Čakstes pārnākšana tai svētajā zemē, kas tik daudz spēku ir devusi viņa nenogurstošajai dzīvei Latvijas labā”.

Ir apstājies prof. Konstantīna Čakstes zinātniskais darbs Latvijas Universitātē, pārtraukta latviešu tautai veltīta nacionālā darbība, bet Latvijai ziedotā dzīvība paceļas pāri visam, kas bijis vēlēts un iecerēts. Jo, kas dzīvību par savu tēvzemi atdevis, tas pilnību ir sasniedzis. (Akad. stud. vienības “Austrums” arhīvs, Stokholma.)

Dokumenti

Latvijas Centrālās Padomes apcietināto vadītāju — Konstantīna Čakstes, Bruno Kalniņa un L. Sējas vēstule ģenerālim V. Tepfera kungam no Rīgas Centrālcietuma, 1944. g. 17. VIII.

Ļoti godājamais ģenerāļa kungs! Mūsu triju stāvoklis paliek pavisam nopietns. Pretēji solījumiem arvien vēl netiekam atbrīvoti. Baidāmies, ka mūs var atbrīvot pārāk vēlu, kad vairs nespēsīm evakuēties no lieliniekiem. Vai arī mūs aizvedīs uz Vāciju un ģimenes tad paliktu šeit likteņu un boļševiku varā. Skaidrības šinī ziņā mums nav nekādas.

Šie ārkārtējie un kritiskie apstākļi liek mums griezties pie Jums ar dažiem ierosinājumiem, kas pēc mūsu ciešas pārliecības varētu mums līdzēt. Mēs tādēļ *ļoti noteikti* lūdzam Jūs ģenerāļa kungs, darīt visu iespējamo, lai šos mūsu priekšlikumus realizētu. Turklāt tas būtu jādara ļoti *steidzīgi*, jo tagadējā situācijā mums katra diena dārga.

Mēs lūdzam sastādīt delegāciju no reprezentatīvām personām, kas nekavējoties grieztos mūsu lietā pie leģiona vadības un pašpārvaldes. Delegācijai būtu jānorāda uz abu latviešu šo iestāžu nacionālo un morālisko pienākumu uzstāties pie vācu iestādēm (Jekelna un Langes) par mūsu tūlītēju atbrīvošanu. Domājam, ka delegācijā vajadzētu ietilpt dažiem no sekojošiem kungiem: Jums, Dr. P. Kalniņam, Rancānam, Breikšam, Bastjānim, Aizsilniekam. Varbūt viena grupa varētu apmeklēt leģiona vadību, bet otra aiziet pie pašpārvaldes vīriem.

Atzīstam, ka jāiet būtu katrā ziņā pie:

1. Bangerska un Silgaiļa, pie abiem kopīgi; pēdējais arī mūsu lietā informēts un būs no viņiem abiem kustīgākais.
2. Dankera un Andersona. Pie pēdējā tāpēc, ka viņš jau mūsu lietā reiz runājis ar Jekelnu un spēs arī Dankeru sakustināt kā enerģiskāks vīrs.

Būtu jāaizrāda uz mūsu bezizejas stāvokli un to, ka visi solītie atbrīvošanas termiņi pagājusi. Jāprasa, lai viņi steidzoši un no jauna griežas pie vācu iestādēm.

Vispār atzīstam, ka mūsu lietu var pasteidzināt tikai tad, ja tagad vācu kungiem vairākkārt *atgādinās* par mums. Ar vienreizēju runāšanu šinī laikā neko nepadara.

Tāpat domājam, ka būtu derīgi līdztekus šai akcijai pieteikt pie Bangerska un Andersona mūsu *triju sievas*. Lai viņas savukārt kopīgi

apmeklē abus kungus un prasa palīdzību mūsu lietā. Tikai Jums, ģenerāl, būtu viņas jādabū kopā un jāpiesaka pie Bangerska un Andersona. Izdariet, lūdzu, arī šo lietu!

Vispār lūdzam Jūs, ģenerāļa kungs, ņemt mūsu lietu savās rokās un pielikt visas pūles, lai gausie un neuzņēmīgie kungi tomēr sakustētos mūsu labā pie vācu iestādēm. Cita ceļa un citu personu, kas mums varētu līdzēt, nav. Tādēļ tagad katra atturība sarunās ar leģiona vadību un pašpārvaldi ir nevietā, jā, tā ir pat kaitīga. Bez tam delegācija atstātu uz kungiem lielāku iespaidu nekā līdz šim notikušās privātās dažu mūsu tuvinieku sarunas ar Bangerski. Kā Jūs arī neskatītos uz šiem mūsu ierosinājumiem, lūdzam tos tomēr visādā ziņā izpildīt, jo mēs gribam, lai šīnī kritiskā brīdī mūsu labā būtu kas darīts arī no *sabiedrības* puses. To lūgt mums taču ir pilnas morāliskas tiesības.

Lūdzam lietu izkārtot tā, ka mēs līdz nākamai trešdienai, 23. augustam, kad M. K. kundze nāks uz satikšanos cietumā, dabūtu zināt rezultātus.

Sirsnīgi sveicinām!

(Bruno Kalniņš) (L. Sēja) (Konstantīns)

“Rīgā izgatavota un no 190 redzamākiem politiskiem, sabiedriskiem, zinātniekiem, mākslas un saimnieciskiem darbiniekiem parakstīta deklarācija, kurā deklarēta mūsu tautas griba pēc patstāvības,-

Latviešu tautas apņemšanās pretoties boļševiku iebrukumam un vēlēšanās dzīvot demokrātiskā republikā.”

(Konstantīns Čakste) 24.III 1944.

“Lai būtu iespējas okupācijas laikā vākt parakstus, tad to formāli adresēja ģenerālim R. Bangerskim, bet viņam tā vēl nav iesniegta. Nav zināms, vai viņš to pieņems, jo deklarācijā nav par Vāciju neviens labs vārds, tās rīcība pat nokritizēta. Pēc mūsu domām, Jūs viņu izlietojiet bez adresāta un bez beigu pieklājības teikumiem tā, kā tas parādīts angļu tulkojumā. Fotografijas glabājiet, jo nav izslēgts, ka vēlāki grūtā brīdī kāds savu parakstu noliedz.. Presē to tagad nevajaga publicēt, citādi šeit būs represijas. Bet to jāuzglabā un kad kādreiz boļševiku aģitācija sasniegs savus kalngalus, tad to jālieto...”

(Konstantīns Čakste) 24.III 1944.

“Ir iespējams, ka parakstītā deklarācija vispār netiks iesniegta.. Presē laižiet tikai tad, ja to prasa mūsu neatkarības jautājums..”

(Konstantīns Čakste)

24.III 1944. Izvilkumi no apkārtraksta ārzemēm

Deklarācija pie 190 parakstiem, sagatavota Latvijā

The enemy from the east is again threatening the frontiers of our country. It is the same enemy, which on June 17th, 1940, occupied by armed force the Republic of Latvia, staged mock elections of parliament while admitting only a list of candidates put forward by communists and their voters. Not content to violate the Latvian Constitution and laws, the aggressors falsified the results of the elections, and this puppet “parliament” asked for admission to the Soviet Union.

Those elections were a comedy and a camouflage; persons, thus elected, did not represent the people of Latvia; they were simple bolshevist agents.

In Estonia and in Lithuania Moscow followed the same tactics and at the same time.

The incorporation of Latvia into the Soviet Union was staged in a most shameless manner, violating the Constitution of the Latvian Republic and her fundamental laws, by violating also all the treaties existing between Latvia and the Soviet Union, as well as the Covenant of the League of Nations and all solemn promises of Moscow. The incorporation of Latvia into the Soviet Union is nothing but an

act of imperialist violence, but from the point of view of international law *nul et non avenu*.

In law the Latvian sovereignty continues to exist. The presentation of Moscow that Latvia is a component part of the Soviet Union has no legal ground whatever and is unanimously rejected by the Latvian people. The point of view of the authorities of the German occupation, as though Latvia has been a part of the Soviet Union has a little foundation, although the whole German policy, especially in economic matters, is based on that assumption. Furthermore, such an assumption is altogether incompatible with the mobilization of the Latvian population for the German army. Such a policy of the German authorities is insulting to the Latvian people and cannot fail to create a well founded discontent.

Only a mobilization, made by lawful authorities of an independent Latvian republic for the protection of our country would satisfy our national honour and the sense of justice of our people; only such a mobilization would create the necessary conditions for successful resistance to the aggressor.

Now the day has come, when the very existence of our people is threatened, when it shall be decided: to be, or not to be. No power on the earth can question our right to defend the life and the future of our nation. The will of our people to resist the aggression of the enemy is united and unbreakable.

In view of the aforesaid, the undersigned are declaring that the unmistakable and united will of the Latvian nation is:

1. The *de fait* sovereignty of the Latvian Republic is to be renewed without delay.
2. In harmony with the Constitution of 1922, a National Government is to be formed on the basis of a broad coalition, which would have the support of the whole Latvian people.
3. The nearest purpose of the Latvian Government is to be: the renewal of a Latvian administration and of a national army; the defence of territory against the threatening aggression of the armed Soviet forces and, as far as it is possible in conditions of war, the reestablishment of relations with other countries, in the first place with those which would recognise our right to an independent existence and would support us in our struggle. We consider in the present circumstances as essential a close union with Estonia and Lithuania, which in the future should lead to the foundation of a Baltic Confederation.

Latvijas Centrālās padomes deklarācija, paredzēta iesniegšanai Rietumu valstu valdībām, 1944. gada 17. martā*

LATVIEŠU LEGIONA ĢENERĀLINSPEKTORAM

R. BANGERSKA KUNGAM.

Ļoti godātais ģenerāļa kungs.

Ienaidnieks no austrumiem atkal draudoši tuvojas Latvijas zemei. Tas ir tas pats ienaidnieks, kura bruņotie spēki 1940. g. 17. jūnijā militāri okupēja Latvijas Republiku, tā pati vara, kas drīzi pēc okupācijas izdeva itkā mūsu tautas vārdā Latvijas Saeimas vēlēšanu likumu, bet pēc tam pati šo pēc formas itkā demokrātisko vēlēšanu likumu neievēroja, rupji pārkāpa, pielaižot tikai vienu komunistu un viņu līdzskrējēju sarakstu un turklāt vēl viltojot balsošanas rezultātus. Iznākums, protams, nevarēja dot un nedeva tautas pārstāvjus, bet krievu okupācijas varas ieceltus.

Šie iecelti lēma un lūdz Padomju Savienību neatkarīgo Latvijas Republiku uzņemt tās sastāvā. Pēc tam paziņoja visai pasaulei, ka Latvijas Republika brīvprātīgi tai pievienojusies. Tas pats, tādā pašā veidā un tādā pašā laikā notika ar neatkarīgo Igaunijas un Lietuvas Republiku.

Latvijas varmācīgā pievienošana Padomju Savienībai izdarīta rupji pārkāpjot Latvijas Republikas satversmi un laužot Latvijas - Padomju Savienības savstarpējos līgumus, Tautu Savienības paktu un veselu virkni starptautisku līgumu. Latvijas pievienošana Padomju Savienībai nav arī atzīta starptautisko tiesību nozīmē.

No sacītā neapstrīdami izriet, ka pēc starptautiskām tiesību normām Latvijas Republika tiesiski turpina pastāvēt. Tāpēc Padomju Savienības valdības un preses oficiālam viedoklim, kā arī dažu ārvalstu laikrakstu paustam uzskatam, itkā Latvija būtu Padomju Savienības sastāvdaļa un tāpēc tā tagad atkal būtu no jauna iekļaujama Padomju Savienībā, nav nekāda tiesiska pamata. Tāpat neapšaubami izriet, ka nepamatota ir arī pašreizējā vācu okupācijas varas nostāja, itkā Latvija būtu bijusi Padomju Savienības sastāvdaļa. Šis nostājas praktiskā izpaušme konstatējama visā vācu okupācijas varas politiskā un saimnieciskā rīcībā. Šāds viedoklis nav arī savienojams ar vācu okupācijas varas uzdevumiem.

* Dokumenta oriģināls atrodas Latvijas Kara muzeja fondos.

izdarīto Latvijas iedzīvotāju mobilizāciju Vācijas bruņotiem spēkiem. Tāda vācu okupācijas varas rīcība dziļi aizvaino mūsu tautu un rada tani dābīnātu neapmierinātību.

Latvijas nācijas tiesiskai apziņai un nacionālajai pašcieņai atbilstu tāda mobilizācija Latvijas armijai, kas būtu izsludināta Latvijas valsts likumīgo organu vārdā un Latvijas valsts aizsardzībai. Tikai tāda mobilizācija lietderīgi veidotu mūsu militāro spēku, ievērojami veicinātu un kāpinātu tā kaujas spējas.

Pēc mūsu izpratnes otrā pasaules kara tagadējā norisē ir tiešām pienācis brīdis, kad apdraudēta mūsu tautas dzīvība, pati tautas esamība - pienācis liktenīgais brīdis: būt vai nebūt.

Pēc visiem dabas un cilvēcības likumiem neviena mums nevar apstrīdēt tiesības aizstāvēties, ja tiek apdraudēta mūsu nācija un tās esamība.

Pamatojoties uz šīm atziņām, mēs, deklarējam Latvijas tautas gribu un gatavību aizstāvēt visiem mums iespējamiem spēkiem un līdzekļiem Latvijas valsts robežas pret uzbrūkošo ienaidnieku.

Saisto ievērojot, mēs, apakšā parakstījušies, Latvijas nācijas vārdā deklarējam sekojošo mūsu tautas vienoto gribu:

1. Nekavējoties atjaunojama Latvijas Republikas faktiskā suverenitāte.
2. Sastādāma, saskaņā ar spēkā esošo Latvijas Republikas 1922. g. satversmi, Latvijas valdība uz koalīcijas pamatiem, kas pulcētu ap sevi visu Latvijas tautu.
3. Latvijas valdības tuvākiem galveniem uzdevumiem jābūt: valsts aparāta un Latvijas armijas atjaunošana, Latvijas valsts teritorijas aizstāvēšana pret draudošo Padomju Savienības armiju iebrukumu un - cik tālu tas kara apstākļos iespējams - diplomātisko sakaru nodibināšana ar ģerulstīm un pirmā kārtā ar tām, kas atzītu šo mūsu deklarēto nācijas gribu un atbalstītu priekšā stāvošo militāro uzdevumu - Latvijas valsts aizsargāšanu.
Pēc mūsu ieskata sekmējama arī ciešas savienības nodibināšana ar Igauniju un Līetuvu un šīs savienības pārveidošana Baltijas valstu konfederācijā, ja minētās valstis tam piekrīstu.

Deklarējot šo mūsu tautas nepārprotamo viedokli par savas suverenitātes juridisko esamību un gribu atjaunot mūsu valsts faktisko suverenitāti, kā arī cieto apņemšanos visiem spēkiem un visiem iespējamiem līdzekļiem sargāt Latvijas valsti pret uzbrucēju, mēs pagodināmie Jūs, augsti godētais ģenerāļa kungs, lūgt

Latvijas Tautas Padoles Deklarācija,
par Latvijas neatkarību un vienotu valsts valdību,
1944. gada 17. martā

- 3 -

darīt zināmu šo mūsu nācīgas nepārprotamo viedokli un nesatricināmo gribu tām varām, kas Latvijas Republikas faktiskās atjaunošanas nolīmi un nepieciešamību varētu objektīvi saprast un kas gribētu un spētu atbalstīt Latvijas Republikas cīņu par valsts neatkarības un teritorijas nodrošināšanu.

Parakstot šo deklarāciju, mums ir gods izteikt Jums, ļoti godātais ģenerāļa kungs, mūsu dziļas cieņas apliecinājumu.

Latvijas galvas pilsētā Rīgā, 1944. g. 17. martā.

1. *P. Kalniņš*
/ P. Kalniņš, pēdējās Latvijas Saeimas priekšsēdētājs /
2. *K. Pauļuks*, pēdējās Latvijas Saeimas I vicepriekšsēdētājs /
/ K. Pauļuks, pēdējās Latvijas Saeimas I vicepriekšsēdētājs, /
zv. ādv.
3. *Biskaps J. Rancāns*, pēdējās Latvijas Saeimas II vicepriekšsēdētājs /
/ Biskaps J. Rancāns, pēdējās Latvijas Saeimas II vicepriekšsēdētājs /
4. *P. Juraševskis*, bij. Ministru prezidents, ministrs un II, III un IV. Saeimas deputāts, notārs
/ P. Juraševskis, bij. Ministru prezidents, ministrs un II, III un IV. Saeimas deputāts, notārs /
5. *F. Cielēns*, bij. Saeimas dep., ārlietu ministrs un sūtnis Parīzē un Madridē
/ F. Cielēns, bij. Saeimas dep., ārlietu ministrs un sūtnis Parīzē un Madridē /
6. *D. Apinis*, bij. Saeimas deputāts, lauksaimnieks.
/ D. Apinis, bij. Saeimas deputāts, lauksaimnieks /
7. *Stanniel*, bij. Ministru prezidents, senāts, Tiesu palātas loceklis
8. *E. Grunbergs*, arhibīskaps
9. *Prof. Dr. J. Vārbergs*, Latvijas Tautas Padoles un Satversmes sapulces loceklis
/ Prof. Dr. J. Vārbergs, Latvijas Tautas Padoles un Satversmes sapulces loceklis /
10. *Kārlis Skalbe*, bij. Satversmes sapulces un Saeimas deputāts, rakstnieks.

24. Jānis Stalacs, bij. Senāta administratīvā departamenta priekšsēdētājs, Tērvānē iedzimis.
25. P. Maunoy, bij. Valsts kontrolieris un Saeimas deputāts.
26. Karli Kramers, Universitātes profesors, bij. Pēterpils mirdzētājs.
27. Aivants Čerka, senators, Dabūta ģenerāllieģiniecības inspekcijas aktīvs loceklis.
28. Dr. med. Kārlis Boruāne, bij. Rīgas jūrmalas vārdz. kau. loceklis.
29. Tānis Anis, bij. Saeimas deputāts, Zaķu iedzimis.
30. A. Pasmūns, Tiesu palātas prokurors.
31. J. Keil, bij. Latvijas Pasažas priekšsēdētājs, bij. Saeimas deputāts.
32. Dr. Augusts Pētersons, bij. Republikas eģ. direktors.
33. prof. Dr. J. Endzelms
34. T. Alksnis, Tiesu Palātas Ģimenes departamenta priekšsēdētājs. —
35. Dr. A. Tauriņš, Jelgavas Lauksaimniecības Akadēmijas profesors. / Dr. A. Tauriņš, Jelgavas Lauksaimniecības Akadēmijas profesors /
36. P. Kerts, Tiesu palātas loceklis - Senators.
37. P. Delle, Jelgavas Lauks. Akadēmijas profesors. / P. Delle, Jelgavas Lauks. Akadēmijas profesors /
38. Dr. D. Bīskaps, Latvijas Sarkanā Krusta Jelgavas slimnīcas direktors. / Dr. D. Bīskaps, Latvijas Sarkanā Krusta Jelgavas slimnīcas direktors /
39. J. Teriņš, bij. Saeimas deputāts.

40. Rudolfs Aleksis, bij. Senāts, res. jurists. Tieslietu ģenerāldirektors.
41. Antons Kirsīts, Lomas bagātību pētīšanas institūta direktors; bij. Saldus pilsētas mērs.
42. Augusts Krumpelins, bij. Senāts, ties. Tiesu palātas loceklis.
43. ārk. prof. Arnolds Arvilviņš, bij. Centrālās sārveidības, ~~Latvijas~~ Ģeogrāfijas direktors.
44. V. lig. Laurskis, Guldena darvniecības vidusskolas skolotājs
45. Johis Lieldiņš, Tiesu palātas loceklis.
46. Ernests Glere, L. U. profesors
47. Stenruds Jūbens, bij. Latv. Senāts priekšsēdis.
48. Georgs Spiņis, Tiesu palātas loceklis, L. K. O. K.
49. ārk. prof. Kārlis Bērziņš, bij. Latvijas Ametniecības kanceles priekšnieks.
50. Mēija, bij. ārlietu ministrs un mērs.
51. J. Latēnfelds, uzņ. "Dzīvnieku" direktors
52. N. Lemurins, Rozas dzīvnieku izpēti un audzēšanas direktors
53. Straņģis, bij. loceklis. Rēts. att. izpēti.
54. Eduards Gailis, ārk. bij. Latvijas Valsts kontroles palātas loceklis.
55. Konstantīns Čārtis, ārk. profesors, pēriņi nēts advokāts.

56. G. Krievins, ^{Tram galvatas vicepres. novors,}
1 atst. pulv. atst. Tautas tiesnesis.
57. J. Asars Universitātes ārs. profesors
58. Dr. Spilberģis L. G. doktors un Rīgas p. b.
un valsts ārstotājs.
59. J. Ozoliņš, Tieslietu ģenerāl direktors, pastāvīgo juristo
atst. pulv. atst. ^{novērtētājs, loceklis}
bij. Amriņģu tiesu vara tiesnesis.
60. J. Kļūģis, atst. Ģim. apstādinātājs, lauks. ģim. ārstotājs
apstādinātājs p. m.
61. Eduards Sironis, ārs. profesors.
62. Paulis Radziņš, Rīgas p. komerc. skoles
un Tirdzniecības māc. direktors.
63. Jūlijs Kozols, rakstveds.
64. Lēvare, Nivalajis, Latv. Ģim. māc. sov. iedz.
priekšnieks, atst. ģenerāls.
65. Līvaide Lakda, māc. pulv., ārstotājs.
66. Pēteris Socuiss, notārs
67. Alfrēds Bīsteris, direktors
68. Jāņģis Loms, direktors
69. Valija Piedīte L. S. D. bērnu aprūp. n. i. b. ārstotāja.
70. Arvids Piedīģis bērnamācību - ārstotājs
71. Helms Kūģis, agronoms, lauks. ģim. direktors un valdītājs.
72. Pēteris Rieģis - Mīģans, māc. pulv., bij. Latv. ģim. direktors.

- 99. Kārlis Kundziņš, L. Univ. profesors, bij. Teol. fakultāte
- 100. Pauls Kundziņš, L. U. profesors, ^{dekanus} Architektūras fakultātes dekanus
- 101. Eģis Lauke, L. U. profesors, bij. ^{dekanus} Ark. fakultātes dekanus
- 102. Jānis Jūdolis, rakstnieks
- 103. D. ing. Arturs Kociņš, bij. ^{dekanus} Pilsētu būvniecības fakultātes dekanus, bij. Latvijas Inženieru inženieru asociācijas priekšnieks
- 104. Dr. Vladislavs Purvis
- 105. Pēteris Bergs, Latvijas kara armijas kriptogrāfistu kūrāļa priekšnieks, bij. ģenerālvienības galva un Latvijas Inženieru inženieru asociācijas priekšnieks
- 106. Dr. med. Jānis Sule, L. U. profesors, bij. šķirņu slimību ārstnieks, Latvijas Inženieru inženieru asociācijas priekšnieks
- 107. Arcents Pāvels Dāvis
- 108. Jēkabs Kocēns, izdevējs
- 109. Amārs Purman-Kociņš, rakstnieks un žurnālists, bij. ģimnāzijas priekšnieks un diplomātiskā darbinieks
- 110. Arturs Štejnais, rakstnieks un žurnālists, bij. Latvijas Nacionālās akadēmijas direktors
- 111. Kļūvkaunus, bij. Inženierības - Ārpusinženierības Maģistrāta loceklis un rakstnieks sava priekšnieks
- 112. Ērijs Sīverts rakstnieks
- 113. Austra Kārdliņa skolotāja un literāte, Latvijas akadēmiskā izglītības ministrijas priekšnieks
- 114. Jūlijs Pētersone, rakstnieks
- 115. Kārlis Abete, L. U. am. profesors, Matemātikas un dabaszinātņu fakultātes dekanus
- 116. Arturs Ozers, bij. Latv. Inženieru loceklis, bij. ģimnāzijas direktors

- 107. Prof. Dr. med. Jēkabs Aleksis, bij. Rīgas ^{in Latvijas} ~~valsts~~ ^{valsts} ~~locekļis~~, bij. Kaspars bataljona virsārstis, bij. Latvijas ^{arī savienības pirmsmiera} armijas ~~locekļis~~.
- 108. Jg. A. Alksnis, ģener. med. kadetis Rīgas ģeogr. fakult., bij. Maskavas ^{institūti.}
- 109. Jānis Jants L. h. med. fak. par. docente
- 110. Helga Erss, rakstniece
- 111. Jānis Kurlis, bij. Latvijas Armijas Tehniskās divīzijas komandieris, ģenerālis.
- 112. Jānis Lavrenčuks, bij. Latv. ģeogr. un māksl. kursu direktors, ģenerālis.
- 113. Leonis Abolins, vīn. profesors, bij. Medicīniskās fakultātes dekanis.
- 114. Dr. Jānis Princis, absol. ārsts. pētn.
- 115. Jūlijs Kve, rakstnieks, jūrmalists, bij. Rīgas Dramātiskā teātra direktors
- 116. Frīdrihs Gulbis, L. U. ārk. profesors, L. U. bij. prorektors un dekanis.
- 117. Ernests Proze, St. "Farmācija" bij. direktors - ^{institūta}
- 118. Elfrīda Rapa, b. Latv. Literat. Rūp. Kom. priekš. ^{institūta} ~~locekļis~~.
- 119. Jānis Lācis, Rīgas Dramātiskā Teātra direktors.
- 120. Jānis Karulis, rakstnieks, bij. ^{Jāņmāsa tīkma atb. rakstnieks}
- 121. Prof. P. Jirke.
- 122. E. Kārpiņš, L. U. ārk. profesors, Lūmcieņtūkstos direktors.
- 123. Jvī. Rāns, bij. Latvijas Valsts kontroles ~~locekļis~~ ^{locekļis}.

- 12-
141. Ing. tehnol. Roberts Kleins
142. Dr. iur. Arveds Svābe, bij Latvijas Universitātes
professors, bij Pēteris
Krištopāns vīceprezidents un direktors
143. Jānis Mēmošs, mākslu mācītājs, bij Dzelzs Tautas 22
144. - Prof. Dr. J. Kārslis, bij Tautas padomes loceklis.
145. Doc. Z. Lambergs, Latv. mācītājs akadēmiskais
professors
146. Agr. M. Oļupe, Latvijas mājdzīvnieku
pārvērtības direktors
147. Hermanis Lauze, L. U. ārsts profesors
148. Jānis Pontogs, mācītājs.
149. Eņģels Leimāns, L. U. docents
150. Stanislavs Vanags, L. U. docents
151. Briedis Jānis, bij Saeimas deputāts.
152. Kārlis Princis, L. U. docents.
153. Jozefs Volkmans, Akadēmiskais
154. Jozefs Vīgors L. U. docents.
155. Dr. Valdis Ginters, Valsts Vēstures un arhivārs
direktors
156. J. Pallas, bij Latvijas Vēstis Komitejas priekšsēdētājs,
bij Vēstis Komitejas priekšsēdētājs, Valsts
priekšsēdētājs, Latvijas Republikas priekšsēdētājs
klubs un bijis priekšsēdētājs

157. Martins Celms, Rīgas pils. 4. iecienas draudzes mācītājs.
158. J. Muižis, h. Kairišķu priekšnieks.
159. Jūz. Kim. Jānis Celms, Latvijas Zfz. ministrijas
darbu dep. bij. direktors; profesors, kanceļ. profesors, licenciāts
160. Kārlis Spigulis, tirdzniecība
161. Agronoms Jānis Tīrvītis, bij. Lauksaimniecības
bij. Latvijas agronoma biedrības valdes loceklis.
tēlnāves apstākļu direktors
162. Hermanis Kreicers, Rīgas pils. Izglītības
valdes skolu inspekc. daļas vadītājs, bij. Rīgas
Latvianu skolas direktors.
163. Ludrihs Bērziņš, Latvijas universitātes profesors.
164. Arvīds Mārtiņš, quārumu ieviešs, Latvijas
valsts un mācības kanceļ. darbinis, ieviešs
un ieviešs, bij. pils. ieviešs.
165. Arvīds Jāņevičs, mūziķis
166. Jānis Kārtis, mūziķis
167. Hermanis Kreicers, Rīgas pils. padomnieks
168. Jūz. Paulis Selga, fabrikas direktors.
169. Jūz. J. Pēteris
170. L. J. Cremins, Rīgas apz. aģents.
171. U. Pāmeņis, c. s. Pils. Kanceļ. darbinis
172. Dr. J. Kibils, Krievu Eravoti iestādes
direktors, bij. Latvijas Satversmes Sapul-
ces loceklis, bij. Latvijas sūtnis Igaunijā,
bij. Latvijas Igaunijas robežu Romas loceklis

E. Morics. Latvijas strādnieku slimu kasu priekšsēdētājs, Latv. Arodbiedrību Centrālā Biroja sekretārs, bij. Saeimas deputāts.

Deklarācijas 190 paraksti

1. Dr. Paulis Kalniņš, pēdējās Latvijas Saeimas priekšsēdētājs.
2. K. Pauļuks, pēdējās Latvijas Saeimas I vicepriekšsēdētājs, zv. adv.
3. Bīskaps J. Rancāns, pēdējās Latvijas Saeimas II vicepriekšsēdētājs, katoļu teoloģijas augstskolas profesors.
4. P. Juraševskis, bij. Ministru prezidents, ministrs un II, III un IV Saeimas deputāts, notārs.
5. F. Cielēns, bij. Saeimas deputāts, ārlietu ministrs un sūtnis Parīzē un Madridē.
6. D. Apinis, bij. Saeimas deputāts, lauksaimnieks.
7. V. Zāmuels, bij. Ministru prezidents, senators, Tiesu palātas tiesnesis.
8. T. Grīnbergs, arhibīskaps.
9. Prof. Dr. J. Vārsbergs, Latvijas Tautas padomes un Satversmes sapulces loceklis.
10. Kārlis Skalbe, bij. Satversmes sapulces un Saeimas deputāts, rakstnieks.
11. T. Zvejnieks, Tiesu palātas priekšsēdētāja v. i.
12. P. Leitāns, senators, Tiesu palātas tiesnesis.
13. Atv. ģen. M. Peniķis, bijušais Latvijas armijas komandieris.
14. Prof. Dr. P. Kvelde, Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas rektors un bijušais Latvijas lauksaimniecības kameras vicepriekšsēdētājs.
15. Atv. ģen. Ed. Kalniņš, bijušais kara ministrs un artilērijas inspektors.
16. Prof. Dr. A. Teikmanis, Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas prorektors.
17. Prof. Dr. M. Eglītis, Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas lauksaimn. fak. dekāns, bij. Latvijas lauks. kameras vicepriekšsēdis.
18. Atv. ģen. J. Priede, Vidzemes div. k-ra palīgs un Lāčplēša Kara ordeņa domes loceklis.
19. Sp. Paegle, Latvijas bij. tirdzn.-rūpn. ministrs un Sarkanā Krusta priekšnieks.
20. Prof. Dr. R. Markus, Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas mežsaimniecības fakultātes dekāns.
21. V. Dāle, Rīgas apgabaltiesas priekšsēdētājs, bij. Latvijas Kara tiesas priekšsēdētājs, pulkv. ltn. rezervē.
22. Ārk. prof. W. Vītols, Universitātes Rīgā prorektors saimn. lietās.
23. Atv. ģen. V. Tefpers, bij. Latvijas kara virsprokurors, Pieminekļu valdes priekšsēdētājs.
24. Jānis Kalacs, bij. Senāta Administratīvā departamenta priekšsēdētājs, Tiesu palātas tiesnesis.
25. R. Ivanovs, bij. valsts kontrolieris un Saeimas deputāts.
26. Kārlis Straubergs, Universitātes profesors, bij. izglītības ministrs.
27. Mintauts Čakste, senators, Tieslietu ģenerāldirekcijas juriskonsultācijas pastāv. loceklis.
28. Dr. med. Anna Bormane, bij. Rīgas pilsētas revīzijas komit. locekle.

29. Jānis Breikšs, bij. Saeimas deputāts, zvērināts advokāts.
30. A. Robežnieks, Tiesu palātas prokurors.
31. A. Klīve, bij. Latvijas Bankas priekšsēdētājs, bij. Saeimas deputāts.
32. Dr. Augusts Pētersons, bij. Veselības dep. direktors.
33. Prof. Dr. J. Endzelīns.
34. V. Alksnis, Tiesu palātas krimināldepartamenta priekšsēdētājs.
35. Dr. A. Tauriņš, Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas profesors.
36. P. Stērste, Tiesu palātas loceklis, senators.
37. P. Delle, Jelgavas Lauks. akadēmijas profesors.
38. Dr. D. Bīskaps, Latvijas Sarkanā Krusta Jelgavas slimnīcas direktors.
39. J. Teriņš, bij. Saeimas deputāts.
40. Rudolfs Alksnis, bij. senators, vec. juriskons. Tieslietu ģenerāldirekcijā.
41. Antons Kursītis, Zemes bagātību pētīšanas institūta direktors, bij. satiksmes ministrs.
42. Augusts Rumpēteris, bij. senators, tag. Tiesu palātas loceklis.
43. Ārk. prof. Arnolds Aizsilnieks, bij. Centrālās savienības "Turība" galvenais direktors.
44. Vilis Lauskis, Bulduru dārzkopības vidusskolas skolotājs.
45. Jānis Ziediņš, Tiesu palātas tiesnesis.
46. Ernests Blese, LU profesors.
47. Aleksandrs Gubenis, bij. Latv. Senāta priekšsēdis.
48. Georgs Apinis, Tiesu palātas tiesnesis, L.K.O.K.
49. Ārk. prof. Kārlis Bērziņš, bij. Latvijas Amatniecības kameras pr-ja vietnieks.
50. L. Sēja, bij. ārlietu ministrs un sūtnis.
51. A. Sakenfelds, uzņ. "Dzirnavnieks" direktors.
52. V. Zeminskis, Rīgas apgabaltiesas vicepriekšsēdētājs.
53. A. Klāvsons, bij. laikr. "Rīts" atb. redaktors.
54. Eduards Grošbergs, arh., bij. Latvijas Valsts kontroles kolēģijas loceklis.
55. Konstantīns Čakste, ārk. profesors, zvērināts advokāts.
56. E. Krieviņš, Tiesu palātas viceprokurors, atvaļ. pulkv., bij. Armijas virs-tiesas loc.
57. J. Asars, Universitātes ārk. profesors.
58. Dr. B. Rudīks, LU docents un Rīgas pilsētas vet. valdes direktors.
59. J. Ozoliņš, Tieslietu ģenerāldirekcijas pastāvīgais juriskonsultācijas locek-lis, atv. pulkv. ltn., bij. Armijas tiesas kara tiesnesis.
60. V. Vītiņš, bij. Tiesu departamenta direktors, Lauks. galv. direkcijas agr. tiesību daļas pr-ks.
61. Eduards Šīrons, ārk. profesors.
62. Paulis Radziņš, Rīgas p. Komerckolas un Tirdzniecības skolas direktors.
63. Jūlijs Vecozols, rakstnieks.
64. Nikolajs Dūze, Latv. Inv. koop. savienības priekšnieks, atv. ģen.
65. Zinaīda Lazda, mag. phil., dzejniece.
66. Pēteris Sockis, notārs.
67. Olgerts Bištēviņš, diriģents.

68. Sergejs Duks, diriģents.
69. Valija Priedīte, L. J. O. Meiteņu apvienības vadītāja.
70. Arvīds Prēdelis, brīvmākslinieks — ērģelnieks.
71. Alfons Kušķis, agronoms, Lauks. galv. direkcijas Dārzkopības nod. vadītājs.
72. Pēteris Miežītis-Mieziņš, mag. paed., bij. Cēsu ģimn. direktors.
73. Prof. Jāzeps Vītols, Latvijas konservatorijas rektors.
74. Eduards Grantskalns, lauksaimnieks, Rīgas piensaimniecības sabiedrības valdes loc. un bij. Saeimas deputāts.
75. J. Poruks, Rīgas operas direktors.
76. Generālis Mārtiņš Vācietis.
77. Pauls Jurevičs, LU profesors.
78. Jūlijs Students, vec. doc. Latvijas konservatorijā.
79. Vilums Skubiņš, agronoms, bij. Zemes padomes loceklis.
80. Jānis Grīns, mag. iur., Valters & Rapa firmas vadītājs, agrāk žurn. "Daugava" redaktors un Latvijas Nacionālā teātra direktors.
81. Kristīne Pāvuliņa, Rīgas Valsts Mākslas aušanas skolas direktore.
82. A. Kaktiņš, LU med. fak. ārk. profesors.
83. Pēters Mucenieks, LU med. fak. ārk. prof., dekāns, bij. Latvijas Darba kameras Darba aizsardzības sekcijas priekšsēdētājs.
84. Olga Taube, filoloģe — literāte.
85. Vilis Skārds, Universitātes profesors.
86. Heinrichs Zariņš, bij. Latvijas Preses biedrības sekretārs un laikr. "Brīvā Zeme" atbildīgais redaktors.
87. Jānis Francīš, ģenerālis.
88. Alfrēds Stūre, bij. C. S. "Turība" direktors, Sesavas patēr. biedrības valdes priekšsēdētājs un vadītājs.
89. Kārlis Kundziņš, LU profesors, bij. Teol. fakultātes dekāns.
90. Pauls Kundziņš, LU profesors, Arhitektūras fak. dekāns. Bij. Profesiju kameras vicepriekšsēdētājs.
91. Eižens Laube, LU profesors, bij. arch. fak. dekāns.
92. Jānis Rudzītis, rakstnieks.
93. Dr. ing. Arturs Ozoliņš, bij. Pleskodāles valsts zēnu audzināšanas iestādes direktors, Rīgas Latviešu skolotāju b-bas valdes loc. Vecākais inženieris kokrūpniecības apvienībā.
94. Dr. Vladislavs Puriņš.
95. Pēt. Bērziņš, Latvijas kara ministrijas kredītu un budžetu pārvaldes bij. priekšnieka palīgs un Latvijas vēstures institūta loceklis.
96. Dr. med. Jānis Šulcs, LU profesors, II chirurg. klīnikas direktors, Latvijas medicīnas b-bas priekšnieks.
97. Docents Pāvils Dāvis.
98. Jānis Kadilis, izdevējs.
99. Anna Rūman-Kēniņa, rakstniece un žurnāliste, bij. ģimnāzijas priekšniece un diplomātiska darbiniece.

100. Arturs Bērziņš, rakstnieks un žurnālists, bij. Latvijas Nacionālā teātra direktors.
101. K. Birnbaums, bij. Tirdzniecības-Rūpniecības kameras loc. un rūpniecības sekc. pr.-js.
102. Elza Stērste, rakstniece.
103. Austra Kārkliņa, skolotāja un literāte. Latvijas akadēmiski izglītoto sieviešu apvienības priekšniece.
104. Jūlijs Pētersons, rakstnieks.
105. Kārlis Ābele, LU ārk. profesors, Matemātikas un dabaszinātņu fakultātes dekāns.
106. Arturs Ozols, bij. Latvijas Satversmes loceklis, bij. Jūrniecības departamenta direktors.
107. Prof. Dr. med. Jēkabs Alksnis, bij. Rīgas un Liepājas pilsētas valdes loc., bij. Kalpaka bataljona virsārsts, bij. Latvijas ārstu savienības priekšnieks.
108. Agr. V. Neimanis, Lauks. nod. vadītājs Rīgas gaļas fabr., bij. "Mazpulku" inspektors.
109. Dr. med. Vīgante, LU med. fak. priv. docente.
110. Adolfs Erss, rakstnieks.
111. Jānis Kurelis, bij. Latvijas armijas Tehniskās divīzijas komandieris, ģenerālis.
112. Jānis Lavenieks, bij. Latvijas armijas Kurzemes divīzijas k-ra palīgs, ģenerālis.
113. Leons Āboliņš, ārk. profesors, bij. Matemātikas un dabasz. fakultātes dekāns.
114. Dr. Jānis Princis, atvaļ. ārsts, pulkv. ltn.
115. Jūlijs Roze, rakstnieks, žurnālists, bij. Rīgas Dramatiskā teātra direktors.
116. Fricis Gulbis, LU ārk. profesors, LU bij. prorektors un dekāns.
117. Emests Brože, A/S "Farmācija" bij. direktors-rīkotājs. Bij. Latv. Tirdzn. Rūpn. kameras loceklis.
118. Elfrīda Rapa, bij. Latviešu Sieviešu Nac. Līgas valdes locekle.
119. Jānis Zariņš, Rīgas Dramatiskā teātra direktors.
120. Jānis Kārkliņš, rakstnieks, bij. "Jaunāko Ziņu" atb. redaktors.
121. Prof. P. Sniķers
122. E. Dārziņš, LU ārk. profesors, Seruminstitūta direktors.
123. Inž. R. Purs, bij. Latvijas Valsts kontroles kolēģijas loceklis.
124. Profesors Dr. Edvards Balodis, bij. Tautas Padomes loc., Latvijas Tautas Bankas bij. valdes loc. P. S. "Konzums" bij. padomes priekšsēdētājs.
125. Priv. doc. Jānis Stiprais, bij. Kurzemes Zemes padomes loc., Latvijas Sarkanā Krusta loc., Skolotāju kooperatīva valdes loc.
126. Pēteris Mantnieks, rūpnieks, bij. Latvijas Tirdzniecības-Rūpniecības kameras loceklis, bij. Latvijas-Lietavas robežkomisijas loceklis.
127. Prof. Dr. agr. P. Starcs, bij. Latvijas agrārsavienības priekšsēdētājs
128. Arvīds Alksnis, LU docents.
129. M. Goppers, Apgāda Zelta Ābele īpašn. un atbild. vadītājs.
130. Dr. Barkans Vinca, bij. viceministrs, III un IV Saeimas deputāts.

131. R. Liepiņš, bij. finanšu ministrs, ārkārtējais sūtnis, Rīgas pilsētas lielvekālais un Rīgas Latviešu biedrības priekšnieks.
132. K. Pētersons, Kūdras fabr. direktors.
133. G. Vanags, LU profesors.
134. A. Ķešāns, LU profesors un Ķīmijas fak. dekāns.
135. Vilhelms Jansons, inženieris. Elektrības uzņēmuma tehniskais vadītājs.
136. Al. Neibergs, bij. Latv. Sark. Krusta slimnīcas direktors Rīgā.
137. P. Ābele, privātdocents.
138. Prof. Dr. E. Zariņš, LU profesors.
139. Prof. Dr. med. Edv. Kalniņš.
140. K. Ozoliņš, bij. Latvijas Valsts kontroles kolēģijas loceklis. Latvijas Fiziskās audzināšanas un Sporta komitejas rev. kom. priekšs. Veco Latviešu Strēlnieku biedrības rev. kom. priekšsēdētājs.
141. Roberts Kleins, inž. tehnologs.
142. Dr. iur. Arvēds Švābe, bij. Latvijas Universitātes profesors, bij. Preses biedrības vicepriekšsēdētājs.
143. Jānis Muncis, mākslinieks, bij. Dailes teātra rež.
144. Prof. Dr. J. Kārklis, bij. Tautas padomes loceklis.
145. Doc. Z. Landavs, Latv. Mākslas akadēmijas prorektors.
146. Agr. M. Olupe, Latvijas Mājturības institūta direktore.
147. Heinrichs Skuja, LU ārk. profesors.
148. Jānis Pontags, vicedirektors.
149. Eižens Leimanis, LU docents.
150. Staņislavs Vasiļevskis, LU docents.
151. Andrejs Zaķis, bij. Saeimas deputāts.
152. Kārlis Princis, LU docents
153. Agronoms Voldemārs Alksnis.
154. Auseklis Veģis, LU docents.
155. Dr. Valdis Ģinters, Valsts Vēstures muzeja direktors.
156. A. Kallass, bij. Latvijas Valsts Kontroles kolēģijas loceklis, bij. Valsts darbinieku kredītbiedrības valdes priekšsēdētājs, Latvijas Republikas Auto kluba revīzijas komisijas priekšsēdētājs.
157. Mārtiņš Celms, Rīgas pils. 1. iecirkņa tautskolu inspektors.
158. G. Lukstiņš, LU privātdocents.
159. Inž. ķīm. Jānis Celms, Latvijas Izgl. ministrijas Skolu dep. bij. dir., Profesiju kameras prezidija loceklis.
160. Arturs Laiviņš, tirgotājs.
161. Agronoms Jānis Tirzītis, bij. Lauksaimniecības tautas augstskolas direktors, bij. Latvijas agronomu biedrības valdes loceklis.
162. Hermanis Kreicers, Rīgas pils. Izglītības valdes Skolu inspekc. daļas vadītājs, bij. Rīgas latviešu skolot. b-bas pr-ks.
163. Ludvigs Bērziņš, Latvijas Universitātes profesors.
164. Arvīds Māļitis, grāmatu izdevējs. Latvijas rakstu un mākslas kameras rakstu izdevēju un tirgotāju sekc. bij. priekšsēdētājs.

165. Arvīds Jaunarājs, miertiesnesis.
166. Jānis Krasts, miertiesnesis.
167. Hermanis Mielēns, Rīgas pils. padomnieks.
168. Inž. Paulis Selga, fabrikas direktors.
169. Tirtotājs H. Rumpītis.
170. Dr. J. Ciemiņš, Rīgas apriņķa ārsts.
171. V. Pāvilāns, C. S. "Turība" kooperācijas skolas direktors.
172. Dr. J. Lībietis, Ķemeru Sēravotu iestādes direktors, bij. Latvijas Satversmes sapulces loc., bij. Latvijas sūtnis Igaunijā, bij. Latvijas-Igaunijas robežu komis. loceklis.
173. Augustīns (Pētersons), Pareizticīgās baznīcas Rīgas un visas Latvijas Metropolīts, Dr. teol. h. c.
174. Alfrēds Ieviņš, Latv. Univ. prof., Dr. chem. techn.
175. Ernests Dišlers, Latv. Universitātes ārkārt. profesors.
176. Pēteris Ozols, mag. iur., Rīgas pilsētas bāriņtiesas priekšsēdētājs.
177. Jānis Goldmanis, bij. Latvijas Satversmes sapulces un Saeimas loc., bij. zemkopības un kara ministrs.
178. Dr. R. Mežulis.
179. Māc. Dr. teol. et mag. phil. E. Šmits.
180. Dr. M. Ozols, Rīgas pils. bērnu slimn. direktors.
181. J. Krauklis, zvērināts advokāts.
182. L. Georgin, Rīgas pils. Bakter. labor. vadītāja, vet. ārste.
183. Dr. Jānis Jaunzems, atvaļ. ārsts, plkv. ltn.
184. E. Āboltiņš, Rozēnu patērētāju b-bas valdes priekšsēdētājs.
185. Dr. Alfrēds Vītols, Rīgas pils. Veselības valdes direktora vietnieks.
186. K. Barons, prof., Dr. med. h. c.
187. J. Laukevics, bij. Latvijas valsts kontroles kolēģijas loceklis, bij. Latvijas Lauksaimniecības kameras revīzijas komisijas priekšsēdētājs.
188. Kārlis Gulbis, bij. Latvijas I un II Saeimas deputāts, bij. Valkas pils. galva un sabiedrisko organizāciju priekšsēdis, Latvijas-Igaunijas robežu komisijas loceklis.

Deklarācijai vēl pievienojušies:

189. Bruno Kalniņš, bij. Saeimas deputāts, bij. Latvijas sociāldemokrātu strādnieku partijas centrālkomitejas sekretārs, bij. Latvijas pārstāvis Sociālistiskajā internacionālē.
190. E. Morics, bij. Saeimas deputāts, Latvijas strādnieku slimokasu savienības priekšsēdētājs, bij. Latvijas arodbiedrību centrālbiroja sekretārs.

PSRS PROKURATŪRA
ПРОКУРАТУРА СССР
LATVIJAS PADOMJU SOCIĀLISTISKĀS
REPUBLIKAS

ПРОКУРАТОРА
ПРОКУРАТУРА

ЛАТВИЙСКОЙ СОВЕТСКОЙ
СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
226158, Rīgā, Raiņa bulvāri 9
226158, г. Рига, бульвар Раинса № 9
Telefons 225618
Телефон 225618

Pēterim Krilovam,
Rīgā, M.Nometņu ielā 73-12

20 - 03.91 №13-700/90

На № _____ от _____

Paziņojū, ka Jūsu iesniegums izskatīts Latvijas PSR prokuratūrā. Pārbaudīta arhīva krimināllīeta, pēc kuras Bileskalns Osvalds Davida d., dz.1910.gadā, tika notiesāts ar Baltijas kara apgabala Kara Tribūnāla 1951.g. 6.septembra spriedumu pēc KPFSR KK 58-I^a, 58-10, 58-II pantiem ar augstāko soda mēru un mantas konfiskāciju.

Bileskalns Osvalds tika atzīts par vainīgu, ka 1944.gadā tika savervēts ārzemju izlūkdienestā, sniedza ekonomiska, politiska rakstura ziņas, izpauca kara noslēpumus, organizēja bēgļu grupas bēgšanai no Ventspils uz Zviedriju, veicināja padomju pilsoņus sadarbībai ar ārzemju izlūkdienestiem.

Bileskalna O. vaina pierādīta iepriekšējā izmeklēšanā un tiesas sēdē ar viņa atzišanos izdarītajos noziegumos, ar liecinieku Zande, Roba, Klibiķis Antons u.c. liecībām un citiem lietas materiāliem.

Pie šādiem lietas apstākļiem iesniegt protestu uz Kara Tribūnāla spriedumu un Bileskalnu rehabilitēt nav likumā paredzētā pamata.

Latvijas PSR prokurora palīgs
vecākais justīcijas padomnieks

D. Čibisovs

D. Čibisovs

Latvijas PSR Prokuratūras paziņojums Pēterim Krilovam par Osvaldu Bileskalnu saistībā ar 1951. gada 6. septembra Kara tribunāla spriedums

СССР
 Министерство внутренних дел
 Управление лагеря ВЕ"
 2 декабря 1949

Виды работ: *11/15/1949*
 Формы «А»
 Жительство не служит, труд не возобновляется.
 3-АХ
 СПРАВКА № 41754

Выдана гражданину (ке) *Герге*
Жанис Фрицевич
 1913 года рождения, уроженцу (ке) *Латвие, Латв. ССР*
 гражданства (подданство) *СССР* национальность *латыш*
 осужденному (за) *Военный трибунал Латв. ССР*
18-20 сентября 1945 по ст. *58-3* УК *СССР*
 к лишению свободы на *пять* лет с поражением в правах на *пять* годов (месяцев) (лет) в течение судимости

В том, что он (она) отбывает свое наказание в местах заключения
2 декабря 1949 в *Светловском лагере*
Краснодарской области
 С применением *двух*
 Освобожден (на) *2 декабря 1949* г. и следует к избранному
 месту жительства *Латвия*
 (город, село, поселок, район, область)
Рига
 по ст. *11* железной дороги

За начальником лагеря *Дегтярев*
Михайлов
Трусов

Ieslodzījuma vietu pārvaldes izziņa, ka Žanis Gerģe 1949. gada 2. decembrī ir izcietis Latvijas dzelzceļa Kara tribunāla 1945. gada 18.–20. septembrī piespriesto piecus gadus ilgo brīvības atņemšanas sodu un tiek atbrīvots

Observandum

Paziņojums

Tā kā zviedru iestādēm kļuvis zināms, ka starp Baltijas bēgļiem atrodies personas, kuŗas vēlas atgrieties savā dzimtenē, šīs personas tiek uzaicinātas griezties pie nometnes priekšnieka ar savām vēlēšanām. Lai kārtotu iebraukšanas atļauju, nometnes priekšnieks nodibinās šīm personām sakarus ar krievu sūtniecību. Līdz ar to tiek paziņots, ka krievu sūtniecība sevišķi paziņojusi zviedru valdībai, ka pret tiem, kas šādā ceļā atgriezīsies dzimtenē, netiks pielietoti nekāda veida spaidu līdzekļi.

Saņemts 1944. g. 8. okt.

Zviedru imigrācijas iestāžu paziņojums Baltijas bēgļu palīdzības komitejām 1944. gada oktobrī. Bija tādi, kas šim paziņojumam noticēja un aizbrauca uz okupēto Latviju

Latvju karavīri! Latvju tauta!

Boļševistiskās propagandas saukļi šodien ir, ka sarkanā armija nākot atbrīvos Latviju, tā gribot pasargāt mūsu dzīvības un mantu no fašisma. Boļševiki sola Latvijai kā nākamai padomju republikai mūžīgu mieru.

Bet kāds ir šis padomju režīma «miers», tas mums visiem vēl palicis skaidrā atmiņā no neaizmirstamā baigā gada, kad asinis, asarās un vaidos noslika mūsu zeme, kad drupās sagruva mūsu ziedošā dzīve.

Sodien, kad mūsu tēvzemi par jaunu apdraud boļševiku ordas, atkal jo spilgti parādās boļševistiskās propagandas liekulīgā nevērdzība. Degošas pilsētas un ciemi, izpostīti lauki, iznīcināta raža, noslepkavoti cilvēki, laupīšanas un posts visur tur, kur iebrukusi sarkanā armija, runā skaidru un nepārprotamu valodu, kāds ir tas «miers», kuru mums sola boļševisms.

Mēs pārāk labi pazīstam boļševistiskā terora briesmas, tādēļ šajās nopietnajās un grūtajās stundās pret tā atgriešanos cinīsimies visiem spēkiem līdz pēdējam, līdz uzvarai.

Mums šodien ir neapšaubāmi pierādījumi, ka boļševisma mērķis ir iznīcināt latviešu tautu, to kā nāciju uz visiem laikiem izdzēšot no vēstures lappusēm.

Mums ir pierādījumi, kā izskatās tajās pilsētās un ciemos, kur boļševiki uz laiku bija iebrukusi: ieročus nest spējīgie vīrieši piespiesti cīnīties pret saviem tautas brālīem un viņu sabiedrotajiem — vācu karavīriem.

Visi pārējie iedzīvotāji — sirmgalvji, sievietes un bērni — tiek verdzēti necilvēcīgos darba apstākļos un līdzīgi 1941. g. 13./14. jūnija nocoekļiem tiek izsūtīti uz Sibīriju un citām spaidu darbu nometnēm.

LATVJU KARAVĪRI! LATVJU TAUTA!

Pienākusi izšķirīgā stunda! Tagad mums jāliek lietā visi spēki, cīnoties kopā ar Vāciju par dzimtās Latvijas brīvību, vai arī jāiziet bojā boļševistiskajā chaosā, no kura nekad vairs nepacelsies latviešu tautas un Latvijas vārds.

Tagad katram jāpilda savs pienākums; vai tas būtu ar ieročiem rokās frontē vai ceļot nocietinājumus, vai arī veicot citus karām svarīgus darbus. Mums jānovērš un mēs novērsīsim visas mūsu dzimtajai tēvzemei draudošās briesmas. Mums jāaptur un mēs apturēsim boļševistiskās ordas, lai triektu tās atpakaļ — pāri Latvijas robežām.

Tikai tad Latvija, mūsu visu māte — Latvija gūs patiesu mieru un gaisākas nākotnes saule atmirdzēs pie tās debesīm.

Par to mums šodien jācinās, par to mēs cināsimies un cinīsimies lielā nebeidzamā upurēt gatavībā kā savā kopībā un vienotībā nesalaužama un cieši saliedēta tauta.

Latviešu zemes pašpārvaldes
pirmais ģenerāldirektors.

Latviešu zemes pašpārvaldes pirmā ģenerāldirektora ģen. Oskara Dankera
1944. gada jūlijā izlaistais uzsaukums, kad boļševiki okupēja Jelgavu

Demokrātisko latviešu aicinājums.

VEĻĒTĀJI

Pārdzīvojamais laiks ir ārkārtīgi nopietns. Vēlēšanas, kas notiks šī gada 14. un 15. jūlijā, izšķiras mūsu liktenis uz ilgiem laikiem. Katram ir jāsaprot, ka šo likteni nedrīkst izšķirt nejaušība, kūrība vai pat ballība. Mēs griežamies pie visiem krieviem mūsu valsts pilsoņiem un viņiem sakām:

Mēs gribam saglabāt brīvo un neatkarīgo Latviju, mēs to negribam zaudēt.

Mēs gribam cieši un paslāvīgi sadarboties ar Padomju Savienību un tās tautām.

Mēs gribam lojāli sadarboties valsts saimnieciskās un kulturālās dzīves ceļā ar mūsu organizēto strādniecību.

Mēs gribam kārtību, kur visiem ir paverēts ceļš uz izglītību, kur visiem ir visas demokrātiskās brīvības, darbs un maize un kur, katram pieder tas, ko viņš ar godīgu darbu ieguvis.

Tamdej mēs izņem Saeimas vēlēšanās šī gada 14. un 15. jūlijā ar savu vienotību kandidātu sarakstu uz šādas vēlēšanu platformas:

1. Brīvā, neatkarīgā, demokrātiskā Latvijā.
2. Ciešu pastāvīgu sadarbību ar PSRS 1939. g. 3. oktobra šovstarpējās palīdzības līguma mērķu sasniegšanai un tālākam izveidošanai.
3. Valsts labklājīgai celtniecībai uz progresa un demokrātisma pamatiem, lojāli sadarbojoties ar Latvijas strādniecību un viņas organizācijām.
4. Valsts zemēs fondē paplašināšana darba zemniecības apgādāšanai ar zemi.
5. Valsts saimnieciskās dzīves izveidošana un pārkārtošana, ņemot pirmā vietā strādājošo intereses.
6. Privātā īpašuma un privātās rošības uzturēšana un aizsargāšana, ierobežojot kā vienu, tā otru, ja to prasa valsts intereses un tautas labklājība.
7. Latviešu nacionālās kultūras izkopšana, darot to pieejamu ikvienam Latvijas Republikas pilsonim, nodrošinot arī mazākuma tautībām viņu kulturālo vajadzību apmierināšanu, izglītības, arī visaugstākās, nodrošināšana visām marturīgām censonēm.
8. Kulturālo un saimniecisko vērtību apmaiņas paplašināšana un attiecīgu sakaru padziļināšana ar PSRS un tās tautām.
9. Latvijas valsts dzīves izveidošana uz stingriem tiesiskiem pamatiem, nodrošinot ikvienam viņa personai un mantai neizsakāmību un demokrātiskās, t. i. vārda, sapulču, prasas, tiesības u. t. t. brīvības.

VEĻĒTĀJI Mums nav bijis daudz laika. Pilntiesus mūsu kandidātu sarakstus mēs jums izziņosim papildus.

Sīkāk citiem mūsu sarakstos kandidēs: Atis Keniņš, ģen. J. Balodis, V. Zamuēlis, K. Skalbe, H. Celmiņš, P. Bergis.

Mūsu kandidātu vidū nav neviena, kas tiklu pēc deputāta goda.

Mēs aicinām jūs balsot par mūsu sarakstu, dzīvē un nopietnā apziņā, ka pārdzīvojamais laiks šādu rīcību pavēlosi no mums prasa.

Mūsu valsts un mūsu pašu likteņi prasa izšķiršanos. Nevieni nevar un nedrīkst palikt malā!

Demokrātisko latviešu vēlēšanu Saeimas
vēlēšanu komiteja.

Demokrātisko latviešu aicinājums vēlētajiem pirms
1940. gada 14. un 15. jūlijā paredzētajām Saeimas vēlēšanām

Paziņojums

Pamatojoties uz Ģenerālkomisāra Rīgā 1943. gada 22. X rīkojumu, visiem 1923. g. un 1924. g. dzimušiem vīriešiem jāierodas pārbaudē iesaukšanai Latviešu leģionā.

Visus 1923. un 1924. g. dzimušos vīriešus, kas dzīvo Rīgā, uzaicinu ierasties pārbaudes komisijā Rīgā, Carl Schirren'a (Lačplēša) ielā № 43/45

1923. gadā dzimušos —

1943. g. 2. novembrī plkst. 8 no rīta, bet

1924. gadā dzimušos —

1943. g. 4. novembrī plkst. 8 no rīta

Jāņem līdz apakšveļa apmaiņai (krekls, apakšbikses, zeķes) zābaki, pēc iespējas garie, iesaiņojums civil-apģērba atpakaļsūtīšanai, ziepes, bārdas skujamie piederumi, zobu birste, ķemme, spogulis, nazis, dakšiņa, katliņš u. t. t. kā arī uzturs 2 dienām.

Par personīgo veļu un zābakiem tiks maksāta atlīdzība.

Šis rīkojums ir saistošs bez izņēmuma visiem 1923. un 1924. g. dzimušiem vīriešiem, kuŗi nav vēl iesaukti Latviešu leģionā.

Par neierašanos draud sods.

1943. g. 29. oktobri

Rīgas prefekts *R. Stiglics*

Orķestrāpziņotuvē „Zevija” Rīgā, Bismarcka ielā 31/41

Rīgas prefekta R. Stiglics 1943. gada 29. oktobra paziņojums par 1923. un 1924. gadā dzimušo vīriešu mobilizāciju Latviešu leģionā. Tā bija nelikumīga un pretrunā Hāgas un Ženēvas konvencijām par okupētām valstīm

R I K O J U M S

par Latvijas pilsoņu iesaukšanu aktīvā kara dienestā.

Generālkomisārs ~~XXXX~~ pilnvarojumā un ar visu Latvijas zemes pašpārvaldes ģenerāldirektoru piekrišanu nosaku:

1. §

Visi bij. Latvijas armijas un flotes virsnieki un instruktori, kā arī visi 1916., 1916., 1917., 1918., 1919., 1920., 1921., 1922., 1923. un 1924. gadā dzimušie vīrieši, kas līdz 1940. g. 17. jūnijam bija Latvijas pavalstnieki, pakļauti iesaukšanai aktīvā kara dienestā Latviešu SS-legionā.

2. §

Iesaukšanu aktīvā kara dienestā izriko Latviešu legionā ģenerālinspektors, iesaucot pēc vajadzības veselus gadagājumus, atsevišķas kategorijas vai arī izdarot individuālu iesaukšanu.

3. §

Iesaukšana izdarāma, piemērojoties Latvijas karaklausības un karavīru dienesta likumiem, kas bija spēkā 1940. g. 17. jūnijā, pie kam šīs likumos paredzētās kara ministra un armijas virspavēlnieka tiesības attiecīgi piekrīt Latviešu legionā ģenerālinspektoram.

4. §

Iesauktie aktīvā kara dienestā skaitās ilgstošā atvaļinājumā no savām darba vietām. Tiem ir tiesības mēneša laikā pēc atvaļināšanas no aktīvā kara dienesta atgriezties savā darbā.

5. §

Kas izvairās no iesaukšanas pats, vai attur vai ~~ā~~ pamudina citus uz to, noņodams sevišķai kara tiesai un sodāms pēc Latvijas kara un kara atvaļināšanas likumiem, kas bija spēkā 1940. g. 17. jūnijā.

Sevišķas kara tiesas sastāvu un tiesāšanas kārtību nosaka Iekšlietu ģenerāldirektors saziņā ar Latviešu legionā ģenerālinspektoru, izdodot par to atsevišķu rīkojumu.

6. §

Latviešu legionā ģenerālinspektors izdod šī rīkojuma izvešanai nepieciešamos priekšrakstus un instrukcijas.

7. §

Šis rīkojums stājas spēkā ar 1943. g. 25. novembri.

R I G Ā, 1943. g. 24. novembrī.

D A N K E R S,

Iekšlietu ģenerāldirektors.

"Rīkojumu Vestnesis" Nr. 275.

Gen. O. Dankera 1943. gada 24. novembra rīkojums par Latvijas pilsoņu iesaukšanu aktīvajā kara dienestā.
Tos, kuri izvairīsies no iesaukšanas, sodīs sevišķa kara tiesa

PÄRISIRÄS
1944

TELEGRAM.
KUNOL TELEGRAFVERKET.

Stats Stockholm 06709 29/25 3/11 1944 15.40

Leonida Silins
Svensklettiska Hjälpkommitten
Kungagatan 70 Stockholm

Uppehållerätt Slite landfiskalsdistrikt gotlands
län 3/11-10/11 1944 beviljad stop resan må ej företagas
med ångfartygsaktiebolaget Gotlands båtar

Utlänningskommissionen

Exp. av Jn
Form. nr. 100
(1936)

Litografiska A.-B., Norrk. № 42. 500.000

Telegramma Leonīdam Siliņam 1944. gada 2. novembrī no zviedru
ārzemnieku komisijas, kas aizliedz Leonīdam S. braukt ar Gotlandes kuģu
sabiedrības kuģiem uz Gotlandi. Lai tiktu uz Gotlandi, *bija jābrauc ar
lidmašīnu*. Ar to atbildēts visām nepatiesībām un meliem, kas publicēti
sarkano izdevumos un arī Zviedrijā

PÄRIS EESTI

Nr. 1 (september)

1943

EESTI VABARIIGI HÄÄLEKANDJA

Eesti Vabariik elab edasi

Vaatamata sellele, et Eesti territoorium praegu juba teist korda selle sõja jooksul on okupatsiooni all, *ei ole Eesti Vabariik veel silmapilgukski lakanud olemast*. Demokraatlikud suurvõimud — Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid tunnustavad meie vabariigi edasikestmist; tema seaduslikud organid — saatkonnad esindavad seal endiselt ikka Eesti Vabariiki ja kaitsevad tema maa ja kodanike huve.

Fakte Inglismaa ja Ameerika suhtumisest Eesti Vabariigisse

Sakslased lasevad vahetevahel ajalehtedes kirjutada, et Inglismaa olevat Balti riigid Venele maha müünud, vaatamata Atlandi deklaratsiooni kõlavatele sõnadele. Sellel valel on lühikesed jalad. Inglismaal töötavad kogu aeg Balti riikide saatkonnad endist viisi edasi, täites kõiki diplomaatilisi ja konsulaarfunktsioone. Ainuke muudatus, mis seal on toimunud on see, et Balti riikide saadikud on paigutatud eri nimekirja, põhjendusel, et neil saadikutel puuduvad praegu põhiseaduslikud valitsused. Muidu kasutavad saadikud endiselt kõiki diplomaatilisi õigusi ja eesõigusi.

Inglased on retinud hulga Eesti laevu, mis kõik sõidavad seal Eesti Vabariigi sini-must-valge lipu all. Sealolevad eestlased elavad Eesti Vabariigi passidega, mida saatkond välja annab ja pikendab. Ajakirjanduses on alati võimalik kaitsta meie riigi huvisid ja seda on ka järjekindlasti tehtud, kusjuures meie seisukohad on leidnud avalikku toetust paljude Inglismaa poliitikute ja mõjukate ajakirjanikkude poolt.

Inglismaa meeleolude kohta Balti riikide küsimuses on huvitav mainida, et Canterbury peapiiskopi korraldusel peeti s. a. aprillis kõigis Inglismaa kirikuis ühel pühapäeval cestpalvet Balti riikide rahvaste eest.

Ühendriikide valitsus on isegi vabaks andnud Balti riikide saatkondade ülalpidamiseks vajalikud summad nende riikide valuuta-reservidest.

Igaunja nacionālās pretestības organizācijas nelegālā izdevuma "Pāris Eestī" 1. numurs 1943. gada septembrī, ko izplatīja Igaunijā. Iespiests Zviedrijā

J A U N Ā L A T V I J A

Latvijas starptautiskais stāvoklis un latviešu tautas pasākumi, kas saistīti ar šīs tautas pašreizējiem uzdevumiem.

Latvijas valsts juridiski pastāv arī tagad, jo visas valstis, to skaitā arī pasaules lielvalstis /Amerikas Savienotās Valstis un Anglija/ līdz pat šai dienai nav atzinušas un arī nedomā atzīt Baltijas valstu iekļaušanu Padomju Savienībā. Vācija savā 1941.g. janvāra līgumā ar Padomju Savienību, apstākļu spiesta, gan pārsteidzīgi atzina šo iekļaušanu, bet šis līgums neaizina ne Baltijas valstis, ne arī tās pērējās pasaules valstis, kas savā laikā juridiski atzinās mūsu neatkarību un balsojušas par Latvijas uzņemšanu Tautu savienībā.

Kad Vācijai ar šo līgumu iegūtā Maskavas neitralitāte vairs nebija vajadzīga, sākās karš. Šajā karā Vācija ir iekarojusi Latviju un pārējās Baltijas valstis un padzinusi pusaziātisko bolševiku okupācijas varu. Bet viņa nav devusi nekādu iespēju atjaunoties neatkarīgai Latvijas valstij. Vācijas valdība vēl arvien uzskata Latviju par okupētu padomju Savienības teritoriju. Okupācijas vara, vācu komisāru politiskā un saimnieciskā rīcība Latvijā to neapšaubāmi pierāda. Ģenerāļa Dankera "pašpārvalde" nodar tikai politiski naivāko latviešu apmānīšanu un palīdz vāciešiem Latvijā saimnieciski izmantot.

Tagad vācu okupācijas vara, rūpīgi pārkāpjot elementārākās starptautiskās tiesību normas, un kājām minot mūsu tiesisko zīgu un nacionālo pašcieņu, spaidu kartā mobilizē un turklāt ļoti netaisnā un nekārtīgā veidā Latvijas iedzīvotājus Vācijas valsts armijā, it sevišķi SS vienībās.

Ja Vācija šai otrā pasaules karā uzvarētu, tad nav ne mazāko šaubu, ka mēs tiktu pārvācīti, un mūs piekļētu tāds pats liktenis kā seno Prūsiju. Tomēr šādu bojā eja mums vairs nedraud, jo karš divās frontēs Vāciju ir tā novājinājis, ka tai vairs nav iespējas totāli uzvarēt.

Patlaban mums draud, vēl lielākus briesmas: uz Baltiju iaužas pusaziātiskās Padomju grupulki, gribēdami Stalinu vergu imperijai rast krievisku iezēju uz Baltijas jūru. Tā šeit iznīcinātu visu un netaupītu nevienu. Pret šo mūsu tautas nīkņāko ienaidnieku tagad jāvērs visi mūsu tautas politiskie, saimnieciskie un militārie spēki. Vieniem patiesi nacionāli domājošiem zemniekiem, strādniekiem, amatniekiem un intelligenziem pie pirmās iespējas un atklātās iespējas jāsaslēdzas vienā politiskā apvienībā, lai atjaunotu neatkarīgu Latvijas valsti uz reformētas demokrātijas pamatiem, lai panāktu Latvijas saimniecisku, kultūralu un sociālu progresu.

Sodien, kad kaujas troksnis mūsu valsts robežām jau ir bīstami tuvu - šodien mēs rīcinām visu tautu aizīrēt uz lauku politisko uzskatu un ticību atšķirības un vienoties par šādām mūsu tautas pamatprasībām, jo vienīgi to drīza realizēšana spēs nodrošināt mūsu tautas un valsts turpmāku pastāvēšanu.

Latvijas Centrālās padomes — nacionālās pretestības kustības —
 nelegālā izdevuma "Jaunā Latvija" 1. numurs, 1944. gada 10. martā,
 ko uz rotatora Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijā
 novilkta doc. V. Eiche, A. Eiche un asistents H. Zeltiņš

Stockholm, June 7th, 1948.

To the Latvian Central Council,

We have the honour to notify you of the Estonian National Council, which has been founded by Estonian patriots in exile in order to give the lead and to coordinate our efforts in the struggle for the restoration of the sovereign rights of our nation.

As the Estonian and Latvian Nations have a common enemy to fight against, it would be of common gain to our both nations if a close cooperation could be arranged between the Estonian and Latvian Councils. We therefore propose that the Latvian Central Council should consider the possibilities for a permanent contact between our organisations to this end and that it in case of a favourable acceptance would kindly make its propositions as to the most convenient way this cooperation could be realized.

To your information we include a copy of a declaration, which states the main points as to the organisation and aims of the Estonian National Council.

Yours faithfully

(A.Rei.)

Chairman of the Estonian
National Council

Sthlm., Rikeby, Vadmalövägen 25^I

(H.Maandi.)
Secretary

Sthlm., Enskede, Sköntorpsvägen 95

Igaunų Nacionālās padomes — pretestības kustības — priekšsēža A. Reia vēstule Latvijas Centrālās padomes priekšsēdim par kopēju ciešu sadarbību cīņā par abu tautu brīvību

Augstaka Lietuvas Atbrīvošanas Komiteja
/no visam politiskam grupam/

Pasludina:

1. Lietuvju tautas brīvība un Lietuvas valsts neatkarība ir tautas eksistences un labklājības pamatprasība.
2. Suverēnā Lietuvas valsts, Padomju Savienības un tagad Vacijas okupācijas dēļ nav iznīcināta, tikai ir traucēta suverēnas valsts organu darbība. Suverēno organu partrauktā darbība 1940.gada 15.jūnija, ko partrauca Padomju Savienības okupācijas vara, tika atjaunota 1941.gada 23.jūnija.
3. Lietuva no okupācijas atbrīvojoties talak darbosies pēc 1938.g. Konstitūcijas, kamēr tā netiks grozīta likumīga ceļā.
4. Republikas valdība, kad naks laiks, tiks nodibināta no Augstākās Lietuvas Atbrīvošanas komitejas uz koalīcijas pamatiem, politiskam grupam vienojoties.
5. Lietuvas demokrātiskā iekārta būs saskapota ar plašu tautas slauquinteresēm uz visparējiem pēckara noteikumiem.
6. Republikas prezidenta un Saeimas vēlēšanu likumi būs izveidoti saskapā ar demokrātijas principiem.
7. A.L.A.Komiteja vada tautas atbrīvošanas cīņas un darbus, atjauno suverēno organu funkcijas, aizsarga Lietuvas zemi no boļševisma un citiem ardošiem elementiem, un veicinas visplašākas sabiedrības konsolidāciju, novirzot politisko grupu nesaskaņas.
8. Augsti vērtējot kara spēka nozīmi tautas atbrīvošanai, A.L.A.Komiteja ar visiem līdzekļiem veicinās Lietuvas armijas atjaunošanu.
9. Komiteja paturēs tuvas sakarus ar Lietuvas sūtniecībam un konsulatiem; sadarbosies ar visiem, sevišķi ar Amerikas lietuvjiem un visam citam tautam, kas atzīst Lietuvas neatkarību.
10. Kultūras un saimniecības attīstības veicināšanai un valsts dzīves ievadīšanai normālas slīdēs, Komiteja vaks un kartos materiālus atbrīvotas Lietuvas administrācijai, lauksaimniecībai un socialai dzīvei, tiesiska stavokļa un izglītības darba kārtosānai.

A.L.A.Komiteja pasludinot šo deklarāciju tautai, aicina visus labas gribas lietuvjus, no visiem politiskiem virzieniem, saskapoti un vienības gara, strādāt nepagurstoša cīņā par Lietuvu.

Lietuvas varda lai plaukst vienību!

Viļņa, 1944.g.16.februārī

Augstaka Lietuvas Atbrīvošanas Komiteja.

Lietuvas pretestības organizācijas nelegālā izdevuma "Laisves Kovotajas", ko stencilētā veidā izplatīja Lietuvā, 1944. gada 16. februāra numura (Nr. 21) tulkojums latviešu valodā.
Izdevējs: Augstākā Lietuvas Atbrīvošanas Komiteja

NEATKARĪGĀ LATVIJA

Maijs, 1944

Latvijas tautas stāvoklis un tuvākie uzdevumi.

Tepat jau četrus gadus Latvija smok zem svešas okupācijas. Tomēr starptautiski-tiesiski Latvijas republikas suverenitāte nav iznīcināta ne caur bijušo Padomju Krievijas, ne caur Vācijas tagadējo okupāciju. Šīs okupācijas ir tikai uz laiku suspendējušas Latvijas patstāvīgās republikas iekšzemes orgānu darbību.

Pašu Latvijas tautā ne uz minūti nav nodzisusi svētā apziņa, ka tai ir tādās pat neiznīcināmas un ne ar kādu viltu vai varmūcību neatņemamas tiesības dzīvot patstāvīgu un suverenu valstisku dzīvi, kādas uz to ir, piem., Krievijai, Anglijai, Šveicei, Beļģijai un kurai katrai citai Eiropas nācijai un kā šīs tiesības izteiktas Atlantijas Chartijā.

Tāpēc par savu mērķi Latvijas tauta uzstāda Latvijas valsts faktiskās suverenitātes un neatkarības atgūšanu.

Sai nolūkā tai jāapvieno stiprā un spēcīgā organizācijā visi savi dzīvie spēki, kas gatavi cīnīties par šo mērķi.

Latvju tautai, kas savā milzīgā vairākumā ir zemnieku un strādnieku tauta, jāapzinās, ka šādu spēcīgu organizāciju savas augstākās vērtības — brīvas, patstāvīgas un neatkarīgas Latvijas valsts atgūšanu — tā var sasniegt tikai tad, ja tā nesvārstīdamies novēršās no visāda veida diktatūras, vienalga, vai tā sauktos fašistiska, nacionālsocialistiska, proletariska vai komūnistiska diktatūra, un noteikti nostājas uz konsekventiem demokrātijas principiem, kuru apgarota latvju tauta uzsāka savu patstāvīgu valstisku dzīvi 25 gadus atpakaļ.

Tālab Latvijas nācijas centienus un uzdevumus var īsi izteikt sekoši:

1) Brīvas, neatkarīgas un demokrātiska Latvijas republikas atjaunošana.

Latvijas Centrālās padomes nelegāls izdevums "Neatkarīgā Latvija", ko iespieda 1944. gada maijā Stokholmā un 11./12. jūlijā aizveda uz Latviju (700 eks.). Kā izdevējs parakstījās sūtnis Jānis Tepfers LCP Ārzemju delegācijas uzdevumā

Latvijas valsts svētku
svinīgais akts
1944. g. 18. XI
Jūrkalnes Bambaļos.

NORISE

- 1) Svinību ievadvārds - kund. Daģis
- 2) Svētku mūza - Olga Taube
- 3) Latvijas himna
- 4) Deklamācijas:
 - a) Ed. Vinza - Atstātā māja Saulītis
 - b) Ker. Strēlente - Gūstekņa bēgšana ... B. Stars
Anna Daģa
 - c) ~~Olga Taube~~ - Visu dvēseļu nakts ... autore
 - d) Ed. Vinza - Karogs Saulītis
- 5) Dziesmas:
 - a) Svētš mantojums šī zeme mūsu,
 - b) Daugav' abas malas,
 - c) Es kaņāi aiziedams,
 - d) Nu ardienu, Vidzemīte,
 - e) Div'dūjinās gaisā svēja,
 - f) Kana viņi bēdājas,
 - g) Kade pārnāvo, bālelin.
- 6) Tautas dziesmas būvā recitā.
- 7) Mielasts.
- 8) Dziesmas.

Latvijas valsts svētku svinīgais akts 1944. gada 18. novembrī
Jūrkalnes Bambaļos — programmas oriģināls

Ar laivu katrē stāv. jaatved

1. √ Breiņš. 4. pers.
2. √ Belmeiņš 2. "
3. Rudziņš 2. " (Edolis evokā)
4. √ Šņepers. 5. " 4
5. √ Ģirns 2. "
6. Čauste } 12. " (Quindusam
Bengals } māpā).
7. Tērņš }
7. √ Silviņš 2. "
8. √ gen. Kalviņš 1. "
9. √ Skalbe 5.
10. √ Strunke 4. (ar visu glazūru)
11. √ Pileskalns ģimene
12. √ Mešāks ģimene
13. Malent. Farnuems ar piederīgu
14. Richards Ģarvots (Zande)
15. √ prof. Vitols.
16. √ Mucins 3
17. √ Grandmans 6
18. ģim. Kurelis
19. Rubulis
20. prof. Skārtis.
21. Ģido Balodis 2
22. √ E. Andersona (dorenc) ^{piederīgs}
23. M. Fansonas ^{Māte u. māsa} ~~maņa un māte E. Andersona~~
6. H. H. ^{ģimene}

Ģen. V. Tēpera sastādītais un LCP uzdevumā 1944. gada 6. novembrī parakstītais politisko bēgļu atvešanas saraksts, no kuriem vairākiem draudēja apcietināšana, dažiem pat otreizēja apcietināšana.

Līdz tam nācās konstatēt, ka LCP sūtītās laivas nereti atved tādus, kam nav nekāda sakara ar LCP un pretestības organizāciju vispār.

LĀCPLĒSIS

IZDOD LATVIJAS
BRĪVĪBAS CĪNĪTĀJU
SAVIENĪBA

Februāris 1944.g.

Latvijas Brīvības Cīnītāju Savienība apvieno latviešu patriotu organizācijas, kas cīnās par latviešu tautas brīvību. Viņas mērķis - brīva, neatkarīga Latvija.

VĒSTURES KRUSTCEĻOS

Latviešu tauta stāv atkal vēstures krustceļos. Ne tikai vispārējo notikumu tālākā norise, bet galvenokārt pašas latviešu tautas rīcība noteiks tās nākotni. Patreiz, kad komunistu armija apdraud mūsu austrumu robežu, ir liels jautājums: iet vai mēiet to aizstāvēt? Mēs pārāk ļābi pazīstam komunistu čekas darbību, lai ar tiem ielaistos jebkādā kompromisā. Mums nav kurp no savas zemes aiziet, cerībā kādreiz atgriezties. Paliek tikai neatņemamas tiesības un pienākums: cīnīties par savu tautu un zemi līdz pēdējam vīram, līdz pēdējam elpas vilcienam.

Ja apstākļi mums šādu nevienmērīgu cīņu uzliek, tad nedrīkstam tajā raudzīties vieglprātīgi. Mūsu tauta pārāk maza, lai izlietotu nevietā kaut vienu latvieša dzīvību. Šādos brīžos tauta gaida priekšgalā nostājamies labākos latviešus, kam tuvāk par personīgām interesēm stāv latviešu tauta pati, kas spēj tās spēkus vienot un lietderīgi izlietot; tādus latviešus, ko nevar iespaidot ne svešnieku draudi, ne ordeni. Bet ļaudis, kas patreiz pārstāvē mūsu tautu, ir vāciešu rūpīgi izvēlēti un iecelti, tie saņem algu no sveštautiešiem, kuriem nerūp mūsu tautas mūžs, kuriem mēs nesam nekas vairāk kā Austrumzemes iedzīmtie, kas aizņēmuši vācu tautai pienākošos dzīves telpu. Tālab viņi turas pie principa: kā maizi ēd, tā dziesmu dzied. Un latviešu tauta asiņo, asiņo ne tikai no tām brūcēm, ko tai šit uzbrucēju komunistu vilnis, bet asiņo arī no tiem, kas sevi dēvējas latviešu tautas atbrīvotāji.

Politikā viens otram neko par velti nedod, bet nevienam arī nav tiesības no otra par velti kautko prasīt. Mēs maldamies ja domājam, ka vācieši ļauj organizēt latviešu aizsardzības vienības tālab, ka viņiem rūp mūsu tautas drošība. Nē, vāciešiem vajaga šo zemi un šīs zemes iedzīvotāju darbu, tālab viņu pašu interesēs Baltijas valstis par katru cenu noturēt. To pamato šādi svarīgi motīvi: 1. ar komunistu ienākšanu Baltijas telpā, tie gūst iespēju operēt Baltijas jūrā, un apdraud pašas Vācijas teritoriju - Austrumprūsiju, 2. komunistu rokās nonāk visa Baltijas valstis ražotā labība, sviests un gaļa, kam pēc Ukrainas labības lauku zaudēšanas, Vācijā sevišķi svarīga nozīme, 3. Igaunijas degcukmens patreiz dod pusi Vācijai vajadzīgo smērvielu un benzīnu tās pirms kara pētīriņa apmērā. Bez tam vācieši nekur visā Eiropā neļūtas tik droši un nerīkojas tik netraucēti kā Baltijas valstis. Minēto savēlot redzam, ka vācieši komunistu noturēšanā pie Baltijas valstu robežām tikpat ieinteresēti kā mēs pašī. Ja mēs austrumu frontē cīnāmies kopā ar vāciešiem, tad mūsu pie-

Kāds nelegāls izdevums "Lāčplēsis", ko 1944. gada februārī izdevusi kāda Latvijas brīvības cīnītāju savienība, arī provokatīvs, jo nav nekādas Latvijas nacionālās valdības, ne arī "pilnvarotā". Arī šo izdevumu kontrolē vācieši, gatavodami ceļu Bangerska Vācijā dibinātai valdībai

Zemgales latviešu kopas
Priekšlasījumu un koncerta
PROGRAMMA

Jelgavas lauksaimniecības akadēmijas aulā

1942. g. 26. februārī, pl. 19

I

1. Pie tēvu zemes E. Dārziņa
Dziedās Jelgavas lauksaimniecības akadēmijas studentu dubultkvartets
2. Zemgales latviešu kopas prezidija priekšsēdētāja pulkveža
Apsīša uzruna
3. SS brigādes vadītāja, ģenerālmajora Schröder'a runa
4. Tēvu zemei J. Mediņa
Dziedās dubultkvartets
5. Pulkv.-lt. Veisa runa
6. Nāc man līdz E. Dārziņa
7. Ej, bāliņi, lūkoties J. Cimzes
8. Nāc pie manis, tautu meita A. Feila
9. Jelgaviņa liela muiža Jēk. Mediņa
Dziedās Jelgavas lauksaimniecības akadēmijas studentu dubultkvartets

II

10. Tev, zaļais lauks H. Berino
11. Bāleliņa ligaviņa J. Vītola
Dziedās Vilma Briede
12. Kas tur dimda F. Pliča
13. Visiem rozēs dārzā ziedēj J. Vītola
14. Kaņavīri bēdājās H. Berino
Dziedās Tālis Matīss
15. Kur tu augi, daiļa meita L. Reinholdes
16. Daugaviņa puto balti J. Norviņa
Dziedās Vilma Briede un Tālis Matīss
17. Vakarjunda J. Norviņa
Dziedās Jelgavas lauksaimniecības akadēmijas studentu dubultkvartets

46. apīestuve Jelgavā 11246 800

Tā sauktās Zemgales latviešu kopas rīkotais propagandas vakars, lai aicinātu latviešu jaunatni pieteikties vācu darba dienesta (RAD) rindās. Šīs kopas "aicinājumi" darīja lāča pakalpojumu latviešu jaunatnei. Patiesībā tā bija piespiedu mobilizācija, jo neviens pēc ģimnāzijas beigšanas nevarēja sākt studijas, ja nebija gadu nokalpojis RAD rindās, leģionā vai citur

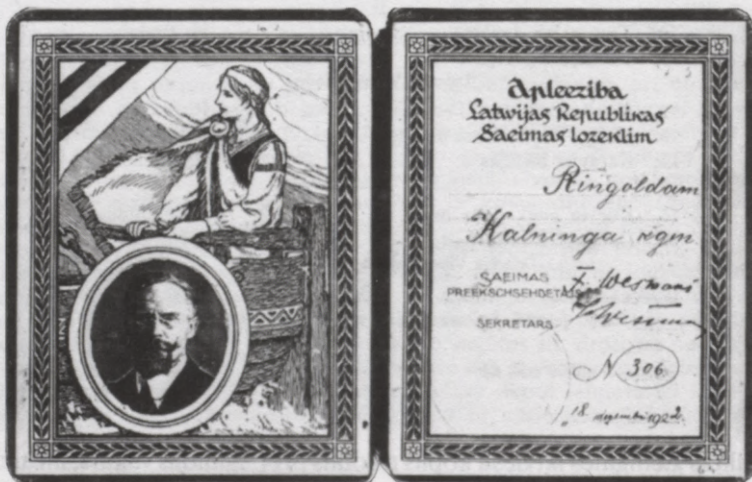
VALSTS PREZIDENTA
ZVĒRESTS

Es zvēru, ka viss mans darbs būs veltīts Latvijas tautas labumam. Es darīšu visu, kas stāvēs manos spēkos, lai sek-
mētu Latvijas valsts un tās iedzīvotāju labklājību.

Es turēšu svētus un ievērošu Latvijas Satversmi un
valsts likumus. Pret visiem es izturēšos taisni un savus
pienākumus izpildīšu pēc labākās apziņas.

/Jānis Čakste, Rīgā 1928, lpp.84-85, Latvijas pirmā Valsts
Prezidenta Jāņa Čakstes Piemiņas fonda izdevums/

Latvijas valsts pirmā Valsts Prezidenta zvēresta teksts

Apliecība Latvijas Republikas 1. Saeimas loceklim
Ringoldam Kalningam
(Nr. 306, 18. decembrī 1922.)

№	Vārds	Piņķi	1938. gada	1944. gada	Atšķirība
770	Andrievs	Piņķi	28.6.18	28.6.18	0
771	Andrievs	Piņķi	29.3.22	29.3.22	0
772	Andrievs	Piņķi	29.8.15	29.8.15	0
773	Andrievs	Piņķi	26.11.17	26.11.17	0
774	Andrievs	Piņķi	19.11.27	19.11.27	0
775	Andrievs	Piņķi	20.10.14	20.10.14	0
776	Andrievs	Piņķi	8.10.22	8.10.22	0
777	Andrievs	Piņķi	28.2.19	28.2.19	0
778	Andrievs	Piņķi	30.6.19	30.6.19	0
779	Andrievs	Piņķi	23.9.19	23.9.19	0
780	Andrievs	Piņķi	22.12.20	22.12.20	0
781	Andrievs	Piņķi	11.10.29	11.10.29	0
782	Andrievs	Piņķi	14.1.22	14.1.22	0
783	Andrievs	Piņķi	25.2.26	25.2.26	0
784	Andrievs	Piņķi	24.4.26	24.4.26	0
785	Andrievs	Piņķi	21.10.02	21.10.02	0
786	Andrievs	Piņķi	26.11.23	26.11.23	0
787	Andrievs	Piņķi	7.12.28	7.12.28	0
788	Andrievs	Piņķi	4.5.28	4.5.28	0
789	Andrievs	Piņķi	24.7.28	24.7.28	0
790	Andrievs	Piņķi	13.2.27	13.2.27	0
791	Andrievs	Piņķi	21.1.27	21.1.27	0
792	Andrievs	Piņķi	16.11.15	16.11.15	0
793	Andrievs	Piņķi	12.1.18	12.1.18	0
794	Andrievs	Piņķi	28.10.13	28.10.13	0
795	Andrievs	Piņķi	12.2.05	12.2.05	0
796	Andrievs	Piņķi	23.8.08	23.8.08	0
797	Andrievs	Piņķi	26.7.11	26.7.11	0
798	Andrievs	Piņķi	13.11.08	13.11.08	0
799	Andrievs	Piņķi	25.7.27	25.7.27	0
800	Andrievs	Piņķi	13.1.21	13.1.21	0
801	Andrievs	Piņķi	9.3.24	9.3.24	0
802	Andrievs	Piņķi	1.8.24	1.8.24	0
803	Andrievs	Piņķi	2.4.03	2.4.03	0
804	Andrievs	Piņķi	20.8.22	20.8.22	0
805	Andrievs	Piņķi	30.6.15	30.6.15	0
806	Andrievs	Piņķi	22.3.24	22.3.24	0
807	Andrievs	Piņķi	11.2.25	11.2.25	0
808	Andrievs	Piņķi	18.1.18	18.1.18	0
809	Andrievs	Piņķi	24.9.11	24.9.11	0
810	Andrievs	Piņķi	22.4.14	22.4.14	0
811	Andrievs	Piņķi	15.1.26	15.1.26	0
812	Andrievs	Piņķi	4.3.08	4.3.08	0
813	Andrievs	Piņķi	24.8.02	24.8.02	0
814	Andrievs	Piņķi	6.3.01	6.3.01	0
815	Andrievs	Piņķi	21.7.09	21.7.09	0
816	Andrievs	Piņķi	29.3.24	29.3.24	0
817	Andrievs	Piņķi	17.12.04	17.12.04	0
818	Andrievs	Piņķi	7.4.05	7.4.05	0

- 1) Karavada
- 2) Karavada vadītājs
- 3) Karavada
- 4) Karavada
- 5) Karavada

Der Letzer der Abteilung II

Handwritten signature

2 - Karavada vadītājs

Štuthofā ievesto 814 apcietināto latviešu listes pēdējā lapa, ko parakstījis SS unteršturmfiirers E. Tūns, Otrās /slepenās/ daļas vadītājs 1944. gada novembrī

Andreja Spādes laivas "Mednieks" pase, kas bija ļoti svarīgs dokuments laivas vadītājam vācu sardzes kuģu kontroles gadījumā

Attēlā no kreisās: Laimons Pētersons, Eduards Andersons, Voldemārs Jurjaks, Teodors Krimšķis, Jānis Priedoliņš Gotlandē, 1944. gada novembrī pie labojamas laivas

En flaskpost på litauiska språket har hittats i närheten av Sjausterhammar i Gammelgarn. Den har av Aron Engström i Gammelgarn översänts till Gotlands Folkblad. Vid översättning visade sig flaskposten innehålla ett meddelande från soldater i Libau, som förts till Tyskland, och som på detta sätt velat sända en sista hälsning.

Flaskposten lyder i översättning:

"Libaubor.

Den sista hälsningen från Libausoldater, som lämnade Libau 10 okt. 1944 och fara till Tyskland med Mara del Plata:

Schütze Perkons, O. Darznieks, A. Karklins, J. Vende, G. Ruris, Fr. Hartmanis, Otto Roberts, Laimons Jansons, V. Sudmalis, Gunnar Zimbachs, Alberts Skroderens, Modris Strikis, Richards Brugis, Amils Freimanis, Janis Atstajs, Edgars Vegners, Zigurd Silenieks, Alfreds Vitols, Arvids Lobelis, Alfreds Kristapsons, R. Dzenis, G. Dondens, A. Zone, J. Rolis, G. Kalenieks, A. Springa, M. Lakutis, Olgerts Stengrenins, Haralds Silis, A. Binands, V. Dirins, Z. Bulavs, E. Cebers, Stanislavs Stanisinskis.

Om det är möjligt, publicera dessa namn för de andra litauiska invånarna".

Legionāru — jādōmā, no
15. divīzijas — pēdējais sveiciens no
Liepājas. Visu vārdisks saraksts bija

ielikts aizkorķētā pudelē,
kas tika izskalota krastā pie

Sjausterhammaras —
Gammelgamas, Gotlandē un kāds
zviedrs Arons Engstroms to
nosūtījis laikrakstam *Gotlands
Folkblad* publicēšanai. Latvieši

"nokristīti" par lietuviešiem.

Pudeles vēstulē teikts: "Pēdējais
sveiciens no Liepājas karavīriem,

kas aizbrauc uz Vāciju 1944. g.

10. okt. ar kuģi Mara del Plata.

Kareivji: [seko vārdisks saraksts]

Windau, den 13. September 1944.

An den
Hafenkapitän Windau
W i n d a u .

Betr.: Fischerei-Motorboot "Li 14".
Bezug: Bescheinigung vom 12. Sept. 1944.

Die Reparatur genannten Fischkutters ist mittlerweile beendet worden.
Ich bitte hoefl. die Ueberfuehrung des Kutters mit entsprechender Bemannung (3 Personen) nach dem Heimathafen (Paulshafen) zu genehmigen, um dort nach Tackelung und Ausruestung bezw. vollstaendiger Instandsetzung den Kutter gemass seiner Bestimmung fuer Fischereizwecke einzusetzen.

O. Bileskalns
(Osvalds Bileskalns)

Hafenkapitän Windau

Windau, den 13. December 1944.

B e s c h e i n i g u n g .

Das Fischerboot "Li 14" hat Erlaubnis von Windau am 12. 12. 1944 im Geleit auszulaufen nach Paulshafen. Das Boot hat sich genau nach den Befehlen des Gefuehrers zu richten.

92
*In Paulshafen
melden bei
Hafenwachposten*

O. Bileskalns
Kapitänleutnant und
Dienststellenleiter

Osvalda Bileskalna lūgums Ventspils ostas kapteinim izvest laivu "Li 14" 1944. gada 13. septembrī uz Pāvilstu

Fischerfahrzeug Wl 65 "Neptuns"

Fischerfahrzeugführer: Silabrams, Karlis

Endhafen: Lübeck *näher Friedrichshafen*

1.	Silabrams, Karlis	18.4.10.	Windau, Katolenstr. 20.
2.	" Irma	22.5.14.	" "
3.	Sipols, Feliks	19.11.12.	" "
4.	" Maija	14.6.16.	" "
5.	Melderis, Aleksandra	19.1.00	Riga, Kandauerstr. 2.
6.	" Valija	25.1.09	" "
7.	" Maija	10.1.41	" "
8.	Stallitis, Maija	5.10.60.	" "
9.	Vitvitskijs		
9.	Nodiers Vaironis	27.9.15	Windau, Villenstr. 36
10.	Grankavs Karlis	21.12.97	Warven "Budnieki"
11.	Wiskers Karlis	2.3. 8.	Warven "Miezisi"
12.	Ciekurs Zanis	5.6.03	Warven "Medolas"
13.	Ciekurs Emilija	25.5.07	" "
14.	Ciekurs Ausma	7.5.38	" "
15.	Ciekurs Daina	29.6.43	" "
16.	Wisker Pauline	25.1.05	Warven "Miezisi"
17.	Wisker Andrejs	1.5.43	" "
18.	Dudins Girtsvalds	25.5.24	Windau, Katoличestr. 20
19.	Springis Boriss	3.5.12	Windau, " 20
20.	Strauss Harijs	25.2.19.	Stockmangof "Lazdas"
22.	Ragovskis Edgars	5.5.14	Bauska Wienbasstr. 22
23.	Grosbachs Johans	31.5.09	Windau, Villenstr. 13.
24.	Dudins Helens	22.5.02	Windau, Katoличestr. 20
25.	Skoste August	17.10.04	Windau, Befreistr. 10
26.	Skoste Emilija	17.5.03	" " 10
27.	Skoste Astra	10.8.33	" " 10
28.	Skoste Modris	1.3. 30	" " 10
29.	Galsas Teodors	11.9.04	Riga, Talinestr. 18
30.	Galsas Mariode	27.22.18	" " 18
31.	Galsas Juris	17.7.40.	" " 18
32.	Branke Gaida	13.5.15	Riga, Latgelenstr. 343
33.	Branke Gaida-Paul	15.6.44	" " 343
34.	Dubrovs Fricis	12.1.83	" " 343
35.	Skuja Heinrichs	8.9.92	Riga, Krugatr. 1/3
36.	Skuja Augusts	16.11.83.	" " 1/3
37.	Skuja Augusts	15.6.83	Gen. Faizule
38.	Skuja Irma	7.11.04	Riga, Herolds Str.

Gefangen in Windau
am 13. Okt. 1944

Vorstehend aufgeführte Personen sind berechtigt mit dem Fischerfahrzeug Wl 65 "Neptuns" von Windau nach Lübeck zu fahren. Die Fahrt geschieht auf eigene Gefahr und Risiko. Ausfögenehmigung wurde für den 13.10.44 1600 Uhr erteilt. Der Bootsführer hat sich in Lübeck auf der Hafenuberwachungsstelle Windau, den 13. Okt. 44 zu melden.

[Signature]
Kapitänleutnant und
Dienststellenleiter

Ventspils ostas vācu kapteiņa 1944. gada 13. oktobrī izdota atļauja zvejas laivai "Wi 65, Neptun" un 31 bēglim braukšanai uz Lībeku caur Gotenhāfenu

Todesbescheinigung.

Jahr 1944. Nr. des Sterberegisters.....

Eingetragen beim Standesamt Nr.

1. Vor- und Zuname: (Bei Kindern ohne Namen, Name des Vaters, ev. bei unehelichen Name der Mutter.)	Janis S i l i n s c h
2. Datum der Geburt: (Bei totgeborenen Kindern das Alter der Frucht.)	Jahr 1977. Monat Juli Tag 3.
3. Geschlecht:	männlich
4. Stand, Geschäft:	Musseur
5. Wohnung, Strasse, Nr. (eventl. Angabe des Stock- werkes, Hofes od. Kellers)	Riga, Gertrudenstr. 101.
6. Ort des Todes:	K. L. Štuthof
7. Tag u. Stunde d. Todes:	18. MRZ. 1944 um 14,00 Uhr

8. Krankheit: Herz-Altersschwäche

Dass ich Oberegennante seit 14. März 1944.
ärztlich behandelt, die Leiche gesehen und untersucht und
in ihr Zeichen der eingetretenen Verwesung und keine Spur
einer unnatürlichen Veranlassung des Todes gefunden habe,
bescheinige ich

Štuthof

Den 19. MRZ 1944 194

Der Lagerant des K. L.

KL/38/4.43 500.000

44-Obersturmführer

Štuthofas koncentrācijas nometnē 1944. gada 14. martā
izrakstīta Jāņa Siliņa miršanas apliecība
/Štuthofas koncentrācijas nometnes muzeja dokumenti/

13. NOV. 1944

Stutthof, 2. 12. 44.

Lieber Leonid

Seit 14. September befinde ich mich im Lager Stutthof bei Danzig. Ich bin gesund und fühle mich nicht schlecht. Ich werde gut behandelt. Eine fröhliche Überraschung war gestern Salnais erster Brief von 22. 9., für Sie wie Tansen. Dagegen ist keine Antwort von R. Lindström gekommen. Bitte erinnere Ihr Tansen. Im Reich sind jetzt sehr viele Flüchtlinge aus Lettland. Einige Bekannte wie Herr und Frau Jauvaraj sind im Drag, andere wie Dr. A. Kalnais mit Frau Klara Kalnais (Adr. Hauptpost postlagerant Fr. Kl. Kalnaini) und Frau Sija in Dresden. Ich habe in der Zeitung gelesen, dass mehrere tausend Flüchtlinge aus dem Baltischen Staats von den Bolschewiken auch nach Schweden geflüchtet sind. Wenn bei Euch jemand von meinen Freunden wäre bitte ihnen zu sagen, das sie mir möglichst oft schreiben sollen. Über meine Familie weiss ich nichts und bin stark besorgt über ihr Schicksal.

Ich habe gebeten Herrn Salnais und R. Lindström mir regelmässig Pakete durch das Rote Kreuz (Schwedische, Internationale, Dänische) zu senden. Solche kann ich auch unbeschränkt empfangen. Sei so lieb und helfe diese Sache zu erledigen. Unterandem wäre sehr angenehm auch ein wenig guter Tee, Kaffee und konzentrierte Fruchtsäfte und Paar warone Sönen/Schule #42 u. 46) zu bekommen. Schicke mir die Adresse von Mikhaile. Wie geht es ihm und seiner Familie? Er soll mir sofort schreiben. Schicke mir ein Paar gute Lehrbücher der schwedischen Sprache (in Druck). Wie geht es Dir? Grüsse Herr u. Frau Salnais, Mikhaile, Felix und alle Verwandte und Freunde. Dr. Konstantin.

Prof. Konstantina Čakstes vēstule vācu valodā, izsūtīta no Štuthofas nometnes 1944. gada 13. novembrī uz Zviedriju Leonīdam Siliņam

Polijas Sarkanais Krusts
Leborkas nodaļas piln-
varotais.

Lebork, 1945.g.26.nov.

P R O T O K O L S

1945.g.23.nov. es aizbraucu ar vilcienu uz Wiecko, kur man ciema sargs Las informēja, ka Geša /Geš/ un krēpa /Krēpa/ esot bijušas apcietināto novietnes. /1945.g./ 24.novembrī es aizbraucu uz Gešu /Geš/ pie pagasta pārstāvja Wysocki Czesław, ar kuŗu kopā mēs apmeklējām to vietu, kur kara laikā atradās 8 /astopas/ barakas, kuŗas padomnieki starplaikā noārdījuši. Turklāt atradās 6 kopti kapi, tuvumā 4 atsevišķi. Uz viena no šiem atsevišķiem kapiem bija krusts ar uzrakstu "profesors K.Čakste" un divi kopēji kapi, viens 2,5 X 20 un otrs 9 X 6. Pie šī protokola /sastādīšanas/ es esmu pieaicinājis vienu vācieti Szymanke Wilhelm, kas dzīvoja šīs novietnes tuvumā. Viņš man pastāstīja, ka šinī nometnē esot bijuši poļi, igauņi, latvieši un vācieši. Apglabāto skaitu viņš nezina. Viņš man pastāstīja, ka šeit esot miruši daudzi Štuthofas apcietinātie bezspēka/vājuma/ dēļ. Vienu /1 / kilometru attālumā no šīs nometnes ir mežs, kur atrodās 53 vieninieku kapi /kopīgas/ ar krustiem un vārdiem, kas rakstīti krievu valodā. Kapi ir kopti un apjotzi ar žogu. Tie ir tie, kas miruši krievu slimnīcā Geša /Geš/. /Pieļikumā vārdiska 53 saraksts./

Piezīme. Šos materiālus L.Siliņam palīdzēja sameklet Štuthofas Muzeja direktors Edmunds Benters /Edmund Benter/ 1989. gada maijā, Dancigā /Gdansk/, kā arī ~~prof. K. Čakste~~ kseroksa kopijas no originalprotokola.

visi mirušie izrakti un pārvietoti uz masu kapiem Krēpa /Krēpa/, kur apglabāti 13 000 Štuthofas koncentrācijas nometnes upuri, arī prof.K.Čakstes mirstīgās atliekas.

Polijas Sarkanā Krusta Leborkas nodaļas pilnvarotā 1945. gada 26. novembra protokola tulkojums latviešu valodā par prof. K. Čaksti un citiem mirušiem mocekļiem /Štuthofas koncentrācijas nometnes muzeja dokumenti/

Rīgaer Schutzwehr Regiment
Gruppe d. General Kurelis
Den "....." August, 1944.
Nr. 64.

BESCHEINIGUNG.

Der Schutzwehrmann *Goba Frizis*
zählt seit 1. August, 1944. zu Rīgaer Schutzwehr
Regiment Gruppe d. General Kurelis im aktiven
Schutz und ihm sind besondere Aufträge in den Ge-
biet von Riga aufgegeben.

Kurelis
/Kurelis/
General.

Adjutant

Gregors
/Gregors/
Oberleitnant

Rīgas aizsargu pulka
Ģenerāļa Kureļa grupa

Skrīveros 1944. gada 1. augustā

Nr. 64.

A P L I E C Ī B A.

Aizsargs *Goba Frizis*
skaitot ar 3. g. 1. Augustu ir iesaistīts Rīgas
aizsargu pulka ģenerāļa Kureļa grupas aktīva
dienesta aizsardzības darbā. Aizsargam
Gobam Frīcim uzdota sevišķu
uzdevumu izpilde Rīgas apriņķa robežās.

Kurelis
/Kurelis/
Ģenerālis

Adjutants

Gregors
/Gregors/
Virslieņants.

Ģen. Kureļa grupas 1944. gada 1. augustā Skrīveros izdotā
apliecība Frīcim Gobam

Saukums Nr. 11111111

Latvijas aizsargu pulks
Ģenerāļa Kureļa grupa

Ģenerālim T e p f e r a kungam

Krišveros 1944. g. 17. aug.

Nr. 8.

Kā zināms, Latvijas mežos un laukos slēpjās lielāks skaits tādu karavīru, kas kaujās nokļūduši, vai dezertējuši no savām vienībām. Frontes kustību laikā var rasties apstākļi, kad karavīrs nevar vairs atrast savu vienību un pilnīgi pret savu gribu nokavē ierašanās laiku karaspēka daļā, tādējādi kļūstot par dezertieri.

Vai izklīdušas vienības kareivi, kas no kaujas atiedams, pārstaigājot savu dzimto pagastu pirmkārt cenšas nogādāt savu atēto ģimeni drošībā un tikai tad meklē sakarus ar armijas vienībām, mēs varam nicināt kā dezertierus? Protams, nav viegli atgriesties savā daļā un panest līdzcīnītāju peļnītu vai nepelnītu nicināšanu. Kā novērojumi rāda, lielākā daļa šādu karavīru nav zuduši savai tautai, t. i. nav zaudējuši cīņās garu pret boļševiku ordām, kas posta mūsu laukus un pilsētas. Viņi cīnītos vēl ar lielāku niknumu kā cīnījušies, bet tikai ja tos iesaistītu citā vienībā, tādējādi dodot iespēju izbēgt no līdzbiedru nievas. Mūsu tautas, mūsu zemes interesēs ir iesaistīt arī šos cilvēkus aktīvā aizsardzībā, kas būtu panākams ar to, ka visus nokļūdušos karavīrus uzaicinātu pieteikties tuvākā latviešu karaspēka daļā.

Ja augšminētā iespēja nokļūdušiem karavīriem tiks liegta, tad sagaidāms, ka daudzi vispār neatgriezīsies karaspēka daļās un kā aktīvi cīnītāji pret boļševikiem savai tautai būs zuduši.

Lūdzu Jūs neatteikties ierosināt latviešu vienību štābos izstrādāt noteikumus vai dot atļauju rezolūcijas veidā, sevākt šādus karavīrus pie aizsargu štābiem, saformēt viņus atsevišķās vienībās un šīs vienības nosūtīt tuvākās aktīvās karaspēka daļas rīcībā kā papildinājumu. Še, kara apstākļos, nebūtu tik ļoti svarīga forma, bet gan lietas būtība.

J. Kurelis
Ģenerālis.

Štāba priekšnieks

Upelnieks
Kapteinis.

Ģen. J. Kureļa un viņa štāba priekšnieka kapt. Upelnieka iesniegums LCP priekššēdim ģen. V. Tepferam par latviešu karavīriem. Skrišveros, 1944. gada 17. augustā

Gültigkeitstermin d. Ausweises / Apliecības derīguma termiņš

Der Ausweis ist gültig bis 194.....
 (Datum — datums) (Unterschrift d. Führers — vienības komandiera paraksts)

Stempel — zīmogs

Gültigkeitstermin verlängert bis 194.....
 Apliecības termiņš pagarināts līdz
 (Datum — datums) (Unterschrift d. Führers — vienības komandiera paraksts)

Stempel — zīmogs

Gültigkeitstermin verlängert bis 194.....
 Apliecības termiņš pagarināts līdz
 (Datum — datums) (Unterschrift d. Führers — vienības komandiera paraksts)

Stempel — zīmogs

SELBSTSCHUTZ-DIENSTAUSWEIS
AIZSARGA DIENESTA
APLIECĪBA

Nr.

(Einheit)

(Vienība)

Gen. 18901 »Tēvija« 2083 20.000

Lichtbild
oder rechter
Zeigefinger-Abdruck
Cimeta
vai labās rokas
redzētais zīmogs

Name
 Uzvārds
 Vorname
 Vārds
 Geboren
 Dzimis (Wann — kad)
 (Geburtsort — dzimšanas vieta)

ist
 (Dienstgrad und Einheit)

der Lettischen Selbstschutzorganisation
 ir Latvijas aizsargu organizācijas

(vienība un ierēcmaņa amats)

Bei Ausübung seines Dienstes ist er Angehöriger der Polizei
 gleichgestellt und berechtigt, eine Feuerwaffe bei sich
 zu führen
 Izpildot dienesta pienākumus, tas pielīdzināts policijas dien-
 estā personai un viņam tiesība turēt un nēsāt iau-
 jamo ieroci

Der Ausweis berechtigt nicht zum Erwerb von Feuerwaffen
 Apliecība nav derīga kā ieroci iegādes atļauja

Eigenhändige Unterschrift des Inhabers
 Apliecības īpašnieka paraksts

(Ort — vieta) (Datum — datums)

(Unterschrift d. Führers — vienības komandiera paraksts)

Gen. J. Kureļa grupas izdota Aizsarga dienesta apliecība ar zīmogiem

Stockholms, 1945. ~~november~~ decembris

Zviedru valdība uzdevusi Valsts ārzemnieku komisijai (Statens utlänningskommission) paziņot,

ka katrs Baltijas bēglis bez maksas var atgriezties savā zemē,

ka no Padomju Krievijas puses atklāti paziņots, ka bēglis

tādā gadījumā tiks nosūtīts savā dzīves vietā, kā arī

ka bēglis var atteikties savu vēlēšanos atgriezties dzimtenē pie tuvākās policijas iestādes, jeb arī pie attiecīgā Baltijas bēgļu nometnes vadītāja. Pēc tam bēglis saņems norādījumus, kas viņam tālāk šai sakarā derams. Komisijai bez tam uzdots aizrādīt bēgļiem, ka zviedru vēlēšanās ir, ka bēgļi atgriežas savās dzīves vietās, lai gan nekāds spiediens netiek pielietots

Valdība bez tam uzdevusi Ārzemnieku komisijai savu nometņu vadītājiem aizrādīt nometņu darbiniekiem un citām personām, kas darīšanos ar bēgļiem, uz agrāk izdotiem rīkojumiem, ka mēģinājumi iespaidot bēgļus neatgriezties dzimtenē nekādā gadījumā nedrīkst nākt priekšā. Baltijas bēgļiem, kas neatrodas nometnās, ar šo tiek atgādināts, ka viņiem Zviedrijā nav atļauts nodarboties ar politisku propagandu.

STATENS UTLÄNNINGSKOMMISSION

(Valsts ārzemnieku komisija)

Ernst Bexelius

Carl Chr. Schmidt

Valsts ārzemnieku komisijas 1945. gada decembra paziņojums
Baltijas bēgļiem par atgriešanās iespēju uz Padomju Savienību un
par aizliegumu nodarboties ar politisku propagandu

A p l i e c i b a.

Šis apliecības uzrādītājs Leonīds Siliņš,
dzim. 1916.g. 12. maijā, ir Latvijas Centrālās Padomes
pilnvarota persona speciāliem uzdevumiem ārvalstīs
un ir nozīmēts par LCP ārzemju delegācijas se-
kretāru.

LATVIJAS CENTRĀLĀS PADOMES
priekšsēdētājs

J. Zirnis

Rīga, 1944.g. 26. februārī.

LCP priekšsēža prof. Konstantīna Čakstes (ar koda vārdu J. Zirnis)
Rīgā, 1944. gada 26. februārī parakstīta apliecība Leonīdam Siliņam

A. (Havndskrift)

Utg. journ. nr 469

Tullpass

(för fartyg, vars nettodräktighet understiger 20 ton)

Tullanstalten förklarar härmed A. Grimborgs, befälhavare å nedanstående fartyg, berättigad att med fartyget avgå från tullområdet med last, som härefter förtecknats — utan last.

Fartygets:
 namn Toni
 slag motorbåt
 nettodräktighet ca. 2 ton
 mätningshandling saknas
 hemort Stockholm i¹ tulldistrikt; reg.-nr¹
 senaste avgångsort
 bestämmelseort (-land) Lidland via Slita

Tullanstalten i Sjötullavdelningen i Stockholm den 7 september 1947

Stämpelavgift: 50 öre, om fartygets nettodräktighet icke överstiger 10 ton; 2 kronor i annat fall.

L a s t	
Varuslag	
<u>utan last</u>	

¹ Uppgiften erfordras endast för svenskt fartyg.

20—22 och 24 §§ i tullordningen.

Blankett nr T. V. 326 a. 1/4 1935. 10 000 st.

351882. Isaac Marcus Boktr.-A.-B., Sthlm

Izbraukšanas atļauja ar laivu *Toni* no Stokholmas uz Slīti un tad uz Latviju, 1944. gada 7. septembrī

II- und Polizeigericht XVI

Libau, den 15. Nov. 1944

Betr.: Überstellungen in das Strafvollzugslager der II- und Polizei
in Danzig-Matzkau.

An den
Befehlshaber der Sicherheitspolizei
und des SD.

Libau

Es wird geboten, die Nachgenannten, die sich z.Zt. in Zentralgefängnis
in Libau, Gartenstrasse 14 befinden, in das Strafvollzugslager der II-
und Polizei in Danzig-Matzkau zu überstellen.

Einstellungspapiere werden von II- und Polizeigericht XVI Danzig-Matzkau
erstellt.

1. T u m p a l s, Karlis geb. 5.7.1921 Leg.Schzt.	St.L.V Nr.8/44.
2. Z u k o v s k i s, Rudolfs geb.3.9.13	St.L.V Nr.4/44.
3. L e g z d i n s, Karlis-Fricis geb.10.10.16 Leg.Uscha."	" " 10/44.
4. P e s s e, Toms geb. 29.4.1917 Rottwachtstr.	St.L.V " 13/44.
5. K a r u l i s, Janis geb.25.2.10 Gefr.	St.L.V " 13/44.
6. A m p e r m a n n a, Voldemars geb.12.20 Unterwstr.	St.L.V " 18/44.
7. B e r g h o l l z, Otto geb.3.12.1914 Leg.Schzt.	St.L.V " 21/44.
8. K o k i n s, Stanislaus geb.31.8.1914 Leg.Schzt.	SL(RHL) V Nr.57/44
9. K r i e v a n s, Janis geb.14.11.10 " "	SL(RHL) V Nr.58/44.

Der Chef des II- und Polizeigerichts XVI

Judpa's
II-Obersturmbannführer.

XVI SS un policijas tiesas šefa 1944. gada 15. novembra ziņojums Drošības
policijas un SD pavēlniekam par 14 leģionāru pārsūtīšanu no cietuma
Liepājā, Dārza ielā 14, uz koncentrācijas nometni (Jāzeps Zīma)
/Štuthofas koncentrācijas nometnes muzeja un Varšavas arhīvu dokumenti/

Der Fall wird von der Fernschreibstelle ausgeführt.

Zweifeln

Sernschreibstelle		35
<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> 1848 Sernschreibname Kaufende Nr.		
Angenommen Aufgenommen Datum: 30. 11. 1944 um: 11.30 Uhr von: J.L. durch: J.L.	Befehlsbet: Datum: 30. 11. 1944 um: 11.30 Uhr von: J.L. durch: J.L. Stelle: S	
Dermette: Sernschreiben Posttelegramm von: _____ Sernspruch		
		an den BdS.
Abgangstag	Abgangzeit	
Dermette für Befehlsbetung (vom Aufgeber auszufüllen)		Königsberg
		Bestimmungsort
mit der Bitte um Weitergabe auf dem Funkwege an die Befehlsstelle der Sicherheitspolizei in Libau.		
An die Befehlsstelle der Sicherheitspolizei Libau mit der Bitte um Weitergabe an das W- und Polizeigericht XVI W-Obersturmbannführer Zentgraf.		
Für den Strafvollzug der Esten und Letten tritt an die Stelle des früheren Arbeitserziehungslagers Salaspils das Konzentrations- lager Stutthof. Für das Einweisungsverfahren gelten die bisherigen Bestimmungen entsprechend Einweisungen in Salaspils. Aufnahme von Untersuchungshäftlingen im K.L. Stutthof erfolgt nur bei vorheriger Erwirkung eines Schutzhaftbefehls des BdS Ostland. Einlieferungen von Untersuchungs- und Strahnhäftlingen estnischen und lettischen Volkstums in das Strafvollzugslager Danzig-Matzkau und in das Straf- lager Dachau sind unzulässig, da diese Lager für Reichs- und Volks- deutsche bestimmt und mit diesen bereits überbelegt sind.		
		gez. Burmeister
		W-Obersturmbannführer
Nicht zu übermitteln: _____ Unterschrift des Aufgebers		<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> Sernspruch-Endzettel des Aufgebers

Oberšturbannfirera Burmeistera 1944. gada 30. novembra paziņojums XVI SS un policijas tiesas šefam Centgrafam, ka notiesātie igauņi un latvieši, kas bijuši Salaspilī, jāsūta uz koncentrācijas nometni Štuthofā /Štuthofas koncentrācijas nometnes muzeja un Varšavas arhīvu dokumenti/

Fernspruch · Fernschreiben · Funkspruch · Minittspruch 48

Absender-Ort f. S. Stelle K. L. Stuthof	Nr. 	Zielort <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th>an</th> <th>Tag</th> <th>Zeit</th> <th>Weg</th> <th>Kolle</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td></td> <td>22.11.</td> <td>0 4.26</td> <td></td> <td>5</td> </tr> </tbody> </table>	an	Tag	Zeit	Weg	Kolle		22.11.	0 4.26		5
an	Tag	Zeit	Weg	Kolle								
	22.11.	0 4.26		5								
Bemerkt: 		Angenommen oder aufgenommen <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th>von</th> <th>Tag</th> <th>Zeit</th> <th>Weg</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td></td> <td>22.11.</td> <td>0 4.26</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	von	Tag	Zeit	Weg		22.11.	0 4.26			
von	Tag	Zeit	Weg									
	22.11.	0 4.26										
Abgang Tag: Zeit: Dringlichkeits- Bemerkt:		Zielort ORANIENBURG NR. 13 954 21.11.2300 =AWAT= G E H E I M AN HOEHERN SS- UND POLIZEIFUEHRER WEICHEL, SS- GRUPPENFUEHRER UND GENERAL DER POLIZEI K A T Z M A N N, D A N Z I G NACHRICHTL.: KOMMANDANTEN KL STUTTHOF BETR.: KURILIS - MAENNER BEZUG: DORT, FS, NR. 3142 VOM 20.11.44. NACH IHREM FS VOM 20. D. M. GIBT ES FOLGENDE LOESUNG 1.) DIEJENIGEN KURILIS - MAENNER, DIE ALS SCHUTZHAEFTLINGE IN DIE KL KOMMEN, WERDEN IN STUTTHOF AUFGENOMMEN UND VON DORT UNVERZUEGLICH AN DAS KL BUCHENWALD WEITERGELEITET. ES MUSS JEDOCH SCHUTZHAFTBEFEHL VOM REICHSSICHERHEITSHAUPTAMT BEZU. VOM BDS VORLIEGEN. DER WEITERTRANSPORT HAENGT VON DER UNVERZUEGLICHEN AUSSONDERUNG AB UND MUSS BESCHLEUNIGT ERFOLGEN. 2.) DIEJENIGEN MAENNER, WELCHE ALS SCHUTZHAEFTLINGE NICHT IN BETRACHT KOMMEN UND FUER DAS STRAFVOLLZUGSLAGER VORGESEHEN SIND, KOENNEN KEINESFALLS IN STUTTHOF VERBLEIBEN. SIE MUESSEN ENTWEDER DURCH DAS HAUPTAMT - SS- GERICHT AN ANDEREN LAGERN ABGEZOGEN WERDEN ODER ES ERFOLGT AUCH FUEHREND DIESE EINWEISUNG ALS SCHUTZHAEFTLINGE IN DIE KONZENTRATIONSLAGER. 3.) INFOLGE DER UEBERBELEGUNG DES KL STUTTHOF HAENGT DIE REIBUNGSLOSE ABWICKLUNG VON DER BESCHLEUNIGTEN AUSSONDERUNG AB. SS- STUBAF. HOPPE HAT DIESES FS GLEICHLAUTEND ERHALTEN. GEZ. G L U E C K S SS- GRUPPEFUEHRER UND GENERALLEUTNANT DER WAFFEN - SS ZUSATZ FER KL STUTTHOF EINGANG DER TRANSPORTE IST MIR JEWEILS ZU MELDEN. SCHUTZHAEFTLINGE SOFORT NACH BUCHENWALD WEITERLEITEN UND ABGANG EBENFALLS MELDEN.										

SS grupenfirera un SS generalleitnanta Glika 1944. gada 22. novembra slepenā pavēle SS grupenfireram un policijas generālim Kacmanam — kas jādara ar apcietinātiem kureliešiem /Štuthofas koncentrācijas nometnes muzeja un Varšavas arhīvu dokumenti/

Ventspils, 1945. g. 21. n.

Mīļi vecāki! Dieļā ir tāda, ka te vairs nav
 no tiem, kuri ne vāļ mūsu darbi. Patei-
 štība mūnā civiltīrai līnīnā mūndai ir
 apmēram 39 cilvēki. Tā darā dāmā-
 māi Kēāns, par sīku notīrīti mēā sīnā,
 mēāmas tēmā ir mē cīti. Tā Kēāns pīms
 mēāns mē māis, bīja tēis mē jē tē stācījā bīvīl
 tad lēi sīku alparā, mēāda, lēb lāgād sīnā
 ir iatānīta mēānā un tēis, hāi Orols hāi
 lē sīnā mēānā un sīlū vēlū, jē tā vāļ sīnā
 hāigā. Pēā tam arī Kēānāis ir cīti un
 hāis. Trī dīnās nāstas vāis nāva. Pīvī Tē
 sīnā Rīgā, Dzīnānū sīlā 113-19 Orols. Tā
 mēāns dāstācīnīms, tēā vā dīnā sūnā. -
 vā hīdīnī Pīvī, lēi sīnā mēānā dāmān-
 mēāns, jē sīku lēi mēā. Pīvīnā lānānā
 vāis ādā ir bījī pānā dāmā jāvīcī un
 ir dīnānā dāmā nē pāvīcī, tā mē dāmā
 ir vāvīlāti mēā. - hē bījī Rīgā, lēb mēānā
 mēāns mēābījū cīti, lēb tēā mēā nēā nēā dāmā
 Tā nāndū, iatē nē Kēāns sīnā, iatē Kārls
 un lēi pāpānā nē sīnā vā sījā. Tān
 hān trāns stāvānā, mēānā vāstūnījā sīnā
 un mēāns vāvīcī mēāns mēā pāvācīta
 mēānā sīnā vāvī. Tān mēā nēā, lēb sīnā
 mēā vā mēā "pāvīlā" un nēā mēā mēā
 lēb vā tā lāimīgī pāvī mēānā mēā pā

Valijas Kaminskā 1945. gada 21. novembra vēstule, kur viņa raksta, ka
 apcietināti 39 cilvēki. Arī Kaminsku apcietina, un vēstule krīt čekas rokās
 /VDK arhīvs, Kr. Valdemāra ielā 110, Rīgā/

С П И С О К

Обвиняемых, проходивших по следств. делу
№ 6865

Фамилия, имя и отчество	Дата ареста	Мера пресечения
ФРИШЕНФЕЛД ✓ Карло-Эриест Карлович	21/7-45г.	Содержится в тюрьме № 1 БВД ЛССР
РАРС ✓ Карл Павлович	31/7-45г.	-"
АРНИТИС ✓ Артур Карлович	20/8-45г.	✓ -"
ШМИТС ✓ Павел Эдуардович	20/8-45г.	✓ -"
ЕГЛИТЕ-ДИШЛЕРС ✓ Андреас Карлович	6/9-45г.	-"
МЕЖАКС ✓ Вoldemар Карлович	15/1-45г.	-"
КЛИБИКИС ✓ Петр Павлович	14/12-45г.	-"
КЛИВИКИС ✓ Алберт Павлович	6/1-45г.	-"
ПРИЕДИТИС ✓ Эриест Карлович	6/12-45г.	-"
ПРИЕВИТИС ✓ Анета Браццана	30/1-46г.	-"
РАТЭС ✓ Мелора Константиновна	5/12-45г.	-"
ВЕЦМАНИС ✓ Омилс Эриестович	5/11-45г.	-"
БРИДИС ✓ Эриест Карлович	11/8-45г.	-"
ПЕТЕРСОН ✓ Вильма Павловна	21/11-45г.	-"
КРАСОВСКИС ✓ Эриест Эриестович	30/1-45г.	-"

Latvijas PSR Valsts drošības tautas komisariāta izmeklēšanas lietā Nr. 6865 arestēto 34 aizdomās turēto saraksts: K. Frišenfelds, K. Rars, A. Arnītis, J. Šmits, I. Eglīte-Dišlers, V. Mežaks, P. Klibiķis, A. Klibiķis, E. Priedītis, A. Meldere, L. Leite, E. Vecmanis, Fr. Tunnis, L. Pētersons, E. Krasovskis un citi /VDK arhīvs, Valdemāra ielā 110, Rīgā/

СЕКРЕТНО

Министерство Государственной Безопасности СССР
Центральный архив

ОБЩИЙ СЛЕДСТВЕННЫЙ ФОНД

ДЕЛО по обвинению

г. Андерсон Э.Э. и других

ТУ

АРХ. № 201135

28636

Количество томов „2“, том „1“

М.Р.Б. Латвийской ССР
находилось в архиве

УЧЕТ
В 1962

Год производства

1946

После использования дело должно быть возвращено
в Центральный архив МГБ СССР

Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas izpildē bijusī lieta Eduarda Andersona un citu apsūdzībā /VDK arhīvs, Kr. Valdemāra ielā 110, Rīgā/

10 УТВЕРЖДАЮ
ОКТАБРЯ 1945 г. № 5
НАЧ. ВЕНТСПИЛЬСКОГО У.О. ИГЪ ДССР
ИЗДАНИЕ № 1000
ИЗДАНИЕ № 1000

ВЕНТСПИЛЬСКОГО У.О. ИГЪ ДССР
М. СОВЕТНИК ЮСТИЦИИ

Прокрутой

Формы № 1

104

ПОСТАНОВЛЕНИЕ
(НА АРЕСТ)

Гор. Вентспилс Октября 1945 г.

я. Ст. Опер.уполномоченный Вентспилского У.О.
(АДМ. № 12)

НКВД СССР Мн. Лейтенант - БОБРОВИЧОВ

(имя и фамилия)

рассмотрев поступившие в НКВД СССР материалы о преступной деятельности

АРНИША Артура Карловича, 1909 года рождения, уроженца хутора Свифо
(фамилия, имя, отчество и дата)

Цесисского уезда ДССР, даты, образование высшее, женат/в/д, проживает
(установочные данные)

Гор. Рига ул. Мира -5 кв 8.

Н а ш е л:

Что АРНИША Артур Карлович, 14 Октября 1945 года на легальном
переезде морем из Шведского порта Висбена / остров Готланд / на
территории Латвийской ССР, с заданием контрразведывательного шпионского
характера в пользу одной из империалистических держав.

Latvijas PSR Valsts drošības tautas komisariāta Ventspils apriņķa
pārvaldes priekšnieka 1945. gada 22. oktobrī apstiprinātais
rīkojums par Artura Arniša arestu

ОРДЕР № 00160

1945 года, Октября,

„УТВЕРЖДАЮ“
ВЕНТШИЛСКОГО У.О. НКГБ
ПОЛКОВНИК (подпись)
ТКАЧОВ

САМЫЙ ОНЕРУО: Прокурор
Вентшильского уезда
Советской Латвии

ПРЕДЪЯВЛЕНИЕ

10. Октября 1945 г.

(об избрании меры пресечения)

Я Ст. Оп. Уп. Вентшильского
Мл. лейтенант-ВОВРОВНИКОВ

НКГБ Латвийской ССР

посмотрев поступившие материалы о преступной деятельности:

именя ШМИТС

и отчество Янис Эдуардович

д. рождения 1909 место рожд. Гор. Иркутск

профессия и специальность инженер

место работы и должность без определенного занятия

образование высшее парт. беспартийный

национальное положение латыш нац. латыш гр-во СССР

место жительства без определенного места жительства

ЗАМЕЧАНИЕ: что ШМИТС Янис Эдуардович подозревается в преступлениях

предусмотренных 58-1а ст. УК РСФСР и принимая

внимание, что ШМИТС

находясь на свободе может уклониться от следствия и суда

руководствуясь ст. ст. 145 и 158 УПК РСФСР

и с содержанием.
ной ткани в клеточке

Jāņa Šmita aresta orderis Nr. 00160, 1945. gada 16. oktobrī:
norādīts, ka Jānis Šmits tiek turēts aizdomās par Krievijas PFSR
Kriminālkodeksa 58-1a pantā paredzētu noziegumu un,
brīvībā būdams, varētu izvairīties no izmeklēšanas un tiesas

СССР

Комитет Государственной безопасности
при Совете Министров Латвийской ССР

ДЕЛО № 6865

По обвинению *Фришфельда*

*Кārlis-Frišfelds Latvijas
и др.*

Начато 195 г.

В *Сектор* томах

Окончено 195 г.

Том № *2*

После судебного рассмотрения
и вступления приговора в силу, на-
стоящее дело подлежит немедлен-
ному возвращению в Учетно-архив-
ный отдел КГБ при СМ Латв. ССР

К делу должен быть приобщен
приговор.

Основание: Приказ НКВД, Про-
куратуры НКВД Союза ССР №0089 от
10 апреля 1939 года

Арх. № *99*

Сдано в архив

..... 195 г.

Передача находящихся в прои-
водстве следственных дел, а также
взятых за границей дел в другие от-
делы или органы КГБ хотя бы на
временно, производится исключи-
тельно через

Учетно-Архивный Отдел
при Совете Министров Латв. ССР

ТУ

Передача следственных дел
оформляется постановлением,
утвержденным председателем соот-
ветствующего Комитета Госбезопас-
ности или его заместителем.

Kārļa Frišfelda un citu apsūdzības lieta Nr. 6865

СССР

**НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ**

**УПРАВЛЕНИЕ
Строительства № 500**

Тол

30-й квартал 1946 г.
№ 2/1358

г. Комсомольск-на-Амуре.

СПРАВКА

Выдана гр. Крейцберг Ираи
Александровиче в том, что он работает с
1-го октября 1945 г. на Центральном Базе Строит.
Строительства № 500 НКВД СССР в должности рабочего
боней

паспорта, согласно существующего положения, не имеет.

Действительно только для предъявления в Участковую избирательную комиссию Песчанкам в Верховный Совет СССР.

Нач. Тол
Стр. № 500 НКВД СССР

Irēni Kreicbergai izdotā PSRS Iekšlietu tautas komisariāta 500. celtniecības pārvaldes 1946. gada 30. janvāra izziņa, ka viņa kopš 1943. gada oktobra ir šīs pārvaldes Centrālās apgādes bāzes strādniece un atbilstoši noteikumiem viņai nav pases. Izziņa paredzēta uzrādīšanai vēlēšanu iecirknī PSRS Augstākās Padomes vēlēšanām. Irēni Kreicbergu deportēja no Latvijas 1941. gada 14. jūnijā

Форма № 1

Действительно только в пределах лагеря
по „41“ дсн 1946 г.

Удостоверение № Т. 2/425.

Предъявитель сего Крейцберг Ираи
Александровиче временно работает
по плану в Центральной Базе
Строит. стр-ва № 500 НКВД в
качестве рабочего
Мобилизован для работ на Стр-ве 500
НКВД боней стр-ва. Паспорта не имеет.

Срок настоящего удостоверения продлев
по „41“ _____ 194 г.
Нач. _____ НКВД.

ПРОПИСКА

Irēni Kreicbergai izdota darbavietas apliecība Nr. T 2/425

СПРАВКА № 641

Форма № 7

Получены УБС Дисциплинарного стр. в. Б.А.М.
каменное наименование организации,
и стр. в. 500 24 Л. М. Ф. С.
 куда возвращены карточки
 от гр. Крейчберг Ираи Александровна
фамилия, имя и отчество
 продовольственные карточки группы раб. орд.
 на Октябрь месяц 1946 г. и промтоварные
 карточки на _____ 194 г.

По сданным карточкам не получены товары:

Хлеб	<u>20</u> ⁸⁰⁰	граммов
Мясо и рыба	<u>2</u> ²⁰⁰	
Сахар и конд. изделия	<u>—</u>	
Крупа и макароны	<u>3</u> ⁼	
Жиры	<u>—</u>	

*Резервал карточек
 нет и прогнана
 картам и 2 делегата
 Особого*

В промтоварной карточке не использовано купонной
 на _____ условных единиц и _____ разовых
 талонов.

Выдана для получения продовольственных и промто-
 варных карточек по новому удостоверительству _____
месту работы
на Октябрьский
 расписка о выдании по выданные карточек
Октябрь 1946
Крейчберг

Baikāla-Amūras dzelzceļa maģistrāles celtniecības organizācijas centrālās apgādes bāzes izziņa, ka Irēne Kreičberga 1946. gada oktobrim izsniegtās pārtikas kartiņas 7. oktobrī nodevusi atpakaļ un viņai ir tiesības saņemt citas kartiņas jaunajā dzīvesvietā

POLITICAL PLATFORM OF THE LATVIAN UNDERGROUND CENTRAL COUNCIL

The Latvian people accept no dependence on Germany or the U.S.S.R. The Latvian Republic continues to exist legally, under international and constitutional law; it must regain its full independence also in fact. The policy of the Latvian people shall be based on the principles of independence and democracy, with the shortcomings and errors of the past corrected.

The principal demands of the Latvian people are stated below:

1. The re-establishment of an independent and democratic Latvian Republic.
2. The future form of government of the Latvian Republic shall be decided by a freely elected and democratic Saeima (Parliament) which shall revise the Constitution, and the principal acts of legislation where necessary. Until the new Constitution is adopted the 1922 Constitution will be the basis of government of the country.
3. The legislative power should be vested in the Saeima which should also have the right to approve the national budget and supervise the activities of the Cabinet of Ministers. On the model of the democratic Scandinavian countries the President of the Republic and the Cabinet should be given greater powers than those provided in the existing Constitution. The President should be elected for 5 years, the Saeima for 4 years and the self-government bodies in the cities, districts and rural communities for 5 years.
4. The many-party-rule should be done away with. There should be in Latvia not more than three, or four political parties. To reach this end appropriate change should be made in the system of proportional representation. The large constituencies should be abolished by dividing them into a number of smaller ones.
5. The provisional government of the re-established Latvian Republic should be composed of representatives of all major political groups which stand for an independent and democratic Latvia. This government should be built upon a broad coalition basis. The tasks of the government should include the organization of the administrative apparatus; arrangements for making the country safe against foreign aggression; resumption of diplomatic relations with foreign countries; the development of friendly relations with the Great Democracies, particularly the U.S.A. and Great Britain, as well as with the Scandinavian countries; measures with a view to the repatriation from the U.S.S.R. and Germany of Latvian citizens; and prompt organization of parliamentary elections.

Riga, Latvia, February 1944.

Latvijas Centrālās padomes Politiskā platforma

STATEMENT OF THE LATVIAN CENTRAL COUNCIL

... Soviet Russia... has flagrantly broken the following international treaties voluntarily signed by it, as well as its promises given to the Latvian government before the entire world:

- Peace treaty between Soviet Russia and the Republic of Latvia, signed by both countries on August 11, 1920;
- Treaty regarding the settlement of frontier disputes, signed on August 7, 1923;
- Treaty regarding the settlement of frontier disputes, signed on July 19, 1926;
- Arbitration convention in commercial and civil questions, signed October 10, 1927;
- The Paris Kellogg Pact against war, signed on February 9, 1929;
- Non-aggression treaty, signed on February 5, 1932, and extended on April 4, 1934 to 1946;
- Convention relating to conciliation procedure in various disputes, signed on June 18, 1932;
- Convention defining aggression and the aggressor, signed on July 3, 1933;
- Supplementary agreement regarding settlement of frontier disputes, signed on April 9, 1937;
- Litvinov's declaration of benevolence and friendship of March 29, 1939;
- Solemn promises given by responsible representatives of Soviet Russia to the Foreign Minister of Latvia in conducting negotiations in the Kremlin on October 2-3, 1939, regarding the mutual assistance pact;
- Mutual Assistance Pact, signed on October 5, 1939;
- Communique of the government of Soviet Russia regarding non-interference in Latvian internal affairs, issued on October 6, 1939;
- Molotov's statement regarding non-interference in Latvian internal affairs, made on October 31, 1939;
- Molotov's statement of March 29, 1940, in the VI session of the Supreme Soviet, which enhanced Soviet Russia's trust in treaties and promises, signed and issued to Latvia;
- Promises given in the Atlantic Charter, Declaration by United Nations, Moscow Declaration, Teheran Declaration, Crimean Declaration, etc., to restore the sovereignty and independence of those nations which fell victims to aggression, to refrain from territorial aggrandizement, to respect free elections and not to use their military forces in the territory of other countries to destroy their independence;
- Stalin's promise given on November 8, 1944, to respect the rights and independence of other nations and states;
- Molotov's statement of October 4, 1945, to the effect that Soviet Russia would fulfill its obligations set in London after the London conference;
- Stipulations of the Hague Convention which was adopted in 1907 and prohibits the mobilization, etc., of citizens under an alien military administration.

Occupied Latvia Today 83

PSRS pārkāptie līgumi

Leonīds Siliņš 1943. gada 11. augustā Stokholmā dabūja tā saucamo “Ārzemnieku” pasi ar uzturēšanās un darba atļauju Stokholmā kā “bijušā latviešu ministra palīgs” (“*Biträde åt förutvarande lettiske ministern*”) pēc sūtņa V. Salnā rakstiska pieprasījuma. Uzturēšanās atļauju izsniedza tikai uz sešiem mēnešiem, pēc tam tā atkal bija jāpagarina

Karte par bēgļu novietojumu Jūrkalnē un apkārtnē 1944. g. oktobrī un novembrī, ko lietoja J. Immers un A. Gaņģis. Galvenās bēgļu izvietošanas vietas bija Stārķi, Ostnieki, Gaisiņi, Korni, Upelni, Bukši, Brēdiķi, Ostgaļi, Pelnukalni, Zvejas, Ābeļi, Bambaļi, Valki, Saulītes, Knopiņi, Zelti, Robeži, Kriķi un vēl citas mājas

Latvijas tautas deklarācija sabiedroto nācijām

Latvijas Centrālā Padome, izsakot vācu okupācijas apspiestās Latvijas tautas un tās politisko partiju uzskatus, deklarē sekošo:

1940. g. jūnijā PSRS militāri okupēja Latviju, laužot tādā kārtā ar Latvijas Republiku 1920., 1933. un 1939. gados slēgtos līgumus. Šinīs līgumos PSRS bija uz visiem laikiem atteikusies no suverēnām tiesībām uz Latvijas teritoriju un tautu, noraidījusi uzbrukumu un katra veida agresiju un iejaukšanos LR iekšējās lietās, kā arī apsolijusies izšķirt visus konfliktus šķīrējtiesas ceļā. Turpretim 1940. g. jūnijā PSRS valdība brutālā kārtā iejaucās Latvijas iekšējās lietās, oficiāli pieprasot valdības maiņu un saviem bruņotiem spēkiem okupēja visu Latvijas Republikas teritoriju.

Jauno LR Kirhenšteina vadīto valdību, pretēji LR Satversmei, sastādīja okupācijas varas un PSRS valdības pārstāvis Višinskis. Valdības locekļu skaitā bija personas, kas nebija LR pilsoņi (ministru biedri Vāleskalns un Blaus). Valsts prezidenta atvietošana ar okupācijas varas iecelto ministru prezidentu Kirhenšteinu notika nelikumīga kārtā, jo pēc LR Satversmes valsts prezidenta vietas izpildītājs ir Saeimas priekšsēdētājs. Tādēļ okupācijas varas nozīmētie valsts prezidents un ministru kabinets bija radīti nelikumīgā kārtā un viņiem nebija tiesība rīkoties kā LR augstākiem valsts un pārvaldes orgāniem.

1940. g. 14. un 15. jūlijā notikušās Saeimas vēlēšanās bija nelikumīgas, jo okupācijas varas ieceltā valdība, pretēji Satversmes noteikumiem, grozīja Saeimas vēlēšanu likumu. Turklāt vēlēšanās patvarīgi noraidīja citas un pielaida tikai vienu, no okupācijas varas sastādītu kandidātu listi, tādējādi laupot vēlētajiem iespēju balsot pēc savas pārlicības. Bez tam Kirhenšteina valdība deklarēja, ka tā sargāšot LR neatkarību, un vēlētajiem netika paskaidrots, ka jaunā Saeima lems par Latvijas pievienošanu Padomju Savienībai. Vēlētaji nekur nebija devuši ievēlētajiem deputātiem pilnvaras balsot par LR neatkarības izbeigšanu. Vēlētajus dzina piedalīties vēlēšanās gājienos no darba vietām un piedraudēja ar represijām tiem pilsoņiem, kam nebūs atzīmes pasē, ka viņi balsojuši. Vēlēšanas faktiski bija atklātas, kas terorizēja vēlētajus. Vēlēšanu rezultātus vairākās vietās viltoja, uzdodot daudzkārt lielāku dalībnieku skaitu, nekā tas bija patiesībā, Beidzot vēlēšanas notika svešas zemes militāras okupācijas ietekmē, kas laupīja Latvijas tautai katru brīvības un patstāvīgas rīcības iespēju. Vēlēšanas dienās pilsētās un laukos visas svarīgākās vietas bija

ieņēmis karaspēks, visur vēlētājiem pretim rēgojās padomju tanki, lielgabali un ložmetēji.

1940. g. 14. un 15. jūlijā ievēlētā Saeima ir nekonstitucionāla un nelikumīga. Tai nebija tiesība un pilnvara rīkoties suverēnās Latvijas Tautas vārdā. Tālāk šis uzurpatoriskās Saeimas 1940. g. 20. jūlija lēmums par pievienošanos PSRS ir nenozīmīgs arī vēl tādēļ, ka saskaņā ar LR Satversmi lēmumu par Latvijas neatkarības izbeigšanu vajadzēja nodot tautas nobalsošanā, bet pretējā gadījumā tas neieguva likumīgu spēku. Tautas nobalsošanā nodotam Saeimas lēmumam bija jāpiekrīt vismaz pusei no visiem balsstiesīgiem Latvijas pilsoņiem. Pretējā gadījumā tas skaitās par noraidītu. Tāpēc šis lēmums par Latvijas pievienošanu PSRS nekad nav ieguvis likuma spēku.

LR nav likumīgi pievienota PSRS arī pēc pašas PSRS konstitūcijas. Pēdējā paredz vienīgi brīvprātīgu iestāšanos Padomju Savienībā. Turpretim Latvija nekad nav brīvprātīgi atteikusies no savas neatkarības un PSRS okupācijas vara nemaz nedeļa Latvijas tautai iespēju pašai brīvi izteikties pievienošanas jautājumā.

LR pievienošana PSRS ir arī krasa starptautisko normu laušana. Latvijas neatkarība ir atzīta *de iure* no visām pasaules valstīm, tā ir Tautu Savienības locekle. Eiropas un Amerikas valstis ir vienojušās neatzīt varmācīgas teritoriālas pārmaiņas. PSRS rīcība pret Latviju nozīmēja brutālu Tautu Savienības pakta un Keloga pakta laušanu. Starptautiski tiesiski LR ar PSRS okupāciju nezaudēja savu suverenitāti un PSRS to neieguva. Neviena valsts nav juridiski atzinusi LR pievienošanu PSRS. Latvija bija vienīgi militāri okupēta no PSRS bruņotiem spēkiem, kuriem varēja būt vienīgi Hāgas 1907. g. konvencijas noteiktās militāra okupanta tiesības.

1941. g. jūnijā PSRS okupāciju atvietoja Vācijas bruņoto spēku iebrukums Latvijā, kas mūsu zemē radīja vācu okupāciju ar savām militārām un civilām pārvaldes iestādēm. Okupējot Latviju, Vācija, kas daudzkārt nonicināja Latvijas neatkarību, juridiski nav ieguvusi nekādas suverenas tiesības attiecībā uz Latvijas teritoriju un tautu.

Vācu okupācijas varas radītā un Vācijas pavalstniecībā pārgājušā ģen. Dankera un prof. Prīmaņa vadītā "vietējā pašpārvalde" ir vācu okupācijas iestāde. Tai nav nekādu tiesību runāt Latvijas tautas vārdā. LR Satversmē šāda iestāde nav paredzēta. Tā ir tikai nekonstitucionāla un nelikumīga, tāda pat kā krievu okupācijas varas radītā Kirhenšteina valdība.

Vācu okupācijas varas izsludinātās un Dankera atbalstītās Latvijas pilsoņu spaidu mobilizācijas Vācijas armijai, darba dienestam un

darbiem Vācijas rūpniecībā un izsūtīšana ārpus Latvijas ir starptautisko tiesību un it sevišķi Hāgas 1907. g. konvencijas rupja pārkāpšana. Visi šie soļi izdarīti pret Latvijas tautas gribu un ir kaili vācu varmācības akti.

Latvijas tauta dziļā sašutumā vērsās pret vācu okupācijas represijām Latvijā. Bez tiesas un izmeklēšanas vairākās koncentrācijas nometnēs un cietumos smok 5000 Latvijas pilsoņi, nopratināšanās vācu drošības policijas ierēdņi viņus nežēlīgi spīdzina, apm. 10 000 latviešu ir vācu okupācijas divos baigos gados nošauti un šaušanas arvien vēl turpinās. Notikusi arī nežēlīga izrēķināšanās ar LR židu tautas pilsoņiem. 1943. g. septembrī vācu okupācijas vara sāka spaidu kārtā izlikt no savām saimniecībām Dundagas apkārtnē vairāk kā 10 000 latviešu iedzīvotājus, nolaupot viņu kustamo un nekustamo mantu. No Latgales uz Vāciju kā politiski neuzticamus tanī pašā laikā izraida vairākus tūkstošus iedzīvotāju, pie kam ģimenes sadala — bērnus atdala no vecākiem, sievas no vīriem.

Visa Latvijas tauta vienprātīgi noraida Vācijas tieksmes pievienot sev Latviju un cīnās pret vācu okupācijas žņaugiem. Mūsu tauta nesatricināmi stāv par neatkarīgu un demokrātisku Latvijas republiku, kas pastāvēja 22 gadus un valsts- un starptautiski tiesiski turpina pastāvēt arī tagad, tiklab padomju, kā vācu okupācijas laikā.

Latvijas tauta ir cieši pārliecināta, ka šinī karā uzvarēs ASV un Anglijas vadītās sabiedroto nācijas. Tā stingri cer, ka ASV un Anglija pielietos attiecībā uz Latviju Atlantijas Hartas cēlos principus, kurus Latvijas tauta noteikti atbalsta.

LCP uzdod LR diplomātiem pārstāvjiem izteikt pateicību ASV un Anglijas valdībām par viņu līdzšinējo labvēlīgo nostāju iepretim Latvijas neatkarībai un lūgt tās un visas sabiedrotās nācijas arī turpmāk aizstāvēt mūsu tautas vienprātīgo gribu pēc neatkarīgas un demokrātiskas Latvijas, kas savos politiskos centienos pilnīgi piesliesies sabiedroto nāciju demokrātiskiem kara mērķiem. LCP deklarē, ka, tiklīdz kara apstākļi to atļaus, Latvijā konstitucionālā kārtā radīsies valdība un Satversmē paredzētie valsts orgāni, kas reprezentēs visu Latvijas tautu un tās politiskās grupas. LCP lūdz sabiedrotās nācijas atbalstīt smagi cietušās Latvijas tautu šo nodomu realizēšanā.

Latvijas Centrālā Padome
Rīgā, 1943. gada augustā

Burghausen, 10. VIII. 48.

Augsti godājamais Kārlis Kungs,
Latvija L.P. piecu gadu atceres dienā
sātu Jums un visam mūsu draudznieku pulkam
sirsnīgi sveicinot un vīlabājot no ve-
lēpīgiem: šī ir piegadē novēlu visiem
tautietiem atgriezties brīvā, neatkarīgā
un laimīgā dzimtenē!

Pagaidam esmu arī, neit šeit ar saviem
draugiem un apmeklējī savas draudzes izkārto-
tāvis; 7, 8 augusta bijis Regensburgā un
15 augustā esmu bijis Solzburgā.

Tuvākā mēnesī es mēģinu eļot uz
Parizi un tur sagaidā ar no Zviedrijas
daļas kādu pārstāvi; - Tur tad met por
visu varatu plāstān izrunāties un to šo
tuvāsi parrunāt.

Es jau varstiju agrāk K. Vilca kņm,
lai pasaka Jums un citiem, ka pēdē laik
nav iespējams, man uzņemties tulo
eļo jurot līdz Stokholmam. Lai tas paliek
ar vēlāku laiku, kad būs rdevīgāsi eļojuma
nosacījumi. Patiesi Jums por visam jūlen,
kas bija darītos manā lobā!

Lūdzu sirsnīgi sveicināt visus
+ Francanz b.p.

Latvijas Republikas Valsts prezidenta v.i., Saeimas vicepriekšsēdētāja
bīskapa Jāzepa Rancāna vēstule LCP Zviedrijas daļas priekšsēdim
Br. Kalniņam sakarā ar LCP piecu gadu dibināšanas atceri

Literatūra

- Aizsilnieks, A., Dzīves šūpotnēs, Stockholm, 1979.
- Andersons, Edg., Latvijas vēsture 1920-1940, I, II, Daugava, Stockholm, 1982.
Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture, Daugavas vanagu apgāds, Toronto, 1983. Četri prezidenti, Daugavas Vanagu Mēnešraksts, nr. 4 /222/, 1985. Kurelieši, Kara Invalids, Nr. 33, 1988.
- Bangerskis, R., Mana mūža atmiņas I-III, Imanta, Kopenhāgenā, 1938-60.
- Bastjānis, V., Gala sākums, Memento, Lidingö, 1964.
- Biezais, H., Kurelieši, Mežābele, ASV, 1991.
- Bilmanis, A., Latvian-Russian Relations, Documents, USA, 1944, 1978.
A History of Latvia, 1951, NJ, USA.
- Bļodnieks, Ad., The Undeafated Nation, Speller & Sons, NY, 1960.
- Celmiņš, G., Eiropas krustceļos, Dzintarzeme, Esslingen, 1947.
- Cielēns, F., Laikmetu maiņā, III, Memento, Stockholm, 1964.
- Codreanus, C.Z., Die Erneuerungsbevegung Lettlands, der Kampfband "Perkonkrusts", N. Fr. Veriag, Zürich, 1938.
- Dunsdorfs, Ed., Kārļa Ulmaņa dzīve, Daugava, Stockholm, 1978. Archīvs XXVII, Melburnā, 1987.
- Es viņu pazīstu, Rota, Rīgā, 1936/37.
- Haupt, W., Kurland, 1944/45, Die vergessene Heeresgruppe, Pudzun-Pallas-Verlag, 1979.
- Kalniņš, Br., Latvijas sociāldemokrātijas 50 gadi, LSDSP izd., Stockholm, 1964. Vēl cīņa nav galā, Memento, 1983.
- Kalniņš, P., Tautai un brīvībai /Triju laikmetu dokumenti/, Västerås, 1952.
- Kogon, E., Der SS-Staat, München, 1974.
- Kroders, P., Latvijas darbinieku galerija, 1918-1928, Grāmatu draugs, Rīgā, 1929.
- Kurmis, A., /Red./ Austruma vēsture, stud. b-bas Austrums vecb. b-bas izdevums, Grāmatu rūpnieks, Rīgā, 1940.
- Lane, A.B., I Saw Poland Betrayed, USA, 1952 /?/.
- Lasmanis, A., Cerības un vilšanās, Stockholm, 1963.
- Latviešu Juristu Raksti, Nr. 6, 1961.
- Latviešu konversācijas vārdnīca, VIII, XVI, XVIII, XIX, Rīgā.
- Latvju Enciklopēdija 1962-1982, Lincoln, Nebraska, 1983, 1987 /I, II, III, IV.
- Lejiņš, J., Mana dzimtene, Ziemeļblāzma, Västerås, 1971.
- Lietuvietis, A., "Dr. P. Kalniņa kļūmīgās bēgļu gaitas" Tautai un brīvībai, Västerås, 1952.
- Loeber, D.A., Diktierte Option, Wachholtz Verlag, Neumünster, 1972.
- Lūsis, A., Cilvēki bez mājas, USA, 1956.
- No Ņēvas līdz Elbai, rakstu sērija, Dānijā, 1948.

- Ottosson-Magnusson, Hemliga makter, Tidens förlag, Stockholm, 1991.
- Plensners, A., Informācija par latviešu leģionu, Pinnebergā, 1949.
- Pūpols, P., Austrumiešu biogrāfiju krājums, Takomā, 1967.
- Rancāns, J., Rakstu izlase, 117; Dzīve un darbs, red. Dr. H. Tichovskis, Astra, NC, USA, 1973.
- Rokas grāmata, Latvijas Statistiskā Pārvalde, 1943.
- Salaspils, Rīgā, 1984.
- Skutnik, T., Stutthof, Gdansk, 1979.
- Stutthof, Konrad Ciechanowski, etc., Warszawa, 1988.
- Stutthof, Zeszyty muzeum 3/1979,4/1981,5/1984, 6/1985,7/1987, 8/1987, Gdansk.
- Šilde, A., Latvijas vēsture 1914-1940, Daugava, Stockholm, 1976.
- Šteimanis, J., Latvijas komunistiskās partijas taktika 1920-1940, Liesma, Rīgā, 1965. Latvijas komunistiskās partijas vēstures apcerējumi II.
- Unāms, Ž., Zem Barbarosas šķēpa, ASV & Gauja, 1975.
- Zemgals, B., Dienas baltās, nebaltās, izd. L. Zemgals, Geneva, 1949.
- Žagars, E., Sociālistiskie pārveidojumi Latvijā 1940-1941, Zinātne, Rīgā, 1975.

Citi avoti

Arhīvi

Sīkāka informācija par arhīviem ir vērēs. LCP un Dr. Br. Kalniņa arhīvs LO, Stokholmā. Riksarkivet/RA/, Stokholmā. V. Salnā arhīvs Hūvera institūtā ASV. Hūvera institūta arhīvs ASV. L. Siliņa arhīvs Stokholmā. Latvijas sūtniecību arhīvi. Štuthofas muzeja arhīvs Štuthofā, Polijā. VDK/Valsts drošības komitejas/arhīvs Rīgā, Latvijā. Inst. Panieci Narodovvej, Warszawa, Poland. Zviedru-latviešu palīdzības komitejas arhīvs Stokholmā.

Dienasgrāmatas vai to fragmenti, vēstules, intervijas, ziņojumi, fotogrāfijas

Alķe A., Andersons Edg., Andersons Ed., Arnītis A., Balodis Fr., Bangerskis R., Benter A.E. Stutthof, Bileškalns O., Celmiņš G., Čakste K., Čakste M., Dulbe J., Dzelme V., Fonzojs Ž., Forstmanis Fr., Frišenfelds K.E., Gaņģis A., Gregors J., Grīvainis A., Immers J., Jēkabsons Z., Jēkabsons J., Jakovičs A., Kaģe B., Kalniņš A., Kalniņš Br., Krilovs P., Kurelis J., Pavlovskis A., Plensners A., Priedīte A., Rudzītis G., Salnā M., Salnais V., Sēja H., Siliņš L., Siliņš P., Spāde A., Šalts A., Tomsons E., Upelnieks K., Upelniece L., Zariņš K.

Periodiskie izdevumi

Valdības Vēstnesis /1938,1940/, Latvijas PSR Ziņotājs /1940/, Cīņa /1940/, Rīts /1940/, Jaunākās Ziņas /1940/, Padomju Latvija /1940/, Brīvā Zeme /1941/, Tēvija /1941/, Zemgale /1942-44/, Bauskas Vēstnesis /1944/, Bavārijas Latviešu

Vēstnesis /1945/, Latvju Domas /1946/, Arbetaren /1944/, Ny Dag /1944, 1945/, Dagens Nyheter /1945/, Latvju Ziņas /1948/, Dzimtenes Balss /1962, 1964/, Brīvība /1963/, Austrālijas Latvietis /1983/, Daugavas Vanagu Mēnešraksts /1985/, Kara Invalīds /1988/, Brīvā Latvija /1992/, Jūras Vēstis /1992/, Latviešu Strēlnieks /1992/.

Nepublicēti manuskripti

- Āboliņš, J., Dr. med., Bēgšana no dzimtenes.
Bukšs, M., Fil. mag., Dažas domas par LCP, 1967.
Blumfelde, N., No Džūkstes līdz Lielirbei, 1944.
Goba, Fr., inž., Mana darbība LCP Sakaru grupā, 1944.
Gustava-Vagale, V., Fil. mag., Kā es nokļuvu Zviedrijā, 1944.
Kanaviņš, E.V., Rīga-Gotenhāfena. Apcietināto K. Čakstes, Br. Kalniņa un L. Sējas brauciens ar m/k Celebes 1944. g. septembrī.
Klīve, A., Atmiņu manuskripts par Latvijas Centrālo Padomi — LCP.
Rudzītis, G., inž., No Puntuļiem līdz Gotlandei, 1944.
Siliņš, L., Latvijas Centrālā Padome — LCP, 1946; LCP Ziņojumi, apkārtraksti un vēstules sūtņiem un LCP Ārzemju delegācijai no 1942-45; Boļševiku okupācija Latvijā 1940-41; Vācu okupācija Latvijā no 1941. g. 1. jūlija; LCP slepenie laivu sakari 1943-45; Zviedru—latviešu palīdzības komiteja 1943-45; Ģenerāļa J. Kureļa grupa 1944-45; Štuthofas koncentrācijas nometne.

Par autoriem

Siliņš Leonīds (dz. 1916.12.V Nižņijnovgorodā, Krievijā) — skolotājs, nacionālās pretestības kustības darbinieks. 1939. g. beidzis Izglītības ministrijas Angļu valodas institūta pedagogisko nodaļu ar ģimnāzijas skolotāja tiesībām. 1943. g. beidzis LU Filoloģijas — filosofijas fakultātes ģermāņu nodaļas pilnu kursu. 1938.–41. strādā Latvijas telegrāfa aģentūrā — LTA un *Latvian Economic Review* redakcijā. Piedalījies aktīvi nacionālās pretestības grupās 1940.–41. 1942.–43. strādājis laikrakstā *Zemgale* kā redakcijas sekretārs. 1942. 27.IV iesniedzis Iekšlietu ģenerāldirekcijai rakstu par nehumānu apiešanos ar piespiedu kārtā uz Vāciju izsūtīto latviešu darba spēku. 1942.23.VII saņēma Latvijas ģenerālkomisāra uzdevumā sūtītu atbildi par izmeklēšanas rezultātiem. Sakarā ar to izsaukts uz Rīgu un pratināts. 1943.14.II vācu *SD /Sicherheitsdienst/* Ventspilī apcietināts kopā ar brāli Voldemāru, bet pēc pratināšanas pierādījumu trūkuma dēļ atbrīvoti. 1943.22.VII ieradās Gotlandē, Zviedrijā, ar ļoti svarīgiem materiāliem par padomju un vācu okupācijas laiku Latvijā kopš 1940.17.VI LCP uzdevumā stājās sakaros ar Latvijas sūtņiem J. Tēferu un V. Salno Stokholmā un K. Zariņu Londonā, nodeva Salnajam līdzatvestos materiālus, kas pirmo reizi Rietumu pasaulē atspoguļoja padomju un vācu okupācijas varu mūsu tautai kaitīgo darbību Latvijā. Kopā ar Voldemāru un Mildu Salno izdeva *Ein Jahrdeutscher Okkupation in Lettland* (Stokholmā 1943. g. rudenī 400 eks. stencilētā veidā). Siliņš bija arī viens no Zviedru–latviešu palīdzības komitejas dibināšanas ierosinātājiem un tās sekretārs 1943.15.X–1945. 30.VI, kad tās darbība izbeidzās. No 1943.–45. L. Siliņš vada sakaru uzturēšanu starp Zviedriju un okupēto Latviju. 1944.15.VI bija Evakuācijas fonda pārvaldes loceklis un tā tehniskais vadītājs. Šai sakarā šķērsojis Baltijas jūru vairākas reizes zvejnieku laivās dažādos gada laikos, apmeklējot okupēto Latviju. No 1944. bija LCP pilnvarotā persona ar sevišķiem uzdevumiem ārzemēs un LCP Ārzemju delegācijas loceklis un sekretārs. 1953. 28.V apmeklēja Apvienoto Nāciju Cilvēku tiesību daļas vadītāju Kingu Gordonu un informēja viņu par apstākļiem okupētajā Latvijā. 1953.2.VI iepazīstināja ASV Kongresa loekli C.J. Kerstenu ar LCP darbību okupācijas laikos. 1949.–51. kopā ar citiem tulkoja un rediģēja angļu val. prof. A. Spekkes *History of Latvia*, 1956.–57. tulkoja un rediģēja prof. K. Strauberga *Marriages and Weddings in Latvian Folklore*. Pēc Vācijas kapitulācijas

L. Siliņš kopā ar Igaunijas un Lietuvas valsts studentu organizāciju pārstāvjiem rīkoja Baltijas valstu studentu protesta demonstrāciju 1945.10.V Stokholmā, parakstot deklarāciju pret Baltijas valstu iekļaušanu PSRS, ko iesniedza visām Rietumu demokrātisko valstu sūtniecībām Stokholmā. Parakstījis vairākas svarīgas LCP deklarācijas Rietumu zemju valdībām vai to pārstāvjiem, kas vērstas pret abām Latvijas okupācijas varām. 1948. un vēlākos gados papildinājās angļu valodas un Anglijas politiskās, sociālās un saimnieciskās vēstures studijās Ekseterā, Londonā un Kembridžas korespondences koledžā Anglijā un vācu val. studijās Lībekā, Minhenē un Ņū Jorka Universitātē Vācijā. 1950.–53. strādā ASV Informācijas birojā (USIS) Stokholmā. 22 gadus strādājis par svešvalodu skolotāju Zviedrijā, pārzinot angļu un vācu valodu nodaļas. No Latvijas okupācijas laikā izvedis un saglabājis ļoti svarīgus jaunāko laiku vēstures dokumentu kolekcijas un daļu no šiem dokumentiem ievietojis šai izdevumā kopā ar Dr. Edgaru Andersonu. Aizgājis pensijā un dzīvo Zviedrijā. Ir Latvijas Zinātņu akadēmijas Goda doktors vēsturē — *Dr.hist.h.c.* Apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni.

Andersons Edgars (1920.17.VI Tukumā — 1989.05.VII) vēsturnieks. ASV ieguvis Dr. grādu Čikāgas universitātē 1956., disertācija *The Couronians and the West Indies*. Specializējies Eiropas (sevišķi Ziemeļeiropas un Austrumeiropas) vēsturē, Amerikas (sevišķi Dienvidamerikas) vēsturē, vispārīgā historiogrāfijā, militārajā un diplomātijas vēsturē. Bijis Vācijā Vircburgas Tautas augstskolas mācības lietu pārzinis un lektors 1945.–49., ASV Leikforestas koledžas instruktors 1953.–57., Sanhozē valsts universitātes profesors kopš 1957., Hūvera institūta padomnieks kopš 1957., ASV federālās, kā arī Kalifornijas valdības konsultants izglītības, militārajā un diplomātijas vēsturē kopš 1957., Trinidades un Tobago valdības vēstures un arheoloģijas ekspedīcijas vadītājs 1960. un padomnieks arhīvu un muzeju jautājumos kopš 1959., Livingstona universitātes izcils profesors 1969. Pētniecības ceļojumi ASV, Dienvidamerikā, Eiropā u.c. Bijis Latviešu studentu centrālās savienības priekšsēdētājs 1946.–49., Baltijas studiju centrālās padomes priekšsēdētājs 1947.–49., Amerikas Zinātnieku organizāciju pad. 1956., Baltijas studiju veicināšanas apvienības līdzdibinātājs 1968., tās viceprezidents 1970.–71., prezidents 1971.–72., *Baltische Historische Kommission* koresp. loc. kopš 1971., II Baltiešu studentu konferences Sanhozē, kā arī konferences “Baltijas telpa Otrā pasaules karā” 1972. galvenais organizētājs, Starptautiskās

Amerikas-Eiropas studentu konferences 1974. organizācijas loceklis, UNESCO konferences augstākai izglītībai, Amerikas vēsturnieku apvienības, Britu, Skandināvu, Slāvu studentu konferenču referents un programmas padomes loceklis. Referējis ASV, Anglijā, Austrālijā, Holandē, Jaunzēlandē, Rietumindijā, Skandināvijas valstīs, Vācijā, Kanādā, Venecuēlā u.c.

No daudzajiem Edgara Andersona publicētiem darbiem un grāmatām var minēt : Rietumu pasaule un rietumu apvārksnis, Cross Road Country Latvia, Tobago, Latvijas vēsture 1914–1920, Latvia — Past and Present, Die militärische Situation der baltischen Staaten, The United States and the Soviet Union in the 1980s, Latvijas vēsture 1920–1940, Latvju Enciklopēdija I–III un papildinājumi (1951–55, 1962), Latviešu Humanitāro Zinātņu Asociācijas Rakstu krājums II un III, Pro Baltica — Melanges dedie a Kaarel R. Pusta, Pašportreti, Archīvs VII, XXI, Acta Baltica VIII, Latvia 1918–1968, First Conference on Baltic Studies, Ziemeļnieki, Second Conference on Baltic Studies, Worled Communism, East Central European Studies 1918–1965, Baltic History, Encyclopedia Lithuanica, New Guide to the Diplomatic Archives of Westem Europe, The Baltic States in Peace and War, Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups, Reval und die baltischen Länder, Encyclopaedia Britannica, History of Russian Colonization, Die baltischen Staaten von ihrer Entstehung bis zur Gegenwart. Bez tam vēl 123 raksti dažādos Amerikas militāros izdevumos (no tiem 30 svešvalodās), 90 recenzijas un kritiskas esejas (no tām 64 svešvalodās). Raksti žurnālos: American Historical Review, Baltic Review, Baltische Briefe, Baltische Hefte, Caribbean Quarterly, Caribbean Studies, Ceļa Zīmes, Church History, Daugavas Vanagu Mēnešraksts, Draugas, East European Quarterly, Hispanic American Historical Review, History, Izglītības Mēnešraksts, Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, Journal of Baltic Studies, Journal of Central European Studies, Latvju Domas, Litanus, Mitteilungen aus baltischen Leben u.c.

Kopš 1970. gada Edgars Andersons vadīja Baltijas studiju programmu Sanhozē valsts Universitātē, izveidojis Baltijas arhīvu un kolekcijas Hūvera institūtā un Sanhozē valsts universitātē. Organizējis regulārus latviešu salidojumus Tobago kopš 1974. gada. Paliek vairāki npublicēti Edgara Andersona darbi ar zinātniski vēsturisku vērtību.

Vērtīgs devums Latvijas vēsturei*

1994. gada sākuma Upsalā, Zviedrijā, izdota informatīva grāmata "Latvijas Centrālā Padome – LCP – Latviešu nacionālā pretestības kustība 1943.–1945. gadā". Sakārtojis un rediģējis Leonīds Siliņš – tā lasām uz vāka. Šie vārdi izsaka pārāk maz par Siliņa lomu šī plašā opusa tapšanā. No viņa spalvas ir nākuši trīs no četriem galvenajiem rakstiem. Un ceturtajam, kas uzskatāms par pašu galveno, viņš devis pirmuzmetumu. To īsinājis un papildinājis prof. Edgars Andersons, kas tad arī ir uzdots par raksta autoru. Lai nu kā, man nav šaubu, ka bez Leonīda Siliņa ideālisma un neatlaidības šāda grāmata, kas ir prasījusi tik daudz pūļu un darba, dienas gaismu vispār nebūtu ieraudzījusi.

No Latvijas politiskās vēstures viedokļa minētais raksts "Latvijas Centrālā Padome – LCP" ir visā krājumā visinteresantākais, it īpaši tai daļā, kurā aplūkoti apstākļi, kādos LCP radās. Tāds naidis, kādu Baigajā gadā pret sevi bija latviešos uzķūruši sarkanie krievi ar Latvijas neatkarības iznīcināšanu, saimnieciskās sistēmas noārdīšanu un beidzot vēl ar 1941. gada 14. jūnija masu deportācijām, pret hitleriešu okupantiem nevarēja sākumā rasties. Jo maskaviešu noziegums – brīvas valsts neatkarības varmācīgā iznīcināšana – bija un ir nesalīdzināmi smagāks nodarījums starptautisko tiesību izpratnē nekā lielummānijas apmātā Hitlera liegšanās Latvijai, tāpat arī Igaunijai un Lietuvai, atjaunot neatkarību, pat nedot īstu autonomiju.

Bija jāpaiet zināmam laikam, kurā lielvācu uzpūtības pārņemtie nacionālsociālisti parādīja savu simtprocentīgo ignoranci par citu tautu – Austrumeiropā ne vien baltiešu, bet arī krievu un ukraiņu gadījumā – kam klāt vēl nāca normāla cilvēka prātam nesaprotamā žīdu slepkavošana, lai mūsu tautā radītu, ja varbūt arī ne dziļu naidu, tad katrā ziņā spēcīgu, negatīvu noskaņojumu pret vāciešiem, kuru lielā mērā stiprināja pārliecība, ka Vācija ir karu zaudējusi un ir jāmēģina iegūt Rietumu sabiedroto atbalstu Latvijas neatkarībai paredzamajā miera konferencē.

Šādos apstākļos bija pareizi izveidot organizāciju, kas uzņemtu sakarus ar Latvijas diplomātiem pārstāvjiem ārzemēs un ar viņu starpniecību latviešu tautas vēlmes darītu zināmas Rietumu sabiedrotiem. Latviešu sūtniecību darbinieki dabūja informāciju par norisēm

* Publicēts "Austrālijas Latvietis" 1994. gada 15. decembrī

un noskaņojumu Latvijā arī no citiem avotiem, bet ne tik plašā un sistemātiskā apmērā kā no LCP.

Grāmatas secībā otram rakstam likts nosaukums "LCP organizētā politisko bēgļu glābšanas akcija pāri Baltijas jūrai". Tīri personīgu iemeslu dēļ tas man ir vistuvāks. Visas akcijas ietvaros man radās labs kontakts ar tās vadītāju Leonīdu Siliņu. Pirmo reizi sastapu viņu pie sūtņa Salnā, kad viņš 1943. gada jūlija bija zvejnieku laivā ieradies Zviedrijā no Kurzemes krasta kā LCP emisārs. Ja nemaldos, mēs ar sievu viņu izguldījām mūsu mazajā vienistabas dzīvoklītī, kuram ielas otrajā pusē bija Salnāju dzīvoklis. Kad viņš, tāpat zvejnieku laivā, atgriezās Latvijā, lūdzu viņu novest vēstuli manai mātai Rīgā. Ar viņu nebiju uzņēmis kontaktu, jo biju pēc mūsu sūtniecības slēgšanas, pateicoties savām valodas zināšanām, dabūjis darbu ASV sūtniecībā Stokholmā. Nākamā gada augustā, kad sarkanarmija bija Jelgavā, manu māsu Dagniju un otru māsu ar vīru, un mūsu tēvu Jāni Kreicbergu ar Siliņa gādību pārveda pāri Baltijas jūrai uz Zviedriju. Grāmatā ir aprakstīts manu radu brauciena zirgu pajūgos no mūsu lauku mājām Irlavas Puntuļos uz Kurzemes krastu.

Mans kontakts ar Siliņu turpinājās pa visu bēgļu pārvešanas akcijas laiku un arī pēc tam. Vairākas reizes savā dzīvoklītī uzņēmu Eduardu (Eidi) Andersonu un Pēteri Jansonu, Siliņa sarunātos laivu vadītājus. Abi gaiši zēni, sirsnīgi latviešu patrioti. Eidis no sava pēdējā brauciena uz Latviju vairs neatgriezās. Karš bija beidzies, čeka viņu apcietināja un viņam piesprieda nāves sodu. Cik man maizes darbs atļāva, palīdzēju Siliņam arī citā veidā, piemēram, zviedru valodā sagatavojot pretrakstus komunistu avīžu melīgiem uzbrukumiem visai bēgļu akcijai. Reiz arī, kad viņš bija iestrēdzis Latvijā, man bija jādabū laiva un jāsarunā braucējs uz Kurzemes krastu.

Ar gandarījumu jāpiemin, ka Siliņš grāmatā ir sniedzis laivinieku – bēgļu pārvedēju – īsbiogrāfijas. Tik bieži mēs izceļam kādas organizācijas vai akcijas vadītājus, bet kaut kā aizmirstam tiešā darba darītājus. Siliņš to nedara droši vien tādēļ, ka, daudzas reizes šķērsojot Baltijas jūru, viņš pats drošsirdīgi uzņēmās tādu pašu risku kā tie, kas laivu stūrēja.

Par rakstu "Ģenerāļa J. Kureļa grupa" man domas dalās. Līdz ar citu informāciju, kas attiecas uz šo grupu, raksts, cik var spriest, sniedz ko jaunu un tātad vēsturniekam vajadzīgu. Tanī arī uzskatāmi parādīta vācu okupantu absurdā rīcība, uzlūkojot to par savu ienaidnieku, piespriežot nāves sodu astoņiem no grupas vadītājiem un pašu grupu kā tādu likvidējot. No otras puses, raksta autors nevajadzīgi

asi vēršas pret pašpārvaldes vadītāju ģenerāli Oskaru Dankeru un Latviešu Leģiona ģenerālinspektoru ģenerāli Rūdolfu Bangerski.** Savas principiālās nostājas dēļ LCP bija jānorobežojas kā no pašpārvaldes, tā arī no Leģiona dibināšanas veida. Taču pierakstīt viņam vācu pakalpiņa lomu, manuprāt, iet par tālu.

Ir jāatceras, ka mums bija divi ienaidnieki – boļševistiskie krievi un hitleriskie vācieši, un bīstamākie no abiem bija krievi. Vācijā hitlerisms vēl nebija tā nostiprinājies kā ļeņinisms un staļinisms Krievijā. Pašā Vācijā, kā arī ārpus tās, nebija bez pamata doma, ka nacionālsociālisti ilgi pie varas nebūs. Tas nozīmētu, ka Vācija kļūtu par samēri normālu brīvo zemju saimes locekli un necenstos sev pakļaut Baltijas valstis. Vai Dankeram un Bangerskim bija līdzīga doma prātā, to, protams, nevar un droši vien arī nevarēs zināt. Bet viņiem noliegt patriotismu, pēc manas dziļākās pārlicības, nebūtu taisnīgi. Ka viņu cerības bija maldīgas, ir cita lieta.

Ar pilnu pārlicību var ieteikt katram, kam rūp Latvijas vēsture, izlasīt grāmatas nodaļu, kas satura rādītājā visai pieticīgi apzīmēta par “Pielikumu”. Patiesībā tā ir pelnīts veltījums un suminājums profesoram Konstantīnam Čakstem, kurš, kā zināms, bija Latvijas Nacionālās Padomes iecerētājs un vadītājs un kā tāds tika apcietināts un pārvests uz Štuthofas koncentrācijas nometni pie Dancigas. 1945. gada janvārī, kad krievu karaspēks jau tuvojās Dancigai, Štuthofas ieslodzītos vācieši nolemj pārcelt uz Lauenburgu, Pomerānijā. Pirmo ceļa gabalu viņus ved pa šaursliežu dzelzceļu, tālāk dzen kājām. 5. februārī kolonna nonāk Gansas (*Gans*) miestīņā, kur to izvieto agrākā vācu darba dienesta barakās. Tur 21. februārī Konstantīns Čakste mirst. Nāves cēloni nometnes vienīgais ārsts nav varējis noteikt, pēc vienas versijas – smadzeņu iekaisums.

Piemiņas vārdu virkni ievada profesora Čakstes atraitne Anastasija, dzim. Stīpniece. Viņa zinātnisko devumu vērtē prof. Lotārs

** Diemžēl Voldemāram Kreicbergam 1994. gadā nebija visā pilnībā pieejami dokumenti par Dankera un Bangerska darbību vācu okupācijas laikā. Mana pārlicība ir, ka V. Kreicbergs ietekmējās no vispārējā emigrantu noskaņojuma, ka mums it kā būtu vajadzējis sastrādāt ar vācu okupantiem cīņā pret Padomju Savienību, neskatoties uz rezultātu. Šī Dankera un Bangerska sadarbība, kā to rāda vēstures fakti un dokumenti, bija pilnīgi nevajadzīga. Dankeru iecēla vācieši, arī Bangerski. Abi akli ticēja Hitlera uzvarai un “Jaunajai Eiropai”. Mūsu vīriešu spēka (vislabākos gadus) upurēšana bija vislielākā kļūda ar ļoti negatīvam sekām vēl šodien mūsu tautas pārdzīvošanai nākotnē. – L.S.

Šules, pa daļai arī profesors Edgars Dunsdorfs, tāpat vēl prof. Vasilijš Sinaiskis, izcilais krievu akadēmiķis, kas Latvijas Universitātē ilgus gadus vadīja civiltiesību katedru un pie kura Čakste bija sācis savu zinātnisko karjeru. Sinaiska vācu valodā rakstītais veltījums ir visai sirsnīgs. Tas pats sakāms par rakstu, arī vācu valodā, ko profesora piemiņai devis lietuviešu karavīrs, pulkvedis O. Urbonas, kas arī bijis Salaspils un Štuthofas noņemtnēs. Bīskaps Jāzeps Rancāns un sūtņa Voldemāra Salnāja atraitne Milda stāsta par Čakstes darbību LCP, *mag. iur.* Arvīds Jaunarājs, tāpat kā Čakste, akadēmiskās vienības "Austrums" vecbiedrs, raksturo viņu kā cilvēku, un beidzot jurists un žurnālists Viktors Neimanis cildina profesoru kā LCP vadītāju un pastāsta par viņa pēdējām dienām šinī pasaulē.

Neesmu ar Leonīdu Siliņu par to runājis, taču tagad domāju, ka Konstantīns Čakste bija tas, kas viņu iedvesmoja un mudināja cīnīties par latviešu tautas tiesībām un Latvijas valsts interesēm. Kā nesavtīgs patriots, kas tautai tik grūtajā un smagajā laikā kalpoja kā politiķis un valsts vīrs, Konstantīns ir sevi apliecinājis par sava tēva, pirmā Latvijas valsts prezidenta Jāņa Čakstes, cienīgu dēlu.

Vēl atliek pieminēt, ka Leonīda Siliņa sastādītajā grāmatā ir laba tiesa fotouzņēmumu un dažādu dokumentu kopijas.

Voldemārs Kreicbergs

The Latvian Central Council and boats to Sweden

Pre-conditions leading to the development of the Latvian Central Council can be discerned much earlier than 1943, during the German occupation. The resistance movement was not a random or spontaneous development. Its conception had deep-seated political and psychological motivation. The Bolshevik, as well as German occupations, generated a natural resistance movement in diverse strata of Latvia's general population. This was first manifested after June 17, 1940, when the Soviet army occupied Latvia. The Saeima (Latvia's independent parliament) did not recognize, and never would recognize, the Soviet occupation of Latvia and subsequent brutal acts to which the existing Latvian government was forced to acquiesce. Many of the official edicts and regulations passed in June and July of 1940 created a lot of confusion, dissent, and dismay in the general populace, especially Latvia's youth. The young people had grown up in a free state and had been raised in a patriotic manner. But they had also been kept in relative political ignorance, sheltered from political realities. Now they felt deeply betrayed and sought to find their own solutions. During the first days of the occupation, there were some attempts to salvage the political situation. One such attempt was a Democratic Latvian call to the voters which was signed by well-known cultural and political figures, including Atis Kenins, gen. J. Balodis, V. Zamuelis, K. Skalbe, H. Celmins, and others. The Democratic Latvian platform emphasized nine points, the first of which expressed the Latvian people's desire to live in a "free, independent, and democratic Latvia." The Soviet puppet government set elections for July 14 and 15, 1940, so there was no time to prepare for them. This was a gross violation of voting regulations, as well as the Latvian Constitution. The submission of any non-communist slate of candidates was considered to be counterrevolutionary and was strongly punished. The Democratic Latvian election committee suffered that fate when its slate was outlawed. There was to be only one slate - that of the communist bloc. All newspapers and printing facilities were in the hands of the Bolsheviks, the Russian occupiers, and they were held under the tight control of the leader of the occupation, Soviet People's commissar A. J. Vishinsky. All decrees were directed against the Latvian state and counter to its interests. They were calculated to impair its capability to organize any opposition.

It was completely clear that the majority of Latvians did not accept the armed Soviet occupation and did not want to cooperate with the regime. There were a few exceptions -some communist and minority groups which welcomed the arrival of Bolshevik tanks in Riga and elsewhere with flowers in their hands – but these groups did not display any loyalty toward the independent Republic of Latvia which had given them haven. Then started the persecutions and arrests. Many people disappeared without a trace. Under these circumstances, most of the Latvian people, especially the youth, sought their own solutions, never accepting the Bolshevik occupation and feeling alienated by the seemingly hypocritical stand of some of the Latvian politicians and elder statesmen. Many youth groups sought diverse and independent means of exhibiting their opposition, and this led to many needless sacrifices. Even in the first months of the occupation, resistance groups began organizing. In the fall of 1940, the first proclamations appeared, plastered on the walls of buildings in the Latvian University at Riga and the Agricultural Academy at Jelgava. The proclamations warned against Bolshevik agents and exhorted Latvian youths to avoid jeopardizing their lives by involving themselves for the future. As different groups broadened their activities, the first mutual contacts developed. One area of cooperation and concern involved financial aid and assistance for the families of those who had been detained or deported by the Soviet regime. The first partisan groups were formed at the end of 1940 and in 1941. These groups represented various Latvian social and political interests, and they all had one unifying goal – to free Latvia from its occupants. These groups sometimes held meetings, but they did not adhere to any single political ideology. Neither did they have a definite political platform. At the start of armed conflict between Germany and the Soviet Union, many of these groups fought against the Bolsheviks, and many suffered severe losses because they were poorly armed. Others, however, achieved notable successes.

Resistance during the German occupation

In the summer of 1941, at the start of the German occupation, the organized resistance groups already were armed and had caches of weapons to be put to use at a later date. Many weapons were obtained from the retreating Bolshevik army. Groups had stabilized, and there was need for centralized leadership and a formulated po-

litical purpose. Under foreign occupation, the formation of centralized resistance was time-consuming and called for meticulous attention to detail and a lot of experience. Students, as well as others, were actively involved in this work. There was a desire to establish contacts with Latvian representatives abroad. At the beginning of 1942, many of these groups worked in close contact with Professor K. Cakste. This group activity was political and centered in the larger Latvian communities. As these groups sought to enlarge their sphere, K. Cakste sought to involve representatives of the larger political parties. As early as April of 1942, a joint protest was lodged against the inhumane treatment of the Latvian workforce in Germany. The overlying and central political goal was the reinstatement of a free and democratic Latvian state. The leadership of these groups was convinced that Germany would lose the war and that the Allies – England, France, and the United States – would be the ones who would determine world politics after the war. That was why they placed such a high priority on establishing lines of contact with Latvian diplomats still operating abroad. The next concern facing leaders of the centralized resistance organizations was the edification of nations in the West as to conditions under the occupation and the long-term goals of Latvia's occupants. This educational effort was launched on behalf of all three Baltic nations, and initial contacts with the West were successfully established by July 22, 1943. This was the first time that anyone was able to escape from occupied Latvia with precise information regarding the two occupations. At the time that these first contacts were established, the centralized resistance organizations had not yet formally bonded themselves into one group. This happened on August 13, 1943, when Prof. K. Cakste gathered around him representatives of all the larger political factions which had been represented in the Saeima before May 15, 1934. These groups agreed to the formation of an organization with the express purpose of unifying the efforts of the Latvian people toward re-establishing a free and democratic nation, while rejecting any form of dictatorship. The parties represented at this gathering had received a majority of votes in the election of 1931 (443,703 popular votes, which translated to the election of 49 delegates to the Saeima), it was clear that they represented the majority of the Latvian people. The Latvian Central Council was founded on this occasion, with K. Cakste elected chairman. Dr. P. Kalnins, Bishop J. Rancans, L. Seja, attorney V. Bastjanis, J. Breikss, Br. Kalnins, A. Klive, P. Bergis, and

others chosen to be on the board of directors. Since the LCC incorporated the four largest political parties in Latvia, the council felt itself entitled to speak on behalf of a Latvian majority, even under circumstances of the occupation. The LCC board presided over group meetings, carried out decisions, represented the council externally, supervised the work of various commissions, and corresponded with contacts abroad. The LCC had seven working sub-groups, with commissions to operate in the following capacities: military, foreign affairs, information, legal affairs, economic concerns, finance, and communications. Many well-known Latvians were involved in the leadership and work of these commissions. The military commission was very active and involved important military men. The group had its own command post and good relations with the Latvian Legion, as well as the country's National Guard. The official leader was gen. J. Kurelis, with Capt. K. Upelnieks as his chief of staff. The military unit eventually came to be known by the name of its commander: Kurelians, the members were dubbed among the people. By the fall of 1944 their force had increased to many thousands in Kurzeme, the last bastion of the anti-Soviet battle, as many soldiers drafted by the German army expressed their wish to continue the fight on Latvian soil. In November of 1944, however, these freedom fighters were betrayed, and German Gestapo units brutally liquidated them.

Illegal contacts

The commission for foreign affairs prepared regular bulletins for Latvian ambassadors abroad. Regular contacts were also maintained with the resistance centers in Lithuania and Estonia. Riga was the site for important conferences of all three Baltic resistance groups; there, they drafted joint memoranda and proclamations which included their demands for the restoration of freedom, independence, and democracy to their nations, and at the same time voiced the resistance's opposition to both occupants. In February, 1944, the LCC's information commission drafted the Political Platform of the Latvian Underground, which called for the return of democracy to Latvia and for the Latvian people to rally in support of the LCC. Similar ideas were expressed in an illegal publication, *The New Latvia*, which appeared on March 10, 1944. Two months later, the LCC published an informational brochure, "Independent Latvia," and

secretly smuggled 700 copies into Latvia by boat. The Lithuanians and Estonians also had such publications. The LCC also worked with Latvian embassies abroad in generating memoranda and proclamations for foreign governments detailing such matters as international treaties broken by the Soviet government. Declarations signed by notable political, literary, scientific, economic, and artistic figures were distributed abroad. Of utmost importance in the LCC was the commission charged with maintaining contacts abroad. It later became involved in the process of evacuating refugees from Latvia's shores. It coordinated air communications and maintained contacts with Lithuania, Estonia, Finland and Sweden. Under wartime conditions, the activities of this commission were fraught with peril and associated with grave risks, but it nevertheless managed to serve vital interests of the people at a most difficult time. Later, the refugee relocations were facilitated by providing shelter and provisions on the beaches and on a more or less regular schedule. At the end of the war, when the second Soviet occupation took place, some of the Latvians who were operating in support capacities on the shore were caught by the KGB and severely punished for helping their countrymen escape the German occupation. Not only Latvians in Latvia, but also Latvia's diplomatic representatives abroad, felt it necessary to form a centralized Latvian resistance organization to counter the false propaganda information being spewed out by both occupants. Latvia's diplomatic corps also was convinced that Latvia's fate would be determined by the Western allies, and for that reason it was important to demonstrate conclusively that Latvians did not accept any occupying force and the resistance movement was firmly opposed to both occupants. As the Latvian ambassador V. Salnais expressed it: "The formation of a resistance organization was a well-founded political necessity. Documentation is available which established that this corresponded with the views of all three Baltic states' diplomatic representatives abroad." Concerning the importance of establishing relations between Latvia and foreign governments, Amb. Salnais commented, on July 22, 1943, " ... L. Silins going ashore in Sweden in July of 1943 with large packets of official publications, decrees, and regulations, etc.... were the first authentic documents... to be available in Anglo-Saxon countries. That is why their importance is so great in revealing the true conditions and intentions of the occupants." This information was utilized by all Latvian ambassadors. In Sweden, the embassies of all three Baltic states were closed,

Latvia's on August 19, 1940. It was soon revealed that no funds were available for the maintenance of the embassies and that our representatives to Sweden were being considered political refugees. Latvian assets all over the world were "frozen." But in spite of these difficulties, a brochure titled "Ein Jahr deutscher Okkupation in Lettland" (A Year of German Occupation in Latvia) was published in the fall of 1943. It was based on information brought to Sweden from Latvia, and 400 stencilled copies were produced. The pamphlet was distributed to the embassies of all Western nations.

The Swedish-Latvian Relief Committee

Because the Latvian embassy had been closed in Sweden, there was no official institution to defend the rights of Latvian citizens. To fill the void, the Swedish-Latvian Relief Committee was founded, after much difficulty, on October 15, 1943. It was the only official Latvian agency authorized to defend the rights of Latvian refugees in Sweden. This organization had great political significance, even though it was primarily engaged in humanitarian efforts and operated under adverse political conditions. It was like a thorn in the side of both occupants, as witnessed by Swedish newspaper articles attacking the committee. The group was funded by personal contributions, while its chairman, J. Sande, Jr., provided space in which to operate. L. Silins was elected as secretary of the committee. The committee had to deal with all the extremely difficult problems associated with resettling Latvian refugees in Sweden. When refugees rights had been clearly established, as well as financial backing obtained, the committee was disbanded, and was replaced, on June 30, 1945, by the Latvian Relief Committee, which had salaried employees and an office. It must be emphasized that the Latvian Central Council was the only resistance organization in occupied Latvia to have more or less continuous contacts with foreign diplomats. Also, all materials prepared by the LCC – memoranda and proclamations regarding the 1940 Bolshevik occupation from the viewpoints of economic and international law – were smuggled out for distribution to Western government officials. In the fall of 1943, it was possible to secure permission to maintain clandestine contacts between Sweden and Latvia, across the Baltic Sea. This marked the beginning of regular communication between the LCC and diplomats abroad. To maintain these contacts, a few individuals were used

between January and June, 1944, but their trips presented economic hardships and extreme, life-threatening danger. In spite of these circumstances, the lines of communication were never severed, even though they were frequently on the verge of dissolution. On June 15, 1944 a special board was formed in Stockholm to administer the Latvian citizens' evacuation fund. L. Silins was placed in charge of the technical aspects of the evacuation procedure. More than 30 people were involved in this work from August, 1944, to May, 1945. Slightly more than 2,500 people were evacuated during this effort, and many of the fishermen and seamen who operated the refugee boats made the crossing more than ten times. Only those who took an active part in the dangerous operations can fully comprehend what went into them and what they meant. A great burden of responsibility was also put on the Latvians who operated along the shorelines. They took care of refugee embarking procedures into the big boats from Sweden. Maintaining radio contact was especially dangerous, and all of the work required great personal sacrifices, especially toward the end of the war. German coastal patrols often shot at the boats coming from Sweden, and any refugees who were caught near the shore or on the beaches were arrested. Documents now available attest to the fact that some of these groups were transported to Liepāja and then further on to the Stutthof concentration camp in Germany by the German forces. Many boats carrying refugees were intercepted, others were captured, and still others were simply blown up in the water. Survivors were shipped off to Germany. Some boats were sunk right off the beaches of Latvia. The end of April, 1944, marked the beginning of a crackdown against the LCC and its operatives. Many were persecuted and arrested, often as a result of widespread searches in Estonia and Lithuania. Those arrested fell under the investigation of the German Gestapo until September, 1944, when they were all transported from the Salaspils concentration camp (within Latvia) to the Stutthof concentration camp near Danzig (in Germany). Professor K. Cakste died in Poland on February 22, 1945, while all the Stutthof concentration camp inmates were being relocated to other camps. Ambassador L. Seja, meanwhile, was captured by the Bolsheviks and held in the Lofortovo prison for a while. Many other notable members of the resistance movement were also arrested, held and tortured by the Bolsheviks, then deported to Soviet concentration camps. Among them were many of the seamen who conducted the boats from Sweden. Many were never able to recover from

the experience and eventually died as a direct result. Some of the brave fishermen and sailors who maintained contact between Latvia and the Swedish island of Gotland should be mentioned. Among them where A. Šveicers, Ed. Andersons, P. Jansons, A. Spāde, A. Kalnins, P. Robeznieks, Fr. Heilbergs, A. Grivainis, Z. Fonzovs, L. Petersons, Ē. Tomsons, J. Jansons, Sr., F. Silevics, Z. Skrublis, J. Priedolins, K. Prulis, Vold. Kalnins, J. Lacis, V. Freibergs, and many others.

4,460 refugees from Latvia

At the start of summer, 1944, after considerable effort, Baltic representatives were able to secure funds from Western allies for the evacuation of people from all three Baltic states. Latvians were subjected to certain priorities: Allied prisoners of war who were not Russians were evacuated first. Then followed the Latvian intelligentsia, politicians with leanings toward the Western allies, Jews and deserters from the German army. Amb. Salnais, who was representing the Latvians, agreed to these conditions, and at first, 50,000 Swedish crowns were granted to fund the evacuation effort. The war, however, made it impossible to follow all the conditions. During the latter half of 1944, operators of the refugee boats received monetary reimbursement for their services. The refugees' hosts in Sweden at first provided them with supplies, shelter, food, and gasoline for the boats. Later, however, the evacuation procedures had to become self-sufficient, including repairs to the boats and, in one instance, the actual procurement of a vessel. Boats were scarce, and they had to be obtained from fishermen who had already escaped to Sweden. These people were frequently very reluctant to turn their boats over to the evacuation operators, because they knew that the boats could very well be lost. No guarantees could be provided for the safe return of the boats, and no reimbursement for losses could be promised. Twenty-two boats were utilized during the evacuation procedure and of these, nine were lost. Under war conditions, only fate determined which trips would be successful. Some failed despite the heroic endeavors of the boat operators and shore personnel. Occasionally none of the boats which had been sent out returned, and everything had to be started all over again. The number of Latvians officially registered in Sweden in 1945 was 4,418, and this did not include children under the age of 16. According to Swedish-

Latvian Relief Committee statistics, there were 4,460 refugees in all Sweden, and again, these data do not include all children. At the end of the war it was determined that 126 floating vessels had arrived from Latvia; even though that number seems high, the actual number of people who came over in them is minimal, considering their actual capacity. Documentation shows that these privately chartered boats, instead of carrying people, frequently transported goods and foodstuffs, sometimes tons of it, which was confiscated by the Swedes and dumped into the sea. The passengers of these private vessels were usually relatives of the fishermen or refugees able to pay for passage. There were more than 50 boat trips made between 1943 and the end of the war. All of these trips did not involve refugees, and all were not successful, but they did involve individuals who were highly motivated by optimism and unbroken faith. Frequently they suffered disappointments, despair, fear and shattered hopes, especially during the winter months, when there were frequent storms. But they endured all this, including shelling off the Latvian shore, and their forces were often replenished by new volunteers, willing to repeatedly risk their lives in order to man the boats, never knowing for sure if they would return. Some never did. They fell into enemy hands. Latvian boat traffic did not enjoy the protection of any nation, except Sweden – and that was limited to waters off the Swedish coast. The political climate, too, underwent changes not advantageous to the Balts. The leftist press in Sweden began to publish articles which unjustly accused the Latvians of transporting with them various Nazi collaborators, and though untrue, these attacks harmed the entire evacuation process. The time and efforts which were spent on defense against false charges were vitally needed for the transporting itself. In closing, it could be said that those who sacrificed their lives off the shores of Latvia and Gotland believed in a free, independent, democratic Latvia. They also believed that those whom they saved would continue the fight for those ideals and never forget the people of their occupied homeland.

Personu saraksts

A, Ā

Ābers Benno 83, 98
Āboliņš 198
Āboliņš Aleksandrs 97, 222, 356
Āboliņš J. 183
Āboliņš L. 110
Aizsilnieks Arnolds 28, 53, 59, 76,
104, 105, 110, 117, 343, 380,
416
Alksnis Emīls 233
Alksnis R. 119
Alksnītis Oskars Nikolajs 81, 131,
133, 134, 149, 174, 200, 289
Andersons 145, 298, 322, 416, 417
Andersons E. 222
Andersons Ed. 81, 83, 143, 145,
149, 150, 153, 156, 162, 163
Andersons Edgars 10, 11, 12, 14,
114, 260, 268, 500, 502
Andersons Eduards 105, 132, 142,
143, 145, 146, 153, 164, 191,
211, 212, 293, 462, 481, 484,
503
Andersons Edvīns 67, 289
Andersons J. 51, 115, 250
Andrusaitis Aleksandrs 356
Ankravs A. 250, 273
Anzekovs A. 235
Apinis D. 76
Arelis Jānis 309
Āriņš Jēkabs 289
Āriņš Kārlis 67, 217
Armanis Aleksandrs 17
Arnītis Arturs 46, 53, 67, 69, 81, 83,
130, 131, 132, 133, 142, 143,
146, 148, 153, 163, 164, 166,

188, 192, 193, 199, 204, 211,
214, 218, 223, 224, 289, 480,
482

Asars J. 227
Ašaks Arturs 82, 131, 192, 289
Aspazija 78
Atvars Arvīds Jānis 67, 83, 95
Augustīns, metropolīts 76

B

Baldoniekis Žanis 238
Balenko Andrejs 378
Balodis Eriks 378
Balodis Francis 48, 79, 86, 113, 115,
142
Balodis Jānis 15, 18, 89, 116, 272
Balodis Ž. 159
Bangerskis Rūdolfs 70, 71, 73, 74,
76, 77, 84, 91, 92, 94, 195, 264,
265, 267, 268, 271, 294, 312,
322, 328, 383, 396, 416, 417,
418, 458, 504
Bankavs Jānis 22
Barkāns V. 104
Barks (*Bruno Bark*) 352
Bastīns 264
Bastjānis Voldemārs 28, 42, 104,
108, 416
Baumanis Viktors 356, 415
Bauska J. 161, 198, 204
Bečass A. 111, 117
Bebris Voldemārs 378
Beitmanis Jānis 227
Bekers 109
Bēms 156, 157
Benedikts XV, Pāvests 382

- Benjamiņš Antons 39
 Benters A.E. 12, 360
 Bergers G. 364
 Bergmanis Augusts 143
 Bergs Arvēds 15
 Bergis Pēteris 18, 111
 Bermonts 38
 Bernīks Voldemārs 289
 Bērtulis 325
 Bērziņš 337
 Bērziņš Aleksandrs 224, 225
 Bērziņš Alfrēds 115, 116
 Bērziņš Eduards 307
 Bērziņš Jānis 227
 Bērziņš Kārlis 225, 230
 Bērziņš Valdis 225
 Bielinis Kiprs 34
 Biezais Haralds 268
 Bīleskalns Osvalds 53, 82, 131, 138,
 144, 149, 164, 192, 193, 196,
 198, 199, 206, 211, 212, 289,
 441, 442, 464
 Bīleskalns-Kriļovs Pēteris 82
 Bīlmanis Alfrēds 35, 61, 63, 65, 110,
 118, 120, 121, 137, 385
 Bismarks O. 342
 Birks Aleksandrs 224
 Blaus Pēteris 20, 492
 Blaževics Staņislavs 149, 153
 Blekmann 338
 Blumbergs E. 222
 Blumfelde Nellija 154
 Blūms Ernests A. 222
 Blūms Žanis Ādolfs 222
 Bļodnieks Ādolfs 22, 36, 76, 108,
 112, 119, 120
 Bokalders Jānis 76, 200
 Borgs K. 140
 Borne 330
 Bosoms C. 106
 Brauns A. 225
 Breikšs Jānis 18, 28, 42, 51, 53, 54,
 59, 76, 85, 86, 104, 110, 111,
 116, 117, 380, 399, 416
 Brencēns Oļģerts 206
 Brencis 300
 Briedis 88, 260
 Briedis Osvalds 113
 Briedis Vilhelms 45, 46, 249
 Brīviņš G. 113, 117
 Bruggens Nikolajs 142
 Brūns 258
 Brūvelis Arnolds 235
 Brūvelis Arturs 235
 Brūveris 206
 Bucēns 328
 Bukšs M. 62, 110, 112, 117
 Bukšs V. 110
 Burmeisters 264, 477
 Buševics Ansis 15, 20
 Bušs Voldemārs 113, 117
 Butlers Alfrēds 230
- ## C
- Cars Viktors 378
 Caune E. 236
 Cekuls Osvalds 53, 82, 131, 192,
 196, 289
 Celmiņš Gustavs 15, 29, 30, 79
 Celmiņš Hugo 15, 18
 Celms J. 233
 Centgrafs 259, 265
 Cērps 94, 95
 Cicerons 77
 Ciekals Andrejs 69, 84, 128, 214,
 261, 378
 Cielēns Fēlikss 15, 26, 28, 42, 53,
 57, 58, 59, 61, 69, 70, 71, 73, 76,
 77, 78, 81, 83, 84, 85, 86, 103,
 104, 110, 111, 112, 113, 116,

- 128, 148, 149, 150, 214, 295,
380, 387
- Cielēns Otto 15
- Cīglers (*Ludwig Ziegler*) 258, 354
- Cinovskis Pēteris 236
- Cīrulis Hermanis 356, 413, 415
- Č**
- Čakste 81
- Čakste Anastasija 200, 380, 381
- Čakste Jānis 18, 26, 49, 221, 382,
397, 505
- Čakste Justīne 200
- Čakste Konstantīns 9, 18, 26, 27, 29,
30, 33, 35, 39, 42, 44, 49, 55, 57,
59, 61, 62, 65, 66, 68, 69, 71, 73,
74, 76, 77, 78, 79, 80, 83, 84, 85,
88, 89, 94, 95, 97, 98, 102, 112,
113, 149, 219, 290, 295, 316,
356, 358, 360, 362, 363, 364,
369, 374, 378, 380, 381, 382,
383, 384, 386, 387, 394, 395,
396, 397, 398, 399, 400, 401,
402, 403, 404, 405, 407, 408,
411, 412, 413, 414, 415, 416,
417, 418, 467, 469, 474, 504,
505
- Čakste Mīntauts 18, 28, 29, 53, 59,
64, 76, 80, 83, 84, 86, 88, 95,
102, 104, 110, 111, 112, 117,
200, 380, 395, 396
- Čercils 305
- Čičajevs 19
- D**
- Daģis Ēriks 198
- Daliņš Jānis 22
- Damušis Adolfs 55
- Dancigs Augusts 223
- Dancigs Eduards Kr. 223
- Danga Fr. 113, 115, 117
- Danielsons Konrāds 179
- Dankers Oskars 30, 91, 92, 251,
253, 267, 310, 322, 325, 383,
416, 445, 448, 493, 504
- Dankers Vilis 225
- Deglavs Arnolds 20
- Dejus Jānis 236
- Derevjanskis Vladimirs 21, 22
- Dērvinieks J. 112, 117
- Dišlers K. 111
- Dilfers O. 397
- Doma Indriķis 234
- Dors 32
- Dreibergs 196
- Dreimanis A. 222
- Dreimanis Pāvils 91
- Drekslers O. 29, 32
- Drīmels (*Alfred Driemel*) 352
- Druva Jūlijs 37, 116
- Druvaskalns 206
- Druviņš 260, 268, 273
- Dūdiņa M. 133
- Dulpiņš Arnolds 232
- Dulpiņš Osvalds 232
- Dumpis Alfrēds 146, 222, 223
- Dunsdorfs Edgars 17, 83, 380, 394,
505
- Dūze Nikolajs 76
- Dzediņš Aleksandrs 158, 236
- Dzeguze Alfrēds 225
- Dzelme Elvīra 141
- Dzelme Ritvars 141
- Dzenis 313
- Dzenis Edvards 378
- Dzenītis Augusts 250, 317
- Dziļleja K. 110, 116
- Dzintarnieks Jēkabs 236
- Džonsons (*Johnsons*) Heršels V. 83

E, Ē

Egle Kārlis 226
Egle Pauls 226
Egle Vilis 236
Eglīte Osvalds 273
Eglīte-Dišlers I. 480
Eglītis Modris 316, 317
Eiche Aleksandra 58, 61, 451
Eiche Vilhelms 53, 58, 61, 71, 110,
113, 117, 380, 451
Eimann Kurt 350
Einberga 92
Einbergs Alfreds 224
Einbergs Arnolds 224
Einbergs Bernhards 15, 74, 89, 91,
92, 94, 97, 98, 356
Ēķis 20, 183
Ēle (*Paul Ehle*) 352
Elksnītis Fricis 227
Elstiņš E. 114
Endzelīns Jānis 76
Endzeliņš Hermanis 115, 116
Engstroms Arons 463
Enkarans (Kukurans) Jānis 378
Epnars Žanis 53, 73, 81, 95, 110,
111, 165, 196, 198, 200, 202
Erasts 330
Erdmanis Jānis 231
Ernests Evalds 142
Ešenalvs L. 110, 116
Evatt H. V. 118
Ezeriņš 327
Ezeriņš Roberts 233

F

Falks Ferdinands 237
Feldmanis Indriķis 233
Feldmanis J. 108, 110
Filipsons 250, 259, 260, 273

Fogels A. 214
Fogels Fricis 130, 131
Folmanis Osvalds 227, 235
Folmanis Žanis P. 236
Fonzovs Žanis 145, 162, 164, 198
Forsters (*Forster*) 356
Forstmanis F. 93, 105, 175, 181
Francis Jānis 76
Freibergs 299
Freibergs-Raits 157
Freibergs Vilis 164, 226
Freimanis Ādams 234
Freimanis Edgars 229
Freimanis Teodors 226
Freimuts Kārlis 164
Frīdenbergs Aleksandrs 232
Frišenfelds Kārlis Ernests 53, 131,
133, 164, 198, 206, 211, 235,
289, 480, 485
Fukss (*Fuchs*) 258, 264, 292, 341,
342, 343

G

Gailītis 198, 236, 264
Gaišais Fricis 206
Gaņģe Velta 209
Gaņģis Arturs 131, 200, 202, 209,
289, 491
Gēgingers 102
Gerge (*Gerke*) Žanis Edgars 81, 90,
131, 133, 134, 147, 193, 211,
289, 443
Gērings 316
Gerke 90
Gertnere Anna 93, 131
Gertners Mārtiņš 93, 131, 150
Girtbāns Eduards 226
Gliks (*Richard Glück*) 263, 264,
354, 478

Goba Fricis Augusts 51, 153, 160,
162, 176, 179, 196, 198, 256,
289, 470
Goldmanis Jānis 76
Goppers Miķelis 76
Grabe 109
Grants 318, 326
Grantskalns Eduards 76
Gaudiņš Eduards Jānis 209, 250,
259, 268, 272, 292, 330, 344
Graudums 202, 203
Gregors Jānis 11, 62, 250, 259, 273,
292, 297, 457
Grīnbergs Teodors 76, 85, 326
Grīnfelds Jānis 224
Grīnfelds Viktors 224
Grīns Jānis 76, 110, 111, 112, 117,
202
Grīnups Dimitrijs 97, 356, 415
Grīvainis Aleksandrs 153, 162, 173,
188
Grīvainis Aleksejs 162, 164
Grūbe Alfrēds 233
Gruds 314
Grudzinskis Vlads (Vladas
Grudzinskas) 356
Grundulis P. 110, 116
Grunte N. 164
Gubenis Aleksandrs 76
Gulbis 318
Gustava-Vagale Valda 152, 159
Gūtmanis J. 303
Ģingulis Pēteris 228
Ģinters Valdis 28, 45, 46, 58, 87,
110, 196, 200, 202, 203
Ģinters Voldemārs 53

H

Hansons (*Hansson*) 120
Haselmanis 251, 336

Haupts 255
Heibergs Fricis 69, 87, 141, 150,
164, 209, 214, 223
Heijers 364
Henke J. 140
Henhūzens Pēteris R. 232
Hess 263
Himlers Heinrihs 77, 145, 212, 351
Hitlers Ādolfs 62, 70, 71, 79, 86, 91,
92, 249, 250, 251, 350, 384,
385, 386, 502
Hoffa 320
Hofmanis Harijs 231
Hofmanis Roberts 231
Holcmanis Vilis 22
Hops (*P. W. Hoppe*) 263, 264, 352
Horsts Herberts 69, 84, 85, 128,
214, 261, 378

I

Ibarruri Doloresa 17
Īdens Antonijs 106
Ieviņš Kārlis 142
Ilja 415
Immers Jānis 53, 111, 114, 117,
131, 161, 179, 192, 196, 198,
289, 491
Indriksons Augusts 229
Innuss Mārtiņš A. 229
Innuss Roberts T. 228

J

Jakovičs Arturs 350
Jankavs Boriss 258, 330, 333, 334,
340, 341, 457
Janovskis Alfrēds 230
Jansons 326
Jansons Jānis 164
Jansons Jānis sen. 151, 183, 200,
225, 226

- Jansons Pēteris Pauls 87, 141, 142, 145, 146, 164, 185, 222, 223, 503
- Janums Vilis 53, 66, 253, 265, 275
- Jaunarājs Arvīds 380, 399, 505
- Jaunupe Andrejs 228
- Jaunupe Einars 225
- Jaunzeme Valentīne 149, 192, 202, 289
- Jaunzems V. 196
- Jāvalds R. 115
- Jēgers Kārlis 225
- Jēkabsons Zenta 174
- Jēkabsons Ēriks 268
- Jēkabsons Jānis 173
- Jekelns (*Jeckeln*) Frīdrihs 83, 84, 86, 91, 94, 256, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 272, 292, 293, 330, 333, 334, 335, 336, 337, 339, 340, 341, 343, 344, 345, 354, 395, 416, 457
- Jesifers 311
- Ješinskis Augusts 179, 196
- Jonass 34
- Juka 313
- Juraševskis Pēteris 76, 111, 387
- Jurjaks Voldemārs 151, 164, 462
- Jumis 328
- K**
- Kacmans (*Katzmann*) 263, 264, 356, 478
- Kadiķis 322
- Kaģe Biruta 273, 348
- Kairis (*Kairys*) Steponš 55
- Kajaks Arvids E. 231
- Kaktiņš A. 327
- Kalnings Ringolds 460
- Kalniņa Klāra 50, 58, 104, 110, 116, 176
- Kalniņa Nīna 82, 193
- Kalniņš Alfrēds 204
- Kalniņš Arnolds 146, 222
- Kalniņš Bruno 8, 9, 15, 28, 30, 33, 34, 35, 40, 42, 44, 48, 49, 50, 51, 55, 64, 69, 73, 74, 85, 86, 88, 89, 94, 95, 97, 98, 99, 102, 110, 112, 113, 116, 200, 206, 290, 316, 356, 358, 363, 364, 378, 380, 383, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 495
- Kalniņš Eduards 53, 55, 76
- Kalniņš E. 232
- Kalniņš K. 118
- Kalniņš Pauls 15, 18, 28, 34, 35, 37, 39, 40, 42, 50, 53, 76, 85, 86, 88, 99, 101, 102, 103, 104, 108, 113, 116, 174, 176, 179, 216, 293, 383, 387, 416
- Kalniņš P. 115
- Kalniņš Voldemārs 164, 227
- Kaļiņš V. 115
- Kalpaks 89, 272
- Kaminska Valija 133, 479
- Kampars Emīls 110, 113
- Kanaviņš Edvīgs V. 94, 95
- Kancāns A. 117
- Kapitāns H. 402, 405
- Kāposts Aleksandrs 378
- Kārkliņš 261, 340, 341, 457
- Kārkliņš Fricis 81, 130, 214, 378
- Kārkliņš Jānis 76
- Kārkliņš Tāivaldis 333
- Kārkliņš Žanis 81, 128, 130, 164, 222
- Kārlberga Elze 142
- Karlsons E. 237
- Karlsons I. 239, 240
- Kazāks Aleksandrs 173
- Kažociņš I. 273

- Kempis (Kempis) Francis 15, 17
 Kirhenšteins Augusts 17, 22, 39,
 492, 493
 Kiršteins K. 111
 Klāvsons Arvīds 37
 Klibiķis Alberts 143, 289, 480
 Klibiķis Pēteris 141, 211, 224, 480
 Klīve Ādolfs 35, 36, 37, 39, 40, 42,
 44, 48, 49, 53, 59, 73, 76, 104,
 108, 112, 113, 116
 Klīve V. 12
 Knaģis 296
 Kochs Ēriks 256, 267
 Kociņa Elvīra 181, 217
 Kokle Boriss 53, 81, 96, 127, 131,
 148, 193
 Kolčaks 272
 Kolers (*Foy Kohler*) 272
 Korše F. 222
 Kozlovskis Alberts 234
 Krasovskis E. 480
 Krastiņš Vilis 179
 Krasts A. 199, 200, 202, 203, 294
 Krauklis V. 110, 112, 117
 Krautmanis Fricis 214, 223
 Krauze 204
 Krauze (*Krause*) Kurts 259, 283,
 364
 Kreicberga Irēne 486, 487
 Kreicbergs Jānis 153, 154, 159, 160,
 503
 Kreicbergs Voldemārs 12, 62, 104,
 140, 153, 505
 Krēsliņš Voldemārs 196
 Krīgers 260
 Krilovs Pēteris 442
 Krimšķis Teodors 164, 183, 462
 Kringēlis 198
 Kristsons Aleksandrs 236
 Kroders Arturs 15
 Kronbergs Rihards 22, 380
 Krügers 336
 Krūka B. 120
 Krūmiņš 202, 311
 Krunklis R. 227
 Krūziņš Alfrēds 143
 Kundziņš-Meženiēks J. 235
 Kurelis Jānis 11, 28, 46, 53, 66, 76,
 86, 179, 180, 196, 221, 244,
 249, 250, 251, 255, 256, 258,
 259, 260, 261, 263, 265, 268,
 270, 271, 272, 273, 274, 275,
 288, 290, 293, 297, 299, 300,
 303, 330, 334, 335, 336, 337,
 338, 339, 340, 347, 348, 383,
 470, 471, 472, 503
 Kurmis Ansis 110, 113, 117, 217
 Kvālis Alfrēds 257
 Kvelde Pāvils 76
 Kviēsis Alberts 35, 36, 37, 68, 88
 Kēmpelis Fr. 108
 Kēniņš Atis 15, 18, 20, 22
 Kīrsis Jānis 32, 139, 222
 Kīrsis Jurgis 229
 Kīrsis K. 302
 Kīsis Rūdolfs 96, 211, 289
 Kīvītis Pauls 93
- ## L
- Lācis Alfrēds 226
 Lācis Andrejs 226
 Lācis Jānis 164, 223, 227
 Lācis Juris Jurgis 223
 Lācis Kristis 164
 Lācis Vilis 22
 Laimiņš Edvards 115, 116
 Lamberts 119
 Lamberts A. 172
 Lāms Edgars 230
 Lāms Jēkabs 230

- Lāms Kārlis 230
 Landmanis Alfrēds 225
 Lange Rūdolfs Ervins 83, 84, 258,
 261, 354, 364, 396, 416
 Lapiņš Jānis 206
 Lasmanis 206
 Lasmanis Kārlis 140, 167, 291
 Latkovskis Vikentījs 22
 Laudurgs Alfrēds 231
 Laudurgs Ernests 231
 Lauskis Jāzeps 302
 Lazda Zinaida 76
 Lēmanis 206
 Lecis J. 225
 Legzdiņš Roberts 202, 204, 380
 Leimanis Pēteris 110, 113, 117
 Leins Blīss Arturs 98
 Leitāns Pēteris 76
 Leite L. 480
 Lejiņš Jānis 35, 36, 102
 Lello Nikolajs 233
 Leonovičs Arturs 303
 Lesiņš Bruno 289
 Līcis Edvards 116
 Liepa 307
 Liepiņš 292
 Liepiņš Kārlis 233
 Liepiņš Pēteris 250, 259, 268, 272,
 337
 Liepiņš Roberts 68, 76, 108
 Lietuvietis Ādolfs 99, 174, 176, 177,
 179
 Lindstrēms Rikards 34
 Līvontāls 198
 Lobe K. 250, 251, 298, 301, 312,
 329, 340
 Loc (*Lotz*) 264
 Lorencs Kārlis 28, 104
 Loze Hinrichs 29
 Ludevīks Arnolds 229
 Luidmanis Arnolds 53, 81, 96, 131,
 146, 148, 192
 Lūkins Jānis 206
 Lūsis Arnolds 251, 311
- ## M
- Majors 340
 Majors J. 110, 113, 117
 Maļiks Žanis 233
 Mandijs (*Maahdi*) H. 118, 119
 Mangolds Boriss 289
 Mannerheims 337
 Maulvurfs A. 224
 Mēdema 109
 Mēdems fon 109
 Mednis Arturs 327
 Mednis Emīls 92
 Mednis Pēteris 204
 Meierovics Zigfrīds 108, 382
 Meiers (*Teodor Meyer*) 352
 Meldere A. 480
 Melliņš A. 109
 Menders Fricis 28, 59, 76, 109
 Mendiāns E. 111
 Mērfijs (*Murphy R.*) 118
 Mežaks Voldemārs 81, 131, 134,
 143, 147, 149, 193, 211, 289,
 480
 Mežaraups J. 309
 Michelsons 236
 Michelsons Izraels 198, 207, 217
 Misiņš B. 224
 Morgenšteins J. 227
 Morics E. 8, 74
 Morus 311, 325, 326
 Muceniēks Jūlijs 250, 259, 273, 292
 Muchs 204
 Mūrnieks Alberts 231
 Muzikants H. 227

N

Neimanis Fricis 333
Neimanis Viktors 380, 411, 505
Niedra 302
Nīgals Zinturs 110, 117
Nikels (*Nickel*) Rihards 364
Nīlanders 240
Noviks Alfons 25

O

Ogriņš Em. 110, 116
Olavs Aleksandrs 356
Oliņš 61
Ošeniņš, Ādolfs 82
Osis F. 133
Osis Kārlis 234
Osis R. 70, 295, 296, 297
Osītis Vilis 299
Ozoliņš 311, 328
Ozoliņš Arnolds 228
Ozoliņš K. 97
Ozoliņš Rūdolfs 226
Ozoliņš Sergejs 199, 200
Ozols E. 225, 227
Ozols Jānis 226
Ozols Paulis 22

P

Pabērzs J. 23
Pachmurkins Andrejs 378
Paegle Spricis 76
Paldiņa Ieva 309
Palkavnieks 264
Palma A. 222
Pande Jānis 307
Papens 305
Paulis (*Max Pauly*) 350, 352
Pauļuks Kārlis 35, 37, 42, 52, 76,
102, 116

Pavārs P. 133
Pavlovskis A. 217
Pāvilāns J. 110, 116
Pāvilāns Vilis 74, 75, 250, 273, 308,
314
Pāvuls Kārlis 230
Pāvuls Valentīns 231
Pechovs 336
Peniķis Mārtiņš 53, 55, 76
Perdjaks Augusts 231
Peščehonovs 193
Pētersons Ansis sen. 222
Pētersons Herberts 222
Pētersons Laimons 141, 143, 160,
162, 164, 191, 211, 226, 462,
480
Petravs-Zariņš Augusts 224
Petravs-Zariņš Rūdolfs 224
Pīlmanis Jānis 81, 131, 141, 149,
150, 168, 199, 200, 289
Pilsums 343
Pīpiņa Berta 111
Pīpiņš Ermanis 20
Placa (*Heinrich Plaza*) 352
Pļavinskis Kārlis 234
Plensners 71
Plensners Aleksandrs 70, 71, 89
Podniece 199
Pols (*Osvvald Pohl*) 354
Priedīte Alfons 81, 134, 172, 199,
200, 289
Priedīte Eduards 134
Priedīte Osvalds 131
Priedītis E. 480
Priedoliņš Jānis 72, 164, 165, 172,
206, 462
Prikals 250, 259, 273
Prīmanis J. 73
Prīmanis M. 73, 303, 493
Prulis Kārlis Arvīds 164, 165, 206

Ptasinks Kostas (*Kostas Ptasinkas*)
356

Puķītis Kristis 234

Pukulis Jēkabs 232

Puriņš Mārtiņš 234

Puriņš Otto 234

Putniņš Gustavs 230

R

Račkevičs 352

Rainis 381

Rancāns Jāzeps 35, 36, 42, 44, 52,
73, 76, 86, 102, 104, 108, 112,
116, 380, 382, 387, 416, 495,
505

Rantiņš Ādolfs 206

Rars K. 133, 480

Rasa 250, 259, 273

Raudīve Konstantīns 83

Ratermanis R. 119

Reinhards Gustavs 15

Reinhards Pauls 91

Reis Augusts 80, 119, 452

Rejers Ansis 236

Reneslāce-Viksna Ingrīda 217

Ribentrops 305, 333

Rīdmans S. 119

Riekstiņš Ilgvars 233

Ričs 177

Rimeika Al. 226

Robežnieks Augusts 223

Robežnieks Jānis 223

Robežnieks Pēteris 164, 173, 215,
223

Rozenbergs Alfrēds 70, 333

Rubenis Jūlijs 314

Rubenis Roberts 250, 260, 268, 273,
274, 306, 307, 308, 309, 314,
316, 317, 326, 341

Rubulis J. 110, 117

Rudzis Jānis 85, 104

Rudzītis Georgs 158

Rudzītis Miķelis 234

Rungainis R. 227

Rūsis 68

Rūzvelts D. 149, 305

S

Sadovska A. 13

Sadovskis Alberts 131

Sadovskis Jānis 13, 70, 72, 73, 241

Salmiņš 321

Salms Fricis 230

Salna Artūrs 81

Salnā Milda 45, 62, 65, 104, 107,
110, 111, 117, 142, 287, 380,
384, 386, 387

Salnais Voldemārs 11, 32, 43, 44,
45, 46, 48, 57, 61, 62, 64, 65, 66,
68, 69, 77, 78, 80, 85, 86, 104,
106, 107, 110, 111, 117, 134,
137, 139, 140, 142, 149, 150,
171, 267, 268, 287, 380, 383,
384, 385, 386, 387, 490, 505

Samsons Pēteris 143

Sande J. 140

Sandlers R. 121

Sapronoms 350

Saskāns Broņislavs 378

Sausiņš Jānis J. 228

Sebris 198, 206, 237

Sēja Ludvigs 9, 28, 41, 42, 44, 49, 50,
53, 55, 57, 64, 76, 83, 84, 94, 95,
97, 98, 99, 290, 356, 358, 363,
364, 378, 412, 413, 416, 417

Seskis 133

Sesks Jānis 223

Siksna Jānis 229

Silabrams Kārlis 232

- Silarājs (Erasts) Voldemārs 258,
330, 333, 334, 340, 457
- Silava 157
- Silēvičs Ferdinands 72, 164
- Silgailis Arturs 70, 71, 312, 416
- Siliņa Marija 151, 198
- Siliņš Jānis 466
- Siliņš Leonīds 8, 11, 14, 32, 33, 44,
45, 46, 48, 49, 54, 62, 64, 65, 66,
69, 74, 80, 82, 85, 86, 87, 94,
104, 107, 110, 112, 114, 127,
128, 130, 132, 139, 140, 141,
142, 146, 148, 149, 150, 152,
153, 159, 163, 166, 167, 185,
192, 194, 198, 214, 221, 222,
224, 239, 249, 275, 287, 290,
291, 350, 369, 380, 386, 387,
449, 467, 474, 490, 499, 502,
503, 505
- Siliņš Vilis 198
- Siliņš Voldemārs 44, 87, 132
- Sinaiskis Vasilijš 380, 398, 399, 400,
401, 505
- Sirmelis Rūdolfs 235
- Skaistlauks Voldemārs 70
- Skalbe Kārlis 18, 76, 111, 155, 161,
202, 204, 257
- Skoste Augusts 199
- Skrapste A. 233
- Skrubis Žanis 164
- Skujeniece Elga 44, 45, 386
- Skujenieks Marģers 15, 45, 70
- Sloskāns Boļeslavs 102
- Smits J. 163
- Spāde Andrejs 72, 87, 128, 143, 146,
211, 222, 462, 484
- Spāde Arvīds 87, 222
- Springovičs Antonijs 52
- Spure Žanis 324
- Stalīns (Džugašvili) Josifs 11, 15,
24, 32, 69, 79, 83, 160, 163,
179, 313
- Stalte Arvīds Kārlis 225
- Standzenieks Fricis 229
- Stange 327
- Stegmanis 397
- Stenclavs Augusts 226
- Stenders 343
- Stērste P. 119
- Stiglics R. 447
- Stobris Oskars 235
- Straubergs Jānis 152, 156
- Straubergs Kārlis 76, 152, 153, 154,
156, 157, 159
- Straume R. 28, 110, 116
- Strautiņš Pauls A. 229
- Strunke L. 204
- Strunke Niklāvs 155, 159, 161, 165,
202-204
- Strunke Olga 161, 204
- Strupe Indriķis 356
- Stunda A. 75
- Stūre 292, 331
- Stūrmanis Žanis 235
- Suklājs Jānis 234
- Sumskis Antons 196
- Svarēns Kārlis 305
- Svēde Arturs G. 228
- Sviķis Kārlis 356, 415
- Š**
- Šablovskis Fricis 224
- Šacs 338
- Šalts Andrejs 100, 113, 117, 199
- Šicevs Andrejs 231
- Šics A. 231
- Šilde Ād. 112
- Šķipsna 324
- Šļakāns V. 108
- Šleiere Dagnija 11, 112

ŠleiERS Juris 111, 112
Šmits Jānis 143, 480, 483
Šmutovs 364
Šrēders (*Schröder*) 395
Šrēders Valters 29, 84
Štāls (*Josef Stahl*) 352
Štāls Viktors 225
Šūberts 251
Šulcs 260, 268, 273, 395
Šulcs Lotārs 84, 380, 395, 401, 504
Šumskis Antons 179
Švābe Arvēds 74, 76, 110
Šveicers Alfrēds 96, 142, 145, 146,
222
Šveics V. 235

T

Tanners Alfrēds 34
Taure Kārlis 237
Taure Osvalds 237
Teikmanis Andrejs Jānis 53, 54, 61,
71, 76, 104, 110, 113, 117, 380,
387
Tekemeijers 364
Tells L. 140
Tepfere Aldona 200
Tepfers Jānis Eižens Bruno 45, 46,
53, 54, 62, 65, 85, 104, 108, 454
Tepfers Verners 45, 46, 47, 53, 70,
76, 85, 86, 104, 110, 111, 112,
113, 117, 151, 152, 161, 196,
202, 204, 216, 221, 251, 290,
380, 416, 456, 471
Teriņš Jānis 28, 76, 110
Tils (*Tilmanis*) Kārlis 230
Tomass 318
Tomsons 307
Tomsons Ēriks 100, 160, 162, 164,
177, 198, 211, 213, 219

Treijers Pauls 233
Treijs Augusts J. 223
Treilībs Ottomars 235
Trops Alma 313
Tschmutovs 364
Tuklers Jānis 229
Tunnis Fricis 130, 131, 214, 480
Tūns (*Erich Thun*) 352, 354, 461
Turķis Ārijs 289
Trūzis 157

U

Ūdris Arv. 110, 115
Ūdris Jēkabs 133, 235
Ulmanis Kārlis 14, 15, 17, 20, 22,
29, 30, 35, 36, 39, 40, 64, 71, 89,
116, 170
Ulrihs 145
Ulsgords N. 140
Ulups Alberts 230
Ulups Mārtiņš 230
Ulupts Jiris 55
Unāms Žanis 91
Ungers (*Walter Unger*) 352
Upelniece Lauma 12
Upelniēks Jānis 378
Upelniēks Krišs Kristaps 26, 28, 53,
62, 74, 75, 81, 86, 100, 104,
141, 150, 153, 221, 244, 249,
250, 251, 253, 258, 259, 265,
268, 271, 272, 273, 288, 290,
292, 297, 300, 308, 311, 314,
324, 325, 330, 331, 333, 337,
339, 340, 344, 383, 471
Upelniēks Kristjāns 378
Urbons (*Urbonas*) Oskars 356, 380,
388, 505
Urbšs Antonijs 102
Uzpile A. 158

V

Vāgners Jānis 37
Valdmanis Alfrēds 15, 29, 35, 40,
68, 89, 267
Valdmanis Žanis 206
Valendorfs A. 225
Vāleskalns 492
Valīns H. 140
Valters 250, 273
Valters Miķelis 15, 118, 259
Valts Jēkabs 228
Vanags G. (K.) 73
Vangravs Jēkabs 227
Vārsbergs Jānis 76, 115
Vasiljevs 193
Vecmanis Emīls 133, 211, 289, 480
Vecozols Jūlijs 76
Vegers A. 112
Veģis A. 110, 113
Vēgners Kristis 234
Veide Jānis 250, 251, 300
Veidemanis Eduards 228
Veidemanis Teodors 228
Veils (*Weill*) 402
Veinbergs Kārlis 132
Veiss Voldemārs 70, 71, 76, 77
Vējiņš 300
Velles Samners 61
Vencelis 195
Venedigers 263
Venners 302
Vents Hendriks 224
Vesmanis Fricis 15
Vētra Mariss 252
Vetrovs M. 21
Vēveris A. 303
Vīksna Ingrīda 181
Vilks Hermanis 232
Vilnis 289

Vilnis K. 110, 117
Vinovskis A. 222
Višinskis A. 17, 18, 19, 20, 21, 22,
492
Vitenbergs 301
Vītols Jānis 92
Vītols Vilis 76
Vīvers 342
Voits 68
Volkevics Arnolds 232
Voss Hilda 289
Vucāns Antons 378

Z

Zāgars Voldemārs 53, 250, 267
Zalcmanis Jānis 232
Zālīte Nellija 153
Zālītis Herberts 153, 159
Zaļkalns 206
Zāmuels Voldemārs 18, 76, 111
Zande Rihards 141, 143, 160, 162,
198, 204, 206, 212, 224, 289
Zankevics J. 111
Zariņš-Fromholds P. 232
Zariņš-Petrovs Aleksandrs 232
Zariņš Kārlis 11, 44, 45, 46, 48, 61,
65, 66, 104, 106, 110, 119, 120,
137, 139, 385, 387
Zēbergs Andrejs 228
Zelmenis (Zolmanis) Emīls 37, 104,
110, 113, 117, 380
Zelmenis Ernests 113
Zeltiņš Hermanis 61, 451
Zemgals Boriss 97
Zemgals G. 111
Zemgals P. 380
Zemītis P. 250, 299, 300
Zete (*Ernst Sette*) 352
Zibens Jānis 378

- Zilbers Fricis 218, 410
 Zirnis J. 474
 Zīverts Kārlis 53, 105, 343
 Zīverts Mārtiņš 100
 Zujans 193
 Žulio (*Julliot de la Morandiere*) 402
 Zunde 313
 Zvaigzne 318
 Zvaigznīte Laimons 227
 Zvejnieks Teodors 76
 Zvirbulis Ed. 203
 Zvirgzdiņš Mārtiņš 226

Edgars Andersons, Leonīds Siliņš
 un citi autori

LATVIJA un RIETUMI

Latviešu nacionālā pretestības kustība
 1943–1945

IV izdevums

Iespiests – A/S "Poligrāfists",
 Kr. Valdemāra iela 6, Rīga, LV-1010
 Formāts 60x90/16; 33 fiz. iespiedl. Pasūt. nr. 208.

6.0045

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309082463

2002-4

136

Latvijas Centrālā padome (LCP) kara laikā bija vienīgā nacionālā pretestības kustība, kas varēja runāt visas tautas vārda vārdā un atsaukties uz Latvijas Satversmi un likumiem, jo šo padomi veidoja brīvās Latvijas lielāko politisko partiju pārstāvji, likumīgi ievēlētie pēdējās Saeimas parlamentārieši, pazīstami valstsvīri. Viņi uzturēja sakarus ar Latvijas bijušiem sūtņiem Rietumos, ar Rietumvalstu sūtniecībām un sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem.

LCP nosodīja un cīnījās pret Padomju Savienības un nacistiskās Vācijas okupāciju, ar memorandiem, deklarācijām un protestiem vērsās pie Rietumvalstu valdībām, starptautiskām organizācijām, prasot Latvijas valsts neatkarības atjaunošanu. Diemžēl šiem centieniem nebija lemts piepildīties, jo ASV un Lielbritānija jau kara laikā piekrita PSRS vēlmei par Baltijas valstu palikšanu tās sastāvā.

LCP glāba no abām okupāciju varām 4559 Latvijas bēgļus – tie guva patvērumu pāri Baltijas jūrai Zviedrijā.

